

Королева Марго

Александр Дюма

(Переклав з французької Сергій Буда)

ЧАСТИНА ПЕРША

I. Латина пана де Гіза

У понеділок, у вісімнадцятий день місяця серпня 1572 року, в Луврі було урочисте свято.

Майже завжди такі темні, вікна старого королівського палацу сяяли ясним світлом; звичайно такі безлюдні після того, як на церкві Сен-Жермен-л'Оксер-руа проб'є дев'ять годин, сусідні площі та вулиці повні були народу, хоч була вже північ.

Усе це грізне, тісно здавлене, шумливе стовпище схоже було в пітьмі на похмуре та шумливе море, де кожна хвиля здіймає гуркотливий вал; море те, розлившись по набережній, куди воно вливалось з вулиць Фоссе-Сен-Жермен та Астрюс, билось у своєму припливі об підніжжя луврських мурів, а у відпливі — об підмурок готелю Бурбонів, що підносився насупротив.

Не зважаючи на королівське свято, — а може саме через королівське свято, — було в тому натовпі щось погрозливе, бо народ не мав сумніву, що урочистість, де він присутній як глядач, була тільки прелюдією до іншої, відкладеної на тиждень, а до тієї урочистості він приєднався б охоче і з неї радів би щирим серцем.

Двір святкував шлюб Маргарити де Валуа, дочки короля Генріха II і сестри короля Карла IX, з Генріхом де Бурбоном, королем Наварським. Справді, в той день ранком кардинал де Бурбон поблагословив подружжя на збудованому коло брами собору богоматері помості, додержуючись церемоніалу, звичайного при вінчанні французьких принцес.

Одруження це здивувало всіх, а декого, хто бачив ясніше від інших, примусило задуматись; мало зрозумілим було зближення двох партій — протестантської та католицької, що з такою ненавистю ставились тоді одна до одної; усі питалися себе, як молодий принц де Конде міг би простити герцогові д'Анжу, братові короля, смерть батька, свого, вбитого Монтеск'ю в Жарнаку. Питалися, як молодий герцог де Гіз міг би простити адміралові де Коліньї смерть свого батька, вбитого Польтро де Мере в Орлеані. Більше того: Жанна Наварська, мужня жінка поганого Антуана де Бурбона, що підготувала синові своєму Генріху шлюб з дочкою короля, вмерла лише два місяці тому, і про наглу смерть її ходили непевні поголоски. Скрізь говорили тихенько, а як де, то й зовсім голосно, що Жанна дізналася про якусь страшну таємницю, і що Катерина де Медічі, боячись розкриття тієї таємниці, отруїла її напахченими

рукавичками, а продав їй ті рукавички один флорентієць, на ймення Рене, чоловік досвідчений у таких справах. Поширенню та ствердженню поголоски сприяло ще й те, що по смерті тієї великої королеви, на вимогу сина її, двом медикам, з яких один був славнозвісний Амбруаз Паре, доручено було зробити розтин та дослідження її тіла, але не мозку. Тим часом, коли Жанну Наварську отруєно було через нюх, то саме мозок, єдина частина тіла, виключена з дослідження, і мусив подати сліди злочинства. Кажемо — злочинства, бо ніхто не мав сумніву, що тут було злочинство.

І це не все: король Карл з особливою наполегливістю, мало не впертістю, обстоював цей шлюб, що не тільки відновляв спокій в його державі, а й притягав у Париж проводирів французьких гугенотів. Заручені належали до різних віросповідань: вона — до віри католицької, він — до реформатської, — отже доводилося звернутись по дозвіл на шлюб до Григорія XIII, що посідав тоді папський престол у Римі. Дозвіл спізнився, і затримка ця дуже турбувала покійну королеву Наварську; раз вона висловила Карлу IX свої побоювання, що дозволу зовсім не буде, і король відповів на це:

— Не турбуйтеся, люба тітко, я шаную вас більше, ніж папу, а сестру мою люблю більше, ніж боюся його. Я не гугенот, але й не дурень, і коли б папа почав крутити, я сам візьму Марго за руку і поведу її вінчатися з вашим сином протестантським обрядом.

Слова ці розійшлися з Лувра по всьому місту і були радісно зустрінуті гугенотами, але примусили дуже замислитись католиків, що питались нишком, чи король зраджує їх справді, а чи тільки грає якусь комедію, яка одного доброго ранку або вечора може розв'язатись зовсім несподівано.

Надто ж незрозумілим здавалось поведження Карла IX з адміралом де Коліньї, що вже п'ять чи шість років провадив запеклу війну з королем: король, який призначив попереду за його голову півторасти тисяч екю[1] золотом, тепер присягався тільки ним, звучи його батьком і голосно об'являючи, що одному йому тільки доручатиме від цього часу головний провід у війні; і з цього приводу сама Катерина де Медічі, що досі направляла вчинки, волю і навіть бажання молодого принца, почала, здавалось, непокоїтись цілком серйозно, і не без підстави, бо якось, під щирю хвилину, Карл IX сказав адміралові про війну у Фландрії:

— У цій справі, батьку, є ще одно, до чого треба поставитись з великою обережністю: треба, щоб королева-мати, що любить, як ви знаєте, скрізь стромляти свого носа, нічого не знала про справу; треба держати справу в такому секреті від неї, щоб вона не бачила нічого, бо, я знаю, вона така химерна, що все попусе нам.

Та Коліньї, хоч і який мудрий та досвідчений був, не зміг удержати в секреті такої повної довіри, і хоч прибув до Парижа повний підозри, хоч при виїзді з Шатільйона якась селянка кинулась йому в ноги з криком: "О, пане, добрий наш господарю, не їздіть до Парижа, бо коли ви поїдете туди, загинете і ви і всі, що поїдуть з вами", — проте підозри помалу згасли в серці його і в серці зятя його Теліньї, до якого король теж виявляв ознаки великої приязні, називаючи його братом, як адмірала звав батьком, та кажучи йому "ти", як робив він з найкращими своїми друзями.

Гугеноти, крім кількох похмурих та недовірливих з природи, зовсім заспокоїлись: смерть королеви Наварської пояснили плевритом, і просторі зали Лувра сповнилися цими бравими протестантами, яким одруження юного вождя їх Генріха обіцяло зовсім несподіваний поворот фортуни. Адмірал де Коліньї, де Ла Рошфуко, принц де Кондесин, Теліньї, усі зрештою проводирі партії тріумфували, бачачи всесильними в Луврі і так гостинно прийнятими в Парижі тих, кого за три місяці перед тим король Карл і королева Катерина з радістю звеліли б повісити на шибеницях вищих, ніж шибениці для вбивць. Тільки маршала де Монморансі даремно було б шукати серед його братів, бо ніякі обіцянки не могли спокусити його; ніякі зовнішні вияви не могли його піддурити, і він залишався у своєму замку в Іль-Адані, виправдуючи відсутність свою горем, що й досі ще відчуває по смерті батька свого, коннетабля Анни де Монморансі, вбитого з пістолета Робертом Стюартом у бою при Сен-Дені. Але подія ця сталася більше як три роки тому, а чулисть за тих часів була не дуже модною чеснотою, тому в таке надмірно довге горе вірив лише той, хто дуже хотів вірити.

Взагалі, все доводило, що маршал де Монморансі помиляється; король, королева, герцог д'Анжу і герцог д'Алансон вітали гостей, що зібралися на свято, якнайгостинніше.

Герцог д'Анжу приймав від самих гугенотів цілком заслужені компліменти з приводу боїв при Жарнаку та Монконтурі, які він виграв, не мавши ще вісімнадцяти років, цебто молодший, ніж Цезар[2] та Александр[3], до яких його рівняли, зовсім слушно ставлячи переможців при Іссі[4] та Фарсалі[5] нижче від нього; герцог д'Алансон поглядав на все те своїми ласкавими і лукавими очима; королева Катерина сяяла радістю і, вся аж солодка від люб'язності, говорила компліменти принцові Генріху де Конде з приводу недавнього його одруження з Марією де Клев; нарешті, самі де Гізи усміхалися до запеклих ворогів їхнього дому, а герцог Майнцький розмовляв з паном де Таванном та адміралом про близьку війну з Філіппом II, питання про яку стояло тепер гостріше, ніж будь-коли досі.

В юрбі гостей походжав туди й сюди, трохи схиливши голову та ловлячи вухом усякі окремі слова, молодий дев'ятнадцятилітній чоловік, з гострим поглядом, коротко вистриженим волоссям, густими бровами, закарлюченим, як орлячий дзюб, носом, з лукавою усмішкою на устах, з усами й бородою, що тільки пробивались. Молодий той чоловік, що визначився поки що тільки в бою при Арне-ле-Дюк, де він відважно йшов назустріч небезпеці, і що вислухував тепер компліменти за компліментами, був улюблений учень де Коліньї і герой дня; три місяці перед тим, коли ще жива була його мати, його називали принцом Беарнським; тепер його звали королем Наварським, сподіваючись, що назвуть Генріхом IV.

Час від часу темна хмара швидко пробігала по його чолі; він, певне, згадував, що два місяці тільки, як умерла його мати, і менше, ніж інший хто, сумнівався він, що вмерла вона від отрути. Але хмара та пробігала й зникала, як бистроплинна тінь, бо ті, що розмовляли з ним, ті, що вітали його, ті, що черкалися об нього ліктями, були саме вбивці мужньої Жанни д'Альбре.

За кілька кроків від короля Наварського, майже такий само задуманий, такий само заклопотаний, як і він, але удаючи веселого й відвертого, молодий герцог де Гіз розмовляв з Теліні. Щасливіший від беарнця, він у двадцять два роки майже зрівнявся славою з батьком своїм, великим Франсуа де Гізом. То був елегантний вельможа, високий на зріст, з поглядом гордим та гоноровитим, наділений тією природною величністю, яка примушувала говорити, коли він проходив, що всі інші принци здаються при ньому юрбою простолюду. Хоч був він ще молодий, католики вважали його за голову своєї партії, як гугеноти вважали за свого голову юного Генріха Наварського, портрет якого ми щойно змалювали. Герцог де Гіз носив попереду титул принца де Жуанвіль і вперше відзначився під час облоги Орлеана під проводом його батька, що вмер на його руках, указавши йому на адмірала Коліньї, як на свого вбивцю. Тоді молодий герцог, як Аннібал, склав урочисту присягу: помститися за смерть свого батька на адміралові та його родині і переслідувати тих, що були однієї з адміралом віри, без відпочинку і перестанку, пообіцявши богові бути його ангелом-губителем на землі аж до того дня, поки буде знищено останнього єретика. Тому не без глибокого подиву дивились, як принц цей, такий вірний звичайно в своєму слові, простягає руку тим, кого заприсягся мати за довічних своїх ворогів, і запросто розмовляє з зятем того, чию смерть пообіцяв батькові своєму при його смерті.

Проте, як ми вже сказали, вечір цей був вечором подій дивовижних.

Справді, при знанні майбутнього, якого, на щастя, бракує людям, при здібності читати в серцях, яка, на нещастя, належить лише богам, привілейований спостерігач, якому довелося б бути присутнім на цьому святі, був би втішений, певне, цікавим тим видовищем, яке подають літописи сумної людської комедії.

Але спостерігач цей, якого не було на внутрішніх галереях Лувра, не переставав дивитися з вулиць палючим поглядом та ревти погрозовим голосом: тим спостерігачем був народ, що з загостреним ненавистю інстинктом слідкував здалека за тінями непримиренних ворогів своїх і з'ясовував собі враження від них, наскільки може це зробити цікавий перед вікнами наглухо зачиненої бальної зали. Музика п'янить і захоплює танцюючого, а цікавий бачить самий лише рух і сміється з того паяца, що плигає без розуму, бо музики цікавий не чує.

Музикою, що п'янила гугенотів, був голос їх гордості.

Світлом, що світилося в темряві ночі в очах у парижан, був блиск їх ненависті, яка освітлювала майбутнє.

А тим часом усе сміялось усередині, і вже солодший та улесливіший, ніж досі, шепіт проходив по всьому Лувру: то юна молода, що вийшла була скинути своє парадне вбрання, свою мантію з довгим шлейфом та довгий вуаль, вернулася до бальної зали в супроводі прекрасної герцогині де Невер, найкращої подруги своєї, під руку з братом своїм Карлом IX, який представляв її найвидатнішим із гостей.

Молода була дочка Генріха II, перлина в короні Франції, Маргарита де Валуа, яку король Карл IX з фамільярною ніжністю називав завжди не інакше, як сестра Марго.

І справді, хоч і хвалебна була зустріч, якою шанували в цю хвилину нову королеву

Наварську, але ніколи зустріч та не була в такій мірі заслужена. Маргарита мала в той час ледве двадцять років, а була вже предметом вихваляння для всіх поетів, що рівняли її то до Аврори, то до Цитерії[6]. Справді, вона не знала суперниць у красі при цьому дворі, де Катерина де Медічі збирала найвродливіших, яких могла, жінок, щоб зробити з них своїх сирен. Маргарита мала чорне волосся, чудовий колір обличчя, очі пристрасні, отінені довгими віями, уста червоні та ніжні, шию чудову, стан пишний та гнучкий і взуту в атласний черевичок дитячу ніжку. Французи, серед яких жила вона, горді були, що на землі їх розцвіла така пишна квітка, а іноземці, що проїздили через Францію, знову верталися назад, засліплені її красою, якщо тільки бачили її, зачудовані її освітою, якщо розмовляли з нею. Бо Маргарита була не тільки найвродливішою, а й найосвіченішою з сучасних її жінок, і всі наводили слова одного вченого італійця, що був представлений їй і, порозмовлявши з нею годину по-італійському, по-латинському та по-грецькому, вийшов од неї, кажучи в захваті: "Бачити двір, не бачивши Маргарити де Валуа, це значить не бачити ні Франції, ні двора!"

Отже, красних слів не бракувало ні для короля Карла IX, ні для королеви Наварської; відомо бо, які красномовці були гугеноти. Сила натяків на минуле, сила запитань про майбутнє вдатно справлені були до короля серед цього вітійства; але на всі ті натяки відповідав він з своєю лукавою усмішкою на блідих устах:

— Віддаючи сестру мою Марго Генріху Наварському, я віддаю сестру мою всім протестантам королівства.

Слова ці заспокоїли одних і примусили усміхнутися других, бо й справді мали вони подвійне значення: з одного боку, батьківське, хоч Карл IX, по правді кажучи, і не хотів надто обтяжувати тим свою думку; з другого боку — образливе для молодой, для її мужа і для самого того, хто їх казав, бо він нагадував ними про деякі темні скандали, якими придворна хроніка вже знайшла спосіб заплямувати шлюбне вбрання Маргарити де Валуа.

Тим часом де Гіз розмовляв, як ми сказали, з Теліньї; проте він не приділяв бесіді стільки уваги, щоб не повернутись часом та не скинути оком на гурток дам, в центрі якого сяяла королева Наварська. Якщо погляд принцеси зустрічався тоді з поглядом молодого герцога, якась хмара, здавалось, затьмарювала чарівне її чоло, навколо якого зорі алмазів сяяли тремтячим ореолом, а нетерплячість та хвилювання виявляли, що її бентежить якась непевна думка.

Принцеса Клод, старша сестра Маргарити, що вже кілька років була одружена з герцогом Лотарінгським, помітила той неспокій і пішла була до неї, щоб спитати про його причину, але натовп почав розступатися перед королевою-матір'ю, що наближалася, спираючись на руку молодого принца де Конде, і принцесу відтерто було далеко від її сестри. Потім почався загальний рух, і де Гіз скористався з нього, щоб наблизитись до пані де Невер, дружини свого брата, а тим самим і до Маргарити.

Герцогиня Лотарінгська, що не спускала очей з молодой королеви, побачила тоді, як замість хмари, що її помітила вона на чолі в неї, щоки її спалахнули гарячим вогнем. Тим часом герцог підходив усе ближче, і коли він був за два кроки від Маргарити, вона,

що, здавалось, більше відчувала його, ніж бачила, повернулась до нього, намагаючись всіма силами надати обличчю своєму спокійного та байдужого виразу; тоді герцог шанобливо привітав її і, низько схиляючись, пробурмотів упівголос:

— Ipse attuli.

Що мало означати:

— Я приніс те, або — я сам приніс.

Маргарита відповіла молодому герцогові поклоном і, випростовуючись, кинула відповідь:

— Noctu pro more.

Що означало:

— Вночі, як звичайно.

Тихеньких слів цих, що прозвучали в накрохмаленому комірці принцеси, як у рупорі, не почув ніхто, крім того, кому їх було сказано; та хоч розмова ця була коротка, вона передала, мабуть, усе, що двоє молодих людей мали сказати одно одному, бо, обмінявши два слова на три, вони розійшлися, Маргарита з чолом ще задуманішим, герцог з чолом ще осяйнішим, ніж тоді, коли наблизились одно до одного. Маленька ця сцена відбулася так, що людина, найбільше зацікавлена, щоб помітити її, не звернула, здавалось, на неї найменшої уваги, бо король Наварський не спускав очей з однієї лише особи, що зібрала навколо себе гурток майже такий само численний, як і Маргарита де Валуа; особа та була прекрасна пані де-Сов.

Шарлотта де Бон-Самблансе, онука безталанного Самблансе[7] і дружина Сімона де Фіза, барона де Сов, була однією з дам з оточення Катерини де Медічі і з найстрашніших помічниць цієї королеви, що підливала ворогам своїм любовного напою, коли не насмілювалася підлити флорентійської отрути; маленька, білява, то іскристо жвава, то меланхолічно млосна, завжди готова до кохання й до інтриги — двох справ, що протягом п'ятидесяти літ були головним заняттям при дворі трьох королів, які послідовно заступали один одного; жінка в повному розумінні слова, повна чарівності в усьому, від синіх очей, то млосних, то осяйно племенистих, і до маленьких примхливих ніжок, захованих у бархатні черевички, пані де Сов уже кілька місяців так неподільно заволоділа королем Наварським, який робив тоді перші кроки на любовній арені, як і на арені політичній, що сама Маргарита Наварська, з своєю пишною та величною красою, не викликала захоплення в серці свого чоловіка; і — дивна річ! — навіть Катерина де Медічі, ця душа, повна мороку і таємниці, увесь час добиваючись шлюбу дочки своєї з королем Наварським, не переставала, на загальний подив, майже відверто сприяти любощам його з пані де Сов. Проте, не зважаючи на це могутнє сприяння і всупереч легкості звичаїв того часу, прекрасна Шарлотта і досі ставила опір; і від цього незрозумілого, неймовірного, нечуваного опору більш, ніж від краси та розуму її, родилася в серці беарнца пристрасть, яка, не маючи спроможності знайти собі задоволення, скупчилася сама в собі і поглинула в душі молодого короля несміливість, гордість і навіть ту байдужість, напівфілософську, напівліниву, що була основою його характеру.

Пані де Сов лише кілька хвилин як увійшла до зали; чи то з досади, чи то з образи, вона вирішила не бути на тріумфі своєї суперниці і, пославшись на нездоров'я, відпровадила до Лувра свого чоловіка, що вже п'ять років був державним секретарем, самого. Але Катерина де Медічі, помітивши, що барон де Сов прибув без дружини, спитала, чому немає її улюбленої Шарлотти; довідавшись, що причиною було легке нездоров'я, вона написала кілька слів, і молода жінка поспішила з'явитись на запрошення. Генріх, що був спершу зовсім засмучений її відсутністю, зітхнув вільніше, побачивши, що пан де Сов увійшов сам; але в хвилину, коли він, зовсім уже не сподіваючись, щоб вона з'явилася, пішов, зітхаючи, до чарівної істоти, яку судилося йому якщо не кохати, то поводитися з нею як з дружиною, — він побачив, що в кінці галереї з'явилась пані де Сов; він зупинився, мов прикутий до місця, впившись очима в Цирцею[8], яка, ніби чарами, прив'язала його до себе, і, замість того, щоб іти до дружини, по хвилині вагання, що більше схоже було на здивування, ніж на нерішучість, пішов до пані де Сов.

Придворні, бачачи, що король Наварський, про палке серце якого їм було відомо, наближається до прекрасної Шарлотти, не насмілились перешкодити їх зустрічі; вони розступилися поблажливо, і в ту хвилину, коли Маргарита де Валуа і пан де Гіз обмінювалися латинськими словами, Генріх, наблизившись до пані де Сов, почав цілком зрозумілою французькою мовою, хоч і забарвленою гасконським акцентом, менш загадкову розмову.

— Ах, люба моя, — звернувся він до неї, — от і ви прийшли, в хвилину, коли мені сказали, що ви нездужаєте і коли я втратив надію побачити вас!

— Ваша величність, — відповіла пані де Сов, — чи не сподіваєтесь переконати мене, ніби для вас багато значило б утратити цю надію?

— Богом свідчусь, я так думаю, — відповів беарнець. — Хіба ж ви не знаєте, що ви моє сонце вдень і зоря моя вночі? Справді, я почував себе серед найглибшої темряви; аж враз ви з'явилися і все освітили.

— То я зробила невдалий хід у вашій грі, монсеньйор.

— Що ви хочете сказати, моя люба? — спитав Генріх.

— Я хочу сказати, що коли хто став мужем найвродливішої на всю Францію жінки, то єдине, чого він мусить бажати, це — щоб світло погасло і поступилося тьмі, бо в тьмі чекає нас щастя.

— Ви чудово знаєте, недобра, що щастя це в руках у однієї лише особи, та що особа та насміхається з бідного Генріха і грається ним.

— О, — відповіла баронеса, — я думаю навпаки: що то король Наварський грається тією особою і насміхається з неї.

Генріх був вражений цією ворожою вихваткою, проте подумав, що вихватка ця виявляє досаду, а досада — тільки маска кохання.

— Справді, люба Шарлотта, — сказав він, — ви зовсім несправедливо докоряєте мені, і я не розумію, як такі прекрасні уста можуть бути, разом з тим, такими жорстокими. Ви думаєте, що я одружуюся? О, ні, чорт візьми, не я!

— То це я, може! — відповіла баронеса гостро, коли може здатися гострим голос жінки, що вас кохає і докоряє вам в байдужості.

— Невже ви, баронесо, не бачите вашими прекрасними очима того, що є? Ні, ні, то не Генріх Наварський одружується з Маргаритою де Валуа.

— А хто ж?

— Е, богом свідчусь, то реформістська віра одружується з папою, та й усе.

— Ні, ні, ваша величність, я не дам вам піддурити себе вашими дотепами: ваша величність кохаєте пані Маргариту, і я, борони боже, не докоряю вам за те, бо вона досить гарна, щоб її кохати.

Генріх замислився на хвилину і, поки він міркував, тонка усмішка підняла вгору кутики його уст.

— Баронесо, — мовив він, — здається мені, шукаєте сварки зо мною, а тим часом не маєте, на те ніякого права; ну, що зробили ви, щоб не дати мені одружитися з пані Маргаритою? Нічого. Навпаки, ви завжди доводили мене до відчаю.

— А тепер ви доводите мене, монсеньйор! — відповіла пані де Сов.

— Як саме?

— Звичайно, бо сьогодні ви одружуєтесь з іншою.

— Ах, я одружуюся з нею тому, що ви не кохаєте мене!

— Коли б я кохала вас, сир, я мусила б умерти через годину.

— Через годину! Що хочете ви сказати, і від чого вмерти?

— Від ревнощів... бо через годину королева Наварська відішле своїх дам, а ваша величність своїх дворян.

— То справді ця думка турбує вас, моя люба?

— Я не кажу цього. Я кажу, що коли б я кохала вас, вона страшенно турбувала б мене.

— Ну, от! — скрикнув Генріх, повний радості, що почув це признання, перше, яке мав він. — А що коли б король Наварський не відіслав цієї ночі своїх дворян?

— Сир, — вказала пані де Сов, дивлячись на короля з зачудуванням, цього разу цілком щирим, — ви говорите про щось неможливе і зовсім неймовірне.

— Що ж треба зробити, щоб ви повірили?

— Треба дати мені доказ, а доказу ви не можете дати.

— Добре, баронесо, добре. Присягаюся святим Генріхом, я дам його вам, — скрикнув король, пожираючи молоду жінку очима, що палали коханням.

— О, ваша величність! — промурмотіла прекрасна Шарлотта, стишуючи голос і спускаючи очі. — Я не розумію... ні, ні, не може бути, щоб ви зреклися щастя, яке чекає вас.

— В цій залі, кохана моя, чотири Генріхи, — відповів король: — Генріх Французький, Генріх де Конде, Генріх де Гіз, але Генріх Наварський тільки один.

— І що ж?

— А от що. Якщо цей Генріх Наварський буде з вами усю цю ніч...

— Усю цю ніч?

— Так; чи будете ви певні, що він не буде з іншою?

— Ах, коли б ви зробили це, сир! — скрикнула і собі пані де Сов.

— Слово дворянина, я зроблю це.

Пані де Сов підвела великі свої очі, вогкі від жагучих обіцянок, і усміхалася до короля, серце якого сповнилося п'яною радістю.

— Ну, — сказав Генріх, — що скажете ви на це?

— О, — відповіла Шарлотта, — я скажу, що ваша величність справді кохаєте мене.

— Чорт візьми! Ви скажете це, бо воно й справді так, баронесо!

— Але як це зробити? — прошепотіла пані де Сов.

— О, бога ради, баронесо, не може бути, щоб ви не мали коло себе якоїсь камеристки, служниці, дівчини, на яку могли б звіритись?

— О, я маю Даріолу, таку віддану мені, що вона дасть розрізати себе на шматки за мене: справжній скарб.

— Господи! Баронесо, то скажіть цій дівчині, що я осиплю її золотом, коли стану королем Франції, як пророкують мені астрологи.

Шарлотта усміхнулася, бо гасконська репутація беарнця щодо обіцянок від того часу була вже добре відома.

— Ну, — сказала вона, — чого ви хочете від Даріоли?

— Дуже мало для неї, все для мене.

— А саме?

— Ваше приміщення над моїм?

— Так.

— Хай вона дожидає за дверима. Я постукаю тричі тихенько. Вона відчинить і ви матимете той доказ, що я обіцяв вам.

Пані де Сов помовчала кілька секунд; потім, ніби оглядаючись навколо себе, чи не чує хто, на одну мить спинила погляд на гуртку, де була королева-мати; але хоч яка була коротка та мить, її досить було, щоб Катерина встигла зирнутися з своєю прибічницею.

— О, коли б я схотіла, — сказала пані Сов голосом сирени, від якого розтопився віск в ушах Улісса, — коли б я схотіла піймати вашу величність на неправді...

— Спробуйте, моя люба, спробуйте...

— Ах, слово честі, я борюся з бажанням!

— Дайте побороти себе: жінки ніколи не бувають такими дужими, як після поразки.

— Сир, я пам'ятаю обіцянку, що ви дали Даріолі на той час, коли будете королем Франції.

Генріх скрикнув від радості.

В ту саму мить, коли крик вирвався з уст беарнця, королева Наварська відповіла герцогу де Гізу:

— *Noctu pro more*: вночі, як звичайно.

І тоді Генріх відійшов від пані де Сов такий же Щасливий, як був герцог де Гіз, відходячи від Маргарити де Валуа.

Через годину після описаної нами подвійної сцени король Карл і королева-мати вийшли до своїх покоїв; негайно по тому і гості почали розходитись; на галереях стало видно основи мармурних колон. Адмірала та принца де Конде чотириста дворян-гугенотів провели крізь натовп, що ревів їм услід. Після них вийшов Генріх де Гіз із своїми лотарінгськими сеньйорами-католиками, і народ проводжав їх покликами радості та оплесками.

Щодо Маргарити де Валуа, Генріха Наварського і пані де Сов, — вони, як відомо, жили в самому Луврі.

II. Опочивальня королеви Наварської

Герцог де Гіз провів невістку свою, герцогиню де Невер, до свого готелю на вулиці Шом, проти вулиці Брак, і, передавши її служницям, пішов до власних покоїв перемінити вбрання, вдягти нічний плащ та озброїтись одним із тих коротких та гострих кинджалів, що називалися "дворянська честь" і що їх носили, коли виходили без шпаги; але, беручи кинджал зі столу, де він лежав, герцог помітив маленьку записочку, засунуту між лезом і піхвою кинджала.

Він розгорнув її і прочитав:

"Сподіваюся, що пан де Гіз не вернеться цієї ночі до Лувра, або якщо вернеться, то вбереться в добру кольчугу і візьме добру шпагу".

— А! — сказав герцог, звертаючись до камердинера, — дивна пересторога, метр Робен. Будьте ласкаві сказати, які особи заходили сюди, коли мене не було?

— Тільки одна, монсеньйор.

— А саме?

— Пан Дю Гаст.

— Ага! Справді, писання здалося мені дуже знайомим. А ти певен, що приходив Дю Гаст, ти бачив його?

— Більше, монсеньйор, я розмовляв з ним.

— Добре; то я послухаюсь поради. Кольчугу і шпагу.

Камердинер, що звик до таких перемін убрання, приніс те й друге. Герцог надів кольчугу, зроблену з таких тонких та гнучких кільчаток, що сталева тканина була не товстіша від бархату; поверх кольчуги надів полотняні штани та камзол сірий з срібним (улюблений його колір), натягнув на ноги чоботи з довгими халявами, що діставали до середини стегон, покрити голову чорним бархатним током без пер та самоцвітів, закутався в темного кольору плащ, заткнув за пояс кинджал і, передавши шпагу в руки пажеві, що один тільки був йому за супровідника, пішов до Лувра.

Коли він переступав поріг будинку, сторож на церкві Сен-Жермен-л'Оксерруа ударив годину ночі.

Хоч ніч була пізня, а вулиці за тих часів небезпечні, з вельможним шукачем пригод не трапилось дорогою нічого, і він, живий і здоровий, дістався до колосального громадища старого Лувра, де всі вогні вже гасли один по одному, і сам будинок

здіймався грізною масою, мовчазний і темний.

Перед королівським замком тягнувся глибокий рів, і більша частина приміщень для придворних, що мешкали в палаці, виходила на цей рів. Покої Маргарити містилися на першому поверсі.

Але цей перший поверх, що був би приступний, коли б не виходив на рів, знаходився над ровом на височині тридцяти футів од землі, — отже дістатися до нього не могли ні коханці, ні злодії, — але це не завадило герцогові де Гізу, не вагаючись, спуститись У Рів.

Тієї ж хвилини почувся стук вікна, що відчинилось у нижньому поверсі. Вікно було заґратоване; але з'явилась рука, підняла розпилянну заздалегідь штабу і спустила шовковий шнур.

— Це ви, Жільйона? — тихенько спитав герцог.

— Так, монсеньйор, — ще тихше відповів жіночий голос.

— А Маргарита?

— Дожидає вас.

— Добре.

Сказавши це, герцог зробив знак пажеві, і той витяг спід плаща невеличку шкіряну драбинку. Принц причепив її одним кінцем до шнура. Жільйона втягла драбинку до себе, міцно прив'язала її, і принц, прип'явши шпагу до пояса, поліз драбинкою і без пригоди виліз угору. Штаба лягла за ним на своє місце, вікно зачинилось, і паж, побачивши, що пан його щасливо дістався до Лувра, куди він проводжав його разів уже з двадцять, закутався в плащ і ліг у траві, в рові, під тінню муру.

Ніч була темна, і кілька дощових крапель, теплих і великих, упало з хмар, насичених сіркою та електрикою.

Герцог де Гіз пішов за своєю провідницею, що була не більше, не менше, як дочка Жака де Матінйона, маршала Франції. Вона була найближча повірниця Маргарити, яка не мала від неї жодних секретів, і казали, що серед багатьох таємниць, які покривала її непідкупна вірність, були й такі страшні, що вже самі примушували її покривати всі інші.

Ні в низьких кімнатах, ні в коридорах світла не було; часом тільки бліда блискавка освітлювала темні приміщення синюватим блиском, що зараз і зникав.

Герцог, якого весь час вела за руку провідниця, дійшов нарешті до сходів, що звивалися спіраллю всередині товстого муру і вели через потайні невидимі двері до передпокою Маргарити.

У передпокої, як і в інших приміщеннях нижнього поверху, була глибока темрява.

Увійшовши до передпокою, Жільйона зупинилась.

— Принесли ви те, що бажала королева? — спитала вона тихенько.

— Так, — відповів герцог де Гіз, — але віддам лише самій її величності.

— То йдіть і не гайте часу! — промовив у пітьмі голос, від якого герцог здригнувся, бо впізнав голос Маргарити.

І в ту ж хвилину порт'єра з фіолетового бархату, гаптована золотом, піднялася, і

герцог побачив у сутінку від неї королеву, що з нетерплячості вийшла йому назустріч.

— Я тут, пані, — сказав герцог.

Він покvapливо ступив на той бік порт'єри, і вона знов упала за ним.

Тепер сама Маргарита де Валуа була за провідницю принцові в цих покоях, і так добре йому відомих, а Жільйона, зоставшись коло дверей, заспокоїла господиню свою, приклавши пальця до губ.

Немов би розуміючи ревниву тривогу герцога, Маргарита завела його до самої своєї опочивальні і там зупинилась.

— Ну, — сказала вона, — задоволені ви, герцог?

— Задоволений, пані? — спитав він. — Чим, будь ласка?

— Доказом того, — відповіла Маргарита з легким роздратуванням у тоні, — що я належу чоловікові, який у вечір свого одруження, в саму шлюбну ніч, так мало думає про мене, що не прийшов навіть подякувати мені за честь, яку я зробила йому, не вибравши, а прийнявши його за мужа.

— О, пані, — сказав сумно герцог, — заспокойтеся, він прийде, особливо коли ви того бажаєте.

— І це говорите ви, Генріх, — скрикнула Маргарита, — хоч краще від усіх знаєте, що справа стоїть навпаки! Коли б я хотіла того, як ви гадаєте, чи просила б я вас прийти до Лувра?

— Ви просили мене прийти до Лувра, Маргарита, тому, що бажаєте збутись усяких слідів нашого минулого, а минуле наше живе не тільки в серці моєму, а й у цій срібній скриньці, яку я приніс.

— Генріх, хочете, я скажу вам одну річ? — відповіла Маргарита, пильно дивлячись на герцога. — Ви нагадуєте мені не принца, а школяра! Щоб я не визнала, що кохала вас! Щоб я хотіла погасити полум'я, яке може й погасне колись, але відблиск його не зникне! Адже любов осіб мого стану освітлює і часто пожирає цілу сучасну їм епоху. Ні, ні, герцог! Можете залишити листи вашої Маргарити і скриньку, яку вона дала вам. З тих листів, що лежать у скриньці, вона прохає лише один, і то тільки тому, що лист, той однаково небезпечний і для вас, і для неї.

— Все ваше, — сказав герцог, — виберіть той, який ви хочете знищити!

Маргарита почала хапливо ритись у відчиненій скриньці і тремтячою рукою перебрала один по одному з дюжину листів, звертаючи увагу тільки на їх адреси, ніби при перегляді самих адрес пам'ять підказувала їй зміст листів; але, скінчивши перегляд, вона глянула на герцога і, бліднувши, сказала:

— Пане, того, що я шукаю, нема тут. Може, ви загубили його випадково? Бо те, що в ньому...

— Якого листа шукаєте ви, пані?

— Того, де я наказувала вам одружитись негайно.

— Щоб виправдати свою невірність?

Маргарита низала плечима.

— Ні, щоб врятувати вам життя. Того листа, де я розповіла вам, що король, бачачи

кохання наше і мої намагання розбити ваше майбутнє одруження з інфантою Португальською, прикликав до себе свого бічного брата д'Ангулема і сказав йому, показуючи дві шпаги: "Убий цією ввечері де Гіза або я вб'ю тебе цією завтра". Де той лист?

— Ось він, — мовив герцог де Гіз, виймаючи з одежі на грудях.

Маргарита майже вирвала його з рук, жадібно розгорнула, переконалася, що то саме він, скрикнула радісно і піднесла до свічки. Полум'я зразу охопило папір, і за хвилину його не стало; потім, ніби боячись, що можна найти необережне повідомлення навіть у попелі, Маргарита розтоптала його ногою.

Увесь час, поки вона гарячково робила це, герцог де Гіз стежив очима за коханкою.

— Ну, Маргарита, — сказав він, коли все було скінчено, — чи задоволені ви тепер?

— Так, бо тепер, коли ви одружилися з принцесою де Порсіан, брат мій простить мені ваше кохання, але він не простив би мені викриття таємниці, яку я, з кохання до вас, не мала сили від вас заховати.

— То правда, — сказав герцог де Гіз, — в той час ви мене кохали.

— І тепер ще кохаю, Генріх, так само і навіть більше.

— Ви?..

— Так, я; бо ніколи ще не потребувала я щирого та відданого друга так, як сьогодні. Я королева — і не маю трону; я жінка — і не маю мужа.

Молодий принц сумно похитав головою.

— Адже я кажу вам, кажу ще раз, Генріх, що муж мій не тільки не кохає, але ненавидить, зневажає мене; проте, сама ваша присутність у покої, де мусив би бути він, здається мені найкращим доказом ненависті і презирства.

— Ще не пізно, пані; королю Наварському треба було відпустити своїх дворян, і коли він не прийшов ще, то не забариться прийти.

— А я кажу вам, — скрикнула Маргарита з зростаючим роздратуванням, — що він не прийде.

— Пані, — крикнула Жільйона, відчиняючи двері та підіймаючи порт'єру, — король Наварський вийшов із своїх покоїв.

— О, я добре знав, що він прийде! — скрикнув герцог де Гіз.

— Генріх, — сказала Маргарита уривистим голосом, хапаючи герцога за руку, — Генріх, ви зараз побачите, чи додержую я слова і чи можна бути певним у моїх обіцянках. Генріх, зайдіть до цього кабінету.

— Пані, дозвольте мені піти, поки є час, бо повірте, що при першому ж вияві кохання з його боку я вийду з кабінету і тоді — горе йому!

— Ви божевільний! Ідіть, ідіть, кажу вам, я відповідаю за все!

І вона штовхнула герцога в кабінет.

І вчасно. Двері ледве встигли зачинитись за принцом, як король Наварський з двома пажамі, що несли перед ним два канделябри з вісьма свічками жовтого воску, з'явився, усміхаючись, на порозі покою.

Маргарита заховала своє схвилювання, роблячи глибокий реверанс.

— Ви ще не лягали, пані? — спитав беарнець з відвертим і веселим виразом на обличчі. — Може, ви дожидали мене?

— Ні, пане, — відповіла Маргарита, — адже ще вчора ви сказали мені, ніби добре знаєте, що одруження наше було політичним союзом і що ви не будете неволити мене.

— То й добре, але це не перешкодить нам поговорити трохи. Жільйона, зачиніть двері і йдіть собі.

Маргарита, що було сіла, підвелась і простягла руку, ніби наказуючи пажам зостатись.

— Може, покликати ваших дам? — спитав король. — Я зроблю це, якщо така ваша воля, хоч, запевняю вас, я волів би говорити про те, що хочу сказати вам віч-на-віч.

І король Наварський підійшов до кабінету.

— Ні, — скрикнула Маргарита, квапливо заступаючи йому дорогу, — ні, цього не треба, я готова слухати вас.

Беарнець вже знав, що бажав знати; він глянув на кабінет бистрим і пильним оком, ніби хотів, не зважаючи на порт'єру, прозирнути в найтемніші його закутки, потім, переводячи погляд на прекрасну дружину свою, бліду від жаху, сказав цілком спокійним тоном:

— Коли так, пані, поговорімо хвилину.

— Як хочете, ваша величність, — промовила молода жінка, не сідаючи, а скоріше падаючи в крісло, яке підсунув їй муж.

Беарнець сів коло неї.

— Пані, — почав він, — хоч би що там казали люди, я гадаю, що шлюб наш — добрий шлюб. Я добре ставлюся до вас, ви добре ставитесь до мене.

— Але... — сказала збентежено Маргарита.

— Отже, ми повинні, — вів далі король Наварський, ніби не помічаючи збентеження Маргарити, — поводитись одно з одним як добрі союзники, бо сьогодні ми ствердили союз наш присягою перед богом. Чи не така й ваша думка?

— Безперечно, пане.

— Я знаю, пані, яку проникливість маєте ви, знаю, які небезпечні провалля розкидані по терені двору, а я чоловік молодий і, хоч не заподіяв ніколи нічого лихого, маю багато ворогів. До якого табору, пані, маю я зачислити ту, що носить моє ім'я і що перед вівтарем заприсяглася любити мене?

— О, пане, чи можете ви думати...

— Я не думаю нічого, пані, я маю надію і хочу бути певним, що надія моя слухна. Ясно, що шлюб наш — або привід, або пастка.

Маргарита тремтіла; думка ця, можливо, вже приходила їй самій у голову.

— Отже, те чи те? — вів далі Генріх Наварський. — Король мене ненавидить, герцог д'Анжу ненавидить, герцог д'Алансон ненавидить, Катерина де Медічі надто ненавиділа мою матір, щоб не мати ненависті до мене.

— О, пане, що ви говорите?

— Правду, пані, — відповів король, — і мені хотілося б, щоб не думали, ніби мене

одурено щодо вбивства пана де Муї та отруєння моєї матері; хотілося б, щоб тут був хто-небудь і міг чути мене.

— О, пане, — сказала покvapно Маргарита з найспокійнішим і найвеселішим виглядом, — ви прекрасно знаєте, що тут нема нікого, крім вас та мене.

— Отже саме те й примушує мене застерегтися, саме через те й наслідуюсь я казати, що мене не обманює ні ласка французького дому, ні ласка дому лотарінгського.

— Сір! сір! — скрикнула Маргарита.

— Ну, що таке, моя люба? — спитав Генріх, і собі засміявшись.

— Буває, пане, що розмови такі можуть бути дуже небезпечні.

— Але ж не тоді, коли їх ведуть сам-на-сам, — відповів король. — Отже, я казав вам...

Маргарита, видимо, почувала себе, як на тортурах; вона хотіла б зупинити слова на устах у беарнця, але Генріх вів далі з своєю зовнішньою простодушністю:

— Я казав уже вам, що мені загрожують з усіх боків, загрожує король, загрожує герцог д'Алансон, загрожує герцог д'Анжу, загрожує королева-мати, загрожує герцог де Гіз, герцог де Майенн, кардинал Лотарінгський, загрожують, зрештою, всі. Ви знаєте, пані, це відчувається інстинктивно. І оборонитись від усіх цих загроз, що незабаром перейдуть в наступ, я можу тільки за вашою допомогою, бо вас люблять усі, хто мене ненавидить.

— Мене! — сказала Маргарита.

— Так, вас, — відповів з повною простодушністю Генріх Наварський, — так, вас любить король Карл, любить, — він натиснув на це слово, — герцог д'Алансон, любить королева Катерина, любить, нарешті, герцог де Гіз.

— Пане... — промурмотіла Маргарита.

— Але що ж тут дивного, що всі вони вас люблять? Ті, кого я назвав щойно, ваші брати або ваші рідні. Любити рідних своїх та братів своїх — значить жити по закону божому.

— Але, — відповіла Маргарита пригнічено, — до чого ведете ви, пане?

— Я хочу привести до того, про що говорив вам: якщо ви станете — я не скажу другом, але союзницею моєю, я можу не боятись нічого, якщо ж, навпаки, ви станете ворогом моїм, я пропав.

— О, ворогом вашим — ніколи, пане! — скрикнула Маргарита.

— А другом моїм — теж ніколи?..

— Може бути.

— А союзницею моєю?

— Напевне.

І Маргарита повернулася і подала королю руку.

Генріх узяв її, галантно поцілував і, задержавши в своїх руках більше для того, щоб вивірити, ніж з почуття ніжності, сказав:

— Я вірю вам, пані, і приймаю вас за союзницю. Тепер от що: нас одружили, не давши нам познайомитись, не давши покохати одному одного, нас одружили, не

порадившись з нами. Ми нічим не зобов'язані одно перед одним, як муж і жона. Ви бачите, пані, я йду далі ваших бажань і стверджую те, що казав учора. Але союз наш ми укладаємо добровільно, ніхто не примушує нас до нього; ми укладаємо його, як два щирих серця, що зобов'язуються повсякчас подавати одно одному підпомогу; ви так розумієте те, що я казав?

— Так, пане, — сказала Маргарита, силкуючись звільнити руку.

— Добре, — сказав беарнець, увесь час пильно дивлячись на двері кабінету, — але першим доказом, що союз наш щирий, мусить бути повна довіра, і тому я розкажу вам зараз, пані, найсекретніші подробиці свого плану, як переможно подолати всі ці ворожі заходи.

— Пане... — промурмотіла Маргарита, і собі мимоволі звертаючи очі на кабінет, тим часом як беарнець, бачачи, що хитрощі його мали успіх, усміхався в бороду.

— От що я хочу робити, — провадив він, удаючи, ніби не-помічає збентеження молодой жінки, — я хочу...

— Пане, — скрикнула Маргарита, квапливо встаючи та хапаючи короля за руку, — дайте мені дихнути; хвилювання... духота... я задихаюсь.

Справді, Маргарита була бліда і тремтіла так, ніби от-от упаде на килим.

Генріх підійшов до вікна, що було далі від кабінету, і відчинив його. Вікно виходило на річку.

Маргарита пішла за ним.

— Мовчіть, мовчіть, сір, пожалійте себе, — прошепотіла вона.

— Ну, пані, — сказав беарнець, усміхаючись звичайною своєю усмішкою, — чи не казали ви мені, що ми самі?

— Так, пане; та хіба ж ви не чули, що через сарбакан[9], закладений у плафоні або в мурі, усе можна чути?

— Добре, пані, добре, — сказав жваво й тихенько беарнець. — Ви не кохаєте мене, правда, але ви чесна жінка.

— Що хочете ви сказати, пане?

— Я хочу сказати, що коли б ви здатні були зрадити мене, ви дали б мені говорити далі, бо я сам зраджував себе. Ви зупинили мене. Я знаю тепер, що тут хтось є, що ви невірна дружина, але вірна союзниця, а в цей час, — додав беарнець, усміхаючись, — мені більше потрібна, признаюся, вірність у політиці, ніж у коханні...

— Сір... — промурмотіла Маргарита сконфужено.

— Добре, добре, ми поговоримо про все це потім, — сказав Генріх, — коли краще познайомимось одно з одним.

Потім, піднявши голос, він заговорив знову:

— Ну, вам стало легше, пані?

— Так, сір, так, — промурмотіла Маргарита.

— Коли так, — мовив беарнець, — я не хочу надокучати вам більше. Свідчу вам мою пошану і почуття моєї приязні; не відмовте прийняти їх так, як я подаю вам, — щирим серцем. Лягайте і надобраніч.

Маргарита підвела на мужа очі, що сяяли вдячністю, і теж подала йому руку.

— Згода, — мовила вона.

— Союз політичний, щирий і вірний? — спитав Генріх.

— Щирий і вірний, — відповіла королева.

Беарнець пішов до дверей, і Маргарита, мов заворожена його поглядом, пішла за ним. І коли порт'єра впала між ними й опочивальнею, Генріх з жвавистю, сказав їй тихо:

— Дякую, Маргарита, дякую! Ви справжня принцеса французька. Я йду від вас спокійний. Я не маю вашого кохання, але маю вашу приязнь. Я покладаюсь на вас, як і ви можете покластися на мене. До побачення, пані.

І Генріх поцілував руку своїй дружині, ніжно стиснувши її; потім пішов легким кроком до своїх покоїв, тихо говорячи сам собі в коридорі:

— Який там чорт у неї? Чи король, чи герцог д'Анжу, чи герцог д'Алансон, чи герцог де Гіз, чи брат, чи коханець, а чи те й друге разом? Сказати правду, мені майже прикро, що я випросив побачення у баронеси; та коли вже я дав їй слово і коли Даріола дожидає... хай буде так; боюся, що вона втратить трохи від того, що я прийшов до неї через опочивальню моєї дружини, бо — чорт візьми! — Марго ця, як зве її мій шурина Карл IX, справді чудове створіння.

І ходою, в якій почувалось легке вагання, Генріх Наварський пішов по сходах, що вели до приміщення пані де Сов.

Маргарита дивилася вслід йому, поки він зник, а потім вернулась в опочивальню. Вона побачила герцога в дверях кабінету: поява його викликала в неї майже муки сумління.

Герцог теж був серйозний, і насуплені його брови свідчили про тяжку заклопотаність.

— Маргарита нейтральна сьогодні, — сказав він. — Через вісім днів Маргарита буде ворожа.

— А, ви слухали? — сказала Маргарита.

— Що ж би ви хотіли, щоб я робив у цьому кабінеті?

— І ви вважаєте, що я поводитися не так, як би мала поводитись королева Наварська?

— Ні, але не так, як би мала поводитись коханка герцога де Гіза.

— Пане, — відповіла королева, — мужа мого я можу не кохати, але ніхто не має права вимагати від мене, щоб я зраджувала його. Скажіть щиро, чи зрадили б ви секрети дружини вашої принцеси де Порсіан?

— Ну, ну, пані, — сказав герцог, похитавши головою, — хай так. Я бачу, що ви не кохаєте вже мене так, як в ті часи, коли переказували мені заміри короля проти мене та моїх близьких.

— Король був сильний, а ви безсилі. Генріх безсильний, а ви сильні. Я не міняю ролі, ви бачите чудово.

— Тільки переходите з одного табору в другий.

— Я здобула собі, пане, це право, рятуючи вам життя.

— Добре, пані; а що коханці, розходячись, вертають усе, що дали одно одному, то і я теж врятую вам життя, коли матиму нагоду, і ми поквитаємось.

І з цими словами герцог уклонився і вийшов, перш ніж Маргарита встигла зробити рух, щоб затримати його.

У передпокої він знайшов Жільйону, що вивела його до вікна в нижньому поверсі, а в рові — свого пажу, з яким і вернувся в готель Гізів.

Тим часом Маргарита, замислившись, стояла коло вікна.

— І це шлюбна ніч! — шепотіла вона. — Муж тікає від мене, а коханець кидає!

В ту хвилину, по другий бік рову, ідучи з Тур де Буа і підіймаючись до млина Монне, проходив якийсь школяр і виспіював з захватом:

*Я б до кучерів твоїх
Хтів торкнутись золотих
І в уста цілунком впиться
І на грудях спочивать, —
Чом ти хочеш їх сховать,
Як у келії черниця?
І кому ти віддаси
Поваб милої краси,
Очі ті, уста червоні?
Може, хочеш, щоб Плутон
Цілував їх, як Харон
Привезе тебе по сконі?
Як помреш ти, — ох, тоді
Твої устоньки бліді
Захова сумна могила;
Я ж тебе пізнаю й там,
І скажу я мертвякам,
Що була то моя мила.
Отже, поки ти жива,
Любі мов мені слова,
Не ховай уста від мене:
Буде шкода, як помреш,
Що жалю отруту ллєш
В моє серденько шалене.*

Маргарита слухала пісню, журливо усміхаючись; потім, коли спів загубився десь удалині, вона зачинила вікно і покликала Жільйону допомогти їй лягти в постіль.

III. Король-поет

Другий день і всі дальші дні минули в святах, балетах та турнірах.

Те саме єднання панувало між двома партіями. Ласка та розчуленість запаморочили голову найзапеклішим гугенотам. Можна було бачити, як отець Коттон обідав і випивав з бароном де Куртоме, а герцог де Гіз з принцом де Конде каталися на човні по Сені з музикою.

Король Карл, здавалось, відкинув геть звичайну свою меланхолію і не міг обійтися без зятя свого Генріха. Нарешті, королева-мати була така радісна та заклопотана прикрасами, дорогоцінностями та перами, що втратила сон.

Гугеноти, що трохи пом'якшали в новій цій Капуї[10], почали вбиратись у шовкові камзоли, прикрашатись девізами і парадувати перед деякими балконами, як католики. В усьому справа повернулася вбік реформатської релігії, і можна було подумати, що незабаром увесь двір стане протестантським. Сам адмірал, не зважаючи на всю свою досвідченість, теж піймався на гачок, і голову йому так закрутило, що раз увечері він цілих дві години забув жувати свою зубочистку, — справа, якій він звичайно присвячував час від другої години, коли кінчав обід, до восьмої вечора, коли сідав вечеряти.

У той вечір, коли адмірал дозволив собі так неймовірно забути свої звички, король Карл IX запросив повечеряти з ним в тісному товаристві Генріха Наварського і герцога де Гіза. Потім, коли скінчилась вечеря, він пішов з ними до свого покою і показував там хитромудрий механізм вовчої пастки, що його сам вигадав, і враз, перервавши мову, спитав:

— Пан адмірал не приходив сьогодні ввечері? Хто бачив його сьогодні і хто може дати мені про нього відомості?

— Я, — сказав король Наварський. — І якщо ваша величність турбуєтесь його здоров'ям, можу вас заспокоїти, бо я бачив його сьогодні вранці о шостій годині і увечері о сьомій.

— Ага! — сказав король, і очі його, хвилину перед тим неуважні, з проникливою цікавістю зупинились на зяті. — Ви надто рання пташка, як на молодого!

— Так, сір, — відповів король Беарнський, — я хотів довідатись у адмірала, якому відомо все, чи їдуть до Парижа ті дворяни, яких я чекаю.

— Ще дворяни! У вас було вісімсот в день вашого шлюбу і щодня прибувають нові, — чи ви хочете нас затопити ними? — сказав, сміючись, Карл IX.

Герцог де Гіз нахмурих брови.

— Сір, — відповів беарнець, — ходять чутки про війну з Фландрією, і я збираю до себе з моєї країни та з околиць всіх, хто, на мою думку, може бути корисним вашій величності.

Герцог, згадавши проект, про який беарнець говорив у день шлюбу з Маргаритою, почав дослухатись уважніше.

— Добре, добре! — відповів король із своєю фальшивою усмішкою. — Чим більше їх буде, тим для нас приємніше; підвозьте, підвозьте, Генріх. Але хто ті дворяни? Відважні люди, сподіваюсь?

— Не знаю, сір, чи будуть мої дворяни коли рівні з дворянами вашої величності,

дворянами герцога д'Анжу або пана де Гіза, але мені вони відомі, і я знаю, що вони робитимуть усе якнайкраще.

— І багато ви їх дожидаєте?

— Ще з десять чи з дванадцять.

— Як їх звати?

— Сір, імена їх я забув і, крім одного з них, якого Теліні рекомендував мені, як дворянина в повному розумінні слова, і якого звати де Ла Моль, я не можу назвати...

— Де Ла Моль! Чи не провансалець Лерак де Ла Моль? — перервав його король, дуже обізнаний в генеалогічних справах.

— Саме він, сір; як бачите, я набираю людей навіть з Прованса.

— А я, — сказав герцог де Гіз з глузливою усмішкою, — я заходжу ще далі, ніж його величність король Наварський: я аж в П'ємонті розшукую всіх вірних католиків, яких тільки можу знайти.

— Католики чи гугеноти, — перервав його король, — мені однаково, аби вони були люди відважні.

Кажучи ці слова, що змішували в одно гугенотів і католиків, король зробив такий байдужий вигляд, що навіть сам герцог де Гіз був здивований.

— Ваша величність цікавиться нашими фламандцями? — сказав адмірал, якому король кілька днів тому дозволив заходити до нього без попередження, і тепер він почув останні слова його величності.

— А, ось і батько мій адмірал, — скрикнув Карл IX, розкриваючи обійми. — Йде мова про війну, дворян, відважних, і він з'являється; це як магніт, що притягає залізо; зять мій, король Наварський, і мій кузен де Гіз чекають підсилення для вашої армії. От про що говорилося.

— І підсилення ці прибувають, — сказав адмірал.

— Ви маєте нові відомості, пане? — спитав беарнець.

Так, сину, і зокрема про пана де Ла Моля; учора він був в Орлеані, завтра або післязавтра буде в Парижі.

— Чорт візьми! Пан адмірал ворожбит, коли знає, що діється за тридцять чи сорок льє[11] від Парижа! Щодо мене, я хотів би з такою самою певністю знати, що було під Орлеаном!

Коліні лишився байдужий до в'їдливого дотепу герцога де Гіза, що явно натякав на смерть батька його Франсуа де Гіза, вбитого під Орлеаном Польтро де Мере з намови адмірала.

— Пане, — відповів той холодно і з гідністю, — я буваю ворожбитом щоразу, коли хочу знати докладно про все, що стосується моїх справ або справ короля. Мій кур'єр прибув з Орлеана годину тому і, завдяки пошті, зробив тридцять два льє за один день. Пан де Ла Моль, що їде власним конем, проїздить лише по десять льє на день і прибуде тільки двадцять четвертого. От і все ворожбитство.

— Браво, батьку, добра відповідь! — сказав Карл IX. — Покажіть цим молодим людям, що вашу бороду і волосся побілів не тільки час, а й мудрість; отже, відішлімо їх

говорити про їхні турніри та кохання і зостаньмося удвох розмовляти про наші війни. Добрі радники творять добрих королів, батьку. Ідіть, панове, я маю поговорити з адміралом.

Молоді люди вийшли; попереду король Наварський, позаду герцог де Гіз; але за дверима кожен, віддавши холодний поклон, повернув у свій бік.

Коліньї проводив їх неспокійними очима: щоразу, коли він бачив, як сходяться ці ненависні один одному люди, він боявся, щоб не спалахнула нова якась блискавка. Карл IX зрозумів, про що він думає, підійшов до нього і, взявши під руку, сказав:

— Не турбуйтеся, батьку, я тут, щоб тримати кожного в покорі та пошані. Я дійсний король з того часу, як мати моя вже не королева, а вона не королева з того часу, як Коліньї мій батько.

— О, сір, — сказав адмірал, — королева Катерина...

— Химерна жінка. При ній мир неможливий. Італійські католики скажені і тільки й мріють, що про нищення. Я, навпаки, хочу не тільки всіх умиротворити, але й надати сили протестантам. Ті інші надто розпусні, батьку, вони скандалізують мене своїми любовними походінками та недобррозвичайністю. Хочеш, щоб я говорив з тобою по правді? — вів далі Карл IX ще ширше. — Я не вірю нікому з тих, що навколо мене, крім нових моїх друзів! Честолюбство Таванна мені підозріле. В'ельвівіль любить тільки добре вино і ладен зрадити короля за бочку мальвазії. Монморансі думає тільки про полювання і весь свій час проводить серед хортів та соколів. Граф де Ретц іспанець, Гізи — лотарінгці. Гадаю, прости господи, що у Франції тільки й є добрих французів, що я, мій зять та ти. Але я прикутий до трону і не можу командувати арміями. Найбільше, якщо мені дадуть пополювати досхочу в Сен-Жермені та в Рамбульє. Мій зять Наварський надто молодий і недосвідчений. Крім того, здається мені, він в усьому подібний до батька свого Антуана, якого завжди зводили жінки. Тільки ти, батьку, відважний, як Юлій Цезар, і мудрий, як Платон. Отже, сказати по правді, я не знаю, що мені робити: чи залишити тебе тут, як радника, чи послати туди, як полководця. Якщо ти станеш моїм радником, хто буде командувати? Якщо ти будеш командувати, хто мене радитиме?

— Сір, — сказав Коліньї, — попереду треба здобути перемогу, а по перемозі прийде черга й на раду.

— Така твоя думка, батьку? Ну, хай так! Усе буде, як ти хотітимеш. У понеділок ти рушиш до Фландрії, а я в Амбуаз.

— Ваша величність покидаєте Париж?

— Так. Я втомився від усього цього шуму та всіх цих свят. Я не людина дії, я мрійник. Я родився не королем, я родився поетом. Ти утвориш щось ніби раду, і вона правитиме, поки ти будеш на війні; і, аби тільки в ній не було моєї матері, усе буде добре. А я вже попередив Ронсара[12], щоб він приїхав до мене, і там, далеко від шуму, далеко від світу, далеко від лихих людей, під тінню наших великих лісів, на березі річки, під гомін струмочків ми розмовлятимемо про діла божі, що тільки й можуть бути відпочинком від діл людських. От послухай вірші, якими я закликаю його до себе; я

склав їх сьогодні вранці.

Коліньї усміхнувся. Карл IX поклав руку на свій жовтий та лискучий, мов з слонової кості, лоб і проказав співучим голосом, ніби якусь пісню:

*Ронсар, як ти мене не бачиш, знаю я —
Великого свого забув ти короля,
Та не забудь, що я поезії учуся,
Над віршами щодня з захопленням труджуся,
І хочу я тобі писання це послать,
Твій фантастичний дух захоплення піднять.
Не бався клопотом в своєму господарстві,
Не час на заходи в садка зеленім царстві;
Іди за королем, що любить більше всіх
Тебе за вірші ті, що ти складаєш їх,
І знай, що коли ти не будеш в Амбуазі,
Постане сварка в нас велика в тому разі.*

— Браво, сір, браво! — сказав Коліньї. — Я більше тямлю у військових справах, ніж у поезії, але мені здається, що вірші ці варті найкращих віршів, утворених Ронсаром, Дора і самим канцлером Франції Мішелем де л'Опіталем.

— Ах, батьку, — скрикнув Карл IX, — коли б це було так! Звання поета я добиваюся найбільше в світі; і, як я сказав кілька днів тому моєму вчителеві поезії:

*Хай гніваються всі, а вміння віршувать
Ціную вище я від вміння царювать:
Обох нас осява вінців блискучих слава.
Та я беру вінці, ти ж роздаєш ласкаво;
Твій дух палає сам у сяйві надземнім,
Лиш велич короля відблискує в моїм;
Коли б рівнять могла з богами нас шаноба,
Ронсар — їх любленець, я ж — тільки їх подоба;
Та ліра, де бринять акорди струн дзвінких,
Скоряє дух людей, я ж — тільки тіло їх;
Володарем вони навік тебе зробили
Там, де могутніший тиран не має сили.*

— Сір, — сказав Коліньї, — я знаю, що ваша величність у зв'язку з музами, але не знав, що ви утворили з них свою головну раду.

— Після тебе, батьку, після тебе; і от для того, щоб мені не заважали в моїх зносінах з ними, я й хочу поставити тебе на чолі всіх справ. Слухай, зараз мені треба скласти відповідь на мадригал, надісланий мені моїм великим і дорогим поетом... Отже, я не можу дати тобі зараз паперів, які ввели б тебе в курс великого питання, що роз'єднує Філіппа II і мене. Крім того, є ще ніби план кампанії, складений моїми міністрами. Я розшукаю тобі усе це, а ти забереш завтра вранці.

— О котрій годині, сір?

— О десятій годині; і якщо я, може, буду зайнятий віршами, якщо я зачинюся в своєму кабінеті... ну, ти увійдеш і візьмеш всі папери, ти їх знайдеш отут на столі, в цьому червоному портфелі; колір б'є в очі, і ти не помилишся; а я піду писати Ронсару.

— До побачення, сір.

— До побачення, батьку.

— Руку вашу?

— Що ти кажеш, руку? В обіймах моїх, на серці моєму, тут твоє місце. Іди до мене, старий мій вояко, іди.

І Карл ІХ, пригорнувши до себе Коліньї, що схилювався перед ним, доторкнувся устами до його сивого волосся.

Адмірал вийшов, утираючи сльозу.

Карл ІХ проводив його очима, поки міг бачити, дослухався до ходи, поки міг чути; потім, коли той зник і все стихло, він схилювався, за звичкою, голову до плеча і повільним кроком пішов до свого збройового кабінету.

Цей кабінет був улюбленим покоєм короля; тут він вчився фехтування у Помпея[13] і поезії у Ронсара. Тут зібрана була велика колекція нападної і оборонної зброї, найкращої, яку можна було знайти. Отже, усі стіни були пообвішувані сокирами, щитами, списками, алебардами[14], пістолетами та мушкетонами[15], і того самого дня один славетний зброяр приніс йому чудову аркебузу[16], на дулі якої вибиті були сріблом чотири рядки, складені самим королем-поетом:

Щоб віру рятувати, я

І влучний і доладний;

На тих, хто ворог короля, —

І влучний і нещадний.

Карл ІХ, як ми сказали, увійшов до цього кабінету і, перш ніж зачинити головний вхід, яким увійшов туди, підняв килим, що маскував коридорчик до другої кімнати, де якась жінка навколішках перед надоем молилася богу.

Рухався король тихо, кроки його, приглушені килимом, були такі нечутні, як кроки привида, отже жінка, що стояла навколішках, не озирнулася і не перестала молитись. Карл з хвилину постояв, замислено дивлячись на неї.

Це була жінка років тридцяти чотирьох-п'яти, і сувору красу її підкреслювало вбрання селянки з околиць Ко. На ній був високий чеpecь — модний убір при французькому дворі за часів королеви Ізабелли Баварської; червоний корсаж її весь був вишитий золотом, як тепер корсажі у селянок з Неттуно та Сори. Приміщення, де жила вона вже двадцять років, було суміжне з опочивальнею короля і являло собою якусь дивовижну мішанину елегантності і сільської простоти. В приміщенні цьому палац був перетворений на сільську хату майже в такій мірі, як сільська хата на палац. Отже, кімната ця була ніби щось середнє між простим житлом селянки і розкішним покоєм великої дами. Справді, налож, перед яким стояла вона навколішках, зроблений був з дуба, оздобленого чудовою різьбою, і покритий бархатом з золотою бахромою, біблія ж (жінка ця належала до реформаторської віри), з якої вона читала свої молитви, була

однією з тих старих, напівподертих книг, які можна знайти в більшості вбогих хатин.

І все тут відповідало цьому налоєві і цій біблії.

— Гей, Мадлен! — сказав король.

На цей фамільярний поклик жінка, усміхаючись, підвела голову і потім, встаючи, сказала:

— А, це ти, сину!

— Так, мамко, іди сюди.

Карл IX опустил порт'єру і сів на ручку фотеля[17]. Мамка увійшла.

— Чого тобі, Шарло? — сказала вона.

— Іди сюди і говори тихенько.

Мамка підійшла з фамільярністю, що природно походить від тієї материнської ніжності, яку відчуває жінка до дитини, вигодованої її молоком, але якій тогочасні памфлети приписували далеко не таке чисте походження.

— Ось я, — сказала вона, — говори.

— Чоловік, якого я звелів покликати, тут?

— Уже з півгодини.

Карл устав, підійшов до вікна, подивився, чи не підглядає хто, підійшов до дверей, прислухався, чи хто не підслухує, здув порох із своїх збройних трофеїв, полащив великого хорта, що ходив за ним крок за кроком, зупиняючись, коли зупинявся пан, ідучи, коли той рушав з місця, потім звернувся до мамки:

— Добре, мамко, скажи йому, хай увійде.

Жінка вийшла тим самим ходом, яким увійшла, а король сперся на стіл, де розкладена була всяка зброя.

Тільки став він там, як порт'єра піднялася знов, і увійшов той, кого він чекав.

Це був чоловік років сорока, з очима сірими і лукавими, з носом, схожим на дзьоб сови, з випнутими широкими вилицями; обличчя його силкувалося виявити пошану, але він міг видавити на блідих від переляку губах тільки лицемірну усмішку.

Карл тихенько поклав поза спиною руку на голівку нововинайденого пістолета, що стріляв не за допомогою ґноту, а від удару сталевого коліщатка об кремін'я, і подивився своїм тьмяним оком на нову особу, яку ми вивели на сцену; розглядаючи її, він дуже вірно і навіть надзвичайно мелодично висвистував одну з улюблених своїх мисливських пісеньок.

Помовчавши кілька секунд, під час яких обличчя у невідомого набирало чимраз гидкішого виразу, король сказав:

— Це вас звати Франсуа де Лув'є-Морвель?

— Так, сир.

— Командир петардників?

— Так, сир.

— Я побажав вас бачити.

Морвель уклонився.

— Ви знаєте, — казав Карл далі, підкреслюючи кожне слово, — що я однаково

люблю всіх моїх підданих.

— Я знаю, — пролепетав Морвель, — що ваша величність — батько свого народу.

— І що гугеноти й католики однаково мої діти.

Морвель стояв мовчки; але тремтіння, що струшувало все його тіло, стало помітне проникливому оку короля, хоч той, до кого він звертався, був майже не видний у тіні.

— Це вам не до вподоби, — вів далі король, — адже ви провадили запеклу війну з гугенотами?

Морвель упав навколішки.

— Сір, — лопотів він, — знайте...

— Я знаю, — провадив Карл IX, пронизуючи Морвеля поглядом, що з тьмяного ставав майже вогненным, — знаю, що ви мали велике бажання вбити при Монконтурі пана адмірала, який щойно вийшов звідси; знаю, що ви не влучили і пішли тоді до армії герцога д'Анжу, брата нашого; знаю, що ви вдруге пішли до принців і стали на службу в загоні пана де Муї де Сен-Фаля...

— О, сір!

— Відважного пікардійського дворянина!

— Сір, сір, змилуйтеся!

— То був достойний офіцер, — казав далі Карл IX, і в міру того, як він говорив, на обличчі його поставав вираз майже дикої жорстокості, — він прийняв вас як сина, дав притулок, зодягнув, нагодував.

Морвель розпачливо зітхнув.

— Ви називали його, здається, батьком, — продовжував невблаганно король, — і вас єднала ніжна дружба з сином його, молодим де Муї?

Морвель, стоячи на колінах, схилявся щораз нижче, роздавлений словами Карла IX, що стояв холодний і байдужий, немов статуя, в якій лише уста виявляють життя.

— До речі, — вів далі король, — чи не сподівалися ви одержати від пана де Гіза десять тисяч екю за вбивство адмірала?

Убивця, припавши до підлоги, ударив об паркет лобом.

— Щодо пана де Муї, батька вашого, то ви раз проводжали його на рекогносцировку до Шезре. Він упустив хлист і зліз з коня підняти. Ви були один на один з ним; ви вийняли пістолет з кобури і, коли він нахилився, пробили йому крижі, потім, бачачи, що він мертвий, ви втекли на коні, якого він дав вам. Так було діло?

Морвель мовчки завмер під цим обвинуваченням, в якому кожна подробиця була правдою, а Карл IX знову почав насвистувати ту саму мисливську пісеньку і так само вірно та мелодично.

— Отже, пане вбивцю, — мовив він через хвилину, — чи знаєте ви, що я маю велике бажання звеліти вас повісити?

— О, ваша величність! — скрикнув Морвель.

— Молодий де Муї ще вчора просив мене про це, і, сказати правду, я не знав, що йому відповісти, бо прохання його цілком справедливе.

Морвель склав руки.

— Тим більш справедливе, що я, як ви сказали, батько мого народу і що тепер, коли в мене знову лад з гугенотами, вони такі самі мої діти, як і католики.

— Сір, — сказав Морвель з розпачем, — життя моє в руках ваших, робіть з ним, що хочете.

— Ви маєте рацію, і я не дав би за нього й шага[18].

— Але, сір, — спитав убивця, — невже немає способу спокутувати мій злочин?

— Я не знаю жодного. Проте, коли б я був на вашому місці, що, хвалити бога, не так...

— Добре, сір! Коли б ви були на моєму місці?.. — промурмотів Морвель, уп'явшись очима в уста Карла.

— Гадаю, що я полагодив би справу, — провадив король.

Морвель підвівся на одне коліно і одну руку, втупивши в Карла очі, бажаючи переконатись, що він не глузує.

— Я, звичайно, дуже люблю молодого де Муї, — вів далі король, — але я так само люблю й кузена мого де Гіза, і коли б він просив мене подарувати життя людині, смерті якої просив би другий, я був би в дуже скрутному становищі. Проте, в справах політики, як і в справах віри, я мусив би зробити те, чого бажав би мій кузен де Гіз, бо де Муї, хоч і відважний офіцер, але порівняно з принцом Лотарінгським дуже незначна особа.

Поки король говорив це, Морвель поволі підводився, як людина, що вертається до життя.

— Отже, в тому скрутному становищі, в якому ви опинилися, вам не пошкодило б пошукати ласки у кузена мого де Гіза; до того ж я пригадую одну річ, що він розказав мені вчора.

Морвель наблизився на крок.

— "Уявіть собі, сір, — казав він мені: — щоранку о десятій годині проходить вулицею Сен-Жермен-л'Оксерруа, вертаючись із Лувра, мій запеклий ворог; я бачу, як він проходить, з заґратованого вікна у нижньому поверсі одного будинку: це вікно у приміщенні колишнього мого вчителя, каноніка П'єра Піля. Щодня бачу я, як проходить мій ворог, і щодня благаю диявола провалити його в пекло". Скажіть, метр Морвель, — казав Карл, — коли б ви були диявол, або, принаймні, коли б ви на хвилину стали на його місці, чи не зробило б це приємності кузеніві моєму де Гізу?

У Морвеля знову постала пекельна його усмішка, і уста його, ще бліді від жаху, промовили:

— Але, сір, я не маю сили провалити землю.

— Проте, ви зробили це, здається, для відважного де Муї. Але ви скажете мені, що то пістолет... ви не маєте вже того пістолета?..

— Вибачте, сір, — відповів розбійник, трохи вже посмілівши, — але я ще краще стріляю з аркебузи, ніж з пістолета.

— О, — сказав Карл IX, — пістолет чи аркебуза, то все одно, і мій кузен де Гіз, я певен, не буде причіпливий щодо засобів.

— Але, — сказав Морвель, — мені потрібна зброя, на яку я міг би звіритись, бо, може, доведеться стріляти здалека.

— В цій кімнаті у мене десять аркебуз, — відповів Карл IX, — я влучаю з них у золотий екю на півторає кроків. Чи не хочете спробувати яку-небудь?

— О, сир, з найбільшою радістю, — скрикнув Морвель, підходячи до тієї, що стояла у кутку і що її принесли Карлу IX в той же день.

— Ні, не цю, — сказав король, — не цю, я бережу її собі. Цими днями у мене буде велике полювання, і я сподіваюсь, що вона послужить мені там. Але всі інші маєте собі на вибір.

Морвель узяв одну.

— Тепер, сир, хто цей ворог? — спитав убивця.

— Чи я знаю? — відповів Карл IX, спляючи поганця презирливим поглядом.

— То я спитаю про це у пана де Гіза, — пробелькотів Морвель.

Король знизав плечима.

— Не питайтеся ні про що, — сказав він, — пан де Гіз не відповість. Хіба відповідають на такі речі? Хто не хоче, щоб його повісили, мусить здогадатись.

— Але як же я вгадаю його?

— Я вам сказав, що він проходить щоранку о десятій годині повз вікно каноніка.

— Але багато хто проходить повз те вікно. Коли б ваша величність зводили дати мені приміту.

— О, це не важко! Завтра, наприклад, він матиме під пахвою портфель з червоного сап'яну.

— Сир, цього досить.

— У вас і досі той баский кінь, що його дав вам пан де Муї?

— Сир, у мене арабський кінь, із найбаскіших.

— О, я не турбуюся за вас! Треба тільки вам знати, що в монастирі є вихід з другого боку.

— Дякую, сир. Тепер моліться богу за мене.

— Ге, тисяча чортів, моліться краще дияволу, бо тільки з його протекції можете ви втекти від віршовки.

— Прощайте, сир.

— Прощайте. Ах, ось іще що, пане де Морвель: знайте, що коли б завтра про вас почали говорити до десятої години ранку або не почали говорити після десятої, то в Луврі є підземна тюрма!

І Карл IX знову почав насвистувати спокійно і вірніше, ніж коли, улюблену свою пісеньку.

IV. Вечір 24 серпня 1572 року

Читач наш не забув, що в попередньому розділі згадувалося про дворянина на ім'я Ла Моль, якого доволі нетерпляче чекав Генріх Наварський. Цей молодий дворянин

прибув, як і казав адмірал, до Парижа через ворота Сен-Марсель надвечір 24 серпня 1572 року і, скинувши доволі зневажливим оком на численні готелі, що виставили з правого й лівого боку розмальовані свої вивіски, направив спітнілого коня в саму середину міста; там, переїхавши площу Мобер, Малий Міст, міст Нотр-Дам і проїхавши вподовж набережних, зупинився на розі вулиці Брезек, з якої тепер утворилася вулиця Арбр-Сек[19] і якій, щоб читачеві було зручніше, ми й залишимо теперішню її назву.

Назва йому, мабуть, сподобалась, бо він поїхав тією вулицею, і коли увагу його спинила чудова бляшана вивіска, що ліворуч від нього закрипіла на залізному пруті і задзвонила своїми дзвониками, він зупинивсь удруге і прочитав слова: "À la Belle-Étoile"[20], написані кругом під малюнком, на якому зображена була дуже принадна для зголоднілого подорожнього картина: пулярдка[21] пеклася серед чорного неба, а якийсь чоловік у червоному плащі зносив до цього нового світила руки, гаманець і благання.

— От, — мовив сам собі дворянин, — готель, що добре вміє про себе оповістити, і хазяїн, що держить його, мабуть, витівкуватий хлопчина. Мені не раз казали, що вулиця Арбр-Сек у Луврському кварталі, — отже, якщо готель відповідає своїй вивісці, мені тут буде чудесно.

Поки новоприїжджий промовляв сам собі цей монолог, другий вершник під'їхав з другого кінця вулиці, тобто від вулиці Сент-Оноре, теж зупинився і завмер у захопленні перед вивіскою "À la Belle-Étoile".

З цих двох вершників один, якого ми знаємо принаймні на ім'я, був на білому коні іспанської породи, вбраний у чорний камзол, прикрашений агатом. Плащ на ньому був бархатний фіолетовий, чоботи з чорної шкіри, шпага з різьбленою сталевую ручкою і такий самий кинджал. Звертаючись від убрання до обличчя, скажемо, що то був чоловік років двадцяти чотирьох-п'яти, з смаглим кольором шкіри, синіми очима, тонким усом, білими зубами, які, здавалось, осявали все обличчя, коли він, усміхаючись лагідною й сумною усмішкою, відкривав свої губи, надзвичайно гарно та благородно окреслені.

Другий подорожній був повною протилежністю першому. Спід капелюха з загнутими вгору крисами спадало густими кучерями волосся, скоріше руде, ніж русяве; його сірі очі при найменшій суперечці блискали спід волосся таким палким вогнем, що здавались чорними.

Образ його доповняли рожева шкіра, тонкі губи з рудими вусами над ними і чудові зуби. Взагалі ж він — білолиций, високий на зріст і широкоплечий — був хлопчина хоч куди, і вже цілу годину, поки він зазірав до всіх вікон, нібито шукаючи вивісок, усі жінки задивлялись на нього, а чоловіки може й мали б охоту посміятись, дивлячись на вузький його плащ, зібгані штани та чоботи старомодного фасону, але, глянувши на обличчя його, яке щохвилини прибирало іншого виразу, не виявляючи тільки характерної для розгубленого провінціала добродушності, швиденько переривали сміх свій дуже лагідним побажанням: "На все добре вам!"

Він перший звернувся до другого дворянина, що, як ми вже сказали, теж дивився

на готель "À la Belle-Étoile".

— Чорт візьми, пане, — мовив він тією жахливою гірською вимовою, з якої по першому слову можна впізнати п'ємонтця серед сотні іноземців, — чи ми тут не близько до Лувра? В кожному разі, гадаю, у вас той самий смак, що й у мене: це велика приємність моєї вельможній особі.

— Пане, — відповів другий провансальською вимовою, що була така само жахлива, як і п'ємонтська вимова його товариша, — я гадаю, що готель справді близько до Лувра. Але я ще питаюся сам себе, чи матиму честь бути однакової думки з вами. Я міркую.

— Ви не вирішили, пане? А будинок має вигляд приємний. Хоча мене, може, привабило те, що ви зупинились. Визнайте, принаймні, що малюнок чудовий.

— О, само собою; але це саме й примушує мене з сумнівом ставитись до дійсності: мені казали, що в Парижі повно дурисвітів і що вивісками дурять так само легко, як і всякими іншими речами.

— Чорт візьми, пане, — відповів п'ємонтець, — я не клопочусь дурисвітством, і якщо хазяїн подасть мені пулярдку, не так добре спечену, як та, що в нього на вивісці, я настромлю на рожен його самого і не зніму, поки він не підпечеться як слід. Заходьмо, пане.

— Ви примусили мене вирішити, — сказав, сміючись, провансалець, — покажіть мені, пане, дорогу.

— О, пане, присягаюсь честю, я не зроблю цього, бо я тільки ваш покірний слуга граф Аннібал де Коконна.

— А я, пане, тільки граф Жозеф-Гіацинт-Боніфас де Лерак де Ла Моль, увесь до послуг ваших.

— Коли так, пане, дозвольте вашу руку і зайдімо разом.

Наслідком цієї примирливої пропозиції було те, що обоє злізли з коней і, кинувши повіді в руку конюхові, взялися під руку і, поправивши шпаги, пішли до дверей готелю, де стояв на порозі хазяїн. Але, всупереч звичаям людей цієї професії, достойний власник готелю не бажав, здавалось, звернути на них найменшої уваги, захоплений розмовою з якимсь хлопчиною, кощавим та жовтим, закутаним у плащ коричневого кольору, немов сова в пір'я.

Двоє дворян підійшли близько до хазяїна та його розмовника, чоловіка в коричневому плащі, і Коконна, роздратований тим, що хазяїн не звертає уваги на нього з товаришем, сіпнув хазяїна за руку. Тоді той, ніби прокинувшись, попрощався з своїм розмовником, сказавши: "До побачення. Приходьте швидше та повідомте мене про події".

— Гей, ви, пане негіднику, — сказав Коконна, — чи ви не бачите, що до вас справа?

— Ах, вибачте, панове, — сказав хазяїн, — я вас не бачив.

— Ге, чорт візьми, треба було бачити; а тепер, коли ви нас побачили, замість казати "пане", звольте казати: "пане граф".

Ла Моль лишався позаду, давши говорити Коконна, який перейняв, здавалось, усю справу на себе.

Проте, з насуплених брів його легко було бачити, що він готовий на допомогу товаришеві, коли б дійшло до діла.

— То чого бажаєте ви, пане граф? — спитав хазяїн якнайспокійнішим тоном.

— Добре... це вже краще, — так? — сказав Коконна, повертаючись до Ла Моля, що кивнув головою на знак згоди. — Отже, цей граф і я, приваблені вашою вивіскою, бажаємо знайти собі вечерю та кімнату у вашому готелі.

— Панове, — сказав хазяїн, — мені дуже прикро, але у мене тільки одна кімната, і я боюсь, що вона вам не годиться.

— Це, їй-богу, ще й краще, — сказав Ла Моль, — ми підемо в інше місце.

— Е, ні, ні, — сказав Коконна, — я остаюся; кінь мій змучений. Я беру кімнату, коли ви не хочете взяти.

— А, то інша річ, — відповів хазяїн, остаючись таким самим спокійним. — Якщо ви один, я не можу зовсім прийняти вас.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — От втішна каналія. Щойно двох було багато, а тепер одного мало! Ти не хочеш прийняти нас, негіднику?

— Е, панове, раз ви перейшли на такий тон, я відповім вам по правді.

— То відповідай, відповідай швидше.

— Ну, я волів би не мати честі прийняти вас.

— Чому?.. — спитав Коконна, бліднучи від гніву.

— Тому, що ви не маєте слуг, і у мене на одну зайняту панську кімнату залишиться дві вільні людські. Отже, якщо я віддам вам панську кімнату, я ризикую не віддати інших.

— Пане де Ла Моль, — сказав Коконна, повертаючись до нього, — чи вам, як оце мені, не здається, що ми зараз відлупимо цього хлопчину?

— Річ можлива, — відповів Ла Моль, наміряючись, як і його товариш, похастувати хазяїна хлистом.

Але, не зважаючи на цей погрозовий наступ з боку двох дворян, що мали вигляд дуже рішучий, хазяїн ані трохи не злякався і, задовольнившись тим, що подався на крок назад, щоб бути у себе в приміщенні, сказав насмішкливо:

— Видно, що панове прибули з провінції. У Парижі вже минулася мода бити власників готелів за те, що вони відмовляються наймати свої кімнати. Б'ють тепер великих панів, а не міщан, і якщо ви надто кричатимете, я покличу сусідів; тоді поб'ють вас, а таке привітання для дворян не годиться.

— Але ж він глузує з нас, чорт візьми! — крикнув Коконна роздратовано.

— Грегуар, мою аркебузу, — сказав хазяїн, звертаючись до слуги таким тоном, ніби казав: "стілці панам".

— *Trippe del para!*[22] — загорлав Коконна, витягаючи шпагу. — Та розпаліться ж, пане де Ла Моль!

— Ні, будь ласка, ні, бо поки ми будемо розпалюватись, вечеря прохолоне.

— Як! ви вважаєте? — скрикнув Коконна.

— Я вважаю, що хазяїн "*À la Belle-Étoile*" має рацію; тільки він не вміє приймати

подорожніх, надто ж коли вони дворяни. Замість казати нам грубо: "панове, я вас не хочу", — краще було б сказати чемно: "увійдіть, панове", — і порахувати для пам'яті: панська кімната — стільки й стільки, людська — стільки, бо хоч ми зараз і не маємо слуг, але ж думаємо їх узяти.

І, кажучи це, Ла Моль лагідно відсторонив хазяїна, що вже був поклав руку на аркебузу, примусив пройти Коконна, а за ним увійшов у готель і сам.

— Що робити, — сказав Коконна, — мені дуже шкода ховати шпагу в піхву, не переконавшись, що вона коле так само добре, як шпекувальні шпички у цього негідника.

— Потерпіть, любий товаришу, — сказав Ла Моль, — потерпіть! Усі заїзди повні дворян, що понаїздили до Парижа з нагоди весільних свят та близької війни з Фландрією, і нам не знайти іншого готелю; а крім того, може, в Парижі звичай так приймати приїжджих.

— Чорт візьми, який ви терплячий! — пробурмотів Коконна, крутячи рудий вус і, мов блискавкою, проймаючи хазяїна поглядами. — Але хай негідник стережеться: якщо страва в нього погана, постіль тверда, вино не трилітнє, слуга не гнучкий, як комишина...

— Ла, ла, ла, пане дворянин, — сказав хазяїн, починаючи гострити на бруску ножа, — заспокойтесь, ви в землі обітованій.

Потім, нахиливши голову, промурмотів тихше:

— Це якийсь гугенот; ці зрадники стали нахабами після одруження їхнього беарнца з принцесою Марго!

Потім з усмішкою, від якої гості його здригнулися б, коли б помітили, додав:

— Ге, ге! От була б потіха, коли б мені справді попались гугеноти... та коли б...

— Гей! будемо ми вечеряти? — гостро спитав Коконна, перебиваючи його міркування.

— То вже як ви бажаєте, пане, — відповів той злагіднівши, певне, від останньої думки, що прийшла йому в голову.

— Ну, ми бажемо, і швидко! — відповів Коконна.

Потім, звертаючись до Ла Моля, сказав:

— Ну, пане граф, поки нам готуватимуть кімнату, скажіть: чи вважаєте ви Париж за веселе місто?

— Їй-богу, ні, — сказав Ла Моль, — я скрізь бачу, здається, збентежені або гидкі обличчя. Може, то парижани бояться бурі. Бачите, яке небо чорне і яке важке повітря.

— Скажіть мені, граф, ви приїхали до Лувра, — так?

— І ви теж, здається, пане Коконна?

— Ну, якщо хочете, ходімо туди разом.

— Ге! — сказав Ла Моль, — а чи не пізно трохи?

— Пізно чи ні, а я мушу піти. У мене наказ точний: прибути якнайшвидше до Парижа і зараз по приїзді з'явитись до герцога де Гіза.

Почувши ім'я герцога де Гіза, хазяїн став уважніший і підійшов ближче.

— Цей негідник, здається, слухає нас, — сказав Коконна, що був злопам'ятний, як усі п'ємонтці, і не міг простити хазяїнові готелю того, що той так нечемно приймає подорожніх.

— Так, панове, я слухаю вас, — сказав той, прикладаючи руку до шлика, — але щоб бути вам в послузі. Я почув, що ви говорите про великого герцога Гіза, і підбіг до вас швидше. Чим можу прислужитись вам, любі панове?

— А, а! це слово має, здається, чарівну силу, бо й ти з нахаби став увічливим. Чорт візьми, метр, метр... як тебе звати?

— Метр Ла Гюр'єр, — відповів хазяїн, уклоняючись.

— Ну, метр Ла Гюр'єр, чи ти не думаєш, що у мене рука легша, ніж рука герцога де Гіза, яка робить тебе таким чемним?

— Ні, пане граф, тільки вона не така довга, — перехопив Ла Гюр'єр. — До того ж, — додав він, — треба сказати вам, що великого Генріха всі ми, парижани, маємо за божество.

— Якого Генріха? — спитав Ла Моль.

— Мені здається, Генріх тільки один, — сказав хазяїн готелю.

— Пробачте, друже, є і другий Генріх, про якого я попереджаю вас не говорити нічого лихого: це Генріх Наварський, не кажучи вже про Генріха де Ковде, що теж має свої високі прикмети.

— Цих я не знаю, — відповів хазяїн.

— Так, але я їх знаю, — сказав Ла Моль, — а що мене справлено до короля Генріха Наварського, то я й попереджаю не говорити при мені лихого про нього.

Хазяїн, не відповівши де Ла Молю, задовольнився тим, що злегка доторкнувся до шлика і солодкими очима вп'явся в Коконна:

— Отже, пан незабаром розмовлятимуть з великим герцогом де Гізом? Це велике щастя, і ви прибули, звичайно, на...

— На що? — спитав Коконна.

— На свято, — відповів хазяїн з чудною усмішкою.

— Ви мусили б сказати "на свята", бо в Парижі, як я чув, свят аж по горло, — принаймні тільки й мови, що про бали, фестивалі, каруселі. Чи не надто бавляться в Парижі, га?

— Та в міру, пане, принаймні до цього часу, — відповів хазяїн, — але, сподіваюсь, незабаром ще й не так забавляться.

— Проте, весілля його величності короля Наварського збирає багато люду в це місто, — сказав Ла Моль.

— Багато гугенотів, так, пане, — грубо відповів Ла Гюр'єр; потім, схаменувшись, сказав: — Ах, вибачте: панове, може, теж тієї віри?

— Я тієї віри? — скрикнув Коконна. — От маєш! Я католик, як наш святий отець папа.

Ла Гюр'єр звернув погляд на Ла Моля, немов би питаючись і в нього; та Ла Моль або не зрозумів того погляду, або не визнав за потрібне відповісти йому інакше, як теж

запитанням.

— Якщо ви не знаєте його величності короля Наварського, метр Ла Гюр'єр, — сказав він, — то, може, знаєте пана адмірала? Я чув, що пан адмірал має ласку при дворі, а що я був йому представлений, то й хотів би знати, де він живе, якщо адреса його не обдере вам рота.

— Він жив на вулиці Бетізі, пане, отут праворуч, — відповів хазяїн з задоволенням у душі, якого він не мав сили не виявити.

— Як то жив? — спитав Ла Моль. — То, значить, він вибрався?

— Так, можливо, з цього світу.

— Що ви кажете? — скрикнули дворяни обидва разом. — Адмірал вибрався з цього світу!

— Як, пане де Коконна, — промовив хазяїн із злісною усмішкою, — ви прибічник де Гіза і не знаєте цього?

— Чого?

— Що позавчора, коли адмірал проходив майданом Сен-Жермен-л'Оксерруа, він дістав кулю з аркебузи.

— Він убитий? — скрикнув Ла Моль.

— Ні, — постріл тільки перебив йому руку та одірвав два пальці; але сподіваються, що куля отруєна.

— Як, негіднику! — скрикнув Ла Моль. — Сподіваються!..

— Я хочу сказати — гадають, — відповів хазяїн, — не сперечаймося за слова: язик заплутався.

І метр Ла Гюр'єр, повернувшись до Ла Моля спиною, висунув до пана Коконна язик з найглумливішим виглядом, а до того ще й підморгнув, як до спільника.

— Оце так! — сказав Коконна, сяючи від радості.

— Оце так! — пробурмотів Ла Моль, цепеніючи від суму.

— Отак, як я маю честь казати вам, панове, — відповів хазяїн.

— Коли так, — сказав Ла Моль, — я піду до Лувра, не гаючи й хвилини. Чи застану я там короля Генріха?

— Річ можлива, бо він живе там.

— І я теж піду до Лувра, — сказав Коконна. — Чи застану я там герцога де Гіза?

— Мабуть, бо я бачив, як він пройшов туди хвилину тому з двома сотнями дворян.

— Ну, ходімо, пане де Коконна, — сказав Ла Моль.

— Я йду за вами, пане, — сказав Коконна.

— А ваша вечеря, панове? — спитав метр Ла Гюр'єр.

— Ах, — сказав Ла Моль, — я, може, вечерятиму у короля Наварського.

— А я в герцога де Гіза, — сказав Коконна.

— А я, — сказав хазяїн, провівши очима своїх дворян, що пішли в напрямі до Лувра, — вичищу шолом, пристрою гніт до аркебузи та нагострю партазан[23]. Хто зна, що може статись.

V. Про Лувр зокрема та про чесноту взагалі

Двоє дворян, розпитавшись у першого зустрічного дороги, пішли вулицею Аверон, потім вулицею Сен-Жермен-л'Оксерруа і незабаром опинились перед Лувром, башти якого почали вже потопати в перших сутінках вечора.

— Що з вами? — спитав Коконна у Ла Моля, який, зупинившись перед старим замком, дивився з святобливою пошаною на зводні мости, вузькі вікна та гостроверхі дзвінички, що враз з'явилися перед його очима.

— Сам, їй-богу, не знаю, — сказав Ла Моль, — чого серце у мене б'ється. Я з не дуже полохливих, але палац, не знаю чому, здається мені похмурим і — сказати б — страшним.

— Ну, а я, — сказав Коконна, — не знаю чому, а почуваю себе в надзвичайно радісному настрої. Вигляд правда, у мене трохи неохайний, — говорив він, оглядаючи своє дорожнє вбрання. — Що ж, це вигляд вершника. До того ж, я мав наказ не гаяти часу. Мене приймуть, як дорогого гостя, бо я виконав наказ слово в слово.

І молоді люди пішли далі, схвилювані кожен своїми почуттями.

Біля Лувра була сильна сторожа; усі варти, здавалось, були подвоєні. Наших мандрівників спочатку це збило з пантелику. Але Коконна, який помітив, що ім'я герцога де Гіза було ніби талісманом у парижан, підійшов до варти і, посилаючись на це всесильне ім'я, спитав, чи не міг би він, за його допомогою, дістатися до Лувра.

Ім'я це, здавалось, справило сильне враження і на солдата; проте, він спитав у Коконна, чи знає він пароль.

Коконна примушений був признатись, що не знає.

— Коли так, то йдіть геть, пане дворянин, — сказав солдат.

В ту хвилину чоловік, який розмовляв з вартовим офіцером і почув, що Коконна добивається пропуску до Лувра, припинив розмову і підійшов до нього.

— Що хочете ви від монсі де Гуїс?

— Хочу говорити з ним, — відповів, усміхаючись, Коконна.

— Не мошна, герцог бути в король.

— Але ж я маю писаний наказ з'явитись у Париж.

— А, ви маєте писаний наказ?

— Так, я прибув дуже далеко.

— А, ви прибув дуже далеко?

— Я прибув із П'ємонта.

— Добре, добре! То інша річ. І вас звати?

— Граф Аннібал де Коконна.

— Добре, добре! Давайте лист, монсі Аннібал, давайте.

— От, їй-богу, чемний чоловік, — сказав сам собі де Ла Моль, — чи не знайду і я собі такого, щоб завів мене до короля Наварського?

— Але ж давайте лист, — казав німецький дворянин, простягаючи руку до Коконна, що стояв вагаючись.

— Чорт візьми! — відповів п'ємонтець, недовірливий, як півіталієць. — Я не знаю, чи

повинен я... я не маю честі знати вас, пане...

— Я Пем, я служит пан герцог де Гуїс.

— Пем, — буркнув Коконна, — я не знаю цього ім'я.

— Це пан де Бем, пане дворянин, — сказав вартовий. — Вас збиває вимова, тільки й усього. Віддайте листа панові, я ручуся.

— А, пан де Бем! — скрикнув Коконна. — Атож, я знаю вас!.. Як же і з найбільшою приемністю. Ось мій лист. Простіть мені вагання. Але доводиться вагатись, коли хочеш бути вірним.

— Добре, добре, — сказав де Бем, — не треба вибачення.

— Будь ласка, пане, — сказав Ла Моль, підходячи й собі, — коли ви такий ладний до послуг, то чи не згодніся б ви взяти й мого листа, як ви зробили з листом мого товариша?

— Як вас звати?

— Граф Лерак де Ла Моль.

— Граф Лерак де Ла Моль?

— Так.

— Я не снай.

— Дуже просто, що ви не знаєте мене, пане: я іноземець і, як і граф де Коконна, прибув сьогодні увечері дуже здалека.

— А звідки ви прибув?

— З Прованса.

— З айн лист?

— Так, з листом.

— До пан де Гуїс?

— Ні, до його величності короля Наварського.

— Я не служит у король Наварський, монсі, — відповів де Бем, ставши зразу холодним, — я не можу брати ваш лист.

І Бем, повернувшись до Ла Моля спиною, пішов у Лувр, давши Коконна знак іти за ним.

Ла Моль лишився сам.

В ту саму хвилину з луврських воріт, паралельних з тими, в які увійшли Бем та Коконна, виїхав гурток вершників, чоловіка сто.

— А, а! — сказав вартовий товаришеві. — Це де Муї з своїми гугенотами; вони аж сяють від радості. Король дав обіцянку покарати смертю вбивцю адмірала, а що це той самий, хто згубив і батька де Муї, то син уб'є двох зайців відразу.

— Вибачте, — сказав Ла Моль, звертаючись до солдата, — чи не могли б ви сказати: цей офіцер не пан де Муї?

— Так, пане дворянин.

— А ті, що поїхали з ним...

— То були ті нечестивці... я вже сказав це.

— Дякую, — сказав Ла Моль, не показуючи, що помітив презирство в словах

вартового. — Це я й хотів знати.

І підійшовши швидше до ватажка вершників, сказав: — Пане, я довідався, що ви пан де Муї.

— Так, пане, — чемно відповів офіцер.

— Ім'я ваше, добре відоме серед протестантів, дало мені сміливість звернутися до вас, пане, з проханням про послугу.

— Яку, пане?... Але, перш за все, з ким маю честь говорити?

— З графом Лераком де Ла Модем.

Молоді люди привіталися.

— Я слухаю вас, пане, — сказав де Муї.

— Пане, я прибув з є з листом від пана д'Оріака, правителя Прованса. Лист цей адресований до короля Наварського і містить в собі дуже важливі і негайні повідомлення... Як мені передати йому цього листа? Як мені увійти до Лувра?

— Нічого нема легшого, як увійти до Лувра, пане, — відповів де Муї. — Боюся тільки, чи король Наварський не надто зайнятий у цей час, щоб прийняти вас. Проте, все одно, якщо ви зволите піти за мною, я проведу вас до самих його покоїв. А там як самі знаєте.

— Дякую тисячу разів!

— Ходімо, пане, — сказав де Муї.

Де Муї зліз з коня, кинув повіддя на руки своєму слугі, підійшов до хвіртки, назвав себе вартовому, завів де Ла Моля в замок і, відчиняючи двері до королівських покоїв, сказав:

— Зайдіть, пане, і довідайтесь.

І, вклонившись Ла Молю, пішов.

Ла Моль, zostавшись сам, озирнувся довкола себе.

У передпокої не було нікого: двері всередину були відчинені.

Він ступив кілька кроків і опинився у вузькому коридорі.

Він постукав і гукнув, але ніхто не відповів йому. Найглибша тиша панувала в цій частині Лувра.

— Що ж мені говорили, — подумав він, — про суворий етикет? По палацу можна ходити туди й сюди, як по майдану.

І гукнув ще раз, але так само безрезультатно.

— Ну, підемо далі, — подумав він, — треба ж, кінець-кінцем, розшукати когось.

І пішов коридором, який ставав щодалі темніший.

Раптом двері з протилежного боку коридору відчинились, і з'явилося двоє пажів з канделябрами в руках, що освітили жінку високого зросту, величної постави і надзвичайної краси.

Ясне світло впало на Ла Моля, що завмер нерухомий.

— Жінка теж зупинилась, як зупинився Ла Моль перед нею.

— Чого вам треба, пане? — спитала вона молодого чоловіка голосом, що забринів в ушах його чарівною музикою.

— О, пані, — сказав Ла Моль, спускаючи очі, — простіть мені, прошу вас. Пан де Муї зробив ласку завести мене сюди, і я шукаю короля Наварського.

— Його величності немає тут, пане; я гадаю, він у свого шурина. Але, за його відсутністю, чи не могли б ви сказати королеві?

— Так, без сумніву, пані, — відповів Ла Моль, — якби хтось зволив провести мене до неї.

— Ви перед нею, пане.

— Як! — скрикнув Ла Моль.

— Я королева Наварська, — сказала Маргарита.

Ла Моль зробив бистрий рух, повний подиву і переляку; королева усміхнулась.

— Кажіть швидше, пане, — сказала вона, — бо мене чекають у королеви матері.

— О, пані, якщо вас так пильно чекають, дозвольте мені піти, бо я не міг би говорити з вами в цю хвилину, я нездатний зв'язати двох слів; поява ваша засліпила мене. Я не маю сили думати, я не тямлю себе від захоплення.

Повна грації й краси, Маргарита наблизилася до молодого чоловіка, який, сам того не знаючи, поводився, як витончений придворний.

— Не гайтеся, пане, — сказала вона. — Я чекаю і мене чекають.

— О, простіть мені, пані, що я не вітав вашу величність з тією шанобливістю, якої маєте ви право чекати від одного з найнижчих слуг ваших, але...

— Але, — перехопила Маргарита, — ви прийняли мене за мою служницю.

— Ні, пані, за привид прекрасної Діани де Пуатьє. Мені казали, що вона приходить до Лувра.

— Ну, пане, — сказала Маргарита, — я не боюся за вас, ви матимете успіх при дворі. Ви кажете, у вас лист до короля? Це зовсім непотрібно. Проте, все одно, де він? Я передам його королю... Тільки не гайтеся, будь ласка.

В одну мить Ла Моль розстібнув шнурки свого камзола і витяг схований на грудях лист у шовковому конверті.

Маргарита взяла лист і глянула на почерк.

— Ви не пан де Ла Моль? — сказала вона.

— Так, пані. О, боже мій, невже я такий щасливий, що ім'я моє відоме вашій величності?

— Я чула його від короля, мужа мого, і від брата мого, герцога д'Алансона. Я знаю, що вас чекають.

І вона сховала лист, який щойно був під курткою в молодого чоловіка і ще дихав теплом його грудей, за свій корсаж, цупкий від вишивок та діамантів. Ла Моль пожадливо слідкував очима за кожним рухом Маргарити.

— Тепер, пане, — сказала вона, — спустіться до галереї вниз і дожидайтесь, поки прийде посланець від короля Наварського або від герцога д'Алансона. Паж мій проведе вас.

З цими словами Маргарита пішла далі. Ла Моль оступився до стіни. Але коридор був такий тісний, а фіжми королеви Наварської такі широкі, Що шовкове плаття її

черкнулось по вбранню молодого чоловіка, і там, де вона пройшла, розлилися пахощі.

Ла Моль здригнувся всім тілом і, почувавши, що от-от упаде, прихилився до стіни.

Маргарита зникла, як привид.

— Ви йдете, пане? — спитав паж, відряджений провести Ла Моля до нижньої галереї.

— О, так, так! — скрикнув Ла Моль у сп'янінні, бо молодий хлопець показував йому ту саму дорогу, якою щойно пройшла Маргарита, і він сподівався побачити її ще раз, якщо поспішить.

— О, — казав він, ідучи за пажем, — це не смертна, це богиня, і, як сказав Вергілій Марон:

Et vera incessu patuit dea[24].

— Що? — спитав юний паж.

— Я тут, — сказав Ла Моль — вибачте, я тут.

Паж ішов попереду Ла Моля, спустився поверхом нижче, відчинив одні двері, потім другі і зупинився на порозі.

— Тут місце, де ви повинні чекати, — сказав він.

Ла Моль увійшов до галереї, і двері зачинились.

У галереї не було нікого, крім якогось дворянина, що походжав по ній сюди й туди і теж, здавалось, чекав.

Вечір почав уже спадати широкими тінями з високостей склепіння, і хоч двоє людей у галереї були один від одного не далі як за двадцять кроків, але розгледіти обличчя один одного не могли. Ла Моль підійшов ближче.

— Господи прости! — пробурмотів він, коли опинився за кілька кроків від другого дворянина. — Та це ж я стрічаю пана графа де Коконна.

Почувши кроки, п'ємонтець і собі повернувся і теж з подивом глянув на чоловіка, що дивився на нього.

— Чорт візьми! — скрикнув він. — Це пан де Ла Моль, хай мене чорт ухопить! Ой! що я роблю! Лаюсь у королівському палаці! Та що там! Король, здається, лається ще краще від мене, та ще по церквах. Але ж оце ми й у Луврі?..

— Як бачите. Вас завів пан де Бем?

— Так. Цей пан Бем чудовий німець... А вам хто був за провідника?

— Пан де Муї... Я вам казав уже, що гугеноти непогано прийняті при дворі... А ви розмовляли вже з паном де Гізом?

— Ні, ще... А ви мали вже аудієнцію у короля Наварського?

— Ні; але вона незабаром відбудеться. Мене привели сюди і сказали дожидати.

— От побачите, йдеться про яку-небудь велику вечерю, і ми будемо сидіти на бенкеті один коло одного. Яка, справді, дивовижна пригода! Уже дві години, як доля дружить нас... Але що з вами? Ви ніби чим заклопотані...

— Я! — сказав квапливо Ла Моль, здригаючись, бо й справді був увесь час ніби засліплений привидом, що з'явився йому. — Ні, але місце, де ми тепер перебуваємо, викликає в голові моїй ряд міркувань.

— Філософських, правда? Це як і в мене. Коли ви увійшли, саме тоді мені приходили на пам'ять всі напучення мого вчителя. Пане граф, чи знаєте ви Плутарха?[25]

— Аякже! — сказав Ла Моль, усміхаючись. — Це один з моїх улюблених авторів.

— Ну, — провадив поважно Коконна, — ця велика людина, здається мені, має рацію, коли прирівнює дари природи до квітів блискучих, але ефемерних, а тим часом на чесноту дивиться, як на бальзамічну рослину, наділену невмирущим запахом і могутньою силою лікувати рани.

— То ви знаєте грецьку мову, пане де Коконна? — сказав Ла Моль, пильно дивлячись на свого розмовника.

— Ні, але вчитель мій знав її і дуже радив розмовляти про чесноту, коли я буду при дворі. Це справляє дуже добре враження, казав він. Отже, я добре озброєний в цьому відношенні, попереджаю вас. До речі, ви голодні?

— Ні.

— Проте, здається, ви таки задивлялись на печену пулярдку, змальовану на "À la Belle-Étoile"; а я просто таки вмираю з голоду.

— Ну, пане Коконна, це вам прекрасна нагода вжити своїх аргументів щодо чесноти і виявити пошану свою до Плутарха, бо цей великий письменник сказав в одному місці: "Препон есті тен мен псуюхен одюне, тон де гастера семоаскейн"[26].

— От як! То ви знаєте по-грецькому? — скрикнув Коконна здивовано.

— Атож, — відповів Ла Моль, — мій учитель навчив мене.

— Чорт візьми, граф, ваша кар'єра певна, коли так. Ви складатимете вірші з королем Карлом IX і розмовлятимете по-грецькому з королевою Маргаритою.

— А крім того, — додав Ла Моль, — я ще матиму змогу розмовляти по-гасконському з королем Наварським.

В цю хвилину двері, що вели з галереї до покоїв короля, відчинились; почувлися кроки, в півночі з'явилась якась тінь. Тінь перетворилася на постать. Постать ця була постаттю пана де Бема.

Він зазирнув обом молодим людям в саме обличчя, щоб упізнати свого, і зробив знак Коконна йти за ним.

Коконна рухом руки попрощався з Ла Модем.

Де Бем привів Коконна в кінець галереї, відчинив двері, і вони опинились на першій приступці сходів.

Там він зупинився і, глянувши довкола себе, вгору і вниз, сказав:

— Пане де Гогона, де щивете ви?

— В готелі "À la Belle-Étoile", вулиця Арбр-Сек.

— Добре, добре! Два кроки відси. Вертайте скоро ваш готель і цю ніч...

Він подивився знову довкола себе.

— Ну, цю ніч? — сказав Коконна.

— Ну, цю ніч приходить тут з білий хрест на ваш капелюх. Пароль Гуїс. Тихо, ні слова!

— Але ж о котрій годині прийти?

- Коли потшуйт сополох.
- Як то, сополох? — спитав Коконна.
- Пфуй, сополох: пум! пум!
- А, сполох?
- Так, се я казат.
- Добре, прийду, — сказав Коконна.

I, уклонившись де Бему, пішов, питаючись тихенько сам себе:

— Якого чорта хоче він сказати і чого ради дзвонитимуть на сполох? Все одно, я держуся своєї думки: пан де Бем чудовий тедеско[27]. Може, почекаати графа де Ла Моля? А, ні; він, мабуть, вечерятиме у короля Наварського.

I Коконна пішов на вулицю Арбр-Сек, куди його тягла, мов магніт, вивіска "À la Belle-Étoile".

Тим часом двері до галереї, що з'єднували її з покоюми короля Наварського, відчинились, і паж підійшов до пана де Ла Моля.

- Ви граф де Ла Моль? — сказав він.
- Так, я.
- Де живете ви?
- Вулиця Арбр-Сек, "À la Belle-Étoile".

— Добре, це коло луврських воріт. Слухайте... Їх величність звеліли сказати вам, що не можуть прийняти вас зараз, але, може, цієї ночі пошлють по вас. В кожному разі, коли б завтра вранці ви не мали повідомлення, прийдіть у Лувр.

— А якщо сторожа не пустить?

— Ах, це правда... Пароль Наварра; промовте це слово, і всі двері відчиняться перед вами.

— Дякую.

— Почекайте, пане, я маю наказ провести вас до хвіртки, щоб ви не заблукалися в Луврі.

— До речі, а Коконна? — сказав собі де Ла Моль, опинившись за стінами палацу.

— О, його запросять повечеряти з графом де Гізом.

Але, коли дворянин наш увійшов до метра Ла Гюр'єра, перший, кого він побачив там, був Коконна, що сидів за столом перед величезною яєшнею з салом.

— О, о! — скрикнув Коконна, покотившись з реготу. — Ви, здається, так само не пообідали у короля Наварського, як я не повечеряв у пана де Гіза.

— Авжеж ні.

— І голод вас допікає?

— Гадаю, що так.

— Всупереч Плутархові?

— Пане граф, — сказав, сміючись, Ла Моль. — Плутарх сказав у іншому місці: "Хай той, хто має, поділиться з тим, хто не має". Чи не зволили б ви, з пошани до Плутарха, поділити вашу яєшню зо мною, і за їдою ми будемо розмовляти про чесноту.

— О, ні, слово честі, — сказав Коконна, — це добре, коли ти в Луврі, коли боїшся,

щоб тебе хтось не підслухав, та коли шлунок порожній. Сідайте — і давайте вечеряти.

— Ну, я бачу, що доля й справді зробила нас нерозлучними. Ви ночуватимете тут?

— Я й сам нічого не знаю.

— І я теж.

— В кожному разі, я добре знаю, де перебуду ніч.

— Де саме?

— Там, де й ви, — це неминуче.

І обидва почали сміятись, беручись до яєшні метра Ла Гюр'єра.

VI. Сплачений борг

Тепер, якщо читачеві цікаво довідатись, чому пана де Ла Моля не прийняв король Наварський, чому де Коконна не бачив пана де Гіза, і, нарешті, чому обидва вони, замість вечеряти в Луврі фазанами, куріпками та козулями, вдовольнилися в готелі "À la Belle-Étoile" яєшнею з салом, нехай вернеться з нами до старого королівського палацу і піде слідом за Маргаритою Наварською, яку де Ла Моль упустив з очей при вході до великої галереї.

У той час, як Маргарита йшла вниз сходами, герцог де Гіз, з яким вона не бачилася з ночі свого одруження, був у кабінеті короля. Сходи, якими спускалась Маргарита, кінчались виходом. Кабінет, де був пан де Гіз, мав двері. І ці двері і вихід вели в коридор, а коридор — до покоїв королеви-матері Катерини де Медічі.

Катерина де Медічі була сама і сиділа коло стола, спершись ліктем на розгорнутий часословець, а голову поклавши на руку, ще й досі надзвичайно гарну, завдяки косметичним засобам флорентійця Рене, який виконував при королеві-матері подвійний обов'язок — парфумера і отруйника.

Удова Генріха II була в траурі, якого вона не скидала від смерті свого чоловіка. Тепер вона мала років п'ятдесят два-три і зберегла, завдяки свіжій повноті своїй, риси першої молодості. І покої і вбрання її мали Характер, відповідний до її вдовиного стану. Усе тут було темне: тканини, стіни, меблі. Тільки над балдахіном, що покривав королівське крісло, де в цю хвилину спала улюбленця королеви-матері — маленька левретка, подарованій зятем її Генріхом Наварським і названа міфологічним ім'ям Феби[28], — видно було живе зображення райдуги, а навколо неї девіз короля Франциска I грецькою мовою: "Φος φερει ε δε καϊ αϊτзен", що означало: вона приносить світло і ясність.

Раптом, у хвилину, коли королева-мати, здавалось, заглиблена була в якусь думку, що викликала на її підведених карміном устах мляву і повну нерішучості усмішку, чоловік відчинив двері, підняв килим і, висунувши зза нього своє бліде обличчя, сказав:

— Справа погана.

Катерина підвела голову і пізнала герцога де Гіза.

— Як, погана? — відповіла вона. — Що хочете сказати ви, Генріх?

— Я хочу сказати, що король більше, ніж будь-коли, закоханий у своїх клятих

гугенотів і що коли ми чекатимемо його дозволу на велику справу, ми дочекаємо ще довго, а може й довіку.

— Що трапилось? — спитала Катерина, зберігаючи звичайний спокій на своєму обличчі, якому вона так добре вміла, коли треба, надавати найпротилежніших виразів.

— А те, що тільки що, уже в двадцятий раз, я заговорив з його величністю, щоб довідатись, чи довго ще терпіти нам ті вихватки, які дозволяють собі з приводу поранення їх адмірала його одновірці.

— І що ж відповів вам мій син?

— Він відповів: "Пане герцог, народ має підозру на вас, що це з вашої вини зроблено замах на другого батька мого, адмірала; обороняйтесь, як хочете. Якщо мене образять, я обороню себе сам..." — при цих словах він повернувся до мене спиною і пішов годувати своїх собак.

— І ви не зробили спроби затримати його?

— Зробив. Але він відповів мені тоном, який ви добре знаєте, глянувши на мене властивим тільки йому поглядом: "Пане герцог, мої собаки голодні, і заради людей я не примушу їх дождатись..." Після цього я й прийшов сповістити вас.

— І ви добре зробили, — сказала королева-мати.

— Але що ж робити?

— Спробувати останній спосіб.

— Хто ж його спробує?

— Я. Король сам?

— Ні. У нього де Таванн.

— Почекайте мене тут. Або краще йдіть за мною здалека.

Катерина підвелась і пішла до кімнати, де лежали на турецьких килимах та бархатних подушках улюблені хорти короля. На вроблених у стіну сидлах сиділо два чи три соколи і маленька соя, з якою Карл IX бавився, полюючи на пташок у садах Лувра та Тюїльрі, який тоді почали будувати.

Дорогою королева-мати зробила обличчя блідим і повним смутку і по щоці пустила останню чи, краще сказати, першу сльозу. Вона тихенько підійшла до Карла IX, що роздавав своїм собакам шматки паштету, нарізаного рівними порціями.

— Сину! — сказала Катерина з таким майстерно удаваним тремтінням у голосі, що король теж здригнувся.

— Що вам, пані? — сказав король, повертаючись швидко до неї.

— Я хочу, сину, — сказала Катерина, — прохати вас дозволити мені поїхати в якийсь ваш замок: мені однаково який, аби він був далеко від Парижа.

— Чого це, пані? — спитав Карл IX, пильно дивлячись на матір скляним своїм поглядом, який в певних випадках ставав проникливим.

— Бо щодня я зазнаю нових образ від гугенотів, ще сьогодні протестанти загрожували вам у вашому Луврі, і я не хочу більше бачити таких вихваток.

— Але, мамо, — сказав Карл IX переконливим тоном, — хотіли ж убити їхнього адмірала. Підлий вбивця вбив уже у цих бідолах відважного де Муї. Згинь життя моє,

мамо, треба ж, щоб було правосуддя в моєму королівстві.

— О, не турбуйтеся, сину, — сказала Катерина, — правосуддя їм не забракне, бо коли ви їм відмовите, вони знайдуть його собі самі, помстившись сьогодні на де Гізі, завтра на мені, потім на вас.

— О, пані! — сказав Карл IX, вперше допустивши вираз сумніву в тоні голосу. — Ви думаєте?

— Е, сину, — відповіла Катерина, цілком даючи волю поривові своїх думок, — хіба ж не знаєте ви, що справа йде вже не про смерть Франсуа де Гіза або адмірала, не про протестантську або католицьку віру, а прямо про заміну сина Генріха II сином Антуана де Бурбона.

— Ну, ну, мамо, от ви знову вдаєтеся в звичайні ваші перебільшення! — сказав король.

— Яка ж ваша думка, сину?

— Чекати, мамо, чекати і Уся людська мудрість у цьому слові. Найбільшим, найдужчим і найспритнішим завжди буває той, хто вміє чекати.

— То й чекайте, а я не чекатиму.

І по цих словах Катерина уклонила і хотіла піти до своїх покоїв.

Карл IX зупинив її.

— Ну, що ж треба робити, мамо? — сказав він. — Я перш за все справедливий і хотів би, щоб усі були задоволені з мене.

Катерина наблизилась.

— Ідіть сюди, пане граф, — сказала вона де Таванну, що лавив королівську сойку, — і скажіть королю, що, на вашу думку, треба робити.

— Ваша величність дозволяють мені? — спитав граф.

— Кажи, Таванн, кажи!

— Що роблять ваша величність на полюванні, коли дикий кабан кидається на вас?

— Чорт візьми, пане, я чекаю, не сходячи з місця, — сказав Карл IX, — і встромляю в горло йому рогатину.

— Тільки для того, щоб не дати йому поранити на:, — додала Катерина.

— І щоб забавитись, — сказав король з усмішкою, що виявляла відважність, яка може перейти в лють, — але мені не забавка була б, коли б я вбивав своїх підданих, бо гугеноти такі самі мої піддані, як і католики.

— Тоді, сір, — сказала Катерина, — ваші піддані гугеноти зроблять так, як кабан, якому не встромили рогатини в горло: вони перекинуть трон.

— Ви думаєте, пані? — сказав король з виглядом, який показував, що він не надає великої віри віщуванням матері.

— Хіба ж ви не бачили сьогодні де Муї та його прибічник?

— Так, я їх бачив, бо тільки зараз я відпустив їх; але хіба він прохав у мене чогось такого, що не було б справедливе? Він прохав у мене смерті для убивці свого батька і адмірала. Хіба ми не покарали де Монтгомері за смерть мого батька, а вашого мужа, хоч смерть ця була простим випадком?

— Добре, сир, — сказала Катерина вражено, — не будемо говорити про це. Ваша величність перебуваєте під опікою бога, який дає вам силу, мудрість і певність; а я, бідна жінка, яку бог забув, мабуть, за гріхи мої, страшуся і скоряюся.

І з цими словами Катерина вклонилась удруге і вийшла, подавши знак герцогові де Гізу, що увійшов у ту хвилину, залишитися і зробити останнє зусилля.

Карл IX слідкував за матір'ю очима, але вже не покликав її назад; потім він почав лащити собак, насвистуючи мисливську пісеньку.

Враз він припинив своє висвистування.

— У матері моєї дійсно величний дух, — сказав він, — вона не зупиняється ні перед чим. От і в справі, що ми обговорювали: убити кілька дюжин гугенотів за те, що вони прийшли прохати правосуддя! Хіба ж це не їх право?

— Кілька дюжин! — пробурмотів герцог де Гіз.

— А, ви тут! — сказав король, удаючи ніби тільки-що помітив його. — Так, кілька дюжин; добра утічка! Ах, коли б хто сказав мені: сир, ви збудетесь усіх ваших ворогів відразу і завтра не лишиться нікого, хто міг би дорікати вам за смерть інших, — о, тоді інша річ!

— Ну, ваша величність?

— Таванн, — перебив король, — ви натомили Марго, посадіть її на сідало. Те, що вона носить ім'я моєї сестри, королеви Наварської, ще не рація, щоб її пестили всі.

Таванн посадив сойку на жердину і почав бавитись, згортаючи та розгортаючи вуха собакам.

— Але, сир, — перехопив де Гіз, — коли б вашій величності сказали: сир, ваша величність збудетесь завтра всіх своїх ворогів?

— І заступництвом якого святого сталося б це чудо?

— Сир, сьогодні 24 серпня, отже це сталося б заступництвом святого Варфоломія.

— Чудовий святий, — сказав король, — що дав здерти з себе живцем шкуру!

— Тим краще! Чим більше він перетерпів мук, тим більше злоби повинен він мати на своїх катів.

— І це ви, кузен, — сказав король, — вашою гарненькою шпажкою з золотою ручкою уб'єте тут на завтра десять тисяч гугенотів! Ха-ха-ха! Згинь життя моє! Який ви потішний, пане де Гіз!

І король залився сміхом, але таким нещирим, що він розлігся по кімнаті сумним відгомоном.

— Сир, одно слово, одно тільки, — не переставав герцог, здригнувшись мимоволі від цього сміху, що не мав у собі нічого людського. — Тільки знак — і все готово. Я маю швейцарців, маю двадцять сотень дворян, маю легку кінноту, маю городян; ваша величність маєте гвардію, друзів, католицьке вельможне панство... Нас двадцять на одного.

— Ну, коли ви такий дужий, кузен, якого чорта турчите ви мені про це у вуха?.. Робіть самі, робіть!..

І король знову повернувся до своїх собак.

Тоді порт'єра знову піднялась і з'явилась Катерина.

— Усе йде на добре, — сказала вона герцогові, — наполягайте, він подасться.

І порт'єра упала за Катериною так, що Карл IX не побачив її, або, принаймні, зробив вигляд, ніби не бачив.

— Але, — сказав герцог де Гіз, — мені треба знати, чи зроблю я приємність вашій величності, коли робитиму так, як я хочу.

— Їй-богу, кузен Генріх, ви причепились до мене з ножем до горла; але ж я не поступаюся, присягаюся богом! Чи я ж не король?

— Ні ще, сир; але, якщо хочете, ви будете королем завтра.

— От так! — сказав Карл IX. — То вб'ють ще й короля Наварського, принца де Конде... у мене в Луврі!.. Ах!

Потім він додав ледве чути:

— Поза Лувром, я не кажу.

— Сир, — скрикнув герцог, — сьогодні ввечері вони підуть з братом вашим, герцогом д'Алансоном, на прогулянку.

— Таванн! — сказав король з надзвичайно майстерно удаваною нетерплячістю. — Хіба ви не бачите, що дратуєте мого собаку? Іди сюди, Актеон, іди.

І Карл IX вийшов, не бажаючи більше нічого слухати, і пішов до себе, залишивши Таванна та герцога де Гіза майже в тій самій непевності, що й раніш.

Тим часом зовсім інша сцена відбувалася в покоях Катерини, яка, подавши герцогові де Гізу пораду наполягати, пішла до своїх апартаментів, де зібралися вже особи, що звичайно були присутні при тому, як вона лягала.

Катерина вернулася з обличчям настільки веселим, наскільки воно було збентежене, коли вона виходила. Вона з найприємнішим виглядом потроху відпустила своїх служниць та придворних; з нею залишилася тільки пані Маргарита, що сиділа на скрині коло розчиненого вікна і дивилась на небо, заглиблена в свої думки.

Зоставшись на самоті з дочкою, королева-мати двічі чи тричі розтуляла уста, щоб щось сказати, але щоразу якась похмура думка знову вергала в глибину її грудей слова, готові зірватися з уст.

В цю хвилину піднялась порт'єра, і увійшов Генріх Наварський.

Маленька левретка, що спала на троні, скочила і підбігла до нього.

— Ви тут, сину мій? — сказала Катерина. — Ви вечеряєте в Луврі?

— Ні, пані, — відповів Генріх, — ми підемо цього вечора з герцогом д'Алансоном та з де Конде поблукати по місту. Я навіть гадав, що застану їх тут з побажаннями вам доброї ночі.

Катерина усміхнулась.

— Ідіть, панове, — сказала вона, — ідіть... чоловіки дуже щасливі, що можуть так блукати... Правда, дочко?

— Правда, — відповіла Маргарита, — свобода — річ така прекрасна і така солодка!

— Чи не хочете ви сказати, що я позбавляю вас свободи, пані? — сказав Генріх, нахилиючись до жінки.

— Ні, пане; я не про себе жалкую, а про становище жінок взагалі.

— Ви, може, зайдете до адмірала, сину? — сказала Катерина.

— Так, можливо.

— Підіть до нього; це буде добрий приклад, а завтра ви скажете мені про нього.

— Я піду, пані, коли ви похваляєте такий вчинок.

— Я нічого не похваляю, — сказала Катерина. — Але хто там?.. Відмовте, відмовте!

Генріх ступив крок до дверей, щоб виконати наказ Катерини, але в ту саму мить завіса піднялась, і з'явилась білява голова пані де Сов.

— Пані, — сказала вона, — це парфумер Рене, якого ваша величність зволили кликати.

Катерина кинула бистрий, як блискавка, погляд на Генріха Наварського.

Молодий принц злегка почервонів, потім зараз же зблід страшенно. Справді; вимовили ім'я вбивці його матері. Він відчув, що хвилювання його відбивається у нього на обличчі, і сперся на лутку вікна.

Левретка загарчала.

В ту ж хвилину увійшли дві особи — одна та, про яку було оповіщено, а друга, що мала право увійти і без оповіщення.

Першою особою був парфумер Рене; він наблизився до Катерини з солодко-облесливою ввічливістю, властивою флорентійським прислужникам; в руках він держав одчинену скриньку, і в усіх її переділках було повно порошоків та пляшечок.

Другою особою була герцогиня Лотарінгська, старша сестра Маргарити. Вона увійшла маленьким потайним ходом, що вів до кабінету короля, уся бліда та тремтяча, і, сподіваючись, що Катерина, зайнята з пані де Сов розгляданням скриньки, принесеної Рене, не помітить її, сіла поруч з Маргаритою, біля якої стояв король Наварський, взявшись рукою за лоба, як людина, що силкується отямитись від запаморочення.

В цю хвилину Катерина повернулася.

— Дочко, — сказала вона Маргариті, — можете йти до себе. А ви, сину, можете йти бавитись у місто.

Маргарита підвелась, а Генріх уже був повернувся до виходу.

Герцогиня Лотарінгська вхопила Маргариту за руку.

— Сестро, — сказала вона швидко і ледве чутно, — де Гіз, рятуючи вас, як ви його врятували, попереджає, щоб ви не виходили звідси, не ходіть до себе!

— Га? що ви кажете, Клод? — спитала Катерина, повертаючись.

— Нічого, мамо.

— Ви щось говорили тихенько Маргариті.

— Я тільки побажала їй доброї ночі та переказала вітання від герцогині де Невер.

— А де вона, прекрасна ця герцогиня?

— У свого шурина пана де Гіза.

Катерина скинула на обох жінок підозрілим поглядом і, насупивши брови, сказала:

— Ідіть сюди, Клод!

Клод підійшла. Катерина вхопила її за руку.

— Що ви сказали їй, язиката? — промурмотіла вона, стискаючи руку так, що Клод скрикнула від болю.

— Пані, — сказав своїй дружині Генріх, який хоч і не чув, що говорилося, але не пропустив пантоміми між королевою, Клод і Маргаритою, — пані, зробіть мені честь дозволити поцілувати вам руку.

Маргарита простягла йому тремтячу руку.

— Що вона сказала? — прошепотів Генріх, нахилиючись, щоб торкнутися губами її руки.

— Щоб я не виходила. Заклинаю богом, не виходьте й ви.

Розмова була коротка, як сяйво блискавки, але при світлі цієї блискавки, хоч яке воно було недовге, Генріх розгадав усю справу.

— Це не все, — сказала Маргарита, — ось лист, що його привіз провансальський дворянин.

— Пан де Ла Моль?

— Так.

— Дякую, — сказав він, беручи листа і засовуючи його за пазуху.

Потім, пройшовши перед майже розгубленою жінкою, він підійшов до флорентійця і поклав йому на плече Руку.

— Ну, метр Рене, — сказав він, — як ваші комерційні справи?

— Досить добре, монсеньйор, досить добре, — відповів отруйник з своєю підступною усмішкою.

— Гадаю, що так, — сказав Генріх, — коли людина, як оце ви, займає місце постачальника для всіх коронованих голів у Франції і за кордоном.

— Окрім короля баварського, — відповів флорентієць нахабно.

— Маєте рацію, метр Рене, чорт візьми! — сказав Генріх. — А тим часом бідолашна мати моя, що теж купувала у вас, рекомендувала мені вас, метр Рене, коли вмирала. Прийдіть до мене завтра або позавтра і принесіть найкращих ваших парфумів.

— Не пошкодило б, — сказала, усміхаючись, Катерина, — бо кажуть...

— Що від мене тхне потом, — перехопив Генріх, сміючись. — Хто казав вам це, мамо? Чи не Марго?

— Ні, сину, — сказала Катерина, — пані де Сов.

В цю хвилину герцогиня Лотарінгська, не зважаючи на всі свої зусилля, не втрималась і заридала.

Генріх навіть не повернувся.

— Сестро, — скрикнула Маргарита, кидаючись до Клод, — що з вами?

— Нічого, — сказала Катерина, стаючи між двома молодими жінками, — нічого: у неї нервова лихорадка, яку Мазілл радив лікувати ароматами.

І вона знову здавила руку своїй старшій дочці, ще дужче, ніж уперше; потім, звертаючись до меншої, сказала:

— Ну, Марго, чи ви не чули, що я вже казала вам іти до себе? Якщо цього не

досить, я наказую.

— Вибачте, пані, — сказала, тремтячи, бліда Маргарита, — бажаю доброї ночі вашій величності.

— І я маю надію, що ваше побажання буде почуте. Надобраніч, надобраніч.

Маргарита пішла, похитуючись і даремне намагаючись зустрітись поглядом із своїм мужем, що навіть не повернувся до неї.

З хвилину панувала мовчанка, під час якої Катерина стояла, не зводячи очей з герцогині Лотарінгської, а та теж дивилася на матір, згорнувши руки і не кажучи ні слова.

Генріх стояв спиною до них, але бачив усе в дзеркало, удаючи, ніби підмашує перед ним вуса помадою, що дав йому щойно Реве.

— А ви, Генріх, — сказала Катерина, — чи підете нарешті?

— Ах, так, правда! — скрикнув король Наварський. — Ах, їй-богу! я забув, що герцог д'Алансон і принц де Конде дожидають мене; це, певне, ці чудові парфуми сп'янили мене і примусили втратити пам'ять. До побачення, пані.

— До побачення! Завтра ви принесете мені вісті про адмірала, правда?

— Неодмінно. Ну, Феба, що з тобою?

— Феба! — нетерпляче сказала королева-мати.

— Покличте її, пані, — сказав беарнець, — вона не хоче мене випустити.

Королева-мати підвелася, взяла собачку зашийник і держала її, поки Генріх пішов з опочивальні з таким спокійним і веселим обличчям, ніби не почував у глибині душі, що збувся смертельної небезпеки.

Собачка, яку Катерина де Медічі пустила, кинулася за ним, але двері зачинились, і вона могла тільки засунути довгенького свого носика під завісу та завити жалібним голосом.

— Тепер, Шарлотта, — звернулася Катерина до пані де Сов, — поклич пана де Гіза та Таванна, — вони в моїй молільні, — вернися з ними сюди і побудеш коло герцогині Лотарінгської, бо з нею істерика.

VII. Ніч 24 серпня 1572 року

Коли Ла Моль і Коконна скінчили свою досить скупу вечерю, бо пулярдки в готелі "À la Belle-Étoile" пеклися тільки на вивісці, Коконна перекутив стільця на одній ніжці, випростав свої ноги, поклав лікті на стіл і, допиваючи останню склянку вина, спитав:

— Що, ви зараз підете спати, пане де Ла Моль?

— Так! З великою охотою, пане, бо вночі мене можуть збудити.

— І мене теж, — сказав Коконна, — але, на мою думку, нам краще було б, замість того, щоб лягати та примушувати посланців дождатись, замовити карти і сісти грати. Тоді нас застали б наготові.

— Охоче прийняв би пропозицію, пане, але в мене надто мало грошей, щоб грати; я маю з собою ледве сотню золотих екю, — це весь мій скарб. З ним я мушу здобути собі

фортуну.

— Сотня золотих екю! — скрикнув Коконна. — І ви ще нарікаєте на долю! Чорт візьми! У мене їх тільки шість.

— Ну, — зауважив Ла Моль, — я бачив, як ви витягали з кишені гаманець, і він здався мені не тільки кругленьким, а й ніби, сказати б, набитим.

— А, то, — сказав Коконна, — то гроші на віддачу давнього боргу старому другові мого батька, що теж, маю підозру, трохи гугенот, як і ви. Так, тут сотня nobles[29], — сказав Коконна, поляскуючи, себе по кишені, — але ці сто nobles належать метру Меркандону, а все, що я маю, обмежується, як я сказав вам, шістьома екю.

— То як же грати?

— От через те саме я й хотів грати. До речі, мені прийшла в голову одна думка.

— Яка?

— Обидва ми прибули в Париж з однаковою метою?

— Так.

— У кожного з нас є сильний покровитель?

— Так.

— Ви покладаєте надію на вашого, як я на свого?

— Так.

— Ну, то мені прийшла думка грати попереду на наші гроші, а потім на першу ласку, яку ми здобудемо чи при дворі, чи в коханки...

— Справді, дотепна штука! — сказав Ла Моль, сміючись. — Але я не такий завзятий грач, щоб усе своє життя ставити в залежність від того, як упаде карта чи кістка, бо від першої ласки, що трапиться вам чи мені, залежатиме, певне, усе наше життя.

— Ну, то облишмо першу ласку при дворі і граймо на першу ласку в коханки.

— Я бачу тут одну перешкоду, — сказав Ла Моль.

— Яку?

— Я не маю коханки.

— І я теж, але я сподіваюсь незабаром її мати. Хвалити бога, я не такий удався, щоб мені не щастило з жінками.

— Та вам їх і не бракуватиме, пане Коконна; але я не маю такої певності в моїй любовній зорі, і тому гадаю, що обікрав би вас, коли б поставив свою ставку проти вашої. Отже, давайте грати, поки вистачить ваших шести екю, якщо ж ви їх, на нещастя, програєте і схочете не припиняти гри, — ну, що ж, — ви дворянин і ваше слово варте золота.

— Чудесно! — скрикнув Коконна. — Прекрасно сказано; ви маєте рацію, пане, — слово дворянина варте золота. Особливо ж, коли той дворянин сподівається на ласку при дворі. Отже, повірте, що я не дуже ризикував би, коли б грав з вами і на першу ласку, яку маю здобути при дворі.

— О, напевне ви можете її програти, але я не міг би виграти, бо я прибічник короля Наварського і не можу брати ласки від герцога де Гіза.

— Ах ти ж нечестивець! — пробурчав хазяїн, начищаючи свій старий шолом. — Я

тебе відразу розніював!

Він перестав начищати і перехрестився.

— Ах, так, — сказав Коконна, тасуючи карти, принесені слугою, — виходить, ви з них...

— З кого?

— З гугенотів.

— Я?

— Так, ви.

— Ну, припустімо, що з них! — сказав Ла Моль усміхаючись. — Ви маєте щось проти нас?

— О, хвалити бога, нічого; мені однаковісінько. Я всією душею ненавиджу гугенотство, але до гугенотів відразу не маю, — така вже мода.

— Так, — сказав Ла Моль, сміючись, — доказ тому — постріл в пана адмірала! Давайте грати теж на постріли?

— Як хочете, — сказав Коконна, — мені аби грати, а на що — однаково.

— Ну, давайте грати, — сказав Ла Моль, беручи свої карти і розбираючи їх у руці.

— Так, грайте, і грайте, не боячись, бо якщо я й програю сто екю, то завтра ранком матиму чим їх віддати.

— Щастя прийде до вас уві сні?

— Ні, я сам піду по нього.

— Скажіть, куди? І я піду з вами!

— У Лувр.

— Ви підете знов туди цієї ночі?

— Так, цієї ночі я маю окрему аудієнцію у великого герцога де Гіза.

Тільки Коконна сказав, що піде за щастям до Лувра, Ла Гюр'єр перестав чистити шолом, став за стільцем у Ла Моля так, щоб його міг бачити тільки Коконна, і почав подавати знаки, яких п'ємонтець, захоплений грою та розмовою, не поміч в.

— Дивна річ! — сказав Ла Моль. — І ви маєте підставу сказати, що ми обидва народились під однією зорею, я теж маю цієї ночі побачення в Луврі, тільки не з герцогом де Гізом, а з королем Наварським.

— Ви знаєте пароль?

— Так.

— А знак?

— Ні.

— Ну, а я його знаю. Мій пароль...

При цих словах Ла Гюр'єр зробив такий промовистий рух, що Коконна саме в ту мить, коли він підвів голову, щоб виказати таємницю, замовк і закам'янів від цього руху більше, ніж від того, що в ту саму хвилину він програв три екю. Помітивши здивування на обличчі свого партнера, Ла Моль повернувся, але побачив ззаду себе тільки хазяїна, що стояв згорнувши руки і в шоломі, який він начищав хвилину тому.

— Що з вами? — спитав Ла Моль у Коконна.

Коконна мовчки дивився то на хазяїна, то на свого товариша, нічого не зрозумівши з знаків, які робив йому Ла Гюр'єр.

Ла Гюр'єр побачив, що мусить допомогти йому, і хапливо сказав:

— Річ у тім, що я теж дуже люблю гру і підійшов подивитись, з якої карти хочете ви піти, а пан побачив мене вбраного як на війну і здивувався, що якийсь міщанин — у шоломі.

— І правда, гарна фігура! — скрикнув Ла Моль, покотившись з реготу.

— Ех, пане! — відповів Ла Гюр'єр, чудово удаючи добродушність і здвигуючи плечима з почуттям своєї нижчості. — Ми не рицарі і постаті у нас незграбні. То таким бравим дворянам, як ви, личить сяяти золотими шоломами та тонкими рапірами, а нам аби якось відбути варту...

— Ага, — сказав Ла Моль, тасуючи карти, — то ви відбуваєте варту?

— Атож, пане граф; я сержант у міській міліції.

По цих словах Ла Гюр'єр, скориставшись з того, що Ла Моль був зайнятий здаванням карт, відійшов, приклавши палець до губ і тим даючи знак Коконна, щоб він мовчав.

Ця пересторога, певне, призвела до того, що Коконна програв удруге так само швидко, як і вперше.

— Ну, — сказав Ла Моль, — от вам і ваші шість екю! Хочете відігратись на майбутнє ваше багатство?

— Охоче, охоче, — сказав Коконна.

— Але перш ніж почати дальшу гру, чи не сказали б ви, яке побачення мали ви з паном де Гізом?

Коконна звернув погляд до кухні і побачив, що великі очі Ла Гюр'єра дивляться на нього з тим самим попередженням.

— Так, — сказав він, — та ще не час на це. До того ж, побалакаймо трохи про вас, пане де Ла Моль.

— Гадаю, краще нам говорити про гру, дорогий пане де Коконна, бо, якщо не помиляюсь, я зараз знову виграю у вас шість екю.

— Чорт візьми, ваша правда і... Мені завжди казали, що гугенотам щастить у грі. Я й сам хотів би зробитись гугенотом, чорт мене забери!

Очі в Ла Гюр'єра заблищали, як дві жарини, але Коконна, захоплений грою, не помітив того.

— Зробіться, граф, зробіться, — сказав Ла Моль, — і хоч шлях, що привів вас до цієї думки, дуже дивовижний, проте наші приймуть вас якнайкраще.

Коконна почухав за вухом.

— Коли б я був певен, що вам щастить від цього, — сказав він, — запевняю вас... і взагалі, я не так уже держуся тієї меси, а що й король не більше...

— А до того ж... це така прекрасна віра, — сказав Ла Моль, — така проста, така чиста!

— І до того ж... вона в моді, — сказав Коконна, — і ще — вона приносить щастя в

грі, бо ж, чорт мене забори, усі тузи у вас; я ж слідкую весь час за картами: ви граєте чесно, без шахрайства... певне, це од віри...

— Ви мені винні ще шість екую, — сказав спокійно Ла Моль.

— Ах, як ви спокушаєте мене! — сказав Коконна, — і якщо я цієї ночі лишусь незадоволений з пана де Гіза...

— То що?

— А те, що завтра я попрошу вас відрекомендувати мене королю Наварському, і не турбуйтеся, коли вже я стану гугенотом, то буду гугенотом більше, ніж Лютер, Кальвін, Меланхтон і всі реформатори в світі.

— Тихо! — сказав Ла Моль. — Ви посварите нас з вашим хазяїном.

— О, це правда! — сказав Коконна, звернувши очі до кухні. — Але він нас не слухає, він надто зайнятий в цей момент.

— Що він робить? — спитав Ла Моль, який з свого місця не міг бачити хазяїна.

— Він балакає з... Це він, чорт мене забори!

— Хто він?

— Отой самий нічний птах, з яким він розмовляв, коли ми приїхали, чоловік у жовтій куртці та коричневому плащі. Чорт візьми! та й гаряча розмова! Гей, метр Ла Гюр'єр, скажіть, ви часом не про політику розмовляєте?

Але на цей раз відповіддю Ла Гюр'єра був такий енергійний і владний рух, що Коконна, не зважаючи на всю свою любов до розмальованого картону, підвівся і підійшов до хазяїна.

— Що там у вас? — спитав Ла Моль.

— Ви питаєте вина, пане дворянин? — сказав Ла Гюр'єр, хапаючи швидко Коконна за руку. — Зараз принесуть. Грегуар! Вина панам!

Потім прошепотів йому на вухо:

— Мовчіть, мовчіть, якщо вам дороге життя, і відпровадьте товариша.

Ла Гюр'єр був такий блідий, чоловік у жовтому такий похмурий, що Коконна ніби аж затремтів і сказав, повернувшись до Ла Моля:

— Дорогий пане де Ла Моль, прошу вибачити. Ось ті п'ятдесят екую, що я програв, не встигши й оком змигнути. Сьогодні мені не щастить, і я боюся зовсім програтись.

— Добре, пане, добре, — сказав Ла Моль, — як хочете. Та й я не від того, щоб полежати з хвилину. Метр Ла Гюр'єр!..

— Пане граф?

— Якщо прийдуть за мною від короля Наварського, розбудіть мене. Я ляжу вдягнутий і швидко буду готовий.

— Так само і я, — сказав Коконна, — а щоб його світлості не чекати мене й хвилини, я зроблю собі зараз знак. Метр Ла Гюр'єр, дайте мені ножиці та аркуш білого паперу.

— Грегуар! — гукнув Ла Гюр'єр. — Білого паперу написати лист, ножиці зробити конверт!

— Ну, тут коїться щось зовсім надзвичайне, — мовив сам собі п'ємонтець.

— Надобраніч, пане Коконна! — сказав Ла Моль. — А ви, хазяїне, будьте ласкаві, покажіть, як мені пройти до моєї кімнати. На все добре, друже!

І Ла Моль, слідом за Ла Гюр'єром, зник на сходах, що повертали вгору. Тоді загадковий чоловік теж ухопив Коконна за руку і, тягнучи його за собою, сказав квапливо:

— Пане, ви тут сто разів трохи не проговорились про таємницю, від якої залежить доля королівства. Бог дав, що вам встигли вчасно заткнути рота. Ще слово, і я вбив би вас із аркебузи. Тепер ми, на щастя, самі, слухайте.

— Але хто ви, що говорите зо мною тоном командира? — спитав Коконна.

— Ви чули про сіра де Морвеля?

— Убивцю адмірала?

— І капітана де Муї.

— Чув.

— Сір де Морвель — я.

— О, о! — мовив Коконна.

— Слухайте ж мене.

— Чорт візьми! Адже я слухаю.

— Цс! — пустив сір де Морвель, підносячи пальця до губ.

Коконна завмер, дослухаючись.

Чути було, як хазяїн зачиняв двері у якійсь кімнаті, потім у коридорі, засунув їх на засув і швидко вернувся до розмовників.

Він подав одного стільця Коконна, другого Морвеля, а третього взяв собі і сказав:

— Скрізь позамикано добре, пане де Морвель, можете говорити.

На церкві Сен-Жермен л'Оксерруа пробило одинадцять годин. Морвель лічив один по одному удари, що, тремтячи, сумно лунали в темряві ночі, і, коли останній завмер вдалині, звернувся до Коконна, збентеженого усіма цими застережними заходами:

— Пане, ви добрий католик?

— Гадаю, — відповів Коконна.

— Пане, — вів Морвель, — ви віддані королю?

— Серцем і душею. Ви ображаєте мене, пане, звертаючись з таким питанням.

— Не будемо сперечатись; треба одно — щоб ви йшли за нами.

— Куди?

— Це вас не стосується. Ідіть, куди поведуть. Йдеться про ваше щастя і, може, про ваше життя.

— Попереджаю вас, пане, що опівночі у мене є діло в Луврі.

— Туди ми й ідемо.

— Мене чекає пан де Гіз.

— Нас теж.

— Але я маю особливий пароль, — сказав Коконна, трохи ображений, що доведеться поділити честь своєї аудієнції з сіром де Морвелем та метром Ла Гюр'єром.

— Ми теж.

— Але я маю спеціальний знак.

Морвель усміхнувся, витяг з куртки жменю хрестів з білої матерії, один дав Ла Гюр'єру, один Коконна і один лишив собі. Ла Гюр'єр почепив свій знак на шолом, Морвель — на капелюх.

— От як! — сказав вражений Коконна. — Значить, побачення, пароль, знак призначені всім?

— Так, пане; тобто усім добрим католикам.

— То, значить, в Луврі буде свято, королівський бенкет, чи що? — скрикнув Коконна. — І на свято не хочуть допустити цих собак-гугенотів?.. Добре! чудово! якнайкраще! Досить уже вони там величалися.

— Так, у Луврі буде свято, — сказав Морвель, — королівський бенкет, і гугеноти будуть на ньому дорогими гостями... Більше, вони будуть героями свята, вони заплатять за бенкет, і якщо ви згодитесь бути з нами, ми почнемо з того, що підемо запросити їх головного проводиря, їх Гедеона[30], як вони кажуть.

— Пана адмірала? — скрикнув Коконна.

— Так, старого Гаспара, в якого я не влучив, як останній дурень, хоч стріляв з королівської аркебузи.

— От чому, пане дворянин, я чистив собі шолом, гострив шпагу та ножі, — сказав скрипливим голосом Ла Гюр'єр, озброєний як на війну.

Почувши це, Коконна здригнувся і зблід, бо почав уже розуміти.

— Як, то насправді, — скрикнув він, — це свято, цей бенкет... це... зараз...

— Довго ж треба вам догадуватись, пане, — сказав Морвель, — видно, вам не так, як нам, остогидло нахабство цих єретиків.

— І ви взялися піти до адмірала та...

Морвель усміхнувся і, підвівши Коконна до вікна, сказав:

— Подивіться, — бачите там на майдані, в кінці вулиці, за церквою, гурток шикується в тіні?

— Так.

— У людей в тому гуртку на капелюхах білі хрести, як у метра Ла Гюр'єра, у вас і у мене.

— Ну?

— Ну, то відділ швейцарців з малих кантонів під командою Такено; ви знаєте, що вони заодно з королем.

— О, о! — скрикнув Коконна.

— Тепер, бачите відділ вершників, що проїздить набережною? Пізнаєте їх вождя?

— Як можу я пізнати його? — сказав, весь тремтячи, Коконна. — Я тільки сьогодні увечері приїхав до Парижа!

— Ну, це той, з ким у вас побачення в Луврі опівночі. Бачите, він їде туди, щоб почекати вас.

— Герцог де Гіз?

— Він самий. З ним колишній купецький голова Марсель і теперішній Шорон. Ці

двоє піднімуть усе своє міщанство; а ось, гляньте, капітан кварталу увійшов у вулицю; дивіться, що він буде робити.

— Він стукає в кожні двері. Але що там на тих дверях, куди він стукає?

— Білий хрест, молодий чоловіче, такий, як у нас на капелюхах. Колись полишали богові клопіт відзначати вибраних своїх, тепер ми стали освіченіші і звільняємо його від цієї роботи.

— Але кожен будинок, куди він постукав, відчиняється, і з кожного виходять озброєні городяни.

— Він постукає і до нас, і ми теж вийдемо.

— І всі ці люди, — сказав Коконна, — підіймаються, щоб убити одного старого гугенота! Чорт візьми! Це ганьба! Це діло горлорізів, а не солдатів!

— Молодий чоловіче, — сказав Морвель, — якщо старі вам не до вподоби, можете вибирати собі молодих. Вистачить на всякий смак. Якщо гордуєте кинджалом, можете користуватись шпагою, бо гугеноти не з таких, що дають перерізати собі горло, не боронячись, і всі — і старі і молоді — стоять за життя, ви це знаєте добре.

— То, значить, їх повбивають усіх? — скрикнув Коконна.

— Усіх.

— З наказу короля?

— З наказу короля і пана де Гіза.

— Коли?

— Як ударить дзвін на Сен-Жермен л'Оксерруа.

— Ага, от чому той люб'язний німець, що служить у пана де Гіза... як бо його звати?

— Пан де Бем?

— Саме так. Так от чому пан де Бем звелів мені прибігти, як тільки ударять на сполох?

— Ви бачили де Бема?

— Бачив і говорив з ним.

— Де саме?

— В Луврі. Він завів мене туди, сказав пароль і...

— Дивіться.

— Чорт візьми! Це він сам.

— Хочете поговорити з ним?

— Не від того.

Морвель тихенько відчинив вікно. Справді, Бем проходив повз нього, а з ним чоловіка з двадцять.

— Гіз і Лотарінгія! — сказав Морвель.

Бем повернувся і, здогадавшись, що до нього мають справу, підійшов.

— А, це ви, пане де Морвель?

— Так, я; чого ви шукаєте?

— Готель "À la Belle-Étoile", щоб попередити монсі Гогонна.

— Я тут, пане де Бем! — сказав молодий чоловік.

— А, добре, добре! Ви готові?

— Так. Що треба робити?

— Що скаже монсіє де Морфель. То бути добрий католик.

— Чуєте? — сказав Морфель.

— Так, — відповів Коконна. — А ви куди йдете, пане де Бем?

— Я?... — сказав де Бем, сміючись.

— Так, ви?

— Я йду сказати один слов адміралу.

— Скажіть йому два, коли треба, — сказав Морфель, — і на цей раз якщо він встане від першого, то не встане від другого.

— Будьте певні, монсіє де Морфель, будьте певні, та навчіть добре той молодий чоловік.

— Так, так, не бійтеся, Коконна — добрі гончі, а добрі собаки полюють з самої природи.

— Прощайте.

— Ідіть.

— А ви?

— Починайте полювання, ми прийдемо на здобич.

Бем пішов, і Морфель зачинив вікно.

— Чуєте, молодий чоловіче? — сказав Морфель. — Якщо у вас є особистий ворог, то хоч би він і не був гугенот, запишіть його в список, і він піде з іншими разом.

Вражений усім, що бачив і чув, Коконна дивився то на хазяїна, що прибирав грізні пози, то на Морвеля, що спокійно витягав список з кишені.

— Щодо мене, — сказав він, — ось мій список: триста чоловік. Хай кожний добрий католик зробить цієї ночі десяту частину роботи, яку я зроблю, і завтра не буде жодного гугенота в королівстві.

— Цс! — сказав Ла Гюр'єр.

— Що таке? — промовили разом Коконна і Морфель.

З башти Сен-Жермен л'Оксерруа пролунав перший удар дзвона на сполох.

— Гасло! — скрикнув Морфель. — Почали раніше?... Мені казали, що тільки опівночі... То й краще! Коли справа йде про славу бога і короля, кращий той годинник, що поспішає, ніж той, що спізнюється.

Справді, з церкви Сен-Жермен л'Оксерруа чути було похмуре гудіння дзвону. Незабаром пролунав перший постріл, і майже зараз по тому світло від багатьох факелів осяяло, як блискавка, вулицю Арбр-Сек.

Коконна провів по лобу вогкою від поту рукою.

— Почалось, — скрикнув Морфель, — ходім!

— Одну хвилину, одну хвилину! — сказав хазяїн. — Перш ніж іти в похід, забезпечимо тил, як кажуть на війні. Я не хочу, щоб зарізали мою жінку і дітей, поки мене не буде вдома: тут є гугенот.

— Пан де Ла Моль? — сказав Коконна, аж підскачавши на місці.

— Так! Нечестивець сам ускочив вовкові в пащу.

— Як! — сказав Коконна. — Ви нападете на свого гостя?

— На нього я точив рапіру.

— О! о! — сказав п'ємонтець, насуплюючи брови.

— Я ніколи не вбивав нікого, крім своїх кролів, качок та курей, — перехопив шановний хазяїн готелю, — я не знаю навіть до пуття, як узятися за діло, щоб убити людину. Ну, я повчуся на цьому. І якщо зроблю щось не доладу, там принаймні не буде нікого, хто глузував би з мене.

— Чорт візьми, це не просте діло! — сперечався Коконна. — Пан де Ла Моль — мій товариш, пан де Ла Моль вечеряв зо мною, пан де Ла Моль грав зо мною...

— Так, але пан де Ла Моль єретик, — сказав Морвель, — пан де Ла Моль — засуджений на смерть; і якщо ми його не вб'ємо, то інші вб'ють.

— Не кажучи вже про те, — мовив хазяїн, — що він виграв у вас п'ятдесят екю.

— То правда, — сказав Коконна, — але чесно, я певен.

— Чесно чи ні, а вам доведеться колись заплатити; а коли я його вб'ю, ви поквитаєтесь.

— Ну, ну, не гайтеся, панове, — крикнув Морвель, — застрельте з аркебузи, убийте шпагою, молотом, таганом, чим хочете, тільки кінчайте, коли хочете прийти вчасно, як ми обіцяли, на допомогу панові де Гізу проти адмірала.

Коконна зітхнув.

— Біжу туди, — крикнув Ла Гюр'єр, — почекайте мене.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — Він мучитиме бідного хлопчину, може ще й пограбує. Піти собі та докінчити його, коли треба буде, і не дати вкрасти грошей.

З цією щасливою думкою Коконна й собі кинувся вгору по сходах за метром Ла Гюр'єром і незабаром наздогнав його, бо той дедалі уповільнював ходу, певне, під впливом своїх міркувань.

Коли він, а за ним Коконна, підійшли до дверей, на вулиці пролунало кілька пострілів. В ту саму хвилину почулося, що Ла Моль скочив з ліжка, і підлога рипнула у нього під ногами.

— От, чорт! — пробурчав Ла Гюр'єр, трохи стурбований. — Він, здається, прокинувся!

— І мені теж здається, — сказав Коконна.

— І він оборонятиметься?

— Він здатний і на таке. Скажіть, метр Ла Гюр'єр, чи не потіха буде, коли він вас уб'є?

— Хм, хм, — пустив хазяїн.

Але, почувавши в руках добру аркебузу, підбадьорився і дужим ударом ноги вибив двері.

Він побачив Ла Моля, що стояв позад ліжка, без капелюха, але зовсім одягнутий, з шпагою в зубах і з пістолетами в руках.

— О! о! — вимовив Коконна, роздимаючи ніздрі, як справжній дикий звір, що почув

запах крові. — Справа стає цікавою, метр Ла Гюр'єр. Ну, ну, вперед!

— А схоже, що мене хочуть убити! — скрикнув Ла Моль, блискаючи очима. — І це ти, нещасний?

Метр Ла Гюр'єр відповів на слова його тим, що підняв аркебузу і націливсь у молодого чоловіка. Та Ла Моль помітив це і, коли пролунав постріл, упав на коліна, і пуля пролетіла над головою в нього.

— До мене! — крикнув Ла Моль. — До мене, пане Коконна!.

— До мене, пане Морвель, до мене! — гукнув Ла Гюр'єр.

— Слово честі, пане де Ла Моль, — сказав Коконна, — усе, що можу я зробити, це не втручатись. Здається, цієї ночі б'ють, в ім'я короля, гугенотів. Бороніться самі як можете.

— Ах, зрадники! Ах, убивці! Так от як! Ну, добре ж!

І Ла Моль, націлившись, спустив курок одного з пістолетів. Ла Гюр'єр, що не зводив з нього очей, встиг відскочити вбік; але Коконна, не сподіваючись на таку швидку відповідь, лишився на місці, і куля черкнула його по плечу.

— Чорт візьми! — крикнув він, заскреготавши зубами. — То ти так! Побачимо, хто кого, коли ти сам так хочеш!

І, вихопивши рапіру, кинувся на Ла Моля.

Коли б він був сам, Ла Моль, звичайно, чекав би його; але позаду Коконна був метр Ла Гюр'єр, що знову набивав свою аркебузу, і, крім нього, Морвель, який, поспішаючи на допомогу хазяїнові готелю, біг по сходах, плигаючи через кілька приступок. Ла Моль кинувся до вбиральні і замкнув за собою двері.

— Ах ти шельма! — крикнув розлючений Коконна, стукаючи в двері ручкою рапіри. — Чекай, чекай! Я проткну тебе шпагою стільки разів, скільки екю ти виграв у мене сьогодні! Я йшов, щоб не дати тебе мучити! Я йшов, щоб не дати тебе обікрати! А ти віддячив мені кулею в плече! Чекай, чекай!

Тим часом прибіг метр Ла Гюр'єр і одним ударом аркебузи розбив двері на друзки.

Коконна вскочив туди, але трохи не ткнувся носом у стіну: в кімнаті не було нікого, і вікно стояло навстіж.

— Він вискочив у вікно, — сказав хазяїн, — але ми на четвертому поверсі, і він убився.

— Або врятувався по даху сусіднього будинку, — сказав Коконна, вискакуючи на підвіконня й збираючись і собі пуститись тією самою слизькою і крутою дорогою.

Але Морвель і Ла Гюр'єр кинулись на нього і втягли назад у кімнату.

— Ви здуріли! — кричали обидва в один голос. — Ви ж уб'єтесь!

— От іще! — сказав Коконна. — Я горець і звик бігати по льодовиках. До того ж, коли хто образить мене, я подерусь за ним на небо або полізу в пекло, хоч би якою дорогою пішов він туди. Пустіть мене!

— Ну, — сказав Морвель, — він або вбився, або тепер уже далеко. Ходіть з нами; якщо цей і втік від вас, то ви знайдете тисячу інших замість нього.

— Ваша правда, — сказав Коконна. — Смерть гугенотам! Мені треба помсти, і чим

швидше, тим краще.

І всі троє помчали сходами вниз, як лавина.

— До адмірала! — гукнув Морвель.

— До адмірала! — кричав за ним Ла Гюр'єр.

— Хай і до адмірала, коли вам так хочеться! — сказав і собі Коконна.

І всі троє, вискочивши з готелю "À la Belle-Étoile", де zostалися Грегуар та інші слуги, побігли до будинку адмірала на вулиці Бетізі; напрямок показувало їм блискуче полум'я та гуркіт стрілянини.

— Гей, хто там! — крикнув Коконна. — Чоловік без камзола і пояса.

— Це з тих, що тікають, — сказав Морвель.

— А ну, ви, з аркебузами! — крикнув Коконна.

— Ну, ні, — сказав Морвель, — я бережу порох на кращу дичину.

— Гей, Ла Гюр'єр!

— Чекайте, чекайте, — сказав хазяїн готелю, націляючись.

— Ну, так, — скрикнув Коконна, — поки ми чекатимемо, він утече.

Він кинувся за бідолахою і швидко наздогнав його, бо той був уже поранений. Але в хвилину, коли Коконна, не хотючи бити ззаду, кричав: "Повернись, та повернись бо!" — пролунав постріл з аркебузи, повз вухо Коконна свиснула куля, і втікач покотився, мов заєць, якого наздогнала на швидкому бігу ще швидша мисливська куля.

Коконна почув позад себе переможний крик; п'ємонтєць озирнувся і побачив Ла Гюр'єра, що набивав свою аркебузу.

— Ага, — крикнув він, — на цей раз я таки зробив почин!

— Так, але трохи не влучили в мене.

— Стережіться, мій дворянине, стережіться, — крикнув Ла Гюр'єр.

Коконна скочив назад. Поранений підвівся на коліно і, увесь захоплений жагою помсти, хотів увіткнути в Коконна кинджал в ту мить, коли хазяїн перестеріг п'ємонтця покриком.

— Ах, ти ж гад! — скрикнув Коконна.

І, кинувшись на пораненого, тричі увіткнув йому в груди шпагу по саму ручку.

— А тепер, — крикнув Коконна, покинувши гугенота конати в конвульсіях, — до адмірала! До адмірала!

— Ага, мій дворянине, — сказав Морвель, — і вас, здається, за живе забрало.

— А так, — сказав Коконна. — Не знаю, чи то запах пороху п'янить мене, чи кров збуджує, але, чорт візьми, мені хочеться вбивати. Це ніби полювання на людей. Я полював досі тільки на ведмедів та вовків, але, присягаюся честю, полювання на людей здається мені ще втішнішим.

І вони побігли далі.

VIII. Різня

Особняк, в якому жив адмірал, стояв, як ми вже казали, на вулиці Бетізі. Це був

великий будинок, що підносився вгору в глибині двора, а дві бічні його прибудови виходили на вулицю. Для входу в двір у мурі зроблено було великі ворота і дві невеликі хвіртки.

Коли троє прибічників де Гіза прибігли до вулиці Бетізі, — продовження вулиці Фоссе — Сен-Жермен — л'Оксерруа, — вони побачили, що особняк оточили швейцарці, солдати та озброєні городяни; усі мали в правій руці шпаги, списи або аркебузи, а декотрі в лівій руці держали факели, що освітлювали цю картину похмурим і тремтячим світлом, що відповідно до руху факелів то розливалось по бруку, то здіймалося вповдовж стін, то пробігало по цьому живому морю, де зброя вилискувала як блискавка. Навколо особняка і на вулицях Тіршапп, Етьєнн та Бертен-Пуаре відбувалися страшні події. Чути було протяжні крики, лунала стрілянина, і часом якийсь бідолаха, напіводягнутий, блідий, облитий кров'ю, плигаючи, як переслідуваний олень, пробігав через осяяне зловісним світлом коло, де метушилося ніби стовпище демонів.

За хвилину Коконна, Морвель і Ла Гюр'єр, яких здалека пізнали по білих хрестах і вітали криками приязні, опинилися в самій гущі стовпища, де люди задихалися, далячи один одного, як отара. Пройти далі вони, напевне, не мали б змоги, але дехто впізнав Морвеля, і йому дали дорогу. Коконна і Ла Гюр'єр протиснулися за ним, і таким способом усі троє проштовхалися в двір.

Усі три входи в двір були виламані, а серед двору стояв чоловік, навколо якого вбивці шанобливо залишили порожнє місце; він стояв, спершись на вийняту з піхви шпагу, не відриваючи очей від балкону, що був футів за п'ятнадцять від землі, виступаючи над головним вікном особняка. Чоловік тупав з нетерплячки ногою і часом звертався з запитаннями до тих, хто стояв ближче до нього.

— Нічого й досі, — бурмотів він. — Ані кого... Його попередили, він утече. Як ви думаєте, Дю Гаст?

— Річ неможлива, монсеньйор.

— Чому? Хіба ж не ви казали, що за хвилину перед нами прибіг, немов би ховаючись від погоні, якийсь чоловік без капелюха, з головою шпагою в руці, почав стукати в ворота і його впустили?

— Так, монсеньйор; але майже зараз за ним з'явився пан де Бем, ворота виламали, будинок оточили. Чоловік увійшов, але, напевне, не міг вийти.

— Коли я не помиляюсь, я бачу там пана де Гіза? — сказав Коконна Ла Гюр'єру.

— Його самого, мій дворянине. Так, це великий Генріх де Гіз власною особою, він чекає, напевне, коли з'явиться адмірал, щоб зробити з ним те саме, що адмірал зробив з його батьком. У кожного своя черга, мій дворянине, і сьогодні, хвалити бога, наша.

— Гей! Бем! гей! — гукнув владним голосом герцог. — Невже ще не скінчено?

І почав кресати іскри з бруку, б'ючи кінцем своєї шпаги, нетерплячої, як і він сам.

В цю хвилину в особняку почулися крики, потім постріли, тупотіння ніг, брязкіт зброї, і знов усе затихло.

Герцог зробив рух, щоб кинутись у будинок.

— Монсеньйор, монсеньйор, — сказав Дю Гаст, підходячи і затримуючи його, — ваша гідність велить вам лишатись тут і чекати.

— Ти маєш рацію, Дю Гаст; дякую, я ждатиму! Але, по правді кажучи, я вмираю від нетерплячки та неспокою. Ах, якщо він утече від мене!

В цю хвилину кроки наблизились... Вікна в першому поверсі засвітилися немов би відблиском пожежі.

Вікно, на яке герцог увесь час поглядав, відчинилося чи, скоріше, розлетілося на скалки, і на балконі з'явився якийсь чоловік з блідим обличчям і з білою закривавленою шиєю.

— Бем! — крикнув герцог. — Нарешті ти! Ну? ну?

— Ось! ось! — відповів байдуже німець і, нахилившись, майже зараз підвівся, ніби підіймаючи якусь велику вагу.

— А інші, — нетерпляче спитав герцог, — інші де?

— Інші кінчають інших.

— А ти, ти? Що ти зробив?

— Ви зараз побачите. Оступіться трохи.

Герцог ступив крок назад.

В цю хвилину стало видно, що саме тягнув за собою Бем з таким напруженням.

Це був труп старого чоловіка.

Він підняв труп над балконом, погойдав його з хвилину в повітрі і кинув під ноги своєму панові.

Глухий стук від падіння, хвиля крові, що линула з тіла і широко залила весь брук, вразили жахом навіть самого герцога; але почуття це було недовге, цікавість примусила кожного ступити кілька кроків уперед, світло факела затремтіло на жертві.

Тоді побачили сиву бороду, поважне обличчя і заклакли в смерті руки.

— Адмірал! — скрикнуло разом двадцять голосів, і зразу замовкли.

— Так, адмірал. Справді він, — сказав герцог, підходячи до трупа і з мовчазною радістю вдивляючись в його.

— Адмірал! Адмірал! — півголосом прогомоніли всі свідки цієї страшної сцени, тиснучись один до одного і боязко наближаючись до переможеного великого чоловіка.

— Ага, ось і ти, Гаспар! — сказав герцог де Гіз тріумфуючи. — Ти звелів убити мого батька, я помстився за нього.

І зважився поставити ногу на груди протестантського героя.

Але враз очі вмираючого розплющились, закривавлена покалічена рука стиснулася востаннє, і адмірал, лишаючись нерухомим, сказав кощунникові замогильним голосом:

— Генріх де Гіз, колись і ти почувеш на грудях твоїх ногу вбивці. Я не вбивав твого батька. Будь проклятий!

Збліднувши і мимоволі здригнувшись, герцог відчув, як холодний трепіт перебіг по всьому його тілу, і провів рукою по лобі, ніби відганяючи жахливий привид; потім, коли він опустил руку і насмілювався глянути на адмірала, очі в адмірала були вже заплющені, рука лежала нерухомо, і темна кров, що вирвалася слідом за страшними словами з його

губ, залила білу бороду.

Герцог знову підняв свою шпагу рухом безнадійного відчаю.

— Ну, монсір, — сказав йому Бем, — ви задоволені?

— Так, — відповів Генріх, — ти помстився...

— За герцога Франсуа?

— За віру, — перехопив Генріх глухим голосом. — А тепер, — звернувся він до швейцарців, солдатів і городян, що затопили двір і вулицю, — за діло, друзі, за діло!

— Здрастуйте, пане де Бем, — сказав тоді Коконна, наближаючись з певною повагою до німця, що все ще стояв на балконі, витираючи шпагу.

— Це ви його впорали? — крикнув Ла Гюр'єр у захваті. — Як це вам пощастило, шановний пане?

— О, дуже просто, дуже просто: він почув гомін, відчинив двері, а я устроїв рапіру йому в тіло. Та це не все: гадаю, тут Теліні, я чую крик.

В цю хвилину, справді, почувся ніби жіночий голос, що роздирався криком розпачу; червонасті відблиски освітили одну з бічних прибудов, що являла собою немов галерею.

Вибігло двоє людей, що тікали від цілої зграї вбивць. Одного вбив постріл з аркебузи, другий натрапив дорогою на відчинене вікно і, не зважаючи на височінь, не звертаючи уваги на ворогів, що чекали його внизу, безстрашно плигнув у двір.

— Бий, бий! — кричали вбивці, бачачи, що жертва от-от утече від них.

Чоловік скочив на ноги, підхопив шпагу, що випала з рук, коли він упав, кинувся, нахиливши голову, в юрбу вбивць, збив трьох-чотирьох з ніг, штрикнув одного шпагою і, серед пістолетних пострілів, серед прокльонів оскажених солдатів, що не могли схопити його, блискавкою промчав повз Коконна, який дожидав його в воротах з кинджалом у руці.

— Маєш! — крикнув п'ємонтець, штрикнувши його в руку міцним і гострим лезом.

— Падлюка! — відповів утікач, ударивши Коконна по обличчю шпагою плазом, бо колоти вістрям не мав місця.

— О, тисяча чортів! — скрикнув Коконна. — Це пан де Ла Моль!

— Пан де Ла Моль! — гукнули і собі Ла Гюр'єр та Морвель.

— Це той, що попередив адмірала! — крикнуло кілька солдатів.

— Бий, бий!.. — загорлали з усіх боків.

Коконна, Ла Гюр'єр і з десяток солдатів кинулись навздогін за де Ла Модем, а він, увесь в крові, доведений до найвищого збудження, в якому виявляється останній запас людської сили, мчав вулицями, керуючись тільки інстинктом. Тупотіння та ворожі крики, що їх він чув позаду, підганяли його, мов шпорами, і наче надавали йому крил. Часом повз вухо пролітала з свистом куля і додавала нової швидкості його бігові, що починав уже уповільнюватись. З грудей його виривалось уже не дихання, а якийсь глухий хрип, якесь сипле завивання. Піт і кров капали з його волосся і котилися, змішавшись, по обличчю.

Незабаром камзол зробився надто тісним, щоб серце могло битися вільно, і він скинув його. Незабаром шпага стала надто важка для його руки, і він одкинув її геть.

Часом йому здавалось, що тупотіння ззаду ніби віддаляється і що він от-от зовсім утече від своїх катів; але на поклики їх інші вбивці, що були на його дорозі, кидали свою криваву роботу і бігли за ним. Раптом він побачив ліворуч від себе річку, що мовчазно котила свої хвилі; йому здалося, що він відчув би, як загнаний олень, невимовну втіху, коли б кинувся в неї, і тільки сила, вища за розум, могла стримати його. Праворуч височів Лувр, похмурий, нерухомий, але повний глухого і чудного гомону. Зводним мостом до нього входили й виходили люди в касках та кірасах, і місячне сяйво холодними відблисками відбивалося на зброї. Ла Моль згадав про короля Наварського, як перед тим згадав про Коліньї: то були єдині його оборонці. Він зібрав усі свої сили, глянув на небо, даючи в душі обітницю зректися протестантства, якщо врятується від загибелі, зробив поворот, примусивши цим зграю своїх переслідувачів програти кроків тридцять, кинувся праворуч до Лувра, втиснувся на міст поміж солдатами, дістав ще удар кинджалом вповдовж ребер і, не зважаючи на крики "бий! бий!", що лунали позад нього і навколо нього, не зважаючи на всі намагання сторожі не впустити його, стрілою влетів у двір, промчав до входу в палац, пробіг сходи, перебіг два поверхи, впізнав двері і прихилився до них, стукаючи рукам й ногами.

— Хто там? — промовив жіночий голос.

— Ох, боже мій! боже мій! — бурмотів Ла Моль. — Вони йдуть... я чую їх... вони тут! Я бачу їх... Це я!.. я!..

— Хто ви? — перепитав голос.

Ла Моль згадав пароль.

— Наварра! Наварра! — крикнув він.

Двері зараз відчинились. Ла Моль, не бачачи, не дякуючи Жільйоні, вскочив у передпокій, пробіг коридор, два чи три апартаменти і вбіг, нарешті, до кімнати, освітленої лампою, що звисала з стелі.

На ліжку з різьбленого дуба, що стояло під бархатними, вишиваними золотими ліліями завісами, підхопилась, спершись на лікоть, напівгола жінка і дивилась на нього повними жаху очима.

Ла Моль кинувся до неї.

— Пані! — крикнув він. — Убивають, ріжуть моїх братів; хочуть убити й мене, хочуть зарізати й мене також. Ах! Ви королева... рятуйте мене.

І він припав їй до ніг, лишаючи на килимі широкий кривавий слід.

Побачивши блілого, знесилоного чоловіка, що стояв перед нею на колінах, королева Наварська скочила з переляку, закриваючи обличчя руками і кличучи на поміч.

— Пані, — сказав Ла Моль, силкуючись підвестися, — бога ради, не кличте, бо коли вони почують вас, я загинув! Убивці женуться за мною, вони бігли за мною по сходах. Я чую їх... Вони тут! Вони тут!..

— На поміч! — знову крикнула, втрачаючи розум, королева Наварська. — На поміч!

— Ах, ви самі вбиваєте мене! — сказав Ла Моль з відчаєм. — Умерти від такого прекрасного голосу, умерти від такої прекрасної руки! Ах, я думав, що цього бути не

може!

В ту хвилину двері відчинились, і до кімнати вскочила згряя задиханих, розлютованих людей з обличчями, вкритими кров'ю та порохом, з аркебузами, алебардами та шпагами наготові.

На чолі їх був Коконна з розкуйовдженим рудим волоссям на голові, витріщеними блідо-голубими очима, з щокою, розбитою ударом шпаги де Ла Моля, що залишила на ній криваву борозну: споганений п'ємонтець мав жахливий вигляд.

— Чорт візьми! — крикнув він. — Ось він, ось він! Ага! Тепер ми його не випустимо!

Ла Моль шукав навколо себе якоїсь зброї і не знаходив нічого. Він кинув погляд на королеву і побачив на її обличчі вираз глибокого жалю. Тоді він зрозумів, що тільки вона може врятувати його, кинувся до неї і обхопив її руками.

Коконна ступив три кроки вперед, вістрям своєї довгої рапіри ударив ще раз свого ворога в плече, і кілька крапель теплої червоної крові, мов роса, скропили біле напаччене простирало Маргарити.

Маргарита побачила кров, почула, як здригнулося тіло, що припало до неї, і кинулася з ним за ліжко. Та й час було. Зовсім виснажений, Ла Моль не мав сили ні тікати, ні боронитись. Він схилив посинілу голову на плече молодій жінці, і скорчені пальці його вчепились і розідрали тонкий вишиваний батист, що прозорою хвилею вкривав тіло Маргарити.

— Ах, пані! — бурмотів він умираючим голосом. — Рятуйте мене!

Це було все, що він міг сказати. Очі його заволокло ніби хмарою смертельної ночі; обважніла голова впала назад, руки ослабли, спина зігнулась, і він скотився на підлогу у свою власну кров, тягнучи за собою королеву.

В цю хвилину Коконна, збуджений криками, сп'янілий від запаху крові, роздратований гарячою погонею, простяг руку в альков королеви. Ще мить, і шпага його пробила б серце де Ла Молю, а може разом і Маргариті.

Побачивши голе лезо, а ще більше, може, ту брутальну зухвалість, принцеса випросталась на свій зріст і зойкнула з таким жахом, обуренням і люттю, що п'ємонтець закам'янів на місці в незнайомому йому досі почутті; правда, коли б ця сцена відбувалася й далі між тими самими дійовими особами, почуття це розтопилося б, як вранішній сніг під квітневим сонцем.

Але враз через потайні двері, заховані в стіні, вбіг юнак шістнадцяти-сімнадцяти років, у чорному вбранні, блідий, з розкуйовдженим волоссям.

— Стривай, сестро, стривай! — кричав він. — Я тут! Я тут!

— Франсуа! Франсуа! На поміч! — крикнула Маргарита.

— Герцог д'Алансон! — буркнув Ла Гюр'єр, спускаючи аркебузу.

— Чорт візьми! Принц! — гукнув Коконна, відступаючи на крок.

Герцог д'Алансон скинув оком навколо себе. Він побачив Маргариту з розпущеним волоссям, кращу, ніж будь-коли; вона стояла, спершись на стінку, оточена людьми з люттю в очах, потом на лобі, піною на губах.

— Поганці! — крикнув він.

— Рятуйте мене, брате! — сказала знесилено Маргарита. — Вони хочуть убити мене.

Бліде обличчя герцога спалахнуло полум'ям.

Без зброї, покладаючись, певне, тільки на своє ім'я, він пішов із стиснутими кулаками на Коконна і його товаришів; ті злякано відступили перед блискавками, що їх метали очі принца.

— Ану, вб'єте ви сина короля французького?

Потім, поки вони далі відступали перед ним, гукнув: — Гей, капітан, повісити усіх цих розбійників!

Застрашений виглядом цього безоружного юнака більше, ніж цілим загonom рейтарів або ландскнехтів, Коконна стояв уже в дверях. Ла Гюр'єр біг по сходах униз з швидкістю оленя, солдати штовхали і перекидали один одного в вестибюлі, намагаючись втекти якомога швидше, і почували, що вихідні двері були надто вузькі порівняно з їх великим бажанням бути за дверима.

Тим часом Маргарита інстинктивно кинула на непритомного молодого чоловіка своє шовкове укривало і відійшла від нього.

Коли зник останній убивця, герцог д'Алансон вернувся до неї.

— Сестро, — скрикнув він, бачачи, що Маргарита уся в кривавих плямах, — ти поранена?

І він кинувся до сестри з занепокоєнням, що зробило б честь його ніжності, коли б цю ніжність не винуватили в тому, що вона більша, ніж братня.

— Ні, — сказала вона, — не думаю, а якщо й поранена, то легко.

— Але ця кров, — казав герцог, тремтячими руками обмацуючи все тіло Маргарити, — звідки ця кров?

— Не знаю, — сказала молода жінка. — Один з тих поганців ухопив мене рукою, може він був поранений.

— Ухопити рукою сестру мою! — скрикнув герцог. — О, коли б ти тільки показала мені його пальцем, коли б ти сказала, хто він, коли б я знав, де його знайти...

— Цс! — сказала Маргарита.

— Чого? — сказав Франсуа.

— Коли б вас у цю годину побачили в моїй кімнаті...

— Чи ж брат не може відвідати свою сестру, Маргарита?

Королева зупинила на герцогові д'Алансоні такий пильний і разом з тим погрозливий погляд, що молодий чоловік поступився.

— Так, так, Маргарита, — сказав він, — твоя правда, Я йду до себе. Але тобі не можна бути самій в цю страшну ніч. Хочеш, я покличу Жільйону?

— Ні, ні, нікого не треба; іди, Франсуа, іди тим ходом, яким прийшов.

Юний принц уволив її бажання, і як тільки він вийшов, Маргарита, почувши віддих за своїм ліжком, кинулась до дверей потайного ходу і засунула їх на засув, потім підбігла до других дверей і їх теж замкнула саме в ту хвилину, коли юрба стрільців та солдатів, женучись за гугенотами, що жили в Луврі, промчала коридором, як ураган.

Тоді, оглядівшись уважно навкруги, щоб упевнитись, чи вона зовсім сама, вона знову пішла за своє ліжко, підняла шовкове укривало, що прикрило де Ла Моля від очей герцога д'Алансона, через силу витягла нерухоме тіло в кімнату і, бачачи, що бідолаха ще дихає, сіла коло нього, поклала голову його собі на коліна і плеснула в обличчя водою, щоб привести його до пам'яті.

Тільки тоді, як вода змила шар пилу, копоті та крові з обличчя пораненого, Маргарита впізнала того вродливого дворянина, який за три-чотири години перед цим, повний життя і надій, звернувся до неї за протекцією до короля Наварського і якого вона залишила в захваті від її краси, захопившись ним і сама.

Маргарита скрикнула з ляку, бо тепер те, що вона відчула до пораненого, було більше, ніж жалощі, — це була зацікавленість; і справді, поранений не був для неї вже просто іноземцем, це був майже знайомий. Під її рукою вродливе обличчя де Ла Моля незабаром зовсім стало чисте, але воно було бліде, знеможене болем; в смертельному переляку, майже така ж бліда, як і він, вона поклала руку йому на серце: серце ще билось. Тоді вона простягла руку до флакона з сіллю, що стояв на сусідньому столику, і дала йому понюхати.

Ла Моль розплющив очі.

— Ох, боже мій, — прошепотів він, — де я?

— Врятовані! Заспокойтесь. Врятовані! — сказала Маргарита.

Ла Моль через силу звернув погляд на королеву, з хвилину не зводив з неї очей і прошепотів:

— О, яка ж ви прекрасна!

І, наче засліплений, знову, зітхнувши, спустив повіки на очі.

Маргарита тихо скрикнула. Молодий чоловік зблід ще більше, і вона думала якийсь момент, що це було його останнє зітхання.

— О, боже мій, боже мій! — мовила вона. — Змилуйся над ним!

В ту хвилину хтось з усієї сили застукав у двері з коридору.

— Хто там? — крикнула вона.

— Пані, пані, це я, я! — крикнув жіночий голос. — Я, графиня де Невер.

— Генрієтта! — скрикнула Маргарита. — О, небезпеки нема; це друг, чуєте, пане?

Ла Моль напружив сили і підвівся на коліно.

— Постарайтеся продержатись, поки я відчиню двері, — сказала королева.

Ла Моль сперся рукою на підлогу і постарався зберегти рівновагу.

Маргарита ступила крок до дверей, але зараз же зупинилась, здригнувшись від жаху.

— Ах, ти не сама? — скрикнула вона, почувши брязкіт зброї.

— Ні, зо мною дванадцять гвардійців, що їх дав мені шурин, пан де Гіз.

— Пан де Гіз! — промурмотів Ла Моль. — О, вбивця! Вбивця!

— Тихо, — сказала Маргарита, — ні слова!

І озирнулася навкруги себе, де б сховати пораненого.

— Шпагу, кинджал! — прошепотів Ла Моль.

— Обороняйтесь? Даремно; хіба ви не чули? Їх дванадцять, а ви один.

— Не обороняйтесь, а не датись живому їм у руки.

— Ні, ні, — сказала Маргарита, — ні, я врятую вас. Ах, кабінет! Сюди, сюди!

Ла Моль напружив сили і, підтримуваний Маргаритою, поволікся до кабінету. Маргарита замкнула двері і, ховаючи ключ в свою торбинку, шепнула в щілину:

— Ні крику, ні стогону, ні зітхання, — і ви врятовані.

Потім, накинувши нічний плащ на плечі, відчинила двері своїй подрузі, і та кинулась їй в обійми.

— Ах, — сказала вона, — з вами нічого не сталося пані?

— Ні, нічого, — сказала Маргарита, запинаючи плащ так, щоб не видно було кривавих плям на пеньюарі.

— Тим краще; але герцог де Гіз дав мені дванадцять гвардійців відвести мене додому, а мені їх стільки не треба, отже я лишу з них шестеро при вашій величності. Шестеро гвардійців герцога де Гіза варті в цю ніч більше, ніж цілий полк королівської гвардії.

Маргарита не наважилась відмовитись; вона поставила своїх гвардійців у коридорі, обняла графиню, і та з своїми шістьома поїхала в палац герцога де Гіза, де жила, коли чоловіка не було вдома.

ІХ. Убивці

Коконна не втік — він відступив. Ла Гюр'єр не втік — він злетів униз. Один зник як тигр, другий — як вовк.

Отже, Ла Гюр'єр був уже на майдані Сен-Жермен — л'Оксерруа, коли Коконна ще тільки виходив з Лувра.

Ла Гюр'єр, почувавши себе з своєю аркебузою самотнім серед людей, що кудись бігли, серед куль, що свистіли, трупів, що падали з вікон, які цілком, а які шматками, почав відчувати страх і розумне бажання вернутися в свій готель; але, повертаючи з вулиці Арбр-Сек на Аверон, він натрапив на загін швейцарців та легкої кінноти: це був загін під командою Морвеля.

— От добре! — скрикнув той, що сам себе охрестив ім'ям королівського убивці. — Ви вже покінчили? Ви вертаєтесь, хазяїне? А де в біса поділи ви нашого п'ємонтського дворянина? Чи не трапилося з ним чого лихого? Це була б шкода, він повадився, як молодець.

— Гадаю, що ні, він, певне, незабаром приєднається до нас, — відповів Ла Гюр'єр.

— Ви звідки йдете?

— З Лувра і, мушу сказати, нас там не дуже гостинно вітали.

— Хто?

— Герцог д'Алансон. Хіба він не причетний до справи?

— Монсенйор герцог д'Алансон не причетний ні до чого, крім того, що торкається його особисто; запропонуйте йому розправитися з двома його старшими братами, як з

гугенотами, він так і зробить: аби тільки він не був скомпрометований у справі. Але чи не пішли б і ви з цими бравими хлопцями, метр Ла Гюр'єр?

— А куди вони йдуть?

— На вулицю Монторгейль; там мешкає гугенотський пастор з моїх знайомих; має жінку і шестеро дітей. Єретики ці плодяться неймовірно. Цікава буде штука.

— А ви самі куди?

— О, у мене справа особиста!

— Чуєте, не ходіть без мене, — промовив голос, від якого Морвель здригнувся, — ви знаєте добрі місця, і я хочу туди.

— А, це наш п'ємонтець! — сказав Морвель.

— Це пан де Коконна, — сказав Ла Гюр'єр. — Я так і гадав, що ви йдете за мною слідом.

— Який там чорт! Не так ви драпонули; а до того ж я трохи збочив з прямої дороги, щоб укинути в річку якогось шаленого хлопчика, що кричав: "геть папістів, хай живе адмірал!". На нещастя, той дурило, здається, вміє плавати. Якщо топити цих проклятущих єретиків, то треба кидати їх у воду як кошенят, поки ще сліпі.

— Ага! Ви кажете, йдете з Лувра? Ваш гугенот заховався там? — спитав Морвель.

— Атож!

— Я пустив у нього кулю з пістолета, коли він підіймав шпагу в дворі адмірала, та не влучив; не знаю, як воно сталося.

— О, я не схибив, — сказав Коконна, — я вдарив його шпагою в спину так, що лезо було на п'ять дюймів у крові. До того ж, я бачив, як він упав в обійми Маргарити, — прегарна жінка, чорт візьми! Проте, скажу по правді, не погано було б знати напевне, що він мертвий. Хлопчина, здається, має злопам'ятну вдачу і не простить мені довіку. Але куди ви, кажете, йдете?

— Ви хочете зо мною?

— Я хочу не стояти на місці, чорт візьми! Я вбив поки що тільки двох чи трьох, а коли я простигаю, у мене болить плече. Вперед! Вперед!

— Капітан! — сказав Морвель командирові загону. — Дайте мені трьох чоловік, а з рештою йдіть добувати вашого попа.

Три швейцарці відокремились і пішли з Морвелем. Проте, обидва загони йшли поруч аж до вулиці Тіршапп; тут легка кіннота та швейцарці повернули на вулицю Тоннельрі, а Морвель, Коконна і Ла Гюр'єр з своїми трьома швейцарцями пішли вулицею Ферронрі, звернули на вулицю Трусє-Ваш і зайшли у вулицю Сент-Авуа.

— Куди, к чорту, ви нас ведете? — сказав Коконна, якому почало надокучати це довге й безрезультатне ходіння.

— Я веду вас у славу і разом з тим корисну експедицію. Після адмірала, Теліньї та гугенотських принців я не міг би запропонувати вам кращого. Отже, майте терпіння. Справа наша на вулиці Шом, і ми будемо там через хвилину.

— Скажіть, — спитав Коконна, — вулиця Шом не коло Тампля?

— Так. А що?

— Та на ній живе давній кредитор нашої фамілії Ламбер Меркандон; батько доручив мені віддати йому сто noblів, і я маю їх при собі в кишені.

— Ну, — сказав Морвель, — от вам добра нагода поквитатися з ним.

— Як саме?

— Сьогодні кінчають усі давні рахунки. Ваш Меркандон гугенот?

— Ага, — пустив Коконна, — розумію; мабуть, гугенот.

— Цс! Ми прийшли.

— Що це за величезний особняк з павільйоном на вулицю?

— Палац де Гіза.

— Справді, — сказав Коконна, — я повинен був прийти сюди, бо з'явивсь у Париж під протекцію великого Генріха Але, чорт візьми, в цьому кварталі зовсім спокійно, що найбільше — чути стрілянину; можна подумати, що ти десь у провінції; усі сплять, чорти б мене взяли!

Справді, будинок де Гіза стояв, здається, такий же спокійний, як і в звичайний час. Усі вікна були зачинені, і світло блищало тільки зза ґратчастої віконниці головного вікна павільйону, що звернув на себе увагу Коконна, коли той входив у вулицю.

Морвель зупинився трохи далі від особняка де Гіза, на розі вулиць Пті-Шантьє і Катр-Фіс.

— Тут приміщення того, кого ми шукаємо, — сказав він.

— Цебто того, що ви шукаєте, — сказав Ла Гюр'єр. Раз ви йдете зо мною, значить ми його шукаємо.

— Як, цей дім, що, здається, спить спокійним сном...

— Цей самий. Ви, Ла Гюр'єр, скористуетесь вашим чесним обличчям, що його небо послало вам помилково, і постукаєтесь у будинок. Віддайте свою аркебузу панові де Коконна — я бачу, він уже цілу годину не зводить з неї очей. Якщо вас впустять, ви скажете, що хочете говорити з сеньйором де Муї.

— Ага! — скрикнув Коконна. — Розумію: ви теж, здається, маєте кредитора в Тампльському кварталі.

— Правильно, — сказав Морвель. — Ви увійдете, прикинувшись гугенотом, повідомите де Муї про все, що діється; він відважний, він зійде вниз...

— А коли зійде? — спитав Ла Гюр'єр.

— А коли зійде, я запропоную йому поміряти свою шпагу з моєю.

— Присягаюсь душею, це відважний дворянин, — сказав Коконна, — а я думаю те саме зробити з Ламбером Меркандоном; якщо ж ви надто старий, то з кимсь із синів його або з племінників.

Ла Гюр'єр, не сперечаючись, почав стукатись у двері; на стук його, що голосно залунав у нічній тиші, в будинку Гіза повідчинялися двері і висунулась кілька голів; тоді можна було побачити, що з будинку тихо, як буває тихо в фортеці, — саме тому, що там повно солдатів.

Голови майже зараз поховались, здогадавшись, певне, в чому річ.

— То ваш пан де Муї живе там? — сказав Коконна, показуючи на дім, куди Ла

Гюр'єр не перестав стукати.

— Ні, це дім його коханки.

— Чорт візьми! Яку ви робите йому ласку, даючи нагоду битися перед очима його коханої! А ми будемо суддями бою. Проте я хотів ба й сам битись. Плече у мене аж горить.

— А ваше обличчя? — спитав Морвель. — Його теж досить понівечили.

Коконна видав звук, схожий на рикання.

— Чорт візьми! — сказав він. — Сподіваюсь, що він мертвий, а то я мусив би вернутися до Лувра і докінчити його!

Ла Гюр'єр не переставав стукати.

Незабаром вікно на першому поверсі відчинилось, і на балконі з'явився якийсь чоловік у нічному шлику, в кальсонах і без зброї.

— Хто там? — гукнув чоловік.

Морвель зробив знак своїм швейцарцям, і вони стали вряг за рогом будинку, а Коконна наче прилип до стіни.

— А, пан де Муї, — сказав хазяїн заїзду облесливим своїм голосом, — це ви?

— Так, я; що далі?

— Це справді він, — прошепотів Морвель, тремтячи від радості.

— Ех, пане, — вів своє Ла Гюр'єр, — чи ж ви не знаєте, що діється? Ріжуть пана адмірала, вбивають братів наших по вірі. Швидше йдіть на поміч.

— Ах! — скрикнув де Муї. — Я так і догадувався, що цю ніч щось затівається. Я не можу покинути моїх відважних товаришів, іду, друже, іду; почекайте.

І, не зачинивши вікна, з якого почувися налякані жіночі крики та ніжні благання, пан де Муї розшукав своє вбрання, плащ та зброю.

— Він сходить, сходить! — бурмотів Морвель, блідий від радості. — Увага! — шепнув він на вухо швейцарцям.

Потім, вихопивши аркебузу у Коконна і подмухавши на гніт, щоб упевнитись, що він добре горить, звернувся до хазяїна готелю, який вернувся до гурту:

— На, Ла Гюр'єр, візьми аркебузу.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — А от і місяць вийшов з хмари, щоб бути свідком цієї прекрасної зустрічі. Я багато дав би, щоб Ламбер Меркандон був тут і став за секунданта у пана де Муї.

— Чекайте, чекайте! — сказав Морвель. — Пан де Муї один вартий десятих, і нас шестеро, може, не дадуть Йому ради. Ану, ви, — додав Морвель, подаючи знак швейцарцям підкрастися до дверей, щоб ударити де Муї, коли той вийде.

— О, о, — сказав Коконна, дивлячись на всі ці підготовчі заходи, — діло буде, здається, зовсім не так, як я думав.

Тим часом почувся стук засува: де Муї відмикав двері.

Швейцарці вийшли з своєї схованки і стали коло дверей.

Морвель та Гюр'єр підійшли і собі навшпиньки, і тільки Коконна, в якому ще лишилися рештки благородства, стояв на своєму місці; раптом молода жінка, про яку

ніхто не думав, з'явилася на балконі і, побачивши швейцарців, Морвеля та Ла Гюр'єра, крикнула зляканим голосом.

Де Муї, що наполовину вже відчинив двері, зупинився.

— Назад, назад, — кричала молода жінка, — я бачу виблискування шпаг, я бачу світло ґноту в аркебузі. Це засідка.

— А! — відповів грізним покликом молодий чоловік. — Побачимо, в чому справа.

І він знову зачинив двері, позасував засуви і піднявся вгору.

Побачивши, що де Муї не вийде, Морвель змінив план нападу. Швейцарці розташувались по той бік вулиці, а Ла Гюр'єр з аркебузою став наготові, дожидаючи, що ворог з'явиться у вікні. Він дожидався недовго. Де Муї вийшов, виставивши вперед два пістолети такої поважної довжини, що Ла Гюр'єр, який уже було націлився в нього, розміркував, що кулі гугенота мають пролетіти до вулиці відстань не більшу, ніж його куля до балкону. Отже, сказав він собі, я можу вбити цього дворянина, але й цей дворянин може в ту саму хвилину вбити мене.

Зважаючи на те, що метр Ла Гюр'єр, кінець-кінцем, був з фаху шинкар і солдатом став через збіг обставин, міркування це примусило його відступити і шукати собі захисту на розі вулиці Брак, досить далеко, щоб знайти звідти, особливо уночі, певну лінію, якою повинна летіти його куля, спрямована в де Муї.

Де Муї скинув оком навколо і виступив уперед, ставши боком, як людина, що готується до дуелі; але, бачачи, що нема нікого, сказав:

— Ну, пане вістун, ви, здається, забули свою аркебузу у мене під дверима. Ось я, чого вам треба?

— Ага, — сказав собі Коконна, — от, справді, бравий хлопець.

— Ну! — продовжував де Муї. — Хто б ви не були, вороги чи друзі, хіба ви не бачите, що я вас чекаю?

Ла Гюр'єр мовчав. Морвель не відповідав нічого, і троє швейцарців стояли так само тихо.

Коконна почекав з хвилину; потім, бачачи, що ніхто не підтримує розмови, яку почав Ла Гюр'єр, а тепер продовжує де Муї, зійшов із свого місця, вийшов на середину вулиці і, знявши капелюх, сказав:

— Пане, ми тут зовсім не для вбивства, як ви можете думати, а для дуелі... Я прийшов з одним вашим ворогом, який хотів би вступити в бій з вами, щоб чемно покінчити давню суперечку. Гей, чорт візьми! Та вийдіть же вперед, пане Морвель, не показуйте спини: пан згоден.

— Морвель! — крикнув де Муї. — Морвель, убивця мого батька! Морвель, королівський убивця! О, богом присягаюсь, згоден!

І, націлившись у Морвеля, що почав стукати в будинок Гіза, щоб здобути собі підмогу, пробив йому кулею капелюх.

На постріл і крики Морвеля з будинку вийшли гвардійці, що проводжали графиню де Невер додому, а з ними троє чи четверо дворян із своїми пажами, і підійшли до будинку, де жила коханка молодого де Муї.

Другий постріл з пістолета, спрямований всередину цього гуртка, убив солдата, що стояв найближче до Морвеля; після цього де Муї, zostавшись без зброї, або, принаймні, з такою зброєю, яка була йому ні до чого, бо пістолети були не набиті, а шпага не могла дістати до противників, заховався за стінкою балкона.

Тим часом в сусідніх будинках почали відчинятися вікна і, залежно від того, якої вдачі були мешканці, — мирної чи войовничої, — знову зачинялись або наїжувались мушкетами[31] та аркебузами.

— До мене, відважний Меркандон! — крикнув де Муї, роблячи знак якомусь старому чоловікові, що саме в ту хвилину відчинив вікно в будинку напроти готелю Гіза і силкувався збагнути, що тут коїться..

— Ви кличете мене, сір де Муї? — крикнув старий. — То це на вас нападають?

— На мене, на вас, на всіх протестантів, а ось вам і доказ.

Справді, в ту хвилину де Муї побачив, що Ла Гюр'єр навів на нього аркебузу. Пролунав постріл, але молодий чоловік встиг нахилитись, і куля розбила шибку у нього над головою.

— Меркандон! — скрикнув Коконна, що аж тремтів, радіючи від усього цього галасу і забувши про свого кредитора, про якого нагадав йому де Муї, назвавши його ім'я, — Меркандон на вулиці Шом, це ж саме він. Ага, він тут живе, — добре; ми порахуємося кожен із своїм.

І в той час, як люди, що вибігли з будинку Гіза, виламували двері дому, де був де Муї, а Морвель з факелом в руці намагався підпалити його; в той час, як двері були вже розбиті і почався страшний бій з одним чоловіком, що за кожним ударом рапіри клав ворога, Коконна почав вибивати каменюкою двері у Меркандона, який, не звертаючи уваги на його одиночні силкування, стріляв через вікно з аркебузи.

Тоді увесь цей безлюдний і тихий квартал освітився, як серед ясного дня, сповнився людьми, як мурашник, бо з будинку де Монморансі вибігло шестеро чи восьмеро дворян-гугенотів з слугами та друзями, завзято встряли в бійку і, підтримані стріляниною з вікон, почали гнати людей Морвеля і всіх, що прийшли йому на підмогу; кінчилося тим, що їх загнали назад у будинок.

Коконна, що не скінчив ще вибивати двері у Меркандона, хоч і старався скільки сили, теж був захоплений цим швидким відступом. Ставши спиною до стіни і вхопивши шпагу, він почав тоді не тільки боронитись, а й сам нападати з страшними вигуками, що перекривали весь цей гамір. Він бив направо і наліво, і по друзях і по ворогах, так, що навкруги нього утворився широкий порожній простір. Рапіра його пробивала груди, гаряча кров обливала руки й обличчя, і він, викотивши очі, роздуваючи ніздрі, зціпивши зуби, пробивався крок за кроком до обложеного дому.

Де Муї, витримавши страшний бій на сходах і в вестибюлі, вийшов, як справжній герой, з охопленого полум'ям дому. Протягом усієї цієї колотнечі він не переставав кричати: "Сюди, Морвель! Де ти, Морвель?" — і ганити його найобразливішими словами. Він з'явився, нарешті, на вулиці з кинджалом у зубах, підтримуючи однією рукою свою коханку, що була напіводягнута і майже неприємна. Шпага його, сяючи в

обертовому русі, якого він їй надавав, окреслювала то білі, то червоні круги, залежно від того, чи місяць сребрив її лезо, а чи факел осявав закривавлену сталь. Морвель утік. Ла Гюр'єр, якого де Муї відігнав аж до Коконна і якого цей останній, не впізнавши, зустрів вістрям своєї шпаги, благав про помилування і в однієї і в другій сторони. В цю хвилину Меркандон помітив його і по білій пов'язці вгадав у ньому вбивцю.

Пролунав постріл. Ла Гюр'єр скрикнув, розкинув руки, випустив аркебузу і, намагаючись дійти до стіни, щоб на щось спертись, упав ниць на землю.

Де Муї скористувався моментом, кинувся у вулицю Параді і зник.

Опір гугенотів був такий завзятий, що люди з будинку Гіза вернулися назад і замкнули двері, боячись, щоб гугеноти не обложили і не захопили його.

Сп'янілий від крові та гвалту, Коконна, дійшовши до такого збудження, коли сміливість у людини, особливо ж у жителя півдня, перетворюється в безумство, нічого не чув і не бачив. Він помітив тільки, що в ушах у нього вже не стільки шуму, що руки й обличчя трохи просохли, і, опустивши шпагу, побачив перед собою якогось чоловіка, що лежав, уткнувшись обличчям у криваву калюжу, а навкруги себе — охоплені вогнем будинки.

Це був тільки короткий відпочинок, бо коли він підійшов до того чоловіка, впізнавши в ньому Ла Гюр'єра, двері, які він марно силкувався розбити каменюкою, відчинилися, і старий Меркандон з сином та двома племінниками вискочив на п'ємонтця, що ледве віддихувався.

— Ось він! Ось він! — крикнули вони в один голос.

Коконна був посередині вулиці і, боячись, щоб четверо напасників не оточили його, плигнув назад з легкістю серни, за якими він так часто ганявся в горах, і став, притулившись спиною до стіни будинку Гіза. Захистившись таким способом від несподіваного нападу, він став наготові і почав глузувати.

— Ага, батьку Меркандон! — сказав він. — Ви не пізнаєте мене?

— Ах, ти ж негідник! — скрикнув старий гугенот. — Навпаки, я добре тебе пізнаю; і ти нападаєш на мене, на мене, друга і компаньйона твого батька?

— Та ще й кредитора, — так?

— Так, кредитора його, ти сам кажеш.

— Ну, от, — відповів Коконна, — я прийшов покінчити рахунки.

— Схопімо його, зв'яжімо, — сказав старий своїм молодим товаришам, і на заклик його вони кинулись до стіни.

— Хвилинку, хвилинку, — сказав, сміючись, Коконна. — Щоб арештовувати людей, треба мати наказ про арешт, а ви забули спитатись у прево.

І при цій мові він, направивши свою шпагу на того з молодих людей, що був ближче до нього, першим ударом відсік йому кисть руки. Бідолаха завив і відступив.

— Один! — сказав Коконна.

В ту хвилину вікно, під яким Коконна знайшов собі притулок, скрипнуло і відчинилось. Коконна, боячись нападу з цього боку, відплигнув далеко від нього, але

замість ворога побачив якусь жінку, замість смертоносної зброї, з якою він наготувався битись, — до ніг йому впав букет.

— Он як! Жінка! — сказав він.

Привітав даму шпагою і нахилився підняти букет.

— Стережіться, відважний католику, стережіться, — крикнула дама.

Коконна підвівся, але не так швидко, і кинджал другого племінника встиг пробити йому плащ та поранити плече.

Дама крикнула пронизливим голосом.

Коконна рухом подякував і заспокоїв її, а потім кинувся на другого племінника; той відбив його, але при другому нападі нога молодого чоловіка посковзнулася в крові. Коконна кинувся на нього з прудкістю леопарда і простромив груди шпагою.

— Добре, добре, відважний рицарю! — крикнула дама з готелю Гіза. — Добре, я пришлю вам підмогу.

— Не варт турбуватися вам про це, пані! — сказав Коконна. — Дивіться краще до кінця, якщо справа цікавить вас, і ви зараз побачите, як граф Аннібал де Коконна розправляється з гугенотами.

В цю хвилину син старого Меркандона мало не в упор вистрелив у Коконна з пістолета; той упав на коліно.

Дама у вікні крикнула, але Коконна вже був на ногах; він став на коліно тільки для того, щоб урятуватися від кулі, і куля ударилася в стіну футів за два від прекрасної глядачки.

Майже в ту саму хвилину почувся лютий крик з вікна Меркандонового приміщення, і якась стара жінка, пізнавши в Коконна католика по хресту та пов'язці, кинула на нього горщик з квітами, влучивши йому в ногу вище коліна.

— От добре! — сказав Коконна. — Одна кидає квіти, друга — горщики. Якщо й далі так буде, почнуть розвалювати будинки.

— Дякую, мамо, дякую! — крикнув молодий хлопець.

— Кидай, жінко, кидай! — сказав старий Меркандон. — Не попади тільки в нас!

— Чекайте, пане де Коконна, чекайте, — сказала молода дама з будинку Гіза, — я зараз звелю стріляти з вікон.

— От штука! Це якесь жіноче пекло, і одні за мене, другі проти мене! — сказав Коконна. — Чорт візьми! Ну, кінчимо справу!

Картина справді зовсім змінилась, і діло явно йшло до розв'язки. Проти Коконна, правда, пораненого, але в повному розквіті своїх двадцяти чотирьох років, звиклого до зброї, швидше збудженого, ніж ослабленого заподіяними йому трьома чи чотирма дряпинами, лишались тільки Меркандон та його син. Меркандон — старий чоловік років шістдесяти-сімдесяти, син його — хлопець шістнадцяти-вісімнадцяти років; блідий, білявий, кволий хлопець кинув ненабитий, отже, непридатний для бою, пістолет і вимахував шпагою, вдвоє коротшою від шпаги п'ємонтця; батько, озброєний тільки кинджалом та ненабитою аркебузою, гукав на поміч. У вікні стояла стара жінка — мати молодого хлопця — і держала в руках шматок мармуру, збираючись кинути його.

Нарешті Коконна, роздратований погрозами з одного боку, заохоченнями — з другого, гордий подвійною своєю перемогою, сп'янілий від пороху та крові, осяяний відблиском охопленого вогнем будинку, розпалений думкою, що б'ється перед очима жінка, краса якої здалася йому настільки ж безсумнівною, як і її високе становище, — Коконна, як останній з Гораційів[32], відчув, що сили його подвоюються, і, бачачи, що юнак вагається, скочив до нього і схрестив з його маленькою шпажкою свою страшну закривавлену рапіру. Досить було двох ударів, щоб вибити з рук цю шпажку. Тоді Меркандон спробував відтіснити Коконна, щоб краще можна було влучити в нього каменем з вікна. Але Коконна, щоб унеможливити подвійний напад — з боку старого Меркандона, що силкувався ткнути його кинджалом, і матері молодого хлопця, яка намірялася розбити йому голову каменем — ухопив противника свого поперек тіла і підставив під удари, як щит, здавлюючи його в своїх геркулесівських обіймах.

— Рятуйте! Рятуйте! — кричав молодий хлопець. — Він роздавить мені груди! Рятуйте! Рятуйте!

І голос його почав уже переходити в глухе і здавлене хрипіння.

Тоді Меркандон покинув погрози і почав благати.

— Змилюйтесь! Змилюйтесь! — казав він. — Змилюйтесь, пане де Коконна, змилюйтесь! Це єдина моя дитина!

— Це мій син! Мій син! — кричала мати. — Єдина надія нашої старості! Не вбивайте його, пане! Не вбивайте!

— А, справді! — кричав Коконна з реготом. — Не вбивати його! А він що хотів зробити зо мною своєю шпагою та пістолетом?

— Пане, — не переставав Меркандон, зчіплюючи руки, — у мене є грошове зобов'язання вашого батька, я верну вам його; у мене є десять тисяч екю, я віддам їх вам; у мене є фамільні коштовності, вони будуть ваші, — тільки не вбивайте його, не вбивайте!

— А в мене є кохання, — сказала півголосом жінка з будинку Гіза, — і я обіцяю його вам.

Коконна подумав секунду і спитав у хлопця:

— Ти гугенот?

— Гугенот, — промурмотів юнак.

— Коли так, доведеться вмерти! — відповів Коконна, насуплюючи брови і наставляючи йому до грудей гострий кинджал, що називався "милосердям".

— Вмерти! — скрикнув старий. — Бідна моя дитино! Вмерти!

І разом з тим пролунав крик матері, такий скорботний та болючий, що захитав на хвилину дике вирішення п'ємонтця.

— О, пані герцогиня! — крикнув батько, звертаючись до жінки з будинку Гіза. — Заступіться за нас, і ім'я ваше щоранку і щовечора буде в наших молитвах.

— То хай перейде в католицтво! — сказала дама з будинку де Гіза.

— Я протестант, — сказав юнак.

— То вмири, — сказав Коконна, заносючи кинджал, — умри, коли не хочеш життя,

яке дарують тобі ці прекрасні уста.

Меркандон і жінка побачили, як над головою їх сина блиснуло страшне лезо.

— Сину, Олів'є! — кричала мати. — Відречись... Відречись!..

— Відречись, любий! — кричав Меркандон, качаючись у ногах Коконна. — Не покидай нас самих на світі.

— Відречіться всі трое! — крикнув Коконна. — За одно "вірую" три душі і одно життя.

— Згоден, — сказав молодий хлопець.

— Згодні! — крикнули Меркандон з жінкою.

— Ну, то навколішки! — сказав Коконна. — І хай твій син повторює за мною слово в слово молитву, яку я казатиму.

Батько став на коліна перший.

— Я готовий, — сказав хлопець.

І теж став навколішки.

Коконна почав тоді проказувати "вірую" латинською мовою. Але молодий Олів'є, випадково чи нарочито, став навколішки коло того місця, де у нього з рук вибито шпагу. Побачивши свою зброю на відстані руки, він, не перестаючи проказувати за Коконна слова молитви, простяг руку, щоб ухопити її. Коконна помітив рух, не подаючи виду, що бачить його. Але в той момент, коли молодий хлопець торкнувся кінцями своїх пальців до ручки зброї, Коконна кинувся на нього і повалив на землю.

— Ах, ти ж зрадник! — крикнув він.

І встромив йому кинджал у горло.

Молодий хлопець крикнув, підвівся конвульсійно на коліно і впав мертвий.

— Ах, ти кат! — заревів Меркандон. — Ти ріжеш нас, щоб загарбати ту сотню екю, як нам винен.

— Слово честі, ні, — сказав Коконна, — і ось доказ...

З цими словами Коконна кинув старому до ніг гаманець, який йому дав перед від'їздом батько на сплату боргу.

— Ось доказ, — додав він. — Тут ваші гроші.

— А тут твоя смерть! — крикнула мати з вікна.

— Стережіться, пане де Коконна, стережіться, — крикнула дама з будинку Гіза. Та перш ніж Коконна встиг повернути голову, щоб з'ясувати собі небезпеку і вберегтися від погрози, в повітрі з свистом пролетіла важка маса, упала п'ємонтцеві на капелюх, зломила шпагу в руці, і він, приголомшений, непритомний, повалився на брук, не почувши вигуків радості і жалю, що пролунали водночас з правого й з лівого боку.

Меркандон кинувся на непритомного Коконна з кинджалом. Але в цей момент двері будинку Гіза відчинились, і старий, побачивши виблискування партазанів та шпаг, кинувся тікати; тим часом та, кого називали пані герцогиня, сяючи в заграві пожежі страшною красою своєю, вилискуючи коштовним камінням та діамантами, мало не до половини висунулася з вікна і кричала солдатам, показуючи рукою на Коконна:

— Ось! Ось! Прямо проти мене; дворянин у червоному камзолі. Цей самий, так, так, цей самий!..

Х. Смерть, меса або Бастилія

Маргарита, як ми вже сказали, замкнула двері і вернулася до себе в опочивальню.

Коли, тремтячи всім тілом, вона увійшла туди, то побачила там Жільйону, яка, припавши з жахом до дверей кабінету, дивилася на криваві плями на постелі, меблях та килимі.

— Ах, пані! — скрикнула вона, побачивши королеву. — О, пані, він мертвий?

— Тихо, Жільйона! — сказала Маргарита тоном, який указував на серйозність її наказу.

Жільйона замовкла. Маргарита вийняла з своєї торбинки невеликий позолочений ключ, одімкнула двері до кабінету і зробила молодому чоловікові знак іти за нею.

Ла Моль спромігся підвестись і підійти до вікна. Під руку йому попався невеличкий кинджал, які за тих часів носили жінки, і молодий чоловік, почувши, що хтось відмикає двері, ухопив його.

— Не бійтесь, пане, — сказала Маргарита, — присягаюсь душею, небезпеки немає.

Ла Моль упав на коліна.

— О, пані, — скрикнув він, — для мене ви не королева, ви — божество.

— Не хвилюйтесь так, пане, — скрикнула Маргарита, — у вас ще не перестала йти кров... Жільйона, подивись, який він блідий... Куди вас поранено?

— Пані, — сказав Ла Моль, намагаючись з'ясувати собі, в яких місцях найбільше скупчився біль, що проймав усе тіло, — перший удар кинджалом я дістав у плече, другий — у груди; інші поранення не варті того, щоб ними клопотатись.

— Зараз побачимо, — сказала Маргарита. — Жільйона, принеси мою шкатулку з бальзамами.

Жільйона пішла і вернулася з шкатулкою в одній руці і з позолоченим срібним кухлем та білизною з тонкого голландського полотна в другій.

— Поможі мені підвести його, Жільйона, — сказала королева Маргарита. — Підводячись сам, бідолаха втрачає останні сили.

— Але, пані, — сказав Ла Моль, — я відчуваю себе дуже ніяково; я не можу допустити...

— Ну, пане, вам доведеться допустити мене робити, що я вважаю за потрібне, — сказала Маргарита, — було б злочином дати вам померти, коли ми можемо врятувати вас.

— О, — скрикнув Ла Моль, — краще мені вмерти, ніж бачити, як ви, ви, королева, брудните ваші руки в такій недостойній крові, як моя... О, ніколи, ніколи!

І він шанобливо схилювся перед нею.

— Але, пане дворянин, — сказала, сміючись, Жільйона, — ви вже забруднили своєю кров'ю всю постіль і опочивальню її величності.

Маргарита запнула щільніше плащ на своєму батистовому пеньюарі, що весь був у невеликих червоних плямах.

Рух цей, повний жіночої соромливості, нагадав Ла Молю, що він держав у своїх руках і тулив до своїх грудей цю прекрасну, обожнювану королеву, і спомин цей викликав на його блідих щоках легкий рум'янець.

— Пані, — белькотів він, — чи не могли б ви передати мене в руки якомусь хірургові?

— Католикові, чи що? — спитала королева так багатозначно, що Ла Моль зрозумів і здригнувся.

— Хіба ви не знаєте, — казала далі королева з надзвичайною лагідністю в голосі й усмішці, — що ми, принцеси французькі, знаємося на цілющій силі рослин і вміємо готувати бальзами, бо обов'язок наш, як жінок і королів, втишувати страждання. Отже, ми варті найкращих хірургів на світі, — так, принаймні, кажуть наші підлесники. Чи, може, моя слава в лікуванні не дійшла до вас? Ну, Жільйона, за діло!

Ла Моль хотів ще опиратися, знову говорив, що воліє вмерти, ніж завдавати королеві клопоту, який почнеться жалістю, а скінчитись може огидою. Але сперечання призвело тільки до того, що він остаточно знесилів. Він захитався, заплющив очі і відкинув голову назад, зомлівши вдруge.

Тоді Маргарита, схопивши кинджал, що випав у нього з рук, розрізала швидше шнурок, який стягував його камзол, а Жільйона тим часом відпорола чи, краще сказати, відрізала якимсь ножом рукава.

Намоченим в холодній воді шматком полотна Жільйона обмила кров, що текла з плеча і з грудей молодого чоловіка, а Маргарита прозондувала рани золотою голкою з закругленим кінцем, роблячи це з такою делікатністю та вправністю, яких сам Амбруаз Паре не міг би виявити в такому випадку.

Рана в плече була глибока, рана в груди пройшла по ребрах і розрізала тільки тіло; ні та, ні друга не пройшла в глибину природної кріпості, що захищає серце й легені.

— Рана тяжка, але не смертельна, *Acerrimum humeri vulnus, non autem lethale*, — кинула прекрасна вчена лікарка. — Подай бальзам і наготуй корпію, Жільйона.

Тим часом Жільйона, якій королева дала цей новий наказ, уже обтерла і обризкала парфумами груди молодому чоловікові і те саме робила з його руками, схожими на руки античних статуй, плечима його, що граціозно відгинались назад, його шиєю, яку відтіняли густі кучері і яка подібна була більше до статуї з пароського мармуру, ніж до понівеченого тіла вмираючої людини.

— Бідолашний хлопець, — бурмотіла Жільйона, дивлячись не стільки на свою роботу, скільки на того, біля кого вона клопоталась.

— Правда, гарний? — сказала Маргарита з царською відвертістю.

— Так, пані. Але, я думаю, краще не залишати його на підлозі, а підняти і покласти на ліжко, до якого він прихилився.

— Твоя правда, — сказала Маргарита.

Вони нахилились, підняли спільними силами Ла Моля, поклавши його на велику, з

різьбленою спинкою, софу, що стояла коло вікна, і прочинили вікно, щоб впустити свіжого повітря.

Від цього руху Ла Моль прийшов до свідомості, зітхнув і, розплющивши очі, відчув те невимовне солодке почуття, яке відчуває поранений, коли, вертаючись до життя, стрічає свіжість замість пекучого жару, пахощі бальзаму замість гидкого і нудотного запаху крові.

Він прошепотів кілька незв'язних слів, на які Маргарита відповіла усмішкою, поклавши пальці собі на губи.

В цю хвилину почувся стук у двері.

— Хтось стукає в потайний хід, — сказала Маргарита.

— Хто це може бути, пані? — спитала з ляком Жільйона.

— Я зараз подивлюся, — сказала Маргарита. — А ти залишись коло нього і не покидай його ні на хвилину.

Маргарита увійшла до свого покою і, замкнувши двері в кабінет, відімкнула вхід до коридору, що вів у покої короля і королеви-матері.

— Пані де Сов! — скрикнула вона, швидко відступаючи назад, тоном, що свідчив коли не про страх, то принаймні про ненависть, бо жінка ніколи не прощає другій жінці, якщо та віднімає у неї чоловіка, хоч би вона й не кохала його. — Пані де Сов!

— Так, ваша величність! — сказала та, зчіплюючи руки.

— Ви тут, пані! — казала Маргарита, вражена подивом, але з тим більшою величністю.

Шарлотта впала на коліна.

— Пані, — сказала вона, — пробачте мені, я знаю, скільки я винна перед вами; але, — коли б ви знали! — вина не тільки моя, а ще й наказ королеви-матері...

— Встаньте, — сказала Маргарита, — але я не думаю, щоб ви прийшли з надією виправдатись передо мною віч-на-віч. — Отже, скажіть, чого ви прийшли?

— Я прийшла, пані, — сказала Шарлотта, не встаючи з колін, майже з божевільям в очах, — я прийшла спитати у вас, чи він не тут.

— Хто? Про кого говорите ви, пані?.. Я не розумію.

— Про короля.

— Про короля? Ви переслідуєте його навіть у мене! Ви ж знаєте прекрасно, що він сюди не ходить!

— Ах, пані, — продовжувала баронеса де Сов, не відповідаючи на зачіпливі натяки і навіть, здавалося, не чуючи їх, — ах, дай боже, щоб він був тут!

— Чому?

— О, боже мій, пані, адже ріжуть гугенотів, а король Наварський — голова гугенотів.

— О, — скрикнула Маргарита, хапаючи пані де Сов за руку і змушуючи її встати, — о, я забула про це! До того ж, я не думала, щоб королю могла загрожувати небезпека, як іншим.

— Більша, пані, в тисячу разів більша, — скрикнула Шарлотта.

— Справді, герцогиня Лотарінгська попереджала мене. Я казала йому, щоб він не виходив. Він вийшов?

— Ні, ні, він у Луврі. Але ніде не можна розшукати його. А якщо він вийшов...

— Тут його нема.

— О, — скрикнула пані де Сов з розпачем, — йому кінець, бо королева-мати присягалась, що він не буде живий.

— Не буде живий! Ах, — сказала Маргарита, — ви лякаєте мене. Не може бути!

— Пані, — відповіла пані де Сов з енергією, якої надає пристрасть, — я сказала вже, що ніхто не знає, де король Наварський.

— Де королева-мати?

— Королева-мати послала мене за де Гізом та де Таванном, що дожидались у неї в молільні, потім відіслала мене. Тоді, — пробачте мені, пані, — я пішла до себе і почала, як звичайно, дождитись.

— Мого мужа? Так? — сказала Маргарита.

— Він не прийшов, пані. Тоді я пішла шукати його скрізь, де могла, у всіх розпитувала про нього. Якийсь солдат відповів, ніби помітив його за кілька часу до початку різни серед гвардійців з голими шпагами і що різня почалася з годину тому.

— Дякую, пані, — сказала Маргарита, — дякую, хоч, може, почуття, що примушує вас робити все це, — нова образа для мене.

— О, простіть мене, пані, — сказала де Сов, — і я піду до себе підбадьорена вашим прощенням, бо я не смію йти за вами навіть здалека.

Маргарита простягла їй руку.

— Я піду до королеви Катерини, — сказала вона, — ідіть до себе. Король Наварський під моєю охороною, я обіцяла йому союз і додержу обіцянки.

— А коли ви не доб'єтесь до королеви-матері, пані?

— Тоді звернуся до брата мого Карла і доб'юся розмови з ним.

— Ідіть, ідіть, пані, — сказала Шарлотта, оступаючись перед Маргаритою, — і хай бог супроводить вашу величність.

Маргарита кинулась у коридор. Але, дійшовши до кінця його, повернулась, щоб упевнитись, що пані де Сов немає позаду.

Пані де Сов ішла за нею.

Королева Наварська подивилась, як пані де Сов пішла сходами, що вели до її помешкання, і пішла далі до покоїв королеви.

Усе в палаці стало інакше, ніж було раніш; замість юрби прислужливих придворних, що розступалися перед королевою та шанобливо вітали її, Маргарита зустрічала тільки гвардійців із закривавленими партизанами, в забризканій кров'ю одежі, або дворян у роздертих плащах, з почорнілими від пороху обличчями, що з'являлись за наказами та з рапортами; ті приходили, ті виходили, і від цієї юрби людей, що йшли туди й сюди, галереї схожі були на величезний страшний мурашник.

Маргарита йшла все вперед і прийшла до передпокою королеви-матері. Але передпокій охороняли два ряди солдатів і пропускали тільки тих, хто знав пароль.

Даремне намагалась Маргарита прорватися крізь цю живу загороду. Вона кілька разів бачила, як відчинялись і зачинялись двері, і в ці хвилини вона щоразу помічала Катерину, що аж помолодшала від діяльності, енергійну, ніби їй було двадцять років; вона писала, розсилала листи, розпечатувала пакети, давала накази, зверталася до одних з ласкавим словом, до других з усмішкою і найприязніше посміхалася до тих, хто був найбільше вкритий порохом і кров'ю.

Серед шуму цієї юрби, що сповняла Лувр штовханиною та страшенним гамором, з вулиць щораз частіше доносилися постріли.

— Я не доб'юся до неї, — сказала собі Маргарита після трьох марних спроб прорватись за ряди солдатів з алебардами. — Замість того, щоб гаяти час тут, піду до брата.

В цю хвилину пройшов де Гіз; він приходив сповістити королеві про смерть адмірала і вертався на різанину.

— О, Генріх, — скрикнула Маргарита, — де король Наварський?

Герцог подивився на неї із здивованою усмішкою, вклонився і, не відповівши, вийшов із своїми гвардійцями.

Маргарита підбігла до якогось капітана, що збирався виступати з Лувра і перед тим звелів солдатам набити аркебузи.

— Король Наварський, — спитала вона, — де король Наварський, пане?

— Не знаю, пані, — відповів той, — я не в гвардії його величності.

— А, любий Рене! — скрикнула Маргарита, пізнавши парфумера Катерини, — це ви... йдете від матері... не знаєте, що з мужем?

— Його величність король Наварський не друг мені, пані... Ви повинні знати це. Мені казали навіть, — додав він з гримасою, що більше нагадувала корчі від зубного болю, ніж усмішку, — казали навіть, що він дозволив собі обвинувачувати мене, ніби я в згоді з пані Катериною отруїв його матір.

— Ні, ні! — скрикнула Маргарита. — Не вірте, добрий Рене!

— О, це неважно, пані! — сказав парфумер. — Ні король Наварський, ні його прибічники тепер нестрашні.

І він повернувся спиною до Маргарити.

— О, пане де Таванн, пане де Таванн! — скрикнула Маргарита. — Тільки слово, одно слово, будь ласка!

Таванн зупинився.

— Де Генріх Наварський? — спитала Маргарита.

— Гадаю, — вголос відповів той, — що він блукає по місту з герцогом д'Алансоном і з де Конде.

Потім тихенько, так, щоб тільки Маргарита могла чути його, сказав:

— Прекрасна королево! Якщо ви хочете бачити того, за право бути на місці якого я віддав би життя своє, постукайте до збройового кабінету короля.

— О, дякую, Таванн! — сказала Маргарита, почувши з усього того, що сказав їй Таванн, тільки головне повідомлення. — Дякую, іду туди.

І побігла, шепочучи собі:

— О, після того, що я обіцяла йому, після того, як він так повадився зо мною, коли цей невдячний Генріх був у мене в кабінеті, я не можу покинути його на погибель!

І вона побігла до дверей в приміщення короля; але перед дверима стояла сторожа з двох гвардійських загонів.

— До короля не можна! — сказав офіцер, квапливо підходячи до неї.

— І мені? — сказала Маргарита.

— Наказ для всіх.

— Мені, королеві Наварській! Мені, сестрі його!

— В забороні не зроблено винятків, пані, прийміть мої пробачення.

І офіцер зачинив двері.

— О, він пропав! — скрикнула Маргарита, збентежена зловісним виразом цих облич, що хоч і не палали помстою, але виявляли непохитність. — Так, так, я все розумію... Мною скористувались, як принадою... Я пастка, щоб піймати і вирізати гугенотів... О, я доб'юся до короля, хоч би ціною життя!

І Маргарита, як божевільна, побігла коридорами та галереями, — аж раптом, коли проходила повз якісь невеличкі двері, почула спів, жалібний, майже похмурий: такий був він монотонний. Це був кальвіністський псалом, що його співав якийсь тремтячий голос у сусідній кімнаті.

— Мамка короля, добра Мадлен... Це вона! — скрикнула Маргарита, в голові якої майнула несподівана думка. — Це вона!.. Боже християнський, допоможи мені!

І Маргарита, повна надії, тихенько постукала в маленькі двері.

Справді, Генріх Наварський, вийшовши після попередження Маргарити та розмови з Рене від королеви-матері, звідки його, як добрий геній, не хотіла випускати маленька Феба, зустрів кількох дворян-католиків, і вони, ніби виявляючи пошану до нього, провели його до його покоїв, де дожидалися чоловік із двадцять гугенотів, які зібрались у молодого принца і, зібравшись, не хотіли покинути його, — настільки передчуття тієї фатальної ночі вже кілька годин панувало над Лувром. Вони там і zostалися, і ніхто не насмівся потурбувати їх.

Нарешті, при першому ударі дзвону на дзвіниці Сен-Жермен-л'Оксерруа, що віддався в їх серцях як дзвін похоронний, увійшов Таванн і серед мертвого мовчання повідомив Генріха, що король Карл IX хоче говорити з ним.

Ніякої спроби поставити опір не було зроблено, навіть думки про це не прийшло нікому. Стелі, галереї і коридори Лувра тріщали під кроками солдатів, зібраних у дворі і в палаці в числі коло двох тисяч.

Генріх, попрощавшись із своїми друзями, яких він не сподівався більше побачити, пішов за Таванном; той привів його в невелику галерею, суміжну з королівським приміщенням, і залишив там самого, без зброї, з серцем, сповненим тривоги.

Король Наварський перебув там, лічачи хвилини, дві сповнені смертельної томливості години, прислухаючись з щораз зростаючим жахом до голосу дзвонів та гуку аркебуз, бачачи крізь заґратоване вікно, як пробігають в заґраві пожежі, в сяйві

факелів втікачі та вбивці, і не розуміючи, що то за вбивства та зойки відчаю, навіть не підозрюючи — хоч добре знав і Карла IX, і королеву-матір, і герцога де Гіза — яка страшна драма відбувається в цю хвилину.

Генріх не мав фізичної мужності; він мав більше — мужність моральну: почувавши страх перед небезпекою, він зустрічав її з усмішкою на устах, якщо це була небезпека на полі бою, серед дня, перед очима у всіх, при лунких звуках сурм та глухому гуркоті барабанів... Але тут він був сам, беззбройний, під замком, у півтьмі, в якій ледве міг би помітити ворога, коли б той підкрався до нього, і лезо — коли б воно вдарило його. Ці дві години були для нього, може, найжахливішими за все його життя.

В хвилину найбільшого сум'яття, коли Генріх почав уже розуміти, що, напевне, відбувається організована різанина, по нього прийшов капітан і повів його коридором в апартаменти короля. При наближенні їх двері відчинились і знову зачинились за ними ніби якоюсь чарівною силою. Капітан привів Генріха в покої Карла IX і завів до його збройового кабінету.

Коли вони увійшли, король сидів у великому фотелі, поклавши руки на його ручки і схиливши голову на груди. Почувши кроки, Карл IX підвів голову, і Генріх побачив, що по лобі його великими краплинами котиться піт.

— Здрастуйте, Анрію, — грубо сказав молодий король. — А ви, Ла Шастр, вийдіть.

Капітан вийшов.

З хвилину панувало похмуре мовчання.

Генріх збентежено оглядівся навкруги і побачив, що він з королем сам.

Раптом Карл IX устав.

— Ну, що ж, — сказав він, швидким рухом відкидаючи назад своє біляве волосся і в той же час нахмурюючи лоб, — вам приємно, що ви зо мною, так, Анрію?

— Звичайно, сір, — відповів король Наварський, — я завжди щасливий, коли буваю з вашою величністю.

— Приємніше, ніж бути там, га? — перехопив Карл IX, більше стежачи за своєю думкою, ніж відповідаючи на комплімент Генріха.

— Я не розумію, сір, — сказав Генріх.

— Подивіться і зрозумієте.

Швидким рухом Карл IX підійшов чи, краще сказати, підскаочив до вікна і, тягнучи за собою зятя, який відчував чимраз більший страх, показав йому жахливі тіні вбивць, які на палубі човна різали або топили в річці жертви, що їх підводили до них щохвилини.

— Але ж, бога ради, — скрикнув увесь блідий Генріх, — що коїться цієї ночі?

— Цієї ночі, пане, — сказав Карл IX, — мене звільняють від гугенотів. Ви бачите там, над готелем Бурбонів, дим і полум'я? — Це дим і полум'я від будинку адмірала. Ви бачите труп, що його добрі католики тягнуть на подертому сіннику? Це труп адмірального зятя, труп вашого друга Теліньї.

— О! Що значить усе це? — скрикнув король Наварський, даремне шукаючи у себе при боці ручки кинджала і тремтячи від ганьби та гніву, бо почував, що з нього

глузують і разом загрожують йому.

— Це значить, — сказано крикнув Карл IX, страшно бліднучи, — це значить, що я не хочу гугенотів навколо себе, чуєте ви, Генріх? Я король? Я володар?

— Але, ваша величність...

— Моя величність б'є і ріже зараз все не католицьке; я так бажаю. Ви католик? — крикнув Карл, гнів якого зростав невинно, як страшний приплив на морі.

— Сір, — сказав Генріх, — пригадайте ваші власні слова: "Що мені до віри того, хто добре служить!"

— Ха-ха-ха! — скрикнув Карл з диким реготом. — Пригадати власні мої слова, Генріх! *Verba volant*[33], як каже сестра моя Марго. А всі ці, подивіться, — додав він, показуючи на місто, — всі ці не добре служили мені? Не були відважні в бою, мудрі в нараді, завжди віддані? Усі були корисні піддані, — але вони гугеноти, а я хочу тільки католиків.

Генріх не відповів.

— Ну, зрозумійте ж мене, Анріо!

— Я зрозумів, сір.

— Отже?

— Отже, сір, я не бачу, чому король Наварський мусить зробити те, чого не зробили стільки дворян і людей простих. Бо коли всі ці бідолахи вмерли, то вмерли вони тому, що їм запропонували те, що ваша величність пропонуєте мені, і вони зреклись, як зрікаюсь я.

Карл ухопив молодого чоловіка за руку і, вп'явшись в нього поглядом, що, поволі розпалюючись, став з тьмяного дико сяючим, сказав:

— А, ти думаєш, я брав на себе труд пропонувати месо тим, кого там убивають?

— Сір, — сказав Генріх, звільняючи руку, — ви вмерете в вірі батьків ваших?

— Так, богом присягаюсь! А ти?

— І я теж, сір, — відповів Генріх.

Карл люто заричав і тремтячою рукою вхопив аркебузу, що лежала на столі.

Генріх, притулившись до стінної оббивки, з потом смертельної тоски на чолі, але з спокійним виглядом, завдяки тій владі, яку він мав над собою, стежив за всіма рухами страшного монарха з оцепенінням птаха, зачарованого поглядом змії.

Карл наготовив аркебузу і, в шаленій лютості тупаючи ногою, крикнув, засліплюючи Генріха лиском фатальної зброї:

— Приймаєш месо?

Генріх не відповів нічого.

Карл IX вигукнув прокльон, найстрашніший, який будь-коли вимовляли уста людини, і з блідого, яким був досі, став майже синім.

— Смерть, меса або Бастилія! — крикнув він, націлюючись у короля Наварського.

— О, сір, — скрикнув Генріх, — невже ви вб'єте мене, вашого зятя?

Генріх з незрівняною спритністю розуму, що була однією з наймогутніших здібностей його душевної організації, уникнув відповіді, якої вимагав від нього Карл IX,

бо нема сумніву, що коли б відповідь була негативна, Генріх мусив би загинути.

Після останніх нападів люті безпосередньо настає реакція, — отже, Карл IX не звернувся знову до принца Наварського з своїм запитанням, а по хвилині вагання, під час якого з грудей його виривався глухий рик, повернувся до відчиненого вікна і націлився в якогось чоловіка, що пробігав набережною.

— Треба ж мені вбити когось, — скрикнув Карл IX, синій як труп, з налитими кров'ю очима, і, випустивши кулю, вбив людину, що бігла по набережній.

Генріх застогнав.

Тоді Карл, охоплений жахливим вогнем, почав безперестанку заряджати і стріляти з своєї аркебузи, радісно скрикуючи щоразу, коли влучав у людину.

— Прийшов мій кінець, — сказав собі король Наварський, — коли йому нікого буде вбивати, він уб'є мене.

— Ну, — сказав раптом чийсь голос позаду принців, — готово?

Це була Катерина де Медічі, що при останньому пострілі нечутно зайшла до кабінету.

— Ні, тисяча громів пекельних! — гукнув Карл, кидаючи аркебузу через усю кімнату. — Ні, впертий... Не хоче!..

Катерина не відповіла. Вона поволі повернула очі в ту частину кімнати, де стояв Генріх, нерухомий, як постаті на килимі, до якого він притулився. Потім перевела погляд на Карла, ніби кажучи:

— То чому ж він живий?

— Він живий... він живий... — бурмотів Карл IX, цілком зрозумівши цей погляд і відповідаючи на нього, як бачимо, без вагання: — він живий, бо він... мій родич.

Катерина засміялась.

Генріх побачив цей сміх і зрозумів, що йому насамперед треба подолати Катерину.

— Пані, — сказав він їй, — я чудово бачу, що все йде від вас, а не від мого шурина Карла; це була ваша ідея — затягти мене в пастку; ви надумали зробити з своєї дочки принаду, щоб погубити всіх нас; ви роз'єднали мене з дружиною, щоб вона не мала неприємності дивитись, як мене вбивають перед її очима...

— Так, але цього не буде! — скрикнув чийсь новий голос, задиханий і пристрасний; Генріх впізнав його відразу, тим часом як Карл IX здригнувся від несподіванки, а Катерина — від люті.

— Маргарита! — скрикнув Генріх.

— Марго! — сказав Карл IX.

— Дочка! — пробурмотіла Катерина.

— Пане, — звернулась Маргарита до Генріха, — останніми своїми словами ви обвинувачували мене, і ви сказали і правду і неправду разом: правду, бо мною дійсно скористувались, як засобом, щоб погубити всіх вас; неправду, бо я не знала, що ви йдете до загибелі. Я сама, пане, повинна дякувати за життя випадкові, тому, може, що мати моя забула про мене; та як тільки я зрозуміла, що ви в небезпеці, — я відразу згадала про свій обов'язок. А обов'язок дружини — поділити долю свого мужа. Вас

пошлють на вигнання — я піду за вами; вас посадять у тюрму — я буду з вами; вас уб'ють — я умру теж.

І вона подала чоловікові руку, яку Генріх ухопив якщо не з коханням, то принаймні з вдячністю.

— Ах, бідна моя Марго, — сказав Карл IX, — ти краще зробила б, якби сказала йому, щоб він став католиком.

— Сір, — відповіла Маргарита з тією високою гідністю, яка була їй властива, — сір, ради вас самого не вимагайте підлоти від принца з вашого дому.

Катерина багатозначним поглядом подивилась на Карла.

— Брате, — скрикнула Маргарита, що так само добре, як і Карл IX, зрозуміла страшну пантоміму Катерини, — брате, подумайте, адже ви самі зробили його моїм мужем.

Карл IX з хвилину лишався в нерішучості між владним поглядом Катерини і благальним поглядом Маргарити, як між двома суперечними принципами; нарешті, Ормузд[34] переміг.

— Справді, пані, — сказав він, нахилиючись Катерині до вуха, — Марго має рацію, і Анріо мій зять.

— Так, — відповіла Катерина, нахилиючись і собі до вуха свого сина, — так... а коли б він не був зятем?

XI. Глід на Кладовищі невинних

Вернувшись до своїх покоїв, Маргарита марно силкувалась угадати, які слова Катерина де Медічі сказала потихеньку Карлу IX, і що саме враз припинило страшну нараду про життя і смерть Генріха Наварського, яка відбувалась між ними в ту хвилину.

Частину вранішнього часу вона присвятила піклуванню про Ла Моля, другу частину — розгадуванню загадки, яку розум її відмовлявся розв'язати.

Король Наварський лишився в'язнем у Луврі. Переслідування гугенотів набрало небувалої завзятості. Після страшної ночі настав день ще гидотнішої різанини. Дзвони дзвонили вже не на сполох, а виспівували: "Тебе бога хвалим", і урочисті звуки міді, роздягаючись серед різні та пожеж, лунали при сонячному світі, либонь, ще тужливіше, ніж похоронний дзвін у темряві минулої ночі. І це не все: сталась дивна пригода: глід, що одцвів весною і, як звичайно, в червні місяці втратив своє запашне вбрання, знову розцвівся в цю ніч; католики, вбачаючи в цій пригоді чудо і бажаючи зробити бога своїм спільником і притягти до чуда народ, упорядили процесію з хрестом та корогвами до Кладовища невинних, де зацвів цей глід. Від такого співчуття, виявленого небом до різанини, що йшла тим часом далі, запал убивць подвоївся. І в той час, як у місті, на кожній вулиці, на кожному перехресті, на кожній площі, відбувались повні од-чаю сцени, Лувр став спільною могилою для протестантів, захоплених там в момент сигналу до різні. Живими лишилися тільки король Наварський, принц де Конде

та Ла Моль.

Маргарита, заспокоївшись щодо Ла Моля, рани якого, як сказала вона ще вчора, були тяжкі, але не смертельні, заклопотана була тільки однією думкою: врятувати життя своєму чоловікові, якому все ще загрожувала небезпека. Звичайно, першим почуттям, що захопило жінку, було цілком законне почуття жалю до людини, що їй вона заприсяглася, як сказав сам беарнець, якщо не в коханні, то принаймні в союзі. Але слідом за цим почуттям інше, не таке чисте почуття з'явилося у серці королеви.

Маргарита була честолюбна, Маргарита була майже певна, що одруження з Генріхом де Бурбоном дає їй королівський престол. Наварра, яку розривали на шматки з одного боку французькі королі, а з другого — іспанські, і, кінець-кінцем, одірвали від неї половину її території, могла б зробитися справжнім королівством з підданими із французьких гугенотів, коли б Генріх де Бурбон здійснив надії на його мужність, виявлювану ним в тих рідких випадках, коли він брався за шпагу. Своїм тонким і освіченим розумом Маргарита все це передбачила і зважила. Втрачаючи Генріха, вона втрачала не тільки мужа, а й трон.

В хвилину, коли вона віддавалась цим міркуванням, вона почула, що хтось постукав у двері потайного коридору; вона здригнулась, бо тільки три особи могли прийти цими дверима: король, королева-мати і герцог д'Алансон. Вона прочинила двері до кабінету, зробила Жільйоні та Ла Молю знак мовчати і пішла відчинити двері.

Увійшов герцог д'Алансон.

Молодий чоловік зник був з учорашнього дня. Була хвилина, коли Маргарита думала просити його заступництва за короля Наварського; але страшна думка зупинила її. Одруження відбулося всупереч його бажанню; Франсуа ненавидів Генріха і лишався нейтральним тільки тому, що Генріх і дружина його, як він був певен, залишалися чужі одно одному. Найменший знак зацікавлення, виявлений Маргаритою до долі свого чоловіка, міг би, замість того, щоб відвести, наблизити до грудей Генріха Наварського один з трьох кинджалів, які загрожували йому.

Побачивши молодого принца, Маргарита затремтіла ще дужче, ніж тремтіла, коли бачила короля Карла IX або саму королеву-матір. Його зовнішній вигляд нічим не виказував, що в місті або в Луврі відбувається щось особливе; він був одягнений з звичайною елегантністю. Убрання його й білизна дихали пахощами, до яких Карл IX ставився з презирством, але яких завжди уживали він і герцог д'Анжу. Тільки таке досвідчене око, як око Маргарити, могло помітити, що, не зважаючи на більшу, ніж звичайно, блідість і легке тремтіння його рук, гарних та виплечаних, як руки жінки, він ховав у глибині душі радісне почуття.

Він увійшов, як входив звичайно. Він підійшов до сестри поцілувати її. Але Маргарита, замість підставити щоки, як підставляла вона королю та герцогу д'Анжу, нахилилась і підставила чоло.

Герцог д'Алансон зітхнув і торкнувся своїми зблідлими устами її чола.

Потім сів і почав розказувати сестрі про криваві новини минулої ночі: про страшну повільну смерть адмірала; про миттєву смерть Теліньї, що, пробитий кулею, в ту ж

мить випустив останній подих. Він зупинявся на кривавих подробицях ночі, говорив про них широко і з замилюванням, з тією любов'ю до крові, яка властива була йому і двом його братам.

Маргарита дала йому говорити.

— Ви прийшли до мене не тільки для того, щоб розповісти мені про все це, — адже так, брате? — спитала Маргарита.

Герцог д'Алансон посміхнувся.

— Ви маєте ще щось сказати мені?

— Ні, — відповів герцог, — я чекаю.

— Чого?

— Чи не казали ви мені, люба Маргарита, — відповів герцог д'Алансон, присуваючи своє крісло до крісла сестри, — що одруження ваше з королем Наварським сталося всупереч вашому бажанню?

— Так, це правда. Я зовсім не знала принца Беарнського, коли мені запропонували його в подружжя.

— А після того, як ви стали знати його, хіба не говорили ви, що не відчуваєте до нього ніякої любові?

— Говорила, це правда.

— Чи не гадали ви, що це одруження принесе вам нещастя?

— Любий Франсуа, — сказала Маргарита, — коли одруження не найвище блаженство, воно майже завжди найбільша мука.

— Ну, люба моя Маргарита, я чекаю, як я вже сказав вам.

— Чого чекаєте?

— Щоб ви засвідчили мені свою радість.

— Чого ж мені радіти?

— Що вам з'являється несподівана нагода здобути знову свободу.

— Свободу! — повторила Маргарита, щоб примусити принца договорити до кінця свою думку.

— Звичайно, свободу. Вам дадуть розлуку з королем Наварським.

— Розлуку! — сказала Маргарита, пильно дивлячись на юного принца.

Герцог д'Алансон спробував витримати погляд сестри, але незабаром в замішанні відвів свої очі.

— Розлуку! — повторила Маргарита. — Розміркуймо це, брате; я дуже рада, що ви даєте мені нагоду глибше розібратися в цьому питанні; як же гадають розлучити нас?

— Генріх гугенот, — пробурмотів герцог.

— Безперечно; але він не затаював своєї віри, це знали, коли нас одружували.

— Так, але що робив Генріх після вашого одруження, сестро? — сказав герцог, і обличчя його мимоволі освітілось радісним промінням.

— Ви знаєте це краще від будь-кого іншого, Франсуа, бо він проводив цілі дні майже завжди в вашому товаристві, то на полюванні, то граючи з вами в кеглі або в м'яча.

— Так, дні безперечно, — перехопив герцог, — дні, — а ночі?

Маргарита замовкла, і тепер їй довелося спустити очі.

— Ночі, — казав герцог д'Алансон, — ночі?

— Ну, і що ж? — спитала Маргарита, почувавши, що треба щось сказати.

— Ну, він проводив їх у пані де Сов.

— Звідки ви знаєте? — скрикнула Маргарита.

— Я знаю це тому, що маю інтерес знати, — відповів юний принц, бліднучи і рвучи обшивки на своїх манжетах.

Маргарита почала розуміти, що саме Катерина сказала потихеньку Карлу IX, але удала, ніби нічого не розуміє.

— Нащо говорите ви мені це, брате? — відповіла вона з якнайкраще удаваним смутком. — Для того, може, щоб нагадати мені, що мене ніхто тут не любить і не клопочеться мною: ні ті, кого природа дала мені в опікуни, ні той, кого церква дала мені за мужа?

— Ви несправедливі, — жваво сказав герцог д'Алансон, присуваючи ближче своє крісло до крісла сестри, — я люблю вас і клопочусь вами.

— Брате, — сказала Маргарита, пильно дивлячись на нього, — ви маєте щось переказати мені від королеви-матері?

— Я? Ви помиляєтесь, сестро, присягаюсь вам; хто міг подати вам таку думку?

— Подало мені таку думку те, що ви ламаєте приятельство, яке зв'язує вас з моїм чоловіком, що ви облишили справу короля Наварського.

— Справу короля Наварського! — здивовано повторив герцог д'Алансон.

— Безперечно, так. Давайте, Франсуа, говорити по щирості. Двадцять разів визнавали ви, що дістатися вищості і навіть утриматися ви можете тільки спираючись один на одного. Цей союз...

— Став неможливим, сестро, — перервав герцог д'Алансон.

— Чому?

— Бо король має наміри щодо вашого мужа. Пробачте! Називаючи його вашим мужем, я помилився: я хотів сказати — щодо Генріха Наварського. Мати здогадалась про все. Я був у союзі з гугенотами, бо думав, що гугеноти мають у короля ласку. Але тепер гугенотів б'ють, і через тиждень їх не залишиться й п'ятидесяти на ціле королівство. Я держав руку короля Наварського, бо він був... вашим мужем. Але тепер він не муж вам. Що скажете на це ви, ви, не тільки найвродливіша жінка у Франції, але й найрозумніша голова в королівстві?

— Я скажу, — відповіла Маргарита, — що знаю нашого брата Карла. Я бачила його вчора в одному з тих випадків шалю, які вкорочують йому життя на десятки років; я скажу, що випадки ці тепер, на нещастя, стають щораз частішими, і брат наш Карл, напевне, проживе недовго; я скажу, що польський король незабаром помре, і вже серйозно поставлено питання про обрання на його місце когось із принців французького дому; я скажу, нарешті, що при таких обставинах не час поривати з союзниками, які можуть підтримати нас в момент бою і сприянням народу і допомогою королівства.

— А ви, — скрикнув герцог, — хіба не зраджуєте мене ще більше, віддаючи перевагу іноземцеві перед вашим братом?

— Поясніть, Франсуа, в чому і як зрадила я вас?

— Ви просили вчора короля про життя короля Наварського.

— То що? — спитала Маргарита з удаваною наївністю.

Герцог раптом устав, з розгубленим виглядом пройшовся двічі чи тричі по кімнаті, потім підійшов до Маргарити і взяв її за руку.

Рука була невблаганна і холодна.

— Прощайте, сестро, — сказав він, — ви не схотіли зрозуміти мене, нарікайте на саму себе за нещастя, що може трапитися з вами.

Маргарита зблідла, але не зрушила з місця. Вона дивилась, як вийшов герцог д'Алансон, і не зробила руху, щоб затримати його; та, ледве вийшовши в коридор, він знову вернувся.

— Слухайте, Маргарита, — сказав він, — я забув сказати вам ще одно: завтра в цей час король Наварський буде мертвий.

Маргарита скрикнула, бо думка, що вона стане знаряддям убивства, вразила її таким жахом, якого вона не могла знести.

— І ви не станете на перешкоді його смерті? — сказала вона. — Ви не врятуєте найкращого і найвірнішого вашого друга?

— Від учорашнього дня мій союзник не король Наварський.

— А хто?

— Пан де Гіз. Знищуючи гугенотів, Гіза зробили королем католиків.

— І син Генріха II визнав герцога Лотарінгського за свого короля!..

— Ви в поганому настрої, Маргарита, і нічого не розумієте.

— Признаюсь, я даремне силкуюсь розгадати вашу думку.

— Сестро, ви такого ж високого походження, як і принцеса Порсіан, а Гіз безсмертний не більше від короля Наварського; ну, Маргарита, припустіть три речі, усі три цілком можливі: перше, що Гіза обирають королем польським; друге, що ви любите мене так, як я вас люблю; ну, і от я — король Франції, а ви... ви... королева католиків.

Маргарита закрила обличчя руками, засліплена глибиною передбачень цього юнака, якого ніхто при дворі не зважився б назвати державним розумом.

— А ви не ревнуєте до герцога де Гіза, як ревнуєте до короля Наварського?

— Що було, те було, — сказав герцог д'Алансон глухим голосом, — і коли я мав причини ревнувати до герцога де Гіза — я ревнував.

— Є тільки одно, що може стати на перешкоді здійсненню цього прекрасного плану.

— А саме?

— Що я не кохаю вже герцога де Гіза.

— Кого ж ви кохаєте?

— Нікого.

Герцог д'Алансон подивився на Маргариту з подивом людини, яка теж не розуміє

нічого, і вийшов з апартаментів зітхаючи і притуливши до лоба, готового розірватися, свою холодну руку.

Маргарита залишилася сама в задумі. Становище почало ясно і певно вимальовуватись перед її очима; король дав дозвіл на різню в ніч святого Варфоломія, королева Катерина і герцог де Гіз улаштували її. Герцог де Гіз і герцог д'Алансон об'єдналися, щоб здобути собі з події якомога більше користі. Смерть короля Наварського була природним наслідком цієї катастрофи. Коли не стане короля Наварського, розділять його королівство. Маргарита лишиться вдовою, без трону, без влади, маючи в перспективі тільки монастир, де вона не знайшла б навіть сумної втіхи — оплакувати дружину, що ніколи не був її мужем.

Вона була ще заглиблена в свої думки, коли королева Катерина прислала спитати у неї, чи не хотіла б вона вирядитись з усім двором на прощу до глоду, що розцвівся на Кладовищі невинних.

Першою думкою Маргарити було відмовитись від участі в кавалькаді. Але думка, що ця поїздка, можливо, дасть їй нагоду почути якісь новини про долю короля Наварського, примусила її перерішити. Вона звеліла відповісти, що коли їй зволють дати коня, вона охоче поїде з їх величностями.

Через п'ять хвилин паж з'явився і оповістив, що коли вона зволить зійти, кортеж рушить. Маргарита зробила Жільйоні знак доглядати пораненого і вийшла.

Король, королева-мати, Таванн і католицькі вельможі були вже на конях. Маргарита бистрим оком глянула на гурток, що складався осіб з двадцяти; короля Наварського серед них не було.

Але пані де Сов там була; вона зирнулася з нею, і Маргарита зрозуміла, що коханка її мужа має щось сказати їй.

Рушили вулицею Астрюс в напрямі до вулиці Сент-Оноре. Побачивши короля, королеву Катерину та католицьких вельмож, народ зібрався юрбою і, як хвиля, зростаючи з кожною хвилиною, проводив кортеж з вигуками: "Хай живе король! Хай живе меса! Смерть гугенотам!"

Вигукуючи ці слова, натовп розмахував закривавленими шпагами та димливими аркебузами, що свідчили про участь кожного з них у надзвичайній події, яка щойно відбулася.

На вулиці Прувелль кавалькада зустрілася з людьми, що волокли безголовий труп. Це був труп адмірала. Його тягли, щоб повісити за ноги на Монфоконі.

На Кладовище невинних в'їхали через ворота, що виходили на вулицю Шап, теперішню Дешаржер. Попереджене про прибуття короля та королеви-матері духовенство вже дожидалось їх величностей, щоб вітати промовою.

Пані де Сов скористалась хвилиною, поки Катерина слухала промову, наблизилась до королеви Наварської і попросила дозволити їй поцілувати руку. Маргарита простягла руку, і пані де Сов, цілуючи її, сунула в рукав невеличкий згорнутий папірець.

Та хоч як швидко і скритно зробила це пані де Сов, Катерина помітила і

повернулася саме в ту хвилину, коли її прибічниця цілувала руку королеві Наварській.

І пані де Сов і Маргарита бачили погляд, що пробіг по них, як блискавка, але zostались байдужі. Пані де Сов, відійшовши від Маргарити, зараз знову стала коло Катерини.

Маргарита наблизилась.

— А, дочко, — сказала королева-мати своїм півіталійським жаргоном, — ви в великій дружбі з пані де Сов?

Маргарита усміхнулася і, надаючи своєму вродливому обличчю найгіркішого, якого могла, виразу, відповіла:

— Так, мамо, змія підповзла вкусити мені руку.

— Ах, ах! — сказала Катерина, посміхаючись. — Я бачу, ви ревнива!

— Помиляєтесь, пані, — відповіла Маргарита. — Я так само ревную короля Наварського, як король Наварський мене кохає. Проте, я вмію розбирати, де друзі і де вороги. Я люблю тих, хто мене любить, і ненавиджу тих, хто ненавидить мене. Без того я не була б ваша дочка.

Катерина посміхнулася так, щоб дати Маргариті зрозуміти, що коли вона й мала яку підозру, то підозра та зникла.

До того ж в цю хвилину увагу високого зібрання притягли до себе нові пілігрими. Прибув герцог де Гіз з гуртком дворян, які ще не проходили від недавніх убивств. Вони ескортували пишно вбрані ноші, що зупинились прямо проти короля.

— Герцогиня де Невер! — скрикнув Карл IX. — Хай вродлива й сувора католичка прийме мої вітання! Чи правду казали мені, кузино, ніби ви стріляли з вашого вікна в гугенотів, як у дичину, і вбили одного каменем?

Герцогиня де Невер вся почервоніла.

— Сір, — сказала вона тихенько, низько схиляючись перед королем, — навпаки, я мала щастя дати притулок пораненому католикові.

— Добре, добре, кузино! Служити мені можна двома способами: або винищуючи моїх ворогів, або допомагаючи моїм друзям. Кожен робить, що може, і я певен, що ви зробили б більше, коли б могли.

Тим часом натовп, бачачи таку добру згоду між Лотарінгським домом і Карлом IX, горлав якнайдужче: "Хай живе король! Хай живе герцог де Гіз! Хай живе меса!"

— Ви поїдете з нами до Лувра, Генрієтта? — звернулася королева-мати до прекрасної герцогині.

Маргарита торкнула ліктем подругу і та, зрозумівши знак, відповіла:

— Ні, пані, якщо ваша величність не звелите мені, бо мені треба поїхати до міста з королевою Наварською.

— А що ви маєте там робити разом? — спитала Катерина.

— Ми хочемо оглянути дуже рідкісні й цікаві грецькі книжки, знайдені у якогось старого протестантського пастора і перенесені до башти Сен-Жак-ла-Бушері, — відповіла Маргарита.

— Ви зробили б краще, коли б поїхали подивитись, як кидають у Сену з мосту

Менше останніх гугенотів, — сказав Карл IX. — Там місце для добрих французів.

— Ми підемо туди, якщо ваша величність бажаєте, — відповіла герцогиня де Невер.

Катерина кинула недовірливий погляд на молодих жінок. Маргарита, що трималася на осторозі, помітила його і, повертаючись з заклопотаним виглядом то в один, то в другий бік, занепокоєно оглядалася навкруги.

Це занепокоєння, удаване чи щире, не лишилось непоміченим Катериною.

— Чого ви шукаєте?

— Я шукаю... Я більше не бачу, — сказала вона.

— Чого ви шукаєте? Чого ви не бачите?

— Де Сов, — сказала Маргарита. — Вона вернулась у Лувр?

— Я ж говорила, що ти ревнуєш! — сказала Катерина на вухо дочці. — О, bestia! Ну, Генрієтта, — додала вона, знизуючи плечима, — беріть з собою королеву Наварську.

Маргарита ще раз скинула оком навколо себе, потім нахилилась до вуха своєї подруги і сказала:

— Візьми мене швидше звідси. Я маю розказати тобі щось надзвичайно важливе.

Герцогиня уклонила Карлу IX і Катерині, потім сказала королеві Наварській, схиляючись перед нею: — Чи не зводять ваша величність сісти в мої ноші?

— З охотою. Тільки ви повинні будете відпровадити мене до Лувра.

— Мої ноші, мої люди і я сама до послуг вашій величності, — відповіла герцогиня.

Королева Маргарита увійшла в ноші, за нею, по знаку її, увійшла герцогиня де Невер і шанобливо зайняла місце на передньому сидінні.

Катерина з своїми дворянами вернулася до Лувра тією самою дорогою, якою приїхала на кладовище. Але всю дорогу королева-мати, не перестаючи, говорила щось на вухо королю, кілька разів показуючи йому на пані де Сов.

І щоразу король сміявся, як звичайно сміявся Карл IX, тобто сміхом похмурішим від погрози.

Маргарита ж, відчувши, що ноші рушили і що їй нема чого боятися проникливої спостережливості Катерини, швиденько витягла з рукава записку пані де Сов і прочитала:

"Я маю наказ відіслати сьогодні ввечері королю Наварському два ключі: один — від кімнати, де його замкнуто, другий — від моєї кімнати. Коли він прийде, мені наказано затримати його в себе до шостої години ранку.

Розміркуйте, ваша величність, вирішіть і не майте моє життя за ніщо".

— Сумніву нема, — прошепотіла Маргарита, — і ця бідолашна жінка має бути знаряддям, щоб погубити всіх нас. Але побачимо, чи так легко зробити черницю з королеви Марго, як зве мене брат мій Карл.

— Від кого цей лист? — спитала герцогиня де Невер, дивлячись на папірець, який Маргарита читала й перечитувала з такою уважністю.

— Ах, герцогиня, маю багато про що розказати тобі, — відповіла Маргарита, роздираючи записку на тисячу дрібненьких клаптиків.

ХІІ. Признання

— Ну, перш за все, куди наша дорога? — спитала Маргарита. — Не на міст Менье, сподіваюсь! З учорашньої ночі я бачила досить убивств, Генрієтта!

— Маю сміливість відвезти вашу величність...

— Перш за все і насамперед, моя величність просить тебе забути про її величність... Отже, ти везеш мене...

— В палац де Гіза, якщо, принаймні, ви не вирішили інакше.

— Ні, ні, Генрієтта, краще до тебе; герцога де Гіза нема, чоловіка твого нема?

— О, ні, — скрикнула герцогиня з радістю, що іскрами засяяла з її прекрасних смарагдових очей, — ні шурина, ні чоловіка, нікого нема! Я вільна, вільна, як повітря, як пташка, як хмарка... Вільна, королево моя, чуєте ви? Розумієте ви, скільки втіхи в цьому слові: вільна?.. Я виходжу, приходжу, наказую. Ах, бідна королево, ви не маєте волі, — отже ви зітхаєте...

— Ти виходиш, приходиш, наказуєш! Хіба це все? І хіба свобода тільки в цьому? Ні, ти надто радісна, щоб справа була тільки в цьому.

— Ваша величність обіцяли мені зробити признання.

— Знову моя величність; ми посваримось, Генрієтта; чи ти забула нашу умову?

— Ні. Ваша найпочтивіша слуга перед всіма, твоя навісна повірниця віч-на-віч. Так, пані? так, Маргарита?

— Так, так! — сказала королева, усміхаючись.

— Ні ворогування між домами, ні любовних підступів, усе добре, усе щиро; союз наступальний і оборонний з єдиною метою — зустріти і, зустрівши, впіймати на лету ту ефемеру, що зветься щастям.

— Добре, герцогиня моя, так! І, щоб відновити договір, поцілуй мене.

І дві чудові голівки, одна бліда й повита сумом, друга рожева, білява й осяяна усмішкою, граціозно наблизились одна до одної і з'єднали уста, як з'єднали вже думки свої.

— Є щось нове? — спитала герцогиня, пильно дивлячись на Маргариту пожадливим і цікавим поглядом.

— Чи ж за два дні не стало новим усе?

— О, я питаю про кохання, а не про політику. Коли нам буде стільки років, як матері твоєї Катерині, ми будемо робити політику. Але нам по двадцять літ, прекрасна моя королево, будемо говорити про інше. Слухай, може ти вийшла заміж справді?

— За кого? — спитала Маргарита, сміючись.

— А, ти мене заспокоюєш.

— Ах, Генрієтта, те, що заспокоює тебе, мене лякає. Мені доведеться вийти заміж, герцогиня.

— Коли?

— Завтра.

— От маєш! Справді! Бідненька! І це неминуче?

— Абсолютно.

— Чорт візьми, як говорить один мій добрий знайомий, це дуже прикро.

— Ти знаєш когось, хто говорить чорт візьми? — спитала, сміючись, Маргарита.

— Так.

— Хто ж це такий?

— Ти все питаєшся у мене, коли сама повинна розказувати. Кінчай, тоді я почну.

— Справа, коротко кажучи, от у чому: король Наварський закоханий і не хоче мене.

Я не закохана, але не хочу його. Проте, ми мусимо до завтра змінити або удати, що змінили наше ставлення одного до одного.

— Ну, що ж! Зміни ставлення ти, і можеш бути певна, що й він змінить!

— Скажу по правді: це неможливо, бо саме тепер я менше, ніж будь-коли, хотіла б змінити його.

— Сподіваюсь, тільки до свого мужа?

— Мене мучать сумніви, Генрієтта.

— Сумніви в чому?

— В вірі. Ти робиш різницю між гугенотами і католиками?

— В політиці?

— Так.

— Безперечно.

— А в коханні?

— Люба моя, ми, жінки, такі язичниці, що скільки б не було сект, ми прийнемо їх усі, скільки б не було богів, ми прийнемо багатьох.

— В одній особі?

— Так, — сказала герцогиня, скинувши на неї погляд, в якому сяяло язичество, — так, і назва йому Eros — Cupido — Amor[35]; так, той, що з колчаном, пов'язкою і крилами... Чорт візьми! хай живе побожність!

— Але у тебе зовсім особлива манера молитись; ти кидаєш каміння на голови гугенотів.

— Робимо своє, і хай собі говорять... Ах, Маргарита, як переінакшуються в устах черні найкращі думки, найкращі вчинки!

— Черні!.. Але ж тебе, здається, вітав з цим мій брат Карл?

— Твій брат Карл, Маргарита, завзятий мисливець, цілими днями трубить у ріг і дуже від того худне... Отже, компліментів його я не приймаю. Проте, я відповіла твоєму братові Карлу... Хіба ти не чула моєї відповіді?

— Ні, ти говорила так тихо.

— Ще краще, у мене буде більше новин розказати тобі. Ну, а кінець твоєї сповіді, Маргарита?

— Це така справа...

— Ну?

— Це така справа, — сказала королева, сміючись, — що коли камінь, про який говорив брат мій Карл, справді історичний, то я воліла б утриматись.

— Добре! — скрикнула Генрієтта. — Ти вибрала собі гугенота. Ну, не турбуйся! Щоб

твоя совість була спокійна, я обіцяю тобі при першій же нагоді вибрати гугенота й собі.

— Але на цей раз, здається, ти взяла католика?

— Чорт візьми! — відповіла герцогиня.

— Гаразд, гаразд! Розумію.

— А що то за гугенот?

— Я не вибирала його; цей молодий чоловік не являє собою для мене нічого і, певне, ніколи й не являтиме.

— Але ж що то за молодий чоловік? Це не перешкоджає тобі розказати про нього, — ти знаєш, яка я цікава.

— Бідний молодий чоловік, гарний, як Ніз Бенвенуто Челліні...[36] шукав порятунку в моїх апартаментах.

— О, о!.. А ти його зовсім і не кликала?

— Бідолашний хлопчина! Не смійся так, Генрієтта, бо й тепер ще він між життям і смертю.

— Він хворий?

— Тяжко поранений.

— Але ж поранений гугенот — річ дуже незручна! Надто в такі дні, як ми переживаємо; і що ж робиш ти з тим пораненим гугенотом, який не являє і ніколи не являтиме для тебе нічого?

— Він у мене в кабінеті, я переховую його і хочу врятувати.

— Він гарний, молодий, поранений. Ти переховуєш його у себе в кабінеті, хочеш його урятувати; цей гугенот буде дуже невдячний, якщо він уже не надто вдячний.

— Боюсь, що він вдячний... більше, ніж я того хотіла б.

— А він цікавить тебе... той бідний молодий чоловік?

— Ах, почуття жалю до нього... тільки.

— Ах, почуття жалю, бідна моя королево, це саме та чеснота, яка завжди губить нас, жінок!

— Так, і ти розумієш: коли кожної хвилини король, герцог д'Алансон, мати, навіть муж... можуть зайти в моє приміщення...

— Ти хочеш просити, щоб я сховала твого гугенотика, доки він буде хворий, з умовою вернути, коли видужає, — так?

— Насмішниця! — сказала Маргарита. — Ні, присягаюсь тобі, я не така передбачлива. Проте, якби ти знайшла, де приховати бідного хлопця, якби могла зберегти життя, мною врятоване, запевняю тебе, я була б тобі без кінця вдячна. В палаці де Гіза ти вільна, ні чоловіка твого немає, ніхто за тобою не підглядає, ніхто не перешкоджає, а ззаду за твоєю кімнатою є великий, як у мене, кабінет, куди, на щастя твоє, Генрієтта, ніхто не має права заходити. Позич мені той кабінет для мого гугенота; коли він видужає, ти відчиниш клітку, і пташка вилетить.

— Одна тільки перешкода, люба королево: клітка зайнята.

— Як, і ти врятувала когось?

— Я ж сказала про це своєму братові.

— А, розумію; от чому ти говорила так тихо, що я не чула.

— Слухай, Маргарита, це чудова історія, не менш прекрасна і поетична, ніж твоя. Залишивши тобі шість гвардійців, я з своїми шістьма вернулась у палац Гіза і почала дивитись, як грабують і підпалюють чийсь дім на другому боці вулиці Катр-Фіс, проти будинку мого шурина, — раптом чую жіночі крики і чоловічі прокльони. Виходжу на балкон і бачу, перш за все, шпагу, що ніби самим, своїм виблискуванням освітлює всю картину. З подивом дивлюся на скажений клинок: я ж люблю красу і... — і потім, натурально, хочу побачити руку, що приводить її в рух, і тіло, якому рука та належить. Нарешті, серед дзвону сталі, криків бачу чоловіка... Героя! Аякса Теламона![37] Чую голос, голос Стентора![38] Я в захопленні, завмираю, тремчу, здригаюсь при кожному ударі, що загрожує йому, при кожному ударі, що його він завдає сам; чверть години переживаю я почуття, яких, королево моя, ніколи не переживала, не думала навіть, що вони існують. Так стояла я, ледве дихаючи, мовчки звісившись з балкону, і раптом герой мій зник.

— Як то?

— Під каменем, що кинула на нього якась стара жінка; тоді, як Кір[39], я відчула, що до мене вернувся голос, і закричала: "На поміч, на поміч!" Мої гвардійці вийшли, взяли його, підняли і перенесли в ту кімнату, яку ти просиш для свого протеже.

— О, розумію цю історію, любя Генрієтта, — сказала Маргарита, — тим більше, що вона майже така сама, як моя.

— Тільки та різниця, королево моя, що я служу своєму королю і своїй релігії, отже не маю потреби нікуди відсилати пана Аннібала де Коконна.

— Його звати Аннібал де Коконна? — перепитала Маргарита, залившись сміхом.

— Страшне ім'я — правда?[40] — сказала Генрієтта. — І той, що носить його, гідний свого імені. Який герой, чорт візьми! Скільки пролив крові! Надінь маску, королево, ми біля палацу.

— Нащо мені маска?

— Бо я хочу показати тобі мого героя.

— Він вродливий?

— Під час бою він видався мені прекрасним. Правда, то було вночі, при факелах. Сьогодні вранці, при денному світі, признаюсь тобі, він, здається, трохи втратив. Проте, гадаю, він тобі сподобається.

— Значить, моєму протеже відмовлено в палаці де Гіза; шкода, бо нікому й на думку не спало б шукати тут гугенота.

— Ані трохи: я звелю перенести його сьогодні ввечері; один лежатиме в правому кутку, другий — в лівому.

— Але коли вони дізнаються, що один протестант, а другий католик, вони розтерзають один одного.

— О, боятись нічого! Пан де Коконна дістав такий удар в обличчя, що майже нічого не бачить; твій гугенот має таку рану в груди, що майже не може ворухнутись; крім того, скажи йому, щоб мовчав про віру, і все буде гаразд.

— Хай так!

— Ходім. Такі буде.

— Дякую, — сказала Маргарита, стискуючи руку подруги.

— Ну, пані, тут ви знову стаєте вашою величністю, — сказала герцогиня де Невер.
— Дозвольте мені вітати вас в палаці де Гіза з почестями, що належать королеві Наварській.

І герцогиня, вийшовши з ношів, зігнула коліно майже до землі, допомагаючи Маргариті вийти; потім, показавши рукою на двері палацу, де стояло двоє вартових з аркебузами, пішла за кілька кроків позад королеви, що велично виступала попереду герцогині, яка зберігала шанобливий вигляд, поки вони були перед сторонніми очима. Зайшовши до своєї кімнати, герцогиня замкнула двері, і, покликавши камеристку, метку сицилійку, спитала у неї по-італійському:

— Міка, як відчуває себе пан граф?

— Значно краще, — відповіла Міка.

— Що він робить?

— Зараз, пані, він, мабуть, їсть.

— Гарзд, — сказала Маргарита, — це добрий знак, коли апетит вернув я.

— Ах, так, я забула, що ти учениця Амбруаза Паре. Можете йти, Міка.

— Ти відсилаєш її?

— Так, щоб вона охороняла нас.

Міка вийшла.

— Тепер, — сказала герцогиня, — як ти хочеш — чи сама зайти до нього, чи покликати його сюди?

— Ні те, ні друге; я хотіла б побачити його так, щоб він мене не бачив.

— Яке це має значення, коли ти в масці?

— Він може вгадати мене по волоссю, руках, прикрасах.

— О, яка стала розсудлива моя прекрасна королева, коли вийшла заміж!

Маргарита усміхнулась.

— Ну, це можна зробити тільки одним способом, — продовжувала герцогиня.

— Яким?

— Подивитись на нього у замкову щілину.

— Хай так! Проведи мене.

Герцогиня взяла Маргариту за руку, підвела до завішених килимом дверей, стала навколішки і зазирнула в замкову щілину.

— Справді, — сказала вона, — він сидить за столом, обличчям до нас. Глянь.

Королева Маргарита заступила подругу і теж наблизила око до щілини. Коконна, як сказала герцогиня, сидів за чудово сервірованим столом і, не зважаючи на рани, їв з апетитом.

— Ах, боже мій! — скрикнула Маргарита, відкидаючись назад.

— Що таке? — здивовано спитала герцогиня.

— Не може бути! Ні! Так! О, душею присягаюсь, він!

— Хто він?

— Цс! — сказала Маргарита, встаючи з колін і хапаючи герцогиню за руку. — Той, що хотів убити мого гугенота, гнався за ним аж до мене в опочивальню, ударив його шпагою в моїх руках. О, Генрієтта, яке щастя, що він не бачив мене!

— Ну, якщо ти бачила його в бою, скажи, хіба не прекрасний він?

— Не знаю, — сказала Маргарита, — я дивилась на того, за ким він гнався.

— А як ім'я того, за ким він гнався?

— Ти йому не скажеш?

— Ні, обіцяю тобі.

— Лерак де Ла Моль.

— А як він тобі подобається?

— Пан де Ла Моль?

— Ні, пан де Коконна.

— Слово честі, — сказала Маргарита, — признаюсь, що він...

Вона не договорила.

— Ну, ну, — сказала герцогиня, — бачу, що ти не можеш простити йому ран твого гугенота.

— Але, здається, — відповіла, сміючись, Маргарита, — і мій гугенот добре його почастував, і той шрам, що підкреслив йому око...

— Значить, вони поквитались, і ми можемо помирити їх. Присилай мені твого пораненого.

— Ні, не тепер, згодом.

— Коли?

— Коли ти переведеш свого до другої кімнати.

— До якої?

Маргарита подивилась на подругу, а та, помовчавши з хвилину, подивилась на неї і розсміялась.

— Так, так! — сказала герцогиня. — Отже, союз міцніший, ніж колись.

— Щира приязнь навіки, — відповіла королева.

— А пароль, знак, по якому ми пізнаємо друга, якщо нам треба буде допомоги?

— Потрійне ім'я твого потрійного бога: Eros — Cupido — Amor.

І, поцілувавшись удруге і в двадцятий раз стиснувши руки, вони розстались.

XIII. Про ключі, що відмикають не ті двері, для яких призначені

Вернувшись у Лувр, королева Наварська застала Жільйону в великому збентеженні. Коли королеви не було, приходила пані де Сов і принесла ключ, присланий їй королевою-матір'ю. Це був ключ від кімнати, де замкнули Генріха. Ясно, що королеві-матері треба було для чогось, щоб беарнець провів цю ніч у пані де Сов.

Маргарита взяла ключ і почала з усіх боків розглядати його. Вона звеліла переказати усе до дрібниць, що говорила пані де Сов, зважила все в своєму умі, і,

здалось їй, зрозуміла замисел Катерини.

Вона взяла перо та чорнило і написала записку:

"Замість іти сьогодні вночі до пані де Сов, прийдіть до королеви Наварської. Маргарита".

Скрутивши папірець, вона засунула його в дірочку ключа і звеліла Жільйоні, як тільки настане ніч, просунути ключ під двері до ув'язненого.

Покінчивши з головною справою, Маргарита згадала про пораненого; позамикала всі двері, пішла в кабінет і, на великий подив, побачила, що Ла Моль вдягнутий у свою подерту, всю в кривавих плямах, Одежу.

Побачивши її, він спробував устати, але не мав сили втриматись на ногах, поточився і знов упав на канапу, де йому зробили постіль.

— Що трапилось, пане? — спитала Маргарита. — І чому ви так погано виконуєте накази свого лікаря? Я приписала вам спокій, а ви, замість того, щоб слухатись мене, робите все наперекір моєму наказові.

— О, пані, — сказала Жільйона, — я не винна. Я просила, благала пана графа не робити цього безглуздя, але він сказав, що більш ніщо не затримає його в Луврі.

— Піти з Лувра! — сказала Маргарита, здивовано дивлячись на молодого чоловіка, що потупив очі. — Це неможливо. Ви не маєте сили ходити, ви блідий і безсилий, коліна тремтять. З рани в плечі ще сьогодні вранці йшла кров.

— Пані, — відповів молодий чоловік, — наскільки я вдячний був вашій величності, що ви дали мені притулок учора вночі, настільки благаю сьогодні дозволити мені піти звідси.

— Але, — сказала здивовано Маргарита, — я не знаю, що й сказати про таке божевільне рішення: це гірше невдячності.

— О, пані! — скрикнув Ла Моль, зчіплюючи руки, — повірте, я не невдячний; в серці моєму на все життя лишиться найкраще почуття до вас.

— Ну, то воно недовго проживе! — сказала Маргарита, зворушена тоном, який не лишав сумніву в щирості слів молодого чоловіка. — Або рани ваші відкриються і ви вмерете від утрати крові, або в вас пізнають гугенота, і ви не зробите сотні кроків по вулиці, як вас докінчать.

— А проте, я мушу піти з Лувра, — мурмотів Ла Моль.

— Мушу! — сказала Маргарита, впинаючись в нього своїм ясним і глибоким поглядом, і потім, бліднучи, додала: — Ах! Так! Розумію! Пробачте, пане! За стінами Лувра, певне, є хтось, кому відсутність ваша завдає жорстокої тривоги. Правда, пане де Ла Моль, це цілком природно, я розумію. Чому ви не сказали зразу або, краще, чому я не подумала про це сама! Коли даєш кому притулок, мусиш дбати про почуття свого гостя так само, як про перев'язування його ран, піклуватися його душею, як піклуєшся тілом.

— Ні, пані, — відповів Ла Моль, — ви якось дивно помиляєтесь. Я майже самотній на світі і зовсім самотній в Парижі, де ніхто мене не знає. Мій убивця був першою людиною, з якою я розмовляв у цьому місті, а ваша величність — першою жінкою, що

звернулася до мене з словами.

— Тоді, — сказала з подивом Маргарита, — чому хочете ви піти звідси?

— Тому, — сказав Ла Моль, — що минулої ночі ваша величність не мали спокою, а цю ніч...

Маргарита почервоніла.

— Жільйона, — сказала вона, — вже ніч: гадаю, час уже віднести ключі.

Жільйона усміхнулася і вийшла.

— Але, — говорила далі Маргарита, — коли ви в Парижі самі, без друзів, що маєте робити ви?

— Пані, у мене їх буде багато. Коли за мною гнались, я подумав про свою матір, що була католичкою; мені здалося, що я бачу, як вона летить попереду мене дорогою до Лувра, з хрестом у руці, і я дав обітницю перейти в віру моєї матері, коли бог урятує мені життя. Бог не тільки урятував мені життя, він зробив більше: він послав мені одного з своїх ангелів, щоб я любив його.

— Але ви не можете ходити; ви не зробите й ста кроків, як упадете без сил.

— Пані, сьогодні я спробував ходити по кабінету; правда, я ходжу помалу і почуваю біль; але мені аби тільки дійти до Луврської площі, а там що буде, те буде.

Маргарита сперлася головою на руку в глибокій задумі.

— А король Наварський, — сказала Маргарита, навмисне згадуючи це ім'я, — ви не говорите більше про нього? Чи, міняючи віру, ви втратили бажання вступити до нього на службу?

— Пані, — відповів Ла Моль, бліднучи, — ви згадали справжню причину мого виходу з Лувра. Я знаю, що король Наварський у величезній небезпеці, і всього значення вашої величності, як принцеси французької, ледве вистачить, щоб урятувати його голову.

— Як, пане! — спитала Маргарита. — Що хочете ви сказати і про яку небезпеку згадуєте?

— Пані, — відповів нерішуче Ла Моль, — з кабінету, де ви влаштували мене, все чути.

— Правда, — прошептала про себе Маргарита, — пан де Гіз казав мені це.

Потім спитала вголос:

— І що ж ви чули?

— Перш за все, розмову вашої величності з братом.

— З Франсуа? — скрикнула Маргарита, червоніючи.

— З герцогом д'Алансоном, пані; потім, коли ви поїхали, розмову панни Жільйони з пані де Сов.

— І через ці дві розмови?..

— Так, пані. Ви ледве тиждень, як вийшли заміж, і кохаєте вашого мужа. Ваш муж прийде, як приходили герцог д'Алансон і пані де Сов. Він звірятиме вам свої секрети. Я не повинен їх чути, це була б нескромність... І я не можу... я не повинен... найголовніше ж — не хочу!

З тону, яким Ла Моль вимовив останні слова, з хвилювання в голосі, з замішання його Маргарита враз зрозуміла все.

— Ах, — сказала вона, — ви чули з кабінету все, що говорилося у цій кімнаті до останньої хвилини?

— Так, пані.

Слова ці він ледве видихнув.

— І ви хочете піти звідси цієї ночі, цього вечора, щоб не чути більше?

— Цієї ж хвилини, пані, якщо ваша величність зводять дозволити мені це.

— Бідненький! — сказала Маргарита голосом, повним лагідності й дивного жалю.

Здивований такою лагідною відповіддю замість гострої відсічі, яку він сподівався почути, Ла Моль підвів несміливо голову; погляд його зустрівся з поглядом Маргарити і завмер, прикутий мов магнетичною силою до повних ясного й глибокого виразу очей королеви.

— Ви відчуваєте, що нездатні уберегти таємницю, пане де Ла Моль? — сказала лагідно Маргарита, що сиділа напівсхована в тіні густої завіси, відкинувшись на спинку крісла, і втішалася щастям вільно читати в його душі, тим часом як сама вона лишалась неприступною для нього.

— Пані, — сказав Ла Моль, — я людина нікчемна, я не вірю сам в себе, і щастя іншого болить мені.

— Чиє щастя? — сказала Маргарита, усміхаючись. — Ах, так, щастя короля Наварського! Бідний Генріх!

— Ви ж знаєте, що він щасливий, пані! — жваво скрикнув Ла Моль.

— Щасливий?..

— Так, бо ваша величність жалієте його.

Маргарита почала м'яти в руках свою шовкову торбинку і розпускати її золоті шнурки.

— Отже, ви відмовляєтесь бачити короля Наварського, — сказала вона. — Це ваше остаточне рішення?

— Я не смію надокучати його величності в цей час.

— А брату моему, герцогові д'Алансону?

— О, пані, — скрикнув Ла Моль, — герцогові д'Алансону! Ні, ні, герцогові д'Алансону ще менше, ніж королю Наварському.

— Тому що?.. — спитала Маргарита, зворушена аж до тремтіння в голосі.

— Тому що хоч я уже й надто поганий гугенот, щоб бути відданим слугою його величності короля Наварського, але ще не досить добрий католик, щоб бути в числі друзів герцога д'Алансона і пана де Гіза.

На цей раз очі потупила Маргарита, відчувши, що слова Ла Моля вразили її до глибини душі: вона й сама не знала, чи слова ці приємні їй, чи неприємні.

В цю хвилину увійшла Жільйона. Маргарита глянула на неї запитливим поглядом. Жільйона теж поглядом відповіла, що все зроблено. Їй пощастило передати ключ королю Наварському.

Маргарита перевела очі на Ла Моля, що сидів перед нею в нерішучості, схиливши голову на груди, блідий, як бліда буває людина, що страждає і тілом і душею.

— Пан Ла Моль гордий, — сказала вона, — і я не зважуюсь звернутися до нього з пропозицією, бо він відхилить її безперечно.

Ла Моль підвівся, ступив крок до Маргарити і хотів стати перед нею на коліна на знак того, що він увесь в її розпорядженні; але глибокий, гострий, пекучий біль видавив сльози на його очі, і він, почувавши, що от-от упаде, вхопився за оббивку стіни, щоб утриматись на ногах.

— От бачите, — скрикнула Маргарита, підбігаючи до нього і підхоплюючи його в свої обійми, — бачите, пане, що я вам ще потрібна.

Губи Ла Моля ледве помітно ворухнулись.

— О, так! — прошепотів він. — Як повітря, яким я дихаю, як денний світ, який я бачу!

В цю хвилину в двері Маргарити тричі постукали.

— Чуєте, пані? — злякано сказала Жільйона.

— Уже! — пробурмотіла Маргарита.

— Відчиняти?

— Чекай. Це, може, король Наварський.

— О, пані! — скрикнув Ла Моль, якому зразу вернули силу ці кілька слів, вимовлених королевою так тихо, щоб їх могла чути сама тільки Жільйона. — Пані! Благаю вас на колінах, дозвольте мені піти звідси, — так, пані, живим чи мертвим! Майте жаль до мене! О, ви не відповідаєте! То я заговорю! І коли я заговорю, то ви мене, сподіваюсь, самі виженете!

— Мовчіть, нещасний! — сказала Маргарита, почувавши безмірну втіху від докорів молодого чоловіка. — Мовчіть же!

— Пані, — відповів Ла Моль, не чуючи в голосі Маргарити тієї суворості, яку він сподівався почути, — пані, кажу вам ще раз — з цього кабінету все чути. О, не примушуйте мене вмерти такою смертю, яку найжорстокіші кати не могли б вигадати.

— Тихо! тихо! — сказала Маргарита.

— О, пані, ви не маєте жалю, ви не хочете нічого слухати, нічого розуміти. Але зрозумійте ж, що я вас кохаю...

— Мовчіть же, коли я кажу! — сказала Маргарита, затуляючи своєю гарячою запашною рукою рот молодому чоловікові, а він схопив її руку обома руками і підніс до губів.

— Але... — прошепотів Ла Моль.

— Та мовчіть бо, дитино! Що це за бунтівник, не хоче слухатись своєї королеви!

Потім, вискочивши з кабінету, замкнула двері і, прихилившись до стіни і стримуючи тремтячою рукою биття свого серця, сказала:

— Відчини, Жільйона!

Жільйона вийшла з кімнати, і через хвилину зза завіси появилось хитре, розумне, трохи збентежене обличчя короля Наварського.

— Ви кликали мене, пані? — сказав король Наварський до Маргарити.

— Так, пане; ваша величність дістали мого листа?

— І, признаюсь, не без здивування, — сказав Генріх, оглядаючись навколо себе з недовірою, яка незабаром зникла.

— І не без занепокоєння, — так, пане? — додала Маргарита.

— Признаюсь і в цьому, пані. Проте, оточений запеклими ворогами і, можливо, ще небезпечнішими друзями, я згадав, що бачив раз, як очі ваші сяяли почуттям великодушності: це було в вечір нашого одруження; і вдруге бачив, як світилась в них зоря мужності, — цей другий день був учорашній день, — день, на коли призначена була моя смерть.

— І що ж, пане? — сказала Маргарита, усміхаючись, тим часом як Генріх, здавалось, намагався прозирнути в саму глибину її душі.

— Так от, пані, зваживши все це, я сказав собі, читаючи записку вашу з закликом прийти: королю Наварському, без друзів, під замком, без зброї, лишилось одно тільки — умерти славною смертю, смертю, що відзначена буде в історії, умерти від зради власної дружини — і я прийшов.

— Сір, — відповіла Маргарита, — ви заговорите іншою мовою, коли дізнаєтесь, що все, що діється зараз, є діло однієї особи, яка кохає вас... і яку ви кохаєте.

Генріх мало не відступив назад при цих словах, і його проникливі сірі очі з запитливою цікавістю глянули спід чорних брів на королеву.

— Заспокойтесь, сір, — сказала королева, усміхаючись, — я не маю претензії бути цією особою.

— Але, пані, — сказав Генріх, — це ви прислали мені ключ і записка ця ваша?

— Записка моя, признаюсь, вона йде від мене, не заперечую. Але ключ — інша річ. Досить вам знати, що він перейшов через руки чотирьох жінок, перш ніж дійшов до вас.

— Чотирьох жінок! — здивовано вигукнув Генріх.

— Так, через руки чотирьох жінок, — сказала Маргарита, — через руки королеви-матері, пані де Сов, Жільйони і мої.

Генріх задумався над загадкою.

— Тепер, пане, — сказала Маргарита, — давайте говорити розсудливо і по щирості. Чи правда те, що скрізь говорять сьогодні, ніби ваша величність згоджуєтесь зректися протестантства?

— Чутка ця помилкова, пані, я ще не згодився.

— Але ви вирішили справу?

— Я ще міркую. Що ви хочете? Коли людині двадцять років, коли людина — мало не король, — чорт візьми! — є таке, що варте меси.

— І в тім числі життя, — так?

Генріх не міг здержати легкої усмішки.

— Ви не договориєте своєї думки, сір! — сказала Маргарита.

— Полишаю союзникам догадуватись, пані, бо ми ж з вами, ви знаєте, тільки

союзники: якби ви були і союзницею і... разом з тим...

— Вашою дружиною — так, сір?

— Так, слово честі... і моєю дружиною.

— То?

— То, може, це було б мені не однаково, і я, можливо, спробував би лишитись королем гугенотів, як то кажуть... Тепер мені лишається вдовольнитись тим, що я буду живий.

Маргарита глянула на Генріха таким дивним поглядом, що в менш проникливому розумі, ніж розум короля Наварського, цей погляд викликав би підозру.

— І ви, принаймні, певні щодо результатів? — сказала вона.

— Майже, — сказав Генріх. — Ви ж знаєте, пані, що на цім світі немає нічого певного.

— Правда, — відповіла Маргарита, — ваша величність виявляєте стільки поміркованості й некорисливості, що після відмови від своєї корони й релігії ви відмовитесь, певне, — так сподіваються, принаймні, — і від союзу з французькою принцесою.

Ці слова мали в собі таке глибоке значення, що Генріх мимоволі здригнувся. Але, з швидкістю блискавки притамувавши своє хвилювання, сказав:

— Пригадайте, пані, що в цей момент я не маю свободної волі. Отже, я зроблю те, що звелить мені король французький. Про свої ж бажання скажу: якби зо мною порадилися хоч трохи в справі, що стосується мого трону, честі й життя, я волів би не угрунтовувати своє майбутнє на правах, які дає мені наше вимушене одруження, а поховав би себе добровільно десь у замку або в монастирі.

Ця неремствива покора перед своїм становищем, це зречення від мирських діл вжахнули Маргариту. Вона подумала, що, може, скасування шлюбу вирішено між Карлом IX, Катериною і королем Наварським. Чому б їй не бути також одуреною або жертвою? Тому, що вона сестра Карла і дочка Катерини? Досвід навчив її, що на цьому не можна базувати свою безпечність. Честолюбство ужалюло душу молодої жінки, або, краще сказати, молодій королеви, яка стояла надто високо над малодушністю звичайних людей, щоб дати опанувати себе самолюбній досаді: у кожній, навіть звичайній, жінки, коли вона кохає, кохання не має в собі ознак малодушності, бо справжнє кохання — теж честолюбство.

— Ваша величність, — сказала Маргарита з глумливою погордою в тоні, — ви не маєте, здається, великого довір'я до зорі, що сяє над чолом кожного короля.

— Ах, — сказав Генріх, — я пильно шукаю свою і не можу побачити, бо вона схована в хмарах, що бурхливо гуркочуть надо мною.

— А коли б подих жінки розігнав ці хмари і вернув зорі колишній блиск?

— Це дуже важко. Гадаєте, що такої жінки немає?

— Ні, гадаю тільки, що вона не має такої сили.

— Ви хочете сказати — бажання?

— Я сказав — сили, і знову кажу це. Жінка тоді тільки сильна, коли кохання і

особистий інтерес поєднуються в ній в однаковій мірі; а коли те або друге переважає, вона, як Ахілл[41], має вразливе місце. Отже, коли я не помиляюсь, я не можу покладати надій на кохання цієї жінки.

Маргарита замовкла.

— Слухайте, — вів далі Генріх, — при останньому ударі дзвону на дзвіниці Сен-Жермен-л'Оксерруа ви повинні були подумати, як вернути собі свободу, віддану в формі плати за знищення людей моєї партії, а я — про те, щоб врятувати своє життя. Це було головне... Ми втрачаємо Наварру, я знаю добре; але Наварра — річ незначна в порівнянні з свободою голосно говорити у власному домі, — а ви не сміли робити цього, коли хтось слухав вас з цього кабінету.

Не зважаючи на всю свою заклопотаність, Маргарита не могла втриматись від усмішки. Король Наварський уже підвівся, збираючись піти до своїх апартаментів, бо вже кілька хвилин, як пробило одинадцятую годину, і всі в Луврі спали або удавали, що сплять.

Генріх ступив кілька кроків до дверей, потім, раптом зупинившись, ніби тільки тепер згадав про те, що привело його до королеви, сказав:

— До речі, пані, чи не маєте ви чого сказати мені або чи не бажаєте ви, щоб я скористувався з нагоди подякувати вам за відстрочку, яку дала мені вчора ваша мужня присутність в збройовому кабінеті короля? Це правда, пані, ви з'явилися, — не смію не визнати цього, — вчасно, спустившись на сцену, як античне божество, щоб урятувати мені життя.

— Нещасний! — глухо скрикнула Маргарита, хапаючи мужа за руку. — Як не бачите ви, що, навпаки, ніщо не врятоване, — ні воля ваша, ні корона, ні життя!.. Сліпець! Безумець! Бідний безумець! Ви побачили в моїй записці тільки заклик на побачення? Ви думали, що Маргарита, ображена вашою байдужістю, хоче заплатити за образу?

— Але, пані, — сказав здивовано Генріх, — признаюся...

Маргарита знизала плечима з нез'ясовним виразом.

В ту хвилину якийсь чудний звук, ніби гостре й стримане шкрябання, почувся в маленьких потайних дверях.

Маргарита потягла короля до цих дверей.

— Слухайте, — сказала вона.

— Королева-мати виходить із своїх покоїв, — прошепотів, уриваючись від страху, чийсь голос, в якому Генріх відразу пізнав пані де Сов.

— Куди йде вона? — спитала Маргарита.

— До вашої величності.

І шелестіння шовкового плаття, віддаляючись, показало, що пані де Сов зникла.

— О! — скрикнув Генріх.

— Я була певна цього, — сказала Маргарита.

— І я цього боявся, — сказав Генріх, — і от доказ, гляньте.

Бистрим рухом він розкрив свій камзол чорного бархату і показав Маргариті тонку

сталеву кольчугу і довгий міланський кинджал, що блиснув у нього в руці, як змія на сонці.

— Багато тут значать зброя і кольчуга! — скрикнула Маргарита. — Ні, ні, сір, сховайте кинджал: правда, це королева-мати, але королева-мати сама.

— Але...

— Вона, я чую її, мовчить!

І, нахилившись до вуха Генріха, сказала йому потихеньку кілька слів, які молодий король вислухав уважно і разом з тим здивовано.

Генріх поквапно сховався за запоною ліжка.

Тим часом Маргарита з легкістю пантери плигнула до кабінету, де, увесь тремтячи, дождався Ла Моль, відімкнула кабінет, знайшла молодого чоловіка і, стискаючи йому руку в пільмі, сказала, нахилившись так близько, що він почув, як гаряче й запашне її дихання вогкою парою війнуло йому в обличчя:

— Мовчить! Мовчить!

Потім, вернувшись до опочивальні і замкнувши двері, вона розпустила своє волосся, розрізала кинджалом усі зав'язки на платті й кинулась у постіль.

І вчасно: в замку повернувся ключ.

Катерина мала відмички від усіх дверей у Луврі.

— Хто там? — крикнула Маргарита, тим часом як Катерина ставила коло дверей сторожу з чотирьох дворян, які прийшли з нею.

І Маргарита, ніби налякана цією несподіваною появою, зіскочивши з постелі, вийшла зза запони ліжка в білому пеньюарі і, пізнавши Катерину, підійшла до неї і поцілувала руку своєї матері з таким виразом здивування, що одурила навіть флорентійку.

XIV. Друга шлюбна ніч

Королева-мати надзвичайно бистро обвела очима навкруги себе. Бархатні пантофлі коло ліжка, вбрання, розкидані по стільцях, очі Маргарити, що їх вона протирала, щоб прогнати сон, — все це переконало Катерину, що вона розбудила дочку.

Тоді вона усміхнулась як жінка, плани якої здійснюються, і, присуваючи крісло, сказала:

— Сядьмо, Маргарита, та поговоримо.

— Я слухаю вас.

— Час вам, — сказала Катерина, заплющуючи очі і вимовляючи слова з повільністю, властивою людям, що розмірковують або глибоко лицемірять, — час вам, дочко, зрозуміти, наскільки брат ваш і я бажаємо зробити вас щасливою.

Вступ був жахливий для того, хто знав Катерину.

"Що хоче вона сказати?" — подумала Маргарита.

— Звичайно, віддаючи вас заміж, — вела далі флорентійка, — ми виконали один з тих політичних актів, які часто продиктовуються правителям держави серйозними

міркуваннями. Але доводиться визнати, бідна моя дитино, ми не подумали, що відразу короля Наварського до вас, такої юної, вродливої і чарівної, лишиться настільки упертою.

Маргарита встала і, загортаючи на собі нічне своє вбрання, зробила матері церемонний реверанс.

— Тільки сьогодні увечері дізналась я, — сказала Катерина, — а то б прийшла до вас раніше, — дізналась, що муж ваш не думає приділяти вам уваги, яка належить вам не тільки як вродливій жінці, а й як принцесі французькій.

Маргарита зітхнула, і Катерина, підбадьорена мовчазною згодою, говорила далі:

— Що король Наварський відверто утримує одну з моїх фрейлін і вона кохає його до непристойності, що він зневажає кохання жінки, з якою його зволили з'єднати, — це нещастя, проти якого ми, бідні всесильні, не можемо нічого вдіяти, але за яке наймізерніший дворянин нашого королівства покарав би свого зятя, викликавши його на поєдинок або звелівши викликати своєму синові.

Маргарита схилила голову.

— Давно вже, — вела далі Катерина, — бачу я, дочко, по червоних ваших очах, по гірких вихватках проти Сов, що рана у вашому серці не може, не зважаючи на всі старання ваші, стікати кров'ю скрито.

Маргарита здригнулась: запона над ліжком злегка поворухнулася, але Катерина, на щастя, не помітила.

— Рану що, — казала вона, подвоюючи свою ніжну лагідність, — рану цю, дитино моя, повинна вилікувати рука матері. Ті, хто дбає про щастя ваше, вирішили одружити вас і тепер, дбаючи за вас, помічають, що Генріх Наварський щоночі помиляється опочивальнею; ті, хто не може дозволити, щоб якийсь корольчук ображав щохвилини жінку вашої вроди, походження і гідності, зневажаючи особу вашу і не дбаючи про потомство; ті, хто бачить, нарешті, що при першому ж вітрі, який здасться йому гожим, ця безумна й зарозуміла голова повернеться проти нашої фамілії й вижене вас з свого дому, — чи не мають вони права самі вилучити його з свого роду і забезпечити ваше майбутнє більш гідним вас і вашого становища способом?

— Проте, пані, — відповіла Маргарита, — всупереч вашим пройнятим материнською любов'ю спостереженням, які сповнюють мене втіхою й гордістю, дозволю собі нагадати вашій величності, що король Наварський — мій муж.

Катерина зробила гнівний рух і, наблизившись до Маргарити, сказала:

— Він ваш муж! Чи ж для того, щоб бути мужем і жоною, досить церковного благословення? І освячення шлюбу полягає хіба тільки в словах священника? Він ваш муж! Ех, дочко, коли б ви були пані де Сов, ви могли б відповісти мені це. Але Генріх Наварський, всупереч нашим сподіванкам, від того часу, як ви зробили йому честь, дозволивши називати себе дружиною, віддав права дружини іншій, і в цю саме хвилину... — сказала Катерина, підвищуючи голос. — Ідіть, ідіть зо мною, це ключ до приміщення пані де Сов, і ви побачите!

— О, тихше, тихше, пані, прошу вас, — сказала Маргарита, — бо ви не тільки

помиляєтесь, а...

— Що?

— Збудите мого мужа.

З цими словами Маргарита надзвичайно граціозно підвелася і, розвіваючи своїм напіврозкритим нічним вбранням, короткі рукава якого оголяли надзвичайно красиві руки, піднесла до ліжка свічку з рожевого воску, відхилила запону і, посміхаючись до матері, показала пальцем на гордий профіль, чорне волосся і напіврозкритий рот короля Наварського, який спав, здавалось, найспокійнішим і найглибшим сном на постелі, де все було в безладді.

Бліда, з люттю в очах, усім тілом відкинувшись назад, ніби під ногами її розступилась безодня, Катерина не скрикнула, а глухо застогнала.

— Ви бачите, пані, — сказала Маргарита, — що ваші відомості неправдиві.

Катерина кинула погляд на Маргариту, потім на Генріха. Вона з'єднала в своїй живій уяві цей блідий, вогкий лоб, ці очі, обведені легким жовтявим колом, з усмішкою Маргарити і в мовчазній люті закусилася свої тонкі губи.

Маргарита дозволила матері з хвилину подивитись на картину, яка справляла на неї враження голови Медузи. Потім спустила запону, навшпиньки підійшла до Катерини і, сідаючи знов на крісло, сказала:

— Ви говорили, пані?

Флорентійка кілька секунд намагалась з'ясувати собі цю наївність молодої жінки; потім, наче її гострі очі притупились об спокій Маргарити, сказала:

— Нічого.

І великими кроками вийшла з опочивальні.

Як тільки кроки її затихли в глибині коридору, запона перед ліжком розсунулася знову, і Генріх, з сяючими очима, з тремтячими руками, задиханий, впав навколішки перед Маргаритою. Він був у самих тільки штанах та в кольчuzі, і Маргарита, від щирого серця стискаючи його руку, не могла утриматись від сміху, коли глянула на його одягу.

— Ах, пані! Ах, Маргарита! — скрикнув він. — Чим віддячу я вам за це?

І вкрив її руку цілунками, що підіймались від кисті все вище до плеча.

— Сір, — сказала вона, оступаючись лагідно, — невже ви забули, що бідна жінка, яка врятувала вам життя, страждає й зітхає по вас в цю хвилину? Пані де Сов, — додала вона зовсім тихо, — принесла в жертву свої ревності, пославши вас до мене, і може після ревності принесе в жертву й життя своє, бо гнів моєї матері жахливий, — ви знаєте це краще, ніж хто інший.

Генріх здригнувся і, підвівшись, зробив рух, щоб вийти.

— Але, — сказала Маргарита з якимсь дивним кокетством, — я розміркувала і замикаю двері. Вам передали ключ без вказівки для чого, і всі гадатимуть, що сьогодні ви віддали перевагу мені.

— І я віддаю її вам, Маргарита, коли б тільки ви схотіли забути...

— Тихше, сір, тихше, — сказала Маргарита, вимовляючи свої слова мов пародію на

сказані десять хвилин тому своїй матері, — вас чути з кабінету, а що я не зовсім ще вільна, благаю вас, сир, говорити не так голосно.

— О, о! — сказав Генріх, напівсміючись, напівхмуруючись. — Правда ваша, я забув, що, певне, не мені доведеться завершити цю цікаву сцену. Цей кабінет...

— Зайдімо туди, сир, — сказала Маргарита, — я хочу мати честь відрекомендувати вашій величності відважного дворянина, пораненого під час убивств, коли він з'явився в Лувр попередити вашу величність про небезпеку.

Королева підійшла до дверей. Генріх пішов слідом.

Двері відчинились, і Генріх здивовано зупинився, побачивши в цьому кабінеті, призначеному для несподіванок, якогось чоловіка.

Але Ла Моль, несподівано опинившись перед королем Наварським, був здивований ще більше. Генріх іронічно скинув оком на Маргариту, яка витримала його погляд цілком спокійно.

— Сир, — сказала Маргарита, — я боялась, щоб цього дворянина, який присвятив себе службі вашій величності, не вбили в самому моєму приміщенні, і взяла його під свою охорону.

— Сир, — сказав тоді молодий чоловік, — я граф Лерак де Ла Моль, якого дожидали ваша величність і якого рекомендував вам бідолашний де Теліньї, вбитий поруч мене.

— Ага! — сказав Генріх. — Правда, королева передала мені листа; але чи не мали ви ще листа від правителя Лангедока?

— Так, сир, з наказом передати вашій величності зараз, як прибуду.

— Чому ж ви не зробили цього?

— Сир, я з'явився до Лувра вчора ввечері, але ваша величність були зайняті і не могли прийняти мене.

— Правда, — сказав король, — але ви могли б, я думаю, передати листа через когось іншого.

— Я мав розпорядження від пана д'Оріака не віддавати нікому, крім вашої величності, бо в тому листі, як він сказав мені, є такі важливі повідомлення, що він не зважується доручити його звичайному посланцеві.

— Правда, — сказав король, приймаючи й читаючи листа, — він закликає мене покинути двір і їхати у Беарн. Хоч пан д'Оріак і католик, проте він з моїх щирих друзів, і можливо, що до нього, як до правителя провінції, дійшли чутки про те, що готувалося. Ах! Чому, пане, ви не передали мені цього листа три дні тому, замість того, щоб передати сьогодні?

— Тому що, як я вже мав честь сказати вашій величності, я міг прибути в Париж, не зважаючи на всі старання, тільки вчора.

— Шкода, шкода, — пробурмотів король, — тепер ми були б у безпеці або в ла Рошелі, або десь на добрій рівнині з двома-трьома тисячами кінних воїнів.

— Сир, що сталося, те сталося, — сказала Маргарита півголосом, — і, замість гаяти час, нарікаючи на минуле, годилося б подумати, як здобути можливо краще в майбутньому.

— На моєму місці ви ще надіялися б на щось, пані? — запитливо дивлячись на неї, сказав Генріх.

— Так, безперечно, я дивилася б на справу, як на гру в три ставки, з яких програла тільки першу.

— Але, пані, — сказав тихенько Генріх, — коли б я був певен, що ви будете зо мною в половині.

— Коли б я хотіла прилучитись до ваших ворогів, — відповіла Маргарита, — я б давно це зробила.

— Правда ваша, — сказав Генріх, — я невдячний і, як ви кажете, все ще може уладнатись.

— Сір, — відповів Ла Моль, — я бажаю вашій величності всякого щастя, але у нас нема вже пана адмірала.

Генріх усміхнувся лукавою мужицькою усмішкою, яку зрозуміли при дворі тільки в той день, коли він став королем французьким.

— Але, пані, — заговорив він, пильно дивлячись на Ла Моля, — дворянин цей не може жити у вас, не заважаючи вам у найбільшій мірі і не наражаючись сам на всякі несподіванки. Що ви будете робити з ним?

— Сір, — сказала Маргарита, — чи не могли б ми перевести його кудись із Лувра, бо я цілком згодна з вами.

— Трудно.

— Чи не можна б улаштувати пана де Ла Моля в домі вашої величності?

— Пані, ви ще й досі вважаєте мене за короля гугенотів, що має свій народ. Ви ж знаєте, що я наполовину вже католик і зовсім не маю народу.

На місці Маргарити інша похопилася б відповісти: і він католик. Але королева хотіла, щоб Генріх сам спитав про те, що вона бажала довести до його відома, а Ла Моль, бачачи, що покровителька його зупинилась, і не знаючи ще, куди поставити ногу на слизькому ґрунті такого небезпечного двору, яким був двір французький, теж мовчав.

— Проте, — заговорив знову Генріх, перечитуючи принесеного Ла Модем листа, — пан правитель Прованса пише мені, що мати ваша була католичка і що з цього походить та приязнь, яку він почуває до вас?

— Та й мені говорили ви, — сказала Маргарита, — про дану вами, пане граф, обітницю перемінити віру? Тут я щось ніби плутаю; допоможіть мені, пане де Ла Моль.

Чи не йшлося про Щось подібне до того, чого, може, бажав би й король?

— Ах, так! Але ваша величність так холодно прийняли сказане мною про це, — відповів Ла Моль, — що я не насмілився...

— Бо мені не було до того діла, пане. Розкажіть королю.

— Ну, що то за обітниця? — спитав король.

— Сір, — сказав Ла Моль, — коли за мною гнались убивці, а я був беззбройний і майже вмирав від двох ран, мені здалося, що тінь моєї матері з хрестом у руці веде мене до Лувра. Тоді я дав обітницю, якщо врятую своє життя, перейти в віру моєї

матері, якій бог дозволив вийти з могили, щоб бути мені за провідницю в ту страшну ніч. Бог привів мене сюди. І от я тут під подвійним захистом — принцеси французької і короля Наварського. Життя моє врятоване чудом, і мені лишається тільки виконати обітницю. Я готовий стати католиком.

Генріх нахмурих брови. Як скептик, він розумів зречення з міркувань інтересу, але з сумнівом дивився на зречення через віру.

"Король не хоче взяти під опіку мого протеже", — подумала Маргарита.

Ла Моль почував себе ніяково між цими двома супротивними бажаннями. Він почував, хоч і не усвідомлював, що опинився в смішному становищі. Маргарита з жіночою тонкістю допомогла йому вийти із скрути.

— Сір, — сказала вона, — ми забули, що пораненому потрібен спокій. Я сама так хочу спати, що мало не валюся з ніг. Гляньте на нього!

Ла Моль справді зблід, але збліднути примусили його останні слова Маргарити, які він почув і з'ясував по-своєму.

— То що ж, пані, — сказав Генріх, — нема нічого простіше; хіба ми не можемо дати спокій панові де Ла Молю?

Молодий чоловік звернув на Маргариту благальний погляд і, не зважаючи на присутність двох коронованих осіб, сів, втрачаючи сили від жалю та втоми.

Маргарита зрозуміла кохання, що світилося в цьому погляді, і жаль, що викликав знесилення.

— Сір, — сказала вона, — вашій величності годилося б зробити цьому молодому дворянинові, що ризикував життям за свого короля, прибігши сюди сповістити вам про смерть адмірала і де Теліньї, хоч сам був поранений, — годилося б, кажу я, зробити йому честь, за яку він вдячний буде все своє життя.

— Яку, пані? — сказав Генріх. — Кажіть, я готовий зробити.

— Пан де Ла Моль спатиме цю ніч в ногах у вашої величності, а ви ляжете в постіль. Я ж, за дозволом августійшого мого мужа, — додала Маргарита, усміхаючись, — покличу Жільйону і ляжу, бо, запевняю, сір, з нас трьох мені відпочити треба не менше, ніж іншим.

Генріх був людина спритна, може навіть занадто: і друзі і вороги дорікали його цим пізніше. Він зрозумів, що та, яка не допускає його до подружнього ложа, здобула собі це право через його власне байдуже ставлення до неї; до того ж Маргарита щойно вже помстилась за цю байдужість, врятувавши йому життя. І в відповідь свою він не вклав почуття самолюбства.

— Пані, — сказав він, — коли б пан де Ла Моль мав сили перейти до мого приміщення, я запропонував би йому моє власне ліжко.

— Так, — відповіла Маргарита, — але в ваших покоях ні для вас, ні для нього немає тепер безпечності, і добрий розум підказує вашій величності лишитись тут до завтра.

І вона, не слухаючи короля, покликала Жільйону, звеліла постелити королю на кушетці, а в ногах короля — Ла Молю, і той, здавалось, був такий щасливий та задоволений з такої честі, що ніби й не почував своїх ран.

Маргарита ж зробила королю церемонний поклон і, вернувшись до себе в опочивальню та позамикавши всі забори, лягла.

— Треба добитись, — сказала вона сама собі, — щоб завтра де Ла Моль мав покровителя в Луврі, і той, хто сьогодні не схотів його слухати, завтра буде каятись.

Потім вона зробила Жільйоні знак вислухати останні її накази.

Жільйона підійшла.

— Жільйона, — сказала вона тихенько, — завтра треба зробити так, щоб брат мій герцог д'Алансон прийшов сюди до восьмої години ранку.

Пробило дві години.

Ла Моль з хвилину поговорив про політику з королем, який потроху засинав, а потім захріп так, ніби спав на своєму шкіряному беарнському ліжку.

Ла Моль, можливо, заснув би, як і король; але Маргарита не спала: вона ворочалась в постелі, і це ворочання турбувало думки і сон молодого чоловіка.

— Він дуже молодий, — шепотіла Маргарита в безсонні, — дуже несміливий; може навіть, — треба буде пересвідчитись, — може навіть він був би смішний; проте, прекрасні очі... стан прегарний, стільки чарівності... А що, як не відважний?.. Він тікав... зрікається віри... прикро, а мрія починалась так гарно... побачимо... Хай усе йде, як йде, покладімось на потрійного бога цієї навісної Генрієти.

І на ранок Маргарита, нарешті, заснула, шепочучи:

— Eros — Cupido — Amor.

XV. Чого хоче жінка, того хоче бог

Маргарита не помилилась; злоба, що скупчилась в глибині душі Катерини від цієї комедії, інтригу якої вона бачила, не маючи сили нічого змінити в розв'язці, мусила знайти собі вихід. Замість іти до своїх покоїв, королева-мати пішла прямо до своєї фрейліни.

Пані де Сов дожидалась двох візитів: вона сподівалась приходу Генріха і боялась приходу королеви-матері. Вона лежала напіводягнута в ліжку, а Даріола була насторожі в передпокої, коли почула, що в замку повертається ключ, потім до кімнати наближаються повільні кроки, що могли б здатися важкими, коли б їх не приглушував товстий килим. Вона не впізнала в них легкої і швидкої ходи Генріха, не мала сумніву, що Даріолі не дали попередити її, і дожидалась, спершись на руку, настороживши очі й вуха.

Порт'єра відхилилась, і молода жінка, тремтячи, побачила Катерину де Медічі.

Катерина здавалась спокійною; але пані де Сов, що за два роки звикла спостерігати її, зрозуміла, що цей спокійний вигляд ховає похмурі заміри і, може, криваву помсту.

Побачивши Катерину, пані де Сов хотіла зіскочити з ліжка, але Катерина підняла палець, даючи їй знак лишатись в постелі, і бідолашна Шарлотта завмерла на місці, збираючи всі сили своєї душі, щоб зустріти бурю, яка мовчазно насувалась.

— Звеліли ви передати ключ королю Наварському? — спитала Катерина, не

виявляючи ніякого хвилювання в тоні голосу, але з бліднучими губами.

— Так, пані... — відповіла Шарлотта голосом, якому вона даремне силкувалась надати такої ж упевненості.

— А ви бачили його?

— Кого? — спитала пані де Сов.

— Короля Наварського?

— Ні, пані, але я дожидаюсь його, і коли почула, що ключ повертається в замку, подумала навіть, що то він.

При цій відповіді, що свідчила про повну невинність пані де Сов або про найдотепніше лицемірство, Катерина не могла стримати легкого здригання. Вона стиснула свою пухку й коротку руку.

— А проте ти добре знала, — сказала вона з злою усмішкою, — добре знала, Шарлотта, що король Наварський не прийде цієї ночі.

— Я, пані, я знали це? — скрикнула Шарлотта тоном якнайкраще удаваного подиву.

— Так, ти знала.

— Якби він не прийшов, — відповіла молода жінка, здригаючись від самої тільки думки про це, — значить, він умер.

Мужності так влучно говорити неправду Шарлотті надавала певність в страшній помсті, яка чекала її, коли б розкрилась її зрада.

— А ти не писала королю Наварському, Carlotta mia? — спитала Катерина з тим самим беззвучним і жорстоким сміхом.

— Ні, пані, — відповіла Шарлотта тоном повної невинності. — Ваша величність, здається, не наказували цього.

Вони з хвилину помовчали, при чому Катерина дивилась на пані де Сов, як змія дивиться на пташку, коли хоче заворожити її поглядом.

— Ти гадаєш, що ти гарна, — сказала нарешті Катерина, — ти гадаєш, що ти спритна, — так?

— Ні, пані, — відповіла Шарлотта, — я знаю тільки, що ваша величність мали іноді велику поблажливість до мене, говорячи про мою спритність і красу.

— Ну, — сказала Катерина, дратуючись, — ти помилялась, коли думала так, а я брехала тобі, коли це говорила, ти дурна й погана проти моєї дочки Марго.

— О, це правда, пані! — сказала Шарлотта. — Я й не думаю сперечатись, особливо з вами.

— Отже, король Наварський дає перевагу моїй дочці перед тобою, а я не думаю, щоб це було те, чого ти хочеш і про що ми умовились.

— Ах, пані! — сказала Шарлотта, вибухнувши риданнями, в яких на цей раз не було нічого вимушеного. — Якщо це так, я буду дуже нещаслива.

— Це так, — сказала Катерина, встромляючи подвійне проміння своїх очей, мов подвійний кинджал, в серце пані де Сов.

— Але хто міг сказати вам це? — спитала Шарлотта.

— Піди в опочивальню до королеви Наварської, і ти знайдеш там свого коханця.

— О! — скрикнула пані де Сов.

Катерина знизала плечима.

— Ти, може, ревнива? — спитала королева-мати.

— Я? — сказала пані де Сов, збираючи всі свої сили, що вже покидали її.

— Так, ти! Мені цікаво було б побачити ревності французенки.

— Але, — сказала пані де Сов, — як же хочете ви, ваша величність, щоб я ревнувала, коли не з самого самолюбства? Я ж кохаю короля Наварського лише настільки, наскільки це потрібно для служби вашій величності.

Катерина з хвилину дивилась на неї задуманими очима.

— Може й справді так, — промурмотіла вона.

— Ваша величність читаєте в моєму серці.

— І це серце віддане мені?

— Звеліть, ваша величність, і ви побачите.

— Ну, Шарлотта, ти присвятила себе мені на службу, — отже мені треба, щоб ти була пристрасно закохана в короля Наварського і дуже ревнива, ревнива, як італійка.

— А як же буває ревнива італійка, пані? — спитала Шарлотта.

— Я скажу тобі це, — відповіла Катерина і, кивнувши два-три рази головою, вийшла так само мовчазно й повільно, як увійшла.

Стурбована гострим блиском цих очей, що розширились, як очі у кішки або пантери, і не втратили при цьому глибини свого погляду, Шарлотта не вимовила й слова при її виході, не насмілилась навіть зітхнути вільно і дихнула тільки тоді, коли почула, що двері зачинились за нею і увійшла Даріола сказати, що страшне видіння зникло.

— Даріола, — сказала вона, — постав фотель коло мого ліжка і перебудь цю ніч у фотелі. Будь ласка, бо я боюсь бути сама.

Даріола виконала наказ; але, не зважаючи на те, що коло неї була її камеристка, не зважаючи на лампу, яку вона звеліла не гасити, пані де Сов теж заснула тільки перед ранком, і весь час в ушах її бринів металічний голос Катерини.

Маргарита, хоч і заснула тільки на світанку, прокинулась при першому звукові сурм, при першому бреханні собак. Вона зараз устала і почала надівати вранішнє вбрання, недбале і разом з тим кокетливе. Далі покликала служниць, звеліла ввести в передпокій до себе придворних короля Наварського, потім, відчинивши двері, за якими замкнені були Генріх з Ла Моєм укупі, послала очима привітання Ла Мою і, звертаючись до чоловіка, сказала:

— Ну, сір, не досить примусити мою матір повірити тому, чого нема, треба ще переконати увесь ваш двір, що між нами панує цілковите порозуміння. Але заспокойтесь, — додала вона, сміючись, — і зятяйте добре мої слова, яким обставини надають значення майже урочистої обіцянки: сьогодні я востаннє піддаю вашу величність такому прикрому іспитові.

Король Наварський усміхнувся і звелів увести своїх дворян.

В хвилину, коли вони вітали його, він удав, ніби щойно помітив, що плащ його

зостався на ліжку в королеви; він попросив у них пробачення, що приймає їх так запросто, взяв з рук почервонілої Маргарити плащ і почепив його на плече. Потім, звернувшись до них, спитав про новини в місті і при дворі.

Маргарита скося поглядала на приховане здивування, що його викликала на обличчі придворних та інтимність, яку вони побачили між королем і королевою Наварською; в цей час увійшов з трьома-чотирма дворянами придверник і оповістив, що йде герцог д'Алансон.

Щоб примусити його прийти, Жільйоні досить було повідомити його, що король перебув ніч у дружини.

Франсуа увійшов так швидко, що мало не повалив, одстороняючи з дороги, тих, хто йшов перед ним. Спершу він глянув на Генріха, потім на Маргариту.

Генріх відповів йому чемним поклоном. Маргарита надала обличчю виразу повного спокою.

Потім непевним, але допитливим оком обвів усю опочивальню; побачив ліжку в безладді, зібгану подвійну подушку на постелі, капелюх короля на стільці.

Він зблід, але, зараз же опанувавши себе, сказав:

— Брате Генріх, чи підете ви сьогодні вранці грати з королем у м'яча?

— Король робить мені честь, запрошуючи мене? — спитав Генріх. — Чи це тільки люб'язність з вашого боку, шурине?

— Ні, король нічого не казав мені, — відповів герцог, трохи зніяковівши. — Але ж хіба ви не постійний його партнер?

Генріх усміхнувся, бо після останньої партії, яку він грав з королем, сталося стільки подій і таких важливих, що не було б нічого дивного, коли б Карл IX змінив постійних учасників своєї гри.

— Піду, брате! — сказав Генріх, усміхаючись.

— Підіть, — відповів герцог.

— Ви йдете? — спитала Маргарита.

— Так, сестро.

— Ви поспішаєте?

— Дуже.

— А коли б я попросила у вас кілька хвилин?

Подібне прохання з уст Маргарити було такою рідкістю, що брат подивився на неї, то червоніючи, то бліднучи.

"Що вона скаже йому?" — подумав Генріх, здивований не менше від герцога д'Алансона.

Маргарита, ніби вгадавши думки чоловіка, звернулась до нього.

— Пане, — сказала вона з чарівною усмішкою, — ви можете приєднатись до його величності, якщо хочете: таємниця, яку я маю відкрити братові, вам уже відома, і ваша величність, коли я звернулась до вас учора з приводу цієї таємниці, майже відмовили в моєму проханні. Мені не хотілося б, — казала далі Маргарита, — надокучати вашій величності, вдруге переказуючи в вашій присутності бажання, що, здається, було таке

неприємне вам.

— Що таке? — спитав Франсуа, дивлячись на них обох з подивом.

— Ага, — сказав Генріх, червоніючи з досади, — знаю, про що ви хочете говорити, пані. Правда, мені шкода, що я більше не вільний у своїх вчинках. Та коли я не можу запропонувати панові де Ла Молю своєї гостинності, бо вона не дала б ніякої певності щодо його безпеки, я, однак, не відмовляюсь рекомендувати, після вас, братові моему, герцогові д'Алансону, особу, якою ви піклуєтесь. Може навіть, — додав він, щоб надати ще більшого значення підкресленим словам, — може навіть брат мій придумає, яким способом залишити вам пана де Ла Моля... тут... коло вас... що було б найкраще, — так, пані?

— Ну, ну, — сказала сама собі Маргарита, — удвох вони зроблять те, чого ні той, ні той не зробив би сам по собі.

І звеліла відчинити кабінет та ввести молодого пораненого, сказавши Генріху:

— Це вже ваше діло, пане, з'ясувати братові, через що ми зацікавлені долею пана де Ла Моля.

Генріх в двох словах розказав герцогові д'Алансону, що був напівпротестантом з опозиції, як Генріх напівкатоликом з обережності, про те, як прибув де Ла Моль в Париж і як був поранений, коли йшов до нього з листом від пана д'Оріака.

Коли герцог повернувся, Ла Моль, що вийшов з кабінету, стояв перед ним.

Франсуа, побачивши, який він вродливий і блідий, — отже подвійно прекрасний — і через вродливість і через блідість, — відчув, що в глибині його душі народжується новий страх. Маргарита зачепила і його ревності і його самолюбство.

— Брате, — сказала вона, — цей молодий дворянин, ручуся, буде корисний тому, хто схоче взяти його до себе на службу. Якщо ви візьмете його до себе, він знайде в вашій особі могутнього пана, а ви в ньому — відданого слугу. В наші часи треба мати коло себе надійне оточення, брате, особливо ж, — додала вона, знижуючи голос так, що тільки герцог д'Алансон міг її чути, — коли хто честолюбний і має нещастя бути тільки третім сином короля.

Вона приклала пальця до губів, щоб показати Франсуа, що це тільки вступ, а головнішої частини своєї думки вона ще не сказала.

— Крім того, — додала вона, — ви, може, зважите, всупереч Генріху, що не годиться цьому молодому чоловікові жити так близько до моїх покоїв.

— Сестро, — відповів живо Франсуа, — якщо пан де Ла Моль бажає, він за півгодини буде влаштований у мене в апартаментах, і, я гадаю, там йому нічого боятись. Хто мене любить, того і я любитиму.

Франсуа брехав, бо в глибині душі він уже ненавидів де Ла Моля.

— Так, так... я не помилилась! — прошепотіла сама собі Маргарита, бачачи, що брови короля Наварського нахмурились. — Щоб вести вас обох, куди мені потрібно, треба вести одного за допомогою другого.

Потім, доповнюючи думку, додала:

— Генрієтта сказала б: добре, Маргарита!

Справді, через півгодини де Ла Моль, вислухавши повчання Маргарити і поцілувавши край її плаття, досить легко як на пораненого підіймався сходами, що вели до апартаментів герцога д'Алансона.

Минуло два-три дні, і добра згода між Генріхом та Маргаритою, здавалось, все більше зростала. Генріху дозволено було не робити зречення прилюдно, але він зрікся перед королівським сповідником і щоранку відвідував меса в Луврі. Увечері він перед очима всіх проходив до апартаментів своєї дружини, заходив через головний хід, розмовляв з нею кілька хвилин, потім виходив маленькими потайними дверима і йшов до пані де Сов, яка розповіла йому, звичайно, про візит Катерини і попередила про небезпеку, що їй досі загрожувала йому. Генріх, маючи відомості з двох боків, подвоїв обережність до королеви-матері, тим більше, що обличчя Катерини почало ставати потроху веселішим. Раз уранці Генріх побачив навіть на її блідих устах доброзичливу усмішку. В той день він ні за що в світі не зважився б їсти щось, крім яєць, що сам собі зварив, або пити якийсь напій, крім води, яку перед його очима набрали з Сени.

Убивства не припинялись, але почали спадати; гугенотів перебито було так багато, що число їх значно зменшилось. Більша частина загинула, багато втекло, дехто ховався.

Час від часу в тому чи іншому кварталі зчинявся галас: це значило, що знайшли когось, хто ховався. Убивство відбувалось потайки або привселюдно, залежно від того, де захоплено бідолаху — в місці, що не мало виходу, чи в такому місці, звідки він міг утекти. Якщо він тікав, це була величезна втіха для всього кварталу, де відбувалась подія, бо католики, замість того, щоб насититись винищенням ворогів, ставали чимраз лютішими, і чим менше лишалось гугенотів, тим лютіші були католики до цих нещасних недобитків.

Карл IX почував велику втіху, полюючи на гугенотів; потім, коли не міг уже полювати сам, з насолодою дослухався до галасу чужого полювання.

Раз, вертаючись з гри в кеглі, що була, як і гра в м'яч та полювання, його улюбленою розвагою, він зайшов до матері, з веселим обличчям, в супроводі звичайних своїх придворних.

— Мамо, — сказав він, цілуючи флорентійку, яка, помітивши його радість, намагалась збагнути, в чому справа, — мамо, славна новина! Бодай всі чорти подохли! Знаєте: труп знаменитого пана адмірала, що був пропав, знайшовся знову!

— Справді? — сказала Катерина.

— Так, так! Ви думали, як і я, мамо, що собаки розтягли його на своєму весільному бенкеті, — аж зовсім ні. Мій народ, мій дорогий, добрий народ вигадав інше: він повісив адмірала на гаку на Монфоконі:

Народ з гори Гаспара скинув вниз

І потім знизу вгору знову зніс.

— Ну, і що ж? — сказала Катерина.

— А от що, люба мамо! — відповів Карл IX. — Відколи я дізнався, що цей милий чоловічок умер, я все хотів побачити його знову. Погода чудова; сьогодні усе ніби цвіте;

повітря віє життям і пахощами; я почуваю себе так добре, як ніколи; коли хочете, мамо, сядьмо на коні і поїдьмо до Монфокона.

— Я б охоче поїхала, сину, — сказала Катерина, — коли б не призначила побачення, якого не можу відкласти; крім того, для візиту до людини такого значення, як адмірал, — додала вона, — годилося б зібрати весь двір. Спостерігачі мали б нагоду зробити цікаві спостереження. Ми побачили б, хто поїде і хто залишиться.

— Слово честі, ви маєте рацію, мамо! Відкладімо на завтра, це буде краще, мамо! Отже, запрошуйте, кого знаєте, і я запрошуватиму, або, ще краще, не запрошуймо нікого. Скажемо тільки, що їдемо туди, та й годі, усі будуть вільні їхати чи не їхати. До побачення, мамо, піду трубити в ріг.

— Ви виснажуєте себе, Карл. Амбруаз Паре щораз нагадує вам про це і має рацію: це надто важка для вас справа.

— Ба, ба, ба! — сказав Карл. — Я хотів би мати певність, що вмеру не від чого іншого. Я пережив би тоді весь двір, навіть Анрію, який має колись бути нашим наслідником, як пророкує Нострадам[42].

Катерина насупила брови.

— Сину, — сказала вона, — остерігайтесь того, що здається неможливим, а тим часом бережіть себе.

— Я тільки два-три рази, щоб підвеселити моїх собак, а то бідні тварини трохи недохнуть з нудьги! Треба б нацькувати їх на якогось гугенота: це б їх розважило.

І Карл IX вийшов від матері; пішов у свій збройовий кабінет, узяв ріг і затрубив так, що це зробило б честь самому Роланду[43]. Не можна було зрозуміти, як таке кволе тіло й бліді уста можуть видавати такі могутні звуки.

Катерина справді дожидала когось, як сказала синові. Через хвилину після його виходу служниця потихеньку доповіла їй про щось. Королева посміхнулась, устала, попрощалася з своїми придворними і пішла за служницею.

Флорентієць Рене, якому король Наварський зробив таке дипломатичне запрошення в саму ніч святого Варфоломія, щойно увійшов до молільні.

— А, це ви, Рене! — сказала Катерина. — Я з нетерпінням чекала вас.

Рене вклонився.

— Одержали ви вчора тих кілька слів, що я написала вам?

— Мав цю честь.

— Чи перевірили ви, як я веліла, докази складеного Руджієрі[44] гороскопа, які цілком відповідають пророкуванню Нострадама і кажуть, що всі три мої сини будуть королями?.. За кілька днів справи дуже перемінились, Рене, і я подумала, що доля, може, вже не така погрозлива.

— Пані, — відповів Рене, схилиючи голову, — ваша величність добре знаєте, що обставини не міняють долі; навпаки, доля керує обставинами.

— Проте, ви зробили знов жертвоприношення, — правда?

— Так, пані, — відповів Рене. — Виконувати ваші накази — мій перший обов'язок.

— Який же наслідок?

— Той самий, пані.

— Чорне ягня знов простогнало тричі?

— Знов, пані.

— Ознака трьох смертей в моїй сім'ї, — прошепотіла Катерина.

— На жаль! — сказав Рене.

— А потім?

— Потім, пані, в нутрі у нього виявлено те саме переміщення печінки, яке ми помітили у двох попередніх випадках, — вона лежала в противний бік.

— Переміна династії. Щоразу, щоразу, щоразу, — пробурчала Катерина. — Проте, треба буде змагатись, Рене.

Рене схилив голову.

— Я казав вашій величності, — відповів він, — доля керує.

— Така твоя думка? — сказала Катерина.

— Так, пані.

— Пам'ятаєш гороскоп Жанни д'Альбре?

— Так, пані.

— Нагадай мені, я його трохи забула.

— *Vives honorata*, — сказав Рене, — *morieris reformidata*, *regina ampliphicabere*.

— На мою думку, це означає: "Житимеш в почестях", а бідненька не мала найнеобхіднішого. "Помреш грізна", — а ми глузували з неї. "Будеш величніша, ніж була королевою", а вона вмерла, і вся велич її лежить у могилі, над якою ми забули навіть поставити її ім'я.

— Пані, ваша величність невірнo витлумачуєте слова *vives honorata*. Королева Наварська жила справді в почестях, бо за життя користувалась любов'ю своїх дітей і пошаною прихильників, любов'ю й пошаною тим щирішими, чим біднішою була вона.

— Так, — сказала Катерина, — згоджуюсь з таким поясненням слів "житимеш в почестях"; але "*morieris reformidata*", — побачимо, як ти це витлумачиш.

— Як витлумачу? Нема нічого легшого: "помреш грізною".

— Ну що вона, грізна мертвою?

— Настільки грізна, пані, що вона;не померла б, коли б ваша величність не боялись її. Нарешті, слова: "як королева ти звеличишся", або — "будеш величніша, ніж була королевою", теж правда, пані, бо, втративши вінець тлінний, вона, може, має тепер вінець небесний, як королева й мучениця, і, крім того, хто знає ще, яке майбутнє чекає потомство її на землі.

Катерина була надзвичайно забобонна. Вона злякалася холодного спокою Рене, либонь, більше, ніж незмінності віщувань при гаданнях; але кожна лиха приміта була для неї нагодою сміливо міняти стан справ, — отже, вона раптом спитала Рене, не виказавши нічим скритої роботи своєї думки:

— Прибули парфуми з Італії?

— Так, пані.

— Пришлете мені їх скриньку.

— Яких?

— Останніх, тих...

Катерина не договорила.

— Тих, що особливо любила королева Наварська? — спитав Рене.

— Так, тих.

— Готувати їх не треба, — правда, пані? Ваша величність знаються тепер на цій справі так само, як і я.

— Ти гадаєш? — спитала Катерина. — В кожному разі, вони роблять своє діло.

— Ваша величність не маєте нічого більше наказати мені? — спитав парфумер.

— Ні, ні! — відповіла Катерина роздумливо. — Не знаю, принаймні. Якщо в жертвах буде що нове, повідомте мене. До речі, покиньмо ягнята, візьмімось за курей.

— Ах, пані, боюсь, що ми нічого не змінимо в пророкуваннях, коли змінимо жертви.

— Роби, що кажу.

Рене вклонився і вийшов.

Катерина сіла і на хвилину замислилась; потім підвелась, перейшла до своєї опочивальні, де ждали її дами, і сказала їм про призначену на завтра поїздку до Монфокона.

Звістка про поїздку викликала багато розмов у палаці і галасу в місті. Дами почали готувати найелегантніші туалети, а чоловіки — зброю та найкращих коней. Торговці позачиняли крамниці та майстерні, а чернь убила кількох гугенотів, призапасених про всяк випадок, щоб труп адмірала не лишився без підхожої компанії.

Увесь вечір і добра частина ночі пройшли тривожно.

Ла Моль перебув найсумніший в світі день, і за ним ще три чи чотири, не менш сумні від цього.

Виконуючи бажання Маргарити, герцог д'Алансон влаштував його в своїх покоях і більше не думав про нього. Ла Моль відчув себе відразу як покинута людина, позбавлена ніжного й делікатного піклування двох жінок, і самий вже спомин про Одну з них безперестанку розривав його душу. Він мав звістки про неї через хірурга Амбруаза Паре, якого Маргарита посилала до нього; але звістки цієї п'ятидесятилітньої людини, що не знала або удавала, що не знає, як цікавлять Ла Моля найменші подробиці відносно Маргарити, були непевні і дуже недостатні. Правда, до нього зайшла раз від свого власного імені Жільйона провідати його. Візит цей справив на нього враження сонячного променя в темниці, і Ла Моль залишився після того мов засліпий, чекаючи, чи не прийде вона вдруге, але вона не приходила, хоч минуло вже два дні після першого її візиту.

Отже, коли звістка про завтрашні урочисті збори цілого двору дійшла до одужуючого, він звернувся до герцога д'Алансона з проханням дозволити йому бути супровідником герцога.

Герцог не спитався навіть, чи має він сили витримати таку втому, і відповів:

— Чудово! Дати йому коня.

Ла Моль цього тільки й хотів. Метр Амбруаз Паре прийшов, як звичайно, зробити

йому перев'язку. Ла Моль сказав, що неодмінно мусить поїхати верхи, і просив його покласти пов'язки з подвійною дбайливістю. Обидві рани — і на грудях і на плечі — нарешті затяглися і тільки рана на грудях ще давала себе відчувати. Обидві були червоні, як звичайно буває, коли рана гоїться. Метр Амбруаз Паре зав'язав їх намазаною камеддю[45] тафтою[46], що вживалася в таких випадках за тих часів, і сказав Ла Молю, що, коли він не рухатиметься надто багато під час поїздки, все буде гаразд.

Ла Моль був на вершині щастя. За винятком деякого знесилення від утрати крові та легкого головокружіння, зв'язаного з ним, він почував себе якнайкраще. До того ж, в поїздці, безперечно, візьме участь і Маргарита; він знову побачить її, і, згадуючи, як добре вплинуло на нього побачення з Жільйоною, він ні трохи не сумнівався, що вид обраниці його серця матиме ще більший вплив.

Отже, Ла Моль витратив частину грошей, одержаних ним при виїзді з дому, на придбання найкращого вбрання з білого атласу та найрозкішнішого, яке тільки міг запропонувати йому модний кравець, гаптування до плаща. Той самий кравець здобув і чоботи з напахченої шкіри, які носили за тих часів. Усе принесено було йому ранком, тільки на півгодини пізніше умовленого часу, і він не мав на що жалітись. Він швиденько вдягся, глянув на себе в дзеркало, визнав себе досить пристойно вдягненим, зачісаним, напарфумованим, і відчув задоволення з самого себе; нарешті, зробивши кілька швидких турів по кімнаті, упевнився, що коли не зважати на досить дошкульний біль, почуття морального щастя може примусити мовчати фізичні страждання.

Особливо ж личив йому вишневого кольору плащ, який він сам собі придумав і який був трохи довший, ніж звичайно за тих часів.

Тим часом як усе це відбувалося в Луврі, подібна сцена мала місце в палаці де Гіза. Високий рудоволосий дворянин розглядав перед дзеркалом червонастий шрам, Що перетинав йому все обличчя і спотворював його; він розчісував і помадив свої вуса, а також намагався замазати осоружну смугу, яка, не зважаючи на всі косметики, що були в ужитку за тих часів, знову з'являлась навіть крізь потрійний шар білил та рум'ян; коли він побачив безрезультатність своїх зусиль, враз у голові його виникла ідея: гаряче серпневе сонце палило своїм промінням двір; він спустився у двір, зняв капелюх і, піднявши носа вгору та заплющивши очі, хвилин з десять походив по двору, підставляючи обличчя під пекуче полум'я, що потоками лилося з неба.

Через десять хвилин обличчя дворянина, завдяки сонцю, стало таке яскраве, що тепер уже смуга не гармонувала з усім обличчям своєю червоністю, а здавалася в порівнянні з ним жовтою. Проте, наш дворянин, здавалось, задовольнився цією райдугою, яку він, за допомогою рум'ян, якнайкраще зрівняв з кольором усього обличчя; потім він одягся в пишне вбрання, принесене йому кравцем раніш, ніж він його покликав.

Вдягнутий, напахчений мускусом, озброєний з ніг до голови, він удруге вийшов у двір і почав гладити великого чорного коня, що не мав би рівного собі в красі, коли б шабля якогось рейтара в одному з останніх боїв громадянської війни не зробила йому

невеликого шрама, схожого на той, що був і в пана.

Проте, захоплений своїм конем, як і самим собою, цей дворянин, якого читачі, звичайно, легко впізнали, на чверть години раніш від усіх інших був уже в сідлі, і двір будинку де Гіза оголосився іржанням його скакуна, на яке відповідали вигуки "чорт візьми", на всі лади виголошувані його паном в міру того, як він оволодівав конем. За хвилину кінь, цілком укоськаний, визнав законну владу їздця; але перемогу здобуто було не без шуму, і шум цей, — можливо, що дворянин і розраховував на це, — шум цей привабив до вікна даму, яку наш укоськувач коней вітав глибоким поклоном, а вона відповіла йому найприємнішою усмішкою.

Через п'ять хвилин по тому пані де Невер звеліла покликати свого управителя.

— Пан граф Аннібал де Коконна добре снідав? — спитала вона.

— Так, пані, — відповів управитель. — Сьогодні він їв ще з кращим апетитом, ніж звичайно.

— Добре, пане! — сказала герцогиня.

Потім, звертаючись до свого першого дворянина, сказала:

— Пане д'Аргюзон, рушаймо до Лувра, але, будь ласка, доглядайте за паном графом Аннібалом де Коконна, бо він поранений, отже ще слабкий, і я ні в якому разі не хотіла б, щоб з ним скоїлося якесь нещастя. Це викликало б глузування з боку гугенотів, що мають на нього злість з тієї високощасливої ночі святого Варфоломія.

І пані де Невер, сівши теж на коня, вся осяйна, поїхала до Лувра, де було призначено загальний з'їзд.

Була друга година дня, коли ряд вершників, сяючи золотом, дорогоцінним камінням та пишним убранням, з'явився на вулиці Сен-Дені і виїхав до рогу кладовища Невинних, розгортаючись між двома рядами похмурих будинків, як величезна гадина, що вилискує на сонці різними барвами своїх кілець.

XVI. Тіло мертвого ворога завжди добре пахне

Ніяка, хоч би найбагатша, група наших часів не може дати уявлення про це видовище. Шовкові вбрання, багаті і блискучі, передані, як пишна мода, Франциском I своїм наступникам, не перетворились ще в темну вузьку одягу, що ввійшла в ужиток за Генріха III, — отже костюм часів Карла IX, не такий розкішний, як костюми попередніх епох, але, либонь, елегантніший від них, відзначався повною гармонійністю. Порівняти подібний кортеж до чогось сучасного неможливо, бо щодо парадної пишноти ми заведені тепер у рамки симетрії і казенщини.

Пажі, конюхи, дрібні дворяни, собаки й коні йшли по боках і ззаду, надаючи королівському кортежеві вигляду справжньої армії. Позаду цієї армії сунув народ, або, краще сказати, народ був усюди.

Народ ішов ззаду, по боках, попереду і вигукував неприязні поклики, бо в кортежі помітили кількох кальвіністів, що приєднались до католицизму, і народ сердився.

Уранці цього дня Карл IX в присутності Катерини та герцога де Гіза говорив

Генріху Наварському, як про річ цілком натуральну, про намір відвідати шибеницю на Монфоконі, або, краще сказати, понівечене і повішене там тіло адмірала. Першою думкою Генріха було не взяти участі в поїздки. Цього й чекала Катерина. При перших же словах, якими він висловив свою огиду, вона обмінялась поглядом і усмішкою з герцогом де Гізом. Генріх, помітивши це і зрозумівши враз, перебиваючи сам себе, сказав:

— Ай справді, чому б мені не поїхати. Я католик і маю обов'язки перед моєю новою релігією.

Потім, звертаючись до Карла IX, додав:

— Розраховуйте на мене, ваша величність, я завжди щасливий супроводити вас скрізь.

І скинув навколо себе бистрим поглядом, лічачи, скільки брів нахмурилось.

Отже, мабуть, з найбільшою цікавістю, ніж на кого іншого з усього кортежу, дивились на цього сина без матері, короля без королівства, гугенота-католика. Довге і характерне його обличчя, трохи о вульгарні манери, фамільярність з нижчими, яку він доводив до ступеня майже непристойного для короля, — вона походила від гірських звичок його юнацтва і залишилася до самої його смерті, — усе це дозволяло глядачам легко впізнати його, і дехто з них кричав:

— На месу, Анрію, на месу!

А Генріх відповідав:

— Я був на ній учора, іду сьогодні, піду завтра. Здається, — чорти б його взяли, — досить!

Маргарита їхала така гарна, свіжа, елегантна, що гомін зачарування концертом лунав навколо неї, але, треба признатись, деякі ноти його стосувались і до товаришки її, герцогині де Невер, яка щойно під'їхала на білому коні, що шалено крутив головою, ніби пишаючись своєю ношею.

— Ну, герцогиня, що нового? — спитала королева Наварська.

— Нічого не знаю, пані, — голосно відповіла Генрієтта.

І потім тихенько спитала:

— А що з гугенотом?

— Я знайшла йому майже зовсім надійний притулок, — відповіла Маргарита. — А ти що зробила з своїм великим чоловіковбивцем?

— Він забажав узяти участь в святі і їде на бойовому коні пана де Невера, з слона завбільшки. Жахливий вершник! Я дала йому дозвіл на участь, бо твій гугенот, гадаю, розумно сидить вдома, отже нема чого боятись, щоб вони зустрілись.

— О, — відповіла Маргарита, усміхаючись, — хоч би був він, — а його нема, — гадаю, що з того нічого б не вийшло. Мій гугенот предобрый хлопчина, та й годі: він голуб, а не шуліка, він буркоче, а не кусає. Та, кінець-кінцем, — сказала вона з незрівнянним виразом у голосі, злегка знизавши плечима, — може, ми тільки вважаємо його за гугенота, а насправді він брамін, і релігія забороняє йому проливати кров.

— А де герцог д'Алансон? — спитала Генрієтта. — Я його не бачу.

— Він приїде згодом. У нього боліли ранком очі, і він думав не їхати; але відомо, що він, аби не бути однієї думки з Карлом та Генріхом, тягне за гугенотами, — отже, йому дали зрозуміти, що король може витлумачити його відсутність в несприятливий для нього бік, і він перерішив. Та от, глянь, — там на щось дивляться, кричать: то він виїздить з Монмартрських воріт.

— Справді, він, пізнаю його, — сказала Генрієтта. — У нього сьогодні прекрасний вигляд. Останнім часом він став дуже дбати про себе: напевне, закохався. Та глянь бо, як добре бути принцем крові: він мчить прямо на народ, а народ перед ним розступається.

— Справді, — сміючись, сказала Маргарита, — він, гляди, ще й нас роздавить, господи прости! Звеліть вашим дворянам дати йому дорогу, герцогиня, бо, гляньте, коли отой не від'їде вбік, йому кінець.

— А, це мій герой! — скрикнула герцогиня. — Дивись, дивись!

Коконна, справді, виїхав із рядів, щоб під'їхати до пані де Невер; але в ту хвилину, коли кінь його переїздив через бульвар, що відділяв вулицю від передмістя Сен-Дені, якийсь вершник з пошту герцога д'Алансона, не маючи змоги стримати свого коня, з розгону штовхнув Коконна. Той мало не злетів зі свого велетенського коня, капелюх ледве втримався на голові; він підхопив його і люто повернувся.

— Господи! — сказала Маргарита, нахилиючись до вуха подруги. — Пан де Ла Моль!

— Отой вродливий блідий хлопець! — скрикнула герцогиня, не мігши приховати першого враження.

— Так, так, той, що мало не перекинув твого п'ємонтця!

— О, — сказала герцогиня, — зараз тут буде щось жахливе! Вони дивляться, пізнають один одного!

Справді, Коконна, повернувшись, пізнав обличчя де Ла Моля і від здивування впустив повіді: він думав, що вбив свого колишнього товариша або, принаймні, зробив його на якийсь час нездатним до бою. Ла Моль теж пізнав Коконна і відчув, що обличчя його спалахнуло вогнем. Кілька секунд — їх було досить, щоб виразились усі почуття, які таїлися в їх душах — вони дивились один на одного таким поглядом, що обидві жінки здригнулись. Потім Ла Моль, озирнувшись навколо себе і розміркувавши, певне, що місце для з'ясування справи не підхоже, пришпорив коня і приєднався до герцога д'Алансона. Коконна з хвилину постояв на місці, крутячи вуси і намагаючись підтягнути їх кінці мало не до очей; потім, бачачи, що Ла Моль від'їхав, не сказавши йому нічого, теж рушив далі.

— Ах, — з презирливим жалем сказала Маргарита, — я не помилилась!.. О, це вже занадто!

І вона, до крові закусила губи.

— Він дуже гарний, — співчутливо відповіла герцогиня.

Саме в цю хвилину герцог д'Алансон займав своє місце за королем та королевою-матір'ю, і його дворянам, що супроводили його, довелося проїхати повз Маргариту і

герцогиню де Невер. Ла Моль, проїздячи мимо двох принцес, зняв капелюх, привітав королеву, вклонившись аж до шиї свого коня, і лишався з непокритою головою, сподіваючись, що її величність ошчасливить його поглядом.

Але Маргарита згорда відвернулась.

Ла Моль, певне, прочитав на обличчі королеви вираз презирства і з блідого став мертво-білий. Більш того, він мусив ухопитись за гриву, щоб не впасти з коня.

— О, о! — сказала Генрієтта королеві. — Глянь бо, жорстока! Адже він зараз зомліє!..

— От добре! — сказала королева з презирливою усмішкою. — Тільки цього й не вистачало... Чи нема в тебе нюхальної солі?

Пані де Невер помилилась.

Ла Моль, похитуючись, зібрав сили і, міцніше сівши в сідлі, зайняв своє місце в рядах почту герцога д'Алансона.

Тим часом кортеж їхав уперед і нарешті побачив перед собою похмурий силует шибениці, спорудженої й поновленої Ангерраном де Мариньї[47]. Ніколи ще вона не була так добре оздоблена, як в цю хвилину.

Придверники та гвардійці пішли вперед і оточили місце широким колом. При їх наближенні галич, що сиділа на шибениці, знялася з жалібним кряканням.

За стовпами Монфоконської шибениці звичайно знаходили собі притулок собаки, яких шибениця приваблювала частою здобиччю, та бандити-філософи, що приходили сюди міркувати над сумною зрадливістю долі.

Сьогодні на Монфоконі не було — принаймні, так здавалось — ні собак, ні бандитів. Собак, разом з галиччю, розігнали придверники та гвардійці, а бандити замішались в юрбу, щоб використати щасливий поворот справ у своїй професії.

Кортеж зупинився; король і Катерина під'їхали першими, за ними приїхали герцог д'Анжу, герцог д'Алансон, король Наварський, пан де Гіз та їх дворяни, потім пані Маргарита, герцогиня де Невер і жінки, що складали так званий летючий ескадрон королеви, далі пажі, конюхи, слуги і народ, — усього тисяч до десяти люду.

На головній шибениці висіла якась безформна маса, чорний труп, вкритий загуслою кров'ю та гряззю, на якій біліли шари нового пилу. Труп був без голови, отже його повісили за ноги. Юрба, вигадлива, як завжди, приткнула замість голови жмут соломи, надівши на неї маску, а в рот цій масці якийсь насмішник, що знав звички пана адмірала, застромив зубочистку.

Похмуре й чудне видовище являли собою всі ці елегантні сеньйори та прекрасні дами, коли проїздили, мов змальована пензлем Гойї[48] процесія, серед почорнілих скелетів та шибениць з довгими перекладинами. Чим шумливіша була веселість відвідувачів, тим більше контрастувала вона з мертвою мовчазністю і холодною недвижністю трупів, що були предметом насмішок, від яких здригалися самі насмішники.

Багато хто ледве міг витримати це страшне видовище; а в гуртку гугенотів, що перейшли в католицизм, можна було побачити блідого на обличчі Генріха, який не міг

витримати видовища, хоч як володів собою і хоч який здатний був до вдавання. Він послався на гидкий дух, що йшов від цих людських решток, і, під'їхавши до Карла IX, який зупинився з Катериною перед трупом адмірала, сказав:

— Сір, чи не здається вашій величності, що труп цей пахне надто гидко, щоб нам лишатися тут довше?

— Ти гадаєш, Анріо? — сказав Карл IX; очі якого блищали дикою радістю.

— Так, сір.

— А я гадаю інакше... тіло мертвого ворога завжди добре пахне.

— Їй-богу, сір, — сказав Таванн, — раз ваша величність знали, що ми їдемо з візитом до пана адмірала, вам треба було запросити свого вчителя поезії, П'єра Ронсара: він склав би, не сходячи з місця, епітафію старому Гаспару.

— Можна обійтися і без нього, — сказав Карл IX, — ми зробимо це самі. От, наприклад, слухайте, панове, — сказав Карл IX, подумавши з хвилину:

Лежить отут, — ба, не лежить, —

Йому занадто цього слова, —

За ноги адмірал висить,

Бо він особа безголова.

— Браво, браво! — в один голос крикнули дворяни-католики, а гугеноти, що перейшли в католицизм, мовчки насупили брови.

Генріх в той час розмовляв з Маргаритою та з пані де Невер і удав, ніби не чує.

— Ходім, ходім, пане, — сказала Катерина, що їй сморід цей, хоч вона й відкрила свої парфуми, почав завдавати прикrostі. — Ходім, бо нема такої доброї компанії, яку б не покидали. Попрощаймося з паном адміралом і вертаймося в Париж.

Вона зробила іронічний рух головою, немов прощаючись з другом, і, ставши на чолі колони, виїхала на дорогу, тим часом як кортеж проїздив перед трупом Коліньї.

Сонце спускалось до обрію.

Натовп посунув за їх величностями, щоб до кінця намілюватись пишнотою кортежу і подробицями видовища; злодії теж пішли за натовпом, і через десять хвилин після від'їзду короля біля понівеченого трупа адмірала, на який почали повіати перші подуви вечірнього вітру, не лишилося нікого.

Кажучи нікого, ми помилились. Дворянин на чорному коні, що не міг, певне, маючи честь бути в присутності принців, роздивитись як слід на цей безформний почорнілий труп, лишився на місці і розглядав детально ланцюги, гаки, кам'яні стовпи, — словом, усю шибеницю, яка йому, як людині в Парижі новій і незнайомій з удосконаленнями, заведеними в різних справах у столиці, здавалася, певне, вершиною того, що могла вигадати людина найгидкішого.

Читачам нашим не треба пояснювати, що цією людиною був наш приятель Коконна. Досвідчене око жінки даремне Шукало його серед учасників кавалькади і переглядало їх ряди, не знаходячи його.

Пан де Коконна, як ми вже сказали, лишався в екстазі перед витвором Ангеррана де Мариньї.

Але не тільки жінка шукала де Коконна. Другий дворянин, відмітний своїм білим атласним камзолом та гарним пером, подивившись уперед і по боках, наважився озирнутись назад і побачив на червоному від останніх відблисків сонця обрії високу постать Коконна і гігантський силует його коня.

Тоді дворянин у білому атласному камзолі з'їхав з дороги, якою поїхала решта кортежу, звернув на невелику стежку і в об'їзд вернувся до шибениці.

Майже в той самий час дама, в якій ми пізнали герцогиню де Невер, як у високому дворянині на чорному коні пізнали Коконна, під'їхала до Маргарити і сказала їй:

— Обидві ми помилились, Маргарита: п'ємонтець лишився позаду, а пан де Ла Моль поїхав до нього.

— Чорт візьми! — відповіла сміючись, Маргарита. — Щось та мусить відбутись. Признаюсь, я була б рада бути кращої думки про нього.

Маргарита повернулась і побачила маневр де Ла Моля, про який ми вже казали.

Обидві принцеси теж відокремились від кавалькади, скориставшись щасливою нагодою, коли кортеж повернув перед стежкою, що вилася між широким живоplotом і, знов підіймаючись угору, проходила за тридцять кроків від шибениці. Пані де Невер сказала слово на вухо своєму капітанові, Маргарита подала знак Жільйоні, і вони вчотирьох поїхали цією доріжкою і заховались за кущем, що був найближче до того місця, де мала відбутися сцена; свідками якої вони хотіли бути. Як ми вже сказали, від цих кущів було кроків з тридцять до того місця, де Коконна в захваті жестикулював перед паном адміралом.

Маргарита зійшла з коня, пані де Невер і Жільйона зробили те саме, капітан теж зліз і взяв у руки повіддя усіх чотирьох коней. Свіжа густа трава стала трьом жінкам за софу, якої часом марно бажають принцеси.

Просвіт між кущами давав їм змогу не пропустити найменшої подробиці з того, що відбувалось.

Ла Моль об'їхав круг. Він повільно під'їхав до Коконна, став ззаду і, простигши руку, ударив його по плечу.

П'ємонтець озирнувся.

— А, — сказав він, — це таки не сон! Ви ще живі!

— Так, пане, — відповів Ла Моль, — так, я ще живий. Не з вашої вини, але ще живий.

— Чорт візьми! Я вас зразу впізнав, не зважаючи на вашу блідість, — сказав Коконна. — Ви були червоніші, коли ми бачились з вами востаннє.

— І я вас теж пізнав, — сказав Ла Моль, — не зважаючи на жовту смугу, що у вас на обличчі. Коли я зробив вам її, ви були блідіші, ніж тепер.

Коконна закусив губи, але, вирішивши, здавалось, провадити розмову й далі в іронічному тоні, сказав:

— Адже правда, пане де Ла Моль, цікаво, надто ж для гугенота, бачити пана адмірала на цьому залізному гаку? І, скажіть, є ж люди, що винуватять нас, ніби ми перебили навіть грудних гугенотенят!

— Граф, — сказав Ла Моль, уклоняючись, — я вже не гугенот, я маю щастя бути католиком.

— Ба! — скрикнув Коконна, зайшовшись реготом. — Ви обернулись, пане? Спритно!

— Пане, — тим самим серйозним і ввічливим тоном казав далі Ла Моль. — Я склав обітницю обернутись, якщо врятуюся від убивства.

— Граф, — відповів п'ємонтець, — це дуже розумна обітниця, і я вітаю вас з нею. А не склали ви ще яких інших?

— Так, пане, я склав ще одну, — відповів Ла Моль, спокійно погладжуючи свого коня.

— Яку? — спитав Коконна.

— Повісити вас отут, — бачите? — на цьому гвіздочку, що, здається, чекає вас угорі, над паном де Коліньї.

— Як! — сказав Коконна. — Отак, як я є, живого й здорового?

— Ні, пане, простромивши вас попереду шпагою через усе тіло.

Коконна став пурпурним; зелені очі його спалахнули вогнем.

— Бачили ви таке, — сказав він глумливо, — на цьому гвіздку!

— Так, — відповів Ла Моль, — на цьому гвіздку...

— Ви не досить високий для того, паночку! — сказав Коконна.

— Ну, то я вилізу на вашого коня, мій великий чоловіковбивце! — відповів Ла Моль. — А ви гадаєте, любий пане Аннібал де Коконна, що можна безкарно вбивати людей під законним і почесним приводом, що вас сотня на одного, — ну, ні! Буває день, коли людина знаходить свою людину, і я гадаю, що цей день настав сьогодні. Я б охоче розтrophив вашу дурну голову кулею з пістолета, та — шкода! — я міг би не поцілити, бо у мене ще тремтить рука від ран, яких ви по-зрадницькому завдали мені.

— Мою дурну голову! — заревів Коконна, зіскакуючи з коня. — Додолу! Ну! Ну! Витягайте шпагу, пане граф!

І сам витяг шпагу.

— Твій гугенот сказав, здається, "дурну голову", — шепнула герцогиня де Невер на вухо Маргариті. — Як на твою думку, хіба він поганий?

— Він чудовий! — сміючись, сказала Маргарита. — І я мушу сказати, що від люті пан де Ла Моль став несправедливий. Але мовчи, давай дивитись.

Ла Моль, справді, зліз з коня так само повільно, як Коконна зробив це швидко, відстебнув свій вишневий плащ, поклав його на землю, витяг шпагу і став в оборонну позицію.

— Ай! — скрикнув він, випробовуючи руку.

— Ох! — промурмотів Коконна, розгинаючи свою.

Обидва вони, як ми вже сказали, були поранені в плече, і кожний швидкий рух завдавав їм болю.

З куців почувся погано стриманий сміх. Принцеси не могли втриматись, бачачи, як бійці з гримасами потирають собі плечі. Цей вибух сміху почули й дворяни, які не знали, що мають свідків, і, озирнувшись, упізнали своїх дам.

Ла Моль став знову в оборонну позицію, твердий, як автомат, і Коконна почав бій, з притиском вигукнувши своє "чорт візьми".

— Але ж вони справді переріжуть один одному горло, якщо ми не припинимо бійки. Годі жартувати. Гей, панове, гей! — крикнула Маргарита.

— Не займай! Не займай! — сказала Генрієтта, яка, побачивши Коконна в бою, мала в глибині душі надію, що Коконна так само легко справиться з Ла Модем, як справився з племінниками та з сином Меркандона.

— О, так вони, справді, прехороші! — сказала Маргарита. — Ніби аж пашать вогнем!

Справді, бій, що почався насмішками та зачіпками, став мовчазним; скоро бійці схрестили шпаги. Обидва були непевні своїх сил, обидва при кожному надто швидкому русі намагалися стримати дриж болю від ран. Проте, Ла Моль, вп'явшись гарячими очима, напіврозкривши рота, зціпивши зуби, почав наступати невеликими, але твердими кроками на супротивника, а той, побачивши, що Ла Моль орудує зброєю дуже вправно, подавався назад, правда, потроху, проте все таки подавався. Так обидва вони наблизились аж до того рову, по другий бік якого були глядачі. Тут, ніби відступ був тільки заздалегідь передбаченим засобом наблизитись до своєї дами, Коконна зупинився і у відповідь на надто широкий випад де Ла Моля ударив його шпагою з блискавичною швидкістю; в ту ж хвилину на білому атласному камзолі де Ла Моля з'явилась червона пляма, що почала розпливатись все ширше.

— Сміло! — гукнула герцогиня де Невер.

— Бідний Ла Моль! — журно скрикнула Маргарита.

Ла Моль почув її скрик і глянув на королеву тим поглядом, що пронизує серце глибше, ніж вістря шпаги, і відповів на облудний удар досконалим ударом.

На цей раз обидві жінки скрикнули разом. Закривавлене вістря шпаги де Ла Моля виткнулося з спини Коконна.

Проте, ні той, ні той не впав; обидва лишилися на ногах, з роззявленими ротами дивлячись один на одного і відчуючи, що від найменшого руху втратять рівновагу. Нарешті, п'ємонтець, поранений тяжче, ніж його супротивник, відчуваючи, що сили покидають його в міру того, як він стікає кров'ю, упав на Ла Моля і, обхопивши його однією рукою, другою силкувався витягти кинджал. Ла Моль теж зібрав усі сили, підняв руку і держак своєї шпаги ударив Коконна в середину лоба; приголомшений Коконна упав, але, падаючи, потяг за собою супротивника, і обидва покотилися в рів.

Тоді Маргарита з герцогинею де Невер, бачачи, що бійці, навіть умираючи, намагаються докінчити один одного, кинулись з гвардійським капітаном до низ?: Але перш ніж вони прибігли, руки бійців витяглись, очі заплющились, і вони, випустивши з рук шпаги, замерли в останніх конвульсіях.

Навкруги них стояла широка калюжа крові.

— О, відважний Ла Моль! — скрикнула Маргарита, не маючи сили довше стримувати здивування. — Ах, пробач, тисячу разів пробач мені мої підозри!

І очі її сповнилися сльозами.

— Гай-гай! — шепотіла герцогиня. — Хоробрий Аннібал!.. Скажіть, пані, чи бачили ви коли таких безстрашних левів?

І зайшлася риданням.

— Їй-богу, добрі удари! — сказав капітан, силкуючись зупинити кров, що лилась потоком. — Гей! Хто там їде, — їдьте швидше!

Справді, в вечірньому присмерку з'явився якийсь чоловік, що, сидячи на передку пофарбованого в червоний колір воза, співав стару пісню, яку йому, мабуть, нагадало чудо на кладовищі Невинних:

*Любий глодик у квітках,
У листках,
Коло річки розростався.
По зелених гілочках,
Колючках,
Виноградом повивався.
Соловейко молодий,
Повабний,
Мило пісеньку співає
Про кохання, про любов, —
В кущик знов
Свою милу викликає.
Хай же квітне квітка ця
Без кінця,
Щоб сокира ні негоди,
Ані вітри буйні враз,
Ані час
Не подіяли їй шкоди.*

— Гей! Гов! — гукнув ще раз капітан. — Та їдьте бо, коли вам кажуть! Хіба не бачите, що треба допомогти цим дворянам?

Чоловік на возі, відразлива зовнішність та грубе обличчя якого дивно суперечили ніжній буколичній пісні, зупинив коня, зліз з воза і, дивлячись на тіла, сказав:

— Чудесні рани, але я роблю ще кращі.

— Хто ви? — спитала Маргарита, почувавши мимоволі якийсь нездоланний жах.

— Пані, — відповів чоловік, вклоняючись до землі, — я метр Кабош, паризький окружний кат, везу на шибеницю нову компанію панові адміралу.

— А я королева Наварська, — відповіла Маргарита. — Киньте тут свої трупи, постеліть у возі попони з наших коней і потихеньку везіть цих дворян за нами до Лувра.

XVII. Товариш метра Амбруаза Паре

Віз з Коконна та з Ла Модем рушив у вечірньому присмерку до Парижа слідом за гуртком людей, що їхали попереду. Він зупинився в Луврі; візник дістав щедрю

нагороду. Поранених перенесли в апартаменти герцога д'Алансона і послали по метра Амбруаза Паре.

Коли він прибув, поранені не прийшли ще до пам'яті.

Ла Моль потерпів менше: шпага ударила його під праву пахву, але не попустила жодного важливого органа; у Коконна ж були пробиті легені, і від дихання, що виривалося з рани, колихався вогонь на свічці.

Метр Амбруаз Паре не ручився за життя Коконна.

Пані де Невер була в розпачі, бо саме вона, будучи впевнена в силі, вправності й сміливості п'ємонтця, не дала Маргариті припинити бій. Вона охоче звеліла б перенести Коконна в будинок де Гіза, щоб доглядати його вдруге, як доглядала після першої пригоди, але щохвилини міг прибути з Рима її чоловік, і йому здалося б дивним, що в його сімейному помешканні розташувався хтось чужий.

Щоб приховати причину поранень, Маргарита звеліла перенести обох молодих людей до свого брата, де один з них уже й раніше містився, і сказала, що дворяни попадали з коней під час поїздки; але правда відкрилась через подив капітана, що був свідком бою, і при дворі незабаром стало відомо, що з'явилося двоє нових обранців слави.

Обох поранених лікував той самий хірург і однаково дбав про того й другого, але вони проходили різні стадії одужування, залежно від тяжкості їх ран. Ла Моль, не так тяжко поранений, перший прийшов до пам'яті. А Коконна лежав весь час у пропасниці, і поворот його до життя був зв'язаний з проявами найжорстокішої гарячки.

Хоча Ла Моль і лежав в одній кімнаті з Коконна, але він, прийшовши до пам'яті, не бачив свого компаньйона або не подавав знаку, що бачить його. Коконна, навпаки, як тільки розплющив очі, зараз же вп'явся ними в Ла Моля з виразом, який свідчив, що пристрасть запального темпераменту п'ємонтця нітрохи не зменшилась від втрати крові.

Коконна думав, що він марить і в маренні бачить ворога, якого він, як йому здавалось, убив уже двічі, — тільки марення триває надто довго. Він бачив, що Ла Моль лежить, як і він, що хірург йому теж робить перев'язки, далі побачив, що Ла Моль почав підводитись на ліжку, тим часом як сам він прикутий до ліжка гарячкою, кволістю й стражданням, потім Ла Моль почав уставати з ліжка, ходити, спираючись на руку хірурга, далі з палицею і, нарешті, сам.

Коконна, лежачи весь час у гарячці, дивився на всі ці періоди одужування свого компаньйона поглядом то недвижним, то лютим, але завжди погрозливым.

Усе це створило в палкій душі п'ємонтця жахливу мішанину фантастичного й реального. Для нього Ла Моль був мертвий, зовсім мертвий, і не раз, а двічі, — а тим часом він пізнавав тінь Ла Моля, що лежала на такому самому ліжку, як і він; потім бачив, як ми вже казали, що тінь устає, ходить і — страшна річ — іде до його ліжка. Коконна хотів би втекти від цієї тіні хоч би на дно пекла, але вона підійшла просто до нього, зупинилась у головах, стоячи коло нього і дивлячись; в рисах її був навіть вираз лагідності й співчуття, які Коконна прийняв за вираз пекельної насмішки.

Тоді в його душі, що була, може, більше недужа, ніж тіло, запалало сліпе бажання помсти. Коконна зосередив свої думки на одному — здобути якусь зброю і нею ударити тіло чи тінь Ла Моля, що так жорстоко мучила його. Одежа його лежала на стільці, потім її винесли, бо вона вся була в крові, отже визнали за потрібне забрати її від пораненого; але на стільці залишився кинджал, і ніхто не міг і подумати, що Коконна схоче скористуватись цим кинджалом в найближчому часі. Коконна побачив кинджал; три ночі, користуючись моментом, коли Ла Моль спав, він силкувався дотягтися рукою до кинджала; тричі сили покидали його і він зомлівав. Нарешті, на четверту ніч він дотягся до зброї, вхопив її кінцями скорчених пальців і, стогнучи від болю, сховав під подушку.

На другий день він побачив щось нечуване: тінь Ла Моля, яка, здавалось, з кожним днем набиралась нових сил, тим часом як він, зайнятий весь час страшним видінням, слабшав, думаючи, як позбутись цієї тіні, — тінь Ла Моля, що ставала дедалі рухливішою, з заклопотаним виглядом пройшлася два чи три рази по кімнаті і потім, надівши плащ, почепивши шпагу, покривши голову широким капелюхом, відчинила двері і вийшла.

Коконна зітхнув вільніше; він думав, що позбувся свого привида. Дві чи три години кров спокійніше циркулювала в його жилах, він почував себе свіжішим, ніж будь-коли від часу дуелі; коли б Ла Моль не було один день, Коконна вернувся б до пам'яті, коли б не було тиждень, Коконна може б зовсім видужав; на нещастя, Ла Моль прийшов через дві години.

Поворот його був для п'ємонтця справжнім ударом кинджала, і хоча Ла Моль прийшов не сам, Коконна навіть не глянув на його супутника.

А супутник був вартий того, щоб на нього глянути. Це був чоловік років сорока, невисокий, присадкуватий, дужий, з чорним волоссям, що спадало йому на брови, чорною бородою, що, всупереч тогочасній моді, закривала всю нижню частину обличчя; але він, здавалось, мало думав про інших. На ньому була якась шкіряна куртка, вся в рудих плямах, штани криваво-червоного кольору, грубі шкіряні черевики аж за щиколотки, шлик такого ж кольору, як штани, підперезаний він був широким поясом, на якому висів ніж.

Цей чудний чоловік, сама присутність якого в Луврі здавалась аномалією, кинув на стілець коричневий плащ і грубо підійшов до ліжка Коконна, а той, ніби в якомусь дивному зачаруванні, не відривав очей від Ла Моля, що стояв осторонь. Він подивився на хворого і, похитавши головою, сказав:

— Ви надто довго чекали, дворянине!

— Я не міг вийти раніше, — сказав Ла Моль.

— Треба було послати по мене.

— Кого?

— І то правда. Я забув, де ми. Я казав тим дамам, та вони не схотіли й слухати. Коли б слухались моїх порад, а не цього неука, що зветься Амбруазом Паре, ви давно вже змогли б шукати разом пригод або знов поштрикатися шпагами, коли таке ваше

бажання. Ну, та побачимо. Ваш приятель розуміє щось?

— Не дуже.

— Покажіть языка, пане дворянин.

Коконна висолопив языка до Ла Моля, зробивши таку жахливу гримасу, що оглядувач удруге похитав головою.

— Ого! — пробурмотів він. — Контракція мускулів! Не можна гаяти часу. Я пришлю вам сьогодні увечері готове пиття, хай вип'є його тричі, година в годину: опівночі, в годину ночі і о другій годині.

— Добре.

— Хто йому даватиме?

— Я.

— Ви самі?

— Так.

— Даєте слово честі?

— Слово дворянина!

— А коли б якийсь лікар схотів украсти хоч трохи цього пиття, щоб розкласти його і довідатись про його складові частини...

— Я виллю його до останньої краплі.

— Теж слово дворянина?

— Присягаюсь.

— Ким прислати вам пиття?

— Ким хочете.

— А як же посланий...

— Що?

— Як доб'ється до вас?

— Я подбав про це. Він скаже, що йде від пана Рене, парфумера.

— Флорентійця, що живе на мосту Сен-Мішель?

— Атож. Він має доступ до Лувра в усяку годину дня й ночі.

Невідомий засміявся.

— Правда, — сказав він, — королева-мати завдячує йому багато чим. Добре, він прийде від парфумера метра Рене. Можу і я раз скористатись з його ім'я: він не раз приймав на себе мої обов'язки, не маючи патенту.

— Ну, — сказав Ла Моль, — можу я розраховувати на вас?

— Розраховуйте.

— Платню...

— О, ми полагодимо цю справу з дворянином, коли він буде на ногах.

— І не турбуйтеся, я гадаю, він зможе подякувати вам щедро.

— Я теж так думаю. Але, — додав він з чудною усмішкою, — люди, що мають зо мною діло, бувають звичайно невдячними, і мене не здивувало б, коли б він, одужавши, забув або не поклопотався згадати про мене.

— Добре, добре! — сказав Ла Моль, теж усміхаючись. — Я буду тут, щоб відсвіжити

йому пам'ять.

— Хай так! Через дві години ви матимете пиття.

— До побачення.

— Як кажете?

— До побачення.

Невідомий усміхнувся.

— Я маю звичку, — відповів він, — казати завжди: прощайте. Отже, прощайте, пане де Ла Моль. Через дві години пиття буде у вас. Пам'ятайте, його треба випити опівночі... трьома порціями... година в годину.

Сказавши це, він вийшов, і Ла Моль залишився з Коконна сам.

Коконна чув усю їхню розмову, але не зрозумів з неї нічого: до свідомості Його доходили тільки звуки слів. З усієї розмови він зрозумів одно лише слово: північ.

Він не переставав пильно стежити за Ла Модем, який, залишаючись у кімнаті, то задумувався, то ходив з кутка в куток.

Невідомий лікар додержав слова і в призначений час прислав пиття, яке Ла Моль поставив на маленьку срібну жаровню, а сам ліг.

Це трохи заспокоїло Коконна; він теж спробував звести очі, але його гарячковий сон був тільки продовженням пропасниці, що мучила його наяву. Привид, що переслідував його вдень, знайшов його і вночі; крізь сухі повіки він не переставав бачити Ла Моля, що все погрожував йому, а якийсь голос не переставав говорити на вухо: північ! північ! північ!

Враз тремтячий дзвін годинника пролунав серед ночі і пробив дванадцять разів. Коконна знову розплющив запалені очі; гаряче дихання грудей палило сухі губи; невгамовна спрага пекла горло; маленька нічна лампочка горіла, як звичайно, і при тьмяному світі її тисячі привидів танцювали перед очима Коконна.

Тоді він побачив жакливу річ: Ла Моль устав з ліжка і, зробивши два-три круги по хаті, як яструб над пташкою, почав наближатися до нього, показуючи кулак. Коконна простяг руку до кинджала, вхопив його ручку і наготувався ударити ворога.

Ла Моль підходив ближче.

Коконна бурмотів:

— А, це ти, усе ти! Іди! А, ти погрожуєш мені, показуєш кулак, смієшся! Іди! Іди! А, ти підходиш тихенько, крок по кроку; іди, іди, я тебе заріжу.

І справді, стверджуючи рухом свою погрозу, Коконна в момент, коли Ла Моль нахилився до нього, блиснув вістрям кинджала, витягаючи його спід своєї ковдри; але зусилля, з яким п'ємонтець підіймав кинджал, розбило його сили; простягнута до Ла Моля рука зупинилась на півдорозі, кинджал випав, і вмираючий повалився на подушку.

— Ну, ну, — шепотів Ла Моль, лагідно підіймаючи його голову і підносячи йому до губів чашку, — випийте, бідолашний друже, бо ви весь в огні.

Справді, Ла Моль підносив Коконна чашку, а той прийняв її за піднятий кулак, і гарячковий мозок пораненого налякався її.

Але коли добродійний напій змочив його уста і відсвіжив груди, до Коконна знову вернувся його розум чи, краще сказати, інстинкт: він відчув, що по тілу розливається таке приємне почуття, якого він ніколи не переживав; розумним поглядом глянув він на Ла Моля, що держав його в руках і посміхався, і з очей його, ще недавно похмуро лютих, потихеньку скотилася на гарячу щоку сльоза.

— Чорт візьми! — пробурчав Коконна, спускаючи голову на подушку. — Якщо я одужаю, пане де Ла Моль, ви будете моїм другом.

— Ви одужаєте, друже, — сказав Ла Моль, — коли вип'єте три таких чашки, як оце я вам дав, і перестанете уявляти казна що.

Через годину Ла Моль, як добра сиділка, пунктуально виконуючи приписи невідомого лікаря, встав удруге, налив у чашку другу порцію пиття і підніс Коконна.

На цей раз п'ємонтець зустрів його не з кинджалом у руці, а з розкритими обіймами і з насолодою проковтнув пиття, після чого вперше заснув спокійним сном.

Третя чашка мала такий самий чудодійний ефект. Груді слабого почали дихати правильно, хоч він ще задихався. Напружені члени розпрямились, приємна вогкість виступила на гарячій шкірі, і коли на другий день метр Амбруаз Паре відвідав пораненого, він задоволено усміхнувся і сказав:

— Від цього моменту я ручуся за життя пана де Коконна. Це одно з моїх найкращих лікувань.

Наслідком цієї напівдраматичної, напівкомічної сцени, не позбавленої, проте, і певної зворушливої поезії, коли взяти на увагу дикі звичаї Коконна, було те, що приязнь між двома дворянами, яка почалася в готелі "À la Belle-Étoile" і так жорстоко була перервана подіями Варфоломійвської ночі, відновилася з новою силою і незабаром від п'яти ударів шпаги та пістолетної кулі стала більшою, ніж дружба Ореста і Пілада[49].

Як би там не було, а й старі і нові, і тяжкі й легкі рани почали, нарешті, загоюватись. Ла Моль, прийнявши на себе місію сиділки, не хотів виходити з кімнати, поки Коконна не видужає зовсім. Він підводив його на ліжку, поки той був слабкий, допомагав ходити, коли хворий почав вставати, взагалі доглядав його, як підказувала йому його лагідна і любляча вдача, і піклування його та ще дужий організм п'ємонтця привели Коконна до одужання швидше, ніж можна було сподіватися.

Проте, обох молодих людей турбувала одна думка: обидва вони, здавалося їм, бачили в гарячковому маренні, що до кожного з них підходила жінка, поява якої сповняла їх серця блаженством; але від того часу, коли вони прийшли до пам'яті, ні Маргарита, ні пані де Невер не з'являлися в їхній кімнаті. І зрозуміло: одна була дружиною короля Наварського, друга — невісткою герцога де Гіза, — чи могли ж вони перед очима всіх виявити прилюдно інтерес до простих дворян? Ні! Таку відповідь, звичайно, повинні були дати собі і Ла Моль і Коконна. Але відсутність їх все ж була для них болючою: адже їх могли забути.

Правда, дворянин, що був свідком їх бою, час від часу приходив до них і, ніби сам від себе, розпитував про здоров'я поранених. І Жільйона приходила теж сама від себе.

Але Ла Моль не наслідювався спитати про Маргариту, як і Коконна про пані де Невер.

XVIII. Вихідці з того світу

Якийсь час молоді люди ховали таємницю в глибині свого серця. Нарешті, в хвилину щирості думка, яка панувала над кожним з них, вирвалася з їх уст, і вони закріпили свою дружбу останнім доказом, без якого дружби не буває, — повним звіренням.

Вони були безумно закохані, один — в принцесу, другий — в королеву.

В непереможній відстані, що відділяла обох закоханих від мети їхніх бажань, було щось жахливе. І все ж надія так глибоко закорінена в серці людини, що, не зважаючи на все безумство своїх мрінь, вони надіялись.

А втім, обидва вони, в міру видужування, почали дбати про свою зовнішність. Всяка людина, навіть зовсім байдужа до фізичних переваг, в певних обставинах має німі розмови з своїм дзеркалом, ніби радячись з ним, і відходить від свого конфідента майже завжди задоволена. А наші молоді люди були не з тих, кому дзеркало мало б подавати надто неприємні відомості. Краса Ла Моля — його струнка постать, бліде обличчя і елегантність — відзначалася благородством; краса Коконна, дужого, ставного, з яскравим рум'янцем на обличчі, була красою сили. Навіть більше: для Коконна слабування пішло на користь. Він схуд, зблід, славетний його шрам, що завдавав йому стільки турбот схожістю різнобарвних своїх кольорів з райдугою, зник, пророкуючи, може, як і райдуга після потопа, довгий ряд ясних днів та ночей.

Обидва поранені весь час були оточені найделікатнішим піклуванням; в день, коли вони могли встати з ліжка, кожен з них знайшов на фотелі коло себе по халату, а в день, коли вони могли вдягтися, повний костюм. В кишенях їх камзолів лежали туго набиті гаманці, і вони заховали їх, щоб при слушній нагоді повернути невідомому покровителю.

Цим невідомим покровителем не міг бути принц, в приміщенні якого жили молоді люди, бо він не тільки ні разу не прийшов відвідати їх сам, а навіть не прислав довідатись про їх здоров'я.

Неясна надія підказувала серцю кожного з них, що цим невідомим покровителем була жінка, яку він кохав.

Отже, обидва поранені з надзвичайною нетерплячістю чекали моменту, коли їм можна буде вийти. Ла Моль, що одужав раніше за Коконна, міг би вже виходити, але ніби якась мовчазна згода зв'язувала його з долею друга. Вони умовились, що перший їх вихід буде присвячений трьом візитам.

Перший — до невідомого лікаря, чиє цілюще пиття принесло запаленим грудям Коконна таке чудодійне полегшення.

Другий — в готель покійного метра Ла Гюр'єра, де вони залишили чемодани й коней.

Третій — до флорентійця Рене, який, сполучаючи професію парфумера з професією

мага, продавав не любовні напої та тільки косметики та отруту, а й оракули.

Нарешті після трьох місяців нездужання та ув'язнення довгожданий день настав.

Ми сказали — ув'язнення, і це слово цілком відповідає дійсності, бо кілька разів вони, з нетерплячки, хотіли прискорити цей день, але приставлена до дверей сторожа щоразу не давала їм вийти, і вони зрозуміли, що вийдуть тільки тоді, коли дозволить Амбруаз Паре.

І от, нарешті, славетний хірург, визнавши, що слабі якщо не зовсім одужали, то близькі до повного одужання, дав їм дозвіл, і одного чудового осіннього дня, якими часом Париж вражає своїх мешканців, що вже запаслися покірністю на зиму, двоє приятелів, спираючись один одному на руку, вийшли близько другої години по півдні з Лувра.

Ла Моль, що з великим задоволенням знайшов у себе на фотелі знаменитий свій вишневий плащ, який він так дбайливо склав перед боєм, взявся бути провідником для Коконна, і той погодився без заперечення. Він знав, що приятель поведе його до невідомого лікаря, непатентоване пиття якого вилікувало його за одну ніч, тим часом як усі приправи метра Амбруаза Паре поволі вбивали його. Він поділив гроші, які знайшов у своєму гаманці, і з двох сот noblів сотню приділив у нагороду анонімному ескулапові, якому завдячував своїм одужанням: Коконна не боявся смерті, але був не від того, щоб і пожити; отже, як бачимо, він збирався щедро нагородити свого рятівника.

Ла Моль пішов вулицею Астрюс, Сент-Оноре, потім Прувелль і незабаром опинився на Базарному майдані. Біля колишнього водоймища, на місці, що зветься тепер Базарним перехрестям, виносилась восьмикутна будова на кам'яному помості; вона нагадувала великий дерев'яний ліхтар з гостроверхим дахом, на шпилі якого скрипів флюгер. У цьому восьмикутному ліхтарі було вісім прорізів: ліхтар перетинало ніби якесь дерев'яне колесо, як перетинає поле герба геральдичний малюнок, що називається смугою; колесо переділене було посередині так, щоб затискати в спеціально зроблених для цього дірках голови і руки засуджених, яких виставляли коло цих восьми прорізів.

Ця химерна будова, подібної до якої не було ніде серед околишних будов, звалась ганебним стовпом.

Коло підніжжя цієї башти стояла, як гриб, поганенька хатка, присадкувата, крива й горбата, під дахом, вкритим мохом, мов шкіра проказою.

Це було житло ката.

На ганебному стовпі стояв чоловік, показуючи перехожим язик: це був злодій, що промишляв коло Монфоконської шибениці і випадково піймався при виконанні своїх обов'язків.

Коконна подумав, що приятель привів його подивитись на це цікаве видовище, і замішався в юрбу любителів, які відповідали на гримаси засудженого викриками та вигуками.

Коконна з природи був жорстокий, видовище це дуже його тішило; він хотів би

тільки, щоб засудженому відповідали не вигуками, а камінням, коли він такий нахабний, що виставляє язика благородним сеньйорам, які зробили йому честь своїм візитом.

Отже, коли ліхтар повернувся на підмурку, щоб дати приємність і другій частині майдану втішитися виглядом засудженого, а юрба й собі подалась за ліхтарем, Коконна теж хотів піти слідом за юрбою, але Ла Моль зупинив його і сказав півголосом:

— Ми прийшли сюди зовсім не задля цього.

— А задля чого ж? — спитав Коконна.

— Зараз побачиш, — відповів Ла Моль.

Приятелі вже з тиждень, від тієї пам'ятної ночі, коли Коконна хотів штрикнути Ла Моля ножем, говорили один одному "ти".

Ла Моль підвів Коконна прямо до віконця притуленої до башти хатини, де стояв, спершись на підвіконня, якийсь чоловік.

— А, це ви, панове! — сказав чоловік, здіймаючи кривавочервоний шлик і відкриваючи голову з густим чорним волоссям, що поросло аж до брів. — Милості просимо!

— Що це за чоловік? — спитав Коконна, намагаючись розібратись у своїх спогадах, бо йому здавалося, що він бачив цю голову під час гарячки.

— Твій рятівник, любий друже, — сказав Ла Моль. — Це він приніс тобі в Лувр те пиття, яке так допомогло тобі.

— О! — скрикнув Коконна. — Коли так, друже мій...

І простяг невідомому руку.

Але чоловік, замість відповісти йому таким самим рухом, випростався і відступив від наших приятелів на дистанцію, яку займала його постать, коли він стояв схилившись.

— Пане, — звернувся він до Коконна, — дякую за честь, але ви, може, не зробили б її, коли б знали, хто я.

— Слово честі, — сказав Коконна, — коли б ви були диявол, я вважав би себе в боргу перед вами, бо без вас я був би тепер мертвий.

— Я не диявол, — відповів чоловік у червоному шлику, — але багато хто волів би бачити диявола, ніж мене.

— Хто ж ви? — спитав Коконна.

— Пане, — відповів чоловік, — я метр Кабош, паризький окружний кат!..

— А! — скрикнув Коконна, приймаючи назад руку.

— От бачите! — сказав метр Кабош.

— Ні, я таки стисну вам руку, або хай мене чорт візьме! Давайте.

— Справді?

— Усю.

— Ну, от! Більше... ще... от так!

І Коконна витяг з кишені гаманець з золотом, приготованим для безіменного лікаря, і поклав його в руку катові.

— Мені більше до вподоби була б ваша рука без грошей, — сказав метр Кабош, похитавши головою, — бо золота мені не бракує, а коли б чиясь рука торкнулася моєї, це було б для мене свято. Та хай так! Хай бог благословить вас, дворянине.

— То це ви, друже, — сказав Коконна, з цікавістю дивлячись на ката, — мучите, колесуєте, стинаєте голови, ламаєте кості? Ага, дуже приємно завести знайомство з вами.

— Пане, — відповів метр Кабош, — я не все роблю сам. Як ви, сеньйори, маєте у себе лакеїв, щоб робили те, чого ви не хочете самі робити, так і я маю помічників, що роблять чорну роботу й пораються коло мужиків. Тільки тоді, коли доводиться мати діло з дворянами, як от, прикладом, ви та ваш товариш, — о, це інша річ! — тоді я вважаю за честь особисто виконати присуд з усіма подробицями, від першої до останньої, тобто від допиту на муках до зняття голови.

Коконна мимоволі відчув, як по тілу його пробіг дріж, ніби грубий клин стис йому ноги або гостра сталь торкнулась шиї. Ла Моль, не знаючи сам через що, відчув те саме.

Але Коконна переміг це почуття, яке вважав за ганебне для себе, і, щоб закінчити розмову з метром Кабошем останнім жартом, сказав:

— Ну, метр, ловлю вас на слові: коли прийде моя черга піднятися на шибеницю Ангеррана де Маринї або на ешафот пана де Немура[50], то вже не хто інший, як ви, поклопочетесь мною.

— Обіцяюся вам.

— От тепер, — сказав Коконна, — от вам моя рука, що я приймаю вашу обіцянку.

Він подав катові руку, і той несміливо торкнувся її своєю, хоч ясно було, що він хотів би стиснути її міцно.

При його дотикові Коконна трохи зблід, але на устах у нього лишалась та сама усмішка; тим часом Ла Моль, що почув себе недобре, бачачи, як юрба повертається туди, куди повернувся ліхтар, і наближається до них, смикав його за плащ.

Коконна, як і Ла Молю, дуже хотілося покласти край цій сцені, в яку його природний нахил затяг більше, ніж він хотів би, кивнув головою і пішов.

— Ну, — сказав Ла Моль, коли вони дійшли до Трагуарського хреста, — адже тут легше дихати, ніж на Базарному майдані?

— Правда, — сказав Коконна, — але я нічого не маю проти знайомства з метром Кабошем. Скрізь добре приятелів мати.

— Навіть під вивіскою "À la Belle-Étoile", — сміючись, сказав Ла Моль.

— О, — сказав Коконна, — бідолашний метр Ла Гюр'єр помер і помер зовсім! Я бачив вогонь з аркебузи, чув свист кулі, що бовкнула, мов дзвін на соборі богоматері, і покинув його в калюжі крові, що текла у нього з носа і з рота. Якщо це й приятель, то приятель на тому світі.

Розмовляючи так, молоді люди увійшли в вулицю Арбр-Сек і попростували до вивіски "À la Belle-Étoile", що скрипіла все на тому самому місці, розбурхуючи апетит подорожнього своєю гастрономічною легендою.

Коконна з Ла Модем гадали, що побачать будинок без догляду, вдову в траурі, дітей з крепом на руці, але, на великий подив, побачили жваву діяльність в домі, пані Ла Гюр'єр в повному розквіті, дітей веселішими, ніж будь-коли.

— О, зрадлива! — сказав Ла Моль. — Вона знов вийшла заміж!

І, звертаючись до нової Артемізи[51], сказав:

— Пані, ми дворяни, що мали знайомство з бідолашним паном Ла Гюр'єром. Ми залишили тут двох коней і два чемодани і оце прийшли по них.

— Панове, — відповіла господиня дому, даремне силкуючись пригадати їх, — я не маю честі знати вас, отже звелю, з вашого дозволу, покликати чоловіка... Грегуар, покличте хазяїна.

Грегуар пішов з першої кухні, що була загальним пандемоніумом, до другої, що була лабораторією, де готувалися страви, які метр Ла Гюр'єр за життя вважав достойними умілих рук.

— Чорт мене візьми, — бурмотів Коконна, — якщо мені не прикро бачити цей дім таким веселим, коли він мусив би бути сумним. Бідолашний Ла Гюр'єр!

— Він хотів мене вбити, — сказав Ла Моль, — але я прощаю йому від щирого серця.

Тільки Ла Моль вимовив це, як з'явився чоловік з каструлькою в руці, розтираючи в ній дерев'яною ложкою цибулю.

Ла Моль і Коконна скрикнули з подиву.

Чоловік підвів голову і, теж скрикнувши, впустив каструлю, залишившись з самою тільки дерев'яною ложкою в руці.

— *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti!*[52]— сказав чоловік, вимахуючи ложкою, мов кропилом.

— Метр Ла Гюр'єр! — скрикнули молоді люди.

— Панове де Коконна і де Ла Моль! — мовив Ла Гюр'єр.

— Ви не вмерли? — сказав Коконна.

— Ви живі? — спитав хазяїн.

— Я бачив, як ви впали, — сказав Коконна, — чув стук кулі, що зробила вам щось, — не знаю, що саме. Я залишив вас у калюжі крові, що лилася з носа, з рота і навіть з очей.

— Усе це самісінька істина, як євангеліє, пане Коконна. Але стук, що ви почули, був стук кулі об мій шолом, на якому вона, на щастя, розплющилась. Проте, удар був таки сильний, і доказ тому, — додав Ла Гюр'єр, підіймаючи шлик і показуючи голу, як коліно, голову, — що у мене не лишилось, як бачите, ані волосинки.

Молоді люди вибухнули реготом, побачивши цю кумедну фігуру.

— А, ви смієтесь! — сказав Ла Гюр'єр, трохи заспокоївшись. — Ви прийшли не з лихими намірами?

— А ви, метр Ла Гюр'єр, вилікувались від своїх войовничих нахилів?

— Так, слово честі, так, панове. І тепер...

— Ну, тепер?..

— Тепер я дав обітницю не бачити іншого вогню, крім того, що у мене на кухні.

— Браво! — сказав Коконна. — Розумна річ! Тепер от що, — додав п'ємонтець, — ми залишили у вас у стайні двоє коней, а в кімнаті два чемодани.

— Ах, чорт! — сказав хазяїн, чухаючи за вухом.

— Що таке?

— Двоє коней, кажете?

— Так, у стайні.

— І два чемодани?

— Так, у кімнаті.

— От, бачите... Ви гадали, що я вмер?

— Звичайно.

— Ви ж згодні, що коли ви помилились, то й я міг помилитись?

— І гадаючи, що ми вмерли, вважали себе цілком вільним?

— Атож!.. І коли ви вмерли без заповіту... — провадив своє метр Ла Гюр'єр.

— Ну, далі?

— Я гадав, — я помилився, бачу тепер добре...

— Що ви гадали, — ну?

— Я гадав, що міг бути вашим спадкоємцем.

— Ага! — скрикнули молоді люди.

— Проте, я все ж дуже радий, що ви живі, панове.

— Отже, ви попродали коней? — сказав Коконна.

— На жаль! — сказав Ла Гюр'єр.

— А чемодани? — спитав Ла Моль.

— О, чемодани, — ні, — скрикнув Ла Гюр'єр, — тільки те, що в чемоданах.

— Скажи, Ла Моль, — мовив Коконна, — не нахабний плутяга!.. Чи не випустити йому кишки?

Погроза ця, здається, справила враження на Ла Гюр'єра, і він спробував сказати:

— Але, панове, я гадаю, справу можна полагодити.

— Слухай, — сказав Ла Моль, — я маю більше право жалітись на тебе.

— Ваша правда, пане граф, бо я, пригадую, мав сміливість у хвилину безумства погрожувати вам.

— Так, кулею, що пролетіла за два дюйми від моєї голови.

— Ви гадаєте?

— Певен.

— Коли ви певні, пане де Ла Моль, — сказав Ла Гюр'єр з невинним виглядом, підіймаючи свою каструлю, — я не смію суперечити.

— Ну, — сказав де Ла Моль, — я не вимагаю від тебе нічого.

— Як, дворянине!..

— Окрім...

— Ай! ай! — скрикнув Ла Гюр'єр.

— Окрім обіду для мене і моїх друзів щоразу, коли буду в твоєму кварталі.

— Чудесно! — скрикнув радісно Ла Гюр'єр. — До послуг, мій дворянине, до послуг!

— Отже, справа скінчена?

— Від усього серця... А ви, пане де Коконна, — провадив хазяїн, — може й підете на згоду?

— Так, але, як і мій друг, маю маленьку умову.

— Яку?

— Щоб ви повернули панові Ла Молю п'ятдесят екю, які я йому винен і віддав вам на схованку.

— Мені, пане! Коли саме?

— За чверть години перед тим, як ви продали мого коня і чемодан.

Ла Гюр'єр кивнув на знак того, що зрозумів.

— Ага, розумію! — сказав він.

Підійшов до шафи, вийняв з неї один по одному п'ятдесят екю і подав Ла Молю.

— Добре, пане, — сказав дворянин, — зробіть нам яєшню. А п'ятдесят екю хай будуть Грегуару.

— О, — скрикнув Ла Гюр'єр, — ви щедрі, як принци, панове, і можете розраховувати на мене на живого й на мертвого.

— Коли так, — сказав Коконна, — зробіть нам яєшню і не жалійте ні масла, ні сала.

Потім, глянувши на стінний годинник, сказав:

— Слово честі, Ла Моль, ти маєш рацію. Нам доведеться чекати ще три години, отже краще провести їх тут, ніж деінде. Тим більше, що тут, коли я не помиляюсь, ми майже на половині дороги до мосту Сен-Мішель.

І молоді люди посідали за стіл в тій самій невеличкій кімнаті, де виділи в славнозвісний вечір 24 серпня 1572 року, коли Коконна запропонував Ла Молю грати на першу коханку.

Треба віддати належне моральності молодих людей: на цей раз ні той, ні другий і не подумали зробити таку пропозицію.

XIX. Житло метра Рене, парфумера королеви-матері

В епоху, коли відбувалися події, про які ми розповідаємо, в Парижі для переправи з однієї частини міста до другої було тільки п'ять мостів, — почасти кам'яних, почасти дерев'яних, — і всі вони вели до Старого Міста. Мости називалися: міст де Мен'є, міст о-Шанж, міст собора богоматері, Малий міст і міст Сен-Мішель.

В інших місцях для сполучення були влаштовані пароми, що с'як-так заміняли мости.

На мостах, по боках, стояли будинки, як бачимо це й тепер на Понте-Веккіо у Флоренції.

З цих п'яти мостів, кожен з яких має свою історію, ми зупинимось тут зокрема на мості Сен-Мішель.

Міст Сен-Мішель збудований з каменя в 1373 році; не зважаючи на його, здавалось би, міцну будову, розлив Сени 31 січня 1408 року частково розвалив його; в 1416 році

його відбудували з дерева; але вночі 16 грудня 1547 р. Сена розвалила його знову; десь в 1550 році, тобто за 22 роки до того часу, про який ми розповідаємо, його знову відбудували з дерева, і хоч його треба було вже полагодити, він все ж здавався досить міцним.

Між будинками, що стояли по боках мосту, фасадом до острівця, де спалено Тамплієрів і де тепер майданчик Нового мосту, визначався дерев'яний дім, над яким звисав широкий дах, мов повіка над величезним оком. З єдиного вікна на першому поверсі, над щільно зачиненими вікном і дверима нижнього поверху, сяло червонасте світло, що притягало погляди прохожих до низького й широкого фасаду будинку, помальованого в синій колір з пишним позолоченим карнізом. Нижній поверх відділявся від наземного певного роду фрізом, що являв собою юрбу дияволів у надзвичайно різноманітних позах, а між фрізом і вікном наземного поверху простягалась широка смуга, змальована такою ж синьою фарбою, як і фасад будинку, з написом:

РЕНЕ, ФЛОРЕНТІЄЦЬ, ПАРФУМЕР ЇЇ ВЕЛИЧНОСТІ КОРОЛЕВИ-МАТЕРІ

Двері до цієї крамниці, як ми сказали, завжди були замкнені, але краще за всякі замки їх охороняла від нічних нападів страшна слава Люди, що переходили міст господаря помешкання, у цьому місці, майже завжди переходили на другий бік, ніби побоюючись, щоб дух парфумів не пройшов до них крізь стіни.

Навіть більше: сусіди з правого й лівого боку, боячись, що їх може скомпрометувати таке сусідство, вибрались із своїх помешкань після того, як метр Рене оселився на мосту Сен-Мішель, і два сусідні з домом Рене будинки стояли покинуті й замкнуті. Проте, не зважаючи на їх самотність і покинутість, спізнілі перехожі бачили крізь замкнуті віконниці порожніх будинків якесь світло і чули нібито якісь звуки, наче зойки, а це доводило, що в будинках тих бувають якісь істоти, — невідомо тільки, чи з цього, чи з того світу.

Це призвело до того, що пожильці двох будинків, сусідніх з двома покинутими будинками, почали й собі міркувати, чи не розумніше було б і їм зробити те, що зробили їхні сусіди.

Так само, мабуть, лише завдяки своїй страшній славі, метр Рене один тільки користався привілеєм держати світло після встановленого часу. Ні нічний дозор, ні сторож не насмілювались непокоїти людину, що була подвійно люба її величності — і як земляк, і як парфумер її.

Гадаючи, що читач наш, заброньований філософією вісімнадцятого віку, не вірить ні в магію, ні в магів, ми запрошуємо його зайти з нами до цього житла, яке в ту епоху, епоху забобонів, ширило навколо себе такий жах.

Крамниця в нижньому поверсі темна й порожня до восьмої години вечора, коли вона зачиняється і не відчиняється аж до другого дня; тут щодня продаються парфуми, мазі та всякі інші косметики, які виробляє досвідчений хімік. В роздрібному продажі йому допомагають двоє учнів, але ночують вони не тут, а в приміщенні на вулиці Каландр. Увечері вони виходять перед тим, як крамниця замикається. Ранком

проходжаються перед дверима, поки їх відімкнуть.

Отже, як ми вже сказали, крамниця в нижньому поверсі звичайно темна й порожня.

У цій крамниці, досить широкий і глибокій, двоє дверей, що ведуть на сходи. Одні, бокові, прокладені в самій стіні, другі йдуть знадвору, і їх можна бачити з набережної, що зветься тепер Августинською набережною, і з берега, що тепер зветься набережною Орфевр.

Обоє сходів ведуть до кімнати в першому поверсі.

Кімната ця така сама завбільшки, як і кімната в нижньому поверсі, але завіса переділяє її на дві половини. Пророблені в глибині першої половини двері виходять на надвірні сходи. Двері з бічного фасаду другої половини ведуть до потайних сходів; але дверей цих не видно, бо їх закриває висока різьблена шафа, прибита до дверей залізними скобами, і коли відчиняти цю шафу, вона штовхає двері. Тільки Катерина ними входить у кімнату й виходить з неї; приклавши око або вухо до шафи, в якій пророблено відтулини, можна чути й бачити, що робиться в кімнаті.

З обох боків другої половини кімнати є ще двоє дверей, цілком явних. Одні ведуть у невеличку кімнату, куди світло проходить згори, через стелю, і де, замість меблів, стоїть велике горно, реторти, перегонці куби, тигелі: це лабораторія алхіміка. Другі виходять до найдивовижнішої в усьому приміщенні кімнатки, де зовсім немає ні світла, ні килимів, ні меблів, а стоїть тільки щось схоже на кам'яний жертovníк.

Поміст являє собою плиту, нахилену від середини кімнати до стін, а попід муром проходить ніби жолоб, що кінчається відтулиною, в яку видно похмуру воду Сени. На вбитих у стіну гвіздках порозвішувані дивовижної форми інструменти, призначені для різання або колоття, з тонким, як голка, вістрям, або з гострим, як бритва, лезом; інші сяють як дзеркало, інші ж, навпаки, матово-сірі або темно-сині.

У кутку борсаються дві чорні курки, зв'язані одна з одною за ніжки: це святилище авгура[53].

Вернімося до середньої кімнати, переділеної завісою на дві половини.

Сюди пускають на поради простих відвідувачів. Єгипетські ібіси, мумії в позолочених повивалах, причеплений під стелею крокодил з роззявленою пащею, мертві голови з порожніми очними ямами та оскаленими зубами, пообгризані пацюками старі запорошені книги, — все це утворює мішанину, що розбиває очі й увагу відвідувача і перешкоджає його думці йти звичайною дорогою. За завісою стоять якісь пляшки, коробки, чудні на вигляд амфори; усе це освітлене двома невеликими срібними лампадами, цілком подібними одна до одної, ніби перенесеними з якогось вівтаря Санта-Марія-Новелла або з церкви Деї-Серві у Флоренції; лампади, горячи благовонною оливою, кидають жовтяве сяйво з темного склепіння, де вони висять — кожна на трьох почорнілих ланцюжках.

Схрестивши на грудях руки, Рене великими кроками ходив по другій половині середньої кімнати, похитуючи головою. По довгому й похмурому роздумуванні він зупинився перед пісочним годинником.

— Ах, — сказав він, — я забув перевернути його, і пісок, може, давно вже пересипався.

Потім, подивившись на місяць, що з великими труднощами видався з хмари, яка ніби повисла на шпилі дзвіниці собору богоматері, мовив:

— Дев'ять годин. Якщо вона прийде, це буде, як звичайно, через годину або півтори; стане часу на все.

В цю хвилину почувся гомін на мосту. Рене приклав вухо до відтулини довгої трубки, яка другим своїм кінцем виходила на вулицю в вигляді зміячої голови з роззявленою пащею.

— Ні, — сказав він, — це не вона і не вони. Це кроки чоловіка; вони зупиняються перед моїми дверима; вони йдуть сюди.

В ту хвилину почулись три короткі удари в двері.

Рене швиденько зійшов униз; проте, знову приклав вухо до дверей, не відчиняючи їх.

Знов почулись такі самі удари.

— Хто там? — спитав метр Рене.

— Хіба неодмінно треба називати імена? — спитав чийсь голос.

— Безумовно, — відповів Рене.

— Коли так, моє ім'я — граф Аннібал де Коконна, — сказав той самий голос, що говорив уже попереду.

— А я граф Лерак де Ла Моль, — сказав другий голос, що заговорив уперше.

— Почекайте, почекайте, панове, я до послуг ваших.

І Рене, відсунувши засуви, відчинив молодим людям двері і поспішив замкнути їх за ними на ключ; потім, провівши їх зовнішніми сходами, завів до другої половини середньої кімнати.

Ла Моль, входячи, зробив під плащем хресний знак; він був блідий, рука його тремтіла, і він не міг подолати своєї слабості.

Коконна оглянув одну по одній усі речі, що були в кімнаті, і, помітивши двері до темної комірчини, хотів відчинити їх.

— Вибачте, дворянине, — сказав поважно Рене, спиняючи рукою руку Коконна, — відвідувачі, що роблять мені честь своїм візитом, заходять тільки до цієї кімнати.

— А, то інша річ, — відповів Коконна. — До того ж, я відчуваю, мені треба сісти.

І сів на стілець.

Настала хвилина мовчанки: метр Рене чекав, щоб хтось з молодих людей виклав причину свого приходу. Чути було тільки свист від дихання Коконна, який ще не зовсім видужав.

— Метр Рене, — сказав він нарешті, — ви людина спритна, скажіть, чи я завжди буду калікою від моєї рани, тобто чи у мене завжди буде короткий віддих, що не дає мені сісти на коня, битися зброєю і їсти яєшню з салом?

Рене наблизив вухо до грудей Коконна і уважно вислухав легені.

— Ні, пане граф, — сказав він, — ви видужаєте.

— Справді?

— Кажу вам.

— Приємно чути.

І знову настала мовчанка.

— Чи не хочете ви дізнатись іще про що-небудь, пане граф?

— Так, — сказав Коконна, — я хочу знати, чи я справді закоханий.

— Ви закохані, — сказав Рене.

— З чого ви знаєте?

— Бо ви питаєтесь про це.

— Чорт візьми! Гадаю, що це правда. Але в кого?

— В ту, що тепер за кожним словом згадує чорта, як ви.

— Правда, — сказав Коконна, остовпівши з подиву. — Спритна ви людина, метр Рене. Ну, твоя черга, Ла Моль.

Ла Моль почервонів і мовчав у замішанні.

— Ну, якого там диявола! — сказав Коконна. — Говори!

— Говоріть, — сказав флорентієць.

— Я, метр Рене, — забелькотів Ла Моль голосом, що поволі почав ставати певнішим, — я не питатиму у вас, чи я закоханий, бо знаю це й сам і не ховаю цього від себе; але скажіть мені, чи будуть мене кохати, бо все, що досі подавало мені надію, повертається тепер проти мене.

— Ви, може, не зробили всього, що треба зробити для того.

— Що ж треба робити, пане, як не доводити пошаною й відданістю володарці думок своїх, що її справді глибоко кохають?

— Ви знаєте, — сказав Рене, — що ці вияви часом не мають сили.

— Отже, треба облишити надію?

— Ні, треба вдатись до науки. В натурі людській є антипатії, які можна перемогти, і симпатії, які можна підсилити. Залізо не магніт, але, коли його намагнітити, воно теж притягає залізо.

— Безперечно, безперечно, — пробурмотів Ла Моль, — але я проти всіх цих заклинань.

— А, якщо ви проти, — сказав Рене, — то нічого було й приходити.

— Стривайте, стривайте, — сказав Коконна, — що ти, дитина, чи що? Пане Рене, можете ви показати мені чорта?

— Ні, пане граф.

— Шкода, я сказав би йому слово-два, це, може, осмілило б Ла Моля.

— Ну, хай! — сказав Ла Моль. — Давай говорити прямо. Мені казали про фігурки з воску, зроблені на взірєць коханої особи. Чи це придатний спосіб?

— Безпомилковий.

— І від цих спроб не може бути ніякої шкоди для життя чи здоров'я коханої особи?

— Ніякої.

— То спробуймо.

— Хочеш, я почну? — сказав Коконна.

— Ні, — сказав Ла Моль, — я почав, я доведу й до кінця.

— І ви, пане де Ла Моль, бажаєте дуже пристрасно, непохитно знати, чого вам сподіватись? — спитав флорентієць.

— О, — скрикнув Ла Моль, — я вмираю від бажання, метр Рене!

В цю хвилину хтось тихенько постукав у двері з вулиці, так тихенько, що сам тільки метр Рене почув цей стук, та й то тільки тому, що, певне, доживався когось.

Не перестаючи ставити Ла Молю непотрібні питання, Рене непомітно наблизив вухо до слухової труби і почув відгомін голосу, що, здається, зупинив на собі його увагу.

— Скажіть тепер коротко ваше бажання, — мовив він, — і назвіть особу, яку ви кохаєте.

Ла Моль став на коліна, немов говорив з божеством, а Рене, вийшовши до першої половини кімнати, нечутно спустився зовнішніми сходами: через хвилину легкі кроки почувлися в крамниці.

Підводячись, Ла Моль побачив перед собою метра Рене; флорентієць держав у руці досить грубо зроблену з воску фігурку в короні й мантиї.

— Чи хочете ви, щоб ваша царственна кохана завжди кохала вас? — спитав парфумер.

— Так, хоч би я заплатив за те життям, хоч би погубив свою душу, — відповів Ла Моль.

— Добре, — сказав флорентієць, а потім умочив кінці своїх пальців у глечики з водою і струсив кілька крапель на голову фігурки, промовивши якісь латинські слова.

Ла Моль здригнувся. Він зрозумів, що сталося блюзнірство.

— Що ви робите? — спитав він.

— Хрещу фігурку ім'ям Маргарити.

— З якою метою?

— Щоб викликати симпатію.

Ла Моль відкрив губи, щоб припинити дальший експеримент, але насмішкуватий погляд Коконна зупинив його.

Рене помітив його нерішучість і чекав.

— Потрібна повна і вільна згода, — сказав він.

— Робіть, — відповів Ла Моль.

Рене написав на маленькій стрічці червоного паперу кілька кабалістичних знаків, надів папірець на сталеву голку і вколов голкою статуетку в серце.

Дивна річ, з ранки на фігурці з'явилась краплина крові, і тоді він запалив папірця.

Гаряча голка розтопила навколо себе віск і висушила краплину.

— Так само, — сказав Рене, — силою симпатії ваше кохання проколе й спалить серце жінки, яку ви кохаєте.

Коконна, людина тверезого розуму, посміхався в бороду та глузував стиха, але Ла Моль, закоханий і забобонний, відчув, як холодний піт виступив у нього на лобі.

— А тепер, — сказав Рене, — притуліть ваші уста до уст статуетки й скажіть:

Маргарита, я кохаю тебе: прийди, Маргарита!

Ла Моль зробив це.

В ту ж хвилину почулося, як відчинились двері до другої кімнати і наблизились легкі кроки. Коконна, цікавий і недовірливий, витяг кинджал і, боячись, що, коли він спробує підняти завісу, Рене знов зробить йому зауваження, як тоді, коли він хотів відчинити двері, прорізав кинджалом завісу і, глянувши в проріз, скрикнув з подиву; на крик його відповіло два жіночі вигуки.

— Хто там? — спитав Ла Моль, мало не впустивши воскову фігурку, яку Рене поквапився взяти в нього з рук.

— Там герцогиня де Невер і королева Маргарита, — відповів Коконна.

— Ну, невірні! — сказав Рене з загадковою усмішкою. — Маєте ви ще сумнів щодо сили симпатії?

Ла Моль закам'янів, побачивши свою королеву. У Коконна на хвилину все пішло обертом у голові, коли він пізнав пані де Невер. Один подумав, що чаклунство метра Рене викликало привид Маргарити; другий, бачачи напіввідчинені двері, якими увійшли милі привиди, незабаром знайшов пояснення цього чуда в явищах світу грубого і матеріального.

Тим часом як Ла Моль хрестився та зітхав, наче розбиваючи скелю, Коконна, що встиг уже поставити собі філософські питання і відігнати злого духа за допомогою кропила, яке зветься невірою, Коконна, бачачи крізь проріз у завісі подив пані де Невер і доволі в'їдливу усмішку Маргарити, зважив, що хвилина саме підходяща, і, розуміючи, що за друга можна сказати те, чого не смієш сказати за себе самого, не підійшов до пані де Невер, а подався прямо до Маргарити. Ставши перед нею на коліно, як це робить в блазенських штуках на ярмарку великий Артаксеркс, скрикнув голосом, якому присвист від рани надавав певної виразності, не позбавленої сили:

— Пані, саме в цю хвилину метр Рене, на прохання друга мого графа де Ла Моля, викликав вашу тінь; і, на великий мій подив, тінь ваша з'явилась у супроводі дуже милого мені тіла, яке я представляю моему другові. Тінь її величності королеви Наварської, чи не зволите ви сказати тілові вашої супровідниці перейти на той бік завіси.

Маргарита розсміялась, зробила знак Генрієтті, і та перейшла на другий бік завіси.

— Друже мій Ла Моль, — сказав Коконна, — будь красномовний, як Демосфен[54], Цицерон[55], пан канцлер де Л'Опіталь, і подумай, що мова йде про моє життя, коли ти не переконаєш тіло герцогині де Невер, що я найвідданіший і найвірніший слуга її.

— Але... — пробелькотів Ла Моль.

— Роби, що кажу; а ви, метр Рене, постережіть, щоб ніхто нам не перешкодив.

Рене зробив, що просив Коконна.

— Чорт візьми, пане, — сказала Маргарита, — ви людина спритна. Слухаю вас; побачимо, що ви маєте сказати.

— Я маю сказати вам, пані, що тінь мого друга, — бо це таки тінь, доказ тому те, що вона не говорить ні слова, — отже, маю сказати вам, що тінь ця благає мене

скористуватись здібністю говорити зрозуміло, яку мають тіла, і сказати вам: прекрасна тінь, знетілений дворянин утратив і тіло своє й дихання через жорстокість очей ваших. Коли б це були ви самі, я краще прохав би метра Рене засадити мене в якусь сірчану яму, ніж дозволив би собі промовляти такою мовою до дочки короля Генріха II, сестри короля Карла IX і дружини короля Наварського. Але тіні позбавлені всяких земних гордощів і не гніваються, коли їх люблять. Отже, просіть ваше тіло, пані, полюбити трохи душу бідного Ла Моля, душу, що страждає, як ніколи досі; душу, переслідувану раніш дружбою, що аж тричі стромляла в нутро йому на кілька дюймів залізо; душу, спалену огнем очей ваших, огнем, в тисячу разів пекучішим від усіх огнів пекельних. Майте жаль до бідної цієї душі, полюбіть хоч трохи те, що являло собою прекрасного Ла Моля, і якщо ви не маєте дару слова, скористуйтеся жестом, скористуйтеся усмішкою. Душа друга мого дуже тямуща душа, вона все зрозуміє. Скористуйтеся ж, чорт візьми, або я проштрикну шпагою тіло Рене, щоб він владою своєю, яку має над тінями, примусив вашу тінь, викликану ним так вчасно, зробити речі, які не личить робити такій шановній тіні, як ваша.

У відповідь на промову Коконна, що стояв перед королевою в позі Енея в пеклі, Маргарита не могла стримати бурхливого реготу і, зберігаючи мовчанку, як це й личить у таких випадках царській тіні, простягла Коконна руку.

Той чемно взяв її і покликав Ла Моля.

— Тінь мого друга, — скрикнув він, — з'явивсь сюди. Ла Моль, тремтячи, увійшов розгублений.

— Добре, — сказав Коконна, беручи його за потилицю, — тепер наблизьте безплотність вашого вродливого смаглявого обличчя до цієї безплотної білої ручки.

І, підкріплюючи слова ділом, Коконна наблизив красиву ручку до уст Ла Моля і з хвилину держав їх у шанобливому з'єднанні; ручка і не намагалась звільнитись від цього солодкого полону.

Маргарита не переставала усміхатись, але пані де Невер, що не отямилася ще від несподіваної появи двох дворян, не сміялась. Вона відчувала, як її поганий настрій чимдалі гіршав від пробуджених в ній ревнощів: їй здавалося, що Коконна не повинен був би в такій мірі забувати про свої справи заради чужих.

Ла Моль помітив, як насупились її брови, зрозумів погрозовий блиск її очей і, не зважаючи на п'янке схвилювання, яке полонило його, збагнув, що друзі його загрожує небезпека і що він сам мусить поводитись так, щоб урятувати його.

Отже, підвівшись і залишивши руку Маргарити в руці Коконна, він ухопив руку герцогині де Невер і, ставши перед нею на коліно, промовив:

— О, найвродливіша, найчарівніша з жінок! Я говорю про живих жінок, а не про тіні, — і він звернув погляд і усмішку до Маргарити, — дозвольте душі, звільненій від своєї грубої оболонки, залагодити відсутність тіла, захопленого матеріальною дружбою. Пан де Коконна — лише чоловік, чоловік міцної й сміливої вдачі, він являє собою тіло, прекрасне, може, для очей, але, як усяке тіло, тлінне: *Omnis caro fenum*[56]. Не зважаючи на те, що дворянин цей від ранку до вечора вичитує без кінця довгі

вихвалювання вам, не зважаючи на те, що ви самі бачили, як він розсипає найтяжчі удари, які будь-коли бачила Франція, цей боєць, такий красномовний перед тінню, не насмілюється звернутися словами до жінки. От чому він і звернувся до тіні королеви, а мені доручив говорити з прекрасним вашим тілом і сказати вам, що він складає до ніг ваших серце своє й душу, прохає божественні очі ваші глянути на нього з милосердям, рожеві пальці ваші — зробити йому знак, гармонічний голос ваш — промовити слова, яких не забувають ніколи. Якщо ж ні, якщо він не міг би змилостивити вас, він прохає мене вдруге проколоти його моєю шпагою, — а вона справжнє лезо, бо шпаги дають тінь лише при сонці, — проколоти, кажу я, вдруге моєю шпагою наскрізь: він не може жити, коли ви не дозволите йому жити виключно для вас.

Скільки натхнення й жартівливої вигадливості було в промові Коконна, стільки чулості, п'яної сили й лестивої покірності вклав у свої благання Ла Моль.

Очі Генрієтти, що уважно слухала Ла Моля, звернулись тоді від нього до Коконна, щоб побачити, чи відповідає вираз його обличчя любовним признанням його друга. І, певне, вона знайшла те, чого сподівалась, бо, вся почервонівши, з трудом дихаючи, промовила до Коконна з усмішкою, що відкрила два ряди перлин в кораловій оправі:

— Це правда?

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна, засліплений її поглядом, палаючи вогнем тих самих бажань, що й вона. — Правда! О, пані, так, правда, правда, присягаюсь вашим життям і моєю смертю!

— То підійдіть! — сказала вона, простягаючи йому руку в забутті, яке відбилося в млості її очей.

Коконна підкинув у повітря свій шовковий берет і одним скоком опинився коло молодої жінки, тим часом як Ла Моль, якому Маргарита зробила знак підійти до неї, заступив місце свого друга.

В цю хвилину на дверях з'явився Рене.

— Тихо! — скрикнув він з таким виразом, що весь запал їх погас. — Тихо!

В товщі стіни почулося цоркання ключа в замку і рипіння дверей на петлях.

— Але, — сказала Маргарита гордо, — мені здається, ніхто не має права увійти сюди, коли ми тут.

— Навіть королева-мати? — шепнув Рене їй на вухо.

Маргарита раптом кинулась до зовнішніх сходів, тягнучи за собою Ла Моля; Генрієтта і Коконна, напівобнявшись, вибігли слідом за ними, і всі четверо зникли, як зникають, почувши непевний гомін, легкокрилі пташки, що цілувались дзюбиками на вкритій цвітом гілці.

XX. Чорні кури

Обидві пари зникли вчасно. Катерина стромляла ключ в замок других дверей саме в той момент, коли Коконна з пані де Невер уже вийшли з кімнати, але, входячи, вона могла ще чути рипіння сходів під ногами втікачів.

Вона скинула навколо інквізиторським поглядом і, з підозрою дивлячись на Рене, що схилювшись стояв перед нею, спитала:

— Хто тут був?

— Закохані, які задовольнились, коли я сказав їм, що вони кохають одно одного.

— Облишмо це, — сказала Катерина, знизуючи плечима. — Більше тут нема нікого?

— Нікого, крім вашої величності та мене.

— Зробили ви, що я сказала?

— Про чорні кури?

— Так.

— Вони готові, пані.

— Ах, коли б ви були євреї!

— Я — євреї, пані? Нащо?

— Тоді ви могли б читати дорогоцінні книги, написані євреями про жертвоприношення. Одну з них я звеліла перекласти, і бачу, що євреї шукали пророкувань не в серці та печінці, як римляни, а в розташуванні мозку та в накресленні літер, написаних у мозку всемогутньою рукою долі.

— Так, пані, я чув про це від одного мого друга, старого раввина.

— Бувають, — сказала Катерина, — так виразно написані знаки, що, наче шлях пророчий, показують усе; тільки халдейські мудреці радять...

— Радять... що? — спитав Рене, бачачи, що королева не зважується казати далі.

— Радять робити досліді над людським мозком, бо він розвиненіший і має більше симпатії з волею дослідника.

— Але ж, пані, — сказав Рене, — ваша величність добре знаєте, що це неможливо!

— Трудно, принаймні, — сказала Катерина. — От коли б ми знали про це в ніч святого Варфоломія... Ах, Рене! які багаті жнива! Перший засуджений... поміркую. А тим часом обмежимося тим, і що можна... Кімната для жертвоприношень готова?

— Так, пані.

— Ходім.

Рене запалив зроблену з якихось чудних речовин свічку, запах від якої, то гострий і тонкий, то гидкий і димний, указував на різноманітність матеріалів, і, присвічуючи Катерині, перший увійшов до темної кімнати.

Катерина сама вибрала серед знарядь до жертвоприношення ніж із синьої сталі, а Рене пішов за однією з двох курок, що збентежено поводили в кутку золотими очима.

— Як поведемо справу?

— Запитаємо печінку в однієї і мозок у другої. Якщо обидва досліді дадуть той самий наслідок, доведеться повірити, особливо ж якщо наслідки збіжаться з тими, що ми мали раніше.

— З чого почнемо?

— З печінки.

— Добре, — сказав Рене і прив'язав курку на маленькому вівтарі до двох кілець, прикріплених на двох протилежних краях його, так що покладена на спину птиця

могла тільки битися, не зрушуючись з місця, Катерина одним ударом розсікла їй груди. Курка крикнула тричі і випустила дух після досить довгого тріпотіння.

— Щоразу три крики, — мурмотіла Катерина, — три знаки про смерть.

Потім розрізала їй тіло.

— І печінка повернута вліво, — казала вона, — щоразу вліво. Потрійна смерть і втрата трону. Знаєш, Рене, це жахливо!

— Треба побачити, пані, чи пророкування другої жертви збіжаться з пророкуванням першої.

Рене відв'язав труп курки і кинув його в куток; потім пішов за другою, але вона, догадуючись, що чекає її, силкувалась уникнути своєї долі, бігаючи круг кімнати, і нарешті, загнана в куток, перелетіла через голову Рене, погасивши на лету магічну свічку, яку держала Катерина.

— Бачите, Рене, — сказала королева. — Так погасне наш рід. Смерть дмухне згори, і він зникне з лиця землі. Але ж троє синів, троє синів!.. — сумно прошепотіла вона.

Рене взяв у неї погаслу свічку і вийшов до суміжної кімнати, щоб засвітити.

Вернувшись, він побачив, що курка засунула голову в відтулину.

— На цей раз, — сказала Катерина, — я збудусь криків, зрубавши голову одним ударом.

Справді, коли курка була прив'язана, Катерина, як і сказала, одним ударом зрубала їй голову. Але в останніх конвульсіях дзюб роззявився тричі і затулився, щоб ніколи не розтулятися.

— Бачиш! — з жахом сказала Катерина. — Замість трьох криків — три зітхання. Три, щоразу три. Вони помруть усі троє. Всі тварини перед смертю видають три поклики. Подивімось знаки в голові.

Катерина відрізала у курки блідий гребінь, обережно розтяла череп і, відділивши його так, щоб мозок лишився неушкоджений, почала шукати на кривавих борозенках подобу літери, накресленої на мозковому м'якуші.

— Щоразу, — скрикнула вона, сплеснувши руками, — щоразу! І на цей раз пророкування виразніше, ніж будь-коли досі. Іди подивись.

Рене наблизився.

— Яка то літера? — спитала Катерина, показуючи йому на знак.

— Г, — відповів Рене.

— Скільки разів?

Рене полічив.

— Чотири, — сказав він.

— От! От! Що це? Я бачу: це значить Генріх IV. О! — вигукнула вона, кинувши ніж. — Я проклята в моєму потомстві!

Жахливий був вигляд цієї жінки, блідої, як труп, освітленої похмурым світлом, із зчепленими закривавленими руками.

— Він буде королем, — сказала вона, безнадійно зітхаючи, — він буде королем!

— Він буде королем, — сказав і Рене, пробудившись від глибокої задуми.

Проте похмурий вираз незабаром зійшов з обличчя Катерини, і воно освітілось думкою, яка, здавалось, виринула з глибини її мозку.

— Рене, — мовила вона, простягаючи до флорентійця руку, але не повертаючи схиленої на груди голови. — Рене, тобі відоме страшне оповідання про якогось перузького лікаря, що отруїв відразу і дочку свою і коханця її за допомогою помади?

— Так, пані.

— І цей коханець був?.. — замислено сказала Катерина.

— Король Владислав, пані.

— Ага, так, правда! — промурмотіла вона. — Чи нема у вас подробиць про цю подію?

— Є давня книга, де говориться про це, — відповів Рене.

— Ходім до другої кімнати, дасте мені її.

Вони вийшли з темної комірчини, і Рене замкнув за собою двері.

— Ваша величність дасте накази про нові жертвоприношення? — спитав флорентієць.

— Ні, Рене, ні! На цей час я досить переконалась. Ми почекаємо, поки буде можливість дістати голову якогось засудженого, і в день страти умовишся з катом.

Рене вклонився на знак згоди, потім підійшов із свічкою в руці до полиць, де стояли книжки, став на стільця, взяв одну з них і подав королеві.

Катерина розгорнула її.

— Що це? — сказала вона.

"Про спосіб виховувати й годувати соколів та кречетів, щоб вони були відважні, дужі й завжди готові до льоту".

— Ах, пробачте, пані, я помилився. Це трактат про мисливську справу, написаний одним лукським вченим для славнозвісного Каструччіо Кастракані[57]. Вона стоїть поруч з другою і оправлена так само, як і та. Я помилився. До того ж ця книжка дуже дорогоцінна: її тільки три примірники на весь світ. Один належить Венеціанській бібліотеці, другий був куплений вашим предком Лаврентієм і подарований Петром де Медічі королю Карлу VIII, коли той одвідав Флоренцію, і третій — оцей.

— Поважаю її за рідкість, — сказала Катерина, — але мені вона непотрібна, віддаю її вам.

І вона простягла до Рене праву руку, щоб узяти другу книгу, передаючи водночас лівою рукою ту, яку одержала.

На цей раз Рене не помиливсь і подав потрібну їй книгу. Рене зліз з стільця, погортав з хвилину книжку і подав її розгорнутою королеві.

Катерина сіла за стіл, Рене поставив перед нею магічну свічку, і королева при її синястому світлі півголосом прочитала кілька рядків.

— Добре, — сказала вона, закриваючи книгу, — це тільки я й хотіла знати.

Вона встала, покинувши книгу на столі і тільки в глибині душі своєї залишивши думку, яка мала прорости там і визріти.

Рене, з свічкою в руці, шанобливо чекав від королеви, яка, здавалось, збиралася

піти, нових наказів або нових запитань.

Катерина ступила кілька кроків, схиливши голову і мовчки приклавши палець до губів.

Потім, зупинившись раптом перед Рене і пильно дивлячись на нього своїми круглими й недвижними очима, схожими на очі хижої птиці, сказала:

— Признайся, ти готував їй приворотний напій?

— Кому? — спитав Рене, здригнувшись.

— Сов.

— Я, пані? — сказав Рене. — Ніколи!

— Ніколи?

— Присягаюсь моєю душею.

— А тут не обійшлося без магії, бо він закоханий в неї, як дурень, а він же не вславився постійністю.

— Хто він, пані?

— Він, той проклятий Генріх, який буде наслідником трьох синів наших, якого назвуть колись Генріхом IV, а він, проте, син Жанни д'Альбре.

І Катерина, вимовляючи останні слова, зітхнула так, що Рене здригнувся, бо згадав ті славнозвісні рукавички, які виготовував для королеви Наварської з наказу Катерини.

— Він і досі ходить туди? — спитав Рене.

— І досі, — сказала Катерина.

— А я гадав, що король Наварський зовсім вернувся до своєї дружини.

— Комедія, Рене, комедія. Не знаю, з якою метою, усі об'єднались, щоб дурити мене. Навіть дочка моя Маргарита проти мене. Може й вона теж має надію на смерть своїх братів, може й вона має надію бути королевою Франції.

— Так, може, — сказав Рене, знову замислюючись і відгукуючись луною на страшний здогад Катерини.

— Зрештою, — сказала Катерина, — побачимо, — і пішла до дверей в глибині кімнати, вважаючи, мабуть, непотрібним іти потайними сходами, бо була певна, що крім неї нікого нема.

Рене йшов поперед неї, і через хвилину вони були в крамничці парфумера.

— Ти обіцяв мені нових косметиків для рук і для губ, Рене, — сказала королева, — йде зима, а ти знаєш, що шкіра у мене дуже чутлива до холоду.

— Я вже подбав про це, пані, і завтра принесу їх.

— Завтра ти не застанеш мене до дев'яти або десяти вечора. Удень я причащаюсь.

— Добре, пані, я буду в Луврі о дев'ятій годині.

— У пані де Сов гарні руки й губи, — сказала байдужим тоном Катерина. — Якої вона вживає мазі?

— Для рук?

— Так, спершу для рук.

— Геліотропової.

— А для губ?

— Для губ вона має вживати винайдений мною новий опіат, і я думав коробочку його занести завтра вашій величності, коли понесу їй.

Катерина на хвилину замислилась.

— Проте, вона гарна, — сказала вона, відповідаючи, як завжди, на свою таємну думку, — і не диво, що беарнець так закоханий у неї.

— І дуже віддана вашій величності, — сказав Рене, — я так гадаю, принаймні.

Катерина усміхнулась і знизала плечима.

— Коли жінка кохає, — сказала вона, — хіба вона віддана кому, крім свого коханця? Ти приготував їй якийсь любовний напій, Рене!

— Присягаюсь, ні, пані.

— Гаразд, не будемо говорити про це. Покажи мені той новий опіат, про який ти казав і який має зробити її губи ще свіжішими й рожевішими.

Рене підійшов до полицок і показав Катерині шість невеличких срібних коробочок однакової форми, кругленьких, поставлених ряд.

— Це єдиний препарат, якого вона у мене просила, — сказав Рене. — Правда, ваша величність, я зготував його спеціально для неї, бо губи у неї такі ніжні, що шерхнуть і від сонця і від вітру.

Катерина відкрила одну коробочку, там була мазь чарівного кармінового кольору.

— Рене, — сказала вона, — дай мені мазь для рук, я візьму з собою.

Рене відійшов з свічкою і почав шукати в окремому відділі те, що прохала королева. Проте, він повернувся так швидко, що встиг помітити, як Катерина вхопила раптовим рухом одну коробочку і сховала під плащем. Він надто звик до крадіжок королеви-матері, щоб дозволити собі показати, ніби щось бачив. Отже, подаючи загорнуту в паперовий мішечок з ліліями мазь, яку звеліла дати Катерина, він тільки промовив:

— Ось, пані.

— Дякую, Рене! — відповіла Катерина. Потім, помовчавши з хвилину, додала:

— Понесеш цей опіат пані де Сов днів через вісім-десять, я хочу перша спробувати його.

І зібралась піти.

— Бажаєте, ваша величність, щоб я провів вас?

— Тільки до кінця мосту, — відповіла Катерина, — мене чекають там мої дворяни з ношами.

Вони вийшли і дійшли вдвох до рогу вулиці Баріллері, де Катерину дожидалося четверо дворян верхи на конях і ноші без герба.

Вернувшись додому, Рене перш за все полічив свої коробочки з опіатом.

Однієї не було.

XXI. Апартаменти пані де Сов

Катерина не помилилась. Генріх почав поводитись, як і раніш, і щовечора йшов до пані де Сов. Спершу він робив це з величезною обачністю, потім потроху його

недовірливість зменшилась, він почав нехтувати обережністю, і Катерина незабаром без труднощів могла пересвідчитись, що королевою Наварською Маргарита тільки називалась, насправді ж була пані де Сов.

На початку нашого оповідання ми вже згадували про апартаменти пані де Сов; але двері, відчинені Даріолою для короля Наварського, щільно зачинились за ним, і приміщення це, театр таємничих любовних пригод беарнця, зовсім невідоме нам.

Приміщення це було схоже на ті приміщення, що їх принци відводять своїм підручним у палацах, де самі живуть, щоб завжди мати їх собі до розпорядження; воно було менше і не таке вигідне, як квартира в місті. Розташоване було воно, як відомо вже читачеві, на другому поверсі, над приміщенням Генріха, і двері його виходили в коридор, освітлений в кінці стрілчастим вікном з маленькими шибками в свинцевій оправі, і тому в вікно це навіть у найясніші дні могло пробиватись тільки тьмяне світло. Зимом вже з третьої години дня там доводилося світити лампу, але в лампу цю і влітку і взимку оливу наливали в однаковій кількості, отже лампа гасла о десятій годині вечора, і коли настали зимові дні, це було у великій пригоді двом закоханим.

Маленький передпокій, оббитий шовковою матерією з великими жовтими квітками, приймальня, обтягнута голубим бархатом, спальня, в якій ліжка з крученими колонками та шовковою запоною вишневого кольору відгороджувало куточок, де було дзеркало в срібній рамі і дві картини, що зображали любовні пригоди Венери[58] і Адоніса[59], — таке було приміщення, — тепер його назвали б кубелечком, — прекрасної дами з оточення королеви Катерини де Медічі.

Розгледівшись у кімнаті краще, можна було помітити в темному кутку її, напроти туалету з усіма його аксесуарами, невеличкі двері, що вели до молільні, де на підвищенні з двома приступцями підносився налой. На стіні у молільні, ніби на спокуту за згадані вище дві міфологічні картини, висіли три-чотири зображення найекзальтованішого спіритуалістичного змісту. Між цими картинами на позолочених гвіздках висіла жіноча зброя; в ту епоху таємних інтриг жінки ходили зі зброєю, як і чоловіки, і, бувало, володіли нею так само вправно.

Увечері, на другий день після того, як у метра Рене відбулися описані нами сцени, пані де Сов, сидячи в спальні на канапі, розповідала Генріху про свої побоювання і своє кохання, наводячи на доказ цих побоювань і цього кохання ту відданість, яку вона виявила в ніч, наступну після ночі святого Варфоломія, — коли Генріх, як ми пам'ятаємо, перебував у своєї дружини.

Генріх висловлював їй подяку. Того вечора пані де Сов була чарівна в своєму простому батистовому пеньюарі, а Генріх був дуже захоплений.

Під час цієї розмови Генріх, буди справді закоханим, почав вдаватися в мрії. Пані де Сов, яка скінчила тим, що всім серцем перейнялась коханням, розпочатим з наказу Катерини, пильно дивилась на Генріха, намагаючись угадати, чи відповідає вираз його очей його словам.

— Ну, Генріх, — казала пані де Сов, — скажіть по правді: в ту ніч, коли ви спали в кабінеті її величності королеви Наварської з паном де Ла Моєм у ногах, чи не

жалкували ви, що цей достойний дворянин був між вами і опочивальною королеви?

— Так, правда, люба моя, — сказав Генріх, — бо мені неодмінно треба було перейти через ту опочивальню, щоб дістатися до кімнати, де я почуваю себе так добре і де я такий щасливий в цю хвилину.

Пані де Сов усміхнулась.

— І ви не ходили туди з того часу?

— Заходив, коли казав вам про це.

— І ніколи не підете, не сказавши мені?

— Ніколи.

— Ви запряглись би?

— Так, звичайно, коли б я був гугенот, але...

— Що?

— Моя католицька віра, догмати якої я тепер вивчаю, каже, що присягатися не можна.

— Гасконець! — сказала пані де Сов, похитавши головою.

— А коли б, Шарлотта, я вас спитав, — сказав Генріх, — чи відповіли б ви на мої питання?

— Безперечно, — відповіла молода жінка, — мені нема чого таїти від вас.

— Ну, Шарлотта, — сказав король, — з'ясуйте мені раз назавжди, як сталося, що після впертого опору, який ставили ви мені до мого одруження, ви стали не такою жорстокою до мене, незграбного беарнця, смішного провінціала, принца надто вбогого, щоб підтримувати сяйво своєї корони.

— Генріх, — сказала Шарлотта, — ви шукаєте у мене відповіді на ту загадку, яку вже три тисячі років силкуються розгадати філософи всіх країн. Генріх, не питайтесь ніколи у жінки, чому вона кохає вас; задовольніться питанням: чи кохаєте ви мене?

— Чи кохаєте ви мене, Шарлотта? — спитав Генріх.

— Кохаю, — відповіла пані де Сов з чарівною усмішкою, кладучи свою прекрасну ручку в руку коханця.

Генріх затримав ручку.

— Але, — почав він знову, йдучи за своєю думкою, — коли б ту загадку, яку філософи три тисячі років марно силкуються розгадати, розгадав я, принаймні щодо вас, Шарлотта?

Пані де Сов почервоніла.

— Ви кохаєте мене, — говорив далі Генріх, — отже, мені нема чого більше у вас питати, і я вважаю себе найщасливішою людиною в світі. Але, ви самі знаєте, в щасті завжди чогось бракує. Адам в раю не був цілком щасливий і скуштував того нещасного яблука, яке всім нам дало нахил до цікавості, що примушує все життя пориватися до чогось невідомого. Поможіть мені, люба, знайти моє невідоме і скажіть, чи не королева Катерина спершу звеліла вам кохати мене?

— Генріх, — сказала пані де Сов, — говоріть тихше, коли говорите про королеву-матір.

— О, — сказав Генріх з такою простодушністю та довірливістю, що сама пані де Сов була одурена, — то колись мені треба було не довіряти цій добрій матері, коли у нас були погані відносини; але тепер, коли я став мужем її дочки...

— Мужем пані Маргарити! — сказала Шарлотта, червоніючи від ревностів.

— Говоріть тихше і ви, — сказав Генріх. — Тепер, коли я став мужем її дочки, ми з нею найкращі друзі в світі. Чого від мене хотіли? Щоб я став католиком? Що ж, благодать зійшла на мене, і, заступництвом святого Варфоломія, я католик. Ми живемо тепер однією сім'єю, як добрі брати й християни.

— А королева Маргарита?

— Королева Маргарита, — сказав Генріх, — що ж! вона ж і є той зв'язок, що об'єднав нас.

— Але ви казали мені, Генріх, що королева Наварська, на подяку за мою відданість їй, була великодушна до мене. Якщо ви сказали мені правду, якщо ця великодушність, за яку я повинна бути дуже вдячна їй, правдива, вона — лише умовний зв'язок, який легко розірвати. Ви не можете покладатись на таку опору, бо ви ні на кого не справите враження цією фіктивною близькістю.

— Проте я покладаюсь на неї, і вже три місяці вона являє собою ту подушку, на якій я сплю.

— Тоді, Генріх, — скрикнула пані де Сов, — ви мене одурили, пані Маргарита справді ваша жінка.

Генріх усміхнувся.

— Ах, Генріх! — скрикнула пані де Сов. — Ці ваші усмішки доводять мене до розпачу, і хоч ви король, а мені страшенно хочеться повидирати вам очі.

— То я таки добився того, — сказав Генріх, — що ця фіктивна близькість справила враження, бо бувають хвилини, коли вам хочеться повидирати мені очі, хоч я й король, і ви вірите в цю близькість.

— Генріх! Генріх! — сказала пані де Сов. — Сам бог не знає, що ви думаєте!

— Я думаю, моя люба, — сказав Генріх, — що спершу кохати мене звеліла вам Катерина, а потім сказало вам ваше серце, і що коли в вас промовляють ці два голоси, ви слухаетесь тільки голосу свого серця. Тепер я теж вас кохаю, і кохаю всією душею, і через те, коли б я мав які таємниці, я не довірив би їх вам, щоб не скомпрометувати вас... бо приязнь королеви непевна, це приязнь тещі.

Шарлотта не того хотіла; завіса між нею і коханцем, яка густішала щоразу, коли вона хотіла проникнути в тайники цього бездонного серця, стала, здалося їй, товстою як стіна і роз'єднала їх зовсім. Вона відчула, що при цій відповіді очі її сповнилися сльозами, і, почувши, що годинник пробив десять годин, сказала:

— Сір, час мені лягати; мої обов'язки кличуть мене завтра рано до королеви-матері.

— Отже, ви проганяєте мене в цей вечір, люба? — сказав Генріх.

— Мені сумно, Генріх. Сумна, я здаватимусь вам не ласкавою, і ви не кохатимете мене. Самі бачите, що краще вам піти.

— Хай так! — сказав Генріх. — Я піду, коли ви вимагаєте, Шарлотта, проте ви

дозволите мені бути при вашому туалеті.

— А цим ви не примусите королеву Маргариту дожидатись?

— Шарлотта, — відповів серйозним тоном Генріх, — ми ж умовились ніколи не говорити про королеву Наварську, а в цей вечір, здається, тільки про неї й говорили.

Пані де Сов зітхнула і сіла перед туалетом. Генріх узяв стільця, підсунув його до коханки і, поставивши на нього коліно і спершись на спинку, сказав:

— Ну, любя моя Шарлоточка, дайте мені подивитись, як ви будете прибиратись, і прибиратись для мене, хоч би що ви казали. Господи! Скільки всякої всячини, пляшечок з парфумами, мішечків з пудрою, баночок, коробочок!

— Здається, багато, — сказала Шарлотта, зітхаючи, — а проте надто мало, бо й з усім цим я ще не знайшла способу панувати самій в серці вашої величності.

— Ну, — сказав Генріх, — не вдавайтесь у політику! Що це за пензлик, такий тоненький і делікатний? Чи не брівки підмальовувати моєму Юпітеру Олімпійському?

— Так, сір, — відповіла пані де Сов, усміхаючись, — ви вгадали з одного погляду.

— А ці гарненькі грабельки слонової кості?

— Щоб робити проділ у волоссі.

— А ця гарненька срібна коробочка з карбованою кришечкою?

— О, це Рене прислав, це славетний опіат, що його він давно вже обіцяв мені, щоб уста, які вашій величності угодно вважати іноді за досить приємні, стали ще м'якшими.

Генріх, ніби стверджуючи те, що сказала щойно чарівна жінка, чоло якої почало яснішати, коли розмова перейшла на ґрунт кокетства, наблизив свої уста до уст, які баронеса так уважно розглядала в дзеркалі.

Шарлотта простягла руку до коробочки, про яку щойно говорила, збираючись, певне, показати Генріхові, як уживати червону мазь, коли раптом короткий стук у двері передпокою примусив коханців здригнутись.

— Стукать, пані, — сказала Даріола, розсунувши портъери і просуваючи голову.

— Дізнайся, хто стукає, і прийди сказати, — сказала пані де Сов. Генріх і Шарлотта занепокоєно зирнулися, і Генріх хотів уже піти в молільню, де не раз знаходив собі притулок, як вернулась Даріола.

— Це метр Рене, парфумер, пані, — сказала вона.

При цьому імені Генріх насупив брови і мимоволі закусив губи.

— Хочете, я відмовлю йому? — сказала Шарлотта.

— Ні, — сказав Генріх, — метр Рене не робить нічого, не обмірковувавши попереду, що робити; коли він прийшов до вас, значить має причину.

— То може б ви сховались?

— Я не зроблю цього, — сказав Генріх, — метр Рене знає все, і знає, що я тут.

— Але його присутність чомусь неприємна вашій величності?

— Мені! — сказав Генріх, роблячи над собою зусилля і не вміючи, не зважаючи на все своє самовладання, примусити себе удати байдужість. — Мені! Ані трохи. Відносини у нас холодні, це правда; але після ночі святого Варфоломія ми порозумілись.

— Впустіть! — сказала пані де Сов Даріолі.

Через хвилину Рене увійшов і одним поглядом окинув усю кімнату.

Пані де Сов лишилась за своїм туалетом.

Генріх сів на канапі.

Шарлотта сиділа на світлі, Генріх — в тіні.

— Пані, — сказав Рене з шанобливою фамільярністю, — я прийшов прохати у вас пробачення.

— В чому, Рене? — спитала пані де Сов з поблажливостю, яку вродливі жінки завжди виявляють до постачальників, що ходять коло них і помагають їм бути вродливішими.

— В тому, що я так давно обіцяв подбати про ці прекрасні губки і...

— І виконали обіцянку тільки сьогодні? — сказала Шарлотта.

— Сьогодні?! — повторив Рене.

— Так, тільки сьогодні увечері я одержала від вас оцю коробочку.

— Ах, правда, — сказав Рене, з чудним виразом дивлячись на коробочку з опіатом, яка стояла на столі у пані де Сов і була цілком подібна до тих, що стояли у нього в крамниці.

— Я вірно вгадав, — пробурмотів він. — А ви користувались маззю?

— Ні, ще, і я саме хотіла спробувати її, коли увійшли ви.

Обличчя Рене прибрало замисленого виразу, і це помітив Генріх, який взагалі мало що пропускав.

— Ну, Рене, як ся маєте? — спитав король.

— Я? Непогано, сір, — сказав парфумер. — Я найпокірніше чекаю, щоб ваша величність звернулись до мене хоч словом, перш ніж попрощатись з пані баронесою.

— Ну, — сказав Генріх, усміхаючись, — чи треба вам моїх слів, щоб знати, як приємно мені бачити вас.

Рене озирнувся довкола себе, обійшов усю кімнату, ніби перевіряючи оком і слухом двері й оббивку на стінах, потім знову став так, щоб відразу бачити і пані де Сов і Генріха, і сказав:

— Я цього не знаю.

Завдяки тому дивовижному інстинктові, що, подібно до шостого почуття, керував Генріхом всю першу частину його життя серед небезпек, які його оточували, він і тепер здогадався, що діється щось чудне і що в душі парфумера відбувається якась боротьба; він повернувся до нього і, лишаючись у тіні, тим часом як обличчя флорентійця було на світлі, сказав йому:

— В цей час ви тут, Рене?

— Я мав нещастя перешкодити вашій величності? відповів парфумер, ступаючи крок назад.

— Ні. Я хочу тільки довідатися про дещо.

— Про що, сір?

— Чи гадали ви, що побачите мене тут?

- Я був певен.
- Отже, ви шукали мене?
- Принаймні, я мав щастя зустріти вас.
- Ви маєте щось сказати мені? — вів далі Генріх.
- Може, сір! — відповів Рене.

Шарлотта почервоніла, боячись, щоб пояснення парфумера не мали відношення до її колишнього поводження щодо Генріха; вона удала, що, займаючися своїм туалетом, нічого не чула, і, перебиваючи розмову, скрикнула, відкриваючи коробочку з опіатом:

— Ах, ви, Рене, справді премола людина! Мазь чудового кольору, і поки ви тут, я, щоб виявити вам пошану, випробую ваш новий виріб у вашій присутності.

І взяла коробочку в одну руку, а на палець другої набрала рожевої мазі, яка мала перейти з пальця до неї на уста.

Рене здригнувся.

Баронеса, усміхаючись, піднесла палець з опіатом до уст.

Рене зблід.

Генріх, лишаючись в тіні, дивився пильним гарячим поглядом і не пропустив ні джожу, ні блідості Рене.

Рука Шарлотти була за кілька ліній від її уст, коли Рене вхопив її, а Генріх підвівся, щоб зробити те саме.

Генріх непомітно знов опуcтився на канапу.

— Хвилину, пані, — сказав Рене з вимушеною усмішкою, — не слід уживати цього опіату без деяких особливих застережень.

— А хто дасть мені ці застереження?

— Коли?

— Ось тільки з'ясую те, що маю сказати його величності королю Наварському.

Шарлотта широко розкрила очі, не розуміючи нічого з тієї загадкової мови, якою тут розмовляли, і, тримаючи коробочку з опіатом в руці, дивилася на кінець свого пальця, на якому червоніла кармінова мазь.

Генріх устав і, керований думкою, яка мала, як і всі думки молодого короля, дві сторони — одну зовнішню і другу глибоко заховану, — взяв руку Шарлотти і зробив такий рух, ніби підносить її до своїх уст.

— Хвилину, — швидко сказав Рене, — хвилину! Звольте, пані, вимити прекрасні ваші руки цим неаполітанським милом, яке я забув прислати вам разом з опіатом і тепер мав честь принести сам.

І, вийнявши з срібної обгортки кусок зеленуватого на колір мила, поклав його в позолочений таз, налив туди води і, схиливши коліно, підніс пані де Сов.

— Слово честі, метр Рене, я не пізнаю вас, — сказав Генріх, — ви вашою галантністю перевершите всіх придворних підлесників.

— О, який чудовий аромат! — скрикнула Шарлотта, натираючи свої білі руки перлистою піною, що утворилася з запашного бруска.

Рене виконав обов'язки послужливого кавалера до кінця: він подав пані де Сов

салфетку з тонкого голландського полотна, і вона витерла руки.

— Тепер, — сказав Рене Генріху, — цілуйте, коли хочете, пане.

Шарлотта простягла руку Генріху, він поцілував її, і тим часом як Шарлотта повернулася на стільці, щоб послухати, що має сказати Рене, король Наварський знову сів на канапі, більше ніж досі певний, що в душі парфумера відбувається щось надзвичайне.

— Ну? — спитала Шарлотта.

Флорентієць, здавалось, прийшов до певного рішення і повернувся до Генріха.

XXII. Сір, ви будете королем

— Сір, — сказав Рене Генріху, — я говоритиму про речі, якими займаюсь уже давно.

— Про парфуми? — сказав Генріх, усміхаючись.

— Так, сір... про парфуми! — відповів Рене, роблячи якийсь дивний рух на знак згоди.

— Говоріть, слухаю вас, ця справа мене завжди дуже цікавила.

Рене подивився на Генріха, намагаючись прочитати в його незбагненній думці те, чого Генріх не сказав словами, але, побачивши, що це марне намагання, говорив далі:

— Один з моїх друзів, сір, прибув з Флоренції, він багато займався астрологією.

— Так, — перебив Генріх, — я знаю, що астрологія — пристрасть флорентійців.

— Разом з найвдатнішими вченими він склав гороскопи головніших високопоставлених осіб Європи.

— Он як! — сказав Генріх.

— А що дім Бурбонів на чолі найвисокопоставленіших, бо походить від графа де Клермона, п'ятого сина Людовіка Святого, то ваша величність можете бути певні, що не забули й про ваш гороскоп.

Генріх почав слухати уважніше.

— І ви пам'ятаєте той гороскоп? — сказав король Наварський з усмішкою, яку спробував зробити байдужою.

— О, — сказав Рене, — ваш гороскоп не з тих, які забуваються.

— Справді? — сказав Генріх з іронічним жестом.

— Так, сір. Вашій величності, згідно з пророкуванням гороскопа, призначена найблискучіша доля.

В очах молодого принца мимоволі сяйнув блиск, але він зараз же і погас в хмарі байдужості.

— Усі ці італійські оракули підлесливі, — сказав Генріх. — А коли говорять про підлесливість, говорять про неправдивість. Чи не пророкується там, що я буду командувати арміями?

І він зареготався. Але спостерігач, не такий зайнятий самим собою, як Рене, помітив би вимушеність цього сміху.

— Сір, — холодно сказав Рене, — гороскоп провіщає більше.

— Чи не провіщає він, що я на чолі якоїсь з тих армій здобуватиму перемоги?

— Більше, сир.

— Ну, — сказав Генріх, — побачите, що я буду завойовником.

— Сир, ви будете королем.

— Я, чорти б його взяли, — сказав Генріх, намагаючись побороти шалене биття серця, — а хіба ж я не король?

— Сир, мій друг знає, що обіцяє; ви не тільки будете королем, ви будете царювати.

— То, значить, — сказав Генріх тим самим насмішкуватим тоном, — вашому другові знадобилось десять екю золотом, так, Рене? Адже таке пророцтво дуже приємне для самолюбства, надто в теперішні часи. Ну, Рене, я не багатий, отже дам вашому другові п'ять екю зараз, а решту п'ять тоді, коли пророцтво справдиться.

— Сир, — сказала пані де Сов, — не забудьте, що ви вже обіцяли й Даріолі, не обтяжуйте себе занадто обіцянками.

— Пані, — сказав Генріх, — коли прийде той час, я сподіваюсь, що до мене ставитимуться, як до короля, і кожен буде задоволений, якщо я виконаю половину того, що обіцяв.

— Сир, — знову почав Рене, — я кажу далі.

— А, то це ще не все? — сказав Генріх. — Добре: якщо я буду імператором, я дам удвоє більше.

— Сир, друг мій приїхав з цим гороскопом з Флоренції, відновив його в Парижі, мав ті самі результати і довірив мені таємницю.

— Таємницю, що цікавить його величність? — жваво спитала Шарлотта.

— Я гадаю, — сказав флорентієць.

"Він підшукує слова, — подумав Генріх, нічим не допомагаючи Рене, — щось, певне, таке, про що важко сказати".

— Та кажіть же, — почала знову баронеса де Сов, — про що мова.

— Мова йде, — сказав флорентієць, зважуючи кожне слово, — з приводу чуток про отруєння, які вже давненько ходять при дворі.

Легке здригання ніздрів короля Наварського було єдиною ознакою зростання його уваги до несподіваного повороту розмови.

— І ваш друг флорентієць, — сказав Генріх, — знає про отруєння якісь новини?

— Так, сир.

— Як же ви довіряєте мені таємницю, коли вона не ваша, Рене, надто ж коли ця таємниця має таке значення? — сказав Генріх тоном найнатуральнішим, якого тільки міг прибрати.

— Цей друг хоче спитати поради у вашої величності.

— У мене?

— Що ж тут дивного, сир? Пригадайте старого солдата з Акціума, що попросив поради в своєму процесі у Августа.

— Август був адвокат, Рене, а я ні.

— Сир, коли мій друг довірив мені цю таємницю, ваша величність належали ще до

кальвіністської партії і ви були першим її головою, а пан де Конде — другим.

— Що ж далі? — сказав Генріх.

— Друг цей має надію, що ви вживете всемогутнього впливу на пана принца де Конде і попросите його не ставитись до нього вороже.

— Поясніть, Рене, коли хочете, щоб я зрозумів, — сказав Генріх, не виявляючи й найменшої зміни ні в обличчі, ні в голосі.

— Сір, ваша величність зрозумієте все з одного слова: друг цей знає всі подробиці про спробу отруїти пана принца де Конде.

— Була спроба отруїти принца де Конде? — спитав Генріх з чудово удаваним подивом. — Он як, і коли саме?

Рене пильно подивився на короля і відповів:

— Тиждень тому, ваша величність.

— Якийсь ворог? — спитав король.

— Так, — відповів Рене, — ворог, якого ваша величність знаєте і який знає вашу величність.

— Правда, — сказав Генріх, — я, здається, чув щось про це, але не знаю подробиць, і ваш друг, кажете ви, хоче переказати їх мені?

— Принцу де Конде прислали пахуче яблуко, але, на щастя, коли яблуко принесли, у принца був його лікар. Він узяв з рук посланця яблуко і понюхав, щоб дізнатися про його запах та якість. Через два дні він поплатився за свою відданість чи необережність гангренозним опухом обличчя, крововиливом і язвою, що роз'їла йому все лице.

— На жаль, — відповів Генріх, — ставши на половину католиком, я втратив усякий вплив на пана де Конде; ваш друг помилився, звертаючись до мене.

— Але ваша величність могли б бути корисні моему другові своїм впливом не тільки у принца де Конде, а й у принца де Порсіана, брата отруєного.

— Ну, — сказала Шарлотта, — знаєте, Рене, від ваших історій тхне страхом. Ваші прохання не до речі. Уже пізно, розмови ваші похоронні. Ваші парфуми кращі від них.

І Шарлотта знов простягла руку до коробочки з опіатом.

— Пані, — сказав Рене, — перш ніж пробувати опіат, вислухайте, які страшні речі можуть учинити за допомогою його злі люди.

— Рене, ви сьогодні справді в якомусь похоронному настрої, — сказала баронеса.

Генріх насупив брови, але зрозумів, що Рене йде до якоїсь мети, — до якої саме, він ще не здогадався, — і вирішив вести до кінця розмову, яка збудила в ньому такі тяжкі спогади.

— А ви, — сказав він, — знаєте також А подробиці про отруєння принца де Порсіана?

— Так, — сказав Рене. — Довідались, що він залишає коло постелі щоночі горіти лампу; отруїли оливу, і він задихнувся від отруйного запаху.

Генріх зчепив свої вогкі від поту пальці.

— Якщо так, — промурмотів він, — той, кого ви звете своїм другом, знає не тільки подробиці про ці отруєння, але й того, хто вчинив їх.

— Так, і тому він хотів би дізнатися у вас, чи маєте ви вплив на принца Порсіана, який лишився живий, і чи не могли б просити його дарувати вбивці смерть його брата.

— На жаль, — відповів Генріх, — застаючись іще наполовину гугенотом, я не маю ніякого впливу на пана принца де Порсіана; ваш друг помилився, звертаючись до мене.

— Але якої ви думки про настрої принца де Конде і пана де Порсіана?

— Як мені знати їх настрої, Рене? Бог, якого я знаю, не дав мені здібності читати в серцях.

— Ваша величність можете спитати про це у себе самих, — сказав спокійно флорентієць. — Чи не було в житті вашої величності події такої тяжкої, яка могла б стати спробою для милосердя, такої сумної, яка могла б бути спробним каменем для великодушності?

Слова ці були вимовлені тоном, який змусив здригнутися навіть Шарлотту: в них був такий прямий натяк, що молода жінка відвернулася, щоб не видно було, як вона почервоніла, і щоб не зустрітись поглядом з Генріхом.

Генріх зробив неймовірне зусилля над собою; він надав байдужого виразу своєму обличчю, яке стало було погрозливим, коли флорентієць вимовив свої слова, і, змінивши благородну синівську скорботу, що стискала його серце, невиразною замисленістю, сказав:

— Тяжкої події в моєму житті... Ні, Рене, ні, від юнацтва мого залишились у пам'яті тільки пустощі та безтурботність, що чергувалися з більш-менш жорстокими нестатками, які накладаються на всіх природними неминучостями або спробами, що йдуть від бога.

Рене теж затамував своє занепокоєння, пильно стежачи то за Генріхом, то за Шарлоттою, ніби намагаючись викликати його і стримати її, бо Шарлотта, щоб приховати замішання від цієї розмови, узялася до свого туалету і простягла руку до коробочки з опіатом.

— Ну, коли б ви були братом принца де Порсіана або сином принца де Конде, і коли б отруїли вашого брата або вбили вашого батька...

Шарлотта злегка скрикнула і знову піднесла опіат до уст. Рене побачив її рух, але на цей раз не спинив її ні словом, ні жестом, тільки скрикнув:

— В ім'я неба, відповідайте, сір: сір, коли б ви були на їх місці, що б ви зробили?

Генріх зібрав свої думки, обтер тремтячою рукою лоб, на якому проступило кілька крапель холодного поту, і, випроставшись на весь зріст, відповів серед повного мовчання, яке переривалось тільки диханням Рене та Шарлотти:

— Коли б я був на їх місці і був певен, що стану королем, тобто представником бога на землі, я вчинив би як бог: простив би.

— Пані, — скрикнув Рене, вириваючи опіат з рук у пані де Сов, — пані, віддайте мені коробочку; мій хлопець, я бачу, помилився, принісши її: завтра я пришлю вам іншу.

XXIII. Новонавернений

Другого дня мало відбутись полювання з псами в Сен-Жерменському лісі.

Генріх наказав, щоб на вісім годин ранку йому осіддали невеликого беарнського коника, якого він збирався подарувати пані де Сов, але спершу хотів випробувати сам. О восьмій без чверті кінь був поданий. Тільки пробило вісім, Генріх вийшов.

Гордий і гарячий, не зважаючи на свій невеликий зріст, кінь помотував гривною і бив копитом землю. Було холодно, і легенька ожеледь вкривала двір.

Генріх намірився піти через двір до конюшні, де дожидався його конюх з конем, і коли він проходив повз швейцарського солдата, що стояв на варті при воротах, той віддав йому честь зброєю, сказавши:

— Хай бог боронить його величність короля Наварського!

Почувши вітання, а особливо голос, що промовив його, беарнець здригнувся.

Він повернувся і ступив крок назад.

— Де Муї! — пробурмотів він.

— Так, сир, де Муї.

— Що ви робите тут?

— Шукаю вас.

— Чого ви хочете від мене?

— Мені треба поговорити з вашою величністю.

— Нещасний, — сказав король, наближаючись до нього, — чи ти не знаєш, що ризикуєш головою?

— Знаю.

— І що ж?

— І от я тут.

Генріх злегка зблід, розуміючи, що поділяє небезпеку, на яку наражав себе запальний молодий чоловік. Він занепокоєно озирнувся навколо себе і відступив удруге так само швидко, як і вперше.

Він помітив коло вікна герцога д'Алансона.

Зараз же змінивши манеру поводитись, Генріх узяв мушкет із рук де Муї, що стояв, як ми вже сказали, на варті, і, удаючи, ніби перевіряє його, сказав:

— Де Муї, ви, звичайно, не без дуже серйозних причин полізли у вовчу пастку?

— Звичайно, сир. От уже тиждень я пристерігаю вас. Учора тільки я дізнався, що ваша величність маєте спробувати цього коня, і став на варті при Луврських воротах.

— Але де взявся на вас цей костюм?

— Капітан відділу протестант і мій друг.

— Візьміть мушкет, верніться до своїх обов'язків. На нас дивляться. Вертаючись, я постараюсь перекинутись з вами словом; якщо ж я сам не заговорю, не затримуйте мене. Прощайте.

Де Муї знову почав ходити розміреним кроком, а Генріх пішов до коня.

— Що це за гарненька тварина? — спитав з вікна герцог д'Алансон.

— Я збираюсь поспробувати цього коня сьогодні, — відповів Генріх.

— Але це кінь не для чоловіка.

— Його й справді призначено для вродливої дами.

— Стережіться, Генріх, не зробіть нескромності; адже ми побачимо ту даму на полюванні, і якщо я не знаю, чий ви рицар, то знатиму принаймні, чий ви конюх.

— Е, ні, ви цього не знатимете, — сказав Генріх з своєю удаваною добродушністю, — ця прекрасна дама сьогодні не зовсім здорова і не зможе вийти.

І сів у сідло.

— А, — сказав герцог д'Алансон, сміючись, — бідна пані де Сов.

— Франсуа, Франсуа, ви самі нескромні!

— Що ж таке з прекрасною Шарлоттою? — почав знову герцог д'Алансон.

— Доладу не знаю, — сказав Генріх, пускаючи коня малим галопом і примушуючи його бігти манежним колом, — якась тягота в голові, так каже Даріола, — заціпеніння в усьому тілі, загальна слабкість.

— А це не перешкодить вам бути з нами? — спитав герцог.

— Мені? Чому ж? — відповів Генріх. — Адже ви знаєте, що я шалено люблю полювання з псами, і ніщо не примусить мене пропустити його.

— А це ви таки пропустите, Генріх, — сказав герцог, повернувшись на хвилину назад і поговоривши з якоюсь особою, що лишилась невидимою для Генріха, бо, мабуть, говорила з герцогом з глибини кімнати, — його величність прислав сказати мені, що полювання не відбудеться.

— От і маєш! — сказав Генріх з найрозчарованішим виглядом. — Чому?

— Здається, дуже нагальні листи бід пана де Невера. Відбувається нарада між королем, королевою-матір'ю і братом моїм герцогом д'Анжу.

— Ага! — сказав сам собі Генріх. — Чи не новини про Польщу?

І потім вголос мовив:

— Коли так, то нема чого мені ризикувати собою на цій ожеледиці. До побачення, брате!

Потім, зупинивши коня перед де Муї, сказав:

— Поклич, друже, когось із товаришів та передай йому варту. Допоможи конюхові розсідлати коня, візьми сідло й віднеси до сідляра; треба зробити вишивку, якої він не встиг закінчити на сьогодні. Прийдеш до мене з відповіддю.

Де Муї поспішив виконати наказ, бо герцог д'Алансон відійшов од вікна, і видно було, що він має якусь підозру.

Справді, не встиг він повернути у хвіртку, як герцог д'Алансон з'явився знов у вікні. На місці де Муї стояв справжній швейцарець.

Герцог д'Алансон дуже уважно подивився на нового вартового і, звертаючись до Генріха, сказав:

— Правда, брате, ви не з цим чоловіком балакали щойно?

— Той був слугою в моєму домі, і я призначив його до швейцарського загону. Я дав йому доручення, і він пішов виконати.

— Ага, — сказав герцог, ніби відповідь задовольнила його. — А як почуває себе

Маргарита?

— Я оце йду до неї.

— Ви не бачили її з учорашнього дня?

— Ні. Я зайшов був до неї вночі, годині об одинадцятій, але Жільйона сказала, що вона натомлена і вже спить.

— Її нема в себе, вона вийшла.

— Можливо, — сказав Генріх, — вона збиралась у монастир Благовіщення.

Вести розмову далі не було змоги; Генріх, здавалось, вирішив тільки відповідати.

Шуряки розійшлися. Герцог д'Алансон пішов, як сказав, довідатись про новини, король Наварський вернувся до себе.

Хвилин через п'ять по приході додому Генріх почув стук.

— Хто там? — спитав він.

— Сір, — відповів голос, з якого Генріх впізнав де Муї, — я з відповіддю від сідляра.

Генріх, видимо схвильований, впустив молодого чоловіка і замкнув за ним двері.

— Це ви, де Муї! — сказав він. — Я сподівався, що ви розміркуєте справу.

— Сір, — відповів де Муї, — я розмірковував три місяці, цього досить; тепер час починати діяти.

Генріх зробив рух неспокою.

— Не бійтесь нічого, сір, ми самі, і я поспішаю, бо дорога кожна хвилина. Ваша величність одним словом можете вернути нам усе, що події цього року відняли у нас через релігійні причини. Давайте говорити ясно, коротко й відверто.

— Я слухаю, мій відважний де Муї! — відповів Генріх, бачачи, що йому не пощастить уникнути розмови.

— Чи правда, ніби ваша величність відступили від протестантської віри?

— Правда, — сказав Генріх.

— Так, але устами чи серцем?

— Ми відчуваємо завжди вдячність до бога, коли він врятовує нам життя, — відповів Генріх, відвертаючи питання, як це він звичайно робив у таких випадках, — а бог, видимо, пощадив мене в цій страшній небезпеці.

— Сір, — сказав де Муї, — признаймося в одному.

— В чому?

— Що ваше зречення від протестантства справа не переконання, а розрахунку. Ви зреклись, щоб король дозволив вам жити, а не тому, що бог врятував вам життя.

— Яка б не була причина мого навернення, де Муї, — відповів Генріх, — я від цього не стаю менше католиком.

— Так, але чи зостанетесь ви ним назавжди, а чи при першій же нагоді вернути собі свободу життя й совісті ви скористуетесь з неї? І от нагода з'явилась: Ла Рошель повстала, Руссільйон і Беарн чекають лише слова, щоб теж почати діяти, в Гієнні усе кричить про війну. Скажіть мені тільки, що ви католик з примусу, і я відповідаю вам за майбутнє.

— Осіб мого походження не примушують, любий це Муї. Що я зробив, те зробив

вільно.

— Але, сір, — сказав молодий чоловік, відчуваючи, що серце його стискається від цього несподіваного опору, — ви не подумали, що, роблячи так, ви покидаєте нас... зраджуєте нас?

Генріх лишався байдужим.

— Так, — сказав де Муї, — так, зраджуєте нас, бо чимало наших прибуло сюди, наражаючи життя своє на небезпеку, щоб урятувати вашу честь і свободу. Ми все підготували, щоб дати вам трон, сір, чуєте? Не тільки свободу, а й могутність: трон на ваш вибір, бо через два місяці ви матимете змогу вибирати між Наваррою й Францією.

— Де Муї, — сказав Генріх, пригашуючи вогонь, що при цій пропозиції мимоволі блиснув у його очах, — де Муї, я в безпеці, я католик, я муж Маргарити, я брат короля Карла, зять любої матері моєї Катерини. Де Муї, приймаючи усі ці зв'язки, я враховував вигоди, а те враховував і обов'язки.

— Але, сір, — сказав де Муї, — чому ж вірити? Мені сказали, що одруження ваше тільки форма, що в глибині душі ви вільні, що ненависть Катерини...

— Неправда, неправда, — жваво перервав беарнець. — Так, мій друже, вас безсоромно одурили. Люба Маргарита справді моя дружина, Катерина — мати, король Карл IX — пан і володар життя мого й серця.

Де Муї здригнувся, по устах його пробігла майже презирлива усмішка.

— Отже, сір, — сказав він, безнадійно спускаючи руки і силкуючись прозирнути оком в цю повну мороку душу, — таку відповідь я й передам моїм братам. Я скажу їм, що король Наварський простягає руку й віддає серце тим, хто різав нас, що він став підлесником королеви-матері і другом Морвеля...

— Любий де Муї, — сказав Генріх, — король вийде зараз з наради, і мені треба довідатись, чому відклали таку важливу справу, як полювання. До побачення, зробіть, як я, друже, покиньте політику, верніться до короля і прийміть месу.

І Генріх випровадив чи, краще сказати, витіснив до передпокою молодого чоловіка, в якому подив почав переходити в лють.

Ледве зачинились двері за де Муї, як він, не маючи сили противитись бажанню помститись на якійсь речі, коли не можна помститись на особі, вхопив свій капелюх, кинув його додолу і, топчучи ногами, як бик топче плащ матадора, крикнув:

— Смертю присягаюсь, от нікчемний принц! Мені дуже хочеться, щоб мене тут убили, аби тільки навіки заплямувати його моєю кров'ю!

— Тихше, пане де Муї! — промовив чийсь голос з напівпрочинених дверей. — Вас може почути, крім мене, ще хто-небудь.

Де Муї швидко повернувся! побачив принца д'Алансона, що, загорнувшись у плащ, виставив своє бліде обличчя в коридор, щоб переконатись, що там нема нікого, крім його та де Муї.

— Пан герцог д'Алансон! — скрикнув де Муї. — Я пропав.

— Навпаки, — промурмотів принц, — може, навіть ви знайшли те, чого шукаєте, і доказ, — що я не хочу, щоб вас тут убили. Повірте, ваша кров може знайти кращий

вжиток, ніж червонити поріг у короля Наварського.

І з цими словами герцог зовсім розчинив двері, які досі держав прочиненими.

— Це кімната двох моїх дворян, — сказав герцог, — тут нас ніхто не буде шукати, і ми можемо розмовляти цілком вільно. Увійдіть, пане.

— Я тут, монсеньйор! — сказав остовпілий конспіратор.

І увійшов у кімнату, а герцог д'Алансон зачинив за ним двері з неменшою швидкістю, ніж король Наварський.

Де Муї увійшов розлютований, втративши надію і посилаючи прокльони; але потроху холодний і пильний погляд юного герцога Франсуа подіяв на гугенотського ватажка як чарівне дзеркало, що проганяє сп'яніння.

— Монсеньйор, — сказав він, — якщо я добре зрозумів, ваша високість бажаєте зо мною говорити?

— Так, пане де Муї, — відповів Франсуа. — Не зважаючи на те, що ви переодяглися, мені здалося, що я пізнав вас, а коли ви віддали честь моему братові Генріху, я переконався в цьому остаточно. Ну, де Муї, ви незадоволені з короля Наварського?

— Монсеньйор!

— Ну, що там! Кажіть сміливо! Я, може, з ваших друзів, хоч вам це й невідомо.

— Ви, монсеньйор?

— Так, я. Ну, кажіть.

— Не знаю, що сказати вашій високості, монсеньйор. Те, про що я розмовляв з королем Наварським, торкається інтересів, чужих вашій високості. До того ж, — додав де Муї, силкуючись надати своєму тонові байдужості, — справа йшла про дурниці.

— Про дурниці? — сказав герцог.

— Так, монсеньйор.

— Дурниці, заради яких ви вважали за свій обов'язок ризикувати життям, вертаючись до Лувра, де, ви знаєте, голова ваша оцінена на вагу золота. Адже відомо, що ви, разом з королем Наварським і принцем де Конде, один із головних проводирів у гугенотів.

— Коли ви знаєте це, монсеньйор, чиніть зо мною так, як повинен чинити брат короля Карла і син королеви Катерини.

— Чому ви хочете, щоб я чинив так, коли я вам кажу, що я з числа ваших друзів? Скажіть же мені правду.

— Монсеньйор! — сказав де Муї. — Присягаюсь вам...

— Не присягайтесь, пане. Реформістська віра забороняє присягання, особливо ж неправдиві.

Де Муї насупив брови.

— Кажу вам, що я все знаю, — мовив герцог.

Де Муї мовчав.

— Ви не вірите? — почав знову принц з лагідною настійністю. — Ну, що ж, любий де Муї, треба вас упевнити. Зараз ви побачите, чи помиляюсь я. Пропонували ви чи ні моему шурина Генріху отут, тільки-що, — герцог показав рукою в напрямі кімнати

беарнця, — допомогу вашу і друзів ваших в справі відновлення його на престолі королівства Наварського?

Де Муї дивився на герцога з запамороченим виглядом.

— І він з жахом відмовився від пропозиції!

Де Муї стояв остовпілий.

— Чи не нагадали ви йому про давню вашу дружбу, спільну віру? Чи не манили ви короля Наварського блискучою надією, такою блискучою, що вона мало не засліпила його, надією здобути корону французьку? Ну, скажіть, чи добре я поінформований? Чи це пропонували ви беарнцеві?

— Монсеньйор! — скрикнув де Муї. — Усе це така правда, що я питаюся зараз сам у себе, чи не повинен я сказати вашій королівській високості, що ви брешете, почати в цій кімнаті нещадний бій і смертю обох нас затерти цю страшну таємницю.

— Годі, відважний де Муї, годі! — сказав герцог д'Алансон, не міняючись в обличчі і не роблячи ніякого руху при цій страшній погрозі, — таємниця буде краще збережена, коли ми обидва будемо живі, ніж коли один з нас загине. Вислухайте мене й перестаньте торсати ручку вашої шпаги. Втретє кажу вам, що перед вами друг, відповідайте ж мені, як другові. Ну, король Наварський відмовився від усього, що ви запропонували йому?

— Так, монсеньйор, визнаю це, бо признання компрометує тільки мене.

— Чи не крикнули ви, вийшовши з його кімнати і топчучи ногами свій капелюх, що він принц нікчемний і негідний лишатися вашим ватажком?

— Правда, монсеньйор, я сказав це.

— Ага, правда! Визнаєте, нарешті?

— Так.

— Така ваша думка й тепер?

— Більш ніж коли, монсеньйор!

— Добре! А я, я, пане де Муї, я, третій син Генріха II, принц французький, чи досить я добрий дворянин, щоб командувати вашими солдатами? Чи вважаєте ви мене досить гідним довіри, щоб можна було покластись на моє слово?

— Ви, монсеньйор! Ви — вождь гугенотів!

— А чому ні? Тепер часи навернень, ви самі знаєте. Генріх став католиком, я можу стати протестантом.

— Так, безперечно, монсеньйор; отже, чекаю, що ви поясните мені...

— Річ дуже проста, і я з'ясую вам в двох словах політику всіх. Мій брат Карл вбиває гугенотів, щоб царювати без перешкод. Брат мій д'Анжу не заважає вбивати їх, бо має бути наслідником по братові моєму Карлу, а брат мій Карл щоразу хворий. Але я... річ інша. Я не буду ніколи королем, принаймні у Франції, бо у мене є двоє старших братів. Ненависть матері і братів віддаляє мене від трону ще більше, ніж закон природи. Я не можу розраховувати ні на родинне становище, ні на славу, ні на королівську корону. А тим часом серце моє таке ж благородне, як і серця моїх старших братів. Так от, де Муї, я й хочу шпагою викраяти собі королівство в цій Франції, яку вони залили кров'ю. От

чого хочу я, де Муї, слухайте. Я хочу стати королем Наварським не по праву народження, а по обранню. І, майте на увазі, ви не можете сказати нічого проти мого бажання: я не узурпатор, бо брат мій відмовляється від ваших пропозицій і, віддавшись бездіяльності, зарозуміло визнає королівство Наварське фікцією. З Генріхом Беарнським ви не маєте нічого; зо мною ви маєте шпагу й ім'я. Франсуа д'Алансон, принц французький, захищає всіх своїх товаришів чи всіх своїх співучасників, — назвіть, як хочете. Ну, що скажете ви на цю пропозицію, пане де Муї?

— Скажу, що вона засліплює мене, монсеньйор.

— Де Муї, де Муї, багато перешкод доведеться ще подолати нам. Не вимагайте ж з самого початку надто багато від сина короля і королівського брата, що сам іде до вас.

— Монсеньйор, справа була б вирішена, коли б тільки я один підтримував свої ідеї; але у нас є рада, і хоч яка блискуча ваша пропозиція — а може саме через це — проводирі партії не приймуть її без певних умов.

— Це інша річ, і відповідь ваша йде від чесного серця й доброго розуму. З мого поводження, де Муї, ви повинні бачити мою бездоганну чесність. Отже, поставтесь до мене як до людини, гідної поваги, а не як до принца, якому лестять. Де Муї, чи маю я шанси?

— Слово честі, монсеньйор, коли ваша високість бажаєте знати мою думку, ви маєте всі шанси, раз король Наварський зрікся пропозиції, яку я зробив йому. Але, кажу знову, монсеньйор, мені треба спершу дійти згоди з нашими проводирями.

— Зробіть це, пане, — відповів герцог д'Алансон. — Тільки коли я матиму відповідь? Де Муї мовчки подивився на принца. Потім, здавалось, вирішив питання.

— Монсеньйор, — сказав він, — дайте мені вашу руку. Мені треба, щоб рука принца французького торкнулась до моєї руки; тоді я буду певен, що мене не зрадять.

Герцог не тільки подав руку де Муї, але сам узяв його руку і стиснув її.

— Тепер, монсеньйор, я спокійний, — сказав молодий гугенот. — Коли б нас зрадили, я сказав би, що ви тут не при чому. Без того, монсеньйор, хоч би як мало відношення мали ви до зради, ви втратили б вашу честь.

— Чому говорите ви мені це, де Муї, перш ніж сказати, коли дасте відповідь від ваших проводирів?

— Тому, монсеньйор, що ви, питаючись, коли буде відповідь, тим самим питаєтесь, де перебувають проводирі, і коли я скажу: сьогодні ввечері, — ви знатимете, що вони в Парижі і переховуються.

Говорячи це з недовірливим жестом, де Муї дивився пронизливим поглядом в облудні й непевні очі молодого чоловіка.

— Ну, — відповів герцог, — у вас лишаються ще сумніви, пане де Муї. Проте, не можу ж я з першого ж разу вимагати від вас повної довіри. Ви краще дізнаєтесь про це пізніше. Нас зв'яже спільність інтересів, і ви відкинете підозри. Отже, ви кажете, сьогодні увечері, де Муї?

— Так, монсеньйор, бо час не терпить. Сьогодні ввечері. Але де, будь ласка?

— У Луврі, тут, у цій кімнаті, — вам це зручно?

— У цій кімнаті живуть? — сказав де Муї, скинувши оком на два ліжка, що стояли одно проти одного.

— Так, двоє моїх дворян.

— Монсенйор, мені, здається, нерозумно було б вертатися до Лувра.

— Чому?

— Бо коли ви мене пізнали, то і в інших можуть бути такі самі добрі очі, як у вашої високості, і вони теж можуть пізнати мене. Проте, я прийду до Лувра, якщо ви дасте мені те, про що я прохатиму.

— Що?

— Перепустку.

— Де Муї, — відповів герцог, — якщо при вас знайдуть перепустку від мене, вона погубить мене, не врятувавши вас. Я можу бути вам у пригоді тільки під умовою, що в очах усіх ми будемо цілком чужі один одному. Коли б моя мати або брат мали доказ найменших зносин моїх з вами, це коштувало б мені життя. Ви стаєте під захист власного мого інтересу з того моменту, коли я зв'яжуся з іншими, як тепер зв'язався з вами. Вільний в сфері мого діяння, сильний, поки я невідомий, бо я сам остаюся тоді нерозгаданим, я гарантую вам усе, не забувайте цього. Зверніться знов до вашої мужності, спробуйте, покладаючись на моє слово, зробити те, що ви спробували зробити, не маючи слова мого брата. Прийдіть сьогодні ввечері до Лувра.

— Але як мені прийти? Я не можу ризикнути піти в цій одежі до апартаментів. Вона придатна тільки для передпокоїв та дворів. Моє звичайне вбрання ще небезпечніше, бо тут мене всі знають, а моя зовнішність лишиться незміненою.

— Ну, я міркую, чекайте... Я гадаю, що... так, от що.

Справді, герцог кидав погляди навколо себе, і очі його спинилися на парадному вбранні Ла Моля, що лежало в ту хвилину на його ліжку: розкішному вишневому плащі з золотими обшивками, про який ми вже говорили, береті з білим пером, обвитому шнурком з золотими та срібними маргаритками, шовковому камзолі сіро-перлового кольору з золотом.

— Бачите плащ, перо та камзол? — сказав герцог. — Вони належать пану де Ла Молю, одному з моїх дворян, франту найкращого тону. Вбрання його зробило фурор при дворі, і коли де Ла Моль вбирається в цей костюм, його пізнають за сотню кроків. Я дам вам адресу кравця, що шив йому вбрання, заплатіть удвоє, і на вечір матимете собі такий самий костюм. Ви запам'ятаєте ім'я де Ла Моля, — правда?

Не встиг герцог д'Алансон закінчити цю рекомендацію, як в коридорі почулися кроки і в дверному замку повернувся ключ.

— Хто там? — скрикнув герцог, кидаючись до дверей і засовуючи засув.

— Їй-богу, — відповів голос, — дивне питання. Ви самі хто? От комедія: я хочу ввійти до власної кімнати, а у мене питають, хто я!

— Це ви, пане де Ла Моль?

— Атож. А ви хто?

Тим часом як Ла Моль висловлював свій подив, що в кімнаті хтось є, та намагався

з'ясувати, хто той новий товариш по житлу, герцог д'Алансон швидко повернувся до де Муї, притримуючи однією рукою засув, а другою затуляючи щілину в замку.

— Знаєте ви пана де Ла Моля? — спитав він у де Муї.

— Ні, монсеньйор.

— А він вас знає?

— Не думаю.

— То все добре. Вдайте, ніби дивитесь у вікно.

Де Муї, не відповідаючи, повернувся до вікна, бо Ла Моль почав виявляти нетерпіння і стукати в двері щосили.

Герцог д'Алансон кинув востаннє погляд на де Муї і, побачивши, що він повернувся спиною, відчинив.

— Монсеньйор герцог! — скрикнув Ла Моль, відступаючи в здивуванні. — Пробачте, пробачте, монсеньйор!

— Нічого, пане. Мені знадобилась ваша кімната прийняти декого.

— Будь ласка, монсеньйор, будь ласка. Дозвольте тільки, прошу вас, взяти мені плащ та капелюх, що на постелі, бо сьогодні вночі на мене напали на Гревській набережній злодії і відняли і те й друге.

— Справді, пане, — сказав принц усміхаючись і йду чи щоб подати Ла Молю те, що він просив, — у вас вигляд доволі пошарпаний: певне, мали діло з завзятими розбишаками!

Герцог подав Ла Молю плащ і берет. Молодий чоловік подякував і пішов у передпокій перемінити вбрання, аж ні трохи не цікавлячись тим, що герцог робить у нього в кімнаті, бо в Луврі було звичайною річчю, коли принци використовували приміщення своїх дворян для своїх приймань.

Де Муї підійшов до герцога, і вони обоє дослухались, коли Ла Моль скінчить передягатись і вийде. Але він, перемінивши костюм, сам вивів їх з клопоту, бо наблизився до дверей і сказав:

— Пробачте, монсеньйор, чи не зустрічали ви графа де Коконна?

— Ні, пане граф. Проте, він же на службі сьогодні вранці.

— Ну, то його, мабуть, убили, — сказав Ла Моль сам собі і пішов.

Герцог прислухався до його ходи, що затихала, віддаляючись; потім відчинив двері і підвів до них де Муї.

— Подивіться, як він іде, — сказав він, — і спробуйте наслідувати цю незрівнянну манеру держатись.

— Зроблю як зможу краще, — відповів де Муї. — На жаль, я не дамський кавалер, а солдат.

— В кожному разі, я чекаю вас до півночі в цьому коридорі. Якщо кімната моїх дворян буде вільна, я прийму вас там, якщо ні, знайдемо Іншу.

— Так, монсеньйор.

— Отже, сьогодні, до півночі.

— Сьогодні, до півночі.

— До речі, де Муї, як ітимете, махайте дужче правою рукою, це особлива манера пана де Ла Моля.

XXIV. Вулиця Тізон і вулиця Клош-Персе

Ла Моль вискочив із Лувра бігцем і кинувся розшукувати по Парижу бідолашного Коконна.

Перш за все він пішов на вулицю Арбр-Сек до метра Ла Гюр'єра, бо пригадав, що часто цитував п'ємонтцеві відому латинську приказку, яка доводить, що Амур, Вакх[60] та Церера[61] — боги найпотрібніші, а тому сподівався, що Коконна після ночі, що була для нього не менш бурхлива, ніж для Ла Моля, розташувався, додержуючись римського афоризму, в готелі "À la Belle-Étoile". Ла Моль знайшов у Ла Гюр'єра тільки спомин про зобов'язання, яке той узяв на себе, та доволі гостинно поданий сніданок, який він з'їв з великим апетитом, не зважаючи на свій неспокій.

Заспокоївши, замість душі, шлунок, Ла Моль перебрався на той бік Сени і знову пішов шукати, як чоловік, що розшукує втоплу дружину. На Гревській набережній він пізнав місце, де на нього, як він сказав герцогу д'Алансону, напали під час нічної пригоди, годин три-чотири тому, що не рідко траплялося в Парижі, на сто років давнішому за той Париж, в якому Буало[62] прокидався від свисту кулі, що пробивала його віконницю. На місці баталії zostався шматок пера з його капелюха. Почуття власності вроджене в людини. Ла Моль мав десять пер, що були одно від одного кращі; проте він зупинився, підняв перо, чи, краще сказати, обривок від пера, і почав зажурено розглядати його, як раптом почувися важкі кроки і грубий голос звелів йому оступитись. Ла Моль підвів голову і побачив ноші, поперед яких ішли два пажі і конюх.

Ла Молю здалось, що він вгадав ноші, і він швидко оступився.

Молодий дворянин не помилився.

— Пан де Ла Моль! — почувся з ношів повний лагідності голос, і в той же час біла й ніжна атласна ручка відкинула завісу.

— Так, пані, це я, — відповів Ла Моль, уклоняючись.

— Пан де Ла Моль з пером у руці... — провадила дама в ношах, — ви, може, закохані, любий пане, і шукаєте втрачених слідів?

— Так, пані, — відповів Ла Моль, — я закоханий, і дуже; але в цю хвилину я знаходжу свої власні сліди, хоч і не шукав їх. Ваша величність дозволите мені спитати про здоров'я ваше?

— Я почуваю себе чудово, пане; краще, здається, я ніколи себе не почувала; це від того, певне, що цю ніч я перебула у відлюдному місці.

— Ага, у відлюдному місці, — сказав Ла Моль, якось чудно подивившись на Маргариту.

— Так. Що вас дивує в тому?

— Можна, не будучи нескромним, спитати, в якому монастирі?

— Звичайно, пане, я не роблю з цього таємниці: в монастирі Благовіщення. Але що

тут робите ви з таким стурбованим виглядом?

— Пані, я теж перебув ніч у відлюдному місці і в околицях того самого монастиря; тепер я шукаю мого друга, що кудись зник, і, шукаючи його, знайшов це перо.

— Яке належить йому? Але, сказати по правді, ви турбуєте мене його долею: місце лихе.

— Заспокойтесь, ваша величність, перо моє. Я загубив його годині о шостій на цьому місці, відбиваючись від чотирьох бандитів, які хотіли мене вбити, — так, принаймні, я думаю.

Маргарита стримала рух жаху.

— О, розкажіть мені! — сказала вона.

— Річ цілком проста, пані. Як я вже мав честь сказати вашій величності, було коло п'ятої години ранку...

— В п'ять годин ранку ви вже вийшли з дому? — перервала Маргарита.

— Вибачте, ваша величність, — сказав Ла Моль, — я ще тільки вертався додому.

— Ах, пане де Ла Моль! Вертатись о п'ятій годині додому! — сказала Маргарита з глузливою усмішкою, що здалася Ла Молю чарівною. — Вертатись так пізно! Ви заслужили цю кару.

— Я й не жаліюсь, пані, — сказав Ла Моль, шанобливо вклоняючись, — і хай би мені розпороли живіт, я вважав би себе в сто разів щасливішим, ніж я заслужив. Проте, пізно чи рано, як ваша величність бажаєте, вертаюсь я з того благословенного дому, де перебув ніч у відлюдному місці, коли це четверо нічних розбишак кидаються на мене на вулиці Мортіллері і женуться за мною з неймовірно довгими ножами. Це смішно, пані? Але що було, те було, і мені довелося тікати, бо я забув свою шпагу.

— О, розумію, — сказала Маргарита з надзвичайно наївним виглядом, — і ви тепер вернулися за шпагою?

Ла Моль глянув на Маргариту так, ніби в душі його народилась підозра.

— Пані, я справді вернувся б, і навіть дуже охоче, бо шпага моя — чудовий клинок, але не знаю, де той дім.

— Як, пане! — сказала Маргарита. — Ви не знаєте дому, де перебули ніч?

— Ні, пані, і хай сатана мене візьме, якщо я догадуюсь про це!

— О, це справді дивна річ! Ваша історія — справжній роман!

— Справжній роман, ваша правда, пані.

— Розкажіть її мені.

— Це трохи довго.

— Дарма, я маю час.

— Вона неймовірна.

— Розкажіть: я дуже довірлива.

— Ваша величність наказуєте?

— Так, якщо це треба.

— Слухаюсь. Учора ввечері, розійшовшись з двома чарівними дамами, з якими ми провели вечір на мосту Сен-Мішель, ми повечеряли у метра Ла Гюр'єра.

— До речі, — спитала Маргарита з повною натуральністю в тоні, — що це за метр Ла Гюр'єр?

— Метр Ла Гюр'єр, пані, — сказав Ла Моль, удруге глянувши на Маргариту з тим підозрілим виглядом, що й уперше, — метр Ла Гюр'єр — це хазяїн готелю "À la Belle-Étoile" на вулиці Арбр-Сек.

— Добре. Я бачу її звідси... Отже, ви вечеряли у метра Ла Гюр'єра. З другом вашим Коконна, певне?

— Так, пані, з другом моїм Коконна. Раптом увійшов якийсь чоловік і подав кожному з нас по записочці.

— Однаковій?

— Цілком однаковій. Один тільки рядок: "Вас чекають на вулиці Сент-Антуан, против вулиці Жуї".

— Без підпису?

— Без. Тільки, замість нього, три слова, три чарівних слова, що тричі обіцяли те саме, — тобто потрібне щастя.

— Які ж то слова?

— Eros, Cupido, Amor.

— Справді, приємні імена. І дотримали, що обіцяли?

— О, більше, пані, в сто разів більше! — скрикнув Ла Моль з захватом.

— Кажіть далі. Мені цікаво, хто чекав вас на вулиці Сент-Антуан, проти вулиці Жуї.

— Дві дуеньї, з хустками в руках. Вони вимагали, щоб ми дозволили зав'язати собі очі. Ваша величність догадується, що з нашого боку заперечення не було. Ми відважно простигли шиї. Моя провідниця повела мене в правий бік; провідниця мого друга в лівий, і ми з ним розійшлися.

— А потім? — допитувалась Маргарита, що, здавалося, вирішила довести розслід до кінця.

— Не знаю, — відповів Ла Моль, — куди провідниця повела мого друга. Може, в пекло. Але моя привела мене в місце, яке я вважаю за рай.

— І звідки вас вигнали, певне, за надмірну цікавість?

— Саме так, пані. Ви маєте дар угадувати. Я нетерпляче дожидався світанку, щоб побачити, де я, аж ось в пів на п'яту та сама дуенья увійшла, знов зав'язала мені очі, взяла з мене обіцянку не пробувати підіймати пов'язку, вивела з дому, пройшла зо мною кроків із сотню, ще раз змусила запрягтися, що я зніму пов'язку тільки тоді, як нарахую до п'ятидесяти. Я нарахував до п'ятидесяти і побачив, що я на вулиці Сент-Антуан, проти вулиці Жуї.

— І тоді...

— Тоді, пані, я відчув себе таким радісним, що не помітив чотирьох негідників, від яких з такими труднощами вирвався. Отже, пані, — провадив Ла Моль, — коли я знайшов тут шматок мого пера, серце моє затремтіло від радості, і я підняв його, пообіцявши самому собі берегти його, як спомин про цю щасливу ніч. Але, хоч яким щасливим я почуваю себе, мене турбує думка, куди подівся мій товариш.

— То він не вернувся до Лувра?

— На жаль, ні, пані! Я шукав його скрізь, де він міг би бути, в "À la Belle-Étoile", на грі в м'яча і в багатьох інших порядних місцях, але ніде немає ні Аннібала, ні Коконна.

Вимовляючи ці слова з жестом розпачу, Ла Моль розставив руки, розкривши плащ, і спід плаща виглянув подертий в багатьох місцях камзол, в дірки якого видно було підшивку.

— Але ж ви увесь подірявлений! — сказала Маргарита.

— Подірявлений, добре сказано! — сказав Ла Моль, почувавши приємність, що йому ставлять в заслугу небезпеку, якої він уник. — Гляньте, пані, гляньте!

— Чому ж ви не перемінили камзол, коли вернулись у Лувр? — спитала королева.

— Ах, — сказав Ла Моль, — у мене в кімнаті хтось був.

— Як, у вас хтось був? — сказала Маргарита з величезним подивом в очах. — Хто ж був у вашій кімнаті?

— Його високість.

— Цс! — перервала Маргарита.

Молодий чоловік замовк.

— Qui ad lecticam meam stant?[63] — спитала вона в Ла Моля.

— Duo pueri et unus eques[64].

— Optime, barbari! — сказала вона. — Die, Moles, quem inveneris in cubiculo tuo?[65]

— Franciscum ducem[66].

— Agentem?[67]

— Nescio quid[68].

— Quocum?[69]

— Cum ignoto[70].

Дивно, — сказала Маргарита. — Отже, ви не могли знайти Коконна? — вела вона далі, видимо, не думаючи про те, що говорить.

— Так, пані. Я вже мав честь сказати про це вашій величності. Я буквально вмираю від турботи.

— Ну, що ж! — сказала Маргарита, зітхаючи. — Я не хочу перешкоджати вам розшукувати, але думаю, сама не знаю чому, що він знайдеться. Проте, йдіть, шукайте.

І королева приклала пальця до уст. Молодий чоловік зрозумів, що цей чарівний рух не міг бути наказом мовчати, бо прекрасна Маргарита не звиряла йому ніякої таємниці і не робила ніякого признання, — отже він мав означати щось інше.

Нощі рушили, а Ла Моль, подавшись на дальші пошуки, пішов набережною до вулиці Лон-Пон, що привела його на вулицю Сент-Антуан.

Проти вулиці Жуї він зупинився.

Саме тут йому і Коконна дві дуєні зав'язали вчора очі. Він повернув уліво, потім відрахував двадцять кроків. Зробивши те саме, він зупинився перед домом, чи, краще сказати, перед муром, за яким підносився дім; посередині муру була хвіртка з навісом, оббитим здоровими гвіздками, та з бійницями.

Дім виходив на вулицю Клош-Персе, — маленький, вузький провулок, що

починався від улиці Сент-Антуан і виходив на вулицю Руа-де-Сісіль.

— Побий мене бог! — скрикнув Ла Моль. — Це саме тут... можу заприсягтись... Виходячи, я простяг руку і намацав гвіздки на дверях, потім я спустився з двох приступок. Чоловік, що біг з криком "рятуйте!" і був убитий на вулиці Руа-де-Сісіль, пробігав у той момент, коли я поставив ногу на першу приступку. Побачимо.

Ла Моль підійшов до хвіртки і постукав.

Хвіртка відчинилась, вийшов вусатий сторож.

— Was ist das?[71] — спитав сторож.

— А, а! — сказав Ла Моль. — Він, здається, гадає, що ми швейцарці. Друже мій, — почав він, роблячи найлюб'язнішу міну, — я хотів би дістати шпагу, що залишив учора в цьому домі, де перебув ніч.

— Ich verstehe nicht[72], — відповів сторож.

— Моя шпага... — сказав Ла Моль.

— Ich verstehe nicht, — знову відповів сторож.

— Що я залишив... Моя шпага, що я залишив...

— Ich verstehe nicht...

— ...У цьому домі, де я перебув ніч...

— Gehe zum Teufel...[73]

І сторож захрюпнув хвіртку перед його носом.

— Хай тобі чорт! — сказав Ла Моль. — Коли б у мене була шпага, яку я вимагаю, я проткнув би цього йолопа наскрізь, та її нема, отже зроблю це іншим разом.

І Ла Моль пішов далі до вулиці Руа-де-Сісіль, повернув праворуч, зробив кроків з п'ятдесят, повернув ліворуч і опинився на вулиці Тізон, — маленькій вуличці, паралельній з Клош Персе і цілком подібній до неї. Навіть більше: зробивши тридцять кроків, він побачив невелику хвіртку з здоровими гвіздками, навісом і бійницями, дві приступки й мур. Можна було подумати, що вулиця Клош Персе повернулася, щоб ще раз подивитись на нього.

Ла Моль подумав, що, може, він прийняв праву руку за ліву, і постукав у хвіртку, щоб спитатись так само, як і в першій.

Проте, на цей раз, скільки він не стукав, йому зовсім не відчинили.

Ла Моль обійшов будинок з однієї вулиці до другої двічі чи тричі, і це привело його до цілком природної думки, що він має два виходи: один — на вулицю Клош-Персе, другий — на вулицю Тізон.

Та хоч яке логічне було це міркування, воно не вернуло йому шпаги і не з'ясувало, де його друг.

Йому спало на думку купити іншу шпагу і розпороти черево негіднику-сторожеві, що наважився говорити тільки по-німецькому; але він розміркував, що коли цей сторож служить у Маргарити і Маргарита вибрала його, то, значить, вона має якусь причину, і їй було б неприємно втратити його. А Ла Моль ні за що в світі не хотів би зробити щось неприємне Маргариті.

Боячись піддатися спокусі, він о другій годині дня пішов знову до Лувра.

На цей раз приміщення його не було зайняте, і він зайшов до своєї кімнати. Перше, що він побачив коло свого сіро-перлового камзола, була, на великий його подив, славетна шпага, яку він залишив на вулиці Клош-Персе.

Ла Моль почав перевертати її на всі боки; це була справді вона.

— Ах, ах! — сказав він. — Чаклунство тут, чи що?

Потім, зітхнувши, додав:

— От коли б бідолашний Коконна міг знайтись, як знайшлась моя шпага!

Через дві-три години після того, як Ла Моль перестав ходити навкруги маленького будиночка з виходом на дві вулиці, двері в вулицю Тізон відчинились. Було біля п'ятої години вечора, отже майже темно.

Якась жінка в довгому плащі, підбитому хутром, вийшла в супроводі служниці в ці двері, які відчинила перед нею дуенья років сорока; потім вона швиденько дійшла до вулиці Руа-де-Сісіль, постукалась у хвірточку готелю д'Аржансона, увійшла і вийшла через головний вихід готелю на вулицю В'ель-Рю-дю-Тампль, підійшла до потайного ходу в готель Гіза, відімкнула його ключем, який дістала із своєї кишені, і зникла.

Через півгодини з тієї самої хвіртки того ж самого будинку вийшов молодий чоловік з зав'язаними очима, якого вивела жінка і провела до рогу вулиць Жоффруа-Ланьє і Мортеллері. Там вона попросила його відрахувати п'ятдесят і скинути з очей пов'язку.

Молодий чоловік сумлінно виконав її наказ і, відрахувавши скільки треба, розв'язав хустку, якою були зав'язані його очі.

— Чорт візьми! — скрикнув він, оглядаючись навколо себе. — Хай мене повісять, якщо я знаю, де я! Шість годин! — скрикнув він, почувши, як б'є годинник на соборі богоматері. — Що ж сталося з бідним Ла Моєм? Треба піти в Лувр, може там є які відомості про нього.

З цими словами Коконна бігцем пройшов вулицю Мортеллері і прибіг до Луврських воріт швидше за доброго коня; біжучи, він розштовхував і розкидав живу загороду з добрих городян, які спокійно проходилися коло крамничок на майдані Бодойє, і увійшов до палацу.

Там він спитався про Ла Моля у швейцара і у вартового. Швейцар бачив, що Ла Моль прийшов ранком, але не знав, чи виходив. Вартовий став на варту тільки півтори години тому і не бачив нічого.

Так само бігцем піднявся він у свою кімнату і швидко відчинив двері, але в кімнаті побачив тільки камзол Ла Моля, увесь в дірках, і це збільшило його турботи.

Тоді він згадав про Ла Гюр'єра і, побіг до шановного хазяїна готелю "A la Belle-Étoile". Ла Гюр'єр бачив Ла Моля; Ла Моль снідав у Ла Гюр'єра. Коконна зовсім заспокоївся, а що дуже зголоднів, то й собі замовив вечерю.

Щоб добре повечеряти, Коконна мав дві неодмінні умови: спокійний дух і порожній шлунок, і вечеряв так добре, що бенкет його затягнувся до восьмої години. Тоді, підбадьоривши себе двома пляшками анжуйського вина, яке дуже любив і яке випив одним духом, і кліпнувши очима та прицмокнувши від задоволення, він знову пустився розшукувати Ла Моля, пробиваючи собі дорогу крізь юрбу ударами ноги і кулака

відповідно до збільшення його дружніх почуттів, які пробудило в ньому добре самопочуття, що завжди буває наслідком доброго обіду.

Це тривало з годину, і за цей час Коконна оббігав усі сусідні з Гревською набережною вулиці, вуглянну пристань, вулиці Сент-Антуан, Тізон і Клош-Персе, куди друг його міг, на його думку, вернутися. Нарешті зрозумів, що єдине місце, де неодмінно мусив пройти Ла Моль, була луврська хвіртка, отже вирішив дождатись його коло цієї хвіртки.

Він був уже кроків за сто від Лувра, на площі Сен-Жермен-л'Оксерруа, і підводив якусь жінку, чоловіка якої звалив з ніг, коли побачив перед собою на обрії, при неясному світлі великого ліхтаря біля луврського звідного мосту, вишневий бархатний плащ і біле перо свого друга, який, наче тінь, пройшов у хвіртку, відповідаючи на вітання сторожі.

Славетний вишневий плащ зробив такий ефект при дворі, що помилка була неможлива.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — Це таки він, таки вертається. Гей, гей! Ла Моль! Гей, друже! Чума якась! Не чує, а в мене ж голос добрий! Як воно могло бути, що він не почув мене? Та, на щастя, у мене такі самі добрі ноги, як і голос, і я зараз наздожену його.

Сподіваючись на це, Коконна пустився щодуху і за хвилину прибіг до Лувра; але, хоч як поспішав, червоний плащ, що теж, здавалося, квапився, зник у вестибюлі саме в той момент, коли Коконна ступив ногою в двір.

— Гей! Ла Моль! — крикнув Коконна, знову пускаючись бігти. — Почекай бо, це я, Коконна! Якого чорта ти так біжиш? Чи, може, ти рятуєшся від кого?

Справді, червоний плащ, мов на крилах, скоріше злетів, ніж збіг на другий поверх.

— А, ти не хочеш чекати мене! — крикнув Коконна. — Не хочеш мене знати! Сердишся! Ну, і чорт з тобою, чорт візьми! А я більше не можу.

Останній поклик до втікача Коконна викрикнув внизу сходів і не схотів більше гнатися за ним, тільки стежив оком, поки той біг угору і піднявся на поверх, де були покої Маргарити. Раптом з цих покоїв вийшла якась жінка і взяла людину в вишневому плащі за руку.

— О-го! — сказав Коконна. — Це, здається, королева Маргарита. Його дожидали. Це інша річ, я розумію, чому він не відповів мені.

І припав до поруччя сходів, дивлячись крізь них.

Тоді він побачив, що вишневий плащ сказав потихеньку кілька слів королеві і пішов за нею в її апартаменти.

— Добре, добре! — сказав Коконна. — Так і є. Я не помилився. Бувають хвилини, коли присутність найкращого друга незносна для нас, і такий момент зараз у Ла Моля.

І Коконна, зійшовши помалу сходами вгору, сів на оксамитну лавку на площадці, говорячи сам собі:

— Ну, що ж, замість доганяти його, я почекаю... так; але, — додав він, — я гадаю, він у королеви Наварської, отже довго доведеться чекати... Холодно, чорт візьми! Ну,

ну, так можна чекати і в себе в кімнаті. Вже колись та доведеться йому прийти туди.

Тільки сказав він це і зібрався виконати свій намір, як над головою у нього почулася швидка й легка хода і пісенька, така звичайна для його друга; Коконна зараз повернув голову в той бік — це був Ла Моль, що спускався з верхнього поверху, де була його кімната, і, побачивши Коконна, побіг до нього, переплигуючи по кілька східців відразу; добігши, він кинувся йому в обійми.

— От, чорт візьми, це ти? — сказав Коконна. — І як ти звідти вийшов?

— Вулицею Клош-Персе.

— Ні. Я кажу не про той дім, що там...

— А про що?

— Про покої королеви.

— Покої королеви?

— Покої королеви Маргарити.

— Я не ходив туди.

— Ну, от іще!

— Любий Аннібал, — сказав Ла Моль, — ти помиляєшся. Я йду із своєї кімнати, де дожидаюсь тебе вже дві години.

— Із своєї кімнати?

— Так.

— То це я не за тобою гнався по Луврській площі?

— Коли?

— Оце зараз.

— Ні.

— Не ти увійшов у хвіртку хвилин десять тому?

— Ні.

— І не ти збіг угору по цих сходах, мов за тобою гнався легіон дияволів?

— Ні.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — Вино в "A la Belle-Étoile" не таке міцне, щоб замутити мені голову. Кажу тобі, що я тільки що бачив твій вишневий плат і біле перо в луврській хвіртці, гнався за ними до самих сходів, і що твого плаща, пір'я, всього, аж до твоєї руки, якою ти розмахував, дожидалась тут якась дама, — я дуже маю підозру, що то була королева Наварська, — і затигла усе те в оці двері, — а двері ці, якщо я не помиляюсь, ведуть до покоїв королеви Маргарити.

— Чорт візьми! — сказав Ла Моль, бліднучи. — Невже зрада?

— Добре діло! — сказав Коконна. — Лайся, скільки хочеш, але не кажи мені, що я помиляюсь.

З хвилину Ла Моль не знав, що робити, стискаючи голову руками і вагаючись між почуттям пошани й ревностями; але ревності взяли гору, він кинувся до дверей і почав гатити в них з усієї сили, наробивши грюкоту, який дуже мало личив місцю, де він був, бо тут були покої її величності.

— Нас заарештують, — сказав Коконна, — та дарма, це дуже кумедно. Скажи, Ла

Моль, чи бувають у Луврі вихідці з того світу?

— Не знаю, — сказав молодий чоловік, блідий, як перо, що спускалося йому на лоб, — проте, я завжди дуже хотів бачити їх, і раз трапляється нагода, я зроблю все, що можу, щоб зустрітись з оцим віч-на-віч.

— Не заперечую, — сказав Коконна, — тільки стукай не так сильно. Якщо не хочеш його наполохати.

Хоч який розлючений був Ла Моль, але зрозумів слушність зауваження і почав стукати тихше.

XXV. Вишневий плащ

Коконна не помилився. Дама, що спинила кавалера в вишневому плащі, справді була королева Наварська; щождо кавалера в вишневому плащі, читач уже здогадався, сподіваюсь, що то був не хто інший, як відважний де Муї.

З поводження королеви Наварської молодий гугенот зрозумів, що вийшла якась помилка, але не зважився сказати ні слова, боячись, щоб Маргарита не скрикнула і тим не видала його. Він вирішив дати донести себе до покоїв, гадаючи, що, опинившись там, скаже своїй прекрасній провідниці:

— Мовчання за мовчання, пані.

Справді, Маргарита ніжно стиснула руку того, кого в пітьмі признала за Ла Моля, і, наблизивши уста до його вуха, сказала по-латинському:

— *Sola sum; introito, carissime*[74].

Де Муї, не відповідаючи, дав їй вести себе, але як тільки двері зачинились за ним і він опинився в передпокої, освітленому краще, ніж сходи, Маргарита побачила, що це був не Ла Моль.

Легкий скрик, якого боявся передбачливий гугенот, вирвався у Маргарити, але, на щастя, боятись було вже нічого.

— Пан де Муї! — сказала вона, відступаючи на крок.

— Я, пані, і благаю вашу величність дати мені вільно йти моєю дорогою і нікому не казати, що я в Луврі.

— О, пан де Муї! — сказала знову Маргарита. — Я помилилась!

— Так, — сказав де Муї, — я розумію. Ваша величність приймає мене за короля Наварського, той самий зріст, таке саме біле перо; а багато хто, бажаючи, певне, зробити мені приємність, каже, що такі самі й манери.

Маргарита пильно подивилась на де Муї.

— Знаєте ви по-латинському, пане де Муї? — спитала вона.

— Знав колись, — відповів молодий чоловік, — та забув.

Маргарита усміхнулась.

— Пане де Муї, — сказала вона, — ви повинні бути певні в моїй скромності. Проте, я гадаю, мені відоме ім'я особи, яку ви шукаєте в Луврі, і тому пропоную вам свої послуги, щоб провести вас простісінько до неї.

— Пробачте, пані, — сказав де Муї, — гадаю, що ви помиляєтесь і, навпаки, зовсім не знаєте...

— Як, — скрикнула Маргарита, — хіба ви шукаєте не короля Наварського?

— На жаль, пані! — сказав де Муї. — На великий жаль, мушу просити вас не казати про те, що а в Луврі, особливо його величності королю, вашому мужу.

— Слухайте, пане де Муї, — здивовано сказала Маргарита, — я вважала вас досі за одного з найнепохитніших вождів гугенотської партії, за одного з найвірніших прихильників короля, мужа мого. Чи я помиляюсь?

— Ні, пані. Ще сьогодні вранці я був таким, як ви говорите.

— Через що ж ви перемінились від цього ранку?

— Пані, — сказав де Муї, вклоняючись, — дозвольте мені ухилитись од відповіді і будьте ласкаві прийняти від мене свідчення моєї пошани.

І де Муї, з шанобливим, але твердим виглядом, ступив кілька кроків до дверей, якими увійшов.

Маргарита зупинила його.

— Але, пане, — сказала вона, — чи не дозволили б ви мені попросити пояснень? Слово моє, здається, йде від щирого серця?

— Пані, — відповів де Муї, — я повинен мовчати, і причини мовчання, повірте, дуже істотні, коли я ще не відповів вашій величності.

— Але, пане...

— Ваша величність можете погубити мене, але не можете вимагати, щоб я зрадив своїх нових друзів.

— А старі друзі, пане, хіба не мають теж деяких прав на вас?

— Ті, що лишились вірними, мають; ті, що не тільки покинули нас, а самих себе зреклись, не мають.

Замислена й стурбована, Маргарита, напевне, відповіла б новим запитанням, але в покої вбігла Жільйона.

— Король Наварський! — скрикнула вона.

— Звідки він іде?

— З потайного коридору.

— Виведіть пана другим ходом.

— Не можна, пані. Чуєте?

— Стукають?

— Так, у ті двері, якими ви кажете вивести пана.

— Хто стукає?

— Не знаю.

— Подивіться і прийдіть сказати.

— Пані, — сказав де Муї, — чи смію я звернути увагу вашої величності на те, що коли б король Наварський побачив мене в цей час і в цьому вбранні у Луврі, я загинув?

Маргарита вхопила де Муї за руку і потягла в славнозвісний кабінет.

— Увійдіть сюди, пане! — сказала вона. — Тут ви будете в такій самій добрій

схованці й безпеці, як у власному домі, ручуся словом.

Де Муї хапливо вбіг у кабінет, і ледве зачинились за ним двері, як увійшов Генріх.

На цей раз Маргариті не довелося приховувати збентеженість, і кохання було далеко від її думок.

Генріх увійшов з тією недовірливістю, яка виявлялась у нього навіть у дрібницях і навіть у хвилини найменш небезпечні змушувала примічати все до найменших подробиць; тим більше підстав мав він виявити свою спостережливість в тих обставинах, в яких був зараз.

Він зразу помітив похмурість на чолі Маргарити.

— Ви заклопотані, пані? — сказав він.

— Я? Так, сір, я мріяла.

— Ви маєте рацію, пані. Мрійність до лиця вам. Я теж мріяв, але, на протилежність вам, не шукав, як ви, самотності, а нарочито зійшов до вас, щоб зробити вас учасницею моїх мрій.

Маргарита зробила королю знак привітання і, показуючи на крісло, сама сіла на різьблений стілець чорного дерева, тонкий і міцний, як із сталі.

З хвилину подружжя помовчало. Генріх, перериваючи мовчання, перший сказав:

— Я пригадав, пані, що мої мрії про майбутнє зійшлися з вашими в тому, що обоє ми, хоч і не зв'язані між собою, як муж і жона, бажаємо, проте, з'єднати нашу долю.

— Правда, сір.

— Здається також, я вірно зрозумів вас, що в усіх планах нашого спільного звеличення ви обіцяли мені бути не тільки вірною, а й діяльною союзницею.

— Так, сір, я прошу у вас одного: швидше починайте діяти і дайте мені змогу взяти участь у цьому.

— Я щасливий, що й ви тієї самої думки, пані, і гадаю, у вас ні на хвилину не було сумніву, щоб я міг забути план, виконати який вирішив у той день, коли, завдяки вашому мужньому заступництву, я майже переконався, що життя моє врятоване.

— Пане, я думаю, що безтурботність ваша тільки маска, і вірю не в самі пророкування астрологів, а й у геній ваш.

— Що сказали б ви пані, коли б хтось втрутився в наші плани і загрожував звести нас до становища людей середнього стану?

— Сказала б, що готова боротися поруч з вами проти нього, хто б він не був, всякими засобами — і таємними і явними.

— Пані, — вів далі Генріх, — ви маєте змогу зайти, коли схочете, до брата вашого, герцога д'Алансона, — так? Ви маєте в нього довіру, він почуває до вас велику приязнь. Чи не дозволили б ви попросити вас довідатись, чи не має він в цей час таємних зносин з ким-небудь?

Маргарита здригнулась.

— З ким, пане? — спитала вона.

— З де Муї.

— Чому? — спитала Маргарита, стримуючи хвилювання.

Тому, що коли це справді так, пані, — прощай всі наші плани, — мої, принаймні.

— Сір, говоріть не так голосно, — сказала Маргарита, роблячи знак разом і очима й устами і показуючи пальцем на кабінет.

— О! — сказав Генріх. — Знову хтось? Цей кабінет так часто буває заселеним, що до вашої кімнати нема змоги входити.

Маргарита усміхнулась.

— Знову пан де Ла Моль? — спитав Генріх.

— Ні, сір, пан де Муї.

— Він? — скрикнув Генріх здивовано й разом з тим радісно. — То він не в герцога д'Алансона? О, покличете його сюди, я скажу йому...

Маргарита побігла до кабінету, відімкнула його і, взявши де Муї за руку, вивела, не попередивши й словом, до короля Наварського.

— Ах, пані! — сказав молодий гугенот з докором, в якому було більше суму, ніж гіркості. — Ви зраджуєте мене всупереч вашій обіцянці, — це негаразд. Що сказали б ви, коли б я помстився, розповівши...

— Ви не будете мститись, де Муї, — перебив Генріх, стискаючи молодому чоловікові руку, — принаймні, спершу ви вислухаєте мене. Пані, — звернувся Генріх до королеви, — подбайте, будь ласка, щоб ніхто не почув нас.

Не встиг Генріх промовити цього, як вбігла переполохана Жільйона і сказала на вухо Маргариті кілька слів, які примусили збліднути королеву. Тим часом як вона з Жільйоною вибігла з кімнати, Генріх, не турбуючись про те, що змусило її вийти з покоїв, оглядав ліжку, місце коло нього, оббивки на стінах і вистукував стіну пальцем. Де Муї, збентежений всіма цими застережними заходами, переконався поперед усього, чи легко виймається його шпага з піхов.

Вийшовши з опочивальні, Маргарита кинулась до передпокою і побачила Ла Моля, який, не зважаючи на всі впрохування Жільйони, за всяку ціну хотів увійти до Маргарити.

Коконна стояв ззаду, готовий підтримати наступ або прикрити відступ.

— А, це ви, пане де Ла Моль! — скрикнула королева. — Що з вами, чому ви такий блідий і тремтячий?

— Пані, — сказала Жільйона, — пан де Ла Моль грюкав у двері так, що я, не зважаючи на наказ вашої величності, мусила відчинити йому.

— О! Що це таке? — суворо сказала королева. — Це правда, пане де Ла Моль?

— Я хотів попередити вашу величність, що якийсь чужий чоловік, невідомий, може злодій, увійшов до вас в моєму плащі і в моєму капелюсі.

— Ви збожеволіли, пане, — сказала Маргарита, — адже ваш плащ у вас на плечах, а капелюх у вас, — прости господи, — на голові в той час, як ви розмовляєте з королевою.

— О, простіть, пані, простіть! — скрикнув Ла Моль, хапливо скидаючи капелюх. — Богом свідчусь, це не тому, що я не маю пошани...

— Але не маєте довіри, — так? — сказала королева.

— Що робити! — скрикнув Ла Моль. — Коли якийсь чоловік у вашої величності, коли він увійшов, перебравшись у мій костюм і, може, під моїм ім'ям, — хто знає?..

— Чоловік! — сказала Маргарита, ніжно стиснувши руку бідному закоханому. — Чоловік!.. Ви людина скромна, пане де Ла Моль. Просуньте голову крізь порт'єри — і ви побачите двох чоловіків.

Маргарита розсунула бархатні з золотими торочками порт'єри, і Ла Моль пізнав Генріха, що розмовляв з якимсь чоловіком у червоному плащі; Коконна, зацікавлений так, ніби справа торкалася особисто його, зазирнув і собі і впізнав де Муї. Обидва стояли остовпівши.

— Тепер, сподіваюсь, ви заспокоїлись, — сказала Маргарита. — Станьте ж при дверях моїх покоїв і ні в якому разі не впускайте нікого. Навіть коли б хто наблизився до площадки — сповістіть.

Ла Моль, безсилий і слухняний як дитина, вийшов, глянувши на Коконна, а той глянув на нього, і обидва стали перед дверима, ще не прийшовши до пам'яті від здивування.

— Де Муї! — скрикнув Коконна.

— Генріх! — прошепотів Ла Моль.

— Де Муї в твоєму вишневому плащі, з твоїм білим пером, з розмахуванням руки.

— Так, але... — відповів Ла Моль, — раз діло не в коханні, то в змові.

— Ах, чорт візьми! Ми вскочили в політику! — пробурчав Коконна. — Добре, що хоч пані де Невер до цього непричетна.

Вернувшись, Маргарита сіла коло розмовників. Її не було тільки з хвилину, але вона добре використала цю хвилину. Жільйона на варті біля потайного ходу, двоє дворян на сторожі при головному вході, — значить, цілковита безпека.

— Пані, — сказав Генріх, — як ви гадаєте, чи не можна якимсь способом підслухувати й чути нас?

— Пане, — сказала Маргарита, — кімната оббита матрацами, і подвійна обшивка є запорукою того, що крізь стіни звук не проходить.

— Здаюсь на вас, — усміхаючись, відповів Генріх.

Потім, повернувшись до де Муї, король заговорив тихенько, ніби побоювання його не зовсім розвіялись, не зважаючи на запевнення Маргарити:

— Ну, що ви тут робите?

— Тут? — сказав де Муї.

— Так, тут, у цій кімнаті? — сказав знову Генріх.

— Він не сам прийшов сюди, — сказала Маргарита, — я затягла його.

— Отже, ви знали?

— Я здогадалась про все.

— Ви бачите, де Муї, можна здогадатись.

— Пан де Муї, — сказала Маргарита, — сьогодні вранці був з герцогом Франсуа в кімнаті двох його дворян.

— Ви бачите, де Муї, — сказав знову Генріх, — можна все знати.

— Ваша правда, — сказав де Муї.

— Я був певен, — сказав Генріх, — що герцог д'Алансон візьме вас у свої руки.

— Ви самі винні, сір. Чому ви так уперто відмовлялись від моєї пропозиції?

— Ви відмовились! — скрикнула Маргарита. — Отже, відмова, яку я передчувала, сталася?

— Пані, — сказав Генріх, похитавши головою, — іти, відважний мій де Муї, ви викликаєте сміх своїми вигуками. До мене входить хтось, говорить мені про трон, бунт, переворот, — мені, мені, принцові, якого терплять лише тому, що він низько хилить чоло, гугенотові, якого пощадили тільки з умовою, щоб він удавав із себе католика, — і хочуть, щоб я зараз же прийняв усі ті пропозиції, хоч їх роблять в кімнаті, не оббитій матрацами і без подвійної обшивки. Чорти б його взяли! Ви діти або божевільні!

— Але, сір, чи не могли ви, ваша величність, подати мені якусь надію, коли не словами, то хоч рухом або знаком?

— Що сказав вам шурина, де Муї? — спитав Генріх.

— О, сір, це не моя тільки таємниця.

— А, господи, — відповів Генріх, виявляючи нетерпіння, — я не питаюсь, які він зробив вам пропозиції, я питаюсь тільки, чи підслухував він і чи чув.

— Він підслухував, сір, і чув.

— Він підслухував і чув. Ви кажете самі, де Муї. Поганий же з вас конспіратор! Коли б я сказав слово, ви загинули б. Я не знав, мав тільки підозру, що він підслухує, а як не він, то хтось інший: герцог д'Анжу, Карл IX, королева-мати. Ви не знаєте луврських стін, де Муї. Це про них складено прислів'я, що стіни мають вуха. І ви хочете, щоб я, знаючи ці стіни, говорив! Ну, ну, де Муї, мало ж ви поважаєте добрий розум короля Наварського, і я дивуюсь, як ви, так низько ставлячи його, могли пропонувати йому корону.

— Але, сір, — знову сказав де Муї, — чи ж не могли ви, зрікаючись корони, зробити мені якийсь знак? Я не вважав би, що все безнадійно пропало.

— Ех, чорти б його взяли! — скрикнув Генріх. — Коли він чув, то чи не міг він і бачити, і чи не можна загинути від знаку так само, як і від слова? Слухайте, де Муї, — провадив король, оглядаючись навколо себе, — навіть зараз, знаючи, що слова мої не вийдуть нікуди з нашого тісного кола, я ще боюся, щоб мене не почули, коли я скажу: де Муї, скажіть знову свої пропозиції.

— Але, сір, — скрикнув безнадійно де Муї, — тепер я в союзі з герцогом д'Алансоном.

Маргарита з досадою сплеснула своїми прекрасними руками.

— Отже, надто пізно? — сказала вона.

— Навпаки, — промурмотів Генріх, — зрозумійте, що навіть в цьому бог, видимо, допомагає нам. Лишіться з ним у союзі, де Муї, в герцогові Франсуа — наш порятунок. Чи ти гадаєш, що король Наварський — гарантія вашої безпеки? Навпаки, нещасні! Я можу погубити всіх вас до останнього через найменшу підозру. Але принц французький — це інша річ. Май докази, де Муї, вимагай гарантій. Але ти людина простодушна, ти

вступиш в союз щирою душею, і тебе задовольнить слово.

— О, сир! Зрозумійте, що я кинувся в обійми до герцога тільки під впливом відчаю від вашого зречення та ще через побоювання зради, бо він держить у руках нашу таємницю.

— Держи й ти в руках його таємницю, де Муї, це від тебе залежить. Чого він бажає? Бути королем Наварським? Обіцяй йому корону. Що хоче він робити? Покинути двір? Підготуй йому можливість втекти, працєю для нього, де Муї, як ти працював би для мене, підстав цей щит, щоб він прийняв на себе всі удари, які спрямують на нас. Коли доведеться тікати, ми втечемо вдвох; коли доведеться битись і царювати, я царюватиму сам.

— Не покладайтесь на герцога, — сказала Маргарита, — це темна і прониклива душа, без почуття ненависті й дружби, завжди готова поводитись з друзями як з ворогами, і з ворогами як з друзями.

— І він дожидається вас, де Муї? — сказав Генріх.

— Так, сир.

— Де саме?

— В кімнаті у своїх дворян.

— О котрій годині?

— До півночі.

— Нема ще одинадцяти, — сказав Генріх, — час не згаяно, йдіть, де Муї.

— Ви даєте нам слово честі, пане, — сказала Маргарита.

— Ну, пані, — сказав Генріх з довірливістю, яку він так добре вмів виявляти до певних осіб у певних випадках, — з паном де Муї про це нема що говорити.

— Правда ваша, сир, — відповів молодий чоловік, але мені треба мати ваше слово, бо мені доведеться сказати вождям, що я дістав його. Ви не католик, — так?

Генріх знизав плечима.

— Ви не зрікаєтесь Наварського трону?

— Я не зрікаюсь ніякого трону, де Муї, я тільки лишаю за собою право вибрати найкращий, тобто той, який найбільше годиться і мені й вам.

— І якби, тим часом, вашу величність було арештовано, чи обіцяєте ви не відкрити нічого, навіть коли б зневажили муками вашу королівську величність?

— Присягаюсь богом, де Муї.

— Ще слово, сир: як я можу побачити вас?

— Завтра ви матимете ключ від моєї кімнати. Ви входитимете до неї, де Муї, щоразу, коли буде потрібно, і в той час, коли схочете. Відповідальність за ваше перебування в Луврі ляже на герцога д'Алансона. Тепер вийдіть малими сходами, я вас проведу. Тим часом королева попросить зайти сюди другий червоний плащ, подібний до вашого, що був тільки що в передпокої. Треба, щоб вас не відрізняли одного від одного, і щоб не знали, що вас двоє, — так, де Муї? Так, пані?

Генріх вимовив останні слова, з усмішкою дивлячись на Маргариту.

— Так, — сказала вона, не виявляючи хвилювання, — бо ж пан де Ла Моль служить

при моєму браті герцогу.

— То постарайтесь прихилити його до нас, пані, — сказав Генріх цілком серйозно.
— Не жалійте ні золота, ні обіцянок. Віддаю всі мої кошти в ваше розпорядження.

— Що ж, — сказала Маргарита, усміхаючись усмішкою жінок Боккачіо, — раз таке ваше бажання, я подбаю виконати його якнайкраще.

— Добре, добре, пані. А ви, де Муї, верніться до герцога і заплутайте його у власних його сітях.

XXVI. Маргарита

Під час розмови, яку ми щойно переказали, Ла Моль і Коконна відбували свою варту, — Ла Моль трохи сумний, Коконна трохи збентежений.

Отже, Ла Моль мав час розміркувати, і Коконна якнайкраще допоміг йому в цьому.

— Що думаєш ти про все це, друже? — спитав Ла Моль у Коконна.

— Я думаю, — відповів п'ємонтець, — що тут якась придворна інтрига.

— І маєш ти охоту, коли б довелось грати роль в цій інтризі?

— Любий мій, — відповів Коконна, — вислухай уважно те, що я тобі скажу, і подбай, щоб слова мої стали тобі на користь. У всіх цих підступах, де грають роль принци, у всіх цих королівських махінаціях ми не можемо і, головне, не повинні проходити інакше, як в ролі тіней: де король Наварський втратить кусок пера, а герцог д'Алансон полу плаща, там ми втратимо життя. У королеви з'явився каприз до тебе, а в тебе фантазія до неї, — і чудесно. Трать голову в любовщах, дорогий мій, тільки не в політиці.

Це була розумна порада. Ла Моль вислухав її з засмученим виглядом людини, яка почуває, що вона, стоячи між добрим розумом і безумством, піде шляхом безумства.

— Я не фантазію маю до королеви, Аннібал, я кохаю її і, на нещастя чи на щастя, кохаю від усієї моєї душі. Це безумство, кажеш ти; хай, я безумець. Але ти, Коконна, людина розумна, не повинен терпіти через мою дурість та безголов'я. Вернись до нашого господаря і не компрометуй себе.

Коконна з хвилину поміркував, потім, похитавши головою, відповів:

— Усе, що ти сказав, любий мій, цілком справедливе. Ти закоханий, то й чини, як закоханий. Я честолюбний і думаю, що життя варте більшого, ніж поцілунок жінки. Коли я ризикуватиму життям, я поставлю умови. Отже й ти, бідолашний Медор[75], постарайся поставити умови.

По цих словах Коконна подав Ла Молю руку і пішов від нього, обмінявшись з ним на прощання поглядом і усмішкою.

Минуло хвилин з десять, як Коконна покинув свій пост; раптом двері відчинились, і Маргарита, обережно вийшовши з покоїв, взяла Ла Моля за руку і, не кажучи ні слова, потягла з коридору в глибину свого покою, сама замикаючи за собою двері з дбайливістю, яка свідчила, що має відбутися серйозна розмова.

В кімнаті вона сіла на стілець чорного дерева і, клавши в руки Ла Моля обидві свої руки, притягла його до себе з словами:

— Тепер, коли ми лишилися самі, поговорімо серйозно, дорогий мій друже.

— Серйозно, пані? — сказав Ла Моль.

— Або по-любому. Це вам більше до вподоби? В любові, надто ж в любові королеви, можуть бути речі серйозні.

— Поговорімо... про ці серйозні речі, але з умовою, що ваша величність не розгнівається на ті безумства, які я скажу вам.

— Я розгніваюсь тільки на одно, Ла Моль, — на те, коли ви будете називати мене пані та величність. Для вас, любий мій, я Маргарита.

— Так, Маргарита! Так, перлино моя![76] — сказав молодий чоловік, пожираючи очима королеву.

— От так, — сказала Маргарита — отже, ви ревнуєте, прекрасний мій дворянине?

— О, до втрати розуму.

— Ще...

— До божевілля, Маргарита.

— І до кого?

— До всіх.

— А саме?

— До короля насамперед.

— Гадаю, що після того, що ви бачили й чули, ви могли б бути спокійні щодо нього.

— І до цього де Муї, якого я побачив сьогодні вранці вперше і якого увечері зустрів в таких інтимних відносинах з вами.

— До пана де Муї?

— Так.

— Що ж викликало у вас підозру до де Муї?

— Слухайте... я пізнав його з постаті, з кольору волосся, з інстинктивного почуття ненависті. Він був сьогодні вранці у герцога д'Алансона.

— Ну, і що ж? Яке відношення має це до мене?

— Герцог д'Алансон ваш брат. Кажуть, що ви дуже його любите. Ви перекажете йому невиразні думки вашого серця, а він, як це заведено при дворі, сприятиме вашим бажанням, увівши до вас пана де Муї. Тепер, як трапилось, на моє щастя, що король опинився тут в той самий час, що й він? Я не знай цього. Але, в кожному разі, пані, будьте зо мною правдиві. Коли нема іншого почуття, — кохання, яке я до вас відчуваю, має право вимагати правдивості. Дивіться, я падаю до ніг ваших. Коли почуття, яке ви мали до мене, тільки хвиловий каприз, я вертаю вам ваше слово, вашу обіцянку, кохання ваше, вертаю герцогові д'Алансону всі його милості й ласки і йду, щоб мене вбили при облозі Ла Рошелі, якщо кохання не вб'є мене перш, ніж я доїду туди.

Маргарита, усміхаючись, слухала ці запальні слова, потім, мрійливо схиливши прекрасну голову свою на руку, сказала:

— Ви любите мене?

— О, пані, більше від життя мого, більше від спасіння, більше від усього на світі. Але ви, ви... ви не кохаєте мене.

— Бідний безумець! — промовила вона.

— О, так, пані! — скрикнув Ла Моль, лишаючись у ногах її. — Я вже сказав, що я безумець.

— Перша справа в житті для вас — кохання, любий Ла Моль?

— Одна, пані, єдина.

— Що ж, хай так. З решти я зроблю лише додаток до кохання. Ви кохаєте мене, ви бажаєте жити при мені?

— Моя єдина молитва до бога, щоб він ніколи не розлучав мене з вами.

— І ви не покинете мене. Ви потрібні мені, Ла Моль.

— Я потрібен вам? Сонцю потрібен світлячок?

— Якщо я скажу вам, що кохаю вас, чи будете ви цілком віддані мені?

— О, чи я й так не відданий вам уже, пані, всією душею моєю?

— Так. Але ви ще маєте сумніви.

— О, я винен, я невдячний, або, як я вже сказав вам і знову скажу, я безумець. Але чого пан де Муї був у вас сьогодні ввечері? З якої причини я бачив його сьогодні вранці у герцога д'Алансона? Для чого цей вишневий плащ, біле перо, спроби наслідувати мої манери?.. Ах, пані, я маю підозру не на вас, а на вашого брата!

— Нещасний! — сказала Маргарита. — Він гадає, що герцог Франсуа доведе свою прислужливість до того, що заведе коханця для сестри. Безумець, він говорить про свої ревності і — не догадується! Та знаєте ви, Ла Моль, що герцог д'Алансон завтра ж убив би вас власними руками, коли б дізнався, що ви були сьогодні ввечері тут, коло моїх ніг, і що я не відштовхую вас, а кажу: залишіться, Ла Моль, бо я кохаю вас, прекрасний мій дворянине. Чуєте? Кохаю! Так, кажу вам ще раз: він убив би вас!

— Боже великий! — скрикнув Ла Моль, відступаючи назад і з жахом дивлячись на Маргариту. — Чи може це бути?

— В наші часи і при нашому дворі все може бути, друже. Тепер ще кілька слів: де Муї не до мене приходив у Лувр, перебравшись у ваш плащ і закривши обличчя вашим капелюхом. Він приходив до герцога д'Алансона. Але я завела його сюди, думаючи, що то ви. В його руках наша таємниця, Ла Моль, треба його привернути до себе.

— Я волію вбити його, — сказав Ла Моль, — це швидше й певніше.

— А я, відважний мій дворянине, — сказала королева, — волію, щоб він був живий, і — щоб ви знали все — життя його для нас не тільки корисне, а й потрібне. Вислухайте мене і обміркуйте добре мої слова, перш ніж відповісти мені: чи досить кохаєте ви мене, Ла Моль, щоб радіти, якщо я стану справді королевою, тобто володаркою справжнього королівства?

— Ах, пані, я кохаю вас так, що бажаю того, чого ви бажаєте, хоч би бажання це стало нещастям усього мого життя!

— Чи згодні ви допомогти мені здійснити це бажання, щоб стати ще щасливішим?

— О, я втрачу вас, пані! — скрикнув Ла Моль, закриваючи обличчя руками.

— Ні, навпаки. Замість бути першим між моїми слугами, ви станете першим між моїми підданими. Та й годі.

— О, не з інтересу... не з честолюбства, пані... Не скверніть почуття, які я маю до вас... відданість, сама відданість!

— Благородна душа! — сказала Маргарита. — Добре, так, я приймаю твою відданість і зумію бути вдячна.

І простягла йому обидві руки; Ла Моль вкрив їх поцілунками.

— Ну? — сказала вона.

— Ну, так! — відповів Ла Моль. — Так, Маргарита, я починаю розуміти той таємничий проект, про який ходили невиразні чутки між гугенотами напередодні святого Варфоломія, — проект, задля виконання якого послано було в Париж і мене і стільки інших, значно достойніших від мене людей. Ви бажаєте справжнього Наварського королівства, яке мусить замінити собою королівство фіктивне, і король Генріх керує справою. Де Муї в змові з ним, — правда? Але що робить в цій справі герцог д'Алансон? Де тут трон для нього? Я не бачу. Чи такий же... друг вам герцог д'Алансон, щоб допомагати вам і не вимагати собі нічого за небезпеку, на яку він наражається?

— Герцог, друже, влаштовує змову на власну користь. Хай дурить сам себе: його життя відповідає за наше.

— Але я, я служу йому, чи можу я його зрадити?

— Зрадити? В чому? Що він довірив вам? Чи не він сам зрадив вас, давши де Муї ваш плащ і капелюх, як засіб пройти до нього? Ви на службі у нього, кажете ви! Чи не були ви моїм прихильником, перш ніж стали служити йому? Чи дав він вам такий доказ своєї дружби, який дала вам я про моє кохання?

Ла Моль підвівся блідий і ніби вражений громом.

— О, — промурмотів він, — Коконна казав правду. Інтрига обвиває мене своїми кільцями. Вона задавить мене.

— Ну? — спитала Маргарита.

— Ну, — сказав Ла Моль, — от моя відповідь. Кажуть, — і я чув це на другому кінці Франції, куди дійшла до мене слава вашого імені та загальновідомої краси вашої, дійшла і торкнулася мого серця, як невиразне поривання до майбутнього, — кажуть, що ви кохали кілька разів і що кохання ваше було завжди фатальне для тих, кого кохали ви, що смерть з ревнощів майже завжди виривала у вас ваших коханців.

— Ла Моль!..

— Не перепиняйте мене, дорога Маргарита, бо додають ще, ніби ви переховуєте в золотих скриньках серця цих вірних друзів[77] і що часом ви приділяєте цим сумним останкам меланхолічний спогад, побожний погляд. Ви зітхаєте, королево моя, ваші очі затуманюються, — отже це правда. Ну, що ж! Зробіть мене найкоханішим і найщасливішим з улюбленців ваших. Іншим ви протинали серця і тепер серця ті ховаєте. Зо мною ви робите більше, — під небезпеку ви підставляєте мою голову... Ну, Маргарита, заприсягніться ж мені перед образом бога, що врятував мені життя, заприсягніться, що коли я вмиру за вас, як це віщує мені сумне передчуття, заприсягніться, що переховаєте цю голову, яку кат відділить від мого тіла, і уста ваші

торкатимуться часом до неї. Заприсягніться, Маргарита, і обіцянка такої нагороди від моєї королеви зробить мене німим, зрадником, негідником, якщо це буде вам потрібно, тобто цілком відданим, яким повинен бути ваш коханець і ваш спільник у змові.

— О, яке страшне безумство, дорогий мій! — сказала Маргарита. — Яка фатальна думка, коханий!

— Заприсягніться...

— Заприсягнутись?

— Так, на цьому срібному ковчезку, над яким зноситься хрест. Заприсягніться.

— Ну, що ж! — сказала Маргарита. — Якщо, не дай боже, похмурі передчуття твої справдяться, прекрасний дворянине мій, присягаюсь тобі на цьому хресті, ти будеш доти зо мною, живий чи мертвий, доки я сама буду жива; і якщо я не зможу врятувати тебе від загибелі, на яку ти йдеш для мене, — для мене однієї, я це знаю, — я дам, принаймні, бідній душі твоїй втіху, якої ти просиш і якої ти заслужиш.

— Ще слово, Маргарита. Тепер я можу вмерти, ти заспокоїла мене щодо моєї смерті. Але так само я можу лишитись живим, ми можемо мати успіх: король Наварський може стати королем, ви можете стати королевою, і тоді король візьме вас із собою; обітниця не жити подружнім життям, яку ви склали між собою, відпаде, і тоді нам доведеться розійтись. Отже, Маргарита, дорога Маргарита, кохана, одним словом ви заспокоїли мене щодо моєї смерті, другим словом заспокойте тепер щодо мого життя.

— О, не бійсь нічого! Я твоя і тілом і душею, — скрикнула Маргарита, кладучи знову руку на хрест на ковчезку. — Якщо я поїду, ти поїдеш зо мною, а якщо король не згодиться взяти тебе, я теж не поїду.

— Але ви не насмілитесь противитись!

— Любий Гіацинт мій[78], — сказала Маргарита, — ти не знаєш Генріха. В цей час Генріх думає тільки про одно: щоб стати королем, і цьому бажанню він принесе в жертву все, що має, а тим більше те, чого не має. До побачення.

— Пані, — усміхаючись сказав Ла Моль, — ви відсилаєте мене?

— Пізно, — сказала Маргарита.

— Безперечно. Але куди ж я піду? В моїй кімнаті пан де Муї з герцогом д'Алансоном.

— Так, правда ваша, — сказала Маргарита з чарівною усмішкою. — Та й взагалі у мене багато чого є розказати вам про змову.

Від цієї ночі Ла Моль став не звичайним улюбленцем, він міг високо підносити голову, якій, — чи жива вона буде чи мертва, — забезпечено таке солодке майбутнє.

Проте чоло його часом важко схилялося вниз, щоки бліднули, похмурі міркування прорізували борозну між бровами у молодого чоловіка, колись такого радісного, тепер такого щасливого.

XXVII. Рука божа

Генріх сказав пані де Сов, коли йшов від неї:

— Лягайте в ліжко, Шарлотта. Удайте, ніби ви тяжко хворі і ні в якому разі нікого не приймайте завтра цілий день.

Шарлотта виконала його наказ, не питаючись про мотиви, які мав король, кажучи це. Вона почала звикати до його ексцентричностей, як сказали б у наші часи, або до його фантазій, як тоді говорили.

До того ж вона знала, що Генріх ховає в душі своїй таємниці, про які не говорить нікому, в думках своїх — плани, які боїться виявити навіть у мріях, отже вона слухняно скорилася його бажанням, певна, що найчудніші його витівки мають свою мету.

Того ж вечора вона почала жалітися Даріолі на тяжкий біль голови і потьмарення в очах. Це були симптоми, які вказав їй Генріх.

Другого дня вона удала, ніби хоче встати, але тільки поставила ногу на паркет, як почала жалітися на загальну слабкість і знову лягла..

Звістка про її нездоров'я, яку Генріх уже сказав герцогові д'Алансону, була першою новиною, сповіщеною Катерині, коли вона з спокійним виглядом спитала, чому Сов не з'явилася, як звичайно, на її вставання.

— Слаба, — сказала графиня Лотарінгська, що була при тому.

— Слаба! — сказала за нею Катерина, і жоден мускул її обличчя не виказав, з яким інтересом почула вона цю відповідь. — Утома від лінощів.

— Ні, пані, — відповіла принцеса. — Вона жаліється на страшенний біль голови і слабкість, що не дає ходити.

Катерина не відповіла нічого, але, бажаючи, певне, не виявити своєї радості, повернулася до вікна, побачила Генріха, що йшов по двору після розмови з де Муї, підвелася, щоб краще роздивитись на нього, і, спонукувана совістю, що завжди, хоч і невидимо, ворухиться на дні душі навіть у найзапекліших злочинців, спитала у капітана своїх гвардійців:

— Чи не здається син мій Генріх сьогодні блідшим, ніж звичайно?

Нічого такого не було. Генріх був дуже збентежений душею, але цілком здоровий тілом.

Потроху особи, що звичайно бували присутні при вставанні королеви-матері, пішли від неї, за винятком трьох-чотирьох найближчих; Катерина з нетерплячістю відіслала їх, сказавши, що хоче лишитись сама.

Коли вийшов останній придворний, Катерина замкнула за ним двері, підійшла до потайної шафи, зробленої в панелі її кімнати, відсунула двері і вийняла книжку, потерті сторінки якої свідчили про часте її вживання.

Вона поклала книжку на стіл, розгорнула там, де була закладка, сперлася ліктем на стіл і підперла рукою голову.

— Цілком так, — мурмотіла вона, читаючи, — біль головний, загальна слабкість, болі в очах, опух піднебіння. Поки що кажуть тільки про біль головний та про слабкість... незабаром з'являться і інші ознаки.

Вона читала далі.

— Потім запалення переходить на горло, далі на шлунок, охоплює серце, мов вогняним кільцем, і спалахує в мозку, як удар блискавки.

Вона перечитала ще раз потихеньку, потім знов почала читати вже півголосом:

— На гарячку шість годин, на загальне запалення дванадцять годин, на гангрену дванадцять годин, на агонію шість годин, разом тридцять шість годин. Припустімо тепер, що всисання піде повільніш і замість тридцяти шести годин ми матимемо сорок, навіть сорок вісім. Так, сорок вісім годин повинно бути досить. Але він, Генріх, як він ще лишається на ногах? Ну, він чоловік, з міцною будовою тіла, може пив після того, як цілував її, і втер губи напившись.

Катерина нетерпляче дожидалась обіду. Генріх щодня обідав за королівським столом. Він прийшов, жалівся теж на різкі болі в голові, нічого не їв і пішов до себе зараз по обіді, кажучи, що погано спав минулої ночі і відчуває непереможне бажання спати.

Коли Генріх виходив, Катерина помітила нерівність його ходи і звеліла стежити за ним. Їй донесли, що король Наварський пішов у кімнату пані де Сов.

— Генріх, — сказала вона сама собі, — закінчить коло неї сьогодні вночі діло смерті, що могло через нещасливий випадок лишитись незакінченим.

Король Наварський справді пішов до пані де Сов, але тільки за тим, щоб сказати їй, щоб вона вела свою комедію далі.

Другого дня Генріх увесь ранок не виходив із кімнати і не з'явився на обід. Пані де Сов, як казали, відчуває себе щодалі гірше, і чутка про слабування Генріха, пущена самою Катериною, поширилась по Лувру, як передчуття, причини якого ніхто не міг з'ясувати собі, але яке носилося в повітрі.

Катерина тріумфувала: напередодні вранці вона послала Амбруаза Паре подати допомогу одному улюбленому її слугі, що захворів у Сен-Жермені.

Їй треба було, щоб до пані де Сов і Генріха покликали лікаря з її близьких і щоб покликаний говорив лише те, що вона хотіла. Коли б, всупереч сподіванкам, в діло встряв якийсь сторонній лікар і чутка про отруєння стурбувала двір, де ходило вже стільки подібних чуток, вона дуже розраховувала на поголоску про ревності Маргарити. Нагадуємо, що вона при кожній нагоді всім говорила про ці ревності, які виявлялись в багатьох випадках, між іншим, і під час поїздки до глоду, коли вона сказала дочці при кількох особах:

— Отже, ви дуже ревниві, Маргарита!

Заздалегідь зробивши відповідне обличчя, вона дожидала хвилини, коли відчиняться двері і блідий слуга розгублено вбіжить з криком:

— Ваша величність, король Наварський вмирає, а пані де Сов уже вмерла.

Пробило чотири години. Катерина кінчала закуску в своєму пташнику і кидала бісквітні кришки рідкісним птахам, яких годувала з власних рук. Хоч обличчя у неї, як завжди, було холодне і навіть понуре, серце її шалено билось при найменшому шумі.

Раптом відчинилися двері.

- Пані, — сказав капітан гвардії, — король Наварський...
- Слабий? — живо перебила Катерина.
- Ні, пані, слава богу, його величність почуває себе, здається, якнайкраще.
- То що ж?
- Що король Наварський тут.
- Чого він хоче?
- Він приніс вашій величності маленьку мавпу найрідкіснішої породи.

В цю хвилину увійшов Генріх з кошиком у руці, пестячи уїстіті[79], що лежав у кошику.

Входячи, Генріх усміхався і, здавалось, усю свою увагу віддавав тварині, яку приніс, — але, хоч який, здавалось, був зайнятий, не забув проте окинути все навколо одним поглядом, якого йому було досить в скрутних обставинах.

Катерина ж була бліда, і блідість її ще збільшилась, коли вона побачила, що на щоках у молодого чоловіка, який підходив до неї, грають здорові рум'янці.

Королева-мати була приголомшена. Машинально взяла вона подарунок Генріха, розгубилась, сказала комплімент про добрий його вигляд і додала:

— Я тим більше рада бачити вас здоровим, сину мій, що чула вчора, ніби ви слабі, та й самі ви, пригадую, жалілись при мені на нездоров'я. Але я розумію тепер, — додала вона, намагаючись усміхнутись, — що то був тільки привід, щоб звільнитись.

— Я справді був дуже нездоровий, — відповів Генріх, — і вилікувало мене одно специфічне надіб'я, яке вживається у нас в горах і про яке я знаю від матері.

— Ага! То дасте й мені рецепт, — правда, Генріх? — сказала Катерина, усміхаючись на цей раз вже справді, але з іронією, якої не могла приховати. — Якась протиотрута, — промурмотіла вона. — Побачимо. Або — ні. Побачивши, що пані де Сов заслабла, він почав остерігатись. Справді, доводиться вірити, що рука божа охороняє цю людину.

Катерина нетерпляче чекала ночі. Пані де Сов не вийшла. За грою Катерина спиталася про неї, їй відповіли, що пані де Сов дедалі гірше.

Увесь вечір Катерина була неспокійна, і всі питали себе з тривогою, які думки могли бентежити це обличчя, таке нерухоме звичайно.

Усі пішли. Катерина лягла, роздягшись за допомогою своїх служниць. Потім, коли все в Луврі поснуло, вона встала, вдягла довге чорне домашнє вбрання, взяла лампу, вибрала з своїх ключів той, що відмикав двері до пані де Сов, і піднялась до помешкання своєї придворної дами.

Чи передбачав Генріх цей візит, чи був зайнятий у себе вдома, чи сховався десь? В кожному разі, молода жінка була сама.

Катерина обережно відчинила двері, перейшла передпокій, увійшла в салон, поставила лампу на стіл, бо коло хворої світився нічник, і, мов тінь, прослизнула в спальню.

Даріола, простягтись у великому фотелі, спала коло ліжка своєї господині.

Ліжко було закрите запоною.

Дихання молодої жінки було таке легке, що одну хвилину Катерина подумала, ніби

вона не дихає більше.

Нарешті Катерина почула легеньке зітхання і з злісною радістю підняла запону, щоб упевнитися в діянні страшної отрути, заздалегідь здригаючись від сподіванки побачити синяву блідість або жерущий пурпур смертельної гарячки; але, замість цього, побачила, що молода жінка, ніжно прикривши довгими білявими повіками очі, напіввідкривши рожеві уста, сперши вогку щоку на граціозно зігнуту руку, тим часом як друга рука, свіжа й перлисто біла, лежала на кармазиновій шовковій тканині її укривала, — спить і посміхається: певне, якийсь чарівний сон викликав на устах її усмішку, а на щоках рум'янець нічим не стурбованого доброго самопочуття.

Катерина не могла стримати вигуку здивування, чим на мить збудила Даріолу.

Королева-мати кинулася за запону ліжка.

Даріола розплющила очі, але, зморена сном, навіть не пошукавши в заляклій свідомості причини свого пробудження, знову склепила обважнілі повіки й заснула.

Катерина вийшла зза запони і, окинувши оком кімнату, побачила на столику пляшку іспанського вина, фрукти, печиво і дві склянки. Генріх, певне, приходив вечеряти у своєї баронеси, що була, видимо, така ж здорова, як і він.

Тоді Катерина, підійшовши до туалету, взяла маленьку напівпорожню срібну коробочку. Коробочка була та сама або, принаймні, подібна до тієї, яку вона звеліла віднести Шарлотті. Катерина взяла з неї на кінчик золотої голки маленьку часточку мазі, завбільшки з перлину, пішла до своїх покоїв і дала її мавпочці, яку того вечора приніс їй Генріх. Тваринка, приваблена ароматичним запахом, жадібно проковтнула мазь і, зібгавшись у клубочок у своєму кошику, знову заснула. Катерина почекала з чверть години.

— Ковтнувши половину того, що вона зараз з'їла, — сказала Катерина, — мій пес Брут здох за хвилину. Мене одурено. Чи не Рене? Рене! Це неможливо. Значить, це Генріх! Це доля! Ясно: він має бути королем, отже не може вмерти. Але, може, тільки отрута не має над ним сили. Спробуємо залізо.

І Катерина лягла, плекаючи в голові своїй нову думку, яка до ранку цілком визріла; на другий день вона покликала командира своєї гвардії, дала лист, наказала віднести на адресу і віддати тільки у власні руки тому, кому лист був адресований.

А лист адресований був Лув'є де Морвелю, капітану королівських петардників, вулиця Серізе, коло Арсенала.

XXVIII. Лист із Рима

Минуло кілька днів після подій, про які ми щойно розповіли, коли одного ранку до Лувра прибули ноші під ескортом кількох дворян герцога де Гіза, і королеві Наварській доповіли, що герцогиня де Невер прохає дозволу мати честь вітати її.

Маргарита саме приймала пані де Сов. Прекрасна баронеса вперше вийшла після своєї удаваної хвороби. Вона знала, що королева висловила чоловікові занепокоєння з приводу її нездоров'я, яке протягом майже тижня було предметом балачок при дворі, і

з'явилась подякувати їй.

Маргарита привітала її з видуванням і з тим, що вона так щасливо позбулась несподіваного припадку цієї дивовижної хвороби, всю серйозність якої вона, як принцеса французька, не могла не оцінити.

— Ви поїдете, сподіваюсь, на велике полювання, яке раз уже було відкладене? — спитала Маргарита. — Воно має відбутися неодмінно завтра. Погода, як для зими, чудова. Сонце ogrіло землю, і всі наші мисливці кажуть, що день має бути найсприятливіший.

— Не знаю, пані, — сказала баронеса, — чи почуватиму себе досить здорово.

— Що там, — перехопила Маргарита ви спроможетесь. А я, як жінка войовничих нахилів, віддала королю в розпорядження беарнського коника, і він повезе вас якнайкраще. Вам про це не казали ще?

— Так, пані, але я не знала, що той коник сподобився честі бути призначеним для вашої величності. Коли б я знала, я не прийняла б його.

— З гордощів, баронесо?

— Ні, пані, навпаки, з смирення.

— То ви поїдете?

— Ваша величність робите мені велику честь. Поїду, бо ви наказуєте.

В цю хвилину доповіли про герцогиню де Невер. Почувши про неї, Маргарита не могла втриматись від радісного руху, і баронеса, зрозумівши, що двом жінкам є про що поговорити на самоті, встала, щоб вийти.

— Отже, до завтра, — сказала Маргарита.

— До завтра, пані.

— До речі! Ви знаєте, баронесо, — сказала Маргарита, відпускаючи її рухом руки, — що при людях я вас ненавиджу, бо я страшенно ревнива.

— А віч-на-віч?

— О, віч-на-віч не тільки прощаю, а ще й вдячна вам.

— То ваша величність дозволите...

Маргарита подала їй руку, баронеса шанобливо поцілувала її, зробила глибокий реверанс і вийшла.

Тим часом як пані де Сов підіймалась по сходах, підстрибуючи, як козеня, що зірвалося з прив'язі, пані де Невер і королева обмінювались церемонними вітаннями, щоб дати час дворянам, які супроводили пані де Невер до самих покоїв королеви, вийти.

— Жільйона, — крикнула королева, коли за останнім із них зачинились двері. — Жільйона, подбай, щоб ніхто не перешкодив нам.

— Так, — сказала герцогиня, — бо ми маємо розмовляти про справи дуже серйозні.

І, взявши стільця, без церемоній сіла, певна, що ніхто не потурбує її інтимності з королевою Наварською.

— Ну, — сказала з усмішкою Маргарита, — що поробляє наш великий чоловіковбивець?

— Люба моя королево, — сказала герцогиня, — це якась міфологічна істота. Дотепність його незрівнянна і невичерпна. Він пускає дотепи, від яких святій у труні помре з реготу. А втім, він найзапекліший язичник, якого будь-коли було зашито в шкіру католика. Я без ума від нього! А що ти робиш із своїм Аполлоном?

— Шкода! — сказала Маргарита, зітхнувши.

— Цей вигук жахає мене, люба королево. Що ж він, цей милий Ла Моль, надто поштивий чи надто сентиментальний? Це було б, мушу признатись, цілковитою протилежністю моему приятелеві Коконна.

— Ні, у нього бувають хвилини піднесення, — сказала Маргарита, — і вигук цей стосується лише мене.

— Що ж він означає?

— Означає, люба герцогиня, що я боюся, чи не кохаю його справді.

— Правда?

— Слово честі.

— О, тим краще! От тоді заживемо! — скрикнула Генрієтта. — Кохати трошки — це моя мрія, кохати багато — твоя. Це ж так солодко, моя люба, вчена королево, знайти спочинок розуму в почуттях серця, — так? — і після марення зустріти усмішку. Ах, Маргарита, я передчуваю, що ми добре проживемо рік.

— Ти гадаєш? — сказала королева. — А мені, навпаки, не знаю чому, все видається в чорному кольорі. Політика страшенно захоплює мене. До речі, довідайся, чи твій Аннібал справді такий відданий моему братові, як показує. Дізнайся, це дуже важливо.

— Щоб він був відданий комусь або чомусь! Зразу видно, що ти не знаєш його, як я знаю. Якщо він і відданий чому, то хіба своєму честолюбству, та й годі. Коли брат твій — людина, що може обіцяти йому багато, — він буде відданий твоєму братові. Але хай брат твій, хоч він і принц французький, остерігається не виконати свої обіцянки, бо тоді, слово честі, лихо йому!

— Правда?

— Кажу тобі. Справді, Маргарита, бувають хвилини, коли цей тигр, якого я приборкала, лякає мене саму. Цими днями я сказала йому: бережіться, Аннібал, не одуріть мене, бо коли ви мене одурите... Я сказала йому це, вп'явшись у нього своїми зеленими очима, про які сказав Ронсар:

Очі в пані де Невер,

Як в пантер,

Спід повік її золотистих

Сяють в іскрах племенистих,

Ніби блискавки з небес,

Що Зевес

Кида в хмарах громовистих.

— Ну?

— Ну, я гадала, що він зараз відповість мені: "Щоб я вас одурив! Я? Ніколи в світі!"
— і таке інше, і таке інше... А знаєш, що він мені відповів?

— Ні.

— Ну, от що це за людина. "А ви, — відповідає, — якщо мене одурите, то стережіться теж, бо хоч ви й принцеса..." І, кажучи це, погрозився на мене не тільки очима, а й пальцем, сухим та гострим, з нігтем, як вістря списа, та ще й підніс палець мені до носа. В цю хвилину, бідолашна моя королево, — запевняю тебе, у нього бур такий вираз обличчя, що я затремтіла, а ти ж знаєш, що я не з полохливих.

— Грозити тобі, Генрієтта! Він посмів?

— Ет, чорт візьми! Аджеж і я йому грозила! Кінець-кінцем, він має рацію. Отже, сама бачиш, він відданий тільки до певної точки, чи, краще сказати, до дуже непевної точки.

— Побачимо, — замислено сказала Маргарита, — я поговорю з Ла Моєм. У тебе нема більше нічого мені розповісти?

— Є. Дуже цікава річ, заради якої я й прибула. Та що ти хочеш? Ти почала говорити про речі ще цікавіші! Я одержала звістки.

— З Рима?

— Так, кур'єр від мужа.

— Польські справи?

— Йдуть якнайкраще, і ти, мабуть, за кілька днів позбудешся свого брата герцога д'Анжу.

— Папа ухвалив обрання?

— Так, люба.

— Іти не сказала мені! — скрикнула Маргарита. — Ну, швидше, швидше подробиці!

— Слово честі, не знаю нічого, крім того, що кажу. А втім, почекай, я дам тобі зараз листа пана де Невера. Стривай, ось він. Ах, ні, ні, це Аннібалові вірші, — прежахливі, бідна моя Маргарита, — інших він не складає. Ага, ось де він. Ні, і це не він: це моя записка, я принесла, щоб ти передала її через Ла Моля. Ага, нарешті, ось він, той лист.

І пані де Невер подала листа королеві.

Маргарита швидко розгорнула й перебігла його очима, але в ньому й справді не було нічого, крім того, про що вона довідалась уже з уст подруги.

— Як же ти одержала цього листа? — спитала королева.

— Через кур'єра, що мав наказ заїхати в готель де Гіза раніше, ніж у Лувр, і віддати мені листа раніше, ніж королю. Я знала, з якою нетерплячкою дожидалась моя королева цих звісток, і написала пану де Неверу, щоб він зробив так. І, ти бачиш, він зробив. Це не такий монстр, як Коконна. Тепер на весь Париж тільки король, ти та я знаємо цю новину, принаймні, коли чоловік, що їхав слідом за нашим кур'єром...

— Який чоловік?

— От жахливі обов'язки! Уяви собі, цей вісник прибув натомлений, змучений, увесь в поросі. Він мчав сім діб, день і ніч, не зупиняючись ні на хвилину.

— А той чоловік, що ти казала?

— Почекай. А за ним увесь час їхав якийсь чоловік з похмурим обличчям, зупинявся там, де й він, і промчав цих чотири сотні лье так само швидко, як і він, і

увесь час бідолашний кур'єр чекав пістолетної кулі собі в потилицю. Обоє прибули до Сен-Марсельської застави в той самий час, обоє промчали галопом вулицю Муффтар, обоє проїхали Старе Місто. Але наш кур'єр, переїхавши міст Сен-Мішель, звернув праворуч, а той повернув ліворуч через майдан дю Шатле і, як стріла з арбалета, помчав набережною в напрямі до Лувра.

— Дякую, люба Генрієтта, дякую, — скрикнула Маргарита. — Правда твоя, вісті дуже цікаві. Але до кого той другий кур'єр? Довідаюсь. Тепер залиш мене. Сьогодні ввечері, на вулиці Тізон, — так? А завтра полювання. Вибери коня з норомом, щоб він тебе поніс, і ми зостанемось самі. Сьогодні ввечері я скажу тобі, про що треба буде дізнатися від твого Коконна.

— Ти не забудеш про мого листа? — сказала, сміючись, герцогиня де Невер.

— Ні, ні, не турбуйся, він дістане його вчасно.

Пані де Невер вийшла, а Маргарита зараз же послала по Генріха, і коли той прийшов, показала йому листа від герцога де Невера.

— Ого! — сказав він.

Потім Маргарита розповіла йому про другого кур'єра.

— Справді, — сказав Генріх, — я бачив, як він в'їздив у Лувр.

— Може, він до королеви-матері?

— Ні, я цього певен, бо стежив про всяк випадок у коридорі і не бачив, щоб до неї хтось проходив.

— Ну, — сказала Маргарита, дивлячись на чоловіка, — значить до...

— До брата вашого д'Алансона, — так? — сказав Генріх.

— Так. Але як про це довідатись?

— Чи не можна було б, — недбало сказав Генріх, — послати по когось із тих двох дворян і дізнатись через нього...

— Ваша правда, сир! — сказала Маргарита, зрадівши пропозиції мужа. — Я зараз пошлю по Ла Моля... Жільйона! Жільйона!

З'явилась Жільйона.

— Мені треба зараз же говорити з паном Ла Модем, — сказала їй королева. — Постарайтесь розшукати і привести його.

Жільйона пішла. Генріх сів за стіл, де лежала якась німецька книга з гравюрами Альберта Дюрера[80], і почав розглядати її так уважно, що не чув, здавалось, як прийшов Ла Моль, і не підвів навіть голови.

А молодий чоловік, побачивши короля у Маргарити, зупинився на порозі кімнати, онімівши від несподіванки і збліднувши від занепокоєння.

Маргарита підійшла до нього.

— Пане де Ла Моль, — звернувшись до нього, — можете ви сказати мені, хто сьогодні вартує у герцога д'Алансона?

— Коконна, пані, — сказав Ла Моль.

— Постарайтесь довідатись у нього, чи заводив він до свого пана якогось чоловіка, усього в поросі, ніби він проробив далеку путь.

— Ах, пані, боюсь, що не скаже. Вже кілька днів він став дуже неговіркий.

— Правда? Але якщо ви дасте йому цю записочку, гадаю, дещо дізнається на подяку за неї.

— Від герцогині!.. О, з цією запискою спробую.

— Додайте, — сказала Маргарита, стишивши голос, — що ця записка буде йому за перепустку на сьогоднішній вечір до відомого вам дому.

— А що буде за перепустку мені? — тихенько спитав Ла Моль.

— Ви скажете своє ім'я, цього досить.

— Давайте, пані, давайте, — сказав Ла Моль, тремтячи від кохання, — відповідаю вам за успіх.

І вийшов.

— Завтра ми знатимемо, чи поінформований герцог д'Алансон про польські справи, — спокійно сказала Маргарита, повернувшись до чоловіка.

— Цей пан де Ла Моль справді дуже милий і послужливий чоловік, — сказав беарнець з властивою тільки йому усмішкою, — і... присягаюсь месою, я подбаю про нього!

XXIX. Від'їзд

Другого дня, коли зза паризьких горбків зійшло прекрасне сонце, червоне, але без проміння, як це звичайно буває в погожі зимові дні, на луврському подвір'ї вже дві години усе було в русі.

Чудовий арабський кінь, нервовий і стрункий, на тонких, як в оленя, ногах, на яких сіткою перепліталися вени, бив копитом, піднімав вуха і фиркав, дожидаючись у дворі Карла IX; але він був не такий нетерплячий, як його пан, затриманий Катериною в проході, щоб поговорити з ним, як вона казала, про важливі справи.

Вони стояли в скляній галереї. Катерина, холодна, бліда і безстрасна, як завжди, Карл IX, тремтячи, кусаючи нігті і похльоскуючи хлистом своїх улюблених собак, вдягнутих у кольчуги, щоб кабанячі ікли не могли їх уразити і щоб самі вони мали змогу безкарно нападати на страшну тварину. На грудях у них були невеличкі щитки з французькими гербами, майже так само, як на грудях у пажів, що не раз заздрили привілеям цих щасливих улюбленців.

— Зверніть увагу, Карл, — казала Катерина, — крім вас та мене ніхто не знає, що незабаром прибудуть поляки, а король Наварський поводить ся так, ніби це йому відомо. Не зважаючи на зречення протестантства, — я ніколи в це зречення не вірила, — він підтримує зносини з гугенотами. Помітили ви, як часто почав він виходити останнім часом? Він має гроші, а їх у нього ніколи не було; купує коней, зброю, а в дощові дні з ранку до вечора вправляється у фехтуванні.

— А, господи, мамо, — сказав Карл IX з нетерплячістю, — що ви думаєте, він має намір убити мене або мого брата герцога д'Анжу? Коли так, то йому треба ще чимало повчитись, бо вчора я налічив йому на камзолі моєю рапірою одинадцять петличок, а їх

там тільки шість. А мій брат д'Анжу, ви знаєте, поціляє ще краще від мене або так само добре, — так, принаймні, кажуть.

— Слухайте, Карл, — відповіла Катерина, — не ставтесь легковажно до того, що говорить вам мати. Посли незабаром приїдуть — тоді самі побачите. Коли вони будуть в Парижі, Генріх зробить усе, що зможе, щоб звернути на себе їх увагу. Він улесливий, облудний; не кажу вже про те, що його жінка, яка, не знаю чому, допомагає йому, почне базікати з ними, говорити і по-латинському, і по-грецькому, і по-угорському, і я не знаю по-якому. О, кажу вам, Карл, — а ви ж знаєте, що я ніколи не помиляюсь, — кажу вам, що тут діло не просте.

В цю хвилину почав бити годинник, і Карл перестав слухати матір, а почав дослухатися до годинника.

— Згинь життя моє! Сім годин! — скрикнув він. — Година, щоб доїхати, — буде вісім; година, щоб зібратись на збірному пункті і вигнати звіра, — ми не зможемо почати полювання раніше, як о дев'ятій годині! Їй-богу, мамо, ви примушуєте мене гаяти надто багато часу. Геть, Ріксту!.. Згинь життя моє! Та геть же, поганець!

І жорстокий удар хлистом по спині змусив заскавчати від болю бідолашну тварину, здивовану тим, що у відповідь на ласки вона дістала хльосту.

— Карл, — знов почала Катерина, — вислухайте мене, богом закликаю, і не покидайте напризволяще власну долю і долю Франції. Ви тільки й знаєте: полювання, полювання, полювання... Ви матимете час на полювання після того, як виконаєте обов'язки короля.

— Ну, ну, мамо! — сказав Карл, аж блідий він нетерплячки. — Порозуміймося швидше, бо я аж киплю. Їй-богу, бувають дні, коли я вас не розумію.

І він зупинився, ляскаючи ручкою хлиста по чоботу. Катерина подумала, що настала слухна хвилина і що її треба не пропустити.

— Сину, — сказала вона, — ми маємо доказ, що де Муї вернувся в Париж. Його бачив пан де Морвель, якого ви добре знаєте. І ні для чого іншого, як для короля Наварського. Цього досить, гадаю, щоб мати на нього підозру більше, ніж будь-коли.

— Ну, от, знов про бідолашного Анрію! Ви хочете примусити мене вбити його, — так?

— О, ні!

— Послати у вигнання? Ну, як же ви не розумієте, що у вигнанні він нам значно небезпечніший, ніж тут, у нас перед очима, в Луврі, де він нічого не може зробити, про що ми зараз же не довідалися б!

— Я не хочу посилати його й у вигнання.

— То чого ж ви хочете? Кажіть швидше!

— Я хочу, щоб його держали в безпечному місці, поки тут будуть поляки, — в Бастилії, наприклад.

— Ну, це вже ні! — скрикнув Карл IX. — Сьогодні ми полюємо на кабана, Анрію один з найкращих моїх мисливців. Без нього полювання пропаде. Чорт візьми, мамо! Ви тільки й думаєте, щоб суперечити мені!

— Ах, любий сину, я ж не кажу сьогодні вранці. Посли прибудуть завтра чи позавтра. Його можна взяти і після полювання, увечері... або вночі...

— А, це річ інша. Добре, ми ще поговоримо, подивимось. Після полювання, — я нічого не маю. До побачення! Ну, сюди, Ріскту! Може й ти будеш дутись на мене?

— Карл, — сказала Катерина, затримуючи його за руку і ризикуючи викликати вибух гніву, що міг спричинитися до нової зміни рішення, — я гадаю, що було б краще підписати наказ про арешт зараз, відклавши виконання на вечір або на ранок.

— Підписувати, писати наказ, шукати печать, коли мене чекають на полювання, а я ж ніколи не примушував ждати себе! К чорту!

— Ні, ні, я надто люблю вас, щоб затримувати. Я все наготовила, ідіть сюди, до мене!

І Катерина жваво, ніби їй було двадцять років, відчинила двері до свого кабінету і показала королю на чорнильницю, перо, пергамент і запалену свічку.

Король узяв пергамент і хапливо пробіг його очима.

"Наказ і так далі, і так далі, взяти під сторожу і відпровадити до Бастилії брата нашого Генріха Наварського".

— Ну, готової — сказав він, підписуючи одним розчерком. — До побачення, мамо.

І кинувся з кабінету з своїми собаками, радий, що так легко відкараскався від Катерини.

Карла ІХ чекали нетерпляче і, знаючи його пунктуальність в усьому, що стосувалось полювання, дивувалися, що він спізнився. Отже, коли він з'явився, мисливці вітали його радісними вигуками, псарі звуками рогів, коні ржанням, собаки гавканням. Увесь цей шум і галас викликав рум'янець на його блідих щоках, серце його забилося. Карл на хвилину став молодим і щасливим.

Король нашвидку привітав блискуче товариство, що зібралося в дворі. Він кивнув головою герцогові д'Алансону, зробив знак рукою сестрі Маргариті, поминув Генріха, ніби не помітивши, і скочив на арабського коня, що підплигнув під ним. Але, зробивши три-чотири скоки, кінь відчув, з яким вершником має діло, і став тихий.

Роги знову загриміли, і король виступив з Лувра в супроводі герцога д'Алансона, короля Наварського, Маргарити, пані де Невер, пані де Сов, де Таванна і найвидатніших придворних вельмож.

Нема чого й говорити, що Ла Моль і Коконна теж були в числі мисливців.

Щождо герцога д'Анжу, то він уже три місяці був на облозі Ла Рошелі.

Коли ще дожидались короля, Генріх під'їхав привітатись із дружиною, і вона, відповідаючи на його вітання, встигла шепнути йому на вухо:

— Коконна сам завів кур'єра з Рима до герцога д'Алансона на чверть години раніше, ніж посланець від герцога де Невера був заведений до короля.

— Значить, він знає все, — сказав Генріх.

— Повинен знати, — відповіла Маргарита, — ви тільки гляньте на нього і ви побачите, як сяють його очі, хоч він і дуже добре вміє прикидатися.

— Чорти б його взяли! — пробурмотів беарнець. — Я знаю його добре. Він полює

сьогодні, крім кабана, ще на трьох звірів: Францію, Польщу й Наварру.

Уклонившись дружині, він став у свій ряд і, підкликавши одного із своїх людей, беарнця з походження, предки якого протягом століття служили предкам Генріха і якого він використовував звичайно як посланця в своїх любовних справах, сказав йому:

— Ортон, от тобі ключ, віднеси його кузену пані де Сов, якого ти знаєш, — він живе у своєї коханки на розі вулиці Катр-Фіс. Скажеш йому, що кузина хоче поговорити з ним сьогодні ввечері. Хай він прийде до мене в кімнату і, якщо мене не буде, нехай почекає, а коли я дуже запізнюсь, хай ляже, поки прийду, на моє ліжко.

— Відповіді не буде, сір?

— Ніякої. Повідомиш тільки, чи застав його. Ключ передаси тільки йому самому. Розумієш?

— Так, сір.

— Почекай, не від'їзди від мене! Перед виїздом з Парижа я покличу тебе ніби пересідлати коня, ти, цілком натурально, зостанешся позаду, виконаєш доручення і наженеш нас у Бонді.

Слуга показав знаком, що розуміє, і від'їхав.

Проїхали-вулицю Сент-Оноре, Сен-Дені, далі передмістя. На вулиці Сен-Лоран кінь короля Генріха розсідлався. Ортон під'їхав, і все сталося, як вони умовились. Генріх Наварський поїхав далі з королівським кортежем вулицею Реколле, а його вірний слуга помчав на вулицю Тампль.

Коли Генріх під'їхав до короля, Карл вів з герцогом д'Алансоном розмову про погоду, про вік оточеного кабана, про місце, де його барліг, — і розмова була така цікава, що Карл не помітив або удав, що не помітив, як Генріх залишився на хвилину ззаду.

Тим часом Маргарита приглядалася здалека до їх поведінки і, здавалось їй, помічала в очах брата якесь замішання щоразу, коли вони зупинялись на Генріхові. Пані де Невер була безумно весела, бо Коконна, що був сьогодні надзвичайно пустотливий, виробляв коло неї всякі жартівливі витівки, викликаючи сміх дам.

Щождо Ла Моля, то він знайшов нагоду двічі поцілувати білий, з золотою бахромою, шарф Маргарити, при чому з такою звичайною для закоханих спритністю, що ніхто, крім трьох-чотирьох осіб, цього не помітив.

О восьмій з чвертю прибули в Бонді.

Першим ділом Карла IX було довідатись, чи знайшли кабана.

Кабан був у барлозі, і псар, який вислідив його, ручився, що він не втече.

Сніданок був готовий. Король випив склянку угорського, попросив дам сідати за стіл, а сам з нетерплячки пішов, аби згаяти час, оглянути псарню та пташник, звелівши не розсідлувати його коня, бо ніколи, казав він, не доводилось йому сидіти на кращому й дужчому.

Поки король ходив обходом, прибув герцог де Гіз. Він був озброєний не як на полювання, а як на війну, і двадцять-тридцять дворян, що супроводили його, були озброєні так само. Він зараз же спитався, де король, під'їхав до нього і вернувся,

розмовляючи з ним.

Рівно о дев'ятій король сам подав сигнал, протрубивши виступ, і всі, сівши на коней, поїхали до збірного пункту.

Поки їхали, Генріх влучив момент ще раз під'їхати до дружини.

— Ну, — сказав він, — знаєте ви що-небудь нове?

— Ні, — відповіла Маргарита, — крім того, що брат Карл дивиться на вас якось чудно.

— Я теж помітив, — сказав Генріх.

— Чи зробили ви запобіжні заходи?

— На грудях у мене кольчуга, а при боці чудовий мисливський ніж іспанського виробу, наточений як бритва, з вістрям, як у голки; я пробиваю ним дублони.

— Ну, — сказала Маргарита, — хай бог допоможе!

Псар, що керував кортежем, зробив знак: приїхали до барлогу.

XXX. Морвель

Тим часом як уся ця молодь, радісна й безтурботна, — принаймні, на вигляд, — мчала золотим вихром по дорозі до Бонді, Катерина, згорнувши дорогоцінний пергамент, на якому король Карл щойно поставив свій підпис, звеліла покликати до себе в кабінет людину, до якої посидала кілька днів тому капітана своєї гвардії з листом на вулицю Серізе, в квартал Арсеналу.

Широка пов'язка з тафти, наче знак трауру, закривала йому одно око, лишаючи незакритим друге і даючи бачити закривлений між випнутими вилицями яструбиний ніс і нижню частину обличчя, вкриту сивуватою бородою. Він був вдягнутий у довгий грубий плащ, спід якого виглядав цілий арсенал зброї. Збоку висіла — хоч це було й незвичайно для викликаних у палац людей — довга й широка похідна шпага з подвійною чашкою. Одна рука була закрита плащем і не відривалась від ручки довгого кинджала.

— А, це ви, пане, — сказала, сідаючи, Катерина. — Ви знаєте, що я обіцяла вам після Варфоломійської ночі, коли ви зробили нам таку велику послугу, не лишити вас в бездіяльності. Тепер нагода з'явилась, чи, краще сказати, я подбала про неї. Дякуйте мені.

— Уклінно дякую вашій величності, — відповів чоловік з чорною пов'язкою припущеною і разом з тим нахабно.

— Добра нагода, пане, вдруге в житті такої не трапиться, скористуйтеся з неї.

— Я чекаю, пані. Боюсь тільки, щоб після такої передмови...

— Доручення не було страшне? А хіба не таких саме й шукають ті, хто хоче висунутись? Тому, про яке я кажу, позаздрили б Таванни і навіть самі Гізи.

— Пані, — відповів чоловік, — повірте, хоч би яке воно було, я до послуг вашої величності.

— Ну, то читайте, — сказала Катерина.

І подала йому пергамент.

Чоловік прочитав і зблід.

— Як! — скрикнув він. — Наказ арештувати короля Наварського?

— Що ж у цьому надзвичайного?

— Але ж короля, пані! Їй-богу, не зважусь, боюсь, що я не досить добрий дворянин.

— Моя довіра робить вас першим дворянином при дворі, пане де Морвель, — сказала Катерина.

— Приношу подяку вашій величності, — сказав убивця, зворушений цими словами так, що почав ніби здаватись.

— Ви згоджуєтесь?

— Якщо ваша величність наказує, то чи це не мій обов'язок?

— Так, я наказую.

— То я слухаюсь.

— Як ви його візьмете?

— Не знаю, пані, і просив би вказівок вашої величності.

— Ви уникаєте шуму?

— Я думаю.

— Візьміть дванадцять вірних людей, а якщо треба, то й більше.

— Розумію. Ваша величність бажає дати мені перевагу, і я дуже за це вдячний.

Але де я заарештую короля Наварського?

— Де вам краще заарештувати його?

— В такому місці, яке самою своєю значністю гарантувало б мені безпеку, коли це можна.

— Так, розумію, в якомусь королівському палаці. Що сказали б ви, приміром, про Лувр?

— О, якщо ваша величність дозволите, це була б велика ласка.

— То ви заарештуєте його в Луврі.

— В якій частині Лувра?

— В самій його кімнаті.

Морвель уклонився.

— А коли саме, пані?

— Сьогодні ввечері або, краще, вночі.

— Добре, пані. Тепер дозвольте, ваша величність, запитати ще про одно.

— Про що?

— Про ознаки пошани до його сану.

— Пошана!.. Сан!.. — сказала Катерина. — Хіба ви не знаєте, пане, що король французький не зобов'язаний пошаною ні до кого в своїй державі, і ніхто не може своїм саном дорівнюватись його санові?

Морвель уклонився вдруге.

— Проте, я наполягатиму на цьому пункті, якщо ваша величність дозволить, — сказав він.

— Дозволяю, пане.

— Якщо король не визнає дійсності наказу, — це неймовірно, але...

— Навпаки, пане, напевне.

— Він не визнає?

— Без сумніву.

— І, значить, відмовиться скоритись?

— Боюсь, що так.

— І вчинить опір?

— Можливо.

— Чорт візьми! — сказав Морвель. — В такому разі...

— В якому разі? — спитала Катерина, пильно дивлячись на нього.

— Якщо він вчинить опір, що належить зробити?

— Що робите ви, коли у вас в руках королівський наказ, тобто коли ви представник короля, і хтось чинить опір, пане де Морвель?

— Що ж, пані, — сказав сбір, — коли я вшанований таким наказом, і наказ стосується до простого дворянина, я вбиваю його.

— Я сказала вже вам, пане, — відповіла Катерина, — і гадаю, що минуло не так багато часу, щоб ви могли забути мої слова, що король французький не визнає ніякого сану в своїй державі, тобто, що король у ній тільки один — король французький, і що найзначніші особи перед ним — прості дворяни.

Морвель зблід, бо вже почав розуміти.

— О, о! — сказав він. — Убити короля Наварського?..

— А хто ж каже вбити? Де наказ убити? Король хоче відпровадити його в Бастилію, і наказ тільки про це й говорить. Якщо він дасть заарештувати себе, дуже добре; а якщо не дасть, чинитиме опір, спробує вбити вас...

Морвель зблід.

— Ви оборонятиметесь, — казала далі Катерина. — Ніхто не може вимагати, щоб такий відважник, як ви, дав убити себе, не боронячись, а коли людина обороняється, все може статися. Розумієте мене, — так?

— Так, пані, проте...

— Ну, може хочете, щоб після слів: "наказ арештувати" я написала власною рукою: "живого або мертвого"?

— Гадаю, пані, це полегшило б мої сумніви.

— Добре, якщо ви без цього не хочете взяти на себе доручення.

І Катерина, знизавши плечима, однією рукою розгорнула пергамент, а другою написала: "живого або мертвого".

— Візьміть, — сказала вона. — Тепер наказ задовольняє вас?

— Так, пані, — відповів Морвель, — я тільки прошу вашу величність дозволити мені взяти на себе цілком виконання цього доручення.

— Хіба щось із того, що я говорила, може пошкодити виконанню?

— Ваша величність звеліли мені взяти з собою дванадцять чоловік.

— Так, для більшої певності...

— Прошу дозволу взяти тільки шестеро.

— Чому?

— Бо коли б трапилось нещастя з принцом, пані, — а це річ можлива, — шести чоловікам легко пробачити страх втратити заарештованого, а дванадцятьом ніхто не простить, що вони підняли руку на його величність перш, ніж половина з них не була перебита.

— Хороша величність — без королівства!

— Пані, — сказав Морвель, — не королівство робить королем, а походження.

— Що ж, — сказала Катерина, — робіть, як хочете. Тільки мушу попередити: я хочу, щоб ви не виходили з Лувра.

— Але, пані, як же зібрати людей?

— Ви маєте сержанта, якому могли б доручити це?

— У мене є лакей, хлопець надійний, він не раз допомагав мені в таких справах.

— Пошліть по нього і порадьтеся з ним. Знаєте збройовий кабінет короля, — так? Чудово! Вам подадуть туди сніданок, і там ви дасте свої накази. Місце підбадьорить ваш дух, якщо він підупав. А коли син мій повернеться з полювання, ви перейдете до моєї молільні, де дочекаєтесь свого часу.

— Але як нам увійти в кімнату? Король, безперечно, має підозри і замкнеться з середини.

— У мене є ключі від усіх дверей, — сказала Катерина, — а засуви з дверей у Генріха знято. Прощайте, пане де Морвель, до скорого побачення. Я звелю провести вас у збройовий кабінет короля. Ах, до речі, пам'ятайте, що королівський наказ мусить бути виконаний хоч би що, ніяких виправдань не приймається, і поразка, навіть просто невдача, скомпрометувала б честь короля. Справа серйозна.

І Катерина, не давши Морвелю часу відповісти їй, покликала пана де Нансея, капітана гвардії, і звеліла провести Морвеля в збройовий кабінет короля.

— Чорт візьми! — говорив Морвель, ідучи за своїм провідником. — Я підвищуюсь в ієрархії вбивства: від простого дворянина до капітана, від капітана — до адмірала, від адмірала — до короля без корони. І хто знає, чи не дійду колись до короля в короні!..

XXXI. Полювання з псами

Псар, який вислідив кабана і запевнив короля, що тварина не покидала барлогу, не помилився. Собаки, як тільки їх пустили на слід, кинулись у чагарник і з тернової зарослі вигнали кабана, що, як пізнав по його слідах псар, був самітник, тобто звір дуже великий.

Тварина бігла прямо перед собою і перебігла дорогу за п'ятдесят кроків від короля, переслідувана тільки собаками, що вислідили її. Зараз же спустили першу свору, і двадцять псів кинулись за ним навздогін.

Полювання було пристрастю Карла. Не встигла тварина перебігти дорогу, як

король кинувся за нею, трублячи в ріг, а слідом помчали герцог д'Алансон і Генріх, якому Маргарита дала знак, щоб він не покидав Карла.

Усі мисливці помчали слідом за королем.

Королівські ліси за тих часів були зовсім не схожі на ті прорізані проїжджими дорогами великі парки, якими вони стали тепер. Лісного господарства не існувало майже ніякого. Королям і на думку не спадало стати комерсантами і розподіляти свої ліси на ділянки для порубу, лісосіки та будівельний ліс. Дерев, засіяні не вченими лісниками, а рукою випадку, що кидав зерно по волі вітру, не були розташовані в шахматному порядку, а росли як самі хотіли, — це ми бачимо ще й тепер у незайманих лісах Америки. Отже, ліс в ту епоху був пристановищем кабанів, оленів, вовків та розбійників; і тільки дванадцять стежок, виходячи з одного пункту, мов зіркою, прорізували ліс Бонді, а кругова дорога обвивала його, як обід колеса обвиває косяки.

Продовжуючи порівняння, ступицю колеса можна було б прирівняти до того єдиного перехрестя, яке було в центрі лісу і на якому збирались, коли їм доводилось заблудитись, мисливці, щоб звідти знову кинутись на полювання.

Через чверть години трапилось те, що завжди трапляється в таких випадках: по дорозі мисливці натрапляли на майже непереможні перешкоди, собаче гавкання загубилося десь вдалині, і сам король вернувся на перехрестя, клянуци й лаючись, за своїм звичаєм.

— Гей, д'Алансон! Гей, Анрію! — кричав він. — Ви тут, чорт візьми, байдужі й спокійні, мов чернички, що йдуть за ігуменею! І це називається полювання! Ви, д'Алансон, маєте такий вигляд, ніби вилізли з кубельця, а напарфумовані так, що коли б пройшли між звірем і моїми псами, могли б збити псів із сліду. А ви, Анрію, де ваша рогатина, де ваша аркебуза?

— Сір, — сказав Генріх, — навіщо тут аркебуза? Я знаю, що ваша величність любите самі стріляти в звіра, коли він б'ється з псами. Щодо рогатини, я погано володію цією зброєю, і вона не в ужитку у наших горців, що ходять на ведмедя з звичайним кинджалом.

— Чорт візьми, Генріх! Коли ви вернетесь у свої Піренеї, ви мусите прислати мені повний віз ведмедів, бо це, мабуть, чудесне полювання — вийти сам на сам із звірем, який може задавити вас! Слухайте, здається, чути собак. Ні, я помилився.

Король узяв ріг і затрубив. Йому відповіло кілька рогів. Враз з'явився якийсь псар і протрубив інший знак.

— Знайшли! Знайшли! — скрикнув король.

І пустився в галоп, а за ним усі, що зібралися коло нього.

Псар не помилився. Почулося гавкання цілої зграї собак, яких було понад шістдесят, бо на кабана спустили одну по одній кілька свор в місцях, де він пробігав. Король побачив, як кабан пробіг удруге, і кинувся за ним в лісну гущавину, з усієї сили трублячи в ріг.

Якийсь час принци мчали за ним. Але кінь у короля був такий дужий і нісся в запалі по таких урвищах, по таких густих чагарях, що спершу дами, потім герцог де Гіз

із своїми дворянами, а далі й два принци змушені були відстати від нього. Ще якийсь час не відставав тільки Таванн, але й він, нарешті, відстав.

Усі, крім Карла та кількох псарів, що, сподіваючись на щедрі нагороду, не хотіли покинути короля, почали з'їздитися до перехрестя.

Обидва принци стояли в довгому проїзді один коло одного. За сто кроків від них зупинився герцог де Гіза з своїми дворянами. На перехресті зібрались дами.

— Чи не здається вам, — сказав герцог д'Алансон Генріху, кивнувши на герцога де Гіза, — що він із своїм закутим у залізо ескортом виглядає, як справжній король? На таких нещасних принців, як ми, він і оком не хоче глянути.

— А чому ж би він мав поводитись з нами краще, ніж поводяться власні наші родичі? — відповів Генріх. — Ех, брате, чи ми ж з вами не бранці при дворі короля французького, не заложники нашої партії?

Герцог Франсуа здригнувся при цих словах і глянув на Генріха, ніби викликаючи його на дальші пояснення, але Генріх сказав уже й так більше, ніж звик говорити, і мовчав.

— Що ви хочете сказати, Генріх? — спитав герцог Франсуа, видимо, роздосадуваний, що зять не говорить і затримує з'ясування справи.

— Я кажу, брате, — відповів Генріх, — що ці озброєні люди, які ніби дістали завдання не спускати нас з очей, мають вигляд сторожі, призначеної, щоб перешкодити втечі двох осіб.

— Втечі? Чому? Як? — спитав герцог д'Алансон, якнайкраще удаючи здивування й наївність.

— У вас чудовий кінь, Франсуа, — сказав Генріх, докінчуючи свою думку, але удаючи, ніби змінює розмову, — я певен, що він міг би зробити сім льє за годину і двадцять льє від цього часу до полудня. Погода чудова, так і хочеться пустити повіддя. Гляньте, яка прекрасна дорога йде впоперек нашій. Вона не вабить вас, Франсуа? А в мене шпори аж горя і ь.

Франсуа не відповів нічого. Він тільки то червонів, то полотнів; потім наставив вухо, ніби дослухаючись, чи не чути шуму полювання.

— Вісті про Польщу справили враження, — сказав сам собі Генріх, — і в мого шурина є якийсь план. Треба б мені рятуватись, але я не рятуватимусь сам.

Не встиг він подумати цього, як під'їхали малим галопом кілька новонавернених, що були при дворі два чи три місяці, і з найприємнішими усмішками привітали принців.

Ясно було, що коли б герцог д'Алансон, спровокований відкриттями Генріха, вимовив слово, зробив рух, усі тридцять чи сорок вершників, що зібралися в цю хвилину коло них, ніби для того, щоб протистояти групі герцога де Гіза, допомогли б його втечі; але він відвернувся і, піднісши риг до губів, затрубив на збір.

Тим часом новоприбулі, ніби гадаючи, що вагання герцога д'Алансона має за свою причину присутність гізовців, потроху втиснулися між ними і двома принцями і вишикувались із стратегічною вправністю, яка свідчила про звичку до військових диспозицій. Справді, щоб дістатися до герцога д'Алансона і короля Наварського, треба

було пройти через їх лаву, тим часом як перед двома братами простяглась, скільки оком сягнеш, цілком вільна дорога.

Враз ізза дерев, за десять кроків від Генріха, виїхав ще якийсь дворянин, якого принци досі не бачили. Генріх намагався угадати, хто він, як дворянин підняв свого капелюха, і Генріх упізнав віконта де Тюренна, одного з вождів протестантської партії, що був, як гадали, у Пуату.

Віконт насмілювався навіть зробити головою знак, який означав:

— Їдьте.

Але Генріх, подивившись на байдуже обличчя і тьмянний погляд герцога д'Алансона, двічі чи тричі похитав головою, ніби йому щось давило в комірці камзола.

Відповідь була негативна. Віконт зрозумів, пришпорив коня і зник в гушавині.

В той самий момент гавкання собак почулося ближче, потім в кінці алеї пробіг кабан, за ним собаки, а потім, як пекельний мисливець, Карл IX, без капелюха, з рогом коло губів, трублячи так, що мало не розривались легені; за ним мчали три-чотири псарі. Таванн десь зник.

— Король! — скрикнув герцог д'Алансон і кинувся слідом.

Генріх, заспокоєний тим, що друзі були близько, подав їм знак не від'їздити далеко і під'їхав до дам.

— Ну, що? — сказала Маргарита, роблячи кілька кроків йому назустріч.

— Нічого, пані, — сказав Генріх, — ми полюємо на кабана.

— Та й все?

— Так, вітер повернув з учорашнього ранку в другий бік. Та ви, здається, пророкували, що так буде.

— Ці переміни вітру несприятливі для полювання, правда, пане? — спитала Маргарита.

— Так, — сказав Генріх, — це перевертає часом усі заздалегідь визначені наміри, і весь план доводиться переробляти.

В цю мить, швидко наближаючись, знову почулося гавкання собачої зграї, і якась безладна курява попередила мисливців бути обережними. Кожен підвів голову і нашорошив вуха.

Майже слідом за цим вискочив кабан і, замість того, щоб кинутись у ліс, помчав дорогою, простуючи до перехрестя, де зібралися дами, дворяни, що залицялись до них, і мисливці, що відбилися від ловів.

За ним, мало не хапаючи його за щетину, бігло тридцять чи сорок найдужчих псів, а за собаками, кроків на двадцять позаду, король Карл без берета, без плаща, в подертому колючками вбранні, з кров'ю на обличчі й на руках.

З ним залилось тільки один-два псарі.

Король віднімав риг від рота тільки для того, щоб підцькувати псів, і переставав цькувати тільки для того, щоб знову взятись за риг. Увесь світ зник сперед його очей. Коли б кінь його впав, він гукнув би, як Річард III: "Корону за коня!"

Але кінь, здавалося, був такий же запальний, як і його господар, копита його не

торкалися землі і ніздрі дихали вогнем.

Кабан, пси, король промчали, як привид.

— Галлалі, галлалі! — гукав, пролітаючи, король і знову притуляв риг до скривавлених губів.

За кілька кроків позад його мчали герцог д'Алансон і двоє псарів; в інших коні вибилися з сил, а декотрі розгубилися по дорозі.

Усі пустилися слідом за погонею, бо ясно було, що кабан не витримає довго.

Справді, хвилини через десять кабан звернув зі стежки і кинувся в ліс, але, вибігши на галявину, притулювався до скелі і повернувся мордою до собак.

На поклики Карла, що примчав слідом за кабаном, зібрались усі мисливці.

З'їхались в найцікавіший момент полювання. Тварина, здавалося, зважилась на одчайдушну оборону. Собаки, розпалившись від тригодинної біганини, кинулись на неї з розлюченням, яке ще подвоювали поклики та прокльони города.

Усі мисливці стали колом, король трохи попереду, за ним герцог д'Алансон з аркебузою і Генріх з самим лише своїм простим мисливським ножом.

Герцог д'Алансон зняв аркебузу з крюка і запалив гніт. Генріх спробував, як виймається ніж із піхви.

Герцог де Гіз, зневажаючи всі ці мисливські забавки, тримався з своїми дворянами осторонь.

Дами, зібравшись в один гурт, стояли групою окремо, як і гурток герцога де Гіза.

Усі стояли, втопивши очі в звіра, в тривожному чеканні.

Осторонь стояв псар, ледве стримуючи двох вдягнутих у кольчуги королівських меделянів[81]; вони, рикаючи і рвучись так, що, здавалося, от-от зірвуться з своїх ланцюгів, дожидались моменту, коли вони вчепляться в кабана.

Звір витворяв чудеса: зазнавши відразу нападу чотирьох десятків псів, що, гарчачи, огортали його, мов морський приплив, вкривали строкатим килимом, намагались рвонути з усіх боків шаршаву шкіру з наїжаченою щетиною, він кожним ударом своїх іклів кидав на десяток футів угору собаку, і собака, падаючи з розпоротим животом і тягнучи за собою тельбухи, знову кидалась в колотнечу, а Карл, з розкуйовдженим волоссям, з палаючим зором, роздутими ніздрями, припавши до шиї свого коня, вкритого милом, шалено кричав.

Менш як за десять хвилин двадцять собак вибуло з бою.

— Догів! — крикнув Карл. — Догів!

На цей поклик псар скинув з крючка шворку, і два меделяни в кольчугах врізались в саму гущу колотнечі, все перевертаючи, розкидаючи, пробиваючи собі дорогу до звіра, і вхопили його кожен за вухо.

Кабан, відчувши, що його здолали, клацнув зубами від люті й болю.

— Браво, Дюрдан! Браво, Ріскту! — крикнув Карл. — Сміло, собаки! Рогатину! Рогатину!

— Чи не хочете мою аркебузу? — сказав герцог д'Алансон.

— Ні, — крикнув король, — яка втіха з кулі, коли не відчуваєш, як вона входить в

тіло! А як входить рогатина, відчуваєш. Рогатину! Рогатину!

Королю подали рогатину, затверділу на вогні, з залізним вістря на кінці.

— Будьте обережні, брате! — крикнула Маргарита.

— Вперед! вперед! — гукнула герцогиня де Невер. — Не схибте, сір! Добре вдарте безбожника!

— Будьте спокійні, герцогиня! — сказав Карл.

І, наставивши рогатину перед собою, кинувся на кабана, якого держали за вуха два пси, так що він не міг уникнути удару. Проте, побачивши блискуче вістря рогатини, кабан метнувся вбік, і зброю, замість врізатись у груди, сковзнула по лопатці і затупилась на скелі, до якої кабан притулився.

— Тисяча дияволів! — крикнув король. — Не влучив!.. Рогатину! Рогатину!

І, відступивши назад, як робили рицарі, беручи поле, кинув геть на десять кроків від себе негодящу зброю.

Псар кинувся до нього з новою рогатиною.

Але в ту саму мить кабан, ніби передбачаючи долю, що його чекала, і бажаючи уникнути її, скаженим рухом вирвав у меделянів пороздирані вуха і, з залитими кров'ю очима, наїжачений, гидкий, дихаючи шумно, як ковальський міх, клацаючи зубами, кинувся, нагнувши голову, на королівського коня.

Карл був надто добрий мисливець, щоб не передбачити цього нападу. Він підняв коня дибки, але кепсько розрахував натиск: кінь, надто стиснутий удилом або, може, настрашений, перекинувся назад.

Усі страшенно скрикнули: кінь упав і придавив собою стегно королю.

— Руку, сір, визволіть руку! — сказав Генріх.

Король кинув поводи, захопився лівою рукою за сідло, намагаючись витягти правою мисливський ніж, але ніж, придавлений вагою його тіла, не виймався.

— Кабан! Кабан! — крикнув Карл. — Домене, д'Алансон! До мене!

Але кінь, якому дано було волю, ніби зрозумів небезпеку, що загрожувала його панові, напружив мускули і вже підвівся на три ноги, коли король гукнув до брата. Генріх побачив, що герцог Франсуа страшенно зблід і приклав аркебузу до плеча. Але куля, замість поцілити у кабана, що був не далі як за два кроки від короля, розбила коліно коневі, і кінь упав носом у землю. В ту ж хвилину кабан роздер іклою чобіт Карла.

— О, — прошепотів д'Алансон зблідлими устами, — гадаю, що тепер герцог д'Анжуй — король французький, а я — король польський.

Справді, кабан терзав уже стегно Карла, коли король відчув, що хтось тягне його за руку вгору, потім побачив, як блиснуло гостре лезо і по саме держално застромилося кабанові під лопатку, і в той же час рука в залізній рукавиці відхилила кабанячу морду, що дихала парою вже над його одежею.

В ту мить, коли кінь зробив рух, щоб підвестися, Карл звільнив ногу, важко підвівся і, бачачи, що весь залитий кров'ю, став блідий, як труп.

— Сір, — сказав Генріх, не встаючи з колін і держачи кабана, враженого в серце, —

це нічого, я відтягнув зуби, ваша величність не поранені.

Він устав, впустивши з рук ножа, і кабан упав, виригуючи горлом кров.

Карл, оточений схвильованими мисливцями, чуючи крики жаху, що могли б стривожити найспокійнішу мужність, одну мить сам мало не впав коло конаючої тварини. Але пересилив себе і, повернувшись до короля Наварського, стиснув йому руку з поглядом, в якому блиснув перший прояв чулості і вперше за двадцять чотири роки життя забилося його серце.

— Дякую, Анрію! — сказав він.

— Бідолашний брате! — скрикнув д'Алансон, наближаючись до Карла.

— А, це ти, д'Алансон! — сказав король. — Ну, славетний стрілець, що поробляє твоя куля?

— Вона розплющилась об кабана, — сказав герцог.

— Ах, ти, господи! — скрикнув Генріх з чудово удаваним здивуванням. — Гляньте, Франсуа, ваша куля розбила коліно у коня його величності. Дивно!

— Невже? — сказав король. — Правда?

— Може бути, — сказав розгублено герцог, — рука в мене так тремтіла!

— В усякому разі, для доброго стрільця постріл дуже дивовижний, Франсуа! — сказав Карл, насупивши брови. — Вдруге дякую тобі, Анрію! Панове, — сказав король, — вернімось у Париж — з мене досить.

Маргарита наблизилась привітати Генріха.

— Ах, Марго, — сказав Карл, — привітай його якнайщиріше, бо коли б не він, король французький звався б Генріхом III.

— Шкода, пані! — сказав беарнець. — Пан герцог д'Анжу вже й так мій ворог, а стане ворогом мені ще більше. Та що ви хочете? Робиш, що можеш. Спитайтесь у пана д'Алансона.

І, нахилившись, витяг із кабана свій ніж і двічі чи тричі устроїв його в землю, щоб зчистити кров.

Кінець першої частини

ЧАСТИНА ДРУГА

I. Братерство

Рятуючи життя Карла, Генріх врятував не тільки життя людині, — він не допустив до зміни володарів у трьох державах.

Справді, коли б Карла IX було вбито, герцог д'Анжу став би королем Франції, а герцог д'Алансон, певніш усього, королем Польщі. Щодо Наварри, то, зважаючи на те, що герцог д'Анжу був коханцем пані де Конде, корона наварська, певне, була б платою чоловікові за послужливість жінки.

Отже, з усіх цих великих пертурбацій для Генріха не вийшло б нічого доброго. Він перемінив би пана, та й усе, і замість Карла IX, що терпів його, побачив би на французькому престолі герцога д'Анжу, який, маючи одно серце і одну думку з матір'ю своєю Катериною, запрягся погубити його і не забарився б виконати свій намір.

Усі ці думки відразу майнули в голові Генріха, коли кабан кинувся на Карла IX, і ми бачили результат цього раптового, як блискавка, зміркування, що життя Карла IX зв'язане з його власним життям.

Карл IX врятувався завдяки відданості, мотивів якої король не міг зрозуміти.

Але Маргарита зрозуміла все і з захватом побачила дивну мужність Генріха, ідо блискавично спалахувала тільки в момент бурі.

На нещастя, вирватися спід влади герцога д'Анжу було для Генріха не все, треба було самому стати королем. Йому доводилось змагатися за Наварру з герцогом д'Алансоном і з принцом де Конде; треба було, перш за все, покинути цей двір, де доводилось ходити між двома прірвами, і покинути, забезпечивши себе спільністю з принцом французьким.

Вертаючись із Бонді, Генріх весь час обмірковував ситуацію. Коли прибув у Лувр, мав уже готовий план.

Не скинувши мисливських чобіт, так, як був, увесь ще в куряві й крові, він пішов до герцога д'Алансона і знайшов його в кімнаті, по якій він схвильовано ходив великими кроками.

Побачивши Генріха, принц зробив рух.

— Так, — сказав Генріх, беручи його за обидві руки, — так, розумію, любий брате, ви сердиті на мене, що я перший звернув увагу короля на те, що ваша куля влучила в коліно коневі замість влучити в кабана, як ви того хотіли. Та що вдієш? Я не міг стриматись від поклику здивування. До того ж, король все одно помітив би, — адже правда?

— Безперечно, безперечно, — промурмотів герцог д'Алансон. — Але все ж таки тільки лихому вашому намірові я можу приписати свого роду донос, який ви зробили і який, як ви бачили, в результаті примусив брата мого Карла з підозрою поставитись до моїх намірів і викликав непорозуміння між нами.

— Усе це ми обміркуємо зараз, а щодо того, добрий чи лихий був у мене намір, я нарочито прийшов до вас, щоб ви самі розсудили.

— Добре, — сказав герцог д'Алансон з звичайною своєю обережністю, — говоріть, Генріх, я слухаю.

— Коли я скажу вам те, що хочу сказати, ви самі побачите, Франсуа, які були у мене наміри, бо те, що я хочу сказати вам, виключає всяку обережність і розсудливість, і коли я скажу, ви можете погубити мене одним своїм словом!

— Що таке? — сказав Франсуа, починаючи бентежитись.

— А тим часом, — вів своє Генріх, — я довго вагався, чи говорити вам про те, що привело мене до вас, особливо після того, як ви не схотіли сьогодні слухати.

— Їй-богу, — сказав Франсуа, бліднучи, — я не знаю, що ви хочете сказати, Генріх.

— Брате, ваші інтереси дуже дорогі мені, отже мушу попередити вас, що гугеноти робили щодо мене спроби.

— Спроби? — спитав герцог д'Алансон. — Які спроби?

— Один з них, пан де Муї де Сен-Фал, син відважного де Муї, вбитого Морвелем, — ви знаєте...

— Так.

— Ну, так от! Ризикуючи життям, він з'явився до мене і доводив мені, що я в полоні.

— А, он як! І що ж ви йому відповіли?

— Ви знаєте, брате, що я ніжно люблю Карла, який врятував мені життя, і що королева-мати стала мені замість рідної матері. Я зрікся всіх пропозицій, які він зробив мені.

— А які були ці пропозиції?

— Гугеноти хочуть відновити наварський престол, а що престол цей, по суті, належить мені на правах спадщини, то вони й пропонують його мені.

— Так. І пан де Муї, замість згоди, дістав від вас зречення?

— Формальне... на письмі навіть. Але потім... — вів далі Генріх.

— Ви розкаялись, брате? — перебив герцог д'Алансон.

— Ні, мені тільки здалось, ніби пан де Муї, незадоволений з мене, скерував свої наміри в інший бік.

— Куди саме? — швидко спитав Франсуа.

— Не знаю. В бік принца де Конде, може.

— Так, це може бути, — сказав герцог.

— До того ж, — сказав Генріх, — я маю змогу безпомилково довідатись, кого вони обрали за проводиря.

Франсуа зблід.

— Але, — казав далі Генріх, — серед гугенотів немає єдності, і де Муї, людина відважна й чесна, є представником лише половини партії. А друга половина, якою не можна нехтувати, не втратила надії піднести престол Генріху Наварському, який, повагавшись у першу хвилину, може потім і передумати.

— Ви гадаєте?

— Я щодня маю докази. Помітили ви, з кого складався той гурток, що зібрався коло нас на полюванні?

— Так, з дворян, що навернулись до католицизму.

— Пізнали ви вождя цього гуртка, що зробив мені знак?

— Так, віконт де Тюренн.

— Зрозуміли ви, чого вони хотіли від мене?

— Так, вони пропонували вам тікати.

— Отже, — сказав Генріх збентеженому Франсуа, — ясно, що є друга партія, яка хоче не того, чого хоче пан де Муї.

— Друга партія?

— Так, і дуже сильна, кажу вам, — така сильна, що для того, щоб мати успіх, треба

з'єднати дві партії: партію Тюренна і партію де Муї. Змова шириться, військо готове, чекають тільки сигналу. А я перебуваю в серйозному становищі і мушу негайно зважитись на щось певне, думаю про два рішення і вагаюсь... Я зараз викладу вам, як другові, ці два рішення.

— Скажіть краще — як братові.

— Так, як братові, — сказав Генріх.

— Кажіть, я слухаю.

— І, перш за все, я мушу з'ясувати вам мій душевний стан, дорогий Франсуа. Я не маю ні бажань, ні честолюбства, ані здатності до дії; я простий сільський дворянин, небагатий і тихий, живу повсякчасним життям; заняття конспіраціями обіцяє мені прикrostі, які мало компенсуються навіть цілком певною перспективою здобути корону.

— Ах, брате, — сказав Франсуа, — ви кривдите самі себе, і прикре становище того принца, чия доля обмежена границею батьківського поля або людиною в досягненні почестей! Я не вірю тому, що ви кажете.

— А проте, це така правда, брате, — відповів Генріх, — що коли б я був певен, що маю щирою друга, я зрікся б на його користь тієї могутності, якої хоче надати мені партія, що діє задля мене; та я не маю його, — додав він, зітхнувши.

— А може! Ви, безперечно, помиляєтесь.

— Ні, чорти б його взяли! — сказав Генріх. — Крім вас, брате, я не бачу нікого, хто був би до мене прихильний; отже, щоб не дати загинути в жаклих заколотах справі, яка могла б висунути на чільне місце якусь людину... негідну... я волію розкрити братові моєму королю все, що відбувається. Я нікого не назву, я не вкажу ні країни, ні часу, а до катастрофи не допущу.

— Великий боже! — скрикнув д'Алансон, не маючи сили стримати жах. — Що ви кажете!.. Як ви, ви, єдина надія партії по смерті адмірала, ви, навернений гугенот, не цілком навернений, — так, принаймні, гадають, — ви підіймете ніж на своїх братів! Генріх, Генріх, чи знаєте ви, що, роблячи це, ви підводите під другу Варфоломіївську ніч усіх кальвіністів королівства? Чи знаєте ви, що Катерина тільки й чекає нагоди, щоб викоринити все, що ще лишилося в живих?

І герцог, тремтячи, з помертвілим обличчям, на якому виступили червоні й білі плями, стискав руку Генріха, благаючи зректись наміру, що міг згубити його.

— Як! — сказав Генріх з цілком простодушним виразом в голосі. — Ви гадаєте, Франсуа, що з цього може вийти стільки біди? Але ж, маючи слово короля, я був би, здається мені, гарантований від нерозсудливих вчинків.

— Слово короля Карла IX, Генріх!.. Що ж, адмірал не мав його? Теліньї не мав? Самі ви не мали? О, Генріх, я вам кажу: якщо ви зробите це, ви погубите всіх їх, і не тільки їх, а з ними й усіх тих, хто мав безпосередні чи посередні зносини з ними.

Генріх, здавалось, помірковував з хвилину.

— Коли б я був значним принцом при дворі, — сказав він, — я б чинив інакше. На вашому, приміром, місці, Франсуа, на місці можливого наслідника престолу...

Франсуа іронічно кивнув головою.

— Що зробили б ви на моєму місці? — сказав він.

— На вашому місці, брате, — відповів Генріх, — я сам став би на чолі руху. Моє Ім'я і значення були б запорукою за життя бунтівників, і я здобув би користь, по-перше, для себе, — а далі, може, і для короля, — з справи, що без того могла б стати страшенним нещастям для Франції.

Герцог д'Алансон вислухав ці слова з радістю, від якої все його обличчя засіяло.

— І ви гадаєте, — сказав він, — що така справа можлива і що вона звільняє нас від усього того лиха, яке ви передбачаєте?

— Гадаю, — сказав Генріх. — Гугеноти люблять вас: ваша скромна зовнішність, ваше високе становище і разом з тим прихильність, яку ви завжди виявляли до їх одновірців, — усе спонукає їх служити вам.

— Але, — сказав д'Алансон, — в партії розбрат. Ті, що за вас, чи стануть за мене?

— Я беруся привернути їх до вас двома доводами.

— Якими?

— По-перше, довірою, що мають до мене їх вожді; по-друге, побоюванням, що ваша високість, знаючи їх імена...

— Хто ж відкриє мені їх?

— Я, чорти б його взяли!

— Ви це зробите?

— Слухайте, Франсуа, я ж вам кажу, — провадив Генріх, — при дворі я люблю тільки вас: це, безперечно, наслідок того, що ви в такому самому становищі переслідуваного, як і я, та й дружина моя теж любить вас почуттям, ні з чим незрівнянним...

Франсуа почервонів від приємності.

— Повірте мені, брате, — провадив Генріх, — візьміть цю справу в свої руки, царюйте в Наваррі, і якщо тільки ви залишите мені місце у себе за столом та добрий лісок для полювання, я вважатиму себе щасливою людиною.

— Царювати в Наваррі! — сказав герцог. — Але якщо...

— Якщо герцог д'Анжу стане королем польським, так? Докінчую вашу думку.

Франсуа подивився на Генріха з певним страхом.

— Ну, слухайте, Франсуа! — провадив Генріх. — Раз ніщо не лишається непоміченим вами, я міркую саме на підставі цього: якщо герцог д'Анжу стане королем польським, а наш брат Карл, — хай бог його боронить, — помре, то від По до Парижа лише двісті льє, а від Парижа до Кракова — чотириста; ви будете в Парижі, щоб одержати спадщину, саме тоді, коли король польський дістане звістку, що вона звільнилась. Тоді, якщо ви будете вдоволені з мене, Франсуа, ви віддасте мені королівство Наварське, яке буде лише однією з окрас у вашій короні, — на таких умовах я приймаю його. Найгірше, що може статися з вами, це те, що ви зостанетесь у Наваррі і покладете початок новій королівській династії, живучи однією сім'єю зо мною й моєю родиною, тим часом як тут — що ви таке? Бідний переслідуваний принц, третій

син короля, раб двох старших братів, якого з примхи можна закинути в Бастилію.

— Так, так, — сказав Франсуа, — я добре почуваю все це, так добре, що не розумію, як ви самі зреклись того плану, що мені пропонуєте. І ніщо не б'ється у вас тут?

І герцог д'Алансон поклав руку на серце Генріха.

— Бувають тягарі, — сказав, усміхаючись, Генріх, — надто важкі для деяких рук, отже я не робитиму спроби підіймати їх; я боюсь утоми і не маю охоти приймати таку вагу на себе.

— Отже, Генріх, ви напевне зрікаєтесь?

— Я сказав це де Муї і кажу ще раз вам.

— Але в таких обставинах, дорогий брате, — сказав д'Алансон, — не говорять, а доводять ділом.

Генріх зітхнув, як борець, що почуває, як згинається спина його супротивника.

— Я й доведу це, — сказав він, — сьогодні ввечері: о дев'ятій годині список ватажків і план справи будуть у вас. Акт мого зречення я вже передав де Муї.

Франсуа взяв руку Генріха і з почуттям стиснув її обома руками.

В ту саму хвилину до герцога д'Алансона увійшла, як звичайно без попередження, Катерина.

— Вкупі! — сказала вона, усміхаючись. — Добрі брати!..

— Сподіваюсь, пані, — сказав з цілковитим спокоєм Генріх, тим часом як герцог д'Алансон зблід від збентеження.

Потім він відступив на кілька кроків назад, щоб дати Катерині вільно розмовляти з сином.

Королева-мати вийняла з своєї торбинки чудову дорогоцінну річ.

— Цей аграф[82] одержано із Флоренції, — сказала вона. — Дарую його вам, щоб ви почепили на пояс до вашої шпаги.

Потім, зовсім тихенько, додала:

— Якщо почуєте сьогодні ввечері шум у вашого любого брата Генріха, не виходьте з кімнати.

Франсуа стиснув руку матері й сказав:

— Дозвольте показати йому, який прекрасний подарунок зробили ви мені?

— Зробіть краще, подаруйте йому цей аграф від вашого й мого імені, бо я вже замовила йому такий самий.

— Чуєте, Генріх? — сказав Франсуа. — Добра мати моя дає мені цю коштовну прикрасу і подвоює її цінність, дозволяючи подарувати її вам.

Генріх завмер в захваті від краси аграфа й розсипався в подяках.

Коли вияви захоплення заспокоїлись, Катерина сказала:

— Я почуваю себе трохи нездоровою, піду ляжу; брат ваш Карл дуже стомлений після падіння і теж незабаром ляже. Сьогодні ми не будемо вечеряти за родинним столом, кожному подадуть в його приміщення. Ах, так! Генріх, я забула вітати вас за вашу мужність та вправність: ви врятували вашого короля і брата, ви будете нагороджені.

— Я вже нагороджений, пані! — відповів Генріх, уклоняючись.

— Почуттям, що виконали свій обов'язок? — перехопила Катерина. — Цього не досить, і, повірте, ми з Карлом подбаємо, щоб віддячити вам.

— Усе, що виходитиме від вас і брата мого Карла, я прийму з подякою, пані.

І, сказавши це, Генріх уклонився і вийшов.

— Ну, брате Франсуа, — міркував, виходячи, Генріх, — тепер я певен, що поїду не сам, і змова, яка мала тіло, знайшла собі голову й серце. Але будьмо обережні, Катерина робить мені подарунок, Катерина обіцяє нагороду: тут щось непевне, треба порадитись сьогодні ввечері з Маргаритою.

II. Подяка короля Карла IX

Частину дня Морвель лишався в збройовому кабінеті короля, але коли Катерина побачила, що наближається момент повороту з полювання, вона звеліла перевести його в свою молільню разом з сбірами, що прийшли до нього.

Після приїзду Карла з полювання мамка оповістила його, що якийсь чоловік перебув частину дня у нього в кабінеті; король спершу дуже розгнівався, що когось стороннього дозволили ввести в його приміщення, але, звелівши описати його і дізнавшись від мамки, що то був той самий, якого вона раз увечері сама вводила, король пізнав Морвеля і, пригадавши наказ, що його вирвала у нього ранком мати, зрозумів усе.

— Ого! — пробурчав Карл. — В той самий день, коли він урятував мені життя! Погано вибраний момент!

Він зробив уже кілька кроків, щоб спуститись в покої матері, але якась думка зупинила його.

— Чорт візьми! — мовив він. — Якщо я скажу їй про це, почнеться безконечна суперечка. Краще нам кожному робити своє.

— Мамко, — сказав він, — позамикай усі двері і попередь королеву Єлизавету[83], що я почуваю себе трохи недобре після падіння і цієї ночі спатиму сам.

Мамка виконала наказ, а що час виконання його наказу про арешт Генріха ще не настав, то Карл пішов складати вірші.

Це було заняття, за яким час минав для короля якнайшвидше. Отже, пробило дев'ять годин, а Карл думав, що нема ще семи. Він порахував один по одному удари дзвону і при останньому встав з місця.

— Чорт візьми! — сказав він. — Саме час!

І, взявши плащ та капелюх, вийшов потайними дверима, проробленими в панелі, про які навіть Катерина не знала.

Карл звернув праворуч до апартаментів Генріха. Генріх, вийшовши від герцога д'Алансона, зайшов до себе тільки для того, щоб перемінити костюм, і зараз же вийшов.

— Він пішов вечеряти до Марго, — сказав сам собі король, — він був з нею сьогодні

в дуже милих відносинах, так принаймні мені здається.

І теж пішов до апартаментів Маргарити.

Маргарита запросила до себе герцогиню де Невер, Коконна та Ла Моля і частувала їх варенням та солодким печивом.

Карл постукав у вхідні двері. Жільйона пішла відчинити, але, побачивши короля, так розгубилася, що ледве могла вклонитись йому і, замість того, щоб побігти та попередити королеву про високий візит, пропустила Карла в апартаменти, не сповістивши про нього нічим, крім мимовільного вигуку.

Король пройшов передpokій і, керуючись вибухами сміху, наблизився до їдальні.

— Бідолашний Анрію, — думав король, — веселиться собі, і ні гадки про лихо.

— Це я, — сказав він, відхиляючи завісу і виставляючи осяяне усмішкою обличчя.

Маргарита злякано крикнула. Це усміхнене обличчя справило на неї враження голови Медузи. Сидячи обличчям до дверей, вона зразу ж пізнала Карла.

Двоє чоловіків сиділи спиною до короля.

— Його величність! — крикнула вона сполохано.

І підвелася.

Усе товариство відчуло, що голови їм ніби закрутились на плечах, тільки Коконна не втратив своєї. Він теж підвівся, але з такою влучною незграбністю, що, підводячись, перекинув стіл, а разом з ним кришталь, посуд і свічки.

В кімнаті запанувала пільма і мертва мовчанка.

— Тікай! — сказав Коконна Ла Молю. — Швидше! Швидше!

Ла Моль не примусив повторювати це двічі, кинувся до стіни, навпомацки шукаючи опочивальню, щоб сховатись у добре відомому кабінеті.

Але, переступивши поріг опочивальні, він наткнувся на якогось чоловіка, що тільки-но увійшов потайним ходом.

— Що це значить? — сказав Карл у потемках голосом, що починав прибирати виразу грізного нетерпіння, — що я, якесь опудало, чи що, що поява моя наробила такого переполоху? Ну, Анрію! Анрію! Дити? Відповідай!

— Ми врятовані! — шепнула Маргарита, хапаючи чийсь руку, яку прийняла в темряві за руку Ла Моля. — Король думає, що мій муж теж за столом.

— І я залишу його думати це, пані, будьте спокійні, — сказав Генріх, так само пошепки відповідаючи королеві.

— Боже великий! — скрикнула Маргарита, швидше випускаючи руку, яка була рукою короля Наварського.

— Тихо! — сказав Генріх.

— Тисяча чортів! Чого ви там шепочетесь? — скрикнув Карл. — Генріх, відповідайте ж, де ви?

— Тут, сир, — відповів голос короля Наварського.

— Чорт! — сказав Коконна, що підтримував у кутку герцогиню де Невер. — Справа ускладнюється!

— Тепер ми двічі загинули! — сказала Генрієтта.

Сміливий до нерозсудливості, Коконна розміркував, що, кінець-кінцем, доведеться запалити свічки, і, гадаючи, що чим швидше, тим краще, пустив руку пані де Невер, розшукав на підлозі свічник, підійшов до жаровні і почав роздимати жарину, від якої зразу загорівся гніт свічки.

Кімната освітілась.

Карл IX скинув навколо запитливим поглядом.

Генріх стояв коло дружини, де Невер була сама в своєму кутку, Коконна, стоячи серед кімнати з свічником у руці, освітлював сцену.

— Пробачте, брате, — сказала Маргарита, — ми вас не сподівались.

— Отже, як бачите, ваша величність страшенно нас переполошили! — сказала Генрієтта.

— Щодо мене, — сказав Генріх, який здогадався про все, — я відчув такий правдивий ляк, що, встаючи, перекинув стіл.

Коконна кинув на короля Наварського погляд, що мав значити:

— Добре діло! От муж: розуміє з півслова!

— Страшений розгардіяш! — сказав знову Карл IX. — Вечеря твоя перекинулась, Анрію. Ходім зо мною, ти закінчиш її в іншому місці. Я забираю тебе на цей вечір.

— Як, сір? — сказав Генріх. — Ваша величність робите мені честь!..

— Так, моя величність робить тобі честь вивести тебе геть з Лувра. Позич мені його, Марго, я приведу тобі його назад завтра вранці.

— Ах, брате! — сказала Маргарита. — Вам не треба мого дозволу, ви тут господар.

— Сір, — сказав Генріх, — я тільки забіжу до себе та візьму інший плащ і зараз же вернуся.

— Не треба, Анрію, добрий і той, що на тобі.

— Але, сір... — сперечався беарнець.

— Кажу тобі не вертатись до себе, тисяча чортів! Не чуєш ти, що я кажу? Ну, ходімо!

— Так, так, ідіть! — сказала раптом Маргарита, стискаючи чоловікові руку; якийсь незвичайний вигляд Карла дав їй зрозуміти, що відбувається щось чудне.

— Іду, сір, — сказав Генріх.

Але Карл зупинив погляд на Коконна, що виконував далі обов'язки освітлювача, запалюючи свічки.

— Хто цей дворянин? — спитав він у Генріха, з голови до ніг оглядаючи п'ємонтця. — Чи не пан де Ла Моля часом?

— Хто говорив йому про Ла Моля? — спитала сама себе Маргарита.

— Ні, сір, — відповів Генріх, — пана де Ла Моля тут нема, і я шкодую про це, бо мав би честь відрекомендувати його вашій величності разом з другом його паном де Коконна; вони нерозлучні, і обоє на службі у герцога д'Алансона.

— А! Наш великий стрілець! — сказав Карл. — Добре!

Потім додав, насупивши брови:

— Пан де Ла Моля не гугенот?

— Навернений, сір, — сказав Генріх, — і я ручуся за нього, як за самого себе.

— Коли ви ручитесь за кого, Анрію, я не маю права сумніватись після того, що ви зробили сьогодні. Але все одно, я хотів би бачити пана де Ла Моля. Ну, хай потім.

І, пильно оглянувши кімнату востаннє, Карл поцілував Маргариту і, взявши короля Наварського під руку, повів його з собою.

В Луврських воротах Генріх хотів був зупинитись поговорити з кимсь.

— Ходім, ходім! Виходь швидше, Анрію, — сказав йому Карл. — Коли я кажу, що луврське повітря недобре для тебе сьогодні ввечері, вір мені, чорт візьми!

— Чорти б його взяли! — промурмотів Генріх. — Що ж робитиме де Муї сам у моїй кімнаті?.. Бо коли це повітря недобре для мене, то чи ще не гірше воно для нього?

— Ага! — сказав король, коли вони з Генріхом перейшли звідний міст. — Тобі байдуже, Анрію, що придворні пана д'Алансона залицяються до твоєї жінки?

— Як саме, сір?

— Так, цей пан де Коконна, здається, заграє з Марго?

— Хто вам це сказав?

— Ну, от! — відповів король. — Сказали!

— Чистий жарт, сір. Пан де Коконна справді заграє, але з пані де Невер.

— Ну, от!

— Можу ручитись вашій величності за свої слова.

Карл вибухнув реготом.

— Ну, — сказав він, — хай герцог де Гіз прийде ще раз до мене з своїми натяками, я гарненько накручу йому вуса, розповівши про походеньки його невісточки. А проте, — сказав король, поміркувавши, — я не знаю, про кого саме мені говорили — про пана де Коконна чи про пана де Ла Моля.

— Ні той, ні той, сір, — сказав Генріх, — і я ручуся вам за почуття моєї дружини.

— Добре, Анрію, добре! — сказав король. — Мені більше до вподоби бачити тебе таким, як ти є, ніж іншим. Слово честі, ти бравий хлопчина, і, здається, скінчиться тим, що я не зможу обійтись без тебе.

Сказавши це, король свиснув якимсь особливим манером; на свист підійшло четверо дворян, що чекали в кінці вулиці Бове, і вони всі вкупі пішли до центральної частини міста.

Пробило десять годин.

— Ну, — сказала Маргарита, коли король з Генріхом пішли з кімнати, — сядемо знову за стіл?

— Ні, — сказала герцогиня, — я надто налякалась. Хай живе домок на вулиці Клош-Персе! Туди не ввійти інакше як облогою, і наші відважники мають там право пустити в діло шпаги. Але чого ви, пане де Коконна, шукаєте там під меблями та по шафах?

— Шукаю мого друга Ла Моля, — сказав п'ємонтець.

— Шукайте коло моєї опочивальні, пане, — сказала Маргарита, — там є такий кабінет...

— Добре, — сказав Коконна, — піду туди.

І увійшов до опочивальні.

— Ну, — сказав голос в темряві, — що там?

— Чорт візьми! Десерт!

— А король Наварський?

— Нічого не бачив. Він чудесний муж, бажаю такого моїй жінці. Боюсь тільки, що вона здобуде такого після другого одруження.

— А король Карл?

— А, король, це інша річ. Він забрав мужа з собою. — Справді?

— Я тобі кажу. Більш того, він зробив мені честь оглянути мене скоса, коли дізнався, що я служу у пана д'Алансона, і боком, коли довідався, що я твій друг.

— Ти думаєш, з ним говоритимуть про мене?

— Боюсь, що навпаки: йому надто багато говорили вже про тебе. Але справа зовсім не в тому. Дами, здається, збираються відбути прощу на вулицю Руа-де-Сісіль, і ми маємо супроводити прочанок.

— Це неможливо, ти сам добре знаєш.

— Як неможливо?

— Атож, сьогодні наша черга бути при його королівській високості.

— Чорт візьми, твоя правда. Завжди забуваю, що ми тепер люди з становищем і з дворян мали честь стати лакеями.

І друзі пішли до королеви й герцогині з докладом, що їм неодмінно треба бути принаймні при тому, як пан герцог лягатиме в постіль.

— Ну, що ж, — сказала пані де Невер, — а ми собі рушимо.

— А можна довідатись, куди? — спитав Коконна.

— О, ви надто цікаві, — сказала герцогиня. — Quaere et invenies[84].

Молоді люди попрощались і квапливо пішли до пана д'Алансона.

Герцог, здавалось, дожидав їх у себе в кабінеті.

— А, — сказав він, — пізенько ж ви, панове!

— Десята година тільки, монсеньйор, — сказав Коконна.

Герцог подивився на годинника.

— Правда, — сказав він, — а в Луврі всі вже полягали.

— Так, монсеньйор, але ми до послуг ваших. Покликати до опочивальні вашої високості присутніх при ляганні дворян?

— Навпаки, підіть до малої зали й відпустіть усіх.

Молоді люди виконали наказ, який нікого не здивував, бо вдача герцога була всім добре відома, і вернулись до нього.

— Монсеньйор, — сказав Коконна, — ваша високість, певне, зволите лягти в ліжку, чи працюватимете?

— Ні, панове, ви вільні до завтра.

— Ходім, ходім, — тихо сказав Коконна на вухо Ла Молю, — двір сьогодні, здається, не ночує вдома. Ніч буде сласна до біса, візьмімо й свою пайку від ночі.

І молоді люди побігли сходами до себе, плигаючи через чотири приступці, взяли

плащі та шпаги, пішли з Лувра слідом за своїми дамами і наздогнали їх на розі вулиці Кок-Сент-Оноре.

Тим часом герцог д'Алансон, напруживши зір і нашорошивши вуха, дожидав, замкнувшись у себе в кімнаті, обіцяних йому несподіваних подій.

III. Бог помишляє

У Луврі, як сказав молодим людям герцог, панувала найглибша мовчанка.

Справді, Маргарита і пані де Невер вирядились на вулицю Тізон. Коконна і Ла Моль пустилися за ними слідом. Король і Генріх блукали по місту. Герцог д'Алансон сидів у себе в приміщенні з непевним і тоскним почуттям, чекаючи обіцяних йому королевою-матір'ю подій. Катерина лежала в ліжку, а пані де Сов, сидячи у неї в головах, читала їй збірник італійських оповідань, що викликали сміх у королеви-матері.

Давно вже Катерина не була в такому доброму настрої.

З апетитом повечерявши з своїми придворними жінками, поконсультувавшись з лікарем, звівши щоденні рахунки по дому, вона замовила молебень за успіх якоїсь серйозної справи на користь, як сказала вона, її дітей; це був звичай Катерини, — звичай, зрештою, чисто флорентійський, — звертатися в серйозних випадках з молебнями та месами, мету яких знала тільки вона та бог.

Нарешті знову побачилася з Рене і вибрала чимало новин серед його запашних сашеток та багатого асортименту парфумів.

— Хай довідаються, — сказала Катерина, — чи в себе дочка моя, королева Наварська, і якщо вона вдома, хай попросять прийти побути зо мною.

Паж, до якого був звернений цей наказ, вийшов і за хвилину вернувся з Жільйоною.

— Ну, от! — сказала королева-мати. — Я питалася пані, а не служницю.

— Пані, — відповіла Жільйона, — я визнала за обов'язок прийти сама сповістити вашу величність, що королева Наварська вийшла з Лувра з своєю подругою герцогинею де Невер...

— Вийшла в такий час! — сказала Катерина, насуплюючи брови. — Куди ж вона могла піти?

— На сеанс алхімії, — відповіла Жільйона, — що має відбутися в готелі де Гіза, у флігелі, де живе пані де Невер.

— А коли вона вернеться? — спитала королева-мати.

— Сеанс протягнеться до пізньої ночі, — відповіла Жільйона, — отже, дуже може бути, що її величність зостанеться до ранку у своєї подруги.

— Щаслива ця королева Наварська, — пробурчала Катерина, — має подруг і — королева; носить корону, її звать вашою величністю, і — не має підданих; дуже щаслива.

По цій вихватці, від якої присутні самі собі посміхнулись, Катерина сказала:

— А втім, коли вона вийшла, — адже вона вийшла, кажете?

— З півгодини вже, пані.

— Тим краще. Ідіть, собі.

Жільйона вклонилась і вийшла.

— Читайте далі, Шарлотта, — сказала королева.

Пані де Сов знову почала читати.

Хвилини через десять Катерина урвала читання.

— Ах, до речі, — сказала вона, — звеліть зняти сторожу з галереї.

Це був сигнал, якого чекав Морвель.

Наказ королеви-матері виконали, і пані де Сов почала читати знову.

З чверть години читала вона без зупинки, як раптом до опочивальні королеви донісся довгий, протяжний страшний крик, аж волосся на голові присутніх знялося вгору.

Зразу ж по тому пролунав пістолетний постріл.

— Що там таке, — сказала Катерина, — і чому ви не читаете, Шарлотта?

— Хіба ви не чули, пані? — сказала, збліднувши, молода жінка.

— Що? — спитала Катерина.

— Крик.

— І пістолетний постріл! — додав капітан гвардії.

— Крик, пістолетний постріл, — сказала Катерина, — я нічого не чула... А втім, хіба крик і пістолетний постріл така вже незвичайна річ у Луврі? Читайте, читайте, Шарлотта.

— Але слухайте, пані, — сказала пані де Сов, тим часом як пан де Нансей, не сміючи вийти з кімнати без дозволу королеви, вхопився за ручку своєї шпаги, — слухайте, чути ходу, прокльони.

— Накажете довідатись, пані? — спитав де Нансей.

— Нічого не треба, пане, лишайтесь тут, — сказала Катерина, підводячись на одній руці, ніби щоб надати більшої сили наказові. — Хто захистить мене на випадок якої тривоги? Певне, п'яні швейцарці побилися.

Спокій королеви так контрастував з переляком усіх присутніх, що пані де Сов, хоч яка була несмілива, глянула запитливим поглядом на королеву.

— Але, пані, — скрикнула вона, — можна подумати, що когось убивають.

— Кого ж, думаєте ви, можуть убивати?

— Короля Наварського, пані. Шум донісся від його апартаментів.

— Дурна! — пробурчала королева, губи якої, не зважаючи на все її самовладання, почали якось чудно ворухитись, — вона шепотіла молитву. — Дурна, скрізь бачить свого короля Наварського.

— Боже мій! Боже мій! — сказала пані де Сов, знову падаючи в своє крісло.

— Все скінчилось, скінчилось, — сказала Катерина. — Капітан, — звернувшись до пана де Нансея, — сподіваюсь, за скандал у палаці ви звелите завтра суворо покарати винних. Читайте далі, Шарлотта.

І Катерина знову упала на подушку і лишалась нерухомою, наче від знесилення; присутні помітили, що по обличчю її великими краплями котився піт.

Пані де Сов виконала наказ, але в виконанні брали участь тільки її очі та голос. Думкою вона літала десь далеко, малюючи собі страшну небезпеку, що нависла над коханою людиною. Нарешті, по кількох хвилинах внутрішньої боротьби вона відчула себе такою знесиленою ваганнями між своїми почуттями і етикетом, що голос її став ледве чутним, книга випала з її рук, вона знепритомніла.

Раптом почувся ще страшніший галас; по коридору пробігли чийсь важкі й швидкі кроки, шибки затремтіли від двох пострілів, Катерина, здивована цією надмірно довгою боротьбою, бліда, з широко розплющеними очима, встала з ліжка і в момент, коли капітан гвардії хотів вийти з опочивальні, затримала його, сказавши:

— Лишайтеся усі тут, я сама піду подивлюсь, що там таке.

Ось що там відбувалось, або, краще сказати, відбулось.

Уранці де Муї одержав через Ортона ключ, переданий Генріхом. У цей ключ, що був порожній всередині, Генріх засунув скручений папірчик. Де Муї витяг папір голкою. Це був пароль до Лувра на наступну ніч.

Крім того, Ортон точно переказав йому слова Генріха: той просив де Муї прийти до нього в Лувр о десятій годині.

О дев'ятій з половиною де Муї надів панцер, в міцності якого мав нагоду пересвідчитись уже не раз, поверх нього шовковий камзол, почепив шпагу, засунув за пояс пістолети і все це закрив славнозвісним вишневим плащем де Ла Моля.

Ми вже бачили, як Генріх, перш ніж зайти до себе, надумався мимохідь відвідати Маргариту і прийшов потайним ходом саме вчасно, щоб зустрітись з Ла Модем в опочивальні Маргарити і заступити його місце перед королем у їдальні. Усе це відбулося саме в ту хвилину, коли де Муї увійшов у луврську хвіртку під прикриттям присланого Генріхом пароля, а особливо — під прикриттям славнозвісного вишневого плаща.

Молодий чоловік зайшов просто до короля Наварського, наслідуючи, як звичайно, ходу де Ла Моля. У передпокої він знайшов Ортона, що дожидався його.

— Сір де Муї, — сказав йому горець, — король вийшов, але звелів завести вас в його кімнату і попросити почекати його. Якщо його довго не буде, він просить вас, як вам відомо, лягти на його ліжку.

Де Муї зайшов, не вимагаючи більше ніяких пояснень, бо те, що сказав йому Ортон, було лише повторенням сказаного ним же вранці.

Щоб згаяти якимось час, де Муї взяв перо, чорнило і, підійшовши до прекрасної карти Франції, що висіла на стіні, почав рахувати і перевіряти станції між Парижем і По.

Але роботи вистачило ледве на чверть години, і де Муї, закінчивши її, не знав, що робити далі.

Він двічі чи тричі пройшовся по кімнаті, протер очі, позіхнув, сів, устав, знову сів. Нарешті, користуючись запрошенням Генріха, — не кажучи вже про те, що відносини між принцями та їх дворянами були тоді фамільярні, — він поклав на нічний стіл свої пістолети, поставив лампу, простягся на широкому ліжку, поклав голу шпагу коло свого стегна і, певний, що його не заскочать несподівано, бо в передпокої сидів слуга,

заснув міцним сном, при чому хропів, як справжній вояка; щодо хропіння він міг позмагатися навіть з королем Наварським.

Саме в цей час шість чоловік, з шпагами в руках і кинджалами коло поясів, мовчки прослизнули в коридор, що був з'єднаний маленькими дверцями з апартаментами Катерини, а великими дверима — з приміщенням Генріха.

Один ішов попереду. Крім голої шпаги та кинджала, міцного, як мисливський ніж, він мав при собі свої вірні пістолети, причеплені до пояса срібними аграфами.

Чоловік цей був Морвель.

Підійшовши до дверей Генріха, він зупинився.

— Ви цілком певні, що вартових у коридорі зняли? — спитав він у того, хто, здавалось, командував маленьким гуртком.

— Жодного немає, — відповів лейтенант.

— Добре, — сказав Морвель, — лишається довідатись тільки, чи вдома той, по кого ми прийшли.

— Але, — сказав лейтенант, зупиняючи руку Морвеля, що вже лежала на дверному молотку, — але, капітане, це ж апартаменти короля Наварського.

— Хто ж каже вам щось інше? — відповів Морвель.

Здивовані сбіри ззирнулись, і лейтенант ступив крок назад.

— Ого! — сказав лейтенант. — Арештувати когось у цю пору в Луврі, та ще в апартаментах короля Наварського?

— Що ж би відповіли ви, — мовив Морвель, — коли б я сказав, що той, кого ви йдете арештувати, і є сам король Наварський?

— Сказав би вам, капітане, що це справа серйозна, і що без наказу, підписаного рукою короля Карла IX...

— Читайте, — сказав Морвель.

І, витягши з свого камзола наказ, даний йому Катериною, подав лейтенантові.

— Так, — відповів той, прочитавши, — я не маю більше нічого сказати.

— І ви готові?

— Готовий.

— А ви? — звернувся він до п'яти інших сбірів.

Вони поштиво вклонились.

— Слухайте ж мене, панове, — сказав Морвель, — план такий: двоє залишиться коло цих дверей, двоє коло дверей до опочивальні, а двоє увійдуть зо мною.

— Потім? — сказав лейтенант.

— Слухайте добре: нам наказано не давати арештованому кликати на поміч, кричати, ставити опір; всяке недодержання наказу буде покарано смертю.

— Ходім, йому дано право на все, — сказав лейтенант тому, кого Морвель вибрав іти разом з ним до короля.

— Наказ ясний.

— Цілком, — сказав Морвель.

— Бідолашний король Наварський! — сказав один з його людей. — Вже так на небі

йому судилося, що не доведеться викрутитись.

— І на землі, — сказав Морвель, приймаючи з рук лейтенанта наказ Катерини і ховаючи його собі на грудях.

Морвель устромив у замочну щілинку ключ, який дала йому Катерина, і, залишивши двох чоловік коло зовнішніх дверей, увійшов з чотирма до передпокою.

— Ага! — сказав Морвель, прислухаючись до хропіння. — Здається, ми знайдемо того, кого шукаємо.

Тим часом Ортон, думаючи, що увійшов його пан, вийшов йому назустріч і опинився перед п'ятьма озброєними людьми, які захопили першу кімнату.

Побачивши зловісне обличчя Морвеля, що мав прізвисько Королівського вбивці, вірний слуга поступився назад і, ставши перед другими дверима, сказав:

— Хто ви? Чого вам треба?

— В ім'я короля, — відповів Морвель, — де твій пан?

— Мій пан?

— Так, король Наварський.

— Короля Наварського немає в приміщенні, — сказав Ортон, всіма силами захищаючи двері, — отже ви не можете увійти.

— Вигадка, брехня, — сказав Морвель. — Ану, вперед!

Беарнці вперті; Ортон загарчав, як пес з беарнських гір, і, не лякаючись, сказав:

— Ви не увійдете, короля немає.

І вчепився за двері.

Морвель зробив знак; четверо його людей кинулись на впертого, одриваючи його від одвірка, за який той вчепився, а коли він роззявив рота, щоб закричати, Морвель затулив рот рукою.

Ортон з люті вкусив убивцю; той з глухим криком відсмикнув руку назад і ударив Ортон ефесом своєї шпаги по голові. Ортон поточився і впав з криком: "Рятуйте! Рятуйте!"

Голос його урвався, він знепритомнів.

Убивці переступили через його тіло, потім двоє залишилось коло других дверей, а двоє інших, на чолі з Морвелем, увійшли до опочивальні.

При світлі лампи, що горіла на нічному столі, вони побачили ліжку.

Завіси були спущені.

— О! — сказав лейтенант. — Він не хропе, здається.

— Ходім, ну! — сказав Морвель.

При цих словах хрипкий крик, подібний більше до рикання лева, ніж до голосу людини, почувся зза завіси, яка раптом відхилилась, і за нею вбивці побачили чоловіка у кірасі, в насунутому на лоб шоломі, що закривав йому голову до самих очей; він сидів з двома пістолетами в руках і шпагою на колінах.

Морвель, як побачив цю постать і пізнав де Муї, відчув, що волосся йому подралося вгору: він страшенно зблід, рот його сповнився піною, він ступив крок назад, неначе зустрівся з приви́дом.

Раптом озброєна постать підвелася і зробила вперед такий самий крок, який Морвель зробив назад, — отже, здавалося, що той, на кого нападають, переслідує, а той, хто нападає, сам тікає.

— А, лиходій! — сказав де Муї глухим голосом. Ти прийшов убити мене, як убив мого батька!

Ці страшні слова чули тільки двоє сбірів, — ті, що увійшли до опочивальні короля з Морвелем; в той же момент, коли було вимовлено ці слова, в лоб Морвеля націлилось два пістолети. Морвель кинувся на коліно саме в ту мить, коли де Муї надавив пальцем на спуск; пролунав постріл, і один із гвардійців, що стояли позад Морвеля, упав, вражений в серце. В ту ж мить Морвель відповів і собі пострілом, але куля розплющилась на кірасі де Муї.

Тоді, розрахувавши дистанцію, де Муї розсік широкою своєю шпагою череп другому гвардійцеві і, повернувшись до Морвеля, направив шпагу на нього.

Бій був страшний, але короткий. За четвертим випадом Морвель відчув у горлі холод сталі; він випустив здушений крик, упав навзнаки, падаючи, перекинув лампу, і вона погасла.

Скористувавшись тьмою, де Муї, мужній і спритний, як герой Гомера[85], кинувся, нахиливши голову, до передпокою, перекинув одного гвардійця, відштовхнув другого, блискавкою майнув поміж сбірами, що стерегли вихідні двері, пустив ще дві кулі з пістолета, пооббивавши коридорні стіни, і був урятований; у нього залишався ще набитий пістолет і та шпага, яка завдавала таких страшних ударів.

Одну мить де Муї вагався, чи сховатись йому в герцога д'Алансона, двері якого, здавалось йому, відчинились, а чи спробувати вийти з Лувра. Він зважився на останнє, побіг спершу стримано, потім зразу переплигнув десять східців, добіг до хвіртки, сказав два слова пароля і кинувся геть, крикнучи:

— Ідіть нагору, там убивають в ім'я короля!

І, скористувавшись замішанням сторожі, стурбованої його словами та пістолетними пострілами, подався чимдуж далі і зник у вулиці Кок без жодного ушкодження.

Це було саме тоді, коли Катерина зупинила капітана своєї гвардії словами:

— Лишайтеся, я піду сама подивитись, що там таке.

— Але, пані, — відповів капітан, — небезпека, що може спіткати вашу величність, наказує мені супроводити вас.

— Лишайтеся, пане, — сказала Катерина ще владнішим тоном, — лишайтеся. Навколо королів є захист, могутніший від людської шпаги.

Капітан залишився.

Катерина взяла лампу, взула ноги в бархатні капці, вийшла з кімнати, пройшла коридором, де ще було повно диму, байдужа й холодна, як тінь, підійшла до апартаментів короля Наварського.

Скрізь була тиша.

Катерина підійшла до вхідних дверей, переступила поріг і в передпокої побачила неприємного Ортона.

— Ага, — сказала вона, — ось, як і завжди, слуга, далі, безперечно, знайдемо і пана. І ввійшла в другі двері.

Тут вона спіткнулась на труп; опустила вниз лампу; це був труп гвардійця з розсіченою головою.

За три кроки далі лежав застрелений кулею лейтенант; він конав.

Нарешті, перед ліжком ще один чоловік, з блідим, як у мерця, обличчям; стікаючи кров'ю з подвійної рани, що пронизала йому шию, витягаючи скрючені руки, чоловік силкувався підвестися.

Це був Морвель.

Дріж пробіг по тілу Катерини. Вона побачила порожнє ліжко, оглянувшись навколо себе по кімнаті, даремно шукаючи серед цих трьох, що лежали тут у власній крові, труп того, кого сподівалась побачити.

Морвель пізнав Катерину, очі його жахливо викотились, він зробив рух відчаю.

— Ну, — сказала вона півголосом, — де він? Що з ним? Нещасний! Ви дали йому змогу втекти?

Морвель намагався вимовити кілька слів, але з його рани вирвалось тільки незрозуміле свистіння. Червона піна виступила на губах, він похитав головою на знак безсилля і болю.

— Говори ж! — крикнула Катерина. — Говори! Хоч одно слово!

Морвель показав на рану і видавив знову кілька невиразних звуків, зробив зусилля, захрипів і знепритомнів.

Катерина озирнулася навколо себе: вона оточена була трупами і вмираючими; кров потоками лилася по кімнаті, і над усією цією картиною панувало мовчання смерті.

Ще раз звернулася вона до Морвеля, але він не відповів, навіть не поворухнувся; зза камзола виглядав у нього якийсь папір: це був підписаний королем наказ про арешт. Катерина схопила його й сховала у себе на грудях.

В цю мить вона почула позаду себе легеньке рипіння паркету; вона повернулася і побачила в дверях герцога д'Алансона, що прийшов туди на шум і стояв здивований картиною, яка відкрилася його очам.

— Ви тут? — сказала вона.

— Так, пані. Що тут таке? — спитав герцог.

— Верніться до себе, Франсуа, ви почуєте багато новин.

Проте, д'Алансон зовсім не був такий непоінформований про події, як гадала Катерина. Почувши в коридорі кроки, він почав дослухатися. Бачачи, що до короля Наварського входить кілька чоловік і згадавши слова Катерини, він зміркував, що має відбутися, і радів, що рука, дужча за його руку, знищить такого небезпечного друга.

Незабаром постріли і швидкі кроки втікача ще більше притягли його увагу, і він побачив крізь прозір у дверях його апартаментів, як в просвіті сходів майнув червоний плащ, надто добре йому відомий, щоб він не міг угадати його.

— Де Муї! — скрикнув він. — Де Муї в мого брата Наварського! Та ні, це неможливо! Чи не пан де Ла Моль?..

Його охопило занепокоєння. Він пригадав собі, що молодого чоловіка рекомендувала йому сама Маргарита, і, бажаючи впевнитись, чи саме його він бачив на сходах, д'Алансон швиденько пішов до кімнати двох молодих людей: там нікого не було. Але в кутку, побачив він, висів славнозвісний вишневий плащ. Сумніви зникли: це був не Ла Моль, а де Муї.

Блідий, зляканий, боячись, щоб гугенот не піймався і не видав таємниць змови, він поспішив до луврської хвіртки. Там він довідався, що вишневий плащ зник живий і здоровий, гукнувши, що в Луврі вбивають в ім'я короля.

— Він помилився, — промурмотів д'Алансон, — в ім'я королеви-матері.

І, вернувшись на поле бою, знайшов там Катерину, що блукала, мов гієна серед трупів.

Виконуючи наказ матері, молодий чоловік пішов до свого приміщення, удаючи з себе спокійного і слухняного, не зважаючи на те, що його душу хвилювали безладні думки.

Катерина, почувавши розпач, що й новий її замах провалився, покликала капітана своєї гвардії, наказала позабирати трупи, а Морвеля, що був тільки поранений, звеліла перенести до неї в покої і не будити короля.

— Ох! — бурмотіла вона, йдучи з похиленою на груди головою до своїх апартаментів. — І на цей раз він врятувався. Рука божя охороняє цю людину. Він буде королем! Буде королем!

Потім, одчиняючи двері до своєї опочивальні, провела рукою по чолу і зробила байдужу усмішку.

— Що там було, пані? — спитали всі присутні, крім пані де Сов, яка була надто охоплена жахом, щоб ставити якісь запитання.

— Нічого, — відповіла Катерина, — сварка, та й усе.

— О! — скрикнула раптом пані де Сов, показуючи пальцем на сліди Катерини. — Ваша величність каже, що не було нічого, а кожен ваш крок залишає слід на килимі.

IV. Ніч королів

Тим часом Карл IX ішов з Генріхом, спираючись на його руку, в супроводі чотирьох своїх дворян і двох слуг, які несли перед ним факели.

— Коли я виходжу з Лувра, — сказав бідолашний король, — я відчуваю втіху, подібну до тієї, яка сповнює мене, коли я входжу в прекрасний ліс; я дихаю, бачу, почувую себе вільним.

Генріх усміхнувся.

— То ваша величність почували б себе добре в беарнських горах, — сказав він.

— Так, і я розумію, чому ти так хочеш вернутися туди; але якщо бажання твоє буде надто сильне, Анрію, — додав Карл сміючись, — вживи запобіжних заходів; це тобі порада від мене, бо мати моя Катерина так любить тебе, що ні за що не захоче залишитись без тебе.

— Що ви робитимете, ваша величність, сьогодні ввечері? — спитав Генріх, щоб ухилитись від цієї небезпечної розмови.

— Я хочу познайомити тебе де з ким, Анрію; ти скажеш мені свою думку.

— Я в розпорядженні вашої величності.

— Вправо, вправо! Ми йдемо на вулицю де-Барр.

Королі з своїм ескортом пройшли вже вулицю Савонрі, як раптом побачили коло готелю де Конде якихось двох чоловіків, закутаних у широкі плащі; вони вийшли через потайні двері, і один з них тихо замкнув їх.

— Ого! — сказав король Генріху, який за своїм звичаєм дивився, але мовчав. — Це варте уваги.

— Чому ви це говорите, сір? — спитав король Наварський.

— Це не про тебе, Анрію. Ти певен щодо своєї дружини, — додав Карл з усмішкою, — але твій кузен де Конде не певен щодо своєї, або якщо певен, то помиляється, чорт візьми!

— Але хто вам сказав, сір, що ці панове були у пані де Конде?

— Передчуття. Нерухомість цих людей, що стали в дверях, як тільки побачили нас; потім особливий крій плаща на тому, що нижчий... Чорт візьми, це було б дивно!

— Що?

— Нічого. Мені прийшла одна думка. Підійдімо.

І він пішов просто до двох невідомих, а вони, бачачи, що справа торкається їх, зробили кілька кроків, щоб відійти геть.

— Гей, панове! — сказав король. — Почекайте!

— Це нам говориться? — спитав голос, від якого Карл і його супутник здригнулись.

— Ну, Анрію, — сказав Карл, — ти пізнав голос?

— Сір, — сказав Генріх, — коли б ваш брат герцог д'Анжу не був тепер при Ла Рошелі, я заприсягся б, що це він говорив.

— Ну, — сказав Карл, — значить, він не при Ла Рошелі.

— Але хто з ним?

— Ти не пізнав супутника?

— Ні, сір.

— А зріст у нього такий, що, здається, не можна не вгадати. Чекай, ти зараз пізнаєш... Гей! Гей! Вам кажу! — гукнув знову король. — Що, ви не чули, чи що, чорт візьми!

— Ви що, нічна сторожа, що зупиняєте нас? — сказав вищий, виставляючи руку спід плаща.

— Вважайте нас за сторожу, — сказав король, — і зупиніться, коли вам велять.

Потім, нахилившись Генріху до вуха, сказав:

— Зараз побачиш, як вулкан вибухне полум'ям.

— Вас восьмеро, — сказав вищий, виставляючи вже спід плаща не тільки руку, а й обличчя, — але хоч би вас була сотня, проходьте!

— А! Герцог де Гіз! — сказав Генріх.

— А! Наш Лотарінгський кузен! — сказав король. — Нарешті ви відкрились! Яка щаслива нагода!

— Король! — скрикнув герцог.

Другий невідомий при цих словах закутався в плащ і лишився нерухомий, знявши тільки капелюх з голови на знак пошани.

— Сір, — сказав герцог де Гіз, — я ходив одвідати мою невістку, пані де Конде.

— Так... і водили когось із ваших дворян, — кого саме?

— Сір, — відповів герцог, — ваша величність не знаєте його.

— Ну, то ми познайомимся, — сказав король.

І, підійшовши просто до другого невідомого, подав знак одному з лакеїв наблизитись з факелом.

— Простіть, брате! — сказав герцог д'Анжу, розгортаючи плащ і вклоняючись з погано прихованою досадою.

— Ага, це ви, Генріх!.. Але ні, цього не може бути, я помиляюсь... Мій брат д'Анжу не пішов би ні до кого на побачення, не побачившись попереду зо мною. Він не забуває, що для принців крові, коли вони приїзять до столиці, є один тільки вхід до Парижа: Луврські ворота.

— Простіть, сір, — сказав герцог д'Анжу, — прошу вашу величність вибачити мені мій легковажний вчинок.

— Ну, так! — відповів король насмішуватим тоном. — А що робили ви, брате, в готелі де Конде?

— Та от те, — сказав король Наварський з своїм лукавим виглядом, — про що ваша величність казали щойно.

І, нахилившись королю до вуха, закінчив свою фразу вибухом реготу.

— Що таке? — спитав герцог де Гіз згорда, бо, як і всі при дворі, звик поводитись доволі грубо з королем Наварським. — Чому б не піти мені побачитись з моєю невісткою? Хіба пан герцог д'Алансон не ходить до своєї?

Генріх злегка почервонів.

— Якої? — спитав Карл. — Я не знаю в нього іншої невістки, крім королеви Єлизавети.

— Простіть, сір! Я хотів сказати — до своєї сестри, пані Маргарити, яку ми, проходячи сюди з півгодини тому, бачили в ношах, в супроводі двох франтів, що бігли по боках.

— Справді? — сказав Карл. — Що скажете ви на це, Генріх?

— Що королева Наварська вільна ходити куди хоче, але я сумніваюсь, щоб вона вийшла з Лувра.

— А я того певен, — сказав герцог де Гіз.

— І я теж, — сказав герцог д'Анжу, — і доказ те, що ноші зупинились на вулиці Клош-Персе.

— То, певне, ваша невістка, — не ця, — сказав Генріх, показуючи на готель де Конде, — а ота, — і він показав пальцем в напрямі готелю де Гіза, — теж бере участь у

прогулянці, бо ми залишили їх укупі, а вони нерозлучні, як ви самі знаєте.

— Я не розумію, що ви хочете сказати, ваша величність, — відповів герцог де Гіз.

— Навпаки, — сказав король, — справа цілком ясна і от чому з кожного боку ношів бігло по франту.

— Ну, що ж! — сказав герцог. — Коли скандалять королева і мої невістки, звернімось до правосуддя короля.

— Е, що там! — сказав Генріх. — Облишмо краще пані де Конде і пані де Невер. Король не турбується за свою сестру... а я маю довіру до моєї дружини.

— Ні, ні, — сказав Карл, — я хочу впевнитись; тільки давайте розслідуємо наші справи самі. Ви кажете, кузен, ноші зупинились на вулиці Клош-Персе?

— Так, сір.

— Ви пізнаєте місце?

— Так, сір.

— Ну, то ходім, і коли б довелося підпалити дім, щоб довідатись, хто в ньому, його підпалять.

З такими намірами, не дуже втішними для спокою тих, про кого йшла мова, четверо найвизначніших сеньйорів християнського світу пішли вулицею Сент-Антуан.

Принци прибули на вулицю Клош-Персе; Карл, бажаючи розслідувати справу по-сімейному, відіслав дворян, що супроводили його, дозволивши їм провести решту ночі по своїй уподобі, але наказавши бути о шостій годині ранку коло Бастилії з двома кіньми.

На вулиці Клош-Персе було лише три будинки. Розшук був тим легший, що в двох їм відчинили зразу: це були будинки, що виходили: один — на ріг вулиці Сент-Антуан, другий — на ріг вулиці Руа-де-Сісіль.

З третім — інша річ: його сторожем був німець, і німець дуже непривітний. Парижеві ніби судилося появи́ти цієї ночі найвизначніші приклади вірності домашніх слуг.

Скільки не загрожував йому пан де Гіз найчистішою саксонською говіркою, скільки не пропонував Генріх д'Анжу золота йому, скільки не запевняв Карл, що він лейтенант нічного дозору, бравий німець не звертав уваги ні на умовляння, ні на обіцянки, ні на погрози. Бачачи, що на нього напосілися, і дуже настирливо, він просунув крізь залізну огорожу дуло своєї аркебузи — хоч, правда, демонстрація ця викликала тільки сміх у трьох відвідувачів (Генріх Наварський тримався осторонь, ніби справа не мала для нього ніякого інтересу), бо зброя не могла повертатися між штабами в боки, отже небезпечною могла бути хіба для сліпого, що став би просто проти неї.

Бачачи, що сторожа не можна ні залякати, ні підкупити, ані умовити, герцог де Гіз удав, ніби пішов геть із своїм товариством; але відступ тривав недовго. На розі вулиці Сент-Антуан герцог знайшов, що шукав: одну з тих каменюк, що їх зрушували три тисячі років тому Аякс Телемак та Діомед[86]. Він навалив її собі на плече і пішов назад, зробивши товаришам знак іти за ним. Саме в цю хвилину сторож, бачачи, що ті, кого він вважав за розбишак, пішли, замкнув ворота, але не встиг ще засунути засуви.

Герцог де Гіз скористався з моменту: як справжня жива катапульта, він метнув камінь у ворота. Замок вилетів, обваливши частину муру, в якому він був укріплений. Ворота відчинились, перекинувши німця, і той, падаючи, страшенно крикнув, чим попередив гарнізон, який без того ризикував бути захопленим зненацька.

Справді, саме в цю хвилину Ла Моль з Маргаритою перекладали ідилію Теокріта[87], а Коконна, під приводом, що він теж грек, попивав з Генрієттою добре сіракузьке вино. І наукова розмова і розмова вакхічна були враз перервані.

Ла Моль і Коконна зараз же почали бойові операції: погасивши свічки і повідчинявши вікна, вискочили на балкон і, розгледівши в темряві чотирьох невідомих людей, почали кидати їм на голови все, що підверталось під руки, здіймаючи при цьому страшенний гамір і стукаючи шпагами об стіни. Найзавзятіший із обложників, Карл, дістав удар срібним кухлем у плече, на герцога д'Анжу звалилася миска з компотом з апельсин та лимонів, а на герцога де Гіза — шматок печеної дичини.

Генріхові нічого не дісталось. Він потихеньку допитував сторожа, прив'язаного паном де Гізом до воріт, але той відповідав своїм незмінним:

— Ich verstehe nicht.

Жінки підбадьорювали обложених і подавали їм різні речі, що градом сипалися на облогу.

— Чортова погибель! — крикнув Карл, якому на голову впав табурет і насунув капелюх на самий ніс. — Зараз мені відчиніть, або всіх вас там звелю повішати!

— Брат! — сказала тихенько Маргарита Ла Молю.

— Король! — сказав той тихенько Генрієтті.

— Король! Король! — сказала Генрієтта Коконна, який тягнув до вікна скриню, щоб особливо почастувати герцога де Гіза, до якого, не знаючи навіть його, почував особливу неприязнь. — Король, кажу вам!

Коконна лишив скриню і здивовано подивився на неї.

— Король? — сказав він.

— Так, король.

— Значить, відступати.

— А Ла Моль з Маргаритою, мабуть, уже подалися! Ходім.

— Куди?

— Ходім, кажу вам.

Взявши Коконна за руку, Генрієтта потягла його до потайних дверей, що виходили в сусідній дім, і всі четверо, позамикавши за собою двері, втекли ходом, що виводив на вулицю Тізон.

— О! — сказав Карл. — Гарнізон, ніби, здається.

Хвилин кілька почекали, але жодного звуку не почули.

— Готують якийсь підступ, — сказав герцог до Гіза.

— Або, певніше, впізнали голос брата і втекли, — сказав герцог д'Анжу.

— В кожному разі, їм доведеться пройти тут, — сказав Карл.

— Так, — відповів герцог д'Анжу, — якщо дім не має двох виходів.

— Кузен, — сказав король, — візьміть ваш камінь і зробіть з другими дверима те, що зробили з першими.

Герцог зміркував, що не варт удаватися до таких засобів і, помітивши, що другі двері не такі міцні, як перші, вибив їх просто ударом ноги.

— Факелів, факелів! — сказав король.

Підійшли слуги. Факели були погашені, але слуги мали при собі все потрібне, щоб запалити їх. З'явився вогонь. Карл IX взяв один факел, другий дав герцогові д'Анжу.

Герцог де Гіз пішов попереду з шпагою в руці.

Генріх ішов позад усіх.

Увійшли в перший поверх.

В їдальні була накрита, — або, певніше, прибрана, — вечеря, бо те, ще стояло на столі, послужило обложеним за знаряддя оборони. Канделябри були поперекидані, меблі лежали догори ногами, весь посуд, крім срібного, був побитий на дріб'язок.

Пройшли до салону. Там, як і в першій кімнаті, не знайшли нічого, що могло б допомогти їм розгадати, хто тут був. Грецькі та латинські книжки, кілька музичних інструментів, — оце й усе, що там знайшлося.

Спальня була ще німіша. В алебастровій кулі, що звисала зі стелі, горів нічник, але в кімнату, здавалось, ніхто не входив.

— Є другий вихід, — сказав король.

— Мабуть, — сказав герцог д'Анжу.

— Але де? — спитав герцог де Гіз.

Оглянули всі кутки і не знайшли.

— Де сторож? — спитав король.

— Я прив'язав його до штахетів, — сказав герцог де Гіз.

— Допитайте його, кузен.

— Він не схоче відповідати.

— Ну, припекти трохи ноги, — сказав король, сміючись, — то заговорить.

Генріх визирнув у вікно.

— Його вже нема, — сказав він.

— Хто його відв'язав? — швидко спитав герцог де Гіз.

— Чортова погибель! — скрикнув король. — Ми не довідаємось нічого.

— Отже, — сказав Генріх, — ви самі бачите, сір, ніщо не доводить, щоб моя жінка і невістка пана де Гіза були в цьому домі.

— Правда, — сказав Карл. — І святе письмо навчає, що три речі не залишають сліду: птиця в повітрі, риба в воді і жінка... ні, помиляюсь, чоловік у...[88]

— Отже, — перебив Генріх, — найкраще, що ми можемо зробити...

— Так, — сказав Карл, — подбати — мені про мою контузію, вам, д'Анжу, про те, щоб змити апельсиновий сироп, а вам, Гіз, вивести з одежі сало від дичини.

І вони вийшли, не подумавши зачинити за собою двері.

Дійшовши до вулиці Сент-Антуан, король сказав герцогові д'Анжу і де Гізу:

— Куди ви підете, панове?

— Підемо, сір, до Нантуїльє, він чекає мене з моїм Лотарінгським кузеном на вечерю.. Ваша величність бажаєте піти з нами?

— Ні, дякую. Ми підемо в протилежний бік. Дати вам одного факельника?

— Ні, дуже вам вдячні, сір! — живо сказав герцог д'Анжу.

— Добре. Він боїться, щоб я не прослідив його, — шепнув Карл на вухо королю Наварському.

Потім, взявши його під руку, сказав:

— Ходім, Анрію! Я частую тебе сьогодні вечерею.

— То ми не вернемось у Лувр? — спитав Генріх.

— Ні, кажу я тобі, упертий! Іди за мною, коли я кажу, іди.

І повіз Генріха вулицею Жоффруа-Ланьє.

V. Анаграма

В вулицю Жоффруа-Ланьє, посередині її, входила вулиця Гарньє-сьюр л'О, яку на другому кінці перетинала вулиця де Барр.

Тут, за кілька кроків до вулиці де ла Мартельрі, з правого боку, серед обнесеного високим муром саду, куди вів один тільки хід, стояв невеликий будиночок.

Карл вийняв з кишені ключ, одімкнув двері, які зразу ж відчинились, бо були замкнуті тільки на замок, потім, пропустивши Генріха та слугу з факелом, знову замкнув їх за собою.

В маленькому віконці світилось. Карл, усміхаючись, показав на нього Генріху.

— Не розумію, сір, — сказав той.

— Зараз зрозумієш, Анрію.

Король Наварський здивовано подивився на Карла. Його голос і обличчя набрали виразу ніжності, яка так не відповідала звичайному характерові його фізіономії, що Генріх не впізнав його.

— Анрію, — сказав король, — я казав тобі, що коли виходжу з Лувра, я виходжу з пекла. А коли я входжу сюди, я входжу в рай.

— Сір, — сказав Генріх, — я щасливий, що ваша величність визнали мене гідним супроводити вас на небо.

— Дорога туди вузька, — сказав король, затримуючись на невеличких сходах, — але від цього порівняння повніше[89].

— І який же ангел стереже вхід до вашого едему, сір?

— Зараз побачиш, — сказав Карл IX.

І, зробивши Генріху знак іти за ним без шуму, відчинив одні двері, потім другі і зупинився на порозі.

— Дивись! — сказав він.

Генріх наблизився і завмер, задивившись на одну з найкращих картин, які будь-коли бачив.

Молода жінка років вісімнадцяти-дев'ятнадцяти спала, поклавши голову на

постельку сплячої дитини; вона держала в руках її маленькі ніжки, притулившись до них устами, а довге її волосся золотою хвилею розсипалось навкруги.

— О, сір! — сказав король Наварський. — Хто це чарівне створіння?

— Ангел мого раю, Анрію, єдина істота, що любить мене заради мене самого.

Генріх усміхнувся.

— Так, заради мене, — сказав Карл, — бо вона любила мене перше, ніж дізналась, що я король.

— А з того часу, як знає?

— Ну, з того часу, як знає, — сказав Карл з зітханням, яке доводило, що його криваве царювання було йому часом тяжке, — з того часу, як знає, вона ще любить мене. Отже, суди.

Король тихенько наблизився і приторкнувся до розквітлої щоки молодої жінки поцілунком, легким, як дотик бджоли до лілії.

І все ж таки молода жінка прокинулась.

— Карл! — пробурмотіла вона, розплющуючи очі.

— Бачиш, — сказав король, — вона зве мене Карл. Королева каже мені сір.

— О, — скрикнула молода жінка, — ви не самі, королю мій.

— Ні, люба Маріє. Я привів до тебе другого короля, щасливішого від мене, бо у нього немає корони, нещаснішого від мене, бо у нього немає Марії Туше. Бог за все дає нагороду.

— Сір, це король Наварський? — спитала Марія.

— Він самий, дитино моя. Підійди, Анрію.

Король Наварський підійшов. Карл узяв його за праву руку.

— Подивись, Маріє, на цю руку, — сказав він, — це рука доброго брата і правдивого друга. Без цієї руки...

— Що, сір?

— Що ж! Без цієї руки, Маріє, наше дитя сьогодні не мало б батька.

Марія скрикнула, упала на коліна, вхопила руку Генріха і поцілувала її.

— Добре, Маріє, добре, — сказав Карл.

— Що ж ви зробили, щоб заплатити йому, сір?

— Я заплатив йому тим самим.

Генріх здивовано подивився на Карла.

— Колись ти довідаєшся, що я хочу сказати, Анрію. А поки що подивись.

І він підійшов до постельки, де спала дитина.

— Ех, — сказав він, — коли б цей хлопчина спав у Луврі, а не в цьому маленькому будиночку на вулиці Барр, багато що змінилося б від того в теперішньому, а може й у майбутньому[90].

— Сір, — сказала Марія, — не гнівайтесь, ваша величність, але я волію, щоб він спав тут, йому тут краще спати.

— Не турбуймо ж його сон, — сказав король, — добре спати, коли снів немає!

— Прощу, сір! — сказала Марія, показуючи рукою на двері, що вели до другої

кімнати.

— Так, ти маєш рацію, Маріє, — сказав Карл IX, — будемо вечеряти.

— Любий мій Карл, — сказала Марія, — ви скажете королю, брату вашому, щоб пробачив мені, — правда?

— Що?

— Що я відпустила наших слуг. Сір, — сказала Марія, звертаючись до короля Наварського. — Карл не хоче, щоб йому прислужував хтось інший, крім мене.

— Чорт візьми! — сказав Генріх. — Я думаю!

Чоловіки пройшли до їдальні, а мати дбайливо закутала в тепле укривало маленького Карла, що спав міцним сном, якому заздрих його батько, і не прокинувся.

Марія теж вийшла до чоловіків.

— Тільки два куверти! — сказав король.

— Дозвольте мені служити вашим величностям, — сказала Марія.

— Ну, от, — сказав Карл, — ти приносиш; мені нещастя, Анрію.

— Чим, сір?

— Хіба не чуєш?

— Прости, Карл, прости.

— Прощаю, але сядь тут, коло мене, між нами.

— Слухаюсь, — сказала Марія.

Вона принесла ще накриття, сіла між двома королями і почала пригощати їх.

— Правда, Анрію, — сказав Карл, — добре мати таке місце в світі, де можна пити й їсти, не дбаючи, щоб попереду тебе хтось інший покуштував вино і страву?

— Сір, — сказав Генріх, усміхаючись і відповідаючи цією усмішкою на повсякчасні побоювання своєї душі, — повірте, що я ціню ваше щастя більше, ніж хто інший.

— Отже, скажи їй, Анрію, що коли вона хоче, щоб ми жили і далі так само щасливо, хай не втручається в політику, надто ж не знайомиться з моєю матір'ю.

— Королева Катерина, справді, любить вашу величність з такою пристрасстю, що може приревнувати вас до всякого, — відповів Генріх, удаючись до хитрощів, щоб уникнути небезпечної королівської довіри.

— Маріє, — сказав король, — перед тобою один із найтонших і найрозумніших людей, яких я знаю. При дворі, — а це не мала річ, — він обхитрував усіх. Один тільки я, може, ясно бачу — не кажу його серце, але його розум.

— Сір, — сказав Генріх, — мені прикро, що ви, перебільшуючи одно, маєте сумнів до другого.

— Нічого я не перебільшую, Анрію, — сказав король, — до того ж, колись тебе зрозуміють.

Потім, звертаючись до молодій жінки, сказав:

— Особливо влучно складає він анаграми. Попроси його скласти анаграму з твого ім'я, і ручусь, що він складе її тобі.

— О, що можна знайти в імені такої простої дівчини, як я? Яку дотепну думку може викликати в умі сполучення літер, що ними випадок написав ім'я Марії Туше?

— О, скласти анаграму з цього ім'я надто легко, сір, — сказав Генріх, — і я не бачу в цьому великої заслуги.

— А, то це вже готово! — сказав Карл. — От бачиш, Маріє.

Генріх витяг з кишені свого камзола записну книжечку, вирвав сторінку і під іменням:

Marie Touchet.

написав:

Je charme tout[91].

І подав аркушик молодій жінці.

— А правда, — скрикнула вона, — це неможливо!

— Що він видумав? — спитав Карл.

— Сір, я не смію вимовити.

— Сір, — сказав Генріх, — ім'я Marie Touchet має в собі, літера в літеру, перемінивши і на j, як це робиться звичайно: *Je charme tout*.

— Справді, — скрикнув Карл, — літера в літеру. Я хочу, щоб це було твоїм девізом, чуєш, Маріє? Ніколи не було більш заслуженого девізу. Дякую, Анрію. Маріє, я подарую тобі його написаним алмазами.

Вечеря скінчилась: на соборі богоматері пробило дві години.

— Тепер, — сказав Карл, — на подяку за його люб'язність, Маріє, ти даси йому фотель, в якому він міг би проспати до ранку, — тільки подалі від нас, бо він хропе жахливо. Потім, якщо ти прокинешся раніш мене, розбуди мене, бо нам треба бути о шостій годині ранку коло Бастилії. На добраніч, Анрію. Влаштовуйся, як хочеш. Тільки, — додав він, підходячи до короля Наварського і кладучи йому руку на плече, — ради життя свого, — чуєш, Генріх? — ради життя свого не виходь звідси без мене, надто ж не вертайся до Лувра.

Генріх підозрював в цьому, чого не розумів, надто багато, щоб знехтувати таким попередженням.

Карл IX пішов до своєї кімнати, а Генріх — загартований горець — уместився в фотелі і незабаром виправдав обачність свого брата, що поклав його спати далі від себе.

Другого дня, удосвіта, Карл розбудив його. Спав він не роздягаючись, отже збиратися довелося недовго. Король був щасливий і веселий, яким його ніколи не бачили в Луврі. Години, які він проводив у цьому маленькому будиночку на вулиці Барр, були його сонячними годинами.

Вони перейшли через опочивальню. Молода жінка спала в своєму ліжку, дитина спала в своїй колисці. Обоє усміхались уві сні.

Карл з хвилину дивився на них з безмірною ніжністю.

Потім звернувся до короля Наварського:

— Анрію, якщо тобі доведеться довідатись, яку послугу зробив я тобі цієї ночі, а мені трапиться нещастя, згадай цю дитину, що спить у колисці.

Потім, поцілувавши обох у чоло і не давши Генріху часу ні про що спитати, сказав:

— До побачення, ангели мої.

І вийшов.

Генріх пішов за ним замислений.

Коло Бастилії їх чекало двоє коней; їх держали за вуздечки дворяни, яким Карл IX призначив там зустрітись. Карл зробив Генріху знак сісти на коня, скочив у сідло, виїхав садом Арбалет і поїхав зовнішніми бульварами.

— Куди ми їдемо? — спитав Генріх.

— Ми їдемо, — відповів Карл, — подивитись, чи для самої тільки пані де Конде вернувся герцог д'Анжу і чи в серці його честолобства не менше, ніж кохання, в чому я дуже сумніваюсь.

Генріх не зрозумів нічого в поясненні: він їхав за Карлом, не кажучи нічого.

Коли вони під'їздили до Маре і перед ними відкрилася ізза палісадів уся та частина міста, що звалась тоді передмістям Сен-Лоран, Карл показав Генріху на якихось людей, що їхали верхи в сивому вранішньому тумані перед навантаженим фургоном, закутані в великі плащі, з хутряними шапками на головах. Помалу наближаючись, люди ці ставали видніші, і тоді серед них можна було побачити чоловіка в довгому коричневому плащі й французькому капелюсі, що їхав верхи, як і вони, і розмовляв з ними.

— Ага! — сказав Карл, усміхаючись. — Я так і догадувався!

— Сір, — сказав Генріх, — я не помиляюсь, цей вершник у коричневому плащі герцог д'Анжу.

— Він самий, — сказав Карл IX. — Від'їдь на бік, Анрію, я хочу, щоб він не бачив нас.

— Хто ж ці люди в сірих плащах та хутряних шликах? — спитав Генріх. — І що в цьому возі?

— Люди ці, — сказав Карл, — польські посли, а у возі корона. А тепер, — сказав він далі, пускаючи коня галопом і повертаючи до Тампльської брами, — їдьмо, Анрію, я бачив усе, що хотів.

VI. Поворот до Лувра

Коли Катерина подумала, що в кімнаті у короля Наварського все прибрано, мертвих гвардійців винесено, Морвеля перенесено додому, килими повимивано, вона відпустила своїх дам, бо вже було коло півночі, і спробувала заснути. Але хвилювання було надто жорстоке і розчарування надто тяжке. Цього ненависного Генріха, що завжди врятовувався від пасток, які вона, проста смертна, ставила йому, охороняла, здавалось, непоборна сила; цю силу Катерина вперто називала випадком, хоч у глибині її душі якийсь голос казав, що справжнє ім'я тій силі — доля. Думка, що чутки про нову спробу погубити Генріха, поширившись по Лувру і поза Лувром, додасть йому і гугенотам ще більшої певності в майбутньому, доводила її до розпачу, і коли б випадок, з яким вона так нещасливо боролася, поставив у цю мить перед нею її ворога, вона, певне, спробувала б розв'язати цю фатальність, таку сприятливу для короля Наварського, за допомогою невеличкого флорентійського кинджала, що його носила у себе коло пояса.

Години ночі, такі довгі для того, хто дожидає й не спить, били одна по одній, а Катерина не могла звести очей. Цілий рій нових проектів розгортався в ці нічні години в її стривоженій уяві. Нарешті, на світанку вона встала, вдяглася сама і пішла до апартаментів Карла IX.

Гвардійці звикли, що вона входить до короля в усякий час дня й ночі, і пропустили її. Вона пройшла передпокій і дійшла до збройового кабінету. Але тут побачила мамку Карла, що не спала.

— Мій син? — сказала королева.

— Пані, заборонено входити в опочивальню до восьмої години.

— Заборона не для мене, мамко.

— Вона для всіх, пані.

Катерина усміхнулася.

— Так, я знаю, — відповіла мамка, — знаю добре, що ніхто тут не має права ставити перешкод вашій величності, я тільки благаю послухатись прохання бідної жінки і не йти далі.

— Мені треба поговорити з сином, мамко.

— Пані, я відчиню двері тільки з формального наказу вашої величності.

— Відчиніть, мамко, — сказала Катерина, — я наказую.

При звуках цього голосу, який у Луврі шанували, а надто боялись його більше, ніж голосу самого Карла, мамка подала Катерині ключ, але він був непотрібний. Вона вийняла з кишені свій ключ, відімкнула двері до сина і увійшла.

В кімнаті не було нікого, постіль Карла була неприм'ята, а його леврет Актеон, що лежав на простеленій коло ліжка ведмежій шкурі, встав і почав лизати руки Катерини.

— А! — сказала королева, нахмурюючи брови. — Він вийшов! Підожду.

І сіла замислена, похмуро зосереджена, до вікна, яке виходило на луврський двір і з якого видно було головну хвіртку.

Дві години просиділа вона, нерухома й бліда, як мармурова статуя, і побачила нарешті, що до Лувра в'їздить група вершників на чолі з Карлом і Генріхом Наварським.

Тоді вона зрозуміла все. Замість сперечатись з нею про арешт зятя, Карл узяв його з собою і таким чином урятував.

— Сліпець, сліпець, сліпець! — промурмотіла вона і ждала.

Через хвилину в бічній кімнаті, де був збройовий кабінет, почулися кроки.

— Ну, сір, — казав Генріх, — тепер, коли ми вернулись до Лувра, скажіть, нащо ви примусили мене вийти з Лувра і яку послугу зробили мені?

— Ні, ні, Анрію, — сміючись, відповів Карл. — Колись ти, може, довідаєшся, але зараз це таємниця. Знай тільки, що ти напевне коштуватимеш мені гострої сварки з матір'ю.

Промовивши це, Карл підняв порт'єру і опинився прямо перед Катериною.

Ізза його плеча виглядало бліде неспокійне обличчя беарнця.

— А, ви тут, пані! — сказав Карл IX, нахмурюючи брови.

— Так, сину мій, — сказала Катерина. — Я маю переговорити з вами.

— Зо мною?

— З самим вами.

— Ну, що ж, — сказав Карл, повертаючись до зятя, — коли не можна уникнути цього, то хай уже воно буде швидше.

— Я залишаю вас, сір, — сказав Генріх.

— Так, так, залиши нас, — відповів Карл, — а що ти вже католик, Генріх, то піди за мене на месу, а я слухатиму проповідь.

Генріх уклонився і вийшов. Карл IX пішов назустріч запитанням, з якими мала звернутись до нього мати.

— Ну, пані, — сказав він, намагаючись повернути справу на жарт, — ви дожидались мене, щоб вичитати за те, що я так непоштиво розбив ваш маленький план, — адже правда? Але, чорти б його взяли, не міг же я дати змогу арештувати й відпровадити до Бастилії людину, яка щойно врятувала мені життя. Так само не міг я сваритися з цього приводу й з вами, — я добрий син. А потім, — додав він тихо, — бог карає дітей, які сваряться з своєю матір'ю, — свідком тому брат мій Франциск II[92]. Простіть же мене від щирого серця і визнайте, що жарт удався добре.

— Сір, — сказала Катерина, — ваша величність помиляєтесь: справа йде не про жарт.

— Про жарт, про жарт! Ви, кінець-кінцем, визнаєте це, або хай чорт мене забере!

— Сір, ви своєю помилкою зруйнували план, що мав привести нас до важливих відкриттів.

— План!.. Чи ж вас, мою матір, збентежить якийсь один невдалий план! Ви натомість складете двадцять інших, і в виконанні їх я обіцяю допомагати вам.

— Тепер, хоч би ви й хотіли допомогти, вже надто пізно, бо він попереджений і буде обачним.

— Ну, — сказав король, — давайте говорити прямо. Що маєте ви проти Анріо?

— Він змовник.

— Так, розумію, це ваше повсякчасне обвинувачення; та хіба не всі — хто більше, хто менше — влаштовують змови у цій милій королівській резиденції, що зветься Лувром?

— Але він більш від усіх, і це тим небезпечніше, що ніхто його не підозрює.

— Ач, який Лоренціно![93] — сказав Карл.

— Послухайте, — сказала Катерина, аж потемнівши при цьому імені, що нагадало їй одну з найкривавіших катастроф в історії Флоренції. — Послухайте, є спосіб довести мені, що я помиляюсь.

— Який, мамо?

— Спитайте в Генріха, хто цієї ночі був у нього в спальні.

— В спальні... цієї ночі?

— Так. І якщо він вам скаже...

— Ну?

— Ну, я ладна визнати, що помилялась.

— Але, якщо це була жінка, ми не можемо вимагати...

— Жінка?

— Так.

— Жінка, що вбила двох ваших гвардійців і поранила, може на смерть, пана де Морвеля!

— О! — сказав король. — Справа стає серйозною. Пролито було кров?

— Три чоловіка zostалися на підлозі.

— А той, що поклав їх?

— Врятувався цілий і неушкоджений.

— Присягаюсь Гогом і Магогом[94], — сказав Карл, — хоробрий чоловік, і ви маєте рацію, мамо, я хочу знати, хто він!

— Ну, я заздальгідь скажу вам, що ви не довідаєтесь, хто він, принаймні від Генріха.

— Але від вас, мамо? Не міг же втекти він так, щоб не лишити якогось сліду, щоб хтось не помітив його вбрання?

— Помітили тільки дуже елегантний вишневий плащ, в який він був закутаний.

— Ага! Вишневий плащ! — сказав Карл. — При дворі я знаю лише один вишневий плащ такий помітний, щоб вразив око.

— Справді, — сказала Катерина.

— І що ж? — спитав Карл.

— Почекайте мене у себе, сину, — сказала Катерина, — я зараз дізнаюсь, чи виконано мої накази.

Катерина вийшла, а Карл залишився сам і почав ходити туди й сюди по кімнаті, насвистуючи мисливську пісеньку, засунувши одну руку в камзол, а другою погладжуючи свого леврета щоразу, коли зупинявся коло нього.

Генріх вийшов від свого шурина дуже занепокоєний і не пішов до себе звичайним коридором, а повернув на маленькі потайні сходи, про які ми вже не раз згадували і які вели на другий поверх. Та ледве пройшов він чотири приступці, як помітив на першому повороті якусь тінь. Він зупинився і поклав руку на кинджал. Але зараз же пізнав жінку, що вхопила його за руку, і чарівний голос, такий знайомий йому, промовив:

— Слава богу, сір, ви живі й здорові. Я дуже боялась за вас, але, певне, бог почув мою молитву.

— Що скоїлось? — сказав Генріх.

— Дізнаєтесь, зайшовши до себе. Не турбуйтеся за Ортона, я взяла його до себе.

І молода жінка халливо пішла вниз, пройшовши повз Генріха, ніби вона випадково зустрілася з ним на сходах.

— Що за диво, — сказав собі Генріх, — що тут сталося? Що з Ортоном?

На жаль, пані де Сов була вже далеко і не могла почути запитання.

Нагорі сходів Генріх раптом побачив другу тінь, але на цей раз чоловічу.

— Цс! — сказав чоловік.

— А, це, ви Франсуа!

— Не називайте мене на ім'я.

— Що тут сталося?

— Зайдіть до себе — і ви довідаєтесь; потім вийдіть у коридор, подивіться добре на всі боки, чи хто не підглядає, і зайдіть до мене, двері будуть тільки причинені. — І він зник на сходах, як зникають привиди в театрі на сцені.

— Чорти б його взяли! — промурмотів беарнець. — Загадка триває. Але розгадка у мене, отже треба піти і подивитись.

Генріх пішов своєю дорогою, але не без хвилювання. В характері його була вразливість — ця забобонність молодості. Усе виразно відбивалось на поверхні його ясної, як дзеркало, душі, і все чуте ним пророкувало йому нещастя.

Він підійшов до дверей свого приміщення і прислухався.

Не чути було ніякого звуку. До того ж Шарлотта сказала, щоб він ішов до себе, — значить, йому можна увійти безбоязно. Бистрим поглядом окинув він передпокій; там не було нікого, але ніщо ще не говорило йому про подію.

— Справді, — сказав він. — Ортона нема.

І увійшов до другої кімнати.

Тут усе вияснилось.

Не зважаючи на те, що води було вилито цілі ріки, на підлозі проступали широкі червоні плями; меблі були порозбивані, запона над ліжком розпанахана ударом шпаги, венеціанське дзеркало пробите кулею; скривавлена рука торкнулася до стіни і лишила на ній страшний слід, який показував, що кімната була свідком смертного бою.

Розгубленим поглядом оглянув Генріх усі подробиці, провів рукою по мокрому від поту лобі і пробурмотів:

— Ага, розумію тепер послугу, яку зробив мені король: приходили вбити мене... І... Ах, де Муї! Що зробили вони з де Муї? Вони вбили його, падлюки!

І охоплений бажанням довідатись про події не менше, ніж герцог д'Алансон бажанням розповісти про них, Генріх, востаннє кинувши похмурий погляд на все, що його оточувало, вискочив з кімнати, вийшов у коридор, впевнився, що в коридорі нікого немає, штовхнув причинені двері, обережно замкнув їх за собою і опинився у герцога д'Алансона.

Герцог дожидався його в першій кімнаті. Він швидко взяв Генріха за руку і завів, приклавши пальця до губ, в маленький кабінет у башті, цілком ізольований, отже самим своїм розташуванням забезпечений від можливості підслухування.

— Ах, брате мій, — сказав він, — яка жахлива ніч!

— Що тут було? — спитав Генріх.

— Вас хотіли арештувати.

— Мене?

— Так, вас.

— За що?

— Не знаю. Де ви були?

— Король забрав мене учора ввечері з собою в місто.

— То він знав про це, — сказав д'Алансон. — Але коли вас не було вдома, то хто ж був у вас?

— У мене хтось був? — спитав Генріх, ніби нічого не знаючи.

— Так, якийсь чоловік. Почувши шум, я вибіг вам на допомогу, але було вже надто пізно.

— Чоловіка того арештували? — спитав Генріх занепокоєно.

— Ні, він урятувався, тяжко поранивши Морвеля і вбивши двох гвардійців.

— А, відважний де Муї! — скрикнув Генріх.

— То це був де Муї? — живо сказав д'Алансон.

Генріх помітив, що зробив помилку.

— Я так гадаю, принаймні, — сказав він, — бо я призначив йому побачення, щоб умовитися з ним про вашу втечу і сказати, що я відступаю вам усі мої права на Наварру.

— То коли ця справа відкриється, — сказав, бліднучи, д'Алансон, — ми загинули.

— Так, бо Морвель заговорить.

— Морвеля поранено шпагою в горло, і я знаю від хірурга, який перев'язував йому рану, що він менше як за тиждень не зможе сказати й слова.

— Тиждень! Це більше, ніж де Муї треба, щоб опинитись у безпечному місці.

— Крім того, — сказав д'Алансон, — це може бути хтось інший, а не де Муї.

— Ви гадаєте? — сказав Генріх.

— Так, чоловік цей зник дуже швидко, і помітили тільки його вишневий плащ.

— Справді, — сказав Генріх, — вишневий плащ годиться більше якомусь дамському підлабузникові, ніж солдатові. Нікому й на думку не спаде, щоб під вишневим плащем міг бути де Муї.

— Ні. Якщо й подумають на кого, — сказав д'Алансон, — то скоріше на...

Він зупинився.

— Скоріше на пана де Ла Моля, — сказав Генріх.

— Атож, бо я й сам, хоч бачив, як тікав той чоловік, вагався одну мить.

— Ви вагались! Справді, це міг бути пан де Ла Моль.

— Він не знає нічого? — спитав герцог.

— Абсолютно нічого, принаймні нічого важливого.

— Тепер, брате, — сказав герцог, — я рішуче думаю, що це був він.

— От, чорт! — сказав Генріх. — Якщо то був він, це буде дуже прикро для королеви: вона дуже цікавиться ним.

— Цікавиться, кажете? — спитав здивовано д'Алансон.

— Атож. Хіба ви не пригадуєте, Франсуа, що ваша сестра сама вам його рекомендувала?

— Правда, — сказав герцог глухим голосом, — мені хотілося зробити їй приємність, і доказ тому те, що я, боячись, щоб його червоний плащ не скомпрометував його, пішов до нього в приміщення і забрав його плащ до себе.

— О! — сказав Генріх. — Це вчинок подвійно розумний, і тепер я не тільки побився

б об заклад, а заприсягся б, що то був він.

— Навіть перед судом? — спитав Франсуа.

— Так, їй-богу, — відповів Генріх, — він часом приходив до мене від Маргарити з вістями.

— Якби я був певен, що ви підтримаєте мене своїм свідченням, — сказав д'Алансон, — я ладен майже обвинувачувати його.

— Коли б ви винуватили його, — відповів Генріх, — я не закинув би вам неправди, ви розумієте, брате.

— Але королева? — сказав д'Алансон.

— Так, королева.

— Треба знати, що вона робитиме.

— Я беруся довідатись.

— Ах, брате, у неї немає підстав закидати нам брехню, бо молодий чоловік здобуває собі таким способом славу великого відважника, і слава ця коштуватиме йому не дорого, бо він придбає її в кредит. Щоправда, йому, може, доведеться заплатити і капітал і проценти разом.

— Що ж, чого ви хочете! — сказав Генріх. — На цім світі за ніщо можна мати тільки ніщо!

І, привітавши д'Алансона рухом руки та усмішкою, він обережно виставив голову в коридор і, впевнившись, що нікого немає поблизу, швиденько вийшов від нього і зник на потайних сходах, що вели до Маргарити.

Королева Наварська почувала себе такою самою збентеженою, як і чоловік її. Її дуже непокоїла нічна експедиція короля, герцога д'Анжу, герцога де Гіза і Генріха проти неї і герцогині де Невер. Звичайно, ніякого доказу, що міг би скомпрометувати їх, не було; сторож, якого Ла Моль і Коконна відв'язали від ґрат, запевняв, що лишався німим. Але чотири сеньйори такого високого становища, як ті, проти яких виступили двоє простих дворян, Ла Моль та Коконна, не взялись би за своє діло випадково, не знаючи, за що вони беруться. Отже, Маргарита вернулась додому вдосвіта, перебувши решту ночі у герцогині де Невер. Вона зараз же лягла, але не могла спати і здригалася від усякого шуму.

В такому занепокоєнні вона почула стук в потайні двері і, перш ніж Жільйона сповістила, хто прийшов, звеліла впустити.

Генріх зупинився в дверях: ніщо не виказувало в ньому ображеного мужа; звичайна усмішка грала на тонких устах, і жоден мускул в обличчі не видавав страшних переживань, що привели його до неї.

Здавалось, він питався в Маргарити очима, чи дозволить вона йому лишитись з нею сам на сам. Маргарита зрозуміла погляд свого чоловіка і зробила Жільйоні знак вийти.

— Пані, — сказав тоді Генріх, — я знаю, як ви прив'язані до своїх друзів, і боюсь, що приношу вам прикру звістку.

— Яку, пане? — спитала Маргарита.

— Один із найдорожчих наших слуг в цей момент дуже скомпрометований.

— Хто?

— Дорогий граф де Ла Моль.

— Пан граф де Ла Моль скомпрометований? Чим саме?

— Подією цієї ночі.

Маргарита, не зважаючи на все своє самовладання, не могла не почервоніти.

Нарешті, вона пересилила себе.

— Якою подією? — спитала вона.

— Як, — сказав Генріх, — невже ви не чули шум, який був цієї ночі в Луврі?

— Ні, пане.

— О, можу вас привітати, пані, — сказав Генріх з чарівною наївністю, — це доводить, що ви спите прекрасно.

— Але що трапилось?

— Трапилось те, що добра наша мати дала наказ панові де Морвелю з шістьма гвардійцями заарештувати мене.

— Вас, пане? Вас!

— Так, мене.

— З якої причини?

— Ах, хто може знати причини, що походять з такого глибокого розуму, як розум нашої матері? Я поважаю їх, але не знаю.

— І вас не було вдома?

— Так, випадково не було. Ви здогадались, пані, мене не було. Учора ввечері король запропонував мені піти з ним. Та якщо не було мене, то був інший.

— Хто інший?

— Здається, граф де Ла Моль.

— Граф де Ла Моль! — здивовано сказала Маргарита.

— Господи боже! Цей провансальчик справжній молодчина, — провадив Генріх. — Розумієте, він поранив Морвеля і вбив двох гвардійців.

— Поранив Морвеля і вбив двох гвардійців... річ неможлива!

— Як, ви сумніваєтесь в його відважності, пані?

— Ні, але я кажу, що пан де Ла Моль не міг бути у вас.

— Як не міг бути в мене?

— Бо... бо... — відповіла Маргарита в замішанні, — бо він був в іншому місці.

— А, якщо він може довести своє алібі, — відповів Генріх, — це інша річ. Він скаже, де був, і кінець.

— Де був? — жваво сказала Маргарита.

— Атож... Не мине й дня, як його заарештують і допитають. Але, на нещастя, є докази...

— Докази!.. Які?

— Чоловік, що вчинив цей шалений опір, був у червоному плащі.

— Але червоний плащ не тільки у Ла Моля... Я знаю ще одного чоловіка.

— Безперечно, і я теж... Але що вийде: якщо у мене був не пан де Ла Моль, то,

значить, інший чоловік в червоному плащі, такому ж, як у нього. А ви знаєте, хто цей інший чоловік?

— Боже!

— От де біда! Ви, пані, бачите її, як і я, про це свідчить ваше хвилювання. Говорімо ж тепер між собою, як двоє людей, що говорять про найбажанішу в світі річ... про престол... про найдорожче добро... про життя. Арешт де Муї губить нас.

— Так, розумію.

— Арешт де Ла Моля тим часом нікого не компрометує, коли ви не вважаєте принаймні, що він здатний вигадати якусь історію, — сказати, наприклад, що розважався з дамами... чи я знаю що?

— Пане, — сказала Маргарита, — якщо ви боїтесь тільки цього, заспокойтесь... він цього не скаже.

— Як, — сказав Генріх, — мовчатиме, хоч би смерть загрожувала йому за мовчання?

— Мовчатиме, пане.

— Ви цього певні?

— Ручуся.

— То все на краще, — сказав Генріх, встаючи. — Ви йдете, пане? — живо спитала Маргарита.

— Так. Я тільки це хотів сказати вам.

— І ви йдете?

— Спробую витягти всіх з кепської історії, в яку втягнув нас цей клятий чоловік у червоному плащі.

— О, боже мій, боже мій! Бідний молодий чоловік! — тужливо скрикнула Маргарита, зчіплюючи руки.

— Справді, — сказав Генріх, виходячи, — дорогий пан де Ла Моль справді дуже милий слуга.

VII. Пояс королеви-матері

Карл увійшов до себе з усмішкою на губах і з сяючим обличчям, але після десяти хвилин розмови його з матір'ю можна було подумати, що вона передала йому свою блідість і гнів, а сама перейняла на себе радісний настрій сина.

— Пан де Ла Моль, — казав Карл, — пан де Ла Моль!.. Треба покликати Генріха і герцога д'Алансона. Генріха тому, що цей молодий чоловік був гугенотом, герцога д'Алансона тому, що він у нього на службі.

— Покличте, коли хочете, все одно не довідаєтесь нічого. Боюсь, що Генріх і Франсуа зв'язані між собою ближче, ніж можна думати. Допитувати їх значило б наводити їх на підозри і кращі наслідки, по-моєму, дав би повільний і послідовний розшук протягом кількох днів. Якщо ви дасте винним зітхнути вільніше, сину, дасте їм повірити, що вони уникли вашої пильності, вони стануть сміливіші і дадуть вам кращу

нагоду суворо покарати їх, — тоді ми дізнаємось про все.

Карл в нерішучості ходив по кімнаті, гризучи свій гнів, як кінь гризе вудила, і притискаючи руку із зчіпленими пальцями до серця, шматованого підозрами.

— Ні, ні, — сказав він нарешті, — я не ждатиму. Ви не знаєте, що таке чекання, зв'язане з привидами. До того ж, ці франти з кожним днем стають нахабніші: цієї ночі два якісь дамські підлабузники насмілились навіть вчинити опір і бунт проти нас... Якщо пан де Ла Моль не винен — добре; але я дуже хотів би знати, де був пан де Ла Моль цієї ночі, коли моїх гвардійців били в Луврі, а мене самого на вулиці Клош-Персе. Хай покличуть герцога д'Алансона, а потім Генріха; я хочу допитати їх кожного окремо. Ви, мамо, можете залишитись тут.

Катерина сіла. Тверду душу, якою була душа Катерини, кожна подія, скерована її могутньою рукою, вела до певної мети, хоч би їй здавалось, що подія ця віддаляє від мети. Від кожного удару з'являється звук або іскра. Звук показує напрямок, іскра освітлює.

Герцог д'Алансон увійшов: розмова з Генріхом підготувала його до побачення з королем, він був досить спокійний.

Відповіді його були дуже певні. Мати попередила його, щоб лишався в своєму приміщенні, і він зовсім не знав про нічні події. Але приміщення його виходило в той самий коридор, куди виходило й приміщення короля Наварського, отже йому почулось спершу, ніби ламають двері, потім він почув прокльони і постріли. Тоді тільки він насмілився прочинити двері і побачив, як пробіг якийсь чоловік у червоному плащі.

Карл з матір'ю зирнулися.

— У червоному плащі? — спитав король.

— У червоному плащі, — відповів д'Алансон.

— А цей червоний плащ не наводить вас ні на які підозри?

Д'Алансон зібрав усі свої сили, щоб збрехати якомога натуральніше.

— Мушу признатись вашій величності, — сказав він, — що з першого погляду я впізнав червоний плащ одного з моїх дворян.

— Як ім'я цього дворянина?

— Пан де Ла Моль.

— Чому пан де Ла Моль не був при вас, як велить йому обов'язок?

— Я дав йому відпуск, — сказав герцог.

— Добре, ідіть, — сказав Карл.

Герцог д'Алансон пішов до дверей, якими увійшов.

— Не сюди, — сказав Карл, — а от сюди, — і показав на двері, що вели до мамки.

Карл не хотів, щоб Франсуа й Генріх зустрілись.

Він не знав, що вони встигли побачитись на хвилину і що цієї хвилини було досить, щоб умовитись, як їм поводитись.

На знак Карла після д'Алансона увійшов Генріх.

Генріх не став дожидати запитань від Карла.

— Сір, — сказав він, — ваша величність зробили прекрасно, пославши по мене, бо я

сам хотів іти просити у вас правосуддя.

Карл насупив брови.

— Так, правосуддя, — сказав Генріх. — Я починаю з подяки вашій величності, що ви взяли мене вчора ввечері з собою, бо знаю тепер, що, взявши мене з собою, ви врятували мені життя. Але що зробив я, що проти мене були скеровані заходи до вбивства?

— Зовсім не до вбивства, — жваво сказала Катерина, — а до арешту.

— Хай так, — сказав Генріх, — який злочин зробив я, щоб мене арештувати? Коли я винен, я винний сьогодні вранці так само, як і вчора ввечері. Скажіть же мені мою вину, сир.

Карл подивився на матір в замішанні, не знаючи, що відповісти.

— Сину мій, — сказала Катерина, — ви приймаєте підозрілих людей.

— Добре, — сказав Генріх, — і ці підозрілі люди мене компрометують, — так, пані?

— Так, Генріх.

— Назвіть їх мені, назвіть їх мені! Хто вони? Зведіть мене з ними!

— Справді, — сказав Карл, — Анріо має право просити пояснення.

— І я прошу його! — перехопив Генріх, який, почувавши перевагу свого становища, хотів скористатись з неї. — Я прошу його в брата мого Карла, у доброї матері моєї Катерини. Хіба я, після одруження з Маргаритою, не повадився як добрий муж? — хай спитають Маргариту; як добрий католик? — хай спитають мого духівника; як добрий родич? — хай спитають у всіх тих, хто був учора на полюванні.

— Так, правда, Анріо, — сказав король. — Але, що ти хочеш? Кажуть, що ти влаштовуєш змову.

— Проти кого?

— Проти мене.

— Сир, коли б я влаштовував змову проти вас, мені треба було б тільки дати подіям іти, як вони йшли, коли ваш кінь з перебитим коліном не міг встати, а розлючений кабан кинувся на вашу величність.

— Е, чорт! Мамо, адже це правда!

— А хто був у вас цієї ночі?

— Пані, — відповів Генріх, — в часи, коли мало хто наслідкується відповідати за самого себе, я не відповідатиму за інших. Я покинув моє приміщення о сьомій годині вечора; о десятій годині брат мій Карл забрав мене з собою; я був з ним цілу ніч. Я не міг водночас бути з його величністю і знати, що робиться у мене.

— Але, — сказала Катерина, — річ цілком певна, що якийсь чоловік убив у вас двох гвардійців його величності і поранив пана де Морвеля.

— Якийсь чоловік у мене? — сказав Генріх. — Хто був той чоловік, пані? Назвіть його...

— Усі обвинувачують пана де Ла Моля.

— Пан де Ла Моль на службі не у мене, пані; пан де Ла Моль на службі у пана д'Алансона; його рекомендувала ваша дочка.

— Але, нарешті, — сказав Карл, — чи пан де Ла Моль був у тебе, Анрію?

— Як я можу знати це, сир? Я не кажу так, не кажу й ні. Пан де Ла Моль дуже милий слуга, цілком відданий королеві Наварській, часто приходив до мене з вістями то від Маргарити, до якої він почуває вдячність, що вона рекомендувала його герцогу д'Алансону, то від самого герцога д'Алансона, Я не можу сказати, що це був не пан де Ла Моль...

— Це був він, — сказала Катерина, — пізнали його червоний плащ.

— У пана де Ла Моля червоний плащ?

— Так.

— І той, що так добре впорав моїх двох гвардійців і пана де Морвеля...

— Теж був у червоному плащі? — спитав Генріх.

— Атож! — сказав Карл.

— Мені нема чого сказати, — відповів беарнець. — Мені тільки здається, що замість того, щоб кликати мене, тим часом як мене не було вдома, треба було б допитати де Ла Моля, що, як ви кажете, був у мене. Тільки, — сказав Генріх, — я повинен звернути увагу вашої величності на одну річ.

— Яку?

— Коли б я, побачивши підписаний моїм королем наказ, почав оборонятись замість скоритись наказові, я був би винен і заслужив би всякої кари; але це був не я, це був хтось невідомий, до кого наказ анітрохи не стосувався; його хотіли арештувати незаконно, він оборонявся, надто добре оборонявся, але мав на це право.

— Але... — промурмотіла Катерина.

— Пані, — сказав Генріх, — в наказі було сказано арештувати мене?

— Так, — сказала Катерина, — і наказ був підписаний самим його величністю.

— А чи сказано було в ньому, що коли не знайдуть мене, арештувати того, кого знайдуть замість мене?

— Ні, — сказала Катерина.

— Отже, — сказав Генріх, — чоловік цей не винен, принаймні, якщо не буде доведено, що я влаштовую змову і що він причетний до неї.

Потім, звертаючись до Карла IX, Генріх сказав:

— Сир, я не покидаю Лувра. Я навіть готовий по одному слову вашої величності піти в ту тюрму, яку ви зволите призначити мені. Але, поки не доведено буде противного, я маю право і буду називати себе вірним слугою, підданим і братом вашої величності.

І з гідністю, якої ще ніколи не бачили в нього, Генріх уклонився Карлу і вийшов.

— Браво, Анрію! — сказав Карл, коли король Наварський вийшов.

— Браво! Тому, що він переміг нас? — сказала Катерина.

— А чому ж би мені не вітати його? Хіба я не кажу браво, коли б'юся з ним на фехтуванні і він торкне мене рапірою? Ви помиляєтесь, мамо, зневажаючи цього хлопчину.

— Сину, — сказала Катерина, потискуючи руку Карлу IX, — я не зневажаю його, я боюсь його.

— Ну, що там, ви помиляєтесь, мамо. Генріх друг мені, і він сказав правду, що коли б він улаштував проти мене змову, йому досить було тільки не перешкоджати кабанові.

— Так, — сказала Катерина, — щоб пан герцог д'Анжу, його особистий ворог, став королем Франції?

— Мамо, все одно, з яких причин Анріо врятував мені життя, але факт, що він врятував мене, і — бодай би всі чорти подохли! — я не хочу, щоб його кривдили. А про пана де Ла Моля я ще поговорю з братом моїм д'Алансоном, у якого він на службі.

Цими словами Карл IX відпускав матір. Вона вийшла, силкуючись надати хоч деякої певності своїм хистким підозрам.

Пан де Ла Моль був такою незначною особою, що не міг задовольняти її планам.

Прийшовши до своїх покоїв, Катерина застала там Маргариту, що дожидалась її.

— А, це ви, дочко, — сказала вона. — Вчора ввечері я посилала по вас.

— Знаю, пані. Я виходила.

— А сьогодні вранці?

— Сьогодні вранці, пані, я прийшла до вас, щоб сказати вашій величності, що ви збираєтесь зробити велику несправедливість.

— Яку?

— Ви хочете дати наказ арештувати пана графа де Ла Моля?

— Ви помиляєтесь, дочко, я не наказую нікого арештовувати; король дає накази арештовувати, а не я.

— Не граймося словами, пані, в таких серйозних обставинах. Пана де Ла Моля арештують, — так?

— Мабуть.

— І його обвинувачують в тому, що він був цієї ночі в приміщенні у короля Наварського і вбив двох гвардійців та поранив пана де Морвеля?

— Такий злочин, справді, приписують йому.

— Приписують помилково, пані, — сказала Маргарита, — пан де Ла Моль не винен.

— Пан де Ла Моль не винен?! — сказала Катерина, радісно здригнувшись від передчуття, що Маргарита прийшла сказати їй щось таке, що проллє світло на подію.

— Ні, — відповіла Маргарита, — не винен, не може бути винен, бо він не був у короля.

— А де він був?

— У мене, пані.

— У вас!

— Так, у мене.

На таке признання принцеси французької Катерина мусила б відповісти блискавичним поглядом, але вона тільки схрестила руки на грудях.

— І... — сказала вона, помовчавши з хвилину, — якщо арештують і допитають пана де Ла Моля...

— Він скаже, де був і з ким був, мамо, — відповіла Маргарита, хоч певна була в

протівному.

— Коли так, ваша правда, дочко, арештовувати пана де Ла Моля не треба.

Маргарита здригнулась: в тоні, яким мати вимовила ці слова, їй почувся загадковий і страшний зміст; але вона не сказала нічого, бо те, чого вона прийшла просити, було виконано.

— Але, — сказала Катерина, — коли в короля був не де Ла Моль, то, значить, хтось інший?

Маргарита мовчала.

— Ви знаєте, дочко, хто той інший? — сказала Катерина.

— Ні, мамо, — відповіла Маргарита тоном, в якому мало було певності.

— Ну, не будьте ж відвертою наполовину.

— Кажу вам, пані, що не знаю, — вдруге відповіла Маргарита, мимоволі бліднучи.

— Добре, добре, — сказала Катерина з байдужим виглядом, — довідаються. Ідіть, дочко. Будьте спокійні, мати дбає про вашу честь.

Маргарита вийшла.

— Ага! — промурмотіла Катерина. — Вони в згоді. Генріх і Маргарита порозумілись, і, щоб жінка була німою, чоловік став сліпий. А, ви дуже хитрі, дітки мої, і гадаєте, що дуже сильні; але сила ваша в вашій єдності, і я зламаю вас одного по одному. До того ж, прийде такий день, коли Морвель зможе говорити або писати, і в той день ми дізнаємось про все. Так, а поки те буде, винний встигне врятуватись. Найкраще роз'єднати їх зараз.

І, в наслідок такого міркування, Катерина пішла до апартаментів сина, де побачила його і д'Алансона.

— А, — сказав Карл IX, нахмурюючи брови, — це ви, мамо!

— Чому не кажете ви: знову? Слово це було у вас на думці, Карл.

— Те, що у мене на думці, належить лише мені, пані, — сказав король грубим тоном, якого він прибирав іноді навіть у розмові з Катериною. — Чого ви бажаєте? Кажіть швидше.

— Ну, сину, ви мали рацію, — сказала Катерина Карлу, — а ви, д'Алансон, помилились.

— В чому, пані? — спитали обидва принци.

— У короля Наварського був не пан де Ла Моль.

— Ага! — сказав, бліднучи, Франсуа.

— А хто? — спитав Карл.

— Ми ще не знаємо, але довідаємось, коли Морвель зможе говорити. Отже, обличмо цю справу — вона незабаром з'ясується — і вернімось до пана де Ла Моля.

— Ну, чого ж ви хочете, мамо, від пана де Ла Моля, коли він не був у короля Наварського?

— Так, — сказала Катерина, — він не був у короля, але був... у королеви.

— У королеви! — сказав Карл, вибухаючи нервовим сміхом.

— У королеви! — промурмотів д'Алансон, бліднучи, як труп.

— Але ж ні, ні! — сказав Карл. — Гіз сказав мені, що зустрів ноші Маргарити.

— Може бути, — сказала Катерина, — вона має дім у місті.

— На вулиці Клош-Персе! — скрикнув король.

— О, це вже занадто! — сказав д'Алансон, вчіплюючись нігтями собі в груди. — І самій рекомендувати мені його!

— А, подумати тільки! — сказав король, раптом зупиняючись. — То це він боронився вночі від нас і кинув мені на голову срібний кухоль, негідник?

— О, так! — сказав за ним Франсуа. — Негідник!

— Ваша правда, діти мої, — сказала Катерина, не показуючи вигляду, що розуміє почуття, які хвилювали їх обох. — Ваша правда, бо найменша нескромність цього дворянина може викликати страшенний скандал і згубити французьку принцесу! Досить якоїсь п'яної хвилини...

— Або хвастощів, — сказав Франсуа.

— Безперечно, безперечно, — сказав Карл, — але ми не можемо передати справу в суд, та й Анрію не згодиться скаржитись.

— Сину мій, — сказала Катерина, кладучи руку на плече Карлу і значливо натискаючи на нього, щоб звернути увагу короля на те, що вона мала запропонувати, — слухайте бо, що я вам скажу. Є злочин, і може бути скандал. Але таку ганьбу на королівську величність карають не за допомогою суддів та катів. Коли б ви були прості дворяни, мені не треба було б навчати вас, бо ви обоє відважні; але ви принци, вам не личить викликати на поєдинок якогось дрібного дворянинчика; розміркуйте, як помститись за себе, не принижуючи сану принца.

— Бодай би всі чорти подохли! — сказав Карл. — Ви маєте рацію, мамо, і я про це подумаю.

— Я допоможу вам, брате, — скрикнув Франсуа.

— А я, — сказала Катерина, скидаючи з себе сплетений з чорного шовку пояс, що тричі обвивав її стан і спадав кінцями до колін, — я виходжу і залишаю вам як мого представника цю річ.

І кинула пояс принцам до ніг.

— Ага! — сказав Карл. — Розумію.

— Цей пояс... — сказав д'Алансон, підіймаючи його.

— Кара й мовчання, — сказала Катерина переможним тоном. — Тільки, — додала вона, — не погано було б втягти в справу й Генріха.

І вийшла.

— Чорт візьми! — сказав д'Алансон. — Нема нічого легшого, і коли Генріх довідається, що жінка зрадила його... Отже, — додав він, звертаючись до короля, — ви приймаєте думку нашої матері?

— Від точки до точки, — сказав Карл, не думаючи, що стромляє тисячу кинджалів у серце д'Алансону. — Це не до вподоби буде Маргариті, але порадує Анрію.

Потім, прикликавши офіцера своєї гвардії, звелів попросити Генріха спуститись до нього, але, подумавши, сказав:

— Ні, ні, я сам піду до нього. А ти, д'Алансон, попередь д'Анжу і Гіза.

І, вийшовши з своїх апартаментів, пішов маленькими сходами, що вели на другий поверх і кінчались перед дверима Генріха.

VIII. Плани помсти

Генріх після добре витриманого допиту скористався з вільної хвилини і збіг до пані де Сов. Там він знайшов Ортона, який уже зовсім прийшов до пам'яті, але нічого не міг сказати йому, крім того, що якісь люди вдерлися до нього і що ватажок їх приголомшив його, ударивши ефесом шпаги по голові. За Ортона можна було не турбуватися. Катерина бачила його непритомним і думала, що він помер. Опритомнівши в момент, коли королева-мати вийшла, а капітан гвардії, посланий прибрати місце бою, ще не прийшов, він сховався в пані де Сов.

Генріх попросив Шарлотту переховати хлопця до одержання звісток від де Муї, який мусив незабаром написати йому з того місця, куди виїхав. Тоді він послав би Ортона з відповіддю до де Муї і, замість одного відданого чоловіка, міг би розраховувати на двох.

Склавши такий план, він вернувся до себе і віддався міркуванням, проходжаючись туди й сюди по кімнаті, аж раптом двері відчинились і увійшов король.

— Ваша величність! — скрикнув Генріх, кидаючись назустріч королю.

— Я самий... Справді, Генріх, ти чудесний хлопчина і я почуваю, що люблю тебе чимдалі більше.

— Сір, — сказав Генріх, — ваша величність надто добрі до мене.

— Тільки в тебе, Анрію, одна вада.

— Яка? Та, за яку ваша величність вже не раз мене докоряли, — сказав Генріх, — що я більше люблю полювання з псами, ніж полювання з соколами?

— Ні, ні, я не про це кажу, Анрію, я кажу про інше.

— Прошу вашу величність пояснити, про що йде мова, — сказав Генріх, який бачив з усмішки Карла, що король у доброму настрої, — і я подбаю позбутися цієї вади.

— Та от мати такі добрі очі, як у тебе, і не бачити добре.

— О, — сказав Генріх, — то в мене, може, короткозорість, сір?

— Гірше, Генріх, гірше, — ти сліпий.

— Ага, може бути, — сказав беарнець, — та тільки чи не трапляється мені це нещастя тоді, коли я заплющую очі?

— О, так! — сказав Карл. — З тебе станеться. В кожному разі, я прийшов відкрити тобі їх.

— Бог сказав: хай буде світ, і став світ. Ваша величність — представник бога на цьому світі, — отже, ви можете зробити на землі те, що бог зробив на небі: я слухаю.

— Коли Гіз сказав тобі вчора ввечері, що твоя жінка вирядилась на прогулянку в супроводі якогось дамського підлабузника, ти не схотів вірити!

— Сір, — сказав Генріх, — як повірити, щоб сестра вашої величності зробила такий

нерозумний вчинок?

— Коли він сказав тобі, що твоя жінка подалася на вулицю Клош-Персе, ти теж не схотів вірити!

— Як подумати, сір, щоб принцеса французька ризикнула публічна своєю репутацією?

— Коли ми обложили дім на вулиці Клош-Персе і я дістав собі срібним кухлем по плечу, д'Анжу — апельсиновий компот на голову, четвертину дичини в обличчя, бачив ти двох жінок і двох чоловіків?

— Я нічого не бачив, сір. Ваша величність повинні пригадати, що я допитував сторожа.

— Так, але я бачив.

— А, коли ваша величність бачили, це Інша річ.

— Так от, я бачив двох чоловіків і двох жінок. Ну, що ж! Я знаю тепер цілком певно, що одна з цих жінок була Марго, а один з чоловіків — пан де Ла Моль.

— Як же це! — сказав Генріх. — Коли пан де Ла Моль був на вулиці Клопі-Персе, то його не було тут.

— Ні, — сказав Карл, — ні, тут його не було. Але справа не в тому, хто був тут, про це дізнаються, коли цей йолоп де Морвель зможе говорити або писати. Справа в тому, що Марго тебе дурить.

— Ну! — сказав Генріх. — Не йміть віри наклепам.

— Я ж кажу тобі, що ти гірше, ніж короткозорий, ти сліпий, — чортова погибель! — повір мені хоч раз, упертий! Кажу тобі, що Марго тебе дурить, і ми цього вечора задавимо того, кого вона кохає.

Генріх аж підскочив з несподіванки і подивився на шурина застиглими очима.

— Ти не проти цього, по суті, — признайся, Генріх. Марго кричатиме, як сто тисяч ворон, але, їй-богу, тим гірше для неї. Я не хочу, щоб ти був нещасливий. Хай собі герцог д'Анжу дурить Конде, я заплющую очі, Конде мій ворог; але ти мій брат, більше ніж брат — мій друг.

— Але, сір...

— І я не хочу, щоб тебе кривдили, щоб з тебе знущались. Ти надто довго був посміховищем для всіх тих франтів, що приїждять з провінції підбирати у нас крихти та зводити наших жінок; хай вони забираються назад, — до всіх чортів! Тебе одурили, Анрію, це може трапитись з кожним; але ти матимеш, присягаюсь тобі, можливість чудово помститися, і завтра скажуть: тисяча чортів, видно, король Карл любить свого брата Анрію, коли звелів цієї ночі задавити пана де Ла Моля.

— Слухайте, сір, — сказав Генріх, — це річ справді вирішена?

— Вирішена, постановлена, кінчена; франтик не матиме, на що жалітись. Експедиція складається з мене, д'Анжу, д'Алансона і Гіза: король, два принци Франції і володарний герцог, не лічачи тебе.

— Як не лічачи мене?

— Так, і ти будеш.

— Я?

— Так, ти. Штрикни його за королівським звичаєм, поки ми давитимем.

— Сір, — сказав Генріх, — ви надто добрі до мене. Але як ви довідались?

— Е, чортів ріг! Здається, дурень вихвалявся. Він ходив до неї то в Лувр, то на вулицю Клош-Персе. Вони складали вірші вдвох; хотів би я побачити вірші цього франтика; пасторалі: Біон і Мосхус[95], Дафніс і Коридон![96] Гляди ж, візьми з собою добрий кинджал.

— Сір, — сказав Генріх, — коли поміркувати...

— Що?

— Ваша величність зрозумієте, що я не можу взяти участі в такій експедиції. Мені здається, що взяти в ній участь особисто мені не годилося б. Я надто зацікавлена в справі особа, щоб моє втручання не визнали за прояв люті. Ваша величність мститися за честь своєї сестри над фатом, що десь вихвалявся, зводячи наклеп на мою дружину, — це дуже натурально, і честь Маргарити — а я обстоюю її невинність, сір — не потерпить від цього; але якщо я сам візьму участь в справі, — це інша річ; моя участь перетворює акт правосуддя на акт помсти. Це буде вже не покарання, а вбивство; моя дружина стає не обмовленою, а винною.

— Чорт візьми, Генріх, твої слова просто золото! Я щойно казав це своїй матері; розум у тебе просто диявольський.

І Карл ласкаво подивився на зятя, що відповів на комплімент поклоном.

— Проте, — додав Карл, — ти задоволений, що тебе звільняють від цього франта?

— Усе, що ви робите, ваша величність, добре, — відповів король Наварський.

— Добре, я сам зроблю твоє діло; не турбуйся, воно буде зроблене не гірше.

— Я покладаюсь на вас, сір, — сказав Генріх.

— Тільки о котрій годині приходить він звичайно до твоєї дружини?

— Коло дев'ятої вечора.

— А йде від неї?

— До мого приходу, бо я ніколи не застаю його.

— Коло...

— Коло одинадцятої.

— Добре. Зайди сьогодні опівночі — справа буде кінчена.

І Карл, від душі стиснувши руку Генріху і запевнивши його ще раз в своїй приязні, вийшов, насвистуючи свою улюблену мисливську пісеньку.

— Чорти б його взяли! — сказав беарнець, слідкуючи за ним очима. — Я дуже помиляюсь, якщо все це чортовиння походить не від королеви-матері. Вона вже справді не знає, що й вигадати, щоб посварити таке добре подружжя, як я з моєю жінкою.

І Генріх почав сміятись, як він сміявся, коли ніхто не міг ні бачити, ні чути його.

Коло сьомої години вечора, в той же день, коли відбувалися всі ці події, вродливий молодий чоловік, щойно викупавшись у ванні, вищипував собі волоски і з задоволенням походжав, наспівуючи якусь пісеньку, перед дзеркалом в одній з кімнат Лувра.

Тут же, збоку від нього, спав чи, певніше, потягався на ліжку другий молодий

чоловік.

Один був наш друг Ла Моль, якому без його відома так багато приділяли уваги протягом дня і ще більше, може, тепер, а другий — його товариш Коконна.

Справді, гроза вибухнула навкруги нього так, що він не чув, як гуркотів грім, не бачив, як блискала блискавка. Вернувшись о третій годині ранку, він пролежав у ліжку до третьої години дня, напівсплячи, напівмріючи, будуючи замки на сипучому піску майбутнього; потім він устав, пробув годину у модній купальні, пообідав у метра Ла Гюр'єра і, вернувшись до Лувра, закінчував свій туалет перед тим, як іти з своїм звичайним візитом до королеви.

— І ти, кажеш, уже пообідав? — спитав у нього, позіхаючи, Коконна.

— Атож, і з чудовим апетитом.

— Чому не взяв мене з собою, егоїст?

— Ти спав так міцно, що я не хотів тебе будити. Але, знаєш? Ти повечеряєш замість обіду. Особливо не забудь спитати у метра Ла Гюр'єра анжуйського вина, що його він одержав цими днями.

— Добре?

— Спитай, більш нічого не скажу.

— А ти куди?

— Я? — сказав Ла Моль, здивований, що приятель; звертається до нього з таким запитанням. — Куди я? До королеви.

— Стривай, — сказав Коконна, — коли б мені піти у наш домок на вулиці Клош-Персе, я пообідав би вчорашніми рештками. Там є аліканте, що добре підсилює.

— Це було б нерозсудливо, друже мій Аннібал, після того, що сталося цієї ночі. До того ж, хіба ми не дали слова, що не вернемось ніколи самі. Передай мені плащ.

— Це правда, — сказав Коконна, — я забув. Але де в чорта твій плащ?.. А, ось де!

— Ні, це чорний, а я прошу червоний. Я більше подобаюсь королеві в червоному.

— А, слово честі, — сказав Коконна, оглянувшись на всі боки, — шукай сам, я не знаходжу.

— Як, — сказав Ла Моль, — ти не знаходиш? Де ж він?

— Ти його продав...

— Нащо? В мене ще застається шість екю.

— То візьми мій.

— Так... жовтий плащ на зеленому камзолі, я буду як папуга.

— Їй-богу, тобі не догодиш. Влаштовуйся, як сам знаєш.

В хвилину, коли Ла Моль, перетрусивши всю кімнату, почав був клясти злодіїв, що залазять навіть у Лувр, з'явився паж від герцога д'Алансона з славетним плащем.

— А! — скрикнув Ла Моль. — Ось він, нарешті!

— Ваш плащ, пане? — сказав паж. — Монсеньйор послав узяти його у вас, щоб з'ясувати відтінок його кольору, бо побився об заклад з приводу цього.

— Та я, — сказав Ла Моль, — питаю про нього тільки тому, що хочу вийти, а якщо його високість бажає задержати плащ...

— Ні, пане граф, все вже скінчено.

Паж вийшов. Ла Моль пристібнув плащ.

— Ну, — сказав Ла Моль, — що ж ти вирішив?

— Нічого не знаю.

— Знайду я тебе тут увечері?

— Як я можу сказати?

— Ти не знаєш, що робитимеш через дві години?

— Я знаю, що робитиму, але не знаю, що мені скажуть робити.

— Герцогиня де Невер?

— Ні, герцог д'Алансон.

— Справді, — сказав Ла Моль, — я помітив, що з деякого часу він виявляє до тебе велику прихильність.

— Так, — сказав Коконна.

— Щастя твоє забезпечене, — сказав, сміючись, Ла Моль.

— Пхе! — пустив Коконна. — Найменший принц!

— О, — сказав Ла Моль, — йому так хочеться стати найстаршим, що, може, небо зробить для нього таке чудо. Отже, ти не знаєш, де будеш увечері?

— Ні.

— То к чорту... або, краще, до побачення!

— Цей Ла Моль неможливий, — сказав Коконна. — Усе вимагає казати йому, де ти будеш? Хіба можна знати? До того ж мені, здається, хочеться спати.

І він знову ліг.

А Ла Моль подався до апартаментів королеви. У відомому вже нам коридорі він зустрів герцога д'Алансона.

— А, це ви, пане де Ла Моль? — сказав герцог.

— Так, монсеньйор, — відповів Ла Моль, шанобливо вітаючи його.

— Ви виходите з Лувра?

— Ні, ваша високість, я йду засвідчити свою пошану її величності королеві Наварській.

— О котрій годині вийдете ви від неї, пане де Ла Моль?

— Монсеньйор має дати мені накази?

— Ні, не зараз, але я матиму до вас справу сьогодні ввечері.

— О котрій годині?

— Між дев'ятою — десятою.

— Матиму честь з'явитись в цей час до вашої високості.

— Добре, я чекатиму вас.

Ла Моль уклонився і пішов своєю дорогою.

— У герцога, — подумав він, — бувають моменти, коли він блідий, як труп. Дивно.

І постукав у двері до королеви. Жільйона, що, здавалося, чекала його, провела його до Маргарити.

Маргарита була зайнята роботою, яка, здавалось, дуже втомила її. Перед нею

лежав папір, увесь списаний та покреслений, і том Ізократа[97]. Вона зробила Ла Молю знак, що хоче закінчити параграф; потім, дописавши, — на що знадобилось небагато часу, — вона кинула перо і попросила молодого чоловіка сісти коло неї. Ла Моль саяв. Ніколи він не був такий гарний, такий радісний.

— Грецька мова! — скрикнув він, скинувши оком на книгу. — Промова Ізократа! Що ви хочете робити з цим? О, а на цьому папері — латина: *Ad Sarmatiae legatos reginae Margaritae concio!*[98] Ви будете промовляти до цих варварів латинською мовою?

— Доведеться, — сказала Маргарита, — бо вони не знають французької.

— Але як же можете ви скласти відповідь, не чувши їх промови?

— Кокетка, більша ніж я, почала б запевняти вас, що вона імпровізує свої промови; але вас, мій Гіацинт, я не дуритиму такими запевненнями; мені заздалегідь прислали промову, і я складаю відповідь на неї.

— Посли незабаром мають прибути?

— Більше: вони вже прибули сьогодні вранці.

— Але ніхто про це не знає?

— Вони прибули інкогніто. Урочистий в'їзд відкладено, здається, на післязавтра. Зрештою ви побачите, — сказала Маргарита з задоволенням, але не без педантизму, — що складене сьогодні ввечері написано непоганою цicerонівською мовою. Проте, облишмо ці дрібниці. Поговоримо про те, що трапилось з вами.

— Зо мною?

— Так.

— Що ж зо мною трапилось?

— Ах, хоч ви й бадьоритесь, а таки трохи бліді.

— То це тому, що надто довго спав, — визнаю вину свою.

— Ну, ну, не фанфароньте, я все знаю.

— То, будь ласка, скажіть і мені, бо я нічого не знаю.

— Ну, відповідайте по ширості. Про що питала у вас королева-мати?

— Королева-мати у мене?! А вона мала зо мною говорити?

— Як! Ви не бачили її?

— Ні.

— І короля Карла?

— Ні.

— І короля Наварського?

— Ні.

— Але герцога д'Алансона бачили?

— Так, тільки що зустрівся з ним у коридорі.

— Що він сказав вам?

— Що дасть мені якісь накази між дев'ятою й десятою годиною вечора.

— І більш нічого?

— Нічого.

— Дивно!

— Що ж тут дивного, скажіть мені?

— Що ви не чули ні про що.

— Що таке трапилось?

— Трапилось те, що весь цей день ви висіли над безоднею.

— Я?

— Так, ви...

— З якої причини?

— Слухайте. Де Муї, несподівано захоплений цієї ночі в кімнаті короля Наварського, якого хотіли заарештувати, убив трьох чоловік і врятувався так, що помітили тільки славетний червоний плащ.

— Ну?

— Ну, цей червоний плащ, що раз уже призвів до помилки мене, призвів тепер і інших: на вас мають підозру, навіть обвинувачують вас у потрійному вбивстві. Сьогодні ранком вас хотіли арештувати, судити, — хто знає? — засудити, може, бо ви не сказали б, де ви були, щоб врятувати себе, — правда?

— Сказати, де я був! — скрикнув Ла Моль. — Скомпрометувати вас, вас, моя прекрасна королево! О, правда ваша, я пішов би на смерть з співом на устах, щоб не дати очам вашим пролити навіть однієї сльозинки.

— Бідний мій дворянине! — сказала Маргарита. — Я дуже плакала б!

— Як же розійшлася ця хмара?

— Здогадайтесь.

— Як мені знати?

— Був один тільки спосіб довести, що вас не було в кімнаті у короля Наварського.

— Який?

— Сказати, де ви були.

— Ну?

— Ну, я сказала.

— Кому?

— Матері.

— І королева Катерина...

— І королева Катерина знає, що ви мій коханець.

— О, пані, стільки зробивши для мене, ви можете всього вимагати від слуги вашого. Те, що ви зробили, Маргарита, прекрасне й величне! Життя моє належить вам!

— Сподіваюсь, бо я вирвала його у тих, хто хотів відібрати його в мене. Але тепер ви врятовані.

— І вами! — скрикнув молодий чоловік. — Моєю обожуваною королевою!

У цю мить почувся брязкіт, від якого вони здригнулися. Ла Моль з жаху кинувся назад. Маргарита, скрикнувши, завмерла і дивилася на розбиту шибку в вікні.

У шибку влетів камінь завбільшки з яйце і покотився по підлозі.

Ла Моль теж побачив розбиту шибку і зрозумів причину брязкоту.

— Який це нахаба? — скрикнув він і скочив до вікна.

— Стривайте, — сказала Маргарита, — до каменя, здається, щось прив'язано.

— Справді, — сказав Ла Моль, — ніби папір.

Маргарита нахилилась до каменя і зірвала згорнутий вузькою стьошкою тоненький папірець, що оперізував його посередині.

Папірець був прив'язаний шворкою, що звисала в розбите вікно надвір.

Маргарита відв'язала лист і прочитала.

— Нещасний! — скрикнула вона.

Вона подала папірець Ла Молю, що стояв блідий і нерухомий, як статуя Жаху.

Ла Моль з передчуттям, від якого серце його болісно стискалося, прочитав:

"Пана де Ла Моля дожидаються з довгими шпагами в коридорі, що веде до пана д'Алансона. Може, він визнає за краще вийти через це вікно і приєднатись до де Муї в Манті".

— Е, що там! — сказав Ла Моль, прочитавши. — Хіба їхні шпаги довші за мою?

— Ні, але їх, може, десять проти однієї.

— А хто той друг, що прислав нам цю записку? — спитав Ла Моль.

Маргарита взяла записку з рук молодого чоловіка і подивилась на неї гарячими очима.

— Рука короля Наварського! — скрикнула вона. — Коли він попереджає, значить небезпека певна. Тікайте, Ла Моль, тікайте, прошу вас.

— Як же мені тікати? — сказав Ла Моль.

— Через вікно, тут же сказано про вікно.

— Звеліть, королево моя, і я скочу в вікно, хоч би мені довелося двадцять разів розбитись, падаючи.

— Стривайте, стривайте, — сказала Маргарита, — до шворки, здається, прив'язане щось важке.

— Побачимо, — сказав Ла Моль.

І, витягнувши до себе те, що було причеплене до вірьовки, вони з невимовною радістю побачили сплетену з волосу й шовку драбинку.

— Ви врятовані! — скрикнула Маргарита.

— Це чудо небесне!

— Ні, це допомога короля Наварського.

А якщо це, навпаки, пастка? — сказав Ла Моль. — Якщо драбинка ця порветься в мене під ногами? Пані, хіба ви не признались сьогодні в коханні до мене?

Маргарита, в душі якої спалахнула була радість, знову зблідла смертельно.

— Ваша правда, — сказала вона, — це можливо.

І пішла до дверей.

— Що хочете ви робити? — скрикнув Ла Моль.

— Упевнитись сама, чи правда, що вас чекають у коридорі.

— Ні, ні і А якщо їх лють обернеться проти вас?

— Що посміють вони зробити принцесі французькій? Я жінка і принцеса крові, я двічі недоторкана.

Королева вимовила ці слова з такою гідністю, що Ла Моль зрозумів, що вона справді не ризикує нічим, і він мусить дати їй робити так, як вона сама знає.

Маргарита залишила Ла Моля під охороною Жільйони, давши йому волю, залежно від подій, тікати чи дожидатись, поки вона вернеться, і пішла коридором, що мав відгалуження до бібліотеки та кількох приймальних зал, а кінцем виходив до апартаментів короля і королеви-матері, а також до тих потайних сходів, які вели до герцога д'Алансона і Генріха. Хоч не було ще й дев'ятої години вечора, а всі вогні були вже погашені, і в коридорі було темно, тільки зза повороту падало бліде світло. Королева Наварська йшла вперед рішучими кроками; та не встигла вона пройти третину коридору, як почула тихий шепіт; приглушені голоси надавали йому таємничого й жахливого значення. Але розмова враз стихла, ніби її припинено якимсь владним наказом, і все знову завмерло в пітьмі; бліде світло стало ще ніби блідішим.

Маргарита йшла своєю дорогою, ступаючи прямо назустріч небезпеці, якщо вона існувала. На вигляд вона була спокійна, хоч стиснуті руки виявляли страшне нервове напруження. Чим далі йшла вона вперед, похмура тиша збільшувалась, і якась тінь, ніби тінь руки, заслонила тремтяче і невірне світло.

Раптом, коли вона підійшла до повороту коридору, якийсь чоловік ступив два кроки вперед, відслонив позолочений свічник, що освітив його, і сказав:

— Ось він!

Маргарита побачила прямо перед собою брата свого Карла. Ззаду за ним стояв з шовковим шнурком у руках герцог д'Алансон. В глибині, в пітьмі, вимальовувались ще дві тіні, одна поруч одної, на які падав тільки відблиск від голих шпаг, що були у них в руках.

Маргарита охопила всю картину одним поглядом. Вона зробила над собою неймовірне зусилля і, сміючись, відповіла Карлу:

— Ви хотіли сказати: ось вона, сір!

Карл зробив крок назад. Інші всі завмерли нерухомі.

— Ти, Марго! — сказав він. — Куди ти йдеш в такий час?

— В такий час?! — сказала Маргарита. — Хіба так пізно?

— Я питаюсь у тебе, куди ти йдеш?

— За книгою промов Цицерона, яку я, здається, лишила в матері.

— Без світла?

— Я думала, що в коридорі видно.

— Ти йдеш від себе?

— Так.

— Що ти робиш?

— Готую промову польським послам. Адже завтра має відбутись рада, і ухвалено, щоб кожен подав свою промову вашій величності.

— У тебе нема нікого, хто допомагав би тобі в складанні?

Маргарита зібрала всі свої сили.

— Так, брате, — сказала вона, — пан де Ла Моль. Він дуже вчений.

— Такий вчений, — сказав герцог д'Алансон, — що я попросив його, коли він закінчить з вами, сестро, прийти допомогти мені, бо я не маю вашого знання.

— І ви його дожидаєтесь? — сказала Маргарита найнатуральнішим тоном.

— Так, — нетерпляче сказав д'Алансон.

— Коли так, — сказала Маргарита, — я зараз пришлю вам його, брате, бо ми вже закінчили.

— А ваша книга?

— Я пошлю по неї Жільйону.

Брати зробили один одному знак.

— Ідіть, — сказав Карл, — а ми знов підемо обходом.

— Обходом! — сказала Маргарита. — Чого ви шукаєте?

— Червоного чоловічка, — сказав Карл. — Хіба ви не знаєте, що червоний чоловічок ходить по старому Лувру? Брат мій д'Алансон каже, що бачив його, і ми пішли шукати.

— Щасливого полювання, — сказала Маргарита і пішла, оглядаючись назад. Вона побачила, як чотири тіні схилились одна до одної на стіні коридору, ніби радячись між собою.

За секунду вона була коло дверей свого приміщення.

— Відчини, Жільйона, — сказала вона, — відчини.

Жільйона відчинила.

Маргарита вскочила в приміщення і побачила Ла Моля, що чекав там спокійно, але з шпагою в руці.

— Тікайте, — сказала вона, — тікайте, не гаючи й хвилини. Вони ждуть вас у коридорі, щоб убити.

— Ви наказуєте? — сказав Ла Моль.

— Я бажаю цього. Нам треба розлучитись, щоб побачитись знову.

Поки Маргарита ходила, Ла Моль прив'язав драбинку до віконних ґрат і ступив на неї; але перш ніж поставити ногу на першу щабліну, ніжно поцілував руку королеви.

— Якщо ця драбинка пастка і я вму за вас, Маргарита, не забудьте вашої обіцянки.

— Це не обіцянка, Ла Моль, це присяга. Не бійтесь нічого. До побачення.

І Ла Моль, підбадьорений словами Маргарити, не зліз, а зслизнув по драбинці.

В ту же мить застукали в двері.

Маргарита проводжала Ла Моля очима в його небезпечній подорожі і повернулась тільки тоді, коли упевнилась, що ноги його торкнулися землі.

— Пані, — сказала Жільйона, — пані!

— Що? — спитала Маргарита.

— Король стукає в двері.

— Відчиніть.

Жільйона відчинила.

Чотири принци, певне, втративши терпіння, стали на порозі.

Карл увійшов.

Маргарита, з усмішкою на устах, пішла назустріч братові.

Король скинув бистрим поглядом навколо себе.

— Чого ви шукаєте, брате? — спитала Маргарита.

— Але, — сказав, Карл, — я шукаю... шукаю... от, ріг бичачий! Шукаю пана де Ла Моля.

— Пана де Ла Моля?

— Так. Де він?

Маргарита взяла брата за руку і підвела до вікна.

В цю мить двоє вершників промчали повним галопом, об'їжджаючи дерев'яну башту.

Один з них зняв з себе шарф і вимахував у темряві ночі білим шовком на знак прощання: це були Ла Моль і Ортон.

Маргарита показала на них пальцем Карлу.

— Ну, — спитав король, — що це значить?

— Це значить, — відповіла Маргарита, — що пан герцог д'Алансон може сховати свою шворку в кишеню, а панове д'Анжу і де Гіз свої шпаги в піхви, бо пан де Ла Моль не піде цієї ночі коридором.

ІХ. Атріди

Вернувшись до Парижа, Генріх д'Анжу не мав ще змоги вільно побачитися з своєю матір'ю Катериною, у якої він, як відомо, був улюбленим сином.

Для нього це побачення було не пустим тільки обов'язком етикету, не тяготним церемоніалом, а виконанням приємного обов'язку, що його відчуває син, який хоч і не має любові до матері, але певен, що вона його ніжно любить.

Справді, Катерина найбільше любила цього сина, може за його відважність, може за красу, — бо Катерина була не тільки мати, алей жінка, — може, нарешті, за те, що Генріх д'Анжу, якщо вірити деяким скандальним хронікам, нагадував флорентійці щасливі часи її таємничих любовних пригод.

Катерина сама лише знала про поворот д'Анжу до Парижа, а Карл ІХ так і не знав би про це, якби випадок не звів їх перед готелем де Конде в момент, коли д'Анжу виходив звідти. Карл дожидав його тільки на другий день, і Генріх д'Анжу сподівався приховати від нього ті два свої кроки, заради яких він прискорив прибуття до Парижа на день: побачення з прекрасною Марією де Клев, принцесою де Конде, і нараду з польськими послами.

З приводу останнього кроку, про який Карл нічого не знав, герцог д'Анжу і мав розмовляти з матір'ю, і читач, що, як і Генріх Наварський, помилявся, певне, відносно цього кроку, багато що з'ясує собі з цієї розмови.

Коли давножданий герцог д'Анжу увійшов до матері, Катерина, звичайно така холодна й стримана, Катерина, що після від'їзду свого улюбленого сина обнімала з таким захватом тільки Коліньї напередодні його смерті, відкрила обійми перед дитиною свого кохання і притиснула його до грудей з поривом материнської любові, яка, на

диво, ще збереглась у цьому висохлому серці.

Потім вона віддалила його від себе, подивилась на нього і знову пригорнула до грудей.

— Ах, пані, — сказав він, — коли небо дає мені втіху обняти без свідків свою матір, потіште найнещаснішу в світі людину.

— Ну, боже мій! Люба моя дитино! — скрикнула Катерина. — Що з вами трапилось?

— Нічого такого, чого б ви не знали, мамо. Я кохаю, мене кохають; але це кохання є моє нещастя.

— Поясніть, сину, — сказала Катерина.

— Ах, мамо... посли, від'їзд.

— Так, — сказала Катерина, — посли прибули, з від'їздом треба поспішати.

— З ним нема чого поспішати, мамо, але брат його прискорює. Він ненавидить мене; я ставлю його в тіні, він хоче позбутись мене.

Катерина засміялась.

— Даючи вам трон, нещасний коронований бідолахо!

— О, це не має значення, мамо! — відповів Генріх сумовито. — Я не хочу їхати. Я, французький принц, вихований у витончених звичаях, коло найкращої матері, коханий найвродливішою жінкою в світі, я піду туди, в ті сніги, на край світа поволі вмирати серед грубих людей, що пиячать з ранку до ночі і міряють вартість свого короля, як міряють вартість бочки, тобто скільки в нього може влізти. Ні, мамо, я не хочу їхати, я вмру!

— Скажіть, Генріх, — сказала Катерина, стискаючи синові обидві руки, — чи це справжня причина?

Генріх спустив очі, ніби не наслідуючись навіть матері відкрити те, що робилося в його серці.

— Чи нема іншої, — спитала Катерина, — не такої романтичної, але більш слушної, політичної?

— Не моя вина, мамо, коли ця думка опанувала мій розум і займає в ньому, може, більше місця, ніж повинна б займати. Але чи не самі ви казали мені, що гороскоп, складений при народженні брата Карла, засудив його на ранню смерть?

— Так, — сказала Катерина. — Але гороскоп може помиляться, сину. Я сама думаю тепер, що всі ці гороскопи неправдиві.

— Але ж в його гороскопі говориться про це?

— Гороскоп його говорить про чверть віку; але не говорить, чи це стосується років його життя чи років царювання.

— Ну, мамо, зробіть так, щоб я залишився. Братові майже двадцять чотири роки: за рік питання вирішиться.

Катерина глибоко замислилась.

— Так, правда, — сказала вона, — було б найкраще, коли б могло бути так.

— О, подумайте, мамо, — скрикнув Генріх, — яке нещастя для мене проміняти французьку корону на польську. Мучитись там думкою, що я міг би бути королем в

Луврі, серед цього елегантного й освіченого двору, коло найкращої в світі матері, поради якої зняли б з мене половину праці й втоми і яка, звикши ділити з батьком моїм державний тягар, не зреклася б поділити його й зо мною! Ах, мамо! Я був би великим королем!

— Ну, ну, люба дитино, — сказала Катерина, що завжди плекала найсолодшу надію на таке майбутнє, — не впадайте в розпач. А ви самі не подумали, яким би способом полагодити справу?

— О, звичайно, так, і саме для того я прибув на два чи три дні раніш, ніж мене дожидали, даючи братові Карлу волю думати, що я зробив це заради пані де Конде; потім я виїхав назустріч Ласко, найголовнішому з послів, познайомився з ним, при першому ж побаченні зробив усе, що міг, щоб стати йому ненависним і, сподіваюсь, добився цього.

— Ах, люба моя дитино, — сказала Катерина, — це погано. Інтереси Франції треба ставити вище за свої дрібні невдоволення.

— Мамо, чи ж в інтересах Франції, щоб, на випадок якого нещастя з моїм братом, королем став герцог д'Алансон або король Наварський?

— О, король Наварський, ніколи, ніколи, — промурмотіла Катерина, і чоло її вкрилося хмарою турботи, яка з'являлась щоразу, коли перед нею ставало це питання.

— Слово честі, — провадив Генріх, — брат д'Алансон вартий не більше від нього і не більше від нього любить вас.

— Ну, — сказала Катерина, — що сказав Ласко?

— Ласко завагався сам, коли я почав домагатись, щоб він просив аудієнції. О, коли б він міг написати у Польщу, знищити це обрання!

— Безумство, сину, безумство... що сейм ухвалив, те святе.

— А чи не можна б примусити цих поляків обрати замість мене брата?

— Це якщо не неможливо, то принаймні важко, — відповіла Катерина.

— Однаково! Пробуйте, намагайтесь, говоріть з королем, мамо. Звертайте все на моє кохання до пані де Конде; кажіть, що я божевільний, що я втратив від неї розум. Адже він бачив мене, коли я виходив з готелю принца де Конде з Гізом, який служить мені, як добрий друг.

— Так, щоб скласти лігу[99]. Ви цього не бачите, а я бачу.

— Знаю, мамо, знаю, але поки що я користуюся ним. Ех, чи не наше щастя, коли людина служить нам, служачи собі?

— А що сказав король при розмові з вами?

— Він, здається, повірив тому, що я говорив, тобто що мене привело в Париж кохання.

— А він не питався у вас про решту ночі?

— Питався. Але я вечеряв у Нантуйльє, де наробив скандалу, щоб про це розійшлася поголоска і щоб король не мав сумніву, що я там був.

— То він не знає, що ви були у Ласко?

— Нічого.

— Добре, тим краще. Я спробую говорити за вас, дорогий сину, але ви знаєте, що ніщо не впливає на цю грубу натуру.

— О, мамо, мамо, яке було б щастя, коли б я залишився! Я любив би вас ще більше, ніж люблю, якщо це можна!

— Якщо ви залишитесь, вас ще пошлють на війну.

— О, нехай, аби мені не покидати Франції.

— Вас уб'ють.

— Від ран не вмирають, мамо... вмирають від скорботи, від туги. Але Карл не дозволить мені залишитись: він ненавидить мене.

— Він почував ревності до вас, прекрасний мій переможцю; хто вам велить бути відважним і щасливим? Чому вам ледве двадцять років, а ви вже виграєте бої, як Александр і Цезар? Але поки що не звіряйтесь нікому, удавайте, що ви покірний, підлещуйтесь до короля. От сьогодні буде приватне зібрання, на якому будуть читатись і обговорюватись промови, що мають бути виголошені на церемонії. Удавайте з себе короля польського, а я подбаю про все інше. До речі, як ваша вчорашня експедиція?

— Не вдалася, мамо. Франтика попередили, і він вилетів у вікно.

— Ну, — сказала Катерина, — дізнаюся ж я колись, який злий геній розладновує всі мої плани... Поки що я ще не певна, але... лихо йому.

— Отже, мамо?... — сказав герцог д'Анжу.

— Дайте мені полагодити справу.

І вона ніжно поцілувала Генріха в очі, випроваджуючи з свого кабінету.

Незабаром до королеви зібрались принци королівського дому. Карл був у доброму настрої, бо сміливість сестри Марго більш потішила його, ніж розгнівила; він не мав, справді, почуття злоби проти Ла Моля і дожидав його в коридорі з певним запалом тільки тому, що це нагадувало полювання з засідки.

Д'Алансон, навпаки, був пригнічений. Відраза, яку він завжди відчував до Ла Моля, перетворилась в ненависть, коли він довідався, що сестра любить Ла Моля.

Маргарита була замислена й насторожена. Вона мала що і згадувати, і пильнувати.

Польські послы прислали текст промов, що їх мали виголосити.

Маргарита, якій не було й слова сказано про вчорашню подію, ніби її й зовсім не було, прочитала промови, і кожен, крім Карла, пояснив, що він хоче сказати. Карл дав Маргариті волю відповідати, як вона хоче. До вибору висловів у промові д'Алансона він був дуже суворий; до промови ж Генріха д'Анжу поставився більш, ніж недоброзичливо: він лютував, усе виправляючи та переробляючи.

Засідання це не спричинилося до будь-якого гострого вибуху, але викликало глухе роздратування в учасників.

Генріх д'Анжу, якому треба було майже зовсім переробити свою промову, вийшов, щоб узятися за роботу. Маргарита, що не мала звісток від короля Наварського з того часу, як він кинув записку в розбиту шибку, вернулась в своє приміщення, сподіваючись, що він прийде до неї.

Д'Алансон, прочитавши вагання в очах брата свого д'Анжу і помітивши, як він і

мати зирнулися між собою значливим поглядом, пішов до себе міркувати над тим, в чому тут нова інтрига. Нарешті, Карл пішов до кузні закінчувати мисливський спис, але його зупинила Катерина.

Карл не мав сумніву, що зустріне в матері опір своїй волі; він зупинився, пильно подивився і сказав:

— Ну, чого вам ще треба?

— Сказати останнє слово, сир. Ми забули про це слово, а проте воно має певну вагу. На який день призначаємо ми прилюдне засідання?

— А, це правда, — сказав король, сідаючи знову, — поговорімо, мамо. Ну, а на коли думали б ви призначити?

— Я гадала, — сказала Катерина, — що в самому мовчанні вашої величності, в удаваній забутливості було щось глибоко розраховане.

— Ні, — сказав Карл, — чому це, мамо?

— Тому, — додала дуже лагідно Катерина, — що не треба, здається мені, сину, щоб поляки бачили, що ми так жадібно біжимо за цією короною.

— Навпаки, мамо, — сказав Карл, — вони поспішали, прискореними переїздами їдучи сюди з Варшави... Пошана за пошану, ввічливість за ввічливість.

— Ваша величність, може, маєте рацію з одного боку, а я тим часом не помиляюсь з другого. Отже, ваша думка, що треба прискорити прилюдне засідання?

— Так, слово честі, мамо. Чи не така часом і ваша?

— Ви знаєте, що у мене немає інших думок, крім спрямованих до вашої слави; отже, скажу вам, я боюсь, щоб ви, поспішаючись так, не дали приводу обвинуватити вас, ніби ви хочете скористатися з нагоди і звільнити французький королівський дім од витрат, які накладає на нього брат ваш, але які, без сумніву, він поверне йому славою й відданістю.

— Мамо, — сказав Карл, — при від'їзді з Франції я так багато обдарую брата, що ніхто не насмілиться навіть подумати про те, чого ви боїтеся.

— То я здаюсь, — сказала Катерина, — коли ви маєте такі добрі відповіді на мої зауваження... Але щоб достойно прийняти цей войовничий народ, що судить про могутність держави по зовнішніх ознаках, вам треба виставити напоказ значну кількість війська, а я не думаю, щоб його досить було в Іль-де-Франсі[100].

— Вибачте, мамо, я передбачав це і заздалегідь приготувався. Я викликав два батальйони з Нормандії, один із Гієнни, вчора прибув з Бретані загін лучників, легка кіннота, розташована в Турені, буде в Парижі в кінці дня, і в той час, як гадають, що я маю ледве чотири полки, у мене наготові коло двадцяти тисяч чоловік.

— А! — здивовано сказала Катерина. — То вам бракує тільки одного, але це вам добудуть.

— Чого?

— Грошей. Гадаю, що у вас їх не надто багато.

— Навпаки, пані, навпаки, — сказав Карл IX. — У мене чотирнадцять сотень тисяч екю в Бастилії, власна скарбниця моя цими днями нараховувала вісімсот тисяч екю,

вони лежать у мене в льохах у Луврі, та ще, на випадок потреби в грошах, Нантуйльє держить в моєму розпорядженні триста тисяч екю.

Катерина здригнулась, бо досі знала Карла жорстоким і гнівливим і ніколи не знала передбачливим.

— От як, — сказала вона, — ваша величність думаєте про все, це дивна річ, і аби тільки кравці, гаптувальниці та ювеліри не затримали, ваша величність зможете призначити засідання менше як за шість тижнів.

— Шість тижнів! — скрикнув Карл. — Кравці, гаптувальниці та ювеліри працюють з того дня, як ми дізналися про обрання брата, мамо. При крайній потребі усе може бути готове на сьогодні; а напевне — за три-чотири дні.

— О, — промурмотіла Катерина, — ви поспішили ще більше, ніж я гадала, сину.

— Пошана за пошану, я вже сказав вам.

— Добре. Отже, пошана, проявлена до французького королівського дому, вам приємна, — так?

— Звичайно.

— І бачити французького принца на польському престолі ваше найдорожче бажання?

— Звісно, так.

— Отже вас цікавить самий факт, а не людина, і хто б не був той, що царюватиме там...

— Ні, ні, мамо! Не сходьмо з пункту, на якому стоїмо! Поляки добре вибрали. Вони сміливі й дужі. Вони войовнича нація, народ-солдат, і за короля беруть собі полководця, — це логічно, чорт візьми! — д'Анжу їм саме годиться: герой Жарнака і Монконтур підходить їм, як рукавичка... Кого ви хочете, щоб я їм послав? Д'Алансона? Страхополох! Доброї думки були б вони про Валуа!.. Д'Алансон! Він утік би при першому ядрі, що просвистіло б йому повз вуха, а Генріх д'Анжу — людина бойова, завжди з шпагою в руці, завжди йде вперед, чи пішки, чи на коні!.. Сміливець! Коле, жене, б'є, вбиває! От для них людина — мій брат д'Анжу, вояка, він примусить їх битись з ранку до ночі, від першого до останнього дня року. Він пити нездатний — це правда, але він без вагання дасть їм убивати, от і все. Він буде там у своїй сфері, наш дорогий Генріх! Ну! Ну! На поле бою! Гриміть, труби й барабани! Хай живе король! Хай живе переможець! Хай живе генерал! Його прославлять імператором тричі на рік! Це буде чудово для французького королівського дому і для честі Валуа... Його, може, вб'ють, — але, чорт візьми, це буде славна смерть!

Катерина здригнулася, і в очах її блиснула іскра.

— Скажіть просто, — крикнула вона, — що ви хочете відсторонити Генріха д'Анжу, скажіть, що ви не любите свого брата!

— Ха, ха, ха! — розсміявся Карл нервовим сміхом. — Ви здогадались, що я хочу його відсторонити? Ви здогадались, що я не люблю його? А коли б воно й так, то що? Любити брата? За що мені любити його? Ха, ха, ха! Може й вам хотілось би сміятись?

І в міру того, як він говорив, його бліді щоки загорались гарячковим рум'янцем.

— А він мене любить? Ви мене любите? Хіба є хто-небудь, хто любив би мене, крім моїх собак, Марії Туше та моєї мамки? Ні, ні, я не люблю брата, я люблю тільки себе, — чуєте ви? І не бороню братові чинити так само, як я чиню.

— Сір, — сказала Катерина, теж почавши хвилюватись, — ви відкрили мені своє серце, отже треба й мені відкрити вам своє. Ви дієте, як король слабкий, як монарх, оточений лихими радниками; ви відсилаєте вашого другого брата, природну підпору трону, людину, в усіх відношеннях гідну бути вашим престолонаступником, в разі якби з вами що трапилось, і залишаєте корону вашу без наслідника, бо д'Алансон, як ви самі сказали, молодий, нездатний, слабкий, більше ніж слабкий — боягуз... А беарнець підкопується ззаду, чуєте ви?

— Е, бодай би всі чорти подохли! — скрикнув Карл. — Що мені до того, що буде, коли мене не буде? Беарнець підкопується під мого брата, кажете? Хвіст бичачий! Тим краще!.. Я сказав, що нікого не люблю... Я помиливсь, я люблю Анрію. Так, я люблю його, доброго Анрію: у нього вигляд щирий, рука гаряча, тим часом як навколо себе я бачу тільки облудні очі і торкаюсь до холодних рук. Він нездатний зрадити мене, в цьому я ладен записатися. До того ж я повинен відкупити кривду: у нього отруїли матір, — бідний хлопець! — і я чув, що це зробили члени моєї сім'ї. Я, проте, здоровий. Але якби б я захворів, я прикликав би його, не відпускав би його від себе, все приймав би тільки з його рук, і коли б умер, я зробив би його королем Франції і Наварри... І, присягаюсь папським черевом, він не сміявся б з моєї смерті, як зробили б мої брати, він плакав би або, принаймні, зробив би вигляд, що плаче.

Коли б перед ногами Катерини впала блискавка, вона менше вжахнула б її, ніж ці слова.

Катерина стояла вражена, дивлячись на Карла дикими очима. Потім, по кількох секундах мовчанки, скрикнула:

— Генріх Наварський! Генріх Наварський — король Франції в порушення прав моїх дітей! Ах, свята мадонно! Побачимо! То для цього ви хочете відсторонити мого сина?

— Вашого сина... А я хто? Син вовчиці, як Ромул![101] — скрикнув Карл, тремтячи від гніву і блискаючи очима. — Вашого сина! Ваша правда, король Франції не ваш син, король Франції не має братів, король Франції не має матері, король Франції має тільки підданих. Королю Франції не треба почуттів, він має волю.

Йому не треба, щоб його любили, він хоче, щоб йому корились.

— Сір, ви погано витлумачили мої слова: я назвала моїм сином того, хто має мене покинути. Я люблю його в цей момент більше, бо в цей момент я більше боюсь утратити його. Хіба це злочин, коли мати бажає, щоб її дитина не покидала її?

— Але кажу вам, що він вас покине, я кажу вам, що він покине Францію, що він поїде в Польщу, і не далі, як через два дні; а якщо ви додасте ще хоч слово, це буде завтра; а якщо ви не схилите чоло, не перестанете грозити очима, я задавлю його сьогодні ввечері, як ви хотіли, щоб учора задавили коханця вашої дочки. Але я не випущу його з рук, як ми випустили Ла Моля.

Під цією погрозою Катерина схилила чоло, але майже зараз підняла його знову.

— Ах, бідна дитина! — сказала вона. — Брат хоче тебе вбити. Але не турбуйся, мати твоя захистить тебе.

— А, на мене похваляються! — скрикнув Карл. — Ну, що ж! Присягаюсь кров'ю христовою, він умре, не сьогодні ввечері, а зараз, в цю хвилину. Гей, зброю! Кинджал! Ніж!.. Ах!

І Карл, безпорадно скинувши очима навколо себе, щоб знайти те, чого він хотів, помітив невеликий кинджал, який мати носила коло пояса, кинувся до неї, вирвав його з шагреневої, оздобленої срібними прикрасами піхви і вискочив з кімнати, щоб заколоти Генріха д'Анжу там, де його знайде. Але коли він вибіг у вестибюль, надмірно напружені сили враз покинули його; він простяг руку, впустив гостру зброю, що ввіткнулася в підлогу, скрикнув жалісним криком, поточився і впав на підлогу.

З рота його і з носа потекла кров.

— Ісусе! — мовив він. — Мене вбивають. До мене! До мене!

Катерина, що кинулась слідом за ним, бачила, як він упав; з хвилину вона дивилась нерухомо, потім, отямившись, спонукувана не любов'ю матері, а трудністю становища, відчинила двері з криком:

— Королю недобре! На поміч! На поміч!

На її крики навколо молодого короля стовпилися слуги, офіцери, придворні. Але поперед усіх прибігла жінка, розштовхала юрбу й підвела Карла, що був блідий, як труп.

— Мене вбивають, мамко, мене вбивають, — бурмотів король, обливаючись потом і кров'ю.

— Тебе вбивають, мій Карл! — скрикнула жінка, оглянувши всіх таким поглядом, що навіть Катерина відступила назад. — Хто тебе вбиває?

Карл випустив тихий стогін і знепритомнів.

— А, — сказав медик Амбруаз Паре, по якого в ту ж хвилину послали — а, король занедужав серйозно.

— Тепер, волею чи неволею, — сказала сама собі Катерина, — а йому доведеться відкласти.

І, залишивши короля, пішла до свого другого сина, що з нетерплячкою чекав у молільні результатів цієї, такої важливої для нього розмови.

Х. Гороскоп

Катерина, вийшовши з молільні, куди вона ходила переказати Генріху д'Анжу про все, що трапилось, знайшла у себе в кімнаті Рене.

Після візиту до крамниці на мосту Сен-Мішель королева ні разу не бачилася з астрологом; тільки напередодні вона написала йому, і по її записці Рене з'явився до неї.

— Ну, — спитала його королева, — бачили ви його?

— Так.

— Як його здоров'я?

— Кращає потроху.

— Може він говорити?

— Ні, шпага перерізала горло.

— Я сказала вам, щоб ви змусили його написати.

— Я пробував, він теж силкувався, але рука його могла накреслити лише кілька майже зовсім нерозбірних літер, потім він знепритомнів: шийна вена розрізана, і кровотеча позбавила його всіх сил.

— Бачили ви ті літери?

— Ось вони.

Рене витяг з кишені папір і подав Катерині; вона швидко розгорнула його.

— М і О[102], — сказала вона. — Чи не був це справді Ла Моль і чи не була комедія, яку зіграла Маргарита, тільки способом відвести підозри?

— Пані, — сказав Рене, — якщо мені дозволено висловити свою думку в справі, в якій ваша величність не зважаєтесь з певністю сформулювати свою, я сказав би, що пан де Ла Моль надто закоханий, щоб серйозно займатися політикою.

— Ви гадаєте?

— Так, і закоханий він в королеву Наварську надто сильно, щоб віддано служити королю, бо справжнього кохання без ревнощів не буває.

— А ви гадаєте, що він цілком закоханий?

— Певний того.

— Він звертався за допомогою до вас?

— Так.

— І прохав у вас приворотного зілля?

— Ні, ми ворожили над восковою фігуркою.

— Кололи в серце?

— Кололи в серце.

— І та фігурка не знищена?

— Так.

— У вас вона?

— У мене.

— Цікаво знати, — сказала Катерина, — чи справді ці кабалістичні спроби дають той ефект, який їм приписується?

— Ваша величність можете судити про це краще від мене.

— Королева Наварська кохає пана де Ла Моля?

— Вона кохає його так, що ладна погубити себе заради нього. Учора вона врятувала його від смерті, ризикуючи своєю честю й життям. Ви самі бачите, пані, і все ще сумніваєтесь.

— В чому?

— В науці.

— Бо наука мене зрадила, — сказала Катерина, пильно дивлячись на Рене, що якнайкраще витримав її погляд.

— В чому?

— О, визнаєте, що я хочу сказати; принаймні, вчений, як не наука.

— Не знаю, про що ви кажете, пані, — відповів флорентієць.

— Ваші парфуми втратили свій запах, Рене?

— Ні, коли вживаю їх я, а якщо вони переходять через інші руки, може бути...

Катерина посміхнулась і похитала головою.

— Ваш опіат чудово діє, Рене, — сказала вона, — уста у пані де Сов свіжіші й червоніші, ніж будь-коли досі.

— Не мій опіат треба з цим вітати, пані, бо баронеса де Сов, користуючись правом кожної гарненької жінки бути капризною, не говорила мені більше про цей опіат, а я, після зауваження вашої величності, визнав за краще не посилати його більше. Коробочки ще й досі всі в мене, як ви їх тоді залишили, тільки одна зникла, — не знаю, хто її взяв і що хотів з нею робити.

— Добре, Рене, — сказала Катерина, — може потім ми поговоримо про це, а поки що будемо говорити про інше.

— Слухаю, пані.

— Що треба, щоб визначити, скільки житиме якась особа?

— Перш за все, треба знати день її народження, вік її і під яким знаком з'явилась вона на світ.

— А ще що?

— Мати її кров і волосся.

— І якщо я принесу вам її кров і волосся, скажу, під яким знаком вона з'явилась на світ, скажу вік її і день народження, ви скажете мені приблизно час її смерті?

— Так, з наближенням до кількох днів.

— Добре. Я маю її волосся і подбаю про решту.

— Особа ця народилася вдень чи вночі?

— В п'ять годин двадцять три хвилини вечора.

— Будьте завтра у мене о п'ятій годині; дослід треба зробити точно в час її народження.

— Добре, — сказала Катерина, — ми будемо.

Рене уклонився і вийшов, не показавши, що почув слова "ми будемо", які означали, що Катерина, всупереч своїм звичкам, мала прийти не сама.

Другого дня, удосвіта, Катерина пішла до Карла. Опівночі вона послала довідатись про його здоров'я, і їй відповіли, що метр Амбруаз Паре коло нього і збирається кинути йому кров, якщо нервові збудження не стихне.

Тремтячи уві сні, блідий від утрати крові, Карл спав на плечі своєї вірної мамки, яка, прихилившись до його ліжка, протягом трьох годин не міняла пози, боячись потривожити спокій своєї любшої дитини.

Легка піна час від часу з'являлась на губах хворого, і мамка втирала її тонкою вишиваною батистовою хусткою. В головах лежала хустка, вся в великих плямах крові.

Катерина думала спершу взяти собі цю хустку, але зміркувала, що кров на ній,

змішана з слиною, не матиме, може, потрібної сили, і спитала у мамки, чи кидав лікар слабому кров, як збирався. Мамка відповіла, що кидав, і кровотеча була така сильна, що Карл двічі знепритомнів.

Королева-мати, що розумілася дещо на медицині, як усі принцеси того часу, звеліла показати їй кров; зробити це було не важко, бо медик розпорядився приховати кров, бажаючи зробити свої дослід.

Кров стояла в мисці в кабінеті, поруч з опочивальнею. Катерина пішла туди подивитись на кров, налила червоної рідини в невеличку пляшечку, яку нарочито принесла з собою, і вернулася назад, ховаючи в кишенях пальці, кінці яких могли викрити профанацію, яку вона щойно вчинила.

В момент, коли вона знов з'явилася на порозі кабінету, Карл розплющив очі; поява матері вразила його. Тоді, пригадуючи, немов уві сні, усі свої позначені злостивістю думки, він сказав:

— А, це ви, пані? Добре, оповістіть вашого улюбленого синка, вашого Генріха д'Анжу, що це буде завтра.

— Любий Карл, — сказала Катерина, — це буде в той день, в який ви бажаєте. Заспокойтесь і засніть.

Карл, немов би слухаючись її поради, справді заплющив очі, а Катерина, давши свою раду, як це роблять звичайно, щоб потішити хворого або дитину, вийшла з кімнати. Але тільки вона вийшла і ледве зачинились за нею двері, Карл раптом підвівся і голосом, глухим від припадку, що ще не минувся, крикнув:

— Канцлера! Печать, двір!.. Сказати всім з'явитись до мене!

Мамка з ніжним насильством притиснула голову короля до свого плеча і, щоб приспати, почала заколисувати його, як колишуть дитину.

— Ні, ні, мамко, я не спатиму. Поклич людей, я хочу сьогодні працювати.

Коли Карл казав так, треба було слухатись, і сама мамка, не зважаючи на привілеї, яких надав їй її коронований годованець, не насмілилась суперечити його наказам. Покликали тих, кого звелів король, і засідання було призначено не на другий день — це було неможливо — а через п'ять днів.

Тим часом королева-мати і герцог д'Анжу з'явилися у призначений час, тобто о п'ятій годині, до Рене, який, будиши попереджений, як відомо, про їх візит, наготував усе потрібне для таємничого сеансу.

У кімнаті праворуч, тобто в кімнаті жертвоприношень, червоніла на розпеченій жаровні смуга сталі, на якій мали виявитись у капризних арабесках події майбутнього, про яке звертались з запитанням до оракула: на вівтарі лежала книга для пророкування долі, і протягом ночі, що була дуже ясна, Рене вивчав рух і розташування сузір'їв.

Генріх д'Анжу увійшов перший. На ньому було накладне волосся, обличчя закрите було маскою, широкий нічний плащ окутував його постать. Мати прийшла після нього, і коли б вона не знала, що це син дожидається її, вона сама не могла б упізнати його. Катерина скинула маску, герцог д'Анжу залишився в своїй.

— Робив ти цієї ночі спостереження? — спитала Катерина.

— Так, пані, — сказав він. — І відповідь світил уже відкрила мені минуле. Той, про кого ви питаєте мене, має, як усі, хто народився під знаком рака, палке серце і непомірну гордість. Він могутній; прожив чверть віку; до цього часу мав від неба славу і багатство. Так, пані?

— Може, — сказала Катерина.

— Є у вас волосся і кров?

— Ось.

І Катерина подала ворожбитові жмут рудаво-білого волосся і маленьку пляшечку з кров'ю.

Рене взяв пляшечку, струснув її, щоб фібрин добре перемішався з серозною рідиною, і капнув на розпечену смугу чималу краплину цього рідкого м'яса, яке в ту ж мить закипіло і розбіглося фантастичними візерунками.

— О, пані, — скрикнув Рене, — я бачу, як він корчиться в страшних муках. Чуєте, як він волає, кличе на поміч! Бачите, як усе навкруги нього перетворюється в кров? Бачите, як навкруги його смертного ложа здійснюються чвари? Гляньте, ось списи, ось шпаги.

— Чи довго це буде? — спитала Катерина, тремтячи від невимовного хвилювання і зупиняючи руку Генріха д'Анжу, який, в своїй пожадливій цікавості, нахилився над жаровнею.

Рене наблизився до вівтаря і прочитав якусь кабалістичну молитву, вкладаючи в неї стільки запалу і благальності, що на скронях у нього надулися вени і з ним почалися ті пророцькі конвульсії та нервозне тремтіння, які охоплювали стародавніх піфій[103] на триногах і не покидали їх до самого смертного ложа.

Нарешті, він підвівся і заявив, що все готове, узяв в одну руку пляшку, в якій ще лишалося три чверті рідини, а в другу жмутик волосся, потім, наказавши Катерині розгорнути навмання книгу і зупинити погляд на першому місці, на яке впаде око, вилив на залізну смугу всю кров і кинув на жаровню все волосся, промовляючи кабалістичне заклинання, складене з гебрійських слів, значення яких він сам не розумів.

Зараз же герцог д'Анжу і Катерина побачили, ніби на залізній смузі простяглася біла постать, наче загорнутий у покривало труп.

Над цією постаттю схилилась друга постать, ніби постать жінки.

В той же час волосся швидко спалахнуло ясним і гострим полум'яним язиком.

— Один рік! — скрикнув Рене. — Тільки рік, і чоловік цей буде мертвий, і якась жінка плакатиме над ним сама. Проте, ні, там унизу, в кінці смуги, ще якась жінка, що ніби держить на руках дитину.

Катерина подивилась на сина і, здавалось, запитувала в нього, хто ці дві жінки.

Та ледве Рене скінчив, як сталева смуга стала білою; все поволі зникло.

Тоді Катерина розгорнула навмання книгу і прочитала голосом, в якому, не зважаючи на всю свою силу, не могла приховати тремтіння, такі вірші:

*Той, хто усіх людей у трепеті держав,
Дочасно згинув сам, бо бачності не мав.*

Кілька часу глибока мовчанка панувала навколо жаровні.

— А які ознаки на цей місяць для того, що ти знаєш? — спитала Катерина.

— Найкращі, як завжди, пані. Якщо доля переможе в боротьбі між богами, майбутнє, безперечно, сприятиме цій людині. Проте...

— Проте, що?

— Одна з зір, що складають його сузір'я, була під час моїх спостережень закрита чорною хмарою.

— А, — скрикнула Катерина, — чорною хмарою... Отже, є ще надія?

— Про кого говорите ви, пані? — спитав герцог д'Анжу.

Катерина відвела сина від жаровні і почала розмовляти з ним потихеньку.

Тим часом Рене став навколішки і при світі полум'я вилив на долоню останню краплину крові, що лишилась на дні пляшки.

— Дивна суперечність, — сказав він, — вона доводить цілковиту непевність свідчень простої науки, якою користуються грубі люди. На око кожного, крім мене, на око медика, вченого, самого Амбруаза Паре, ця кров така чиста, плодотворна, так сповнена гостроти і життєдайних соків, що обіцяє довгі роки життя тілу, з якого вийшла; а тим часом уся ця міць незабаром має зникнути, усе це життя менш як за рік повинно згаснути.

Катерина і Генріх д'Анжу повернулись і слухали.

Очі принца блищали крізь прорізи маски.

— Так, — сказав Рене, — звичайним ученим належить теперішнє, а нам — минуле і майбутнє.

— Отже, — сказала Катерина, — ви все таки думаєте, що він помре раніш як через рік?

— Це так само певне, як те, що ми троє живі і що ми теж колись будемо лежати в могилі.

— Проте, ви сказали, що кров чиста і плодотворна, сказали, що кров ця обіцяє довге життя?

— Так, коли б усе йшло звичайним порядком. Але хіба не можливий якийсь випадок...

— Ага, так, чуєте, — сказала Катерина Генріху, — якийсь випадок...

— Що ж, — сказав той, — ще більше рації мені залишитись.

— О, про це й не думайте, це річ неможлива.

Молодий чоловік, змінивши голос, сказав, звертаючись до Рене:

— Дякую, візьміть цей гаманець.

— Ходімо, граф, — сказала Катерина, умисно даючи йому цей титул, щоб збити здогади Рене.

І вони вийшли.

— О, мамо, ви бачите, — сказав Генріх, — випадок... А якщо випадок трапиться,

мене не буде тут, я буду за чотириста льє від вас...

— Чотириста льє можна проїхати за тиждень, сину.

— Так, але чи пустять мене ці люди? Коли б я міг почекаати, мамо!..

— Хто знає, — сказала Катерина, — чи випадок, про який говорить Рене, не є той самий, який учора поклав короля в постіль? Слухайте, сину, ідіть собі самі, а я піду хврткою до Августинського монастиря: там дожидається мене мій почет. Ідіть, Генріх, ідіть та будьте обережні, не роздратуйте брата, якщо побачите його.

XI. Признання

Перше, про що дізнався герцог д'Анжу, коли прибув до Лувра, була звістка, що урочистий вхід послів призначено через п'ять днів. Кравці та ювеліри дожидалися принца з розкішними вбраннями та пишними прикрасами, присланими йому королем.

Тим часом як він приміряв усе це з гнівом, від якого на очах його виступали сльози, Генріх Наварський милувався розкішним ізумрудним кольє, шпагою з золотою ручкою та коштовним перснем, що Карл прислав йому того ж ранку.

Д'Алансон щойно одержав листа і розпечатав його у себе в кімнаті, щоб прочитати на дозвіллі.

Коконна ж скрізь по Лувру розпитувався про свого друга. Справді, Коконна, як відомо, недуже здивувався, що Ла Моль не приходив цієї ночі, але на ранок відчув деяке занепокоєння і розпочав систематичні розшуки друга; спершу він пішов до готелю "À la Belle-Étoile" звідти на вулицю Клош-Персе, з вулиці Клош-Персе на вулицю Тізон, з вулиці Тізон на міст Сен-Мішель, нарешті з мосту Сен-Мішель до Лувра.

Розпитування свої він провадив надто оригінально і настирливо, — знаючи ексцентричну вдачу Коконна, це легко собі уявити, — і з цього приводу у нього вийшли з трьома придворними сеньйорами суперечки, які закінчилися, по моді того часу, дуелями. Коконна поставився до цих поєдинків дуже сумлінно, як він звичайно ставився до таких речей; з своїх супротивників одного він убив, а двох поранив, примовляючи:

— Бідний Ла Моль, він так добре знав латину!

З цього приводу останній його противник, барон де Буассе, падаючи поранений, сказав:

— Ах, ради неба, Коконна, будьте різноманітніші, скажіть, що він знав грецьку мову, абощо!

Нарешті, чутка про події в коридорі рознеслася по Лувру. Коконна дуже засмутився, бо в першу хвилину подумав, що всі ці королі та принци вбили його друга і вкинули в якусь підземну темницю.

Він дізнався, що д'Алансон теж брав участь у справі, і, не зважаючи на його сан, як принца крові, пішов вимагати пояснень, наче у простого дворянина.

Д'Алансон спершу відчув велике бажання виставити за двері нахабу, що насмілювався вимагати у нього звіту про його вчинки, але Коконна говорив таким уривчастим тоном,

очі його так виблискували, чутка про три дуелі, які він мав протягом двадцяти чотирьох годин, піднесла п'ємонтця так високо, що герцог роздумав і, замість піддатися першому враженню, відповів своєму дворянинові з милою усмішкою:

— Любий Коконна, справді, король був розгніваний, що його вдарили срібним кухлем у плече, герцог д'Анжу незадоволений, що його скупали в апельсиновому компоті, герцог де Гіз ображений, що йому кинули в обличчя четвертину дичини, і вони збирались убити пана де Ла Моля, але один друг вашого друга відвернув від нього небезпеку. Затию цю покинули, даю вам слово принца.

— Ах, — сказав Коконна, зітхнувши від цього запевнення, як ковальський міх, — чорт візьми, монсеньйор, це добре, і я хотів би знати, хто цей друг, щоб подякувати йому.

Пан д'Алансон не відповів нічого, але посміхнувся ще приємніше, ніж уперше, і це дало зрозуміти Коконна, що той друг був не хто інший, як сам принц.

— Ну, монсеньйор, — сказав він, — ви були такі ласкаві, що розповіли мені про початок цієї історії, не відмовте ж розказати і про кінець. Його хотіли вбити, але не вбили, кажете ви. То що ж з ним зробили? Кажіть, я досить мужній і зумію перенести тяжку звістку. Його закинули кудись у підземелля, так? Тим краще, він стане обачніший. Він не хотів слухатись моїх порад. До того ж, його можна й витягти звідти, чорт візьми! Каміння не твердіше за все на світі.

Д'Алансон похитав головою.

— Гірше, відважний мій Коконна, — сказав він, — твій друг після цієї пригоди зник, і де він тепер — невідомо.

— Чорт візьми! — скрикнув п'ємонтець, бліднучи знову. — Я знайду його, хоч би він опинився в пеклі.

— Слухай, — сказав д'Алансон, що теж, як і Коконна, але з зовсім інших мотивів, мав велике бажання довідатись, де був Ла Моль, — я дам тобі дружню пораду.

— Дайте, монсеньйор, дайте, — сказав Коконна.

— Піди до королеви Маргарити, вона повинна знати, що сталося з тим, кого ти оплакуєш.

— Коли ваша високість дозволите мені признатись, — сказав Коконна, — я вже думав про це, та не смів зробити, бо, крім того, що я почуваю до пані Маргарити таку пошану, що й сказати не вмію, я боявся застати її в сльозах. Але коли ваша високість запевняєте мене, що Ла Моль живий і що її величність повинна знати, де він, то я наберуся сміливості й піду до неї.

— Піди, друже, піди, — сказав герцог Франсуа, — і коли матимеш про нього відомості, скажеш і мені, бо я, кажучи по правді, не менш від тебе турбуюсь. Тільки знаєш що, Коконна...

— Що?

— Не кажи, що це я тебе справив, бо тоді ти можеш не довідатись нічого.

— Монсеньйор, — сказав Коконна, — з тієї хвилини, коли ваша високість сказали мені, що це мусить бути секретом, я буду німий, як риба або як королева-мати.

— Добрий принц, чудесний принц, великодушний принц, — мурмотів Коконна, ідучи до королеви Наварської.

Маргарита дожидалася Коконна, бо чутка про його розпач дійшла й до неї, і, довідавшись, якими подвигами виявив він свій розпач, вона майже простила Коконна трохи грубе поводження його з її подругою герцогинею де Невер, з якою п'ємонтець уже днів два чи три тому посварився. Отже він був допущений до королеви зараз же, як оповістили про його прихід.

Коконна увійшов, не маючи сили перемогти певне замішання, про яке він щойно говорив д'Алансону і яке він завжди відчував при королеві, скоріше в наслідок переваги її розуму, а не її сану; але Маргарита прийняла його з усмішкою, яка трохи підбадьорила його.

— Ах, пані, — сказав він, — верніть мені, благаю вас, мого друга або, принаймні, скажіть, що з ним, бо я не можу жити без нього. Уявіть собі Евріала без Ніза[104], Дамона без Піфіаса[105], Ореста без Пілада і згляньтесь на моє нещастя ради одного з названих мною героїв, в серці яких, присягаюсь вам, було ніжності не більше, ніж у моєму.

Маргарита усміхнулась і, взявши з Коконна обіцянку не розкривати нікому секрету, розповіла йому про втечу Ла Моля через вікно. Але про те, де він перебував у цей час, вона, не зважаючи на всі прохання п'ємонтця, відповіла цілковитою мовчанкою. Це задовольнило Коконна тільки наполовину, і він вдався до дипломатичних засобів найвищого ґатунку. В результаті Маргарита ясно побачила, що герцог д'Алансон теж зацікавлений дізнатись, що з Ла Модем.

— От що, — сказала королева, — якщо ви неодмінно хочете знати щось певне про вашого друга, спитайте в короля Наварського, він один тільки має право говорити про це, а я можу сказати вам тільки одно: той, про кого ви питаєтесь, живий, вірте моєму слову.

— Я вірю ще одному, певнішому доказові, — відповів Коконна, — тому, що ваші прекрасні очі зовсім не плакали.

Гадаючи, що йому нічого додати до цих слів, які мали подвійне значення — висловлювали його думку і давали високу оцінку Ла Молю, Коконна пішов від королеви, обмірковуючи спосіб помиритися з пані де Невер, не заради неї особисто, а щоб довідатись від неї про те, про що не міг дізнатись від Маргарити.

Тяжка туга — ненормальний душевний стан, і душа намагається звільнитись від цього ярма якомога швидше. Думка про те, що треба покинути Маргариту, розбила серце Ла Моля, і він згодився на втечу скоріше для того, щоб урятувати добре ім'я королеви, а не своє власне життя.

Отже, другого дня увечері він знову прибув до Парижа, щоб побачити Маргариту на її балконі. Маргарита ж просиділа весь вечір коло вікна, ніби якийсь таємний голос підказав їй про поворот молодого чоловіка; і, в результаті, вони побачили одно одного з тим невимовним щастям, яке викликають заборонені втіхи. Навіть більше: меланхолічна і романтична душа Ла Моля знайшла певну привабливість у цих

перешкодах.

Але закоханий буває справді щасливим один лише момент — коли він бачить або володіє, і страждає весь час, коли коханої людини з ним немає, — отже й Ла Моль, палаючи бажанням знову бачити Маргариту, всіх зусиль докладав, щоб найшвидше здійснити справу, яка мала знову повернути її йому, тобто здійснити втечу короля Наварського.

Маргарита теж віддалася щастю бути коханою так чистосердечно. Часто вона докоряла собі за це, вбачаючи в своїх почуттях слабкість; мавши мужню вдачу, яка зневажає нікчемність вульгарного кохання, будучи нечутливою до дрібниць, які для ніжних душ становлять собою найсолодше, найделікатніше, найбажаніше щастя, вона, проте, вважала день свій якщо не сповненим щастя, то, принаймні, щасливо закінченим, коли о дев'ятій годині вечора, вийшовши на балкон в білому пеньюарі, бачила на набережній в присмерку рицаря, що прикладав руку до уст, до серця, і відповідала на це багатозначним кашлем, який нагадував коханому її голос. Часом за кілька кроків від молодого чоловіка на брук падала старанно складена маленькою ручкою записка з загорнутою в ній коштовною дрібничкою — цінною для нього більше тому, що вона належала їй, а не тому, що була зроблена з дорогоцінного матеріалу. Тоді Ла Моль шулікою кидався на здобич, притискав до грудей, відповідав кашлем на її кашель, і Маргарита покидала свій балкон тільки тоді, коли чула, що в нічній пітьмі завмирає тупіт коня, того коня, який до балкону мчав щосили, а від'їздив від нього так, ніби був зроблений з такого ж нееластичного матеріалу, як славнозвісний дерев'яний кінь, що погубив Трою[106].

От чому королева не турбувалась за Ла Моля, якому вона, побоюючись, щоб його не вислідили, уперто відмовляла в інших зустрічах, крім цих побачень на іспанський лад, які почалися після його втечі і відбувались щовечора в дозвілленні аудієнції послам, призначеної, згідно з точним приписом Амбруаза Паре, через п'ять днів.

Напередодні цієї аудієнції, коло дев'ятої години вечора, коли всі в Луврі були зайняті готуванням до завтрашнього дня, Маргарита відчинила вікно і вийшла на балкон; та щойно вона з'явилась, як Ла Моль, не дожидаючись її листа і поспішаючись більше, ніж звичайно, кинув їй із своєю звичайною вправністю записку, що впала перед ногами його царственної коханки. Маргарита зрозуміла, що в посланні цьому має бути щось надзвичайне, і пішла до кімнати прочитати листа. В записці, на першій сторінці, стояли слова:

"Пані, мені треба поговорити з королем Наварським. Справа негайна. Чекаю".

А на другій сторінці було написано, так що можна було відірвати першу частину листа від другої:

"Пані моя і королево, влаштуйте так, щоб я міг дати вам один із тих поцілунків, які я посилаю вам у мріях. Чекаю".

Ледве встигла Маргарита прочитати другу частину листа, як почула голос короля Наварського; він, з звичайною своєю обережністю, стукав у двері, якими заходили всі, і питався в Жільйони, чи можна зайти.

Королева розірвала лист на дві частини, одну сунула собі в корсет, другу поклала в кишеню, підбігла до вікна, зачинила його і, переходячи до дверей, сказала:

— Увійдіть, сір.

Хоч як тихо, швидко і спритно зачинила Маргарита вікно, а легенький стук все ж дійшов до слуху Генріха.

Його постійно напружені почуття набули серед цього оточення, в якому він мусив до всього ставитися з великим недовір'ям, майже такої ж гостроти, як у дикуна. Але король Наварський не належав до тих тиранів, що не дають своїм жінкам дихати свіжим повітрям та лічити зорі.

Генріх усміхався і був люб'язний, як завжди.

— Пані, — сказав він, — поки наші придворні готують урочисті вбрання, я вирішив зайти до вас поговорити про свої справи, на які ви, гадаю, дивитесь, як на ваші власні, — так?

— Звичайно, пане, — відповіла Маргарита, — хіба ваші Інтереси не є разом з тим і мої?

— Так, пані, і через те я хотів спитатись вашої думки з приводу того, що герцог д'Алансон ось уже кілька днів уникає мене, а позавчора виїхав навіть до Сен-Жермена. Чи не є це підготовка до того, щоб втекти самому, бо за ним мало доглядають, а чи він зовсім не думає тікати? Як ви гадаєте, пані? Ваша думка, признаюся, матиме для мене велике значення, бо підтримає мою.

— Ваша величність маєте рацію, коли турбуєтесь з приводу мовчання мого брата. Сьогодні я думала про це цілий день, і моя думка така, що з зміною обставин і він міняється.

— Тобто, бачачи, що король Карл недужий, а герцог д'Анжу стає королем польським, він не мав би нічого проти того, щоб залишитись у Парижі і не спускати з очей французької корони?

— Атож.

— Хай так. Мені однаково, — сказав Генріх, — хай залишається, тільки це міняє весь наш план; бо щоб мені виїхати самому, мені треба втричі більше забезпечення, ніж тоді, коли б я виїхав з вашим братом, який забезпечував би мене своїм ім'ям і участю в справі. Дивує мене одно — нічого не чути про де Муї. Сидіти так, без діла, — не його звичка. Ви не маєте про нього якихось звісток, пані?

— Я, сір? — здивовано сказала Маргарита. — Яким способом?

— Е, їй-богу, люба, це було б цілком натурально. Ви ж згодилися, щоб зробити мені приємність, врятувати життя Ла Молю... Хлопчина повинен був виїхати в Мант... а, поїхавши туди, легко й вернутись...

— А, це дає мені розгадку до тієї загадки, яку я все ніяк не можу зрозуміти, — відповіла Маргарита. — Я лишила відчиненим вікно і, вернувшись, знайшла в себе на килимі якусь записку.

— От бачите! — сказав Генріх.

— Я в ній нічого не зрозуміла і не надала їй ніякої ваги, — казала Маргарита. —

Може я помиляюсь, і записка ця йде звідти?

— Можливо, — сказав Генріх, — скажу більше: мабуть, що так. Можна бачити записку?

— Звичайно, сир, — відповіла Маргарита, подаючи королю клаптик паперу, який вона сховала була в кишеню.

Король глянув на записку.

— Це рука часом не пана де Ла Моля? — сказав він.

— Не знаю, — відповіла Маргарита, — писання здалось мені підробленим.

— Все одно, прочитаємо, — сказав Генріх.

І прочитав:

"Пані, мені треба поговорити з королем Наварським. Справа негайна. Чекаю".

— А, от що! — сказав Генріх. — Він пише, що чекає!

— Звичайно, я бачу, — сказала Маргарита. — Але чого ж ви хочете?

— Ну, чорти б його взяли! Я хочу, щоб він прийшов.

— Щоб він прийшов! — скрикнула Маргарита, з подивом глянувши на чоловіка своїми прекрасними очима. — Як можете ви казати це, сир? Людина, яку король хотів убити... чії прикмети відомі, хто під загрозою... Щоб він прийшов, кажете ви!.. Хіба це можливо?.. Хіба двері для тих, хто...

— Мусить тікати через вікно... це хочете ви сказати?

— Атож, і ви докінчили мою думку.

— Ну, коли вже їм відома дорога через вікно, то хай вони знову йдуть цією ж дорогою, якщо входити дверима їм ні в якому разі не можна. Річ зовсім проста.

— Ви гадаєте? — сказала Маргарита, червоніючи від задоволення, що зустрінеться з Ла Моєм.

— Я певен.

— Як же вилізти? — спитала королева.

— Ви не сховали тієї вірьовочної драбинки, що я кинув вам у вікно? Ах, не пізнаю вашої звичайної передбачливості.

— Вона є, сир, — сказала Маргарита.

— То все добре, — сказав Генріх.

— Що ж скажете зробити, ваша величність?

— Дуже просто, — сказав Генріх, — прив'яжіть її до балкону, і хай висить. Якщо це де Муї... а я хотів би думати, що це він... якщо це де Муї і якщо він хоче вилізти, він вилізе, це певний друг.

І, не втрачаючи свого спокою, Генріх узяв свічку і почав присвічувати Маргариті, поки вона розшукувала драбинку. Шукати довелося недовго: драбинка була схована в шафі у славнозвісному кабінеті.

— От і вона, — сказав Генріх. — Тепер, пані, якщо ви не визнаєте за великий клопіт для себе, прив'яжіть її, будь ласка, до балкону.

— Чому я, а не ви, сир? — сказала Маргарита.

— Бо добрі змовники обережні. Коли б наш друг побачив чоловіка, це могло б

злякати його, — самі розумієте.

Маргарита усміхнулась і прив'язала драбинку.

— Тепер, — сказав Генріх, ставши в кутку так, щоб його не було видно, — покажіться краще самі і покажіть на драбинку. Чудесно. Я певен, що де Муї вилізе.

Справді, хвилин через десять на балконі стояв чоловік, п'яний від радощів, але, бачачи, що королева не йде йому назустріч, кілька секунд лишався в нерішучості. Раптом замість Маргарити з'явився Генріх.

— От маєш, — привітно сказав Генріх, — це не де Муї, а пан де Ла Моль. Добри вечір, пане де Ла Моль, заходьте, будь ласка.

Ла Моль стояв з хвилину здивований. Якби він ще висів на драбинці, а не стояв твердо на балконі, він, можливо, упав би назад.

— Ви хотіли говорити з королем Наварським про негайні справи, — сказала Маргарита, — я попередила його, і він прийшов.

Генріх пішов зачиняти вікно.

— Я кохаю тебе, — сказала Маргарита, живо стискаючи руку молодому чоловікові.

— Ну, що ж, пане? — сказав Генріх, подаючи Ла Молю стільця. — Що скажемо?

— Скажу, сир, — відповів Ла Моль, — що я лишив пана де Муї коло застави. Він хоче знати, чи почав говорити Морвель і чи відомо, що він був у приміщенні вашої величності.

— Ні ще, але це незабаром станеться, отже нам треба поспішати.

— Він думає так само, сир, і якщо завтра увечері пан д'Алансон буде готовий, він чекатиме його з ста п'ятдесятьма чоловіками коло Сен-Марсельської брами, п'ятсот чекатимуть вас у Фонтенебло; звідти ви поїдете на Блуа, Ангулем і Бордо.

— Пані, — сказав Генріх, звертаючись до дружини, — завтра я буду готовий, чи будете готові ви?

Очі де Ла Моля з глибоким занепокоєнням зустрілися з очима Маргарити.

— Ви знаєте мою обіцянку, — сказала королева, — я буду скрізь, куди підете ви. Але, ви знаєте, треба, щоб пан д'Алансон їхав разом з нами. З ним не може бути середини: він або служить нам, або зраджує нас. Якщо він вагається, нам не можна рушати.

— Він знає про цей план, пане де Ла Моль? — спитав Генріх.

— Кілька днів тому він мав одержати листа від пана де Муї.

— Ага, — сказав Генріх, — а мені він нічого не сказав!..

— Не довіряйте йому, пане, — сказала Маргарита, — не довіряйте.

— Будьте спокійні, я оберігаюсь. Як передати відповідь де Муї?

— Не клопочіться ні про що, сир. Завтра, під час аудієнції послам, він буде там, видимо чи невидимо, праворуч чи ліворуч від вашої величності. Хай якесь слово в промові королеви дасть йому зрозуміти, згоджуєтесь ви чи ні, отже чи він повинен тікати, чи дождити вас. Якщо герцог д'Алансон відмовляється, потрібно буде не більше двох тижнів, щоб реорганізувати справу від вашого імені.

— Справді, — сказав Генріх, — де Муї — дорогий чоловік. Можете ви, пані, вставити

у промові відповідну фразу?

— Дуже легко, — сказала Маргарита.

— То я побачусь завтра з д'Алансоном, — сказав Генріх, — хай де Муї буде на своєму місці і розуміє з півслова.

— Він буде, сір.

— Добре, пане де Ла Моль, — сказав Генріх, — передайте йому відповідь. У вас, звичайно, десь поблизу кінь, слуга?

— На набережній дожидає мене Ортон.

— Ідіть до нього, пане граф. О, ні, не через вікно, це добре для особливих випадків. Вас можуть побачити і ви можете скомпрометувати королеву, бо ніхто не знає, що ви заради мене наражаєтесь на небезпеку.

— А якою ж дорогою, сір?

— Самому вам не можна увійти до Лувра, але вийти з нього зо мною можна, бо я знаю пароль. Обидва ми в плащах; ми закутаємося і без труднощів вийдемо хвীরкою. До того ж я хочу дати деякі приватні накази Ортону. Почекайте тут, я піду подивлюсь, чи нема кого в коридорах.

Генріх, зберігаючи найприродніший вигляд, пішов оглянути дорогу. Ла Моль лишився сам-на-сам з королевою.

— О, коли я знов побачу вас? — сказав Ла Моль.

— Завтра увечері, якщо ми тікатимемо; в один з найближчих вечорів у будиночку на вулиці Клош-Персе, якщо не тікатимемо.

— Пане де Ла Моль, — сказав, увіходячи, Генріх, — ви можете йти, нема нікого.

Ла Моль шанобливо схилився перед королевою.

— Дайте йому, пані, поцілувати вашу руку, — сказав Генріх, — пан де Ла Моль не звичайний слуга.

Маргарита простягла руку.

— До речі, — сказав Генріх, — приховайте добре драбинку: це дорога річ для змовників, вона може придатись у такий момент, коли й не сподіваєшся. Ходім, пане де Ла Моль, ходім.

XII. Посли

Другого дня вся людність Парижа вийшла на передмістя Сент-Антуан, звідки, згідно з ухвалою, мали в'їхати послы до міста. Шереги швейцарців стримували юрбу, загони кінноти розчищали проїзд сеньйорам та придворним дамам, що виїхали назустріч кортежеві.

Незабаром на височині Сент-Антуанського абатства з'явився загін вершників у червоних і жовтих вбраннях, у хутряних шליках та плащах, з широкими кривими шаблями в руках, як у турків.

З флангів їхали офіцери.

За першим загоном з'явився другий, вбраний з пишнотою зовсім східною. І вже за

цим загоном їхало чотири посли, що якнайкраще репрезентували найбільш міфологічне з рицарських королівств шістнадцятого століття.

Один з послів був єпископ краковський. На ньому було напівдуховне, напіввійськове вбрання, що сяяло золотом і дорогоцінним камінням. Білий кінь його з довгою хвилястою гривною виступав, високо підіймаючи ноги, і, здавалось, видихував вогонь з ніздрів; ніхто не подумав би, що вже цілий місяць благородна тварина робила по п'ятнадцять льє щодня по дорогах, які погана погода зробила майже непрохідними.

Побіч єпископа їхав воевода Ласко, могутній магнат, близький до корони, багатий і гордий, як король.

За двома головними послами, яких супроводили ще двоє вельмож, їхав великий гурт польських панів, коні яких, вбрані в шовк, золото й дорогоцінне каміння, викликали гучні похвали юрби. Справді, французькі рицарі, не зважаючи на їхні багаті виїзди, були цілком затьмарені новоприбулими варварами, як вони їх погордливо називали.

До останнього моменту Катерина сподівалась, що прийняття послів буде ще відкладено і рішучість короля поступиться перед його слабкістю. Але коли настав призначений день, коли вона побачила, що Карл, блідий, як привид, надів пишну королівську мантию, вона зрозуміла, що треба хоч про око скоритись цій залізній волі і почала думати, що найкращим виходом для Генріха д'Анжу буде те почесне вигнання, на яке він був засуджений.

Після сцени, що змусила Карла злягти в постіль, він зовсім не згадував про Катерину, за винятком тих кількох слів, які він вимовив, коли побачив її в момент виходу з кабінету. Усі в Луврі знали, що між ними сталася страшенна сутичка, але ніхто не знав причини її, і навіть найсміливіші тремтіли перед цією холодною мовчазністю, як птахи тремтять перед погрозовою тишею, що віщує бурю.

Проте, в Луврі все було готове для прийняття послів, — щоправда, готове не як для свята, а як для якоїсь похмурої церемонії. Слухняність не мала в собі ні радості, ні захоплення. Відомо було, що Катерина мало не тремтить, і всі тремтіли.

Велика приймальна зала у палаці була приготовлена, а що такі зібрання відбувалися звичайно прилюдно, то гвардійці й вартові дістали наказ упустити разом з послами стільки народу, скільки могло вміститись у залі і в дворі.

Париж являв собою таке видовище, яке завжди являє велике місто в аналогічних обставинах: увесь він був привітність і цікавість. Проте, коли б хтось добре приглянувся в цей день до столичної людності, він побачив би в юрбі чесних городян, що дивилися на все наївно роззявивши рота, чимало закутаних у великі плащі людей, які здалека подавали один одному знаки то очима, то рухами руки, а при близькій зустрічі тихенько перемовлялись кількома короткими, але значущими словами. А втім, ці люди були, здавалося, дуже зацікавлені кортежем, ішли за ним у перших рядах і ніби діставали накази від поважного старого чоловіка, чорні й бистрі очі якого, не зважаючи на сиву бороду і брови, свідчили про бадьорість та діяльність. Справді, цей старий, чи то власними силами, чи за допомогою своїх супутників, встиг в числі

перших прослизнути до Лувра і, завдяки поблажливості начальника швейцарців, доброго гугенота і поганого католика, не зважаючи на своє зречення, знайшов собі місце зараз за послами, прямо напроти Маргарити і Генріха Наварського.

Генріх, якого Ла Моля попередив, що де Муї, переодягнувшись, буде на засіданні, роздивлявся на всі боки.

Нарешті, очі його зустрілися з очима старого і вже не відривалися від них: зроблений де Муї знак ствердив здогад короля Наварського. Бо де Муї був переодягнений так добре, що сам Генріх не був певен, чи справді цей старий чоловік з сивою бородою — той самий безстрашний ватажок гугенотів, який днів п'ять-шість тому вчинив такий завзятий опір.

Якесь слово, сказане Генріхом на вухо Маргариті, примусило королеву звернути погляд на де Муї. Потім її прекрасні очі почали блукати в глибині зали: вона шукала Ла Моля, але даремно: Ла Моля не було там.

Почались промови. Перша промова звернена була до короля. Ласко, від імені сейму, просив у короля згоди на прийняття польської корони принцем з французького королівського дому.

Карл відповів коротко і ясно згодою і представив польським послам брата свого герцога д'Анжу, про відважність якого відізвався з великою похвалою. Він промовляв по-французьки; тлумач перекладав його відповідь фразу за фразою. І в той час, як тлумач перекладав його слова, король підносив до уст хустку, і за кожним разом на хустці з'являлась кривава пляма.

Коли Карл скінчив свою відповідь, Ласко повернувся до герцога д'Анжу, уклонився йому і почав латинську промову, пропонуючи престол від імені польського народу.

Герцог, даремно намагаючись стримати хвилювання, відповів теж латинською мовою, що він з вдячністю приймає честь, яка йому пропонується. Увесь час його промови Карл лишався на ногах, стиснувши уста і дивлячись на нього поглядом нерухомим і погрозовим, як погляд орла.

Коли герцог д'Анжу скінчив, Ласко взяв корону Ягеллонів, що лежала на червоній бархатній подушці, і, поки польські вельможі надівали на герцога д'Анжу королівську мантию, передав корону до рук Карлу.

Карл зробив знак братові. Герцог д'Анжу схилив перед ним коліна, і Карл власними руками поклав на його голову корону; після цього два королі обмінялися поцілунком, одним з найненависніших, якими будь-коли обмінювались брати.

Тоді герольд проголосив:

— Александр-Едуард-Генріх французький, герцог д'Анжу, коронований королем польським. Хай живе король польський!

Усе зібрання відповіло однодушним покликом: "Хай живе король польський!"

Потім Ласко звернувся до Маргарити. Промову прекрасної королеви залишено було на кінець. Це була люб'язність, яку їй зробили тільки для того, щоб дати блиснути своїм прекрасним генієм, як казали тоді, отже всі з великою увагою вислухали її відповідь, виголошену теж латинською мовою. Ми вже бачили, що Маргарита склала її сама.

Промова Ласка була скоріше похвальним словом Маргариті, ніж промовою. Хоч він був і сармат, але захопився чарівністю прекрасної королеви Наварської, і мовою Овідія[107], але стилем Ронсара, сказав, що, виїхавши з Варшави серед глибокої ночі, він і товариші його не знали б, як знайти шлях, коли б їх, як волхвів[108], не вели дві зорі, які ставали все яснішими, коли вони наближались до Франції, і в яких вони пізнали тепер прекрасні очі королеви Наварської. Потім, звертаючись від євангелія до корана, від Сирії до Петрейської Аравії, від Назарета до Мекки, він закінчив, сказавши, що ладен зробити те, що робили запальні послідовники пророка, які, раз мавши втіху глянути на його гробницю, виколювали собі очі, гадаючи, що після такого щастя немає в світі нічого, на що варто було б дивитись.

Промова ця була вкрита оплесками тих, хто знав латинську мову, бо вони поділяли думку оратора, і тих, хто нічого не зрозумів у ній, бо їм хотілося показати, що й вони її зрозуміли.

Маргарита відповіла люб'язному сарматові ласкавим поклоном, потім, звертаючись, як і досі, до посла, але дивлячись на де Муї, мовила:

— Quod nunc hac in aula insperati adestis exultaremus ego et conjunx, nisi ideo immineret calamitas, scilicet non solum fratris sed etiam amici orbitas[109].

Слова ці мали в собі подвійний зміст, і, хоч звернені були до де Муї, можна було вважати, що вони стосуються Генріха д'Анжу. Отже герцог відповів на них знаком подяки.

Карл не пам'ятав, чи ця фраза записана була в промові, яку він ухвалив кілька днів тому, але не надав великої ваги словам Маргарити, бо знав, що промова її має значення звичайної чемності. До того ж він погано розумів латину.

Маргарита вела далі:

— Adeo dolemur a te dividi ut tecum proficisci maluis-semus. Sed etiam fatum quo nunc sine ulla mora Lutetia cedere juberis, hac in urbe detinet. Prdficiscere ergo, frater, proficiscere, amice; proficiscere sine nobis; proficis-centem sequuntur spes et desideria nostra[110].

Легко здогадатись, що де Муї з глибокою увагою слухав ці слова, звернені до послів, але призначені для нього одного. Генріх теж двічі чи тричі з запереченням нахилив голову до плеча, щоб дати молодому гугенотові зрозуміти, що д'Алансон зрікся; але цього знаку, що міг бути випадковим рухом, було б не досить для де Муї, коли б слова Маргарити не стверджували його. В той час, як він дивився на Маргариту і всю увагу свою віддавав її словам, двоє чорних очей, що блищали спід сивих брів, вразили Катерину; вона здригнулась, як від удару електричного струму, і вже не відводила погляду від цієї частини зали.

— От дивна постать, — бурмотіла вона, зберігаючи на обличчі відповідний до церемоніалу вираз. — Хто цей чоловік, що так пильно дивиться на Маргариту і що на нього так само пильно дивляться Маргарита й Генріх?

Тим часом як королева Наварська вела далі свою промову, вже відповідаючи на люб'язність польських послів, а Катерина ламала собі голову, міркуючи, хто міг бути

цей вродливий старий чоловік, — до Катерини підійшов ззаду церемоніймейстер і подав їй пакет із напарфумованого атласу, в якому був аркуш паперу, складений учетверо. Вона розпечатала пакет, вийняла папір і прочитала:

"Морвель, за допомогою підкріпних ліків, які я дав йому зараз, набрався нарешті деякої сили і спромігся написати ім'я людини, що була в кімнаті у короля Наварського. Людина ця — пан де Муї".

— Де Муї! — подумала королева. — Ну, й було таке передчуття. Але цей старий... Е, *conspetto!*...[111] Цей старий і є...

Катерина завмерла з пильним поглядом і розкритим ротом. Потім, нахилившись до вуха капітана гвардії, що стояв коло неї, сказала:

— Подивіться, пане де Нансей, але не подаючи виду; подивіться на пана Ласка, що промовляє в цю хвилину. Ззаду його... от, от... бачите старого чоловіка з сивою бородою, в чорному бархатному одязі?

— Так, пані, — відповів капітан.

— Добре, не спускайте його з очей.

— Того, якому король Наварський зробив знак?

— Саме того. Станьте при Луврських воротах здесятком солдатів і, коли він виходитиме, закрийте його від імені короля на обід. Якщо він піде за вами, відведіть його в кімнату і держіть там, як ув'язненого. Якщо ж поставить вам опір, захопіть його живого чи мертвого. Ідіть, ідіть.

На щастя, Генріх, дуже мало зважаючи на промову Маргарити, весь час не спускав очей з Катерини і не пропустив жодної зміни виразу на її обличчі. Бачачи, що очі королеви-матері з такою лютістю вп'ялися в де Муї, він занепокоївся, а коли ж побачив, що вона дала якийсь наказ капітанові гвардії, зрозумів усе.

В цей самий момент він і зробив той рух, який здивував пана де Нансея і який мав значити: "Вас викрито, рятуйтеся зараз же".

Де Муї зрозумів цей рух, що якнайкраще завершував частину промови Маргарити, звернену до нього. Говорити вдруге йому не довелося, він замішався в юрбі і зник.

Але Генріх не заспокоївся, поки не побачив., що пан де Нансей підійшов до Катерини, і не побачив з перекривленого її обличчя, що де Нансей спізнився.

Аудієнція закінчилась. Маргарита обмінялася з Ласком ще кількома словами неофіційно.

Король, похитуючись, устав, вклонився і вийшов, спираючись на плече Амбруаза Паре, який не відходив від нього після припадку.

Катерина, бліда від гніву, і Генріх, німий від туги, вийшли за ним.

На герцога д'Алансона під час церемонії ніхто не звертав уваги, і погляд Карла, що ні на хвилину не відривався від герцога д'Анжу, не зупинився на ньому.

Новий король польський почував себе людиною пропащою. Далеко від матері, викрадений цими північними варварами, він був подібний до Антея, сина Землі, що втратив силу, коли Геркулес підняв його над землею. Герцог д'Анжу гадав, що, опинившись поза межами Франції, він навіки втрачає французький престол.

Отже, замість того, щоб супроводити короля, він пішов за матір'ю.

Він знайшов її не менш похмурою й заклопотаною, ніж був сам, бо вона все думала про те тонке й насмішкувате обличчя, якого не спускала з очей під час церемонії, про того беарнця, для якого доля ніби розчищала місце, змітаючи перед ним королів, принципів-убивць, ворогів і всякі перешкоди.

Побачивши, що її улюблений син, блідий під короною, змучений під королівською мантиєю, в безмовному благанні зчіплює і простягає до неї прекрасні свої руки, Катерина встала і пішла йому назустріч.

— О, мамо, — скрикнув король польський, — я засуджений умерти в вигнанні!

— Сину, — сказала Катерина, — ви так швидко забули пророкування Рене? Заспокойтесь, ви недовго будете там.

— Мамо, благаю вас, — сказав герцог д'Анжу, — при першій чутці, при першій підозрі, що корона французька може стати вакантною, повідомте мене...

— Будьте спокійні, сину, — сказала Катерина, — до самого того дня, якого ми обоє чекаємо, в моїй стайні весь час стоятиме осідланий кінь, а в моєму передпокої дождатиме кур'єр, готовий рушити до Польщі.

XIII. Орест і Пілад

Після виїзду Генріха д'Анжу мир і щастя вернулися в Лувр, в це огнище сім'ї Атрідів.

Карл, забувши свою меланхолію, знову набирався сили і здоров'я, полюючи з Генріхом та розмовляючи з ним про полювання, коли не міг полювати, і дорікав його лише за одно — за байдужість до полювання з птахами, кажучи, що він був би справжнім принцом, коли б умів дресирувати соколів, кречетів та яструбів так само добре, як лягавих та гінчих.

Катерина знову стала доброю матір'ю, лагідною до Карла й д'Алансона, ласкавою до Генріха і Маргарити, привітною до пані де Невер і пані де Сов, і, посилаючись на те, що Морвеля поранено при виконанні її наказу, дійшла в добрості сердечній до того, що двічі відвідала його в його домі на вулиці Серізе, де він потроху видужував.

Маргарита й далі вела своє кохання на іспанський лад.

Щовечора вона відчиняла вікно і перемовлялася з Ла Моєм жестами та листами, і в кожному з своїх листів молодий чоловік нагадував прекрасній королеві, що вона обіцяла йому в нагороду за вигнання приділити кілька хвилин на вулиці Клош-Персе.

Тільки один чоловік почував себе самотнім і покинутим у Луврі, що знову став таким тихим і мирним. Це був наш друг граф Аннібал де Коконна.

Звичайно, знати, що Ла Моль живий, значило немало; бути улюбленцем пані де Невер, найвеселішої й нахимернішої жінки в світі, значило багато. Але все щастя побачень віч-на-віч з прекрасною герцогинею, всі втішення Маргарити про долю їх спільного друга не варті були в очах п'ємонтця однієї години, проведеної з Ла Моєм у друга Ла Гюр'єра за кухлем доброго вина, або безсоромного блукання по таких

паризьких закутках, де чесний дворянин міг добре приплатитися своєю шкурою, гаманцем або одежею.

На сором людству, треба признатись, що пані де Невер нетерпимо ставилась до суперництва Ла Моля. Не можна сказати, щоб вона ненавиділа провансальця, навпаки: захоплена тим непереможним інстинктом, який спонукає кожну жінку мимоволі кокетувати з коханцем іншої жінки, надто ж коли жінка ця — її подруга, вона не скупилася для Ла Моля на блискавки своїх ізумрудних очей, і Коконна міг би позаздрити відвертим стисканням рук та всяким знакам приязні, які щедро приділяла герцогиня його друзі в дні примх, коли зоря п'ємонтця, здавалось, згасала на небі його прекрасної коханки; але Коконна, що ладен був кожному перерізати горло за один погляд очей своєї дами, був такий неревнивий до Ла Моля, що не раз потихеньку робив йому, в зв'язку з цими примхами герцогині, пропозиції, від яких провансалець червонів.

В результаті всього цього Генрієтта, позбавлена відсутністю Ла Моля тих втіх, які давало їй товариство Коконна, тобто його невичерпної веселості та його безконечних вигадок, з'явилася до Маргарити з проханням вернути цю необхідну третю особу, без якої розум і серце Коконна з кожним днем втрачали свої здібності.

Маргарита, завжди співчутлива, а на цей раз спонукувана благаннями Ла Моля і бажаннями власного серця, призначила Генрієтті на другий день побачення в будиночку з двома виходами, щоб поговорити там докладно і без перешкод про всі ці справи.

Коконна без особливої приємності одержав записку Генрієтті з запрошенням на вулицю Тізон о дев'ятій з половиною годині. Проте, він пішов на місце побачення і застав Генрієтту розлючену тим, що вона з'явилась раніш від нього.

— Фі, пане! — сказала вона. — Як це нечемно примушувати дождатись... не кажу вже принцесу, але просто жінку!

— О, дождатись! — сказав Коконна. — Це якраз підходяще слово! А я, навпаки, іду в заклад, що ми з'явилися надто рано.

— Я справді рано.

— Е, я теж. Іду в заклад, що не більше десяти.

— А в моїй записці зазначено було половина десятої.

— Я й вийшов з Лувра о дев'ятій годині, бо я, сказати між іншим, сьогодні на службі коло пана герцога д'Алансона, і тому мушу залишити вас через годину.

— І вам це приємно?

— Ні, слово честі, тим більше, що настрій у пана д'Алансона дуже поганий, а коли вже слухати дорікання, то мені більше подобається слухати їх з таких прекрасних уст, як ваші, ніж з такого скривленого рота, як у нього.

— Ну! — сказала герцогиня. — Це вже трохи краще... Ви сказали, що вийшли з Лувра о дев'ятій годині.

— Атож, і думав іти просто сюди, аж на розі Гренельської вулиці помітив чоловіка, схожого на Ла Моля.

— Ну, от! Знову Ла Моль!

— Знову, за дозволом вашим, а чи й без дозволу.

— Грубіян!

— Ну, от! — сказав Коконна. — Знову починаються приємності!

— Ні. Кінчайте, що почали.

— Не я почав, адже ви питаєтесь, чого я спізнився.

— Звичайно. Хіба ж годиться, щоб я з'являлась перша?

— Ну, вам же нема кого шукати.

— Ви нестерпні, мій любий. Але розкажіть далі. Отже, на розі Гренельської вулиці ви помітили чоловіка, схожого на Ла Моля... Але що це у вас на камзолі? Кров!

— Ну, от! Це ще один вмазав мене в кров, коли падав.

— Ви билися?

— Я думаю.

— За вашого Ла Моля?

— А за кого ж я мав битись, по-вашому? За жінку?

— Дякую.

— Я пішов за чоловіком, що мав нерозсудливість прибрати вигляд мого друга. Наздоганяю його на вулиці Кокільєр, заходжу спереду, заглядаю в обличчя при світлі з якоїсь крамнички. Не він.

— Ну, от! Добре вийшло!

— Так, але йому вийшло погано. Пане, сказав я йому, ви нахаба, коли дозволяєте собі бути схожим здалека на мого друга пана де Ла Моля, справжнього рицаря, тим часом як зблизька зразу видно, що ви просто бродяга. Тут він вихопив шпагу, я теж. І за третім випадом, — от незграба! — він упав, забризкавши мене кров'ю.

— Ви ж, принаймні, хоч подали йому допомогу?

— Я зібрався це зробити, але тут проїздить якийсь другий рицар. Ах, герцогиня, на цей раз я був цілком певен, що це Ла Моль. На нещастя, кінь мчав галопом. Я кинувся бігти за конем, а люди, що зібралися подивитись, як я бився, побігли за мною. Отже, мене могли прийняти за злодія, за яким женеться вся ця криклива наволоч, а тому мені довелося повернутися і розігнати їх, — на це знадобився якийсь час. А за цей час рицар зник. Я знов кинувся за ним, — марно: ніхто його не помітив. Нарешті, натомившись від біганини, я прийшов сюди.

— Натомившись! — сказала герцогиня. — Як це чемно!

— Слухайте, люба моя, — сказав Коконна, розвалившись недбало в фотелі, — ви знову збираєтесь дорікати мене тим бідолашним Ла Модем; ну, ви не маєте рації: бо, нарешті, дружба, бачите... Я бажав би бути таким розумним або освіченим, як бідний мій друг, я б знайшов тоді порівняння, що дало б вам обмацати мою думку рукою... Дружба, бачите, це зоря, а кохання... кохання... Ну, от вам порівняймо... кохання, — тільки свічка. Ви скажете, що є кілька сортів...

— Кохання?

— Ні, свічок, і що серед них є кращі від інших: рожеві, наприклад... так, рожеві... ці найкращі, але хоч би яка була рожева свічка, вона згорає, а зоря сяє завжди. На це ви

скажете, що коли одна свічка згорить, в свічник стромляють другу.

— Пане де Коконна, ви дуrolяп.

— Н-но!

— Пане де Коконна, ви нестерпний.

— Н-но!

— Пане де Коконна, ви негідник.

— Пані, попереджаю вас, що ви примушуєте мене втричі більше жаліти за Ла Модем.

— Ви не кохаете мене.

— Навпаки, герцогиня, ви не розумієте того, я обожнюю вас. Але я можу кохати вас, дорожити вами, обожнювати вас і в пропащі хвилини складати хвалу моему другові.

— Ви називаете пропащими хвилинами ті, що проводите зо мною?

— Що ви хочете? Бідний Ла Моль не виходить мені з голови.

— Він дорожчий вам, ніж я, це недостойно. Ну, Аннібал, я ненавиджу вас. Посмійте тільки сказати, що він вам дорожчий. Попереджаю вас, Аннібал, що коли є в світі щось дорожче для вас від мене...

— Генрієтта, найпрекрасніша з герцогинь! Послухайтесь мене, не ставте нескромних питань заради власного вашого спокою. Я люблю вас більше від усіх жінок, а Ла Моля люблю більше від усіх чоловіків.

— Добре сказано! — мовив раптом чийсь голос.

Шовкова завіса перед великим панно, що посунулось в товщу муру і відслонило прохід між двома кімнатами, піднялась, і в рамі дверей, як прекрасний портрет Тіціана[112] в золотій оправі, з'явилась постать Ла Моля.

— Ла Моль! — крикнув Коконна, не зважаючи на Маргариту і не гаючи часу на подяку за зроблену нею несподіванку. — Ла Моль, друг мій, дорогий мій Ла Моль!

І кинувся в обійми друга, перекинувши фотель, на якому сидів, і стіл, що стояв на дорозі.

Ла Моль гаряче відповів на його обійми, але, відповідаючи ласками на ласки, сказав, звертаючись до герцогині де Невер:

— Пробачте мені, пані, якщо вимовлене в розмові Ім'я моє розбивало часом ваші милі взаємини з моїм другом; звичайно, — додав він, кидаючи невимовно ніжний погляд на Маргариту, — не від мене залежало, що я не міг побачитись з вами досі.

— Бачиш, — мовила й собі Маргарита, — бачиш, Генрієтта, я додержала слова: ось він.

— То я мушу дякувати за це щастя тільки проханням герцогині? — спитав Ла Моль.

— Тільки її проханням, — відповіла Маргарита.

І, повернувшись до Ла Моля, сказала далі:

— Дозволю вам, Ла Моль, не вірити жодному слову з того, що я кажу.

В цю хвилину Коконна, що встиг уже десять разів пригорнути друга до серця і двадцять разів обійти навколо нього, підніс канделябр до його обличчя, щоб

подивитись на друга при світі, а потім став перед Маргаритою на коліна й поцілував її плаття.

— Ах, яке щастя, — сказала герцогиня де Невер, — тепер, ви визнаєте мене стерпною.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — Я визнаю вас, як і завжди, чарівною. І скажу вам від щирого серця, хотів би я, щоб тут було десятків зо три поляків, сарматів і всяких інших гіпербореєських варварів[113], щоб я міг примусити їх визнати вас царицею серед красунь.

— Е, легше, Коконна, легше, — сказав Ла Моль. — А Маргарита?

— О, я не перечу, — скрикнув Коконна тим напівжартівливим тоном, що властивий був тільки йому, — пані Генрієтта цариця серед красунь, а пані Маргарита — красуня серед цариць.

Але що б не казав, що б не робив п'ємонтець, він не спускав очей з Ла Моля, захоплений щастям, що знайшов свого друга.

— Ну, — сказала пані де Невер, — ходім, прекрасна моя королево, і даймо цим щирим друзям наговоритись сам-на-сам. У них знайдеться тисяча справ, щоб розказати один одному. Це нам неприємно, але це єдиний спосіб, попереджаю вас, вернути добре здоров'я панові Аннібалу. Зробіть це для мене, королево моя, бо я маю дурість любити цю порожню голову, як каже його друг де Ла Моль.

Маргарита шепнула кілька слів на вухо Ла Молю, який і сам хотів би бачити друга, але хотів би разом з тим, щоб ніжність Коконна була не така вибаглива... А Коконна тим часом намагався викликати своїми запевненнями в коханні усмішку і лагідне слово на уста Генрієтти, — і без труднощів добився цього.

Жінки вийшли в бічну кімнату, де їх чекала вечерея.

Друзі залишилися вдвох.

Цілком зрозуміло, що перше, про що Коконна спитав друга, були подробиці про той фатальний вечір, який мало не коштував йому життя. Під час розповіді Ла Моля п'ємонтець, якого не легко було, як відомо, схвилювати такими речами, тремтів усім тілом.

— Чому ж ти, — спитав він у Ла Моля, — замість того, щоб податись десь без вісті та завдати мені турботи, не вдався до нашого пана? Адже герцог тебе захищав, він би й сховав тебе. Я жив би з тобою, а мій сум, хоч і вдаваний, одурив би всіх придворних дурнів.

— До нашого пана! — сказав Ла Моль, знизивши голос. — До герцога д'Алансона?

— Так. З того, що він казав мені, я зрозумів, що саме йому ти мусиш дякувати за порятунок.

— Я мушу дякувати за життя королю Наварському, — відповів Ла Моль.

— О, о! — пустив Коконна. — І ти певен?

— Ніяких сумнівів.

— От король, — добрячий, чудовий король! А яка ж була в цій справі участь герцога д'Алансона?

— Він держав шворку, якою мене хотіли задавити.

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — Ти певний того, про що говориш, Ла Моль? Як! Цей блідий принц, це недолуге цуценя — задавить мого друга! Ах, чорт візьми! Завтра я скажу йому, яка моя думка про таке діло.

— Ти здурів?

— Правда, він знову візьметься за те саме... Та що там? Це йому так не минеться!

— Ну, ну, Коконна, заспокойся і не забудь, що пробило одинадцять з половиною годин, а ти сьогодні ввечері на службі у принца.

— Великий мені клопіт з його службою! Хай жде! Моя служба! Щоб я служив людині, яка держала шворку!.. Жарти!.. Ні!.. Так уже доля судила: я мусив розшукати тебе, щоб більше не покидати. Я залишаюся тут.

— Але, нещасний, розміркуй, ти ж не п'яний.

— На щастя. Бо коли б я був п'яний, я підпалив би Лувр.

— Ну, Аннібал, — знову почав Ла Моль, — будь розумний. Вернися. Служба — святе діло.

— А ти вернешся зо мною?

— Неможливо.

— Вони б знову надумали вбити тебе?

— Не думаю. Я надто незначна особа в їх очах, щоб складати проти мене якусь постійну змову, постанову на довгий час. Думка вбити мене прийшла їм у голову в хвилину капризу, та й годі: принци були того вечора в доброму настрої.

— Що ж ти робиш?

— Нічого: блукаю, гуляю.

— Ну, що ж! І я гулятиму, як ти, і блукатиму з тобою. Це чудово. Потім, якщо на тебе нападуть, нас буде двоє, і ми їм дамо доброго прочухана. Ах, коли б з'явився цей твій герцог, ця кузька! Я приткнув би його, як метелика, до стіни!

— То попросись у нього, принаймні, у відпустку.

— Так, у безстрочну.

— Та хоч попередь же його, що кидаєш.

— Це діло. З цим я згоден. Зараз йому напишу.

— Писати йому! Це не личить, Коконна, він же принц крові.

— Так, крові! Крові мого друга! Бережись, — крикнув Коконна, повертаючи своїми великими трагічними очима, — бережись, щоб я не насміявся з вашого етикету!

— Справді, — сказав сам собі Ла Моль, — через кілька днів йому не треба буде ні принца, ані кого іншого, бо якщо він схоче піти з нами, ми його заберемо звідси.

І Коконна, не зустрічаючи більше опору з боку свого друга, взяв перо і старанно скомпонував найкрасномовніше послання такого змісту:

"Монсеньйор!

Не може бути, щоб ваша високість, будучи так добре ознайомлені з античними часами, не знали зворушливої історії Ореста й Пілада, двох героїв, що уславились своїми нещастями і своєю приязню. Мій друг Ла Моль нещасний не менше від

Ореста, а я ніжний серцем не менше від Пілада. Він має в цей час великі справи, що вимагають моєї допомоги. Отже, мені ніяк не можна розлучитися з ним. Через те я, з дозволу вашої високості, беру собі маленьку відпустку, тому що я мушу зв'язати свою долю з його долею, до чого б це мене не призвело; велика сила відриває мене від вашої служби, зважаючи на що я сподіваюся на ваше пробачення і наслідуюсь назвати себе з пошаною

*Вашої королівської високості,
монсеньйор,
найнижчий і найпокірніший
Аннібал граф де Коконна,
нерозлучний друг пана де Ла Моля".*

Написавши цей незрівнянний твір, Коконна прочитав його вголос Ла Молю, а той знизав плечима.

— Ну, що ти скажеш? — спитав Коконна, який не бачив цього руху або удав, що не побачив.

— Скажу, — відповів Ла Моль, — що пан д'Алансон насміється з нас.

— З нас?

— З обох укупі.

— Це, здається мені, краще, ніж коли б задавив нас кожного окремо.

— Ну, — сказав Ла Моль, сміючись, — одно, може, не перешкодить другому.

— Ну, що ж! Тим гірше! Хай буде, що буде, а я пошлю листа завтра ранком. Де ми перебудемо ніч, як підемо звідси?

— У метра Ла Гюр'єра. Знаєш, у тій кімнатці, де ти збирався мене приколотити, як ми не були ще Орестом і Піладом.

— Добре, то я відішлю листа в Лувр нашим хазяїном.

В цей момент панно відсунулось.

— Ну, — спитали в один голос обидві принцеси, — де наші Орест з Піладом?

— Чорт візьми, пані, — відповів Коконна. — Пілад і Орест умирають від голоду й кохання.

Справді, другого дня, о дев'ятій годині ранку, метр Ла Гюр'єр відніс до Лувра шанобливе писання пана Аннібала де Коконна.

XIV. Ортон

Генріх, навіть після того, як герцог д'Алансон відмовився і поставив цим під загрозу все, навіть саме його існування, зробився ще більшим, коли це можна було, другом принца.

З цієї близькості Катерина вивела, що два принци не тільки порозумілися, а й конспірують укупі. Вона розпитала Маргариту. Але Маргарита була гідною її дочкою: королева Наварська, головним талантом якої було вміння ухилятися від неприємних пояснень, так обережно розмовляла, що відповіла на всі питання матері і залишила її

ще в більшому нерозумінні, ніж вона була досі.

Флорентійкою керував той інтриганський інстинкт, який вона принесла з Тоскани, найбільш інтриганської країни серед малих держав того часу, і те почуття ненависті, яке вона розвинула в собі при французькому дворі, де суперечності інтересів і думок виявлялися більше, ніж в інших тогочасних дворах.

Вона зрозуміла насамперед, що сила беарнця полягає почасти в його близькості з герцогом д'Алансоном, і вирішила розбити їх союз.

З того дня, коли вона це вирішила, вона почала обплутувати свого сина з терплячістю і спритністю рибалки, який, закинувши свої грузила далеко від риби, непомітно підтягає їх до неї, аж поки не охопить свою здобич з усіх боків.

Герцог Франсуа помітив збільшення ласкавості до себе і сам ішов назустріч матері. А Генріх удав, ніби нічого не бачить, і стежив за своїм союзником більше, ніж досі.

Кожен чекав події.

І в той час, як усі чекали події, — для одних певної, для інших імовірної, — одного ранку, коли сонце рожево знялося на небі, розливаючи в повітрі тепло й аромати і віщуючи прекрасний день, якийсь блідий чоловік, спираючись на палицю і ледве пересуваючи ноги, вийшов з невеликого будиночка, що стояв за Арсеналом, і пішов вулицею Пті-Мюск.

Коло Сент-Антуанської брами, далеко обійшовши багнисту луку, що оточувала рови Бастилії, він звернув з великого бульвару ліворуч і увійшов у сад Арбалет, куди воротар пустив його з великою пошаною.

В саду, що, як видно з самої його назви, належав приватному товариству арбалетників, не було нікого. Але, коли б там були прохожі, вони звернули б увагу на цього блілого чоловіка; його довгі вуса, хода, що не втратила ще військової виправки, хоч і знесилена була недугою, доводили ясно, що це був поранений у недавній сутичці офіцер, який хоче трохи підкріпитись прогулянкою на сонці.

Проте, — дивна річ, — коли плащ, в який, не зважаючи на жару, кутався цей безсилий чоловік, розгортався, спід нього виглядали два довгі пістолети, причеплені до пояса срібними аграфами, на поясі виднівся широкий кинджал, а довга шпага, така величезна, що чоловікові цьому, здавалось, не під силу було володіти нею, доповнюючи цей рухомий арсенал, билася своєю піхвою по його знесилених, тремтячих ногах. До того ж, ніби заради більшої безпечності, прохожий, хоч був у саду зовсім один, на кожному кроці оглядався навколо себе допитливим поглядом, немов би перевіряючи кожен поворот алеї, кожен кущ, кожен рівчак.

Так пройшов він у глибину саду і спокійно дійшов до невеликої зеленої альтанки, що виходила в бік бульвару і відділена була від нього, наче подвійною огорожею, густим живоplotом і невеликим рівчаком. Там він сів на дерновій лавочці перед столом, куди сторож, що був разом з тим і хазяїном харчевні, приніс йому дечого підкріпитись.

Недужий був там уже хвилин з десять і кілька разів уже підносив до губ фаянсову чашку, маленькими ковтками посьорбуючи щось, аж враз обличчя його, не зважаючи

на страшну блідість, що вкривала його, набрало жахливого виразу. Він побачив, що стежкою з Круа-Фобен, з якої тепер утворилася Неаполітанська вулиця, під'їхав якийсь вершник, закутаний у широкий плащ, зупинився коло бастіону і почав ждати.

Минуло хвилин з п'ять; блідовидий чоловік, в якому читач, мабуть, уже впізнав Морвеля, ледве встиг притамувати хвилювання, викликане виглядом вершника, як на дорозі, що з неї тепер стала вулиця Россе-Сен-Нікола, з'явився якийсь молодий чоловік в обліпчастому камзолі, які носили пажі, і підійшов до вершника.

Схований у листях своєї альтанки, Морвель міг усе бачити й чути, і коли читач дізнається, що вершник цей був де Муї, а молодий чоловік у камзолі пажі — Ортон, він зрозуміє, як напружені були вуха й очі Морвеля.

І той і той озирнулися навколо себе з найпильнішою увагою. Морвель затаїв віддих.

— Можете говорити, пане, — озвався першим Ортон, що, будши молодшим, був і довірливіший, — ніхто нас не бачить і не чує.

— Це добре, — сказав де Муї. — Піди зараз до пані де Сов, віддай їй у руки цю записку, якщо вона буде в себе, а якщо її не буде, поклади записку за дзеркало, де король звичайно кладе свої записки, і потім почекай у Луврі. Якщо тобі дадуть відповідь, принеси її в відоме тобі місце; якщо ж ні, прийди до мене цього вечора з рушницею в те місце, яке я призначив і звідки я їду.

— Добре, — сказав Ортон, — знаю.

— Ну, я їду, у мене сьогодні багато діла. Не поспішай, нема чого. Не треба бути в Луврі перш, ніж він там буде, а я думаю, що він сьогодні вранці вчиться полювати з соколами. Іди й поведься сміливо. Ти видужав і прийшов подякувати пані де Сов за добрість, виявлену до тебе під час твого нездужання, іди, хлопче, іди.

Морвель слухав, уп'явшись очима, з наїжаченим волоссям, з потом на лобі. Першим його рухом було витягти пістолет із аграфа і націлитися ним в де Муї; але той зробив рух, плащ розгорнувся, і Морвель побачив під ним міцну й добру кірасу. Куля, напевне, розплющилася б на цій кірасі або влучила б у таке місце, де рана не була б смертельною. До того ж він подумав, що де Муї, дужий і добре озброєний, легко може впорати такого каліку, як він, — отже зітхнув і засунув уже наведений на гугенота пістолет на своє місце.

— От нещастя, — промурмотів він, — не мати змоги вбити його без будь-яких свідків, крім цього злодійчука, якому дуже згодився б мій другий постріл.

Але тут Морвель подумав, що передана Ортонові записка, яку він мав віднести до пані де Сов, може бути значно важливіша, ніж саме, життя ватажка гугенотів.

— Так, — сказав він, — сьогодні ти ще втік від моїх рук, — хай так. Забирайся живий та здоровий, але завтра прийде моя черга, мушу ж я відпровадити тебе в пекло, звідки ти вийшов погубити мене, якщо я тебе не погублю.

В цю хвилину де Муї закрив плащем обличчя і швидко подався в напрямі до Тампльського болота. Ортон пішов ровами, що вели до берега річки.

Тоді Морвель, підвівшись з бадьорістю й спритністю, яких не можна було сподіватись від нього, вернувся на вулицю Серізе, зайшов до себе, звелів осідлати коня

і, хоч був ще майже зовсім безсилий, ризикуючи, що рани його можуть відкритись, помчав галопом по вулиці Сент-Антуан, проїхав набережні і заїхав до Лувра.

Через п'ять хвилин після того, як Морвель вийшов з альтанки, Катерина вже знала про все, що трапилось, і Морвель одержав тисячу екю золотом, обіцяних йому за арешт короля Наварського.

— О, — сказала Катерина, — або я дуже помиляюсь, або цей де Муї і є та темна пляма, яку Рене знайшов у гороскопі цього клятого беарнца.

За чверть години після Морвеля до Лувра з'явився Ортон, не криючись, як звелів йому де Муї, і зайшов до помешкання пані де Сов, поговоривши дорогою з кількома товаришами по службі в палаці.

Даріола була сама; Катерина поклікала пані де Сов до себе переписати якісь негайні листи, і вона вже хвилин із п'ять була в королеви.

— Добре, — сказав Ортон, — я почекаю.

І, користуючись з того, що він був тут своєю людиною, зайшов до спальні баронеси, переконався, що він там сам, і поклав записку за дзеркало.

В той самий момент, коли рука його була коло дзеркала, увійшла Катерина.

Ортон зблід, бо йому здалось, що бистрий і проникливий погляд королеви-матері зразу ж зупинився на дзеркалі.

— Що ти тут робиш, хлопче? — спитала Катерина. — Ти, може, шукаєш пані де Сов?

— Так, пані. Я вже давно не бачив її і боявся, щоб вона не прийняла мене за невдячного, що я так довго не прийшов подякувати її.

— Ти дуже любиш дорогу мою Шарлотту?

— Всією душею, пані.

— І ти, кажуть, вірний слуга?

— Ваша величність визнають це за річ цілком натуральну, коли дізнаються, що пані де Сов приділила мені багато уваги, якої я не вартий, бо я простий слуга.

— Коли ж це вона приділила тобі таку увагу? — спитала Катерина, удаючи, ніби не знає, що трапилось з хлопцем.

— Коли мене було поранено, пані.

— Ах, бідна дитина, — сказала Катерина, — тебе було поранено?

— Так, пані.

— Коли ж саме?

— Того вечора, як прийшли заарештувати короля Наварського. Побачивши солдатів, я так злякався, що закричав; якийсь ударив мене по голові, і я впав непритомний.

— Бідний хлопчина! А тепер ти видужав?

— Так, пані.

— То, може, ти прийшов до короля Наварського, щоб знову стати до нього на службу?

— Ні, пані. Король Наварський, як дізнався, що я насмілюся противитись наказам вашої величності, прогнав мене без милості.

— От які — сказала Катерина з зацікавленням в тоні. — Ну, що ж, я сама про це подбаю! Але якщо ти дожидаєшся пані де Сов, ти ждатимеш даремно: вона зайнята у мене в кабінеті.

І Катерина, думаючи, що Ортон, може, не встиг покласти записку за дзеркало, пішла до кабінету пані де Сов, щоб дати волю юнакові.

В той самий момент, коли Ортон, збентежений несподіваним приходом королеви-матері, міркував сам собі, чи немає в цьому приході якоїсь небезпеки для його пана, він почув три легенькі стуки в плафон; це був знак, яким він сам мусив попередити свого пана про небезпеку, коли пан його був у пані де Сов, а він вартував.

Почувши ці три удари, Ортон здригнувся. В голові його блиснув якийсь таємничий здогад, він подумав, що на цей раз знак подано йому, підбіг до дзеркала і витяг записку, яку поклав щойно.

Катерина стежила за кожним рухом хлопця в дірочку у завісі, бачила, як він підскочив до дзеркала, але не знала, чи поклав він туди записку, чи витяг.

— Ну, — мурмотіла нетерпляче флорентійка, — чого він так довго не йде?

І знов увійшла в спальню з усмішкою на обличчі.

— Ти ще тут, хлопчику? — сказала вона. — Чого ж ти дожидаєшся? Адже я сказала тобі, що сама подбаю про твоє майбутнє? Чи ти маєш сумнів у тому, що я кажу?

— О, пані, боронь боже! — відповів Ортон.

І, підійшовши до королеви, схилив коліно, поцілував її плаття і швиденько вийшов.

Виходячи, він побачив у передпокої капітана гвардії, що дожидався Катерини. Це не заспокоїло, а ще збільшило його підозри.

Тим часом Катерина, як тільки порт'єра впала за Ортоном, підійшла до дзеркала. Але даремне шарила вона за ним тремтячою від нетерпіння рукою: вона не знайшла записки.

А проте вона напевне бачила, що хлопець був коло дзеркала. Отже, він не поклав, а взяв звідти записку. Доля надавала їй противникам такої ж сили, як і їй. Дитина ставала дорослою людиною, коли починала боротися з нею.

Вона все переставила, переглянула, перемацала: нічого...

— О, нещасний! — скрикнула вона. — Я не хотіла йому нічого лихого, а він забрав записку і сам пішов назустріч своїй долі. Гей, пане де Нансей, гей!

Тремтячий голос королеви-матері долетів до передпокою, де дожидався, як ми вже сказали, капітан гвардії.

Пан де Нансей з'явився.

— Я тут, — сказав він, — що бажаєте, ваша величність?

— Ви були в передпокої?

— Так, пані.

— Ви бачили, коли вийшов чоловік, хлопець?

— Щойно.

— Він ще недалеко?

— Тільки на половині сходів.

— Покличте його назад.

— Як його звати?

— Ортон. Якщо він не схоче йти, приведіть його силою. Тільки не лякайте, якщо він не опинатиметься. Мені зараз же треба поговорити з ним.

Капітан швидко вийшов.

Як він казав, Ортон був тільки на половині сходів, бо спускався поволі, сподіваючись зустріти на сходах або побачити десь у коридорі короля Наварського або пані де Сов.

Він почув, що його кличуть, і затремтів.

Першою його думкою було тікати, але з розважливістю, не властивою його літам, зрозумів, що коли побіжить, то погубить усе.

І зупинився.

— Хто мене кличе?

— Я, пан де Нансей, — відповів капітан гвардії, збігаючи сходами.

— Я дуже зайнятий, — сказав Ортон.

— З наказу її величності королеви-матері, — відповів пан де Нансей, наближаючись до нього.

Хлопець втер піт, що котився по його чолу, і пішов назад.

Капітан ішов ззаду.

Спершу Катерина думала звеліти заарештувати хлопця, обтрусити його і забрати собі записку, яку — вона знала — він приніс із собою; для цього вона надумала обвинуватити його в крадіжці і витягла вже з туалета брильянтовий аграф, щоб звернути пропажу його на хлопця. Але розмірковувала, що це небезпечний засіб, бо може викликати в хлопця підозри, він попередить свого пана, і той стерегтиметься і не дасть доказів проти себе.

Звичайно, вона могла б звеліти відпровадити хлопця кудись у в'язницю, але поголоска про арешт, хоч би як секретно зробили це, розійшлася б по Лувру, і одно слово про це примусило б Генріха поводитись обережно.

Але Катерині потрібна була ця записка, бо записка від де Муї до короля Наварського, передана з такою дбайливістю, повинна була розкрити всю змову.

Вона поклала аграф знову туди, де взяла.

— Ні, ні, — сказала вона, — це шпигунська вигадка, погана думка. Але за ту записку... що може, ще нічого й не варта, — провадила вона, насуплюючи брови й шепочучи так потихеньку, що й сама ледве могла чути свої власні слова. — Е, їй-богу, не моя в тому вина, а його. Чому цей молодий розбійник не поклав записки туди, куди мусив покласти? Мені потрібна ця записка.

В цю мить увійшов Ортон.

Обличчя Катерини мало, мабуть, страшний вираз, бо молодий хлопець зблід, зупинившись на порозі. Він був ще надто юний, щоб цілком володіти собою.

— Пані, — сказав він, — ви зробили мені честь покликати мене. Чим я можу служити вашій величності?

Обличчя Катерини прояснилось, немов його осяяв сонячний промінь.

— Я звеліла покликати тебе, хлопче, — сказала вона, — бо мені сподобалось твоє обличчя, і я пообіцяла тобі подбати про твою долю, — отже хочу зараз таки виконати свою обіцянку. Про нас, королев, кажуть, що ми забуваємо свої обіцянки. Але це не серце в нас таке, а розум, бо він іде за подіями. І от я пригадала, що королі тримають в своїх руках долю людську, і покликала тебе. Ну, хлопче, іди за мною.

Пан де Нансей, зрозумівши цю сцену, як щось серйозне, дивився на цю розчуленість Катерини з великим здивуванням.

— Вмієш ти їздити верхи, хлопче? — спитала Катерина.

— Так, пані.

— Ну, то ходім до мене в кабінет. Я дам тобі листа, і ти відвезеш його в Сен-Жермен.

— До послуг вашої величності.

— Звеліть осідлати йому коня, Нансей.

Нансей вийшов.

— Ходім, хлопче, — сказала Катерина.

І пішла попереду. Ортон пішов за нею.

Королева-мати спустилася поверхом нижче, пройшла в коридор, де були апартаменти короля і герцога д'Алансона, дійшла до кручених сходів, зійшла ще на один поверх, відімкнула двері, які вели до кругової галереї і від яких ні в кого, крім неї та короля, не було ключа, звеліла Ортону увійти, увійшла за ним сама і замкнула за собою двері. Галерея ця оточувала, ніби яка заслона, частину покоїв короля і королеви-матері. Це була схованка на випадок небезпеки, як галерея в замку Святого Ангела в Римі або в палаці Пітті у Флоренції.

Замкнувши двері, Катерина залишилась сам-на-сам з хлопцем в темному коридорі. Вони зробили кроків із двадцять, Катерина — йдучи попереду, Ортон — ідучи слідом за нею.

Раптом Катерина зупинилась, і Ортон знову побачив на обличчі у неї той самий похмурий вираз, що й за десять хвилин перед тим. Очі її, круглі, мов у кішки або в пантери, здавалось, світилися в півночі.

— Зупинись! — сказала вона.

Ортон відчув, як трепет пробіг у нього поза плечима: могильний холод, немов, крижаний плащ, спадав з цього склепіння; підлога здавалась похмурою, як віко домовини; погляд Катерини був гострий, якщо можна так висловитись, і пронизував хлопцеві груди. Він подався назад і, тремтячи всім тілом, притулився до стіни.

— Де записка, яку тобі доручено віднести королю Наварському?

— Записка? — пробурмотів Ортон.

— Так. Або покласти, якщо його не буде, за дзеркало?

— Мені, пані? — сказав Ортон. — Не знаю, що ви хочете сказати.

— Записка, яку дав тобі годину тому, коло саду Арбалет, де Муї.

— У мене немає ніякої записки, — сказав Ортон. — Ваша величність, певне,

помиляєтесь.

— Брешеш, — сказала Катерина. — Дай записку, і я виконаю обіцянку, яку дала тобі.

— Яку, пані?

— Я збагачу тебе.

— У мене немає ніякої записки, пані, — відповів хлопець.

Катерина заскреготіла зубами, але скінчила усмішкою.

— Дай мені її, — сказала вона, — і ти матимеш тисячу екю золотом.

— У мене немає записки, пані.

— Дві тисячі екю.

— Неможливо. У мене її нема, отже я не можу дати.

— Десять тисяч екю, Ортон.

Ортон, бачачи, що гнів, ніби морський приплив, підступає королеві від серця до чола, подумав, що у нього лишається тільки один спосіб урятувати короля — проковтнути записку. Він сунув руку в кишеню. Катерина вгадала його думку і вхопила за руку.

— Ну, дитино! — сказала вона, сміючись. — Добре, ти вірний слуга. Коли королі хочуть взяти когось собі в слуги, не погано спершу переконатись, чи віддане в людини серце. Я знаю тепер, що можу покладатись на тебе. Візьми, ось мій гаманець, як перша нагорода. Віднеси записку своєму панові і скажи йому, що від сьогодні ти в мене на службі. Можеш без мене вийти тими дверима, якими увійшли ми сюди: вони відчиняються зсередини.

І Катерина, поклавши гаманець в руки остовпілому хлопцеві, ступила кілька кроків уперед і торкнулася рукою до стіни.

Але молодий хлопець вагався і стояв, не рухаючись, на одному місці. Він не міг повірити, щоб небезпека, яку він почував у себе над головою, минулася.

— Ну, не тремти так, — сказала Катерина, — я ж сказала, що ти можеш вільно піти, і якщо ти вернешся, твоя доля буде забезпечена.

— Дякую, пані, — сказав Ортон. — Отже ви мені прощаєте?

— Більше того, я даю тобі нагороду; ти надійний носій любовних записочок, милий вісник кохання; але ти забуваєш, що пан твій дожидається тебе.

— Ах, це правда, — сказав молодий хлопець, ідучи до дверей.

Але не встиг він ступити трьох кроків, як підлога провалилася у нього під ногами. Він поточився, простягнув обидві руки вперед, крикнув і зник, поглинутий підземною темницею Лувра, яку Катерина розкрила, натиснувши пружину.

— Ну, — промурмотіла Катерина, — тепер мені доведеться, через упертість цього дивака, спускатись на півтораєта приступців униз.

Катерина зайшла до себе, засвітила потайний ліхтар, вернулась у коридор, поставила на місце пружину, відімкнула двері на кручені сходи, що, здавалось, вели кудись в надра землі, і, спонукана ненаситною згагою цікавості, що була лише знаряддям її ненависті, підійшла до залізних дверей, які відчинялись униз і відкривали

хід на дно льоху.

Там лежав бідолашний Ортон, скривавлений, знівечений, розбитий падінням з височини ста футів, і ще ворушився.

За товстим муром чути було, як котяться води Сени, що попід землею просякали аж до підніжжя сходів.

Катерина увійшла у вогку, гидотну яму, що за час свого існування, певне, була свідком багатьох подібних падінь, обшукала тіло, знайшла лист, переконалась, що він був той самий, який вона хотіла здобути, штовхнула ногою труп, надала пальцем пружину; дно похитнулось, і труп, посунувшись униз від власної ваги, зник в напрямі річки.

Потім Катерина, замкнувши двері, зійшла знов угору, зачинилась у себе в кабінеті й прочитала записку:

"Сьогодні ввечері, о десятій годині, вулиця Арбр-Сек, готель "À la Belle-Étoile". Якщо прийдете, не відповідайте нічого, якщо не прийдете, скажіть "ні" посланцеві. Де Муї де Сен-Фаль".

Читаючи записку, Катерина усміхалась. Вона думала тільки про перемогу, яку мала здобути, зовсім забуваючи про те, якою ціною купила вона цю перемогу.

Та й справді, що таке був Ортон? Вірне серце, віддана душа, юний і хороший хлопець — та й годі.

Усе це, цілком зрозуміло, не могло ні на хвилину похитнути чашу на тих нечулих терезах, на яких зважується доля держав.

Прочитавши записку, Катерина зараз же піднялася до пані де Сов і поклала записку за дзеркало.

Спускаючись униз, вона зустріла при вході до коридору капітана гвардії.

— Пані, — сказав пан де Нансей, — згідно з наказом вашої величності, кінь готовий.

— Любий барон, — сказала Катерина, — кінь непотрібен, я поговорила з хлопцем, і виявилось, що він надто дурний, щоб виконати доручення, яке я думала дати йому. Я гадала, що він лакей, а він, щонайбільше, конюх. Я дала йому трохи грошей і випроводила через чорний хід.

— Але, — сказав пан де Нансей, — як же з дорученням?

— З дорученням? — перепитала Катерина.

— Так, з дорученням, що він мав виконати в Сен-Жермені. Ваша величність бажаєте, щоб виконав його я, а чи наказав виконати комусь із моїх людей?

— Ні, ні, — сказала Катерина, — ви і ваші люди матимете сьогодні ввечері інше діло.

І Катерина пішла до себе, сподіваючись, що сьогодні ввечері доля цього клятого короля Наварського буде в її руках.

XV. Готель "À la Belle-Étoile"

Через дві години після події, про яку ми щойно розповіли і від якої на обличчі в

Катерини не лишилось ніякого сліду, пані де Сов, скінчивши свою роботу у королеви, вернулась до себе. За нею прийшов Генріх і, дізнавшись від Даріоли, що приходив Ортон, пішов прямо до дзеркала і взяв записку.

Як ми вже казали, зміст її був такий:

"Сьогодні ввечері, о десятій годині, вулиця Арбр-Сек, готель "À la Belle-Étoile". Якщо прийдете, не відповідайте нічого, якщо не прийдете, скажіть "ні" посланцеві".

Крім підпису, в ній не було нічого.

— Генріх обов'язково піде на побачення, — казала собі Катерина, — бо коли б він і схотів не піти, то вже не знайде посланця, щоб сказати йому "ні".

Катерина не помилилась. Генріх розпитався про Ортон, і Даріола сказала, що він вийшов разом з королевою-матір'ю; але записка була на місці, а Генріх знав, що бідолашний хлопець нездатний до зради, і тому не турбувався.

Він пообідав, як звичайно, за королівським столом, і король за обідом дуже підсміювався над незграбністю Генріха ранком під час полювання з птахами.

Генріх виправдувався тим, що він людина гірська, а не житель долин, але пообіцяв Карлу навчитись полювати з птахами.

Катерина була чарівна і, встаючи зза столу, попросила Маргариту залишитись у неї на весь вечір.

О восьмій годині Генріх узяв двох своїх дворян, вийшов з ними через ворота Сент-Оноре, зробив великий обхід, увійшов баштою де Буа, переїхав Сену паромом Неель, дійшов до вулиці Сен-Жак і там відпустив своїх провожатих, ніби це була якась любовна похідінка. На розі вулиці Матюрен він побачив чоловіка в плащі, верхи на коні. Генріх підійшов до нього.

— Мант, — сказав невідомий.

— По, — відповів король.

Невідомий зараз же зліз з коня. Генріх закутався в його плащ, увесь забризканий гряззю, сів на коня, з якого аж пара вставала, проїхав вулицею Ла Гари, переїхав міст Сен-Мішель, проїхав вулицю Бартелемі, переїхав знову річку мостом Мен'є, доїхав до набережних, повернув на вулицю Арбр-Сек і постукав у двері до метра Ла Гюр'єра.

Ла Моль був у відомій уже нам залі і писав довгого любовного листа — ви знаєте кому. Коконна був у кухні з Ла Гюр'єром, доглядаючи за шістьма куріпками, що смажилися на рожні, і провадив із своїм приятелем, хазяїном готелю, дискусію про стан засмаженості і час, коли куріпок треба зняти з рожна.

В цю мить постукав Генріх. Грегуар пішов відчиняти і завів коня до конюшні, а подорожній увійшов у хату, постукуючи чобітьми об підлогу, немов розминаючи заанімілі ноги.

— Гей, метр Ла Гюр'єр! — гукнув Ла Моль, не перестаючи писати. — Тут вас якийсь дворянин питається.

Ла Гюр'єр підійшов, оглянув Генріха з голови до ніг і, не відчувши великої пошани до його плаща з товстого сукна, спитав у короля:

— Хто ви?

— Е, кров божя! — сказав Генріх, показуючи на Ла Моля пальцем. — Пан цей уже сказав вам. Я дворянин із Гасконі, приїхав до Парижа улаштуватись при дворі.

— Що вам треба?

— Кімнату й вечерю.

— Гм, — сказав Ла Гюр'єр, — є у вас слуга?

Це, як відомо, було звичайне в нього запитання.

— Ні, — відповів Генріх, — але я сподіваюсь найняти, коли влаштуюсь.

— Я не віддаю панської кімнати без людської, — сказав Ла Гюр'єр.

— Навіть коли я заплачу за вечерю нобль? Про гроші ми поговоримо завтра.

— О! Ви дуже щедрі, мій дворянине! — сказав Ла Гюр'єр, недовірливо поглядаючи на Генріха.

— Ні, але, сподіваючись перебути вечір і ніч у вас в готелі, що його дуже хвалив мені наш дворянин, який жив тут, я запросив сюди на вечерю одного мого друга. Є у вас арбуазьке вино?

— Є таке, що й беарнець не п'є кращого.

— Добре, я плачу за нього окремо. А, от і мій гість!

Справді, двері відчинились, і увійшов другий дворянин, на кілька років старший від першого, з величезною рапірою при боці.

— А! — сказав він. — Ви дуже точні, мій молодий друже. Для чоловіка, що зробив двісті льє, прибути в призначений час — річ не проста.

— Це ваш гість? — спитав Ла Гюр'єр.

— Так, — сказав перший приїжджий, підходячи до молодого чоловіка з рапірою й стискаючи йому руку, — накривайте вечерю.

— Тут чи у вас в кімнаті?

— Де хочете.

— Метр, — сказав Ла Моль Ла Гюр'єру, — звільніть нас від цих гугенотських фігур. Ми з Коконна не матимемо змоги й слова сказати про наші справи.

— Накривайте вечерю в другому номері, на третьому поверсі, — сказав Ла Гюр'єр. — Прошу, панове, прошу.

Приїжджі пішли слідом за Грегуаром, що йшов попереду, присвічуючи їм.

Ла Моль слідкував за ними очима, поки вони зникли, і, раптом повернувшись, побачив Коконна, що виставив голову з кухні. Великі витріщені очі і розкритий рот надавали цій голові неймовірно здивованого вигляду.

Ла Моль підійшов до нього.

— Чорт візьми! — сказав Коконна. — Ти бачив?

— Що?

— Цих двох дворян?

— Ну, то що?

— Я запрявся б, що це...

— Хто?

— Так... король Наварський і чоловік у червоному плащі.

— Присягайся, коли хочеш, тільки не дуже голосно.

— Ти теж упізнав?

— Атож.

— Що їм тут робити?

— Якись любовні фіглі.

— Гадаєш?

— Певен.

— Ла Моль! Мені більше до вподоби удари шпаги, ніж ці любовні фіглі. Я ладен був запрягтись, а тепер Іду в заклад.

— Що — в заклад?

— Що тут змова.

— Ти здурів.

— Кажу тобі...

— А я кажу, що коли вони і влаштовують змову, то це їхнє діло.

— А, це таки правда. До того ж, — сказав Коконна, — я не служу вже у пана д'Алансона, хай роблять, що хочуть.

І, бачачи, що куріпки, які Коконна вважав за найкращу частину свого обіду, присмажились так, як він любив, гукнув метра Ла Гюр'єра зняти їх з рожна.

Тим часом Генріх з де Муї розташувались у себе в кімнаті.

— Ну, сир, — сказав де Муї, коли Грегуар накрив на стіл, — бачили ви Ортона?

— Ні, але я знайшов записку, яку він поклав за дзеркало. Хлопчина, певне, перелякався, бо коли він був там, прийшла королева Катерина, — отже він пішов, не дочекавшись мене. Я був занепокоївся на хвилину, бо Даріола сказала, що королева-мати довго розмовляла з ним.

— О, нема чого турбуватись, він хлопчина хитрий, і хоч королева-мати своє діло знає, він її обкрутить, я певен.

— А ви, де Муї, бачили його? — спитав Генріх.

— Ні, але побачу вночі. Опівночі він прийде сюди з рушницею. Він все розкаже мені дорогою.

— А чоловік, що був на розі вулиці Матюрен?

— Який?

— Що дав мені коня і плащ, — певні ви в ньому? Це один з найвідданіших наших людей. До того ж, він не знає вашої величності і не поінформований про справу.

— То можемо говорити цілком спокійно?

— Без сумніву. До того ж, Ла Моль на варті.

— Чудово.

— Ну, що ж, сир, що каже пан д'Алансон?

— Пан д'Алансон не хоче їхати, він сказав це цілком певно. Обрання герцога д'Анжу на короля польського і недуга короля змінили всі його наміри.

— Отже, він розбив наші плани?

— Так.

— Зрадив нас?

— Ні ще, але зрадить при першій нагоді.

— Боягуз, віроломець! Чому він не відповідав на листи, що я писав йому?

— Щоб мати докази, а самому їх не давати. А поки ми ждали його, усе пропало, — так, де Муї?

— Навпаки, сир, усе врятовано. Ви знаєте, що вся партія, крім фракції принца де Конде, на вашому боці і використовує герцога, з яким вона нібито має зносини, тільки як прикриття. З дня аудієнції польським послам я все зв'язав, усе об'єднав коло вас. Щоб тікати з герцогом д'Алансоном, вам досить було сотні людей; я зібрав п'ятсот. Через тиждень вони будуть готові, розташувавшись по дорозі до По. Це буде не втеча, це буде відступ. Досить вам, сир, півтори тисячі чоловік? Чи вважатимете ви себе в безпеці з таким військом?

Генріх посміхнувся і, ляснувши де Муї по плечу, сказав:

— Ти знаєш, де Муї, і лише ти один знаєш, що з природи своєї король Наварський не такий страхополох, як гадають.

— Ну, господи! Я знаю, сир, і, сподіваюсь, незабаром уся Франція знатиме це так само добре, як я.

— Але коли конспіруєш, треба дбати про успіх. Перша умова успіху — рішучість, а щоб рішучість була швидка, пряма, гостра, треба мати певність в успіхові.

— Ну, що ж, сир, в які дні буває полювання?

— Кожні вісім або кожні десять днів, то з псами, то з птахами.

— Коли відбулося полювання востаннє?

— Сьогодні.

— Через вісім або через десять днів після сьогоднішнього буде знову полювання?

— Без сумніву, може навіть швидше.

— Слухайте. Усе, здається мені, цілком затихло: герцог д'Анжу поїхав, про нього ніхто й не згадує. Король з кожним днем видужує. Переслідування наших одновірців майже припинилось. Робіть милі види королеві-матері і панові д'Алансону: кажіть йому щоразу, що ви не можете їхати без нього; подбайте, щоб він повірив, — це найважче зробити.

— Не турбуйся, повірять.

— Думаєте, він так довіряє вам?

— Ні, боронь боже! Але він вірить усьому, що каже королева.

— А королева служить нам щиро?

— О, я маю доказ цього. До того ж, вона честолюбна, і корона наварська, навіть ще не здобута, пече їй чоло.

— Добре. За три дні до полювання сповістіть мене, де воно відбудеться: у Бонді, в Сен-Жермені чи в Рамбульє. Додайте, що ви готові, і коли побачите, що пан де Ла Моль промчить перед вами, женіть за ним чимдуж. Коли ж ви виїдете з лісу, королеві-матері, якщо вона схоче захопити вас, доведеться гнатись за вами; ну, а її нормандським коням не побачити, сподіваюсь, навіть підків у наших арабських та іспанських бігунів.

— Добре, де Муї.

— Є у вас гроші, сір?

Генріх зробив гримасу, яку завжди робив, коли у нього питали про гроші.

— Не дуже, — сказав він, — але, гадаю, у Маргарити є.

— Ну, що ж! Чи у вас, чи в неї, візьміть їх з собою якомога більше.

— А ти, поки дійде до діла, що думаєш робити?

— Після того, як я досить діяльно займався справами вашої величності, дозволите ви мені зайнятися трохи своїми власними?

— Займись, де Муї, займись, — але що за справи?

— Слухайте, сір. Ортон сказав мені (він хлопчина дуже спритний, рекомендую його вашій величності), Ортон сказав мені вчора, що зустрів коло Арсеналу отого розбійника Морвеля, що очунав завдяки піклуванню Рене і відігрівається на сонці, як змія, — та він і справді змія.

— Ага, розумію, — сказав Генріх.

— А, ви розумієте, добре... Ви, сір, будете колись королем, і якщо у вас буде якась помста, як у мене, ви помститеся, як личить королю. Я солдат, і мушу помститись як солдат. Отже, коли всі наші справи будуть улаштовані, — це дасть тому розбійникові ще днів п'ять чи шість поправляти здоров'я, — я піду теж погуляти коло Арсеналу і приткну його до землі чотирма добрими ударами рапіри, і тоді покину Париж не з таким тяжким серцем.

— Кінчай свої справи, друже мій, кінчай, — сказав беарнець. — До речі, ти задоволений з Ла Моля, правда?

— О, чудовий хлопчина, відданий вам душею й тілом, сір, можете покладатись на нього, як на мене... відважний...

— І, головне, вмій мовчати. Ну, він поїде з нами в Наварру, де Муї, і коли ми туди прибудемо, ми знайдемо, чим нагородити його.

В хвилину, коли Генріх з своєю лукавою усмішкою проказав ці слова, двері раптом розчинились, і з'явився той, про якого щойно говорилось, блідий, схвильований.

— Тікайте, сір, тікайте! — крикнув він. — Дім оточили!

— Оточили? — скрикнув Генріх, схоплюючись. — Хто?

— Королівська гвардія.

— О! — сказав де Муї, витягаючи пістолети зза пояса. — До бою, здається!

— Так! — сказав Ла Моль. — Багато допоможуть ваші пістолети. Що зробите ви проти п'ятидесяти чоловік?

— Правда, — сказав король, — і якщо є якийсь спосіб зникнути...

— Є один, я вже раз його використав, і якщо ваша величність підете за мною...

— А де Муї?

— Пан де Муї теж може піти, коли хоче. Але треба спішити.

На сходах почулися кроки.

— Надто пізно, — сказав Генріх.

— Ах, коли б тільки затримати їх на п'ять хвилин, — скрикнув Ла Моль, — я міг би

поручитися за безпеку короля.

— То ручіться, пане, — сказав де Муї, — я берусь затримати їх. Ідіть, сір, ідіть.

— Що ти хочеш робити?

— Не турбуйтеся, сір, ідіть швидше.

І де Муї почав з того, що заховав тарілку, серветку й склянку короля, ніби він був за столом сам.

— Ідіть, сір, ідіть, — крикнув Ла Моль, хапаючи короля за руку і тягнучи його на сходи.

— Де Муї! Відважний мій де Муї! — скрикнув Генріх, простягаючи руку молодому чоловікові.

Де Муї поцілував руку, виштовхнув Генріха з кімнати і засунув за ним двері на засув.

— Так, так, розумію, — сказав Генріх, — він здасться, а ми врятуємось тим часом. Але який диявол міг нас видати?

— Ідіть, сір, ідіть! Вони вже на сходах!

Справді, світло від факелів почало підійматись угору на вузьких сходах, а знизу чути було ніби брязкіт шпаг.

— Тікайте, сір, тікайте! — говорив Ла Моль.

І, ведучи короля в п'яті, вивів його на два поверхи вище, штовхнув двері в якусь кімнату, засунув їх на засув і, відчинивши вікно, сказав:

— Сір, ви дуже боїтеся ходити по дахах?

— Я? — сказав Генріх. — Де ж таки, мисливець, що полював на серн!

— То йдіть за мною, ваша величність, я знаю дорогу і буду вам за провідника.

— Ідіть, ідіть, — сказав Генріх, — я йду за вами.

Ла Моль ступив за вікно перший, пройшов широким карнізом до жолобини, утвореної двома покрівлями; до цієї жолобини виходила мансарда без вікна, з якої був хід до нежилого горища.

— Сір, — сказав Ла Моль, — от ви і коло пристані.

— Ага, — сказав Генріх, — тим краще.

І витер своє бліде чоло, на якому виступив краплями піт.

— Тепер, — сказав Ла Моль, — справа піде сама собою. Горище має вихід на сходи, сходи виводять у коридор, коридор на вулицю. Я пройшов цією дорогою, сір, в таку саму страшну ніч, як і ця.

— Ходім, ходім, — сказав Генріх, — вперед!

Ла Моль перший прослизнув у зяючий отвір, добрався до нещільно причинених дверей, відчинив їх, спинився на кручених сходах і, подаючи королю в руку віршовку, що правила за поруччя на сходах, сказав:

— Ідіть, сір!

На середині сходів Генріх зупинився. Він дійшов до вікна, що виходило в двір готелю "À la Belle-Étoile". З вікна видно було, як сходами з протилежного боку бігли солдати — одні з шпагами, інші з факелами в руках.

Раптом серед одного гуртка солдатів король Наварський помітив де Муї. Він віддав шпагу і спокійно спускався вниз.

— Бідолаха! — сказав Генріх. — Відважне й віддане серце!

— Слово честі, сир, — сказав Ла Моль, — у нього — гляньте, ваша величність — у нього зовсім спокійний вигляд, він навіть сміється. Він, напевне, вигадав якусь штуку, бо, ви знаєте, він рідко сміється.

— А той молодий чоловік, що був з вами?

— Пан де Коконна? — спитав Ла Моль.

— Так, пан де Коконна. Що з ним?

— О, сир, я ні трохи не турбуюсь про нього. Побачивши солдатів, він тільки спитав у мене: "Ризикуємо ми чим-небудь?" — "Головою", відповів я. "А ти врятуєшся?" — "Сподіваюсь". — "Ну, і я теж", відповів він. І я присягаюсь, сир, що він врятується. Якщо Коконна візьмуть, ручусь вам, що він сам схотів, щоб його взяли.

— Тоді, — сказав Генріх, — усе добре, подумаймо, як добитись до Лувра.

— Ну, — сказав Ла Моль, — це річ зовсім проста, сир. Закутаймось у плащі і ходімо. На вулиці повно народу, що збігся на шум, нас приймуть за глядачів.

Справді, двері були відчинені, і вийти можна було без жодних перешкод, якби не величезна юрба народу, що забила всю вулицю.

Проте, їм пощастило прослизнути на вулицю Аверон, а на вулиці де Пулі вони побачили, що де Муї під конвоем, на чолі з капітаном гвардії паном де Нансеєм, проходить майданом Сен-Жермен-л'Оксерруа.

— Ага! — сказав Генріх. — Його, мабуть, ведуть у Лувр. От, диявол! хвіртки позачиняють! Питатимуть імена у всіх, хто входитьиму і якщо я увійду після нього, це буде доказ, що я був з ним.

— Що ж, сир, — сказав Ла Моль, — увійдіть у Лувр іншим шляхом, не хвірткою.

— Яким же дияволом можу я увійти?

— А хіба ваша величність не маєте вікна у королеви Наварської?

— Чорт візьми! — сказав Генріх. — Ви маєте рацію, пане де Ла Моль. А мені й на думку не спало!.. Але як же сповістити королеву?

— О! — сказав Ла Моль, уклоняючись з шанобливою вдячністю, — ваша величність так добре вмієте влучати камінцями.

XVI. Де Муї де Сен-Фаль

На цей раз Катерина повела справу так обачно, ідо не мала сумніву в щасливому закінченні її.

Отже, вона відпустила о десятій годині Маргариту, цілком певна, — і це було справді так, — що королева Наварська не знає нічого про заходи проти її чоловіка, а сама пішла до короля і попросила його не лягати спати.

Заінтригований переможним виглядом, яким сяяло обличчя матері, звичайно сповнене удаваності, Карл спитав у Катерини про причини, але вона відповіла йому

словами:

— Можу сказати вашій величності лише одно: цієї ночі вас буде звільнено від двох найзапекліших ворогів ваших.

Карл зробив рух бровами, як людина, що каже сама собі: добре, побачимо. Свиснувши своєму левретові, що підповз до нього на череві, мов змія, і поклав свою розумну морду на коліна до пана, він почав чекати.

Через кілька хвилин, протягом яких Катерина сиділа, напруживши слух і очі, у луврському дворі пролунав пістолетний постріл.

— Що це за шум? — спитав Карл, нахмурюючи брови, а леврет знявся на ноги швидким рухом, наставивши вуха.

— Нічого, — сказала Катерина, — сигнал, та й усе.

— І що означає цей сигнал?

— Означає, що з цієї хвилини, сір, ваш єдиний, ваш справжній ворог вже не матиме змоги чинити вам шкоди.

— Убили кого? — спитав Карл, дивлячись на матір поглядом господаря, який хоче сказати, що життя й смерть невід'ємні прерогативи королівської влади.

— Ні, сір. Тільки заарештували двох.

— О, — промурмотів Карл, — завжди приховані витівки, завжди змови, королю невідомі. Чортова смерть! Мамо, адже я великий хлопець, досить великий хлопець, щоб доглянути самому себе, і не маю потреби ні в дитячих помочах, ні в дитячому шличку. Забирайтесь собі в Польщу до вашого сина Генріха, коли хочете бути королевою, а тут, кажу вам, годі гратися в ці іграшки.

— Сину, — сказала Катерина, — в останній раз втручаюсь я у ваші справи. Але це було давно розпочате діло; ви завжди казали, що я помиляюсь, і я дуже хотіла довести вашій величності, що таки моя правда.

В цей самий момент кілька чоловік зупинилось у вестибюлі, почувся стук мушкетних прикладів об плити підлоги.

Майже зараз по тому пан де Нансей прислав до короля просити дозволу увійти.

— Хай увійде, — живо сказав Карл.

Пан де Нансей увійшов, уклонився королю і, звертаючись до Катерини, сказав:

— Пані, наказ вашої величності виконано: його затримано.

— Як то його? — скрикнула Катерина дуже збентежена. — Хіба ви взяли тільки одного?

— Він був сам, пані.

— І оборонявся?

— Ні, він спокійно вечеряв у кімнаті і віддав шпагу на першу ж вимогу.

— Хто такий? — спитав король.

— Ви зараз побачите, — сказала Катерина. — Звеліть ввести затриманого, пане де Нансей.

За п'ять хвилин ввели де Муї.

— Де Муї! — скрикнув король. — Що це таке, пане?

— Ах, сир! — сказав з цілковитим спокоєм де Муї. — Коли б ваша величність дозволили мені, я сам спитав би про це.

— Замість того, щоб ставити таке запитання королю, — сказала Катерина, — будьте ласкаві, пане де Муї, поясніть королю, хто був у кімнаті в короля Наварського в відому ніч і хто в ту ніч, чинячи опір наказові його величності, як бунтівник, убив двох гвардійців і поранив пана де Морвеля?

— Справді, — сказав Карл, насуплюючи брови, — знаєте ви ім'я того чоловіка, пане де Муї?

— Так, сир. Ваша величність бажаєте знати його?

— Це було б мені приємно, признаюся.

— Ну, що ж, сир. Він звався де Муї де Сен-Фаль.

— Це були ви?

— Я самий!

Катерина, здивована цією сміливістю, ступила крок до де Муї.

— Як же, — сказав Карл IX, — насмілились ви поставити опір наказові короля?

— Перш за все, сир, я не знав, що це був наказ вашої величності, потім, я бачив тільки одно, або, краще сказати, тільки одну людину — пана де Морвеля, убивцю мого батька і пана адмірала. Я пригадав, що півтора роки тому, в цій самій кімнаті, де ми перебуваємо зараз, увечері 24 серпня ваша величність, розмовляючи зо мною, обіцяли мені покарати вбивцю, а що за цей час відбулися важливі події, я подумав, що король міг не виконати своєї обіцянки мимо власного свого бажання. Побачивши в дверях Морвеля, я подумав, що само небо посилає мені його. Решта відома вашій величності: я вразив його шпагою, як убивцю, і стріляв у людей його, як у бандитів.

Карл не відповів нічого; приятелювання з Генріхом примусило його з деякого часу дивитись на багато що інакше, ніж дивився він раніш, і не раз навіть з жахом.

Королева-мати згадала деякі побіжні думки про Варфоломіївську ніч, що виривались з уст її сина і були схожі на докори сумління.

— Але, — сказала Катерина, — що робили ви в такий час у короля Наварського?

— О, — відповів де Муї, — це довга історія, але коли б ваша величність мали терпіння вислухати її...

— Так, — сказав Карл, — розповідайте, я наказую.

— Слухаюсь, сир, — відповів де Муї, вклоняючись.

Катерина сіла, затопивши в молодого ватажка гугенотів занепокоєний погляд.

— Ми слухаємо, — сказав Карл. — Сюди, Актеон.

Собака вернувся на попереднє місце.

— Сир, — сказав де Муї, — я з'явився до його величності короля Наварського, як депутат від наших братів-протестантів, вірних підданих ваших.

Катерина зробила знак Карлу IX.

— Не турбуйтеся, мамо, — сказав він, — я не пропущу ані слова. Розкажіть, пане де Муї, розкажіть: чого ви з'явилися?

— Попередити короля Наварського, — вів далі пан де Муї, — що його зречення

призвело до того, що він утратив довіру в гугенотської партії, але, в пам'ять батька його Антуана де Бурбона, а особливо в пам'ять матері його, жінки Жанни д'Альбре, ім'я якої у нас у великій пошані, гугеноти виявляють пошану до нього, звертаючись з проханням зректися своїх прав на корону Наварську.

— Що він каже? — скрикнула Катерина, яка, не зважаючи на все своє самовладання, не в силі була витерпіти такий нечуваний удар.

— Ага! — пустив Карл. — Але ця наварська корона, яку так перекидають без мого дозволу з однієї голови на другу, здається, трохи й мені належить.

— Гугеноти, сир, більше від кого іншого визнають принцип сюзеренності, зв'язаний з владою короля. Отже, вони сподівались упрохати вашу величність залишити цю корону на голові, що дорога вам.

— Мені! — сказав Карл. — На голові, що дорога мені! Чортова погибель! Про яку це ви голову говорите, пане? Я вас не розумію.

— Про голову пана герцога д'Алансона.

Катерина зблідла, як смерть, і вп'ялася в де Муї пекучим поглядом.

— І брат мій д'Алансон знає про це?

— Так, сир.

— І він прийняв корону?

— З дозволу вашої величності, за чим він і послав нас.

— О! — сказав Карл. — Справді, ця корона найкраще годиться для брата нашого д'Алансона. І я сам про це не подумав! Дякую, де Муї, дякую! Коли вам приходитимуть у голову подібні ідеї, ви будете бажаним гостем у Луврі.

— Сир, ви давно були б поінформовані про весь цей проект, коли б не злочасна справа з Морвелем, яка змусила мене побоюватись немилості вашої величності.

— Так, — сказала Катерина, — але що сказав про цей проект Генріх?

— Король Наварський, пані, скорився бажанням своїх братів і зрікся престолу.

— Коли так, — скрикнула Катерина, — у вас повинно бути це зречення?

— Правда, пані, — сказав де Муї, — і воно випадково при мені, за підписом його і з датою.

— Дата до події в Луврі? — спитала Катерина.

— Так, здається, напередодні.

І пан де Муї витяг з кишені зречення на користь герцога д'Алансона, написане й підписане рукою Генріха і датоване тим числом, яке він указав.

— Слово честі, так, — сказав Карл, — і все згідно з законом.

— А чого просить Генріх за це зречення?

— Нічого, пані. Приязнь короля Карла, сказав він нам, цілком винагородила б мене за втрату корони.

Катерина в гніві закусила губи і стиснула прекрасні свої руки.

— Усе це цілком правдиво, де Муї, — додав король.

— Але, — почала королева-мати, — коли все було полагоджено між вами і королем Наварським, нащо здалося вам те побачення, яке ви мали з ним сьогодні вночі?

— Я, пані, з королем Наварським? — сказав де Муї. — Пан де Нансей, що заарештував мене, може посвідчити, що я був сам. Ваша величність можете покликати його.

— Пане де Нансей! — гукнув король.

Капітан гвардії з'явився.

— Пане де Нансей, — живо сказала Катерина, — пан де Муї був сам-один у готелі "À la Belle-Étoile"?

— В кімнаті, — так, пані, але в готелі — ні.

— А хто був його товариш? — сказала Катерина.

— Не знаю, чи то був товариш пана де Муї, пані. Знаю тільки, що він утік задніми дверима, зваливши додолу двох моїх гвардійців.

— І ви, звичайно, впізнали того дворянина?

— Я ні, але мої гвардійці впізнали.

— Хто ж то був? — спитав Карл IX.

— Пан граф Аннібал де Коконна.

— Аннібал де Коконна! — сказав за ним король, ставши похмурим і замисленим. — Той самий, що так люто різав гугенотів в Варфоломіївську ніч?

— Пан де Коконна, дворянин пана д'Алансона, — сказав пан де Нансей.

— Добре, добре, — сказав Карл IX, — ідіть, пане де Нансей, і вдруге пам'ятайте одно...

— Що саме, сір?

— Що ви служите мені і повинні виконувати тільки мої накази.

Пан де Нансей вийшов, відступаючи задом і шанобливо вклоняючись.

Де Муї з іронічною усмішкою глянув на Катерину.

На хвилину всі замовкли.

Королева крутила шнурки свого пояса. Карл погладжував свого собаку.

— Яка ж була ваша мета, пане? — провадив Карл. — Чи виявили ви діяльність?

— Проти кого, сір?

— Проти Генріха, проти Франсуа або проти мене?

— Сір, ми маємо зречення вашого зятя, згоду вашого брата і, як я мав честь сказати вам, гадали просити затвердження вашої величності, коли трапилась ця фатальна луврська історія.

— Ну, що ж, мамо, — сказав Карл, — я не бачу нічого лихого в усьому цьому. Ви мали право, пане де Муї, прохати собі короля. Так, Наварра може і повинна бути окремим королівством. Більш того, королівство це мов нарочито утворене на те, щоб надати його моєму братові д'Алансону, який завжди так бажав собі корони, що коли ми надівали нашу, він не міг відірвати очей від неї. Єдине, що стояло на перешкоді до надання йому трону, були права Генріха; але після того, як Генріх зрікся їх з доброї волі...

— З доброї волі, сір.

— Здається, на це воля божя! Пан де Муї, ви вільні вернутись до своїх братів, яких я

покарав... трохи суворо, може, але це справа між мною і богом. І скажіть їм, що коли вони хочуть мати королем Наварри брата мого д'Алансона, король Франції згоджується на їх бажання. З цієї хвилини Наварра — королівство і володар її зветься Франциском. Мені треба не більше тижня, щоб брат мій залишив Париж з блиском і пишнотою, які личать королеві. Ідіть, пане де Муї, йдіть!.. Пане де Нансей, пропустіть пана де Муї, він вільний.

— Сір, — сказав де Муї, ступаючи крок вперед, — ваша величність дозволите?

— Так, — сказав король.

І простягнув руку молодому гугенотові.

Де Муї схилив коліно до землі і поцілував королю руку.

— До речі, — сказав Карл, затримуючи його, коли він підіймався з коліна, — ви просили кари цьому розбійникові Морвелю?

— Так, сір.

— Я не знаю, де він, щоб зробити це, бо він ховається, але якщо ви зустрінете його, покарайте його самі, я дозволяю вам це від щирого серця.

— О, сір! — скрикнув де Муї. — Це цілком задовольняє мене. Здайтеся на мене, ваша величність. Я теж не знаю, де він, але знайду його, будьте певні.

І де Муї, шанобливо вклонившись королю Карлу і королеві Катерині, вийшов без жодної перешкоди з боку гвардійців, що привели його. Він пройшов коридори, швидко вибіг за хвіртку, в одну мить опинився на майдані Сен-Жермен-л'Оксерруа в готелі "À la Belle-Étoile", де знайшов свого коня, і через три години після сцени, яку ми щойно описали, був уже в безпеці за стінами Манта.

Катерина, приховавши гнів, вернулась до своїх апартаментів, а звідти пішла до апартаментів Маргарити.

Там вона знайшла Генріха в халаті; він, здавалось, збирався лягати в постіль.

— Сатана, — промурмотіла вона, — допоможи ти бідолашній королеві, коли вже бог не хоче їй нічого зробити.

XVII. Дві голови для однієї корони

— Попросіть пана д'Алансона до мене! — сказав Карл, відпускаючи матір.

Пан де Нансей, що вирішив після наказу короля слухатись тільки його самого, метнувся від Карла до його брата і без жодних пом'якшень передав йому наказ.

Герцог д'Алансон затремтів: він завжди тремтів перед Карлом, і ще більше став тремтіти з того часу, коли, через участь у змові, у нього були справжні причини боятись.

Проте, він пішов до брата з обміркованою квапливістю.

Карл стояв, насвистуючи крізь зуби мисливський мотив.

Увіходячи, герцог д'Алансон помітив у скляному погляді Карла отруєний ненавистю вираз, який він так добре знав.

— Ваша величність посилали по мене, я тут, сір, — сказав він. — Що ви бажаєте,

ваша величність?

— Бажаю сказати вам, дорогий брате, що в нагороду за ту приязнь, яку ви маєте до мене, я постановив сьогодні зробити для вас те, чого ви найбільше бажаєте.

— Для мене?

— Так, для вас. Поміркуйте добре, про що саме ви в останній час мріяли, не сміючи попросити у мене, — це саме я й даю вам.

— Сір, — сказав Франсуа, — присягаюсь братові моему, що я не бажаю нічого, крім здоров'я королю.

— То ви мусите бути задоволені, д'Алансон. Нездоров'я, що я відчував під час приїзду поляків, минулося. Завдяки Анрію я врятувався від дикого кабана, що трохи не розтерзав мене, і почуваю себе так, що мені нема чого заздрити найздоровшій людині в королівстві. Отже, ви могли б, не перестаючи бути добрим братом, бажати чогось іншого, крім мого здоров'я, бо воно чудове.

— Я не бажаю нічого, сір.

— Добре, добре, Франсуа, — перехопив Карл нетерпляче, — ви бажаєте наварської корони, бо вже порозумілися з Анрію та з де Муї: з першим — щоб він її зрікся; з другим — щоб він поміг її вам здобути. Ну, що ж! Анрію відмовляється від неї, де Муї передав мені ваше бажання, і ця корона, якої ви так добиваєтесь...

— Що? — спитав д'Алансон тремтячим голосом.

— Ну, що ж, чортова погибель! Вона — ваша!

Д'Алансон страшенно зблід. Потім, раптом, кров, яка припливла йому до серця так, що воно мало не розірвалось, відлила до кінцівок, і пекучий рум'янець спалахнув на його щоках.

Ласка, яку робив йому король, доводила його тепер до розпачу.

— Але, сір, — відповів він, увесь тремтячи від хвилювання і даремне намагаючись опанувати себе, — я нічого подібного не бажав і не просив зовсім.

— Може, — сказав король, — бо ви людина дуже стримана, брате. Але за вас бажали, за вас прохали інші, брате.

— Сір, присягаюсь, що ніколи...

— Не присягайтесь богом.

— Але, сір, ви відпроваджуєте мене у вигнання?

— Ви називаєте це вигнанням, Франсуа? Чорт! Вам важко догодити... На що краще ви сподівалися?

Д'Алансон в розпачі закусив собі губи.

— Слово честі, — провадив Карл, удаючи простодушність, — я не думав, Франсуа, що ви такий популярний, а надто серед гугенотів. Але вони прохають вас, і мені доводиться признатись самому собі, що я помилявся. Та й сам я не міг би бажати нічого кращого, як мати свою людину, брата, що любить мене і нездатний мене зрадити, на чолі партії, яка тридцять років веде з нами війну. Це враз утихомирить усе, мов чарами, не кажучи вже про те, що вся наша сім'я складатиметься з королів. Лише бідолашний Анрію зостанеться тільки моїм другом. Але він не честолюбний і прийме

цей титул, якого ніхто не хоче.

— О, сир, ви помиляєтесь, я бажаю цього титулу... і хто має більше права на цей титул, як не я? Генріх тільки зять ваш, а я брат ваш по крові і ще більше по серцю. Сир, благаю вас, лишіть мене при собі.

— Ні, ні, Франсуа, — відповів Карл, — це було б нещастям для вас.

— Чому?

— З тисячі причин.

— Але подумайте, сир, чи знайдете ви коли-небудь, такого вірного товариша, як я. Я не покидав вашої величності з моїх дитячих літ.

— Добре знаю, добре знаю і часом хотів би, щоб ви були подалі від мене.

— Що ви хочете сказати, король?

— Нічого, нічого... я знаю, що хочу сказати... О, яке чудове полювання буде там у вас! Я заздрю вам, Франсуа! Чи ви знаєте, що в цих чортових горах полюють на ведмедів, як у нас полюють на диких кабанів? Ви постачатимете нам чудові хутра! Знаєте, на них полюють з кинджалом: чекають звіра, роздратовують його, сердять, він іде на мисливця і за чотири кроки від нього стає на задні лапи. І в цю мить йому втикають кинджал у серце, як Генріх зробив на останньому полюванні з кабаном. Це небезпечно, але ви, Франсуа, людина відважна, і така небезпека буде для вас справжньою втіхою.

— Ах, ваша величність подвоює мою скорботу, бо я більше не полюватиму з вами.

— Чорт візьми! То й краще! — сказав король. — Нам не щастить обом, коли ми полюємо вкупі.

— Що хочете ви сказати, ваша величність?

— Що полювання зо мною викликає у вас таку радість і таке хвилювання, що ви, втілена спритність, ви, що з першої-ліпшої аркебузи влучаєте на сто кроків у сороку, в останній раз, коли ми полювали вкупі, з власної, відомої вам зброї, не влучили за двадцять кроків у здорового кабана і розбили ногу найкращому моему коневі. Чортова погибель! Франсуа, тут, знаєте, є про що подумати!

— О, сир, вибачте хвилювання, — сказав д'Алансон, бліднувши, як мертвяк.

— Так, так! — відповів Карл. — Хвилювання, знаю. Так от, через це хвилювання, якому я добре знаю ціну, я й кажу вам: повірте, Франсуа, нам краще полювати подалі одному від одного, особливо при такому нахилі до хвилювання. Розміркуйте це, брате, не при мені, — моя присутність, бачу, вас турбує, — а коли будете самі, і ви згодитесь, що я маю підстави побоюватись, щоб на якомусь новому полюванні вас не охопило знову хвилювання, бо тоді ви ще вб'єте вершника замість коня, короля замість звіра. Чорт! Куля, націлена трохи вище або трохи нижче, дуже змінює вигляд уряду, приклад цього ми маємо у нашій власній сім'ї. Коли Монтгомері випадково убив нашого батька Генріха II[114], — від хвилювання, можливо, — цей постріл посадив нашого брата, Франциска II, на трон, а батька нашого Генріха — в Сен-Дені[115]. Так мало треба богам, щоб зробити багато.

Герцог відчув, що по всьому чолу його виступив піт при цьому ударі, такому ж

грізному, як і несподіваному.

Не можна було ясніше дати зрозуміти братові, що король усе відгадав. Приховуючи свій гнів під маскою жарту, Карл був, либонь, ще страшніший, ніж коли б дав вилитись вільно тій лаві ненависті, що пожирала його серце. Мстивість його була ніби пропорційна його злобі. В міру того, як почуття злоби ставало лютішим, зростало почуття мстивості, і д'Алансон вперше відчув докори сумління, чи, краще сказати, жаль, що він затіяв злочин, який не вдався.

Він витримував боротьбу скільки міг, але під цим останнім ударом схилив голову, і Карл побачив, що в очах у нього зайнялося те жеруще полум'я, яке у людей з чулою вдачею викликає на очі сльози.

Але д'Алансон був з тих, що плачуть тільки з люті.

Карл вп'явся в нього своїм ястребиним поглядом, всисаючи в себе, сказати б, кожне почуття, що проходило в серці молодого чоловіка. І всі ці почуття, завдяки глибокому знанню своєї сім'ї, були для нього такі ясні, ніби серце герцога було розгорнутою книгою.

З хвилину він держав його так, роздавленого, нерухомого і безмовного, потім сказав голосом, повним і ненависті й твердості:

— Брате, ми сказали вам наше вирішення, і воно незмінне: ви поїдете.

Д'Алансон зробив рух. Карл удав, що не помітив його, і говорив далі:

— Я хочу, щоб Наварра пишалась тим, що її король — брат короля Франції. Владу, почесі, все, що належить вам відповідно до вашого походження, ви матимете, як мав усе це брат ваш Генріх, і, як він, — додав Карл, усміхаючись, — ви будете благословляти мене в далині. Але то дарма, для благословень немає віддалення...

— Сір...

— Погодьтеся або, краще, скоріться. Коли ви станете королем, вам знайдуть дружину, гідну сина короля французького, і, хто зна, може, вона принесе вам інший трон.

— Але, — сказав герцог д'Алансон, — ваша величність забуваєте свого доброго друга Генріха.

— Генріха! Але ж я сказав вам, що він не хоче наварського трону! Адже я сказав вам, що він залишає його вам! Генріх веселий хлопчина, а не така бліда особа, як ви. Він воліє сміятись і веселитись на дозвіллі, а не сохнути під короною, як засуджені сохнути ми.

Д'Алансон зітхнув.

— Отже, — сказав він, — ваша величність наказуєте мені зайнятись...

— Ні, ні. Не турбуйтеся нічим, Франсуа, я сам про все подбаю, здайтесь на мене, як на доброго брата. А тепер, коли все погоджено, можете йти. Дружам вашим про нашу розмову можете говорити, можете й не говорити: я подбаю, щоб справа була широко відома. Ідіть, Франсуа.

Відповідати було нічого. Герцог уклонився і вийшов з люттю в серці.

Він горів бажанням побачитись з Генріхом, щоб поговорити з ним про те, що

трапилось щойно; але натомість зустрівся з Катериною. Справді, Генріх уникав розмови, а королева-мати шукала її.

Побачивши Катерину, герцог затаїв свою скорботу і спробував усміхнутись. Не такий щасливий, як Генріх д'Анжу, він шукав у Катерині не матір, а просто союзницю. Він почав з удавання, бо, щоб бути добрими союзниками, завжди треба трохи дурити одному одного.

Він підійшов до Катерини з обличчям, на якому залишилися тільки легкі ознаки занепокоєння.

— Ну, от, пані, — сказав він, — знаєте ви важливі новини?

— Знаю, йдеться про те, щоб зробити вас королем, пане.

— Це велика ласка з боку брата, пані.

— Правда?

— І мені хотілося б думати, що я мушу частину своєї вдячності перенести на вас, бо, кінець-кінцем, якщо це ви порадили йому піднести мені в дар трон, то, значить, я завдячую його вам, хоч, мушу признатися по правді, мені прикро так оббирати короля наварського.

— Здається, сину, ви дуже любите Генріха?

— А так, з деякого часу ми в близьких стосунках.

— Ви думаєте, що й він любить вас так, як ви його?

— Сподіваюсь, мамо.

— Знаєте, така приязнь, особливо між принцями, річ дуже повчальна. Дружні зв'язки при дворі вважаються за неміцні, дорогий мій Франсуа.

— Зважте, мамо, що ми не тільки приятелі, а майже брати?

Катерина усміхнулася чудною посмішкою.

— Добре, — сказала вона, — хіба між королями бувають брати?

— О! Ні він, ні я не були королями, мамо, коли зійшлися; ми й не гадали бути ними, тому то ми й любимо один одного.

— Так, але тепер справи дуже змінилися.

— Як то — дуже змінилися?

— Атож. Хто вам сказав, що ви обидва не будете королями?

З того, як нервово здригнувся герцог і як почервоніло його обличчя, Катерина побачила, що удар влучив прямо в ціль.

— Він? — сказав герцог. — Анрію король? Якого ж королівства?

— Одного з найкращих в християнському світі.

— Ах, мамо! — сказав д'Алансон, бліднучи. — Піп ви кажете?

— Те, що добра мати мусить сказати синові; те, про що ви не раз думали, Франсуа.

— Я? — сказав герцог. — Я ні про що не думав, пані, присягаюсь вам.

— Охоче вірю вам, бо ваш друг, ваш брат Генріх, як ви звете його, приховує під зовнішньою щирістю велику спритність та хитрість і ховає свої таємниці краще, ніж ви, Франсуа, ховаєте свої. От, наприклад, чи казав він вам коли-небудь, що де Муї має з ним ділові стосунки?

— Де Муї? — сказав герцог здивовано, ніби ім'я це було вимовлено перед ним уперше при таких обставинах.

— Так, гугенот де Муї де Сен-Фаль, той, який мало не вбив пана де Морвеля і який, таємно їздячи переодягнений по Франції і по столиці, інтригує й збирає військо, щоб підтримати брата вашого Генріха проти вашої фамілії.

Катерина, яка не знала, що синові її Франсуа відомо про все це не менше, а навіть більше, ніж їй, при цих словах підвелась, збираючись вийти з величним виглядом.

Франсуа затримав її:

— Мамо, — сказав він, — ще одно слово, будьте ласкаві. Коли вже ви зволили поінформувати мене про вашу політику, скажіть мені, як міг би Генріх, будучи мало відомим і маючи так мало засобів, провадити настільки серйозну війну, щоб непокоїти мою фамілію?

— Дитина ви, — сказала королева, усміхаючись. — Знайте, що його підтримує, може, тридцять тисяч чоловік; в той день, коли він промовить слово, ці тридцять тисяч чоловік з'являться раптом, як спід землі, і ці тридцять тисяч чоловік — гугеноти, тобто найвідважніші в світі солдати. І потім... потім він має заступництво, якого ви не зуміли або не схотіли привернути собі.

— Яке?

— Короля. Короля, який любить його, підтримує, який з заздрощів до вашого брата, короля польського, і з нелюбові до вас шукає наступників по собі навкруги себе. Тільки сліпий, як ви, не бачить, що він шукає їх не серед членів своєї фамілії.

— Король!.. Ви гадаєте, мамо?

— Хіба ви не помітили, як любить він Анрію, свого Анрію?

— Правда, мамо, правда.

— І що той теж платить йому любов'ю. Бо цей Анрію, забуваючи, що його шурин хотів убити його з аркебузи в ніч святого Варфоломія, повзає пере ним по землі, мов пес, і лиже руку, що була його.

— Так, так, — бурмотів Франсуа, — я помітив це, Генріх дуже принижується перед братом Карлом.

— І тільки й думає, чим би йому догодити.

— До того ж, дійнятий постійними насмішками короля з його неуктва в полюванні з птахами, він хоче взятися до... Та от учора він питався в мене, — так, не далі, як учора — чи немає у мене якоїсь путящої книги про це.

— Почекайте, — сказала Катерина, і очі їй аж заграли, ніби в голові її зринула несподівана думка, — почекайте... а що ви йому відповіли?

— Що я пошукаю в себе в бібліотеці.

— Добре, — сказала Катерина, — добре, треба дати йому цю книгу.

— Але я шукав її і не знайшов.

— Я знайду, я сама знайду... А ви дасте йому від свого імені.

— А що з того вийде?

— Ви довіряєте мені, д'Алансон?

— Так, мамо.

— Згодні ви сліпо йти за моїми вказівками щодо Генріха, якого ви не любите, хоч би що ви говорили?

Д'Алансон усміхнувся.

— І якого я ненавиджу, — вела далі Катерина.

— Так, згоден.

— Післязавтра прийдіть сюди по книгу, я дам вам, ви віднесете Генріхові... і...

— І...

— Щодо решти, здайтеся на бога, провидіння або випадок.

Франсуа досить добре знав матір, отже йому було відомо, що вона не має звички здаватись на бога, провидіння або випадок в тому, що служить її приятні або її ворожнечі, але постерігся сказати хоч би слово і, попрощавшись з нею, як людина, що прийняла доручення до виконання, пішов у свої покої.

— Що хоче вона сказати? — подумав молодий чоловік, ідучи вгору сходами. — Нічого не розумію. Одно тільки ясно мені, що вона діє проти спільного ворога. І хай діє.

Тим часом Маргарита дістала, за посередництвом Ла Моля, лист від де Муї. Високе подружжя не мало в політиці одно від одного таємниць, а тому вона розпечатала і прочитала цього листа.

Він здався їй, безперечно, цікавим, бо в ту ж хвилину вона, користуючись сутінками, прослизнула в потайний хід, зійшла вгору крученими сходами і, уважно озирнувшись на всі боки, бистрою тінню кинулася вперед і зникла в передпокої короля Наварського.

З того часу, як зник Ортон, передпокою цього не охороняв ніхто.

Пропажа Ортона, що про неї ми не згадували з тієї хвилини, коли показали читачеві, якою трагічною вона була для бідолашного хлопця, дуже непокоїла Генріха. Він розказав про це пані де Сов і своїй дружині, але обидві вони знали про це не більше від нього; проте, пані де Сов дала йому-деякі відомості, з яких Генріху стало цілком ясно, що бідолашний хлопець став жертвою якихось махінацій королеви-матері і що ці махінації мало не спричинилися до арешту його разом з де Муї в готелі "À la Belle-Étoile".

Інший мовчав би про цю подію, бо не насмівся б нічого сказати; але Генріх розраховував усе: він зрозумів, що мовчання видало б його, бо звичайно, коли в когось пропадає слуга, довірена людина, це не лишається без розпитувань та розшукувань. Генріх розпитував і розшукував і при королі і при самій королеві-матері; він питався про Ортона в усіх, від вартового, що ходив перед луврською хвірткою, і до капітана гвардії, що вартував у передпокої короля; але всі розпитування й клопоти лишилися без наслідків, і Генріх виявив такий жаль і таку прив'язаність до бідолашного слуги, що не хотів узяти на його місце іншого, поки не дізнається напевне, що Ортон зник назавжди.

В передпокої, як ми вже сказали, не було нікого, коли Маргарита з'явилась до Генріха.

Хоч які легенькі були кроки королеви, Генріх почув їх і повернувся.

— Ви, пані! — скрикнув він.

— Так — відповіла Маргарита. — Читайте швидше.

І подала розгорнутий листок.

В ньому стояло кілька рядків:

"Сір, прийшов час здійснити наш план утечі. Післязавтра буде полювання з птахами на берегах Сени, від Сен-Жермена до Мезона, тобто вздовж усього лісу.

Їдьте на полювання, хоч це буде полювання з птахами; вдягніть під одягу добру кольчугу, почепіть найкращу шпагу, візьміть найкращого коня з вашої конюшні.

Коло півдня, тобто в самий розпал полювання, коли король помчить слідом за соколом, зникніть самі, якщо ви поїдете самі, або з королевою Наварською, якщо королева поїде з вами.

П'ятдесят чоловік наших будуть заховані у павільйоні Франциска I; ми маємо від нього ключ; ніхто не знатиме, що вони будуть там, бо вони прибудуть уночі, і віконниці в павільйоні будуть зачинені.

Ви проїдете алеєю Віолет, в кінці якої вартуватиму я; праворуч від цієї алеї, на невеликому проліску, будуть панове де Ла Моль і Коконна з двома конями на поводах. Ці свіжі коні мають замінити вашого коня і коня її величності королеви Наварської, якщо вони будуть стомлені.

До побачення, сір; будьте наготові, ми готові".

— Ви будете готові, — сказала Маргарита слова, які за тисячу шістсот років перед тим промовив Цезар на берегах Рубікона[116].

— Хай так, пані, — відповів Генріх, — не мені суперечити вам.

— Ну, сір, станьте героєм. Це не важко. Ідіть тільки своїм шляхом і добудьте мені трон, — сказала дочка Генріха II.

Непомітна усмішка пробігла по тонких устах беарнця. Він поцілував руку Маргарити і вийшов перший оглянути коридор, наспівуючи рефрен старої пісні:

Той, хто бив найкраще мури,

В замок зовсім не ввійшов.

Обережність була не зайва: в ту хвилину, коли він відчинив двері з опочивальні, герцог д'Алансон відчинив двері до його передпокою. Генріх зробив рукою знак Маргариті і сказав голосно:

— А, це ви, брате! Прошу, прошу!

Королева зрозуміла знак чоловіка і кинулась до вбиральні, двері до якої запнуті були великим килимом.

Герцог д'Алансон увійшов боязкими кроками, розглядаючись навколо себе.

— Ми самі, брате? — спитав він півголосом.

— Зовсім сам. В чому річ? У вас дуже стурбований вигляд.

— Нас викрили, Генріх.

— Як викрили?

— Так, де Муї був арештований.

— Я знаю.

— І все сказав королю.

— Що сказав?

— Що я добиваюсь наварського трону і влаштовую змову, щоб здобути його.

— Ах, бідненький! — сказав Генріх. — Виходить, ви скомпрометовані, бідолашний брате! Як же це ви ще не арештовані?

— Я й сам не знаю. Король насміхався з мене, удаючи, ніби пропонує мені наварський трон. Він, певне, сподівався вивідати у мене щире признання, але я не сказав нічого.

— І добре зробили, чорт візьми, — сказав беарнець, — держімося міцно, від цього залежить наше життя.

— Так, — сказав Франсуа, — скрутне становище; от тому я й прийшов спитати вашої думки, брате, — що, по-вашому, робити мені: тікати чи лишатись?

— Ви ж бачили короля? Адже він з вами говорив?

— Так, само собою.

— Ну, ви повинні були вгадати його думки. Робіть, як підказує вам натхнення.

— Я волів би лишитись, — відповів Франсуа.

Хоч Генріх умів прекрасно володіти собою, але не міг удержатись від радісного руху, і хоч який непомітний був цей рух, Франсуа помітив його.

— То лишайтесь, — сказав Генріх.

— А ви?

— Чорт! — відповів Генріх. — Коли ви лишитесь, у мене не буде ніякого приводу до від'їзду. Я поїхав би тільки для того, щоб супроводити вас, і з відданості, щоб не покинути улюбленого брата.

— Отже, — сказав д'Алансон, — це розбиває всі наші плани. Ви без боротьби поступаєтесь перед першим же несприятливим поворотом фортуни?

— Я, — сказав Генріх, — не бачу несприятливого повороту фортуни в тому, щоб лишитись тут. Завдяки моїй безтурботній вдачі, я скрізь почуваю себе добре.

— Ну, хай буде так! — сказав д'Алансон. — Не будемо більше говорити про це. Тільки, коли ви зважитесь на щось нове, дайте мені знати.

— Чорт візьми! Обов'язково, будьте певні, — відповів Генріх. — Хіба ж ми не умовились не мати таємниць один від одного?

Д'Алансон не домагався більш нічого і пішов, заглиблений в думки: йому здалося, що один момент килим перед туалетним кабінетом поворухнувся.

Справді, ледве д'Алансон вийшов, як килим піднявся, і з'явилась Маргарита.

— Що ви думаєте про цей візит? — спитав Генріх.

— Тут є щось нове й важливе.

— Що ж воно, на вашу думку?

— Я ще не знаю, але знатиму.

— А поки що?

— А поки що, зайдіть сьогодні ввечері до мене.

— Обов'язково зайду, пані! — сказав Генріх, галантно цілуючи руку дружини.

І Маргарита вернулась до своїх покоїв з тією ж обережністю, з якою вийшла.

XVIII. Мисливська книга

Минуло тридцять шість годин після подій, про які ми щойно розповіли. День ледве почався, а в Луврі, як звичайно в дні полювання, усе вже прокинулось, коли герцог д'Алансон на запрошення королеви-матері прийшов до неї.

Королеви-матері в опочивальні не було, але вона звеліла попросити його почекати, коли він прийде.

Через кілька хвилин вона вийшла з секретного кабінету, куди ніхто крім неї не входив і де вона проробляла свої хімічні операції.

Разом з королевою-матір'ю в кімнату ввірвався різкий запах якихось гострих парфумів, чи то у напіввідчинені двері, чи то від її вбрання, а коли вона розчинила двері, д'Алансон помітив, що в лабораторії, звідки вийшла королева, білою хмарою стелеться густа пара, ніби від якогось спаленого ароматичного надіб'я.

Герцог не міг утриматись, щоб не кинути в лабораторію цікавий погляд.

— Так, — сказала Катерина де Медічі, — так, я спалила кілька старих пергаментів, і від них пішов такий сморід, що я кинула на жаровню ялівцю: це від нього такий запах.

Д'Алансон уклонився.

— Ну, що у вас нового з учорашнього дня? — сказала Катерина, ховаючи в широких рукавах свого домашнього вбрання руки, на яких то там, то там видно було жовто-червоні плями.

— Нічого, мамо.

— Бачили ви Генріха?

— Так.

— Він усе зрікається їхати?

— Цілком.

— Брехун!

— Що ви кажете, пані?

— Кажу, що він їде.

— Ви гадаєте?

— Я певна.

— То він тікає від нас?

— Так, — сказала Катерина.

— І ви дозволяєте йому виїхати?

— Не тільки дозволяю, а скажу більше — треба, щоб він виїхав.

— Не розумію, мамо.

— Ось слухайте, що я вам скажу, Франсуа. Дуже вправний медик, — той, що дав мені книгу про мисливство, яку ви віднесете йому, — сказав мені, що король Наварський має незабаром захворіти на виснажливу хворобу, одну з тих, які нікого не милують і від яких наука не знає ніяких засобів. А ви розумієте, що коли йому

доведеться померти від такої тяжкої хвороби, то краще, щоб він помер подалі від нас, ніж перед нашими очима, при дворі.

— Справді, — сказав герцог, — це завдало б нам великого горя.

— Надто ж вашому братові Карлу, — сказала Катерина. — А коли Генріх помре після того, як виявить непокірність, король побачить в його смерті небесну кару.

— Ваша правда, мамо, — сказав Франсуа з пошаною, — хай він їде. А ви цілком певні, що він поїде?

— Вжито всіх заходів. Вони зустрінуться в Сен-Жерменському лісі. П'ятдесят гугенотів будуть супроводити його до Фонтенбло, а там його дожидають ще п'ятсот чоловік.

— І сестра Марго їде з ним? — сказав д'Алансон з легким ваганням і помітно бліднучи.

— Так, — відповіла Катерина, — це умовлено. Але по смерті Генріха Марго повернеться до двору вільною вдовою.

— А Генріх умре, пані? Ви певні?

— Принаймні медик, що дав мені книгу, про яку я казала, запевнив мене.

— Де ж та книга, пані?

Катерина повільною ходою вернулася у таємничий кабінет, відчинила двері, увійшла туди і через хвилину вийшла з книгою в руці.

— Ось вона, — сказала вона.

Д'Алансон із страхом подивився на книгу, яку подавала йому мати.

— Що це за книга, пані? — спитав він, здригнувшись.

— Я вам казала вже, сину, це — твір про те, як виховувати і дресирувати соколів та кречетів, написаний дуже вченою людиною, сеньйором Каструччіо Кастракані, тираном Луккським.

— Що ж мушу я з нею зробити?

— Віднести любому братові вашому Генріху, що просив у вас щось подібне до цієї книги, щоб вивчити мистецтво полювання з птахами. Він їде сьогодні з королем на полювання з птахами, отже прочитає кілька сторінок, щоб довести королю, що слухається його порад і вивчає це полювання. Уся справа в тому, щоб передати книгу йому самому.

— О, я не наслідуюся, — сказав д'Алансон, здригаючись.

— Чому? — сказала Катерина. — Це книга, як усяка книга, крім того, що від довгого лежання в ній позліплювались сторінки. Не пробуйте читати її ви самі, Франсуа, бо при читанні треба слинити пальці і віддирати одну сторінку від другої, а це вимагає багато часу й багато клопоту.

— Отже, тільки людина, що дуже хоче навчитись, може тратити час і працю? — сказав д'Алансон.

— Саме так, сину, ви зрозуміли.

— О, — сказав д'Алансон, — от і Генріх уже вийшов у двір. Давайте, пані, давайте. Я скористуюсь його відсутністю і віднесу йому книгу: вернувшись, він її знайде в себе.

— Мені хотілося б, щоб ви віддали йому в руки, Франсуа, це було б певніше.

— Я сказав вам, що не насмілюся, пані, — відповів герцог.

— Ну, йдіть. Та, принаймні, хоч покладіть на видному місці.

— Розгорнуту?.. Чи не годиться, щоб вона була розгорнута?

— Ні.

— То давайте.

Д'Алансон тремтячою рукою узяв книгу, яку рішучою рукою давала йому Катерина.

— Візьміть, візьміть, — сказала Катерина, — небезпеки немає, адже я доторкаюся до неї: до того ж ви в рукавичках.

Цього запевнення д'Алансону було не досить, і він загорнув книгу в свій плащ.

— Спішіть, — сказала Катерина, — спішіть, Генріх може кожної хвилини вернутись.

— Ваша правда, пані, йду.

І герцог вийшов, похитуючись від хвилювання.

Вже кілька разів заводили ми читача до приміщення короля Наварського і примушували бути на нарадах, що відбувались там, то радісних, то страшних, залежно від того, чи посміхався, чи загрожував майбутньому королю Франції його геній-покровитель.

Та, либонь, ніколи ці мури, забризкані кров'ю вбивств, залиті вином оргій, напахнені парфумами кохання, ніколи цей куточок Лувра не бачив, щоб людина з обличчям, блідшим від обличчя герцога д'Алансона, відчиняла з книгою в руці двері до спальні короля Наварського.

А проте, як і сподівався герцог, в кімнаті не було нікого, щоб простежити цікавим або стурбованим оком, що збирався він вчинити. Перше сонячне проміння освітлювало кімнату, в якій не було нікого.

На стіні висіла наготові шпага, яку пан де Муї радив Генріху взяти з собою. Кілька кілець від кольчуги були розкидані по підлозі. Туго набитий гаманець і невеликий кинджал лежали на столі, а легкий і тремтливий попіл у каміні, в поєднанні з іншими прикметами, ясно показував д'Алансону, що король Наварський надів кольчугу, взяв у свого скарбника гроші і спалив важливі папери.

— Мати не помилилась, — сказав собі д'Алансон, — брехун зраджував мене.

Висновок цей додав, безперечно, нових сил, молодому чоловікові, і він, скинувши оком по всіх кутках кімнати, зазирнувши за порт'єри, переконавшись по шуму на дворі й тиші в приміщенні Генріха, що ніхто не думає підглядати за ним, витяг книгу спід плаща і, притуливши до дубового різьбленого пюпітра, швидко поклав її на стіл, де лежав гаманець, потім, увесь час тримаючись далі від неї, з ваганням, що виказувала його полохливість, виплеканою рукою розгорнув книгу на сторінці з гравюрою якоїсь мисливської сцени.

Розгорнувши книгу, д'Алансон зараз же ступив три кроки назад і, скинувши рукавичку, кинув її в камін, де не погас ще жар, на якому Генріх спалив свої папери. М'яка шкіра затріщала на жару, скорчилась і розправилась, наче труп якогось плазуна, і незабаром від неї залишились самі чорні та поморщені рештки.

Д'Алансон постояв, поки вогонь пожеж рукавичку остаточно, потім згорнув плащ, в якому приніс книгу, узяв його під руку і швидко вернувся до своєї кімнати. Входячи до себе, він почув кроки на кручених сходах і, певний, що це Генріх вертається до себе, швидко зачинив свої двері.

Потім кинувся до вікна, але з вікна видно було тільки частину луврського двору. В цій частині Генріха не було, і це ствердило його здогад, що Генріх вернувся до себе.

Герцог сів, розгорнув якусь книжку і спробував читати. Це була історія Франції від Фарамонда[117] до Генріха II, на яку Генріх II дав дозвіл через кілька днів після свого вступу на трон.

Але думка герцога була далеко: пропасниця чекання палила йому душу. Биття артерій у скронях віддавалося в глибині його мозку; Франсуа здавалось, що він бачить крізь стіни, як бачать у маренні або в магнетичному екстазі; зір його проникав у кімнату Генріха, не зважаючи на потрійні перегородки.

Щоб позбутися страшного видіння, яке, здавалось йому, він бачив подумки, герцог спробував зосередитись на чомусь іншому, аби не на страшній книзі, розгорнутій на тому місці, де був малюнок, і покладений на дубовому пюпітрі; але даремне він брав у руки то зброю, то свої дорогоцінності, сто разів ходив по тій самій доріжці паркету, кожна деталь малюнка, що його герцог побачив лише мигцем, врзалась йому в пам'ять. На малюнку був зображений сеньйор на коні, який, сам виконуючи обов'язки сокольника, кидав привабу, прикликаючи свого сокола і скачучи повним галопом по траві болота. І хоч як напружував свою волю герцог, спомин перемагав волю.

І він бачив уже не саму лише книгу, а й те, як король Наварський підходить до неї, дивиться на малюнок, силкується перегорнути сторінки, але вони не слухаються, і він перемагає перешкоду, слинячи собі пальці, і перегортає сторінки.

І хоч ця змальована уявою картина була нереальна, д'Алансон поточився і мусив спертись рукою на стіл, а другою рукою затулив собі очі, хоч затуленим очам картина ввижалась ще чіткіше.

Видіння це було його власною думкою.

Раптом д'Алансон побачив Генріха, що переходив двір. Він зупинився на хвилину коло слуг, що навантажували на двох мулів провізію для мисливців, — справді ж то були гроші й дорожні речі, — потім, давши їм накази, перейшов по діагоналі двір і попростував, певне, до вхідних дверей.

Д'Алансон лишився на місці нерухомий. Отже, це не Генріх піднявся потайними сходами. Отже, всі муки, що він терпів цілу чверть години, він терпів даремне. Усе, що, як він думав, скінчилось або близьке було до кінця, тільки починалось.

Д'Алансон відчинив двері з своєї кімнати, потім, держачи їх відчиненими, підійшов до дверей у коридор і почав слухати. На цей раз він не помилився: це був справді Генріх. Д'Алансон пізнав його ходу і характерне подзенькування шпор.

Двері в приміщення Генріха відчинились і знов зачинились.

Д'Алансон увійшов до себе і впав у фотель.

— Так, — сказав він собі, — ось що відбувається зараз: він переходить передпокій,

першу кімнату, потім доходить до спальні; прийшовши, він почне шукати очима шпагу, потім гаманець, потім кинджал і, нарешті, побачить у себе на пюпітрі розгорнуту книгу.

— Що це за книга? — питає він себе. — Хто приніс мені цю книгу?

Він підійде, побачить гравюру з вершником, що приманює свого сокола, схоче читати, спробує перегортати сторінки.

Холодний піт виступив на лобі у Франсуа.

— Чи кликатиме він на поміч? — подумав герцог. — Чи отрута діє відразу? Певне, ні, бо мати сказала, що він має вмерти повільною смертю від виснаження.

Думка ця трохи заспокоїла його.

Так минуло десять хвилин, ціла вічність агонії, що тривала секунда по секунді, і кожна секунда була сповнена нечувано жахливих видінь, які тільки може вигадати уява.

Д'Алансон не міг витримати більше, встав, пройшов своїм передпокоюм, куди почали збиратись дворяни.

— Вітаю, панове, — сказав він, — я йду до короля.

І щоб обдурити свій жерущий неспокій, щоб підготувати, може, доказ, що він був у іншому місці, він справді пішов до брата. Чого пішов? Він і сам не знав... Що мав сказати?.. Нічого. Він не Карла шукав, він тікав від Генріха.

Він піднявся маленькими крученими сходами і побачив, що двері до короля напіввідчинені.

Гвардійці пропустили герцога, не затримавши його; в дні полювання не додержували ні етикету, ні правил охорони.

Франсуа пройшов передпокій, салон і опочивальню, не зустрівши нікого; тоді він подумав, що Карл, напевне, у себе в збройовому кабінеті, і штовхнув двері, що вели з опочивальні до цього кабінету.

Карл сидів у великому фотелі з різьбленою гострою спинкою за столом, спиною до дверей, якими увійшов Франсуа.

Він, здавалось, захоплений був заняттям, що цілком його поглинуло.

Герцог підійшов навшпиньки; Карл читав.

— Чорт візьми! — скрикнув він раптом. — Чудесна книга! Я давно чув про неї, але й не думав, щоб вона була у Франції.

Д'Алансон насторожив вуха і ступив ще крок уперед.

— Кляті листи, — сказав король, підносячи пальця до губ і надавлюючи на книгу, щоб відділити прочитану сторінку від дальшої, — можна подумати, що їх нарочито позліплювано, щоб приховати найцікавіше, що в них є.

Д'Алансон аж скочив уперед.

Книга, над якою зігнувся Карл, була та сама, яку він поклав у Генріха.

У нього вирвався глухий скрик.

— А, це ви, д'Алансон? — сказав Карл. — Милості просимо, гляньте на цю книгу про мисливство, найкращу, яка будь-коли виходила спід пера людини.

Першою думкою д'Алансона було вирвати книгу з рук у брата, але пекельна думка прикувала його до місця, страшна усмішка пробігла по зблідлих устах, він, мов засліплений, провів рукою по очах.

Потім, потроху вертаючись до свідомості, але не ступаючи й кроку ні вперед, ні назад, д'Алансон спитав:

— Сір, як ця книга дісталася до рук вашої величності?

— Дуже просто. Ранком я зайшов до Генріха подивитись, чи він готовий. Його не було. Він пішов, мабуть, у псарню та до стайні. А замість нього я знайшов цей скарб і приніс сюди, щоб прочитати на дозвіллі.

І король знову підніс пальця до губ і знов перегорнув непокірну сторінку.

— Сір, — пробелькотів д'Алансон, у якого волосся знялось угору і по всьому тілу розійшлася страшна млявість, — я прийшов сказати вам...

— Дайте мені дочитати розділ, Франсуа, — сказав Карл, — а тоді вже говоритимете, що схочете. Вже п'ятдесят сторінок я читаю, краще сказати — глитаю.

— Він двадцять п'ять разів скуштував отрути, — подумав Франсуа. — Мій брат загинув!

І подумав, що на небі є бог, а бог, може, зовсім не те, що випадок.

Франсуа втер тремтячою рукою холодний піт, що виступив на його лобі, і мовчки почав дожидатись, як звелів йому брат, поки той дочитає розділ.

XIX. Полювання з птахами

Карл усе читав. Захопившись, він пожирав сторінку по сторінці, а кожна сторінка, як ми вже сказали, чи то через вогкість приміщення, де книга довгий час переховувалась, чи то з інших причин, прилипла до інших.

Д'Алансон розгубленим поглядом дивився на це страшне видовище, кінець якого розумів тільки він один.

— Ох, — мурмотів він, — що має тут статись! Як! Я поїду на вигнання, подамся шукати вигаданого трону, а Генріх тим часом, при першій же звістці про недугу Карла, з'явиться десь у місті за двадцять льє від столиці, вичікуючи здобичі, яку дає нам випадок, за один крок опиниться в столиці, і перш ніж король польський одержить звістку про смерть брата, династія вже зміниться. Це неможливо!

Думки ці побороли перше почуття мимовільного жаху, що спонукало Франсуа зупинити Карла. Доля, здавалось, уперто охороняла Генріха і переслідувала Валуа, і герцог ще раз спробував боротися з нею.

За одну хвилину всі його плани щодо Генріха змінились. Отруєну книгу читав не Генріх, а Карл; Генріх мусив поїхати, але поїхати засуджений. З хвилини, коли доля врятувала Генріха ще раз, треба було, щоб Генріх залишився, бо ув'язнений у Венсені або Бастилії він був менш страшний, ніж бувши королем наварським на чолі тридцятитисячного війська.

Герцог д'Алансон дав Карлу дочитати розділ і, коли король знову підвів голову,

сказав йому:

— Я чекав, брате, тому, що ваша величність звеліли чекати, але зробив це з великим жалем, бо маю розказати вам важливі речі.

— А, к чорту! — сказав Карл, бліді щоки якого поволі почали червоніти чи то через велике захоплення читанням, чи то через те, що отрута почала діяти, — к чорту! Якщо ти знову почнеш говорити мені про те саме, ти виїдеш, як виїхав король польський. Я здихався його, здихаюсь і тебе, і ні слова більше.

— Я хочу говорити з вами, брате, — сказав Франсуа, — не про свій виїзд, а про виїзд іншої особи. Ваша величність зачепили мої найглибші і найделікатніші почуття, як моя братня відданість вам, моя вірнопідданість, і я хочу довести, що я не зрадник.

— Ну, — сказав Карл, спираючись ліктем на книгу, закладаючи ногу на ногу і дивлячись на д'Алансона з виглядом людини, що всупереч своїй звичці зважилась терпіти, — ну, знов якісь плітки, якісь обмови?

— Ні, сир. Певне діло. Змова, яку тільки смішна делікатність не давала мені розкрити вам.

— Змова? — сказав Карл. — Побачимо змову.

— Сир, — сказав Франсуа, — в той час, як ваша величність полюватимете на берегах і в долині Везіна, король Наварський поїде в Сен-Жерменський ліс; в цьому лісі його чекає загін друзів, з якими він має тікати.

— Ах, усе це я чудово знаю, — сказав Карл. — Знову наклеп на мого бідного Анрію. Коли ви дасте йому спокій?

— Вашій величності не довго доведеться чекати, щоб, принаймні, переконатись, чи правда те, що я мав честь сказати вам.

— Як саме?

— Бо наш зять виїде сьогодні ввечері.

Карл підвівся.

— Слухайте, — сказав він, — я згоден в останній раз удати, ніби вірю вашим вигадкам; але попереджаю тебе й твою матір, що цей раз буде останній.

Потім, підвищуючи голос, додав:

— Покликать короля Наварського!

Гвардієць зробив рух, щоб виконати наказ; але Франсуа зупинив його знаком.

— Невдалий спосіб, брате, — сказав він, — таким способом ви не дізнаєтесь нічого. Генріх зречеться, подасть знак, спільники його будуть попереджені й зникнуть, а потім мене з матір'ю почнуть обвинувачувати, що ми не тільки фантасти, а й наклепники.

— То чого ви просите?

— Щоб ваша величність, в ім'я нашого братнього зв'язку, вислухали мене, і в ім'я відданості моєї, яку ви самі щойно визнали, не робили нічого поквапно.

Карл не відповів нічого, він підійшов до вікна й відчинив його: кров давила йому на мозок.

Нарешті він живо повернувся й сказав:

— Ну, що зробили б ви? Кажіть, Франсуа.

— Сір, — сказав д'Алансон, — я звелів би оточити Сен-Жерменський ліс трьома загонами легкої кінноти, які в призначений час — об одинадцятій годині, наприклад — рушили б і збили б усе, що в лісі, до павільйону Франциска I, який я, ніби випадково, призначив би місцем збору на обід. Потім, удавши, ніби їду слідом за соколом, як тільки помітив би, що Генріх від'їздить, погнав би коня до місця збору, де Генріха захопили б разом з усіма змовниками.

— Ідея слухна, — сказав король, — скажіть покликати капітана гвардії.

Д'Алансон витяг з камзола срібний свисток на золотому ланцюжку і свиснув.

Карл підійшов до капітана і потихеньку віддав йому наказ.

Тим часом великий королівський хорт Актеон знайшов собі здобич і тягав її по кімнаті, роздираючи своїми білими зубами і весело плигаючи.

Карл повернувся і вилаявся. Здобич, що її знайшов собі Актеон, була та дорогоцінна книга про мисливство, якої на весь світ було лише три примірники.

Кара була рівна злочиніві.

Карл ухопив хлист; ремінь з свистом тричі оббив тварину, Актеон вискnuв і зник під столом, накритим великим килимом, де він знаходив собі схованку.

Карл підняв книгу і з радістю побачив, що в ній бракувало одного лише аркуша, та й то без тексту, з самою лише гравюрою.

Він поклав книгу в таке місце, де Актеон не міг би її дістати. Д'Алансон дивився на все це з занепокоєнням. Він дуже хотів, щоб книга ця тепер, коли вона виконала свою страшну місію, вийшла з рук Карла.

Пробило шосту годину.

Це була година, коли Карл повинен був зійти в двір, повний коней у розкішних попонах, чоловіків і жінок у розкішних вбраннях. Сокольники держали на своїх кулаках соколів у шличках; декілька псарів мали на перев'язі мисливські роги на той випадок, коли б король, натомлений полюванням з соколами, як не часом траплялось, схотів би погнатись за ланню або козулею.

Король вийшов і, виходячи, замкнув двері до свого збройового кабінету. Д'Алансон гарячим поглядом стежив за кожним його рухом і побачив, що він поклав ключ у кишеню.

Спускаючись сходами, зупинився, підніс руку до лоба.

Ноги в герцога д'Алансона тремтіли не менше, ніж у короля.

— Справді, — пробурмотів він, — здається, схоже на грозу.

— На грозу в січні? — сказав Карл. — Ви здуріли! Ні, у мене крутиться голова, шкіра суха; я ослаб, та й усе.

Потім додав півголосом:

— Вони уб'ють мене своєю ненавистю та своїми змовами.

Але коли Карл спустився в двір, свіже ранішнє повітря, крики мисливців, голосні вітання сотні людей, що зібрались там, справили на нього звичайне враження.

Він зітхнув вільно й радісно.

Перший погляд кинув він на Генріха, Генріх був коло Маргарити.

Це чудове подружжя, здавалось, не могло розлучитися, так кохали вони одно одного.

Побачивши Карла, Генріх підігнав коня, і в три скоки опинився коло зятя.

— А! — сказав Карл. — Ви виїхали наче на полювання за ланню, Генріх. А ви ж знаєте, що сьогодні полювання з соколами.

Потім, не дожидаячись відповіді, король сказав, хмурячи брови, майже з погрозливими інтонаціями в голосі:

— Їдьмо, панове, їдьмо. Треба бути на полюванні о дев'ятій годині.

Катерина дивилась на все це з луврського вікна, її бліде, закрите вуаллю обличчя виглядало спід піднятої завіси, а вбрана у чорне постать ховалася в сутінку.

По слову Карла уся ця роззолочена, розшита, напарфумована юрба, з королем на чолі, розтяглася, проїздячи через Луврські ворота, і лавиною покотилась по Сен-Жерменській дорозі серед покликів народу, який вітав молодого короля, що їхав, заклопотаний і замислений, на білому, як сніг, коні.

— Що він сказав вам? — спитала Маргарита у Генріха.

— Сказав, що кінь у мене легкий.

— Та й усе?

— Та й усе.

— То він щось знає.

— І я того боюсь.

— Остерігайтесь.

Генріх освітив обличчя тією тонкою усмішкою, яка була для нього звичайною і яка ніби говорила Маргариті: будьте спокійні, люба.

Катерина ж спустила завісу, як тільки цей кортеж виїхав з луврського двору.

Але вона не пропустила одного: того, що Генріх був блідий, нервово здригався, півголосом радився з Маргаритою.

Генріх був блідий тому, що не мав сміливості сангвініка, і його кров щоразу, коли життя його ставало на карту, замість приливати до мозку, як це звичайно буває, відливала до серця.

Він нервово здригався, бо поводження з ним Карла, не схоже на звичайне його поводження, дуже його вразило.

Нарешті він радився з Маргаритою, бо, як ми знаємо, у чоловіка з жінкою був щодо політики наступальний і оборонний союз.

Але Катерина пояснила собі все зовсім інакше.

— На цей раз, — бурмотіла вона з своєю флорентійською усмішкою, — любий Генріх, гадаю, вскочив таки.

Потім, щоб переконатись у справі, вона, перечекавши з чверть години, щоб дати час усій юрбі мисливців виїхати з Парижа, вийшла із своїх апартаментів, пройшла коридор, піднялася вгору невеличкими крученими сходами і відімкнула другим ключем двері до приміщення короля Наварського.

Але даремно шукала вона книгу по всьому приміщенню. Даремно її запалений

погляд перебігав від столів до поставців, від поставців до полиць, від полиць до шаф: ніде не знаходила вона книги, яку шукала.

— Д'Алансон уже забрав її, — сказала вона собі, — це розумно.

І вона спустилась до себе, майже певна цього разу, що план її вдався.

Тим часом король їхав дорогою до Сен-Жермена і прибув туди після півторагодинної швидкої їзди; до старого замку, похмурого й величного, що височів на горі серед розкиданих навколо хатин, не під'їхали навіть. Переїхали дерев'яний міст, що стояв тоді проти дерева, яке й досі зветься дубом Сюллі[118]. Потім подали знак прикрашеним прапорами баркам, що супроводили мисливців, щоб полегшити королеві з почтом переїзд через річку для дальшої дороги.

В ту ж хвилину вся весела молодь, захоплена такими різними інтересами, рушила, з королем на чолі, розкішними луками, які спадають з лісистой Сен-Жерменської вершини і які раптом перетворились на великий килим з порозкиданими по ньому тисячобарвними людськими постатями та з срібною бахромою з річки, вкритої попід берегами піною.

Перед королем, що їхав на білому коні з своїм улюбленим соколом на стиснутій у кулак руці, йшли мисливські слуги в зелених куртках та великих чоботях і, стримуючи з півдюжини собак-грифонів, обшукували очерети, що поросли на берегах річки.

В цю хвилину сонце, що ховалося в хмарах, враз вийшло з похмурого океану, в якому пливло досі. Сонячне проміння заграло по всьому тому золоту, по всіх тих коштовних каміннях, в усіх тих блискучих очах, і увесь цей блиск перетворило в огненний потік.

Тоді, ніби дожидаючись тільки хвилини, щоб ясне сонце освітило її погибель, з заростів очерету знялася чапля, випускаючи протяжний жалібний крик.

— Хав! Хав! — крикнув Карл, скидаючи шличок з свого сокола і пускаючи його за втікачкою.

— Хав! Хав! — крикнули з усіх боків голоси, підбадьорюючи сокола.

На хвилину засліплений світлом сокіл обкрутився навколо себе, зробив круг, не наближаючись і не віддаляючись, потім враз побачив чаплю і полетів за нею, швидко вимахуючи крилами.

Проте чапля, піднявшись, як птах розумний, ще кроків за сто до мисливських слуг, виграла віддалення, чи, певніше, височину, поки король скидав шлик з свого сокола і поки сокіл звивав до світла. Отже, коли ворог помітив її, вона була вже вгорі футів на п'ятсот і, знайшовши в височині потрібні для її могутніх крил простори, підіймалася Швидко вгору.

— Хав! Хаві Залізний Дзьоб! — кричав Карл, підбадьорюючи сокола. — Покажи нам, що ти доброї породи. Хав! Хав!

Ніби почувши це підбадьорювання, благородний птах помчав, як стріла, по діагональній лінії, що мала збігтися з лінією вертикальною, яку взяла чапля, що здійснювалась усе вище й вище, ніби хотіла зникнути в небесних просторах.

— Ах ти, боягузка! — кричав Карл, ніби втікачка могла чути його, і пустив коня

галопом, слідкуючи за полюванням, скільки мав змоги, з відкинутою назад головою, щоб ні на хвилину не спустити з очей обох птахів. — Ах ти, боягузка! Тікаєш! Пан Залізний Дзьоб доброї породи! Пожди! Пожди! Хав, Залізний Дзьоб! Хав!

Справді, боротьба була цікава, птахи наближались один до одного, або, краще сказати, сокіл наближався до чаплі.

Питання було лише в тому, хто в цьому першому нападі буде вгорі.

У страху крила були кращі, ніж у відваги.

Сокіл, розігнавшись у льоті, пролетів попід черевом у чаплі, яку мусив би перелетіти. Чапля скористувалась тим, що була вище, і вдарила його своїм довгим дзьобом.

Сокіл, ніби вражений кинджалом, тричі перекрутився навколо себе, як очманілий, і одну хвилину можна було подумати, що він піде вниз. Але, як поранений вояка, що підіймається ще страшніший, він випустив гострий погрозовий крик і помчав за чаплею знову.

Чапля скористувалася з сприятливого моменту і, змінивши напрям свого льоту, повернула до лісу, сподіваючись на цей раз виграти відстань і зникнути не в височині, а в далині.

Та сокіл був доброї породи і мав очі кречета.

Він знов, як і раніш, кинувся по діагоналі за чаплею, яка разів два чи три розпачливо крикнула і спробувала піднятися угору перпендикулярно, як зробила це вперше.

По кількох секундах цього благородного змагання обидва птахи знялись на таку височінь, що, здавалось, губилися в хмарах. Чапля була вже не більша від жайворонка, а сокіл виднівся чорною крапкою, що з кожною хвилиною ставала менш помітною.

І Карл, і його двір перестали вже гнатись за птахами. Карл завмер на місці, втопивши очі в утіачку і її переслідувача.

— Браво! Браво, Залізний Дзьоб! — крикнув раптом Карл. — Бачите, бачите, панове, він угорі! Хав! хав!

— Їй-богу, признаюсь, що я не бачу вже ні того, ні того, — сказав Генріх.

— І я теж, — сказала Маргарита.

— Так, але коли ти не бачиш, Генріх, ти можеш їх чути, — сказав Карл, — принаймні, чаплю. Чуєш, чуєш? Вона прохає милосердя!

Справді, з неба донеслися на землю два чи три жалібні крики, які могло почути тільки звичне вухо.

— Слухай, слухай, — крикнув Карл, — і ти зараз по-бачиш, що вони спустяться вниз швидше, ніж підіймалися вгору.

Справді, не встиг король вимовити ці слова, як птахи почали знову з'являтися.

Це були тільки дві чорні крапки, але по величині цих крапок легко було помітити, що сокіл був угорі.

— Дивіться! Дивіться! — крикнув Карл. — Залізний Дзьоб зверху!

Справді, чапля, опанована хижим птахом, уже не силкувалась боронитись. Вона

спускалася швидко, а сокіл бив її без перестанку, і вона відповідала на його удари тільки криками; раптом вона склала крила і почала падати вниз, як камінь; але ворог її зробив те саме, і коли втікачка хотіла знову полетіти, останній удар дзьобом добив її; крутячись навколо себе самої, вона падала вниз, і в момент, коли вона торкнулася землі, сокіл кинувся на неї з переможним криком, що покрив собою крик переможеної.

— До сокола! До сокола! — крикнув Карл і пустив коня галопом в напрямі до місця, де впали птахи.

Та раптом він зупинив коня, скрикнув сам, відпустив повіддя і вчепився однією рукою в гриву коня, а другою вхопився за живіт, ніби хотів вирвати собі свої нутрощі.

На крик збіглися усі придворні.

— Нічого, нічого, — сказав Карл з запаленим обличчям і блукаючим поглядом, — мені щойно здалося, ніби хтось провів мені розпаленим залізом по шлунку. Вперед, вперед, це пусте.

І Карл знову пустив коня галопом.

Д'Алансон зблід.

— Це знову щось нове? — спитав Генріх у Маргарити.

— Не знаю нічого, — відповіла вона, — але бачили ви? Брат побагровів.

— Цього звичайно з ним не буває, — сказав Генріх.

Придворні здивовано зирнулися і поїхали за королем слідом.

Примчали на місце, де впали птахи. Сокіл довбав уже мозок у чаплі.

Під'їхавши, Карл зіскочив з коня, щоб бачити бій ближче.

Але, ледве торкнувшись землі, мусив ухопитись за сідло, бо земля крутилась під ним. Він відчував страшне бажання спати.

— Брате, брате! — скрикнула Маргарита. — Що з вами?

— Я почуваю, — сказав Карл, — те, що повинна була почувати Порція, проковтнувши розпечений жар[119]; я почуваю, що горю і що дихаю полум'ям.

Кажучи це, Карл дихнув і ніби здивувався, що уста його не видихнули вогню.

Тим часом сокола взяли і вдягли знов у шличок, а всі присутні зібрались навколо Карла.

— Ну! Ну! Що це значить?.. Це нічого, або коли й є що, то це від сонця, що напекло мені голову і засліпило очі. Ну, ну, на полювання, панове! Ось табун диких качок. Спускайте всіх, спускайте всіх! Ріг бичачий! Ми потішимося!

Справді, в ту ж мить, поздіймавши шлички, спустили п'ять чи шість соколів, і вони полетіли за дичиною, а всі мисливці, з королем на чолі, рушили берегом річки.

— Ну, що скажете ви, пані? — спитав Генріх у Маргарити.

— Що хвилина слухна, — сказала Маргарита, — і якщо король не повернеться, ми легко можемо звідси доїхати до лісу.

Генріх покликав слугу, що ніс чаплю; і в той час, як шумлива позолочена лавина котилася схилом, що став тепер терасою, він залишився ззаду сам, ніби розглядаючи труп жертви.

XX. Павільйон Франциска І

Прекрасна була річ полювання з птахами, впоряджуване королями, коли королі були майже півбоги і коли полювання було не тільки втіхою, а й мистецтвом.

Проте, ми мусимо покинути це королівське видовище і перейти в ліс, де незабаром до нас мають приєднатись усі дієві особи щойно описаної сцени.

Праворуч від алеї Віолет, що являє собою довгу аркаду з листя, поросле мохом сховище, де в зарослях лаванди та яливець пологий заєць щоразу наставляє вуха, а бродяча лань, роздимаючи ніздрі та прислухаючись, підіймає обважену рогами голову, лежить галявина, настільки далеко від дороги, що її з дороги не можна бачити, але не настільки, щоб з неї не можна бачити дорогу.

Серед цієї галявини лежали на траві, підіславши під себе дорожні плащі, два чоловіки з довгими шпагами при боці та з мушкетонами з розтрубчатими дулами, схожі здалека по елегантності їх убрання на веселих розмовників з Декамерона[120], а зблизька, зважаючи на їх грізну зброю, — на лісних розбійників, яких років сто пізніше змалював з натури на своїх пейзажах Сальватор Роза[121].

Один із них сперся на коліно й на руку і прислухався, мов той заєць або лань, про яких ми згадували щойно.

— Мені здається, — сказав він, — що полювання дивовижно наблизилось до нас. Я чув, що поклики ловців, що підбадьорювали соколів.

— А тепер, — сказав другий, що, здавалось, дожидався подій філософічніше, ніж його товариш, — тепер я нічого не чую: вони, мабуть, віддалились... Я ж казав тобі, що це не підходяще для наглядання місце. Його, правда, не видно, але й з нього не видно.

— Нічого не вдієш, любий Аннібал, — сказав перший розмовник, — треба ж було заховати наших двох коней та двох коней підручних та ще двох мулів, навантажених так, що вже й не знаю, як вони поспіватимуть за нами. Тільки старі ці буки та вікові дуби й могли тут стати в пригоді. Отже, дозволю собі сказати, що я не бачу рації ганити, як ти, пана де Муї, і визнаю, що він виявив в усіх підготовчих заходах до справи, якою він заправляє, глибокий розум справжнього конспіратора.

— Добре! — сказав другий дворянин, в якому наш читач, звичайно, вже впізнав Коконна. — Добре! Слово сказано, я цього тільки й чекав. Ловлю тебе на слові. Отже, ми беремо участь у змові?

— Ми не беремо участі у змові, а служимо королю й королеві.

— Які конспірують, — а для нас це точнісінько те саме.

— Коконна, я тобі казав уже, — відповів Ла Моль, — що найменше в світі силує тебе йти за мною в цій справі, в якій я беру участь лише через особисте почуття, якого ти не поділяєш і не можеш поділити.

— Е, чорт візьми! Хто ж каже, що ти мене силуєш? Та й взагалі я не знаю людини, що могла б присилувати Коконна робити те, чого він не хоче; але чи думаєш ти, що я дам тобі піти без себе, надто ж коли бачу, що ти йдеш до чорта на роги?

— Аннібал! Аннібал! — сказав Ла Моль. — Здається, там внизу я бачу її білого коня. О, дивна річ, навіть від самої думки, що вона наближається, серце моє починає битись.

— Авжеж, річ кумедна! — сказав Коконна, позіхаючи. — А в мене серце аж ні трохи не б'ється.

— Це не вона, — сказав Ла Моль. — Що таке трапилось? Здається, це мало бути опівдні.

— Трапилось те, що немає ще півдня, та й годі, — сказав Коконна, — та що ми маємо ще час поспати.

І, зробивши такий висновок, Коконна розлігся на своєму плащі з виглядом людини, що збирається підкріпити слова ділом, але скоро вухо його торкнулося до землі, він завмер з піднятим вгору пальцем, даючи Ла Молю знак мовчати.

— Що таке? — спитав той.

— Тихо! На цей раз я дещо чую і вже не помиляюсь.

— Дивно, я дуже прислухаюсь, а не чую нічого.

— Не чуєш нічого?

— Ні.

— Ну, — сказав Коконна, підводячись і кладучи руку Ла Молю на плече, — дивись на лань.

— Де?

— Онде.

І Коконна показав пальцем на тварину.

— Ну?

— Ну, ти зараз побачиш.

Ла Моль подивився на тварину. Схиливши голову, ніби збираючись щипати траву, вона стояла нерухома і прислухалась. Незабаром вона підняла обважену пишними рогами голову і наставила вуха в той бік, звідки, певне, доносився шум; потім враз, без видимого приводу, помчала прудко, як блискавка.

— О! — сказав Ла Моль. — Твоя, мабуть, лань тікає.

— Отже, коли вона тікає, — сказав Коконна, — то це значить, що вона чує те, чого ти не чуєш.

Справді, глухий, ледве чутний шум невиразно гудів у траві; непризвичаєному вуху він здався б вітром, для вершників це був далекий кінський галоп.

В момент Ла Моль був на ногах.

— Вони тут, — сказав він, — швидше!

Коконна теж підвівся, але спокійніше; здавалось, жвавість п'ємонтця перейшла в серце Ла Моля і, навпаки, безтурботність Ла Моля огорнула його друга. І тому один поводився як ентузіаст, а другий — як людина байдужа.

Незабаром рівний ритмічний звук дійшов до слуху друзів; кінське ржання примусило коней, що стояли наготові за десять кроків від них, нашорошити вуха, і по алеї білою тінню промчала жінка, повернувшись в їх бік, зробила якийсь дивний знак і зникла.

— Королева! — скрикнули вони разом.

— Що то за знак? — сказав Коконна.

— Вона зробила так, — сказав Ла Моль, — це значить: зараз...

— Вона зробила так, — сказав Коконна, — це значить: їдьте геть...

— Знак відповідає словам: "Ждіть мене".

— Знак відповідає словам: "Рятуйтеся".

— Ну, — сказав Ла Моль, — зробимо кожен, як йому здається правильним. Їдь, я залишусь.

Коконна знизав плечима і знову ліг.

В ту ж хвилину, в напрямі, протилежному тому, яким їхала королева, зле по тій самій алеї, промчав, попустивши повіддя, гурт вершників, яких друзі признали за палких, майже запеклих протестантів. Коні їх стрибали, мов сарана в траві, про яку у Іова[122] сказано: вона з'явилась і зникла.

— Чума візьми! Справа стає серйозною, — сказав Коконна, підводячись. — Їдьмо до павільйону Франциска І.

— Навпаки, не треба туди їхати! — сказав Ла Моль. — Якщо нас викрили, то увага короля буде звернена саме на цей павільйон, бо там було призначено місце загального збору.

— На цей раз твоя правда, — пробурчав Коконна.

Не встиг Коконна вимовити цих слів, як поміж деревами блискавкою промчав вершник і, перескакуючи рови, кущі, перепони, опинився перед двома дворянами.

В кожній руці він держав по пістолету і в своєму скаженому бігові керував конем самими лише колінками.

— Пан де Муї! — скрикнув занепокоєно Коконна, стаючи тепер жвавішим за Ла Моля. — Пан де Муї тікає! Отже, рятуються?

— Гей! Швидше! Швидше! — кричав гугенот. — Тікайте, все пропало! Я зробив кряк, щоб сказати вам це. В дорогу!

Він промовив ці слова, не спиняючи коня, і був уже далеко, коли закінчив їх і, значить, коли Ла Моль та Коконна цілком зрозуміли їх значення.

— А королева? — крикнув Ла Моль.

Але голос молодого чоловіка загубився в просторах; де Муї був уже на дуже далекій відстані, щоб почути його, а надто щоб відповісти йому.

Коконна зразу зорієнтувався в справі. Тим часом як Ла Моль стояв не рухаючись і слідкував очима за де Муї, який зникав серед віття, що відкривалось перед ним і знову закривалося ззаду, він побіг до коней, привів їх, скочив на свого, повід другого кинув Ла Молю в руки і наготовився ударити коня шпорами.

— Їдьмо, їдьмо! — сказав він. — Я скажу те саме, що де Муї: в дорогу! А де Муї — чоловік, що говорить доладу. В дорогу, в дорогу, Ла Моль!

— Хвилину, — сказав Ла Моль, — ми з'явилися сюди з якоюсь метою.

— Тільки не для того, щоб нас повісили, — відповів Коконна. — Раджу тобі не гаяти часу. Я догадуюсь: ти зараз почнеш свою риторику, почнеш перевертати на всі боки слово тікати, говорити про Горація[123], що кинув свій щит, про Епамінонда[124], якого принесли на власному його щиті, — а я скажу одно лише: там, де тікає пан де Муї

де Сен-Фаль, усі можуть тікати.

— Пан де Муї де Сен-Фаль, — сказав Ла Молене зобов'язувався вивезти королеву Маргариту, пан де Муї де Сен-Фаль не кохає королеви Маргарити.

— Чорт візьми! І він робить прекрасно, якщо це кохання мало б призвести його до таких дурощів, які, бачу, замишляєш ти. Бодай би п'ятсот тисяч чортів пекельних забрали кохання, що може коштувати голови двом бравим дворянам! Ріг бичачий, як каже король Карл, — ми беремо участь у конспірації, любий, а коли конспірація йде невдало, доводиться рятуватись. В сідло, в сідло, Ла Моль!

— Рятуйся, любий, я не перешкоджаю тобі, навіть сам прохаю тебе. Твоє життя коштовніше від мого. То ж борони своє життя.

— Мені треба казати: "Коконна, даймо повісити нас обох разом", а не: "Коконна, рятуйся сам один".

— Але, мій друже, — відповів Ла-Моль, — віршовка сплетена для мужиків, а не для дворян, як ми.

— Починаю думати, — сказав Коконна, зітхнувши, — що я не погано зробив, остерігшись завчасу.

— Як?

— Подружившись з катом.

— Ти в похмурому настрої, любий Коконна.

— Але що ж ми будемо робити? — скрикнув той нетерпляче.

— Поїдемо шукати.

— Де?

— Не знаю... Поїдемо шукати короля.

— Де саме?

— Не знаю... але ми знайдемо його, і вдвох зробимо те, чого не змогли або не посміли зробити п'ятдесят чоловік.

— Ти хочеш вплинути на моє самолюбство, Гіацинт; це поганий знак..

— Ну, що ж! На коня і їдьмо.

— От це добре!

Ла Моль повернувся, щоб узятись за луку сідла, але в ту мить, коли він підіймав ногу до стремена, почувся владний голос.

— Стій! Здавайся! — гукнув голос.

В ту ж хвилину зза дуба появилася людська постать, за нею друга, третя. Це були солдати легкої кінноти, що, перетворившись на піхотинців, повзали на череві та обшукували ліс.

— А що я тобі казав? — промурмотів Коконна.

Ла Моль відповів глухим ричанням.

Легкі кіннотники були ще за тридцять кроків від наших друзів.

— Побачимо! — казав своє п'ємонтець, звертаючись до лейтенанта легких кіннотників повним голосом, а до Ла Моля зовсім тихенько. — В чому справа, панове?

Лейтенант звелів навести на двох друзів рушницю.

Коконна сказав тихенько:

— В сідло, Ла Моль, ще є час: на коня, я казав тобі вже сто разів, і мчімо!

Потім, звертаючись до легких кіннотників:

— Що за чорт, панове, не стріляйте, ви можете вбити друзів.

Знов до Ла Моля:

— Між деревами стріляти незручно; вони вистрелять і не поцілять.

— Неможливо, — сказав Ла Моль, — ми не можемо забрати коня Маргарити і двох мулів; кінь і мули можуть компрометувати її, я ж своїми поясненнями відведу від неї підозри. Їдь, друже, їдь!

— Панове, — сказав Коконна, витягаючи шпагу й підіймаючи її вгору, — панове, ми здаємося.

Легкі кіннотники спустили мушкетони вниз.

— Але нащо треба нам здаватись?

— Спитаєте про це в короля Наварського.

— Яке вчинили ми злочинство?

— Пан д'Алансон вам скаже.

Коконна і Ла Моль зирнулися: ім'я їхнього ворога в таку хвилину не могло їх заспокоїти.

Проте ні той, ні той не чинили опору. Коконна сказали злізти з коня, і він зробив це без сперечань. Обох їх оточили солдати і повели до павільйону Франциска I.

— Ти хотів бачити павільйон Франциска I? — сказав Коконна Ла Молю, побачивши між деревами стіни чудової готичної будови. — Ну, ти його, здається, побачиш.

Ла Моль не відповів нічого і тільки простяг руку Коконна.

Коло цього чудового павільйону, збудованого за Людовіка XII і названого павільйоном Франциска I, бо король цей завжди призначав тут збір під час полювання, стояла ніби халупка, яка була призначена для псарів і яка була тепер вкрита мушкетами, алебардами та лискучими шпагами, як кротовина білястою стернею.

До цієї халупки й припровадили бранців.

Тепер пояснімо несподівану, надто для двох друзів, обставину, розповівши, що скоїлось.

Протестантські дворяни, як було умовлено, зібралися в павільйоні Франциска I, ключ від якого де Муї здобув заздалегідь.

Вважаючи себе за господарів у лісі, вони порозставляли подекуди варту, але легкі кіннотники, перемінивши білі шарфи на червоні, — обережність, яку вони завдячували вигадливості пана де Нансея, — захопили ці варти несподіваним нападком без усякого бою.

Легкі кіннотники повели далі облаву, оточуючи павільйон; але де Муї, який, як ми уже сказали, дожидав короля в кінці алеї Віолет, побачив, що червоні шарфи підкрадаються вовчим кроком, і ці червоні шарфи здались йому підозрілими. Він кинувся вбік, щоб його не побачили, і помітив, що широке коло стягалося так, щоб пройти увесь ліс і оточити збірний пункт.

В той же час він побачив у глибині головної алеї білі султани та блискучі аркебузи королівської гвардії.

Нарешті він пізнав самого короля, а на протилежному кінці алеї помітив короля Наварського.

Тоді він махнув у повітрі капелюхом навхрест — це був умовний знак, що все пропало.

На знак цей король Наварський повернув назад і зник.

Де Муї, увіткнувши коліщата своїх шпор коневі в живіт, кинувся тікати і, тікаючи, кинув, як ми вже сказали, слова попередження Ла Молю й Коконна.

А король, помітивши, що Генріх і Маргарита зникли, приїхав у супроводі пана д'Алансона, щоб побачити, як вони обоє вийдуть з халупи, куди він звелів замкнути всіх, кого знайдено буде не тільки в павільйоні, а й скрізь у лісі.

Д'Алансон, певний, що сподіванки його справдились, гарцював біля короля, поганий настрій якого ще гіршав від гострого болю. Двічі чи тричі він мало не зомлів і раз виблюнув кров'ю.

— Ну, ну! — сказав король, наближаючись до павільйону. — Поспішаймо, я хочу швидше вернутись до Лувра: тягніть мені з нори усіх тих нечестивців, адже сьогодні святого Власа, кузена святого Варфоломія.

При словах короля весь мурашник із списів та аркебуз заворушився, і гугенотів, арештованих у лісі і в павільйоні, примусили одного по одному вийти з халупи.

Але ні короля Наварського, ні Маргарити, ні де Муї не було.

— Ну! — сказав король. — Де ж Генріх, де Марго? Ви обіцяли мені їх, д'Алансон, і — ріг бичачий! — треба знайти їх мені.

— Короля й королеви Наварських, — сказав пан де Нансей, — ми навіть не бачили, сір.

— Та от і вони, — сказала пані де Невер.

Справді, в цю саму мить в кінці алеї, що виходила до річки, з'явилися Генріх з Марго, обидва спокійні, ніби нічого й не сталося; обоє з соколом на стиснутій в кулак руці, закохано тулячись одно до одного і удаючи це так уміло, що навіть коні їхні, ідучи поруч і так само тулячись один до одного, здавалось, пестили один одного своїми ніздрями.

Тоді розлючений д'Алансон звелів обшукати весь ліс, і тоді ж знайшли Ла Моля та Коконна в їх плющовій альтанці.

Їх теж примусили увійти в коло гвардійців, і вони увійшли, по-братерському обнявшись. Але вони не були королівського роду, і тому не могли удавати з себе спокійних, як Генріх з Маргаритою: Ла Моль був надто блідий, Коконна був надто червоний.

XXI. Розслідування

Коли двоє молодих людей увійшли в коло, їх вразило видовище, яке не забувається

ніколи, хоч би його довелось бачити тільки раз і тільки на хвилину.

Карл IX, як ми вже сказали, дивився на дворян, що були замкнуті в халупі псарів і що їх тепер випускали одного по одному гвардійці.

Він і д'Алансон жадібними очима стежили за кожним рухом, дожидаючись, коли вийде король Наварський.

Сподіванки їхні були марні.

Та це було не все, треба було дізнатись, що з ними трапилось.

Отже, коли в кінці алеї з'явилося молоде подружжя, д'Алансон зблід, Карл відчув, як серце його радісно забилося, бо несвідомо він хотів, щоб усе, що примусив його зробити брат, окошилося на ньому.

— Він знову викрутився, — промурмотів, бліднучи, Франсуа.

В цю хвилину король відчув такий страшний біль у шлунку, що впустив повід, вхопився за живіт обома руками і скрикнув, мов у гарячці.

Генріх швидко поїхав до нього, але, поки він пробіг ті двісті кроків, що віддаляли його від брата, Карл відчув себе краще.

— Звідки ви їдете, пане? — сказав король суворим тоном, що збентежив Маргариту.

— Але ж... з полювання, брате, — відповіла вона.

— Полювання відбувалося на березі річки, а не в лісі.

— Мій сокіл налетів на фазана, сір, в ту хвилину, коли ми залишились ззаду подивитись на чаплю.

— А де фазан?

— Ось він. Правда, гарна птиця?

І Генріх з найневиннішим виглядом підніс Карлу птицю, що мінилася пурпуром, синявою і золотом.

— Ага, — сказав Карл, — а чому ви, взявши фазана, не прилучились до мене?

— Бо він залетів аж до парку, сір, отже, коли ми виїхали на берег річки, ми побачили вас уже за півльє перед нами, ви вже в'їздили в ліс; ми помчали галопом слідом за вами, бо ми поїхали на полювання з вашою величністю і не хотіли відбитись від вас.

— А всі ці дворяни, — сказав Карл, — теж були запрошені на полювання?

— Які дворяни? — відповів Генріх, скидаючи навколо себе запитливим поглядом.

— Ваші гугеноти, чорт візьми! — сказав Карл. — В усякому разі, якщо їх хто й запросив, то не я.

— Ні, сір, — відповів Генріх, — але, може, пан д'Алансон.

— Пан д'Алансон! Як то?

— Я? — скрикнув герцог.

— Атож, брате, — відповів Генріх, — адже ви оголосили вчора, що ви король Наварський? Ну, от, гугеноти, що прохали вас собі за короля, і зібрались сюди подякувати вам за те, що ви прийняли корону, а короля за те, що він вам дав її. Чи не так, панове?

— Так, так! — крикнули двадцять голосів. — Хай живе герцог д'Алансон! Хай живе

король Карл!

— Я не король над гугенотами, — сказав Франсуа, бліднувши від гніву, і потім, скося скинувши оком на Карла, додав:

— І сподіваюсь, ніколи ним не буду.

— Однаково! — сказав Карл. — Знайте, Генріх, що я вважаю все це за дивну річ.

— Сір, — сказав король Наварський твердо, — можна подумати, прости боже, що мене взято на допит?

— А коли б я сказав, що допитую вас, що б відповіли ви?

— Що я такий самий король, як і ви, сір, — гордо сказав Генріх, — бо королівський сан дає не корона, а походження; я відповідатиму братові моему і другові і ніколи не відповім судді.

— Я хотів би дізнатись раз назавжди, — пробурчав Карл, — чого маю держатись.

— Приведіть Пана де Муї, — сказав д'Алансон, — і ви дізнаєтесь. Пана де Муї мусили взяти.

— Є серед узятих пан де Муї? — спитав король.

Генріх на хвилину відчув неспокій і зирнувся з Маргаритою, але хвилина ця була дуже коротка.

Ніхто не відповів.

— Пана де Муї немає серед арештованих, — сказав пан де Нансей, — дехто з наших людей думає, що бачив його, але ніхто не певен у цьому.

Д'Алансон пробурчав прокльон.

— А! — сказала Маргарита, показуючи на Ла Моля і Коконна, які чули весь діалог і на здогадливості яких вона покладалась. — Сір, ось двоє дворян пана д'Алансона, спитайте їх, вони скажуть.

Герцог відчув удар.

— Я звелів заарештувати їх саме для того, щоб довести, що вони не належать до моїх близьких, — сказав герцог.

Король глянув на друзів і здригнувся, побачивши Ла Моля.

— О, знову цей провансалець! — сказав він.

Коконна спритно вклонився.

— Що ви робили, коли вас заарештували? — сказав король.

— Ми пригадували воєнні й любовні пригоди.

— З кінями! Озброєні до зубів! Готові до втечі!

— Ні, сір, — сказав Коконна, — ваша величність неправильно поінформовані. Ми спочивали під тінню бука... *sub tegmine fagi*[125].

— А, ви спочивали під тінню бука?

— І ми могли б утекти, коли б думали, що накликали чимсь на себе гнів вашої величності. Панове, здаюся на ваше слово честі солдата, — сказав Коконна, звертаючись до легких кіннотників, — як ви гадаєте, коли б ми хотіли, могли б ми втекти?

— Це правда, — сказав лейтенант, — панове ці не зробили й руху, щоб тікати.

— Бо їх коні були далеко, — сказав герцог д'Алансон.

— Уклінно прохаю вибачення у монсеньйора, — сказав Коконна, — але я сидів на своєму верхи, а друг мій граф Лерак де Ла Моль тримав свого за узду.

— Правда це, панове? — сказав король.

— Правда, сір, — відповів лейтенант, — пан де Коконна, побачивши нас, навіть зліз з свого коня.

Коконна удавано засміявся, що мало означати: "ви самі бачите, сір!"

— Але підручні коні, мули, в'юки, якими їх навантажено? — спитав Франсуа.

— Ну, що ж, — сказав Коконна, — хіба ми конюшенні слуги? Звеліть знайти конюха, що доглядав їх.

— Його нема, — сказав розлютовано герцог.

— То, значить, він злякався і втік, — відповів Коконна, — від простолюдина не можна вимагати витриманості дворянина.

— Завжди та сама система, — сказав д'Алансон, скрипнувши зубами. — На моє щастя, сір, я попередив вас, що ці панове вже кілька днів не на службі у мене.

— Я! — сказав Коконна. — Щоб я мав нещастя не служити у вашої високості?..

— Ах, чорт візьми, пане, ви це знаєте краще, ніж хто інший, бо ви заявили про свою відставку досить грубим листом, який я, хвалити бога, приховав і, на щастя, маю при собі.

— О, — сказав Коконна, — я сподівався, що ваша високість пробачили мені листа, написаного під першим враженням лихої звістки. Я довідався тоді, що ваша високість хотіли задавити в луврських коридорах мого друга Ла Моля.

— Ну, — перервав король, — що він там каже?

— Я гадав, що ваша високість були самі, — простодушно вів далі Коконна. — Але потім довідався, що троє інших осіб...

— Годі! — сказав Карл. — Ми досить поінформовані. Генріх, — звернувся він до короля Наварського, — даєте слово не тікати?

— Даю слово вашій величності, сір.

— Верніться в Париж з паном де Нансеєм і залишіться під арештом у себе в кімнаті. А ви, панове, — звернувся він до двох дворян, — віддайте свої шпаги.

Ла Моль глянув на Маргариту. Вона усміхнулась.

Ла Моль зараз же віддав шпагу капітанові, що був найближче до нього.

Коконна зробив те саме.

— А пан де Муї, знайшли його? — спитав король.

— Ні, сір, — сказав пан де Нансей, — або його не було в лісі, або він утік.

— Тим гірше, — сказав король. — Вертаймось. Мене морозить, в очах темніє.

— Це, напевне, від гніву, сір, — сказав Франсуа.

— Так, можливо. В очах усе крутиться. Де арештовані? Я їх не бачу. Чи вже ніч? О, зжальтесь! Горю!.. До мене! До мене!

І бідолашний король, упустивши повід свого коня, простигши руки, упав назад на руки придворних, на ляканих цим другим випадком.

Франсуа, стоячи осторонь, утирав піт з лоба; він один знав причину недуги свого брата.

З другого боку король Наварський, уже під сторожею пана де Нансея, дивився на цю сцену з чимраз більшим подивом.

— Так! — мурмотів він з тією дивовижною інтуїцією, яка часом перетворювала його в людину, сказати б натхненну. — Чи не щастя моє, що мені не дали втекти?

Він глянув на Маргариту, що переводила свої великі, розширені від несподіванки очі з нього на короля і з короля на нього.

На цей раз король був непритомний. Звеліли принести ноші і поклали на них короля. Вкрили плащем, що його один із рицарів зняв із себе, і похід потихеньку рушив до Парижа, звідки ранком виїхали бадьорі змовники і веселий король, і куди тепер вертався вмираючий король, оточений арештованими бунтівниками.

Маргарита, що під час усіх цих подій не втратила ні волі фізичної, ні волі духовної, подала востаннє знак розуміння своєму чоловікові, потім проїхала так близько від Ла Моля, що він міг розібрати два кинуті нею грецьких слова:

— Με δείδε, — тобто: "Не бійся".

— Що вона сказала тобі? — спитав Коконна.

— Щоб я нічого не боявся, — відповів Ла Моль.

— Тим гірше, — промурмотів п'ємонтець, — тим гірше, це значить, що нам тут не ждати добра. Щоразу, коли до мене звертались з цими словами, щоб підбадьорити мене, я тієї ж хвилини діставав або кулю, або удар шпагою в тіло, або горщиком з квітками в голову. Слова "не бійся нічого" — хоч по-єврейськи, хоч по-грецьки, хоч по-латині, хоч по-французьки — для мене завжди означали: "будь обережний".

— Рушаймо, панове! — сказав лейтенант легкої кінноти.

— Чи не буде нескромністю дізнатись, пане, — спитав Коконна, — куди нас ведуть?

— У Венсенн, я думаю, — сказав лейтенант.

— Я волів би йти в інше місце, — сказав Коконна, — але, кінець-кінцем, не завжди йдеш, куди хочеш.

Дорогою король прийшов до свідомості і набрався трохи сили.

У Нантері він навіть хотів сісти на коня, але йому не дали.

— Пошліть по метра Амбруаза Паре, — сказав Карл, прибувши в Лувр.

Він устав з ношів, зійшов по сходах, спершись на руку де Таванна, і увійшов до своїх покоїв, заборонивши всім супроводити його.

Усі помітили, що він був, здавалось, дуже поважний; усю дорогу був глибоко замислений, не звертався ні до кого з жодним словом і не цікавився більше ні змовою, ні змовниками. Видно було, що його цікавила тільки його недуга.

Недуга така несподівана, така чудна, така гостра, і деякі її симптоми були такі самі, як симптоми, помічені у брата його Франциска II за якийсь час до смерті.

Отже, заборона будь-кому, крім метра Паре, увіходити до короля, не здивувала нікого.

Мізантропія — усі знали — була основною рисою в характері принца.

Карл увійшов до своєї опочивальні, сів на кушетку, схилив голову на подушки і, розмірковуючи, що метра Амбруаза Паре могло не бути вдома і він може прийти не зараз, надумався використати час, поки доведеться дождатись.

Він ляснув у долоні. Увійшов гвардієць.

— Попередьте короля Наварського, що я хочу говорити з ним, — сказав Карл.

Гвардієць уклонився і вийшов.

Карл відкинув голову назад; страшенна важкість в голові ледве давала йому зв'язати свої думки, якийсь кривавий туман клубочився в нього перед очима; в роті у нього було сухо, він випив уже цілий графин води і не затамував спраги.

Тим часом як він лежав у такому сонливому стані, двері відчинились і з'явився Генріх; пан де Нансей ішов за ним ззаду, але зупинився в передпокої.

Король Наварський почекав, поки двері зачинились за ним.

Тоді підійшов.

— Сір, — сказав він, — ви звеліли покликати мене, я тут.

Король здригнувся від його голосу і машинально зробив рух, щоб простягти йому руку.

— Сір, — сказав Генріх, не підіймаючи своєї руки, — ваша величність забуваєте, що я вже не брат ваш, а в'язень.

— Ага, це правда! — сказав Карл. — Дякую, що ви нагадали. Більш того, мені пригадується, що ви обіцяли по щирості відповідати мені, коли ми будемо сам-на-сам.

— Я готовий виконати обіцянку. Питайте, сір.

Король налив холодної води на долоню і поклав руку на лоба.

— Що правда в обвинуваченнях герцога д'Алансона? Відповідайте, Генріх.

— Тільки половина: тікати мав пан д'Алансон, я ж мав тільки їхати з ним у товаристві.

— Чому ви мали їхати з ним? — спитав Карл. — Ви незадоволені з мене, Генріх?

— Ні, сір, навпаки; я можу тільки хвалитись ставленням вашої величності до мене, і бог, що читає в серцях, бачить в моєму серці, яке глибоке почуття ношу я в ньому до брата мого і короля.

— Мені здається неприродним, — сказав Карл, — тікати від людей, яких ми любимо і які нас люблять!

— Отже, — сказав Генріх, — я й тікав не від тих, хто любить мене, я тікав від тих, хто мене ненавидить.

Дозвольте мені, ваша величність, говорити цілком відверто?

— Говоріть, пане.

— Ті, що ненавидять мене тут, — пан д'Алансон і королева-мати.

— Пан д'Алансон — не заперечую, — відповів Карл, — але королева-мати така ласкава до вас...

— Саме через те я й не довіряю їй. І добре, що не довіряю.

— Їй?

— Їй або тим, що навколо неї. Ви знаєте, сір, що нещастя королів не в тому, що їм

не добре догоджають, а в тому, що їм догоджають надто добре.

— З'ясуйте ваші слова: ви дали обіцянку все сказати мені.

— І ваша величність бачите, що я виконую її.

— Кажіть далі.

— Ваша величність любите мене, ви мені так сказали?

— Тобто я любив вас до вашої зради, Анрію.

— Припустіть, що ви й досі любите мене, сір.

— Хай так!

— Якщо ви любите мене, ви повинні хотіти, щоб я був живий, — так?

— Я був би в розпачі, коли б з тобою сталося якесь нещастя.

— Ну, то ваша величність два рази ледве unikли розпачу.

— Як то?

— Так, бо двічі тільки провидіння врятувало мені життя. Правда, удруге провидіння з'явилося в образі вашої величності.

— А вперше в чиєму образі?

— В образі людини, яка була б дуже здивована коли почула, що її прирівнюють до провидіння, — в образі Рене. Так, сір, ви врятували мене від заліза. Карл насупив брови, бо пригадав ніч, коли водив Анрію на вулицю Барр.

— А Рене? — сказав він.

— Рене — від отрути.

— Чорт! Тобі щастить, Анрію! — сказав король, силкуючись усміхнутись, але гострий біль перетворив усмішку на нервову судорогу. — Це не його справа.

— Два чуда врятували мене, сір. Одно чудо — каяття в серці флорентійця, друге чудо — добрість вашого серця. Що ж! Признаюсь вашій величності, я побоявся, щоб небо не перестало творити чудеса, і хотів тікати, пам'ятаючи правило: "бережливого і бог береже".

— Чому ти не сказав мені цього раніше, Генріх?

— Коли б я сказав вам це вчора, я був би донощик.

— А говорячи сьогодні?

— Сьогодні інша річ, я обвинувачений і захищаюсь.

— А ти певен щодо першого замаху, Анрію?

— Так само, як і щодо другого.

— Тебе хотіли отруїти?

— Хотіли.

— Чим?

— Опіатом.

— А як же трують опіатом?

— Ну, сір, про це спитайте в Рене. Трують же рукавичками...

Карл насупив брови, потім обличчя його потроху прояснилось.

— Так, так, — сказав він, ніби говорячи сам з собою, — для всього живого природно уникати смерті. Чому б розумові не робити того, що робить інстинкт?

— Ну, сір, — сказав Генріх, — ваша величність задоволені з моєї щирості і гадаєте, що я все сказав вам?

— Так, Анрію, так, і ти хороший хлопчина. І ти гадаєш, що ті, хто чинить замах на твоє життя, не покинуть свого, і що будуть нові замаху?

— Сір, щовечора я дивуюсь, як я ще живий.

— Вони хочуть убити тебе через те, що знають мою приязнь до тебе, Анрію. Але не турбуйся, за їхні лихі вчинки вони дістануть кару. А поки що ти вільний.

— Вільний залишити Париж, сір? — спитав Генріх.

— Ні. Ти ж добре знаєш, що я не можу обійтися без тебе. Ех, тисяча чортів! Треба ж мені мати когось, хто любить мене.

— Тоді, сір, якщо ваша величність хочете залишити мене при собі, звольте вчинити мені одну ласку...

— Яку?

— Залишити мене не як друга, а як в'язня.

— Як то, в'язня?

— А так. Хіба ваша величність не бачите, що мене губить ваша приязнь?

— І тобі більш до вподоби моя ненависть?

— Удавана ненависть, сір. Ця ненависть урятує мене: коли думатимуть, що я в немилості, менше хотітимуть бачити мене мертвим.

— Анрію, — сказав Карл, — не знаю, чого ти бажаєш, не знаю, яка твоя мета; але якщо бажання твої не справдяться, якщо ти не доб'єшся мети, що її ставиш собі, — я буду дуже здивований.

— Отже, я можу сподіватися на суворість короля?

— Так...

— То я почуваю себе спокійнішим... Тепер, що звелите, ваша величність?

— Іди до себе, Анрію. Я зовсім хворий. Піду подивлюсь на своїх собак і ляжу в постіль.

— Сір, — сказав Генріх, — треба покликати лікаря: ваша сьогоднішня недуга, можливо, тяжча, ніж ви думаєте.

— Я послав по метра Амбруаза Паре, Анрію.

— То я піду спокійніший.

— Присягаюсь душею, — сказав король, — думаю, що з усієї нашої сім'ї один тільки ти справді любиш мене.

— Ви справді такої думки, сір?

— Слово дворянина!

— Ну, то передайте мене панові де Нансею, як людину, якій гнів ваш дозволить жити не більше місяця: цим ви дасте мені любити вас довше.

— Пане де Нансей! — гукнув Карл.

Капітан гвардії увійшов.

— Передаю вам до рук найбільшого злочинця в королівстві, — сказав король, — ви відповідаєте мені за нього головою.

І Генріх, зробивши пригнічену міну, вийшов за паном де Нансеєм.

XXII. Актеон

Залишившись сам, Карл був дуже здивований, що до нього не приходить ніхто з двох його вірних друзів; цими двома вірними друзями були його мамка Мадлена і хорт Актеон.

— Мамка пішла виспівувати свої псалми десь у знайомих гугенотів, — подумав він, — а Актеон сердиться на мене, що я побив його вранці хлистом.

Карл узяв свічку і пішов до мамки. Мамки, справді, не було вдома. Одні двері з приміщення Мадлени виходили, як пам'ятає читач, до збройового кабінету. Він підійшов до цих дверей.

Але поки він дійшов, його схопив той припадок болю, які були вже раніше і які з'являлись, здавалось, несподівано. Король відчував такі муки, ніби йому розривали нутрощі розпеченим залізом. Його пекла негасима спрага; він побачив на столі чашку з молоком, випив її за одним духом і відчув себе трохи краще.

Тоді він знов узяв свічку, яку поставив на столі, і увійшов до кабінету.

На великий його подив, Актеон не вийшов назустріч йому. Чи не замкнули його? Але в такому разі він чув би, що пан його вернувся з полювання, і завив би.

Карл покликав, свиснув; Актеон не з'явився.

Він ступив чотири кроки вперед і, коли світло від свічки дійшло до кутка кабінету, побачив у кутку якусь масу, що нерухомо простяглася на кахляній підлозі.

— Гола, Актеон! Гола! — сказав Карл.

І свиснув знову.

Собака не ворухнувся.

Карл підбіг і доторкнувся до нього; бідолашна тварина була задубла й холодна. З його рота, скорченого болем, витекло кілька краплин жовчі, змішаної з пінявою, кривавою слиною. Собака знайшов у кабінеті берет свого пана і здох, поклавши голову на цю річ, що нагадувала йому його друга.

Побачивши це, Карл забув власні муки; до нього вернулась уся його енергія, гнів закипів у жилах; він хотів крикнути. Але королі скуті своєю величністю і не вільні піддаватись першому враженню, яке кожна людина звертає на користь своєї пристрасті або своєї оборони. Карл розміркував, що тут може бути зрада, і замовк.

Він став на коліна і оглянув труп оком експерта. Очі були склисті, язик червоний і весь в прищах. Це була чудна хвороба, і Карл затремтів.

Король надів свої рукавиці, які був зняв і заткнув за пояс, підняв посинілу губу собаки, щоб оглянути зуби, і помітив між зубами кілька білястих шматочків, що прилипли до кінчиків гострих іклів.

Він витяг ці шматочки і побачив, що це був папір.

Біля паперу припухлість була більша, ясна понапухали, і шкіра була роз'їдена ніби сірчаною кислотою.

Карл уважно розглянувся навколо. На килимі лежало два чи три клаптики паперу, схожого на той, що його він упізнав у собаки в роті. На одному з цих клаптів, більшому від інших, уціліли сліди гравюри на дереві.

Волосся наїжилось на голові в Карла, він пізнав уривок з малюнка, що зображав сеньйора на полюванні з соколом, і що його Актеон вирвав з мисливської книги.

— А, — сказав він, бліднучи, — книга була отруєна.

Потім, раптом пригадавши все, скрикнув:

— Тисяча чортів! Я торкався до кожної сторінки пальцем і від кожної сторінки переносив палець до рота, щоб послинити. Ці знепритомлення, ці болі, ці рвоти... Я загинув!

Карл з хвилину лишався нерухомий під тягарем цієї жахливої думки. Потім, підвівшись з глухим ревом, кинувся до дверей свого кабінету.

— Метра Рене! — крикнув він. — Метра Рене, флорентійця! Хай біжать на міст Сен-Мішель і приведуть мені його; через десять хвилин він мусить бути тут. Хай хтось із вас сяде на коня, візьме підручного коня, щоб вернутись швидше. Якщо прийде метр Паре, скажіть, почекати.

Гвардієць бігцем кинувся виконувати наказ.

— О, — бурмотів Карл, — хоч би довелося весь світ віддати на муки, я довідаюсь, хто дав цю книгу Анрію.

І, з потом на лобі, зчепивши руки, уривчасто дихаючи, Карл завмер, затопивши очі в труп свого собаки.

Через десять хвилин флорентієць несміливо і не без занепокоєння постукав у двері до короля. Є совісті, для яких небо ніколи не буває чисте.

— Увійдіть! — сказав Карл. Парфумер увійшов. Карл підійшов до нього з владним виглядом і стиснутими устами.

— Ваша величність звеліли покликати мене, — сказав Рене, тремтячи всім тілом.

— Ви вчений хімік, — правда?

— Сір...

— І ви знаєте все, що знають найвченіші медики?

— Ваша величність перебільшуєте.

— Ні, моя мати казала мені це. До того ж, я маю до вас довіру і волю радитись з вами, ніж з ким іншим. От, — казав він далі, відкриваючи труп собаки, — подивіться, будь ласка, що в цього собаки між зубами, і скажіть мені, від чого він здох.

Тим часом як Рене, з свічкою в руці, нахилився до землі, щоб не тільки виконати наказ короля, а й приховати своє збентеження, Карл стояв, пильно дивлячись на цю людину і чекаючи з зрозумілою нетерплячістю слова, що мало бути його смертним вироком або запорукою його врятування.

Рене витяг з кишені якийсь ніби скальпель, розчинив його і зняв кінчиком вістря з рота в собаки шматки паперу, що поприлипали до ясен, і довго й уважно розглядав жовч і кров, що точилася з кожної виразки.

— Сір, — сказав він, тремтячи, — симптоми дуже сумні.

Карл відчув, як льодовий дріж пробіг по його жилах і пройшов до самого серця.

— Так, — сказав він, — собака отруєний, — правда?

— Боюсь, що так, сір.

— Якою отрутою?

— Думаю, що мінеральною отрутою.

— Можете ви встановити з певністю, що він отруєний?

— Так, безперечно, розтявши й дослідивши шлунок.

— Зробіть розтин. Я хочу, щоб не лишалось ніякого сумніву.

— Треба покликати когось допомогти мені.

— Я допоможу вам, — сказав Карл.

— Ви, сір?

— Так, я. А якщо він отруєний, які знайдемо ми симптоми?

— Почервоніння і герборизація шлунку.

— Ну, — сказав Карл, — починайте!

Рене одним ударом скальпеля розрізав хортів груди і обома руками розтягнув розріз, а Карл, схиливши коліно, присвічував йому, судорожно стиснувши тремтячу руку.

— Дивіться, сір, — сказав Рене, — дивіться, сліди виразні. Почервоніння саме таке, як я вас попереджав; налиті кров'ю вени, схожі на корінь рослини, це й є те, що я розумів під герборизацією. Я знаходжу тут усе, що шукав.

— Отже, собака отруєний?

— Так, сір.

— Мінеральною отрутою?

— Певніш усього.

— А що почувала б людина, коли б з необережності скуштувала цієї отрути?

— Тяжкий головний біль, жар всередині, ніби вона проковтнула гаряче вугілля, болі в кишках, рвоти.

— А почувала б спрагу?

— Невгамовну спрагу.

— Саме так, саме так, — пробурмотів король.

— Сір, я даремне силкуюся угадати мету всіх цих розпитувань.

— Навіщо вгадувати? Вам немає потреби знати цього. Відповідайте на наші питання, та й годі.

— Що ваша величність бажаєте спитати?

— Якої протиотрути повинна прийняти людина, що проковтнула ту саму отруту, яку проковтнув мій собака?

Рене з хвилину подумав.

— Є багато мінеральних отрут, — сказав він. — Перш ніж відповісти, я хотів би знати, про яку саме йде мова. Чи ваша величність уявляє собі, яким способом отруївся ваш собака?

— Так, — сказав Карл, — він з'їв аркуш із книги.

— Аркуш із книги?

— Так.

— А є у вашої величності ця книга?

— Ось вона, — сказав Карл, беручи манускрипт про мисливство з полички, куди поставив його, і показуючи Рене.

Рене з несподіванки зробив рух, що не заховався від короля.

— Він з'їв аркуш із цієї книги? — пробелькотів Рене.

— Оцей от.

І Карл показав видертий аркуш.

— Дозвольте мені видрати ще один, сір?

— Деріть.

Рене видрав аркуш і підніс його до свічки. Папір узявся вогнем, і по кабінету пішов сильний запах часнику.

— Його отруєно мишаком, — сказав він.

— Ви певні?

— Так, ніби я сам зготував його.

— А протиотрута?

Рене похитав головою.

— Як, — сказав Карл хрипким голосом, — ви не знаєте ліків?

— Найкраще і найпевніше — яєшний білок, збитий на молоці, але...

— Але... що?

— Але його треба прийняти зараз, а коли ні...

— А коли ні?

— Сір, це страшна отрута, — відповів ще раз Рене.

— Проте, вона вбиває не відразу? — сказав Карл.

— Ні, але вбиває напевне, а за який час приводить до смерті, це не має значення, і часом робиться це з розрахунком.

Карл сперся на мармуровий стіл.

— Тепер, — сказав він, кладучи руку на плече Рене, — ви знаєте цю книгу?

— Я, сір? — сказав Рене, бліднучи.

— Так, ви. Побачивши її, ви зрадили себе.

— Сір, присягаюсь вам...

— Рене, — сказав Карл, — слухайте: ви отруїли королеву Наварську рукавичками; ви отруїли принца де Порсіана чадом від лампи; ви намагались отруїти пана де Конде пахучим яблуком. Рене, я звелю здерти з вас шкіру шматок по шматку розпеченими кліщами, якщо ви не скажете мені, кому належить ця книга.

Флорентієць побачив, що гнів Карла IX не жарти, і зважився викрутитись сміливістю.

— А якщо я скажу правду, сір, хто дасть мені запоруку, що я не буду покараний ще жорстокіше, ніж коли мовчатиму?

— Я.

— Дасте мені ваше королівське слово?

— Слово дворянина, ви будете живі, — сказав король.

— Коли так, книга ця належить мені, — сказав Рене.

— Вам! — скрикнув Карл, відступаючи і дивлячись на отруйника розгубленими очима.

— Так, мені.

— Як же вона вийшла з ваших рук?

— Її взяла у мене королева-мати.

— Королева-мати! — скрикнув Карл.

— Так.

— З якою метою?

— Гадаю, щоб послати її королю Наварському, який просив у герцога д'Алансона подібну книгу, щоб вчитися полюванню з птахами.

— О, — скрикнув Карл, — так і є: я все зрозумів. Ця книга, справді, була в Анрію. Це доля, і я покую її.

В цю хвилину Карл закашлявся сухим і тяжким кашлем, а потім знову почались болі в кишках. Він два чи три рази здавлено скрикнув і впав на стілець.

— Що з вами, сир? — спитав Рене зляканим голосом.

— Нічого, — сказав Карл, — тільки я почуваю спрагу, дай мені пити.

Рене налив склянку води і тремтячою рукою підніс Карлу, який випив її за одним духом.

— Тепер, — сказав Карл, беручи перо і вмокаючи його в чорнило, — пишіть на цій книзі.

— Що я маю писати?

— Те, що я продиктую: "Цей манускрипт про полювання з птахами дано мною королеві-матері Катерині де Медічі".

Рене взяв перо і написав.

— А тепер підпишіться.

Флорентієць підписався.

— Ви обіцяли мені життя, — сказав парфумер.

— Із свого боку я додержу слова.

— Але, — сказав Рене, — з боку королеви-матері?

— О, з цього боку, — сказав Карл, — це мене не торкається: якщо на вас нападуть, бороніться.

— Сир, чи можу я покинути Францію, якщо побачу, що життю моєму загрожує небезпека?

— Я відповім на це через два тижні.

— А поки що...

Карл, насупивши брови, поклав палець на свої посинілі уста.

— О, будьте спокійні, сир!

І щасливий, що викупився такою дешевою ціною, флорентієць уклонився і вийшов.

За ним у дверях з'явилась мамка.

— Що з тобою, любий Шарло? — сказала вона.

— Мамко, я походив по росі і застудився.

— Справді, ти дуже блідий, Шарло.

— Бо я дуже ослаб. Дай мені руку, мамко, допоможи дійти до ліжка.

Мамка квапливо підійшла до нього. Карл сперся на неї і пішов до опочивальні.

— Тепер, — сказав Карл, — я вже сам ляжу в постіль.

— А якщо прийде метр Амбруаз Паре?

— Скажеш йому, що мені краще і що він не потрібний.

— Але, поки що, чого б ти хотів?

— О, дуже простих ліків, — сказав Карл, — яєшних білків, збитих на молоці. До речі, мамко, — сказав він далі, — бідолашний Актеон помер. Треба буде завтра вранці закопати його десь у луврському саду. Він був один з найкращих моїх друзів... Я звелю поставити йому пам'ятник... якщо маю ще час на це.

XXIII. Венсенський ліс

Згідно з наказом Карла IX, Генріх того ж вечора був відправлений до Венсенського лісу. Так називався в ті часи славетний замок, від якого тепер лишилися самі руїни, — колосальні рештки, що дають достатнє уявлення про його минулу велич.

Переїзд відбувся в ношах. З кожного боку їхало по чотири гвардійці. Пан де Нансей з наказом, що мав розчинити перед Генріхом двері тюрми-рятівниці, їхав попереду.

Зупинились коло потайних дверей замкової башти[126]. Пан де Нансей зліз з коня, відімкнув замкнуті на висячий замок двері і шанобливо сказав королю вийти з ношів.

Генріх вийшов без найменшого сперечання. Усяке житло було в його очах певнішим від Лувра, і десять дверей, що замкнулись за ним, замкнулись разом з тим і між ним та Катериною Медічі.

Царственный в'язень пройшов між двома солдатами висячий міст, троє дверей внизу башти і троє дверей внизу сходів, потім, увесь час супроводжуваний паном де Нансеєм, піднявся на поверх вище. Коли прийшли туди, капітан гвардії, бачачи, що він збирається йти вище, сказав йому:

— Зупиніться, монсеньйор.

— Ага, — сказав Генріх, зупиняючись, — мене, здається, шанують першим поверхом.

— Сір, — відповів пан де Нансей, — вас приймають, як короновану особу.

— Чорт! — сказав сам собі Генріх. — Два-три поверхи вище ні трохи не принизили б мене. Тут мені буде надто добре: будуть підозри, що це недурно.

— Ваша величність зволите йти за мною? — сказав пан де Нансей.

— Бодай його чорти взяли! — сказав король Наварський. — Ви добре знаєте, пане, що тут мова йде не про те, чого я хочу і чого не хочу, а про те, що наказує брат мій Карл. Наказує він йти мені за вами?

— Так, сір.

— Коли так, то я йду за вами, пане.

Увійшли ніби в якийсь коридор, кінець якого вів до великої похмурої зали з темними стінами.

Генріх подивився навколо себе поглядом, не позбавленим занепокоєння.

— Де ми? — спитав він.

— Ми переходимо залу допитів, монсеньйор.

— Ага! — мовив король.

І озирнувся уважніше.

В залі було всього потроху: глечики й козла для допитування водою, клиннй й дерев'яні молоти для допитування лещатами; крім того, мало не навкруги всієї зали стояли кам'яні лави для бідолах, що дожидалися катування, а над цими лавами, в самих лавах і при підніжжі їх були вмуровані залізні кільця без жодної симетрії, аби тільки можна було прикручувати до них жертви. А що кільця були вмуровані близько до лав, то було ясно, що до них прив'язували тих, хто сидітиме на лавах.

Генріх ішов мовчки, але не пропустив жодної подробиці з усього того гидотного видовища, що написало, сказати б, історію мук на стінах.

Уважно розглядаючись навколо себе, Генріх не дивився під ноги й спіткнувся.

— Е, — сказав він, — що це таке?

І показав на якийсь ніби жолоб, пророблений у вогкій кам'яній підлозі.

— Ринва, сір.

— Тут буває дощ?

— Так, сір, з крові.

— Ага, — сказав Генріх, — дуже добре. Скоро ми прийдемо до моєї кімнати?

— Ми вже прийшли, монсеньйор, — сказала якась тінь, що вимальовувалась у п'їтмі і ставала виднішою й виразнішою в міру того, як наближались до неї.

Генріх, якому здалось, що він вгадує голос, ступив кілька кроків і впізнав постать.

— От маєш! Це ви, Больє, — сказав він, — якого чорта ви тут робите?

— Сір, я щойно дістав призначення на коменданта Венсенської фортеці.

— Ну, що ж, любий друже, ви починаєте добре: прийняти короля за в'язня — непогано.

— Пробачте, сір, — відповів Больє, — але перед вами я вже прийняв двох дворян.

— Кого? Ах, вибачте, я роблю, може, нескромність. Якщо так, уважаймо, що я не сказав нічого.

— Монсеньйор, я не маю наказу держати це в секреті. Це панове де Ла Моль і де Коконна.

— Ага, правда, я бачив, як заарештували цих бідолашних дворян. А як переносять вони своє нещастя?

— Зовсім по-різному: один веселий, другий смутний; один співає, другий зітхає.

— Котрий зітхає?

— Пан де Ла Моль, сір.

— Слово честі, — сказав Генріх, — я більше розумію того, що зітхає, ніж того, що співає. З того, що я бачу, тюрма — річ не дуже весела. А на якому поверсі вони сидять?

— На самій горі, на четвертому.

Генріх зітхнув. Він сам хотів би там бути.

— Ну, пане де Больє, — сказав Генріх, — будь ласка, покажіть мені мою кімнату, я хотів би швидше бути в ній, бо дуже стомився за сьогоднішній день.

— Ось, монсеньйор, — сказав Больє, показуючи на відчинені двері.

— Номер другий, — сказав Генріх, — а чому не перший? — Бо перший замовлено для іншого, монсеньйор. — Ага, значить, ви чекаєте в'язня вельможнішого за мене?

— Я не казав, монсеньйор, що це буде в'язень.

— А хто ж?

— Не допитуйтеся, монсеньйор, бо я примушений буду не відповісти і тим порушити послух перед вами.

— А, це інша річ, — сказав Генріх.

І став ще задумливіший, ніж був. Номер перший, видимо, цікавив його.

Проте, комендант не змінив чемності свого поводження. З тисячею красномовних попереджень провів Генріха до його кімнати, розсипався в вибаченнях за брак вигід, поставив двох солдатів коло дверей і пішов.

— Тепер, — сказав комендант, звертаючись до воротаря, — ходімо до інших.

Воротар пішов попереду. Вернулися тією дорогою, якою щойно прийшли, перейшли залу допитів, пройшли коридор, підійшли до сходів, і пан Больє, слідом за своїм провідником, зійшов на три поверхи вище.

Зійшовши на височину трьох поверхів, — тобто на четвертий поверх, коли брати на увагу перший, — воротар відімкнув одну по одній трое дверей, що мали по замки і три величезні засуви кожні.

Тільки торкнувся він до третіх, як почув веселий голос, що крикнув:

— Гей, чорт візьми! Відчиняйте, якщо ви прийшли впустити свіжого повітря. Ваша піч така гаряча, що задихнутись можна.

І Коконна, якого читач, без сумніву, пізнав уже по улюбленій лайці, одним скоком опинився коло дверей.

— Хвилинку, мій дворянине, — сказав воротар, — я прийшов не випустити вас, а увійти до вас, а за мною зволить іти пан комендант.

— Пан комендант! — сказав Коконна. — А що йому тут робити?

— Відвідати вас.

— Він робить мені велику честь, — відповів Коконна, — милості просимо пана коменданта.

Пан де Больє справді увійшов і зараз же пригасив сердечну усмішку де Коконна тією крижаною чемністю, що властива комендантам фортець, тюремникам та катам.

— Маєте ви гроші, пане? — спитав він у в'язня.

— Я? — сказав Коконна. — Жодного екю!

— Коштовні речі?

— Маю перстень.

— Дозвольте мені потрусити вас?

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна, червоніючи від гніву. — Добре, що ви в тюрмі і я теж.

— Треба все терпіти на службі у короля.

— Але, — сказав п'ємонтець, — ті чесні люди, що обчищають перехожих на Новому Мосту, теж на службі у короля, як ви? Чорт візьми! Я був дуже несправедливий до них, пане, бо досі вважав їх за злодіїв.

— Бувайте здорові, пане, — сказав Больє. — Тюремнику, замкніть пана.

Комендант пішов, забравши у Коконна перстень з чудовим Ізумрудом, подарований йому пані де Невер, щоб він нагадував Коконна її очі.

— До другого, — сказав, виходячи, комендант.

Перейшли порожню кімнату, і знову почулось грюкання трьох дверей, шести замків та дев'яти засувів.

Відчинились останні двері, і першим звуком, що вразив відвідувачів, було зітхання.

Кімната була ще похмуріша за ту, з якої пан де Больє щойно вийшов...

Чотири високі вузькі стрілчасті вікна, що знадвору були вужчі, ніж з середини, ледве пропускали світло у це сумне житло. Більш того, залізні ґрати, припасовані з таким розрахунком, щоб око завжди зупинялось на темній лінії, не давали в'язневі бачити крізь вікно навіть неба.

Стрілчасті смуги виходили з кожного кутка зали і з'єднувалися посередині стелі, створюючи там розетку.

Ла Моль сидів у кутку і, не зважаючи на прихід відвідувачів, залишився сидіти, ніби нічого не чув.

Комендант зупинився на порозі і з хвилину дивився на ув'язненого, що лишався нерухомим, схиливши голову на руки.

— Здрастуйте, пане де Ла Моль, — сказав Больє.

Молодий чоловік повільно підвів голову.

— Здрастуйте, пане, — сказав він.

— Я прийшов обшукати вас, пане, — провадив комендант.

— Це непотрібно, — сказав Ла Моль, — я віддам усе що у мене є.

— Що ж у вас є?

— Біля трьох сот екю, дорогоцінності, персні.

— Віддайте, пане, — сказав комендант.

— Ось вони.

Ла Моль повивертав кишені, познімав персні, відчепив аграф з капелюха.

— Чи нема у вас ще чого?

— Нічого, наскільки я знаю.

— А що це на шовковому шнурку у вас на шії? — спитав комендант.

— Це не дорогоцінність, пане, це реліквія.

— Віддайте.

— Як! Ви вимагаєте?..

— Я маю наказ залишити вам тільки одяг, а реліквія — не одяг.

Ла Моль зробив гнівний рух, який серед скорбного і сповненого гідності спокою, яким він відзначався, здався ще страшнішим цим людям, звиклим до гострих вражень.

Але він швидко опанував себе.

— Добре, пане, — сказав він, — ви зараз побачите те, що вимагаєте.

Тоді, відвернувшись, ніби бажаючи наблизитись до світла, витяг те, що назвав реліквією і що було не що інше, як медальйон з портретом, вийняв портрет з медальйона і підніс до губів. Але, поцілувавши кілька разів, удав, ніби впустив його, і, з силою наступивши підбором, розстроїв на тисячу шматків.

— Пане!.. — сказав комендант.

І нахилився подивитись, чи не можна врятувати від загибелі невідому річ, яку Ла Моль хотів затаїти від нього; але мініатюра була розчавлена на порошок.

— Король хотів мати коштовну оправу, — сказав Ла Моль, — але не мав жодного права на портрет, що був у ній. Ось медальйон, можете взяти його.

— Пане, — сказав Больє, — я поскаржусь королю.

І, не сказавши в'язневі жодного слова на прощання, вийшов такий гнівний, що покинув воротаря самого замикаати двері в його відсутності.

Тюремник ступив кілька кроків до виходу, але, побачивши, що пан де Больє зійшов уже з перших приступок сходів, сказав, вертаючись:

— Їй-богу, пане, добре, що я зразу ж попрохав вас дати мені сто екю за те, щоб улаштувати вам розмову з вашим товаришем, бо коли б ви не дали їх мені, комендант забрав би їх з іншими трьома сотнями, і тоді совість моя не дозволила б нічого зробити для вас; але мені заплачено заздалегідь, я обіцяв вам, що ви побачите свого товариша... ідіть... чесна людина додержує слова... Тільки, коли можна, ради ваших і моїх інтересів, не говоріть про політику.

Ла Моль вийшов із своєї кімнати і опинився прямо перед Коконна, що походжав по плитах середньої кімнати.

Друзі кинулись один одному в обійми.

Воротар удав, ніби втирає сльози, і вийшов постерегти, щоб хтось несподівано не наскочив на в'язнів, або, краще сказати, щоб не наскочив на його самого.

— А, ось і ти! — сказав Коконна. — Ну, що, цей жахливий комендант був у тебе?

— Як і в тебе, гадаю.

— І забрав у тебе все?

— Так само, як і в тебе.

— О, у мене було не багато: перстень від Генрієтти, та й годі.

— А гроші?

— Я віддав усе, що мав, цьому добрячому воротареві, щоб він улаштував нам побачення.

— Ага! — сказав Ла Моль. — Він бере, здається, з обох боків.

— І ти заплатив?

— Дав йому сто екю.
— Слава богу, що у нас тюремник негідник!
— Атож, за гроші можна буде зробити з ним усе, що хоч, а грошей нам не бракуватиме.
— Розумієш ти тепер, що сталося з нами?
— Цілком... Нас зрадили.
— Хто?
— Цей підлий герцог д'Алансон. Я таки мав рацію, коли хотів скрутити йому шию.
— І ти гадаєш, що наша справа серйозна?
— Боюсь, що так.
— Отже, — можна боятись... катування?
— Не потаю, що я вже думав про це.
— Що ти скажеш, якщо це станеться?
— А ти?
— Не скажу й слова, — відповів Ла Моль, гарячково почервонівши.
— Мовчатимеш? — скрикнув Коконна.
— Так, якщо стане сили.
— Ну, а я, — сказав Коконна, — якщо мені зроблять таку ганьбу, розкажу багато чого, ручусь тобі.
— А що саме? — жваво спитав Ла Моль.
— О, не турбуйся, таке, що пан д'Алансон якийсь час не буде спати.
Ла Моль хотів відповісти, але прибіг тюремник, почувши, мабуть, якийсь шум, штовхнув друзів у їх кімнати й позамикав за ними двері.

XXIV. Воскова фігурка

Вісім днів Карл був прикутий до ліжка виснажливою пропасницею упереміж із жорстокими випадками, подібними до епілептичних. Під час цих випадків він страшенно стогнав; гвардійці, що вартували в його передпокої, з жахом прислухалися до цього стогону, а збуджена зловісними вигуками луна старого Лувра вторувала йому з глибини покоїв. Потім, коли випадки минали, він, знеможений, з погаслим зором, віддавав себе в руки своєї мамки з мовчанням, в якому були і презирство і жах разом.

Оповідати про те, як мати й син, обоє, не звіряючись одно перед одним в своїх почуттях, не тільки не шукали зустрічі, а навіть уникали її, оповідати про те, які зловісні думки ворушились в глибині душі у Катерини Медічі й герцога д'Алансона, значило б намагатись змалювати гидотне кишіння на дні зміячого кубла.

Генріх був замкнутий у своїй кімнаті, і, згідно з його власним проханням, Карл нікому не давав дозволу на побачення з ним, навіть Маргариті. В очах усіх це була повна немилість. Катерина і д'Алансон, гадаючи, що він загинув, зітхнули вільніше, а Генріх, сподіваючись, що про нього забули, пив і їв спокійніше.

При дворі ніхто не підозрював справжньої причини недуги короля. Метр Амбруаз

Паре і його колега Мазілл, приймаючи наслідок за причину, визнали запалення шлунку. В зв'язку з цим, вони приписали зм'якшувальний режим, що тільки допомагав приватно приписаному питву Рене, яке Карл приймав тричі на день з рук своєї мамки і яке було головним його живленням.

Ла Моль і Коконна сиділи у Венсенні під найсуворішим наглядом. Маргарита і пані де Невер багато разів робили спроби добитися до них або, принаймні, передати листа, але даремне.

Одного ранку, серед повсякчасних змін в здоров'ї то в бік поліпшення, то в бік погіршення, Карл відчув себе трохи краще і звелів пустити до себе весь двір, який, за звичаєм, щоранку збирався на королівське вставання, хоч устанання й не відбувалось. Двері відчинили, і всі, побачивши його бліде обличчя, жовте, як слонова кістка, чоло, гарячковий вогонь, що блищав у запалих, обведених темними кругами очах, зрозуміли, як жахливо вразила здоров'я молодого монарха невідома недуга.

Королівська опочивальня незабаром наповнилась цікавими придворними.

Катерину, д'Алансона і Маргариту попередили, що король приймає.

Усі троє увійшли один по одному, з невеликими переміжками: Катерина спокійна, д'Алансон усміхаючись, Маргарита пригнічена.

Катерина сіла в головах у сина, не помічаючи погляду, яким він зустрів її наближення.

Пан д'Алансон зупинився в ногах, і весь час стояв. Маргарита сіла на якесь крісло і, побачивши блідий лоб, змарніле обличчя і позападалі очі брата, не могла втриматись, щоб не зітхнути і не заплакати.

Карл, який все помічав, побачив її сльози, почув зітхання і непомітно зробив Маргариті знак головою.

І від цього знаку, хоч який він був непомітний, проясніло обличчя бідолашної королеви Наварської, що їй Генріх не мав часу, а може й не хотів нічого сказати.

Вона боялась за чоловіка, тремтіла за коханця.

За себе саму у неї не було побоювань, вона надто добре знала Ла Моля і знала, що може здатись на нього.

— Ну, любий сину, — сказала Катерина, — як ви себе почуваєте?

— Краще, мамо, краще.

— А що кажуть ваші медики?

— Мої медики? О, це великі лікарі, мамо, — сказав Карл, вибухаючи сміхом, — і, запевняю вас, я відчуваю величезне задоволення, слухаючи їх дискусії про мою недугу. Мамко, подай мені пити.

Мамка подала Карлу чашку з його звичайним питвом.

— Що вони дають вам, сину?

— О, пані, хто ж розуміється на їх приправах? — відповів король, швидко ковтаючи своє питво.

— Чого треба було б братові, — сказав Франсуа, — так це встати з ліжка та погуляти по сонцю. Дуже корисне було б йому полювання, в якому він так кохається.

— Так, — сказав Карл з усмішкою, значення якої герцог зрозуміти не міг, — проте, останнє полювання дуже зашкодило мені.

Карл вимовив ці слова з таким чудним виразом, що розмова, в яку присутні ні на хвилину не втручались, припинилась. Потім він зробив легкий знак головою. Придворні зрозуміли, що приймання скінчилось, і один по одному вийшли.

Д'Алансон зробив рух, щоб підійти до брата, але внутрішнє почуття зупинило його. Він уклонився і вийшов.

Маргарита кинулась до висохлої, простягнутої їй руки брата, стиснула й поцілувала її, і теж вийшла.

— Добра Марго! — прошепотів Карл.

Залишилась сама Катерина, сидючи на тому ж місці в головах постелі. Карл, залишившись сам-на-сам з нею, відсунувся в глибину ліжка з почуттям жаху, як відсовуються від змії.

Здобувши зізнання від Рене, а, може, ще більше в наслідок власних мовчазних міркувань, Карл не мав щастя навіть сумніватись.

Він знав з певністю, хто і що є причиною його смерті.

Отже, коли Катерина наблизилась до ліжка і простягла до сина холодну, як її погляд, руку, той затремтів і відчув жах.

— Ви залишаєтесь, пані? — сказав він.

— Так, сину, — сказала Катерина, — я маю поговорити з вами про важливі справи.

— Кажіть, пані, — сказав Карл, відсуваючись ще далі.

— Сір, — сказала королева, — я чула щойно, як ви сказали, що ваші медики великі лікарі...

— І я ще раз кажу це, пані.

— А що вони зробили з того часу, як ви недужі?

— Нічого, це правда... але коли б ви почули, чого вони наговорили... правду кажу, пані, варт занедужати, аби тільки послухати їхні вчені дисертації.

— Ну, сину, а хочете ви, щоб я вам сказала дещо?

— Аякже! Кажіть, мамо.

— Ну, то я підозрюю, що всі ці великі лікарі не тямлять нічого у вашій недужі.

— Правда, мамо!

— Що вони, може, бачать наслідок, але не бачать причини.

— Можливо, — сказав Карл, не розуміючи, до чого веде мати.

— І лікують симптоми замість лікувати недугу.

— Душею присягаюсь, — відповів здивований Карл, — я думаю, що ваша правда, мамо.

— Отже, сину, — сказала Катерина, — зважаючи на те, що ваша довга недуга не відповідає ні бажанням мого серця, ні добробутові держави, бо може кінчитися тим, що відіб'ється і на ваших моральних силах, я збрала найученіших докторів.

— В медичній науці, пані?

— Ні, в науці глибшій, в науці, що дає спроможність читати не тільки в тілі, а й

душі.

— Ага! Чудова наука, пані! — сказав Карл. — І цілком правильно, що її не навчають королів! І ваші розсліди дали наслідок? — провадив він.

— Так.

— Який?

— Такий, як я й сподівалась, і я приношу вашій величності ліки, що мають вилікувати і ваше тіло, і ваш дух.

Карл здригнувся. Він подумав, що мати, вважаючи, що він надто довго не вмирає, зважилась докінчити свідомо те, що почала, сама того не знаючи.

— Де ж ті ліки? — сказав Карл, підводячись на подушні і дивлячись на матір.

— Вони в самій недузі.

— То що ж то за недуга?

— Послухайте, сину, — сказала Катерина. — Чули ви про те, що існують приховані вороги, помста яких вбиває жертву на віддаленні?

— Залізом чи отрутою? — спитав Карл, ні на хвилину не зводячи очей з безстрасної фізіономії матері.

— Ні, іншими засобами, але такими ж певними, такими ж страшними.

— Поясніть.

— Сину, — спитала флорентійка, — вірите ви в кабалу та магію?

Карл притамував усмішку презирства й недовір'я.

— Дуже, — сказав він.

— Так от, тут і криється причина ваших страждань. Ворог вашої величності, не зважаючи на напасти прямо, діє проти вас потайки. Він склав проти особи вашої величності таємну змову, тим страшнішу, що він не має спільників, і таємні нитки цієї змови невловимі.

— Слово честі, це не так! — скрикнув Карл, обурений такою підступністю.

— Поміркуйте добре, сину, — сказала Катерина, — пригадайте плани втечі, що мала забезпечити безкарність убивці.

— Убивці! — скрикнув Карл. — Убивці, кажете! Отже, була спроба вбити мене, мамо?

Мінливий погляд Катерини лицемірно закотився під її поморщені повіки.

— Так, сину. Ви, може, маєте сумнів щодо цього, але я цілком певна.

— Я ніколи не сумніваюсь у тому, що ви мені говорите, — гірко відповів король. — Яким же способом хотіли мене вбити? Мені дуже цікаво знати це.

— Магією, сину.

— Поясніть, пані, — сказав Карл, якого відраза вернула знову до ролі спостерігача.

— Коли б цей конспіратор, якого я хочу назвати... і якого ваша величність уже назвали в глибині свого серця... зробивши всі заходи, певний успіху, встиг утекти, ніхто, може, так і не дізнався б про причину страждань вашої величності, але, на щастя, сир, брат ваш піклувався за вас.

— Який брат? — спитав Карл.

— Брат ваш д'Алансон.

— Ага. Так, правда. Я все забуваю, що маю брата, — пробурчав Карл, гірко сміючись. — Отже, ви кажете, пані...

— Що йому пощастило викрити матеріальну сторону змови проти вашої величності. Але він, недосвідчена дитина, знайшов тільки ознаки звичайної змови, тільки докази легковажних витівок молодого людини, а я розшукала докази справи значно важливішої, бо я знаю, до чого може доходити душа винного в цій справі.

— От які Але, мамо, можна подумати, що ви говорите про короля Наварського? — сказав Карл, бажаючи дізнатись, до чого може дійти флорентійське лицемірство.

Катерина лицемірно спустила очі.

— Я ж, здається, звелів його заарештувати і відпровадити у Венсенн за ту легковажну витівку, про яку ви кажете, — провадив король. — Значить, він ще більше винен, ніж я гадав?

— Відчуваєте ви, що вас пожирає гарячка? — спитала Катерина.

— Так, правда, пані, — сказав Карл, хмуричи брови.

— Відчуваєте ви пекучий жар, що палить серце і нутрощі?

— Так, пані, — сказав Карл, стаючи дедалі похмурішим.

— І гострий біль в голові, що проходить через очі і врізається в мозок, як стріла?

— Так, так, пані, я все це почуваю! О, ви так добре вмієте змалювати мою недугу!

— Що ж, це зовсім просто, — сказала флорентійка, — подивіться...

І вона витягла спід свого плаща якусь річ і подала її королю.

Це була фігурка з жовтого воску, завбільшки дюймів шість. Фігурка була вдягнута в одягу з золотими зірками, теж воскову, і в королівську мантию з того самого матеріалу.

— Ну, — спитав Карл, — що це за статуетка?

— Бачите, що у неї на голові? — сказала Катерина.

— Корона, — відповів Карл.

— А в серці?

— Голка.

— Що ж, сір, пізнаєте ви себе?

— Себе?

— Так, сір, себе, у короні й мантиї?

— Хто ж зробив цю фігурку? — сказав Карл, стомлений цією комедією. — Напевне, король Наварський?

— Ні, сір.

— Ні!.. То я вас не розумію.

— Я кажу ні, — відповіла Катерина, — бо ваша величність могли б зажадати точних фактів. Я сказала б так, коли б ваша величність поставили питання інакше.

Карл не відповів. Він намагався з'ясувати собі таємні думки цієї темної душі, що завжди закривалась перед ним в ту хвилину, коли він думав, що от-от прочитає їх.

— Сір, — вела далі Катерина, — цю статуетку знайдено заходами вашого генерального прокурора Лагеля в приміщенні людини, що під час полювання з птахами

держала коня наготові для короля Наварського.

— У пана де Ла Моля? — сказав Карл.

— У нього самого. І подивіться ще, будь ласка, на цю сталеву шпильку, увіткнуту в серце, і на літеру, написану на причепленому до неї папірці.

— Бачу М, — сказав Карл.

— Тобто "Mort" — "Смерть". Це магічна формула, сир. Так лиходій надписує своє бажання на рані, яку робить. Коли хочуть заподіяти людині божевілля, як герцог Бретанський заподіяв королю Карлу VI, втикають шпильку в голову, і пишуть F — "Folie", а не M[127].

— Отже, — сказав Карл, — на вашу думку, пані, на моє життя вчинив замах пан де Ла Моль?

— Як кинджал, що протикає серце, але за кинджалом є рука, що скеровує його.

— І в цьому вся причина недуги, що спіткала мене? В той день, коли чари буде розбито, минеться й недуга? Але як же це зрозуміти? — спитав Карл. — Це знаєте ви, моя добра мати, бо ви займалися цим усе своє життя, а я зовсім нічого не тямлю ні в кабалі, ні в магії.

— Смерть лиходія розбиває чари. В той день, коли чари будуть розбиті, недуга зникне, — сказала Катерина.

— От як! — сказав Карл здивовано.

— Як то! Ви не знаєте цього?

— Я ж не чарівник, — сказав король.

— Ну, — сказала Катерина, — ваша величність тепер переконані, — так?

— Звичайно.

— Переконання це прожене неспокій?

— Цілком.

— Ви говорите це не з чемності?

— Ні, мамо, від щирого серця.

Обличчя Катерини повеселішало.

— Слава богу! — скрикнула вона, ніби вірила в бога.

— Так, славу богу! — іронічно повторив Карл. — Тепер я знаю, як і ви, на кого скласти вину за те становище, в якому я перебуваю, і кого покарати.

— І ми покараємо...

— Пана де Ла Моля. Адже ви сказали, що винен він?

— Я сказала, що він був знаряддям.

— Ну, — сказав Карл, — перш за все пана де Ла Моля, це найголовніше. Усі ці припадки, — що мордують мене, можуть викликати навколо нас небезпечні підозри. Треба, щоб засяяло світло і щоб при тому світлі відкрилася правда.

— Отже, пан де Ла Моль?

— Якнайкраще годиться мені за винного: приймаю його. Почнемо з нього; якщо він має спільника, він скаже.

— Так, — промурмотіла Катерина, — якщо він не скаже, його примусять сказати.

До того ж ми маємо якнайпевніші засоби.

Потім, встаючи, сказала вголос:

— Отже, ви дозволяєте, сір, розпочати слідство?

— Я бажаю цього, пані, — сказав Карл, — і чим швидше, тим краще.

Катерина стиснула синові руку, не розуміючи, чого так нервово здригнулась його рука, і вийшла, не почувши сардонічного сміху і глухого й страшного прокльону, яким король супроводив свій сміх.

Король питався в себе, чи безпечно дати піти так цій жінці, яка за кілька годин натворить, може, стільки, що потім несила буде виправити.

Дивлячись на порт'єру, що впала за Катериною, він почув легкий шелест позад себе і, повернувшись, побачив Маргариту, яка підіймала завісу з коридору, що вів до мамки. Маргариту з блідим обличчям, розгубленим поглядом, стисненим диханням грудей, що виказувало глибоке хвилювання.

— О, сір, сирі — скрикнула Маргарита, кидаючись до братового ліжка. — Ви ж добре знаєте, що вона каже неправду!

— Хто вона? — спитав Карл.

— Слухайте, Карл, правда, страшно винуватити матір, але я здогадалась, що вона залишилась з вами, щоб переслідувати їх і далі. Присягаюсь моїм життям, життям вашим, душею обох нас, що вона каже неправду!

— Переслідувати їх?.. Кого переслідує вона?..

Обоє інстинктивно говорили тихенько: можна було подумати, що вони бояться почути самих себе.

— Перш за все Генріха, вашого Анрію, що любить вас, що відданий вам більше, ніж хто інший на світі.

— Ти так думаєш, Марго? — сказав Карл.

— О, сір, я певна того!

— І я теж, — сказав Карл.

— Коли ж ви певні того, брате, — сказала здивовано Маргарита, — чому ж ви звеліли заарештувати його і відпровадити у Венсенн?

— Він сам просив мене про це.

— Він просив вас про це, сір?..

— Так, у Анрію чудні думки. Може він помиляється, а може й його правда, але він думає, що йому безпечніше бути у мене в немилості, ніж у ласці, далі від мене, ніж ближче, у Венсенні, ніж у Луврі.

— Ага, зрозуміла! — сказала Маргарита. — І він тепер в безпеці?

— Звичайно! Настільки, наскільки може бути в безпеці людина, за яку Боље відповідає мені головою.

— О, дякую, брате! Це за Генріха. Але...

— Але — що? — спитав Карл.

— Але є ще одна особа, сір, якою я, може, не маю права цікавитись, але цікавлюся також.

— Хто ж та особа?

— Сір, пощадіть мене... Я насмілилась би назвати його братові, але не смію назвати королю.

— Пан де Ла Моль, правда? — сказав Карл.

— Так! — сказала Маргарита. — Ви хотіли раз убити його, і тільки чудом він урятувався від вашої королівської помсти.

— І це тоді, Маргарита, коли на ньому була тільки одна провина, але тепер, коли він учинив дві...

— Сір, він не винен у другій.

— Але, — сказав Карл, — хіба ти не чула, бідна моя Марго, що каже наша добра мати?

— О, я вже сказала вам, Карл, — відповіла Маргарита, ще стишуючи голос, — я вже сказала вам, що вона каже неправду.

— Хіба ви не знаєте про існування воскової фігурки, знайденої у пана де Ла Моля?

— Знаю, брате.

— Що ця фігурка проколота в серце голкою, і що на тій голці є прапорець з літерою М?

— І це знаю.

— Що в цієї фігурки королівська мантия на плечах і королівська корона на голові?

— Знаю все це.

— Ну, що ви на це скажете?

— Скажу, що ця фігурка в королівській мантиї на плечах і королівській короні на голові являє собою жінку, а не чоловіка.

— А! — сказав Карл. — А голка, увіткнута в серце?

— То чари, щоб прихилити собі кохання цієї жінки, а не лиходійство, щоб погубити чоловіка.

— А літера М?

— Вона не означає Mort — Смерть, як каже королева-мати.

— Що ж вона означає? — спитав Карл.

— Вона означає... вона означає ім'я жінки, яку пан де Ла Моль кохав.

— І та жінка зветься?

— Та жінка зветься Маргаритою, брате, — сказала королева Наварська, падаючи на коліна перед ліжком короля, хапаючи обома руками його руку і притуляючи облите слізьми обличчя до цієї руки.

— Тихо, сестро, — сказав Карл, обводячи навколо себе поглядом, що блищав спід насуплених брів, — бо так само, як ви почули, можуть і вас почути.

— О, яке мені діло! — сказала Маргарита, підводячи голову. — Нехай хоч увесь світ чує! Перед усім світом я готова оголосити, що це ганьба — зловжити коханням дворянина, щоб запламувати його добре ім'я підозрою в убивстві.

— Марго, коли б я сказав тобі, що й сам добре знаю, як і ти, що є і чого нема?

— Брате!

— Коли б я сказав тобі, що пан де Ла Моль не винний?

— Ви знаєте це?

— Коли б я сказав тобі, що знаю справжнього винуватця?

— Справжнього винуватця! — скрикнула Маргарита. — Це був злочин?

— Так. Вільний чи невільний, але був злочин.

— Проти вас?

— Проти мене.

— Це неможливо.

— Неможливо?.. Подивись на мене, Марго.

Молода жінка глянула на брата і здригнулась, побачивши його блідість.

— Марго, я проживу не більше трьох місяців, — сказав Карл.

— Ви, брате! Ти! Карл! — скрикнула вона.

— Марго, мене отруєно.

Маргарита скрикнула.

— Мовчи, — сказав Карл, — треба, щоб думали, що я вмираю від магії.

— І ви знаєте винуватця?

— Знаю.

— Ви сказали, що це не Ла Моль?

— Ні, не він.

— Тим більше не Генріх... Боже великий! Невже?..

— Хто?

— Мій брат... д'Алансон? — пробурмотіла Маргарита.

— Можливо.

— Або, або... — Маргарита аж знизилася голос, ніби сама злякавшись того, що має зараз сказати, — або... наша мати?

Карл мовчав.

Маргарита глянула на нього, прочитала в його очах відповідь і, стоячи на колінах, упала, схилившись, на крісло.

— О, боже, боже! — шепотіла вона. — Це неможливо!

— Неможливо! — сказав Карл з скрипучим сміхом. — Шкода, що нема тут Рене, він розкавав би тобі мою історію.

— Рене?

— Так. Він розкавав би тобі, наприклад, про те, як жінка, якій він не сміє ні в чому відмовити, попросила у нього книгу про мисливство, що була в його бібліотеці; як кожну сторінку тієї книги насичено було тонкою отрутою; як отрута, призначена комусь, — кому, не знаю, — дісталася, з примхи випадку чи з волі неба, іншій особі, для якої не призначалась. Але, за відсутністю Рене, коли ти хочеш побачити книгу, вона там, у мене в кабінеті, і з напису, зробленого рукою самого флорентійця, дізнаєшся, що книга ця, яка в листах своїх ховає смерть ще для двадцяти осіб, передана була ним власноручно своїй землячці.

— Тихо, Карл, мовчи й ти, — сказала Маргарита.

— Тепер ти бачиш, що треба, щоб думали, ніби я вмираю від магії.

— Але ж це несправедливо, це жахливо! Милосердя! Милосердя! Ви ж знаєте, що він невинний!

— Так, знаю, але треба, щоб думали, що він винний. Помирися з смертю свого коханця; це не велика ціна за врятування честі французького королівського дому. Адже я мирюся з власною смертю, аби тільки таємниця вмерла зо мною разом.

Маргарита поникла головою, розуміючи, що нема чого сподіватись, щоб король зробив щось для врятування Ла Моля, і вийшла вся в сльозах, покладаючись тільки на власні сили.

Тим часом, як і передбачав Карл, Катерина не гаяла часу і написала генеральному прокуророві Лагелю листа, що його історія зберегла до останнього слова, і що кидає на всю цю справу кривавий відсвіт.

"Пане прокурор, сьогодні ввечері мені сказали як певне, що Ла Моль заподіяв тяжкий злочин. В приміщенні в нього, в Парижі, знайдено багато злочинного, книжок і паперів. Прохаю вас звернутись до президента і якнайшвидше влаштувати справу про воскову фігурку з проткнутим серцем, що було спрямовано проти короля.

Катерина"[128]

XXV. Невидимі щити

На другий день після того, як Катерина написала свого листа, комендант з'явився до Коконна з дуже поважним почтом з двох алебардників та чотирьох судовиків у чорному вбранні.

Коконна звеліли спуститися в залу, де його дожидали прокурор Лагель і двоє суддів, щоб допитати його, згідно з наказами Катерини.

За той тиждень, що Коконна пробув у в'язниці, він багато передумав; не кажучи вже про те, що він щодня сходився на хвилину з Ла Модем завдяки послужливості тюремника, який, не попереджаючи їх, робив їм цю несподіванку, мабуть, не з самої лише філантропії; не кажучи про те, що вони умовились відносно свого поведження і вирішили заперечувати абсолютно все, — він був певен, що при деякому вмінні справа могла б повернутись на краще, бо обвинувачення проти них були не тяжчі, ніж проти інших. Генріх з Маргаритою не зробили спроби тікати, отже вони не могли бути скомпрометовані в справі, в якій головні винуватці лишились на волі. Коконна не знав, що Генріх перебуває в тому самому замку, де й він, а послужливість тюремника доводила йому, що над головою його витає заступництво, яке він називав невидимими щитами.

Досі допити торкалися намірів короля Наварського, планів втечі та участі, яку двоє друзів мали взяти в цій втечі. На всіх цих допитах Коконна відповідав щось невиразне і дуже плутов: він наготувався й далі відповідати так само і заздалегідь уже придумав усякі влучні заперечення, але помітив раптом, що допит спрямований на щось інше.

Йшлося вже про те, один раз чи кілька разів був він у Рене, одну чи кілька воскових

фігурок зроблено було з намови Ла Моля.

Хоч Коконна й приготувався до допиту, але помітив, як йому здалось, що обвинувачення в значній мірі втратило свою силу, бо мова йшла вже не про зраду короля, а про статуетку королеви, та й статуетка ця була завбільшки з вісім чи десять дюймів.

Отже, він дуже весело відповів, що ні сам він, ні його друг уже давно не граються в ляльки і помітив з задоволенням, що відповіді його кілька разів викликали усмішку у суддів.

Ще не сказано було в віршах: я сміюсь, отже я без зброї; але вже багато разів сказано було це в прозі. І Коконна здавалось, що він наполовину вже обеззброїв своїх суддів, коли вони почали усміхатись.

Після допиту він вернувся до себе в кімнату з такими співами та шумом, що Ла Моль, для якого він галасував так, мусив був зробити з цього якнайкращі висновки для себе.

І його теж покликали вниз. Як і Коконна, Ла Моль з подивом побачив, що обвинувачення зійшло з попереднього шляху і стало на новий шлях. Його допитували про відвідини Рене. Він відповів, що був у флорентійця тільки один раз. У нього спитали, чи він не замовляв тоді воскової фігурки. Він відповів, що Рене показав йому цю фігурку вже готову. Спитали, чи не являла ця фігура собою чоловіка. Він відповів, що вона являла собою жінку. Спитали, чи чари не мали на меті смерть цього чоловіка. Він відповів, що метою чар було викликати кохання у цієї жінки.

Питання ці ставились і так і сяк, на сотню ладів, але на всі питання, хоч би як їх ставили, Ла Моль щоразу давав однакові відповіді.

Судді переглядалися з якоюсь нерішучістю, не знаючи, що казати і робити з такою простотою, але принесена генеральному прокуророві записка вивела їх із скрутного становища.

В записці стояло:

"Якщо обвинувачений не признається, вдайтеся до тортурів.

К."

Прокурор поклав записку в кишеню, усміхнувся до Ла Моля і чемно відпустив його. Ла Моль увійшов до себе в камеру майже такий самий заспокоєний, якщо не такий самий радісний, як і Коконна.

— Гадаю, що все йде добре, — сказав він.

Через годину він почув кроки і побачив записку, що прослизнула попід дверима, хоч і не бачив руки, що принесла цю записку. Він узяв її, гадаючи, що лист, напевне, від воротаря.

Коли він побачив записку, в серці його зродилась надія, майже така ж сумна, як розчарування; він сподівався, що це записка від Маргарити, від якої він не мав жодних звісток з часу ув'язнення. Увесь тремтячи, вхопив він її. Вгадавши писання, мало не вмер від радості.

"Мужайся, — казала записка, — я пильную".

— А, коли вона пильнує, — скрикнув Ла Моль, вкриваючи поцілунками папір, до якого торкалася дорога рука, — коли вона пильнує, я врятований!..

Щоб Ла Моль зрозумів цю записку і щоб повірив, разом з Коконна, в те, що п'ємонтець називав невидимими щитами, ми мусимо повести читача в той невеликий будиночок, в ту кімнату, де стільки сцен п'яного щастя, стільки пахощів, стільки солодких споминів, що перетворилися в скорботу, шматували серце жінки, яка напівлежала на бархатних подушках.

— Бути королевою, сильною, молодою, багатою, вродливою, і мучитись, як я мучусь! — скрикувала ця жінка. — О, це неможливо!

Потім, хвилюючись, вона вставала, ходила, зупинялась раптом, припадала гарячим тілом до холодного мармуру, підводилась бліда, вмиваючись сльозами, ламала з криками руки і, розбита, падала знов у якесь крісло.

Раптом завіса, що відділяла апартаменти з вулиці Клош-Персе від апартаментів з вулиці Тізон, піднялась, шелестіння шовку перебігло по дерев'яній панелі, і з'явилась герцогиня де Невер.

— О, — скрикнула Маргарита, — це ти! З яким нетерпінням я чекала тебе! Ну, які новини?

— Погані, погані, бідна моя подруго. Катерина сама керує слідством, і тепер вона ще в Венсенні.

— А Рене?

— Арештований.

— Перш ніж ти встигла переговорити з ним?

— Так.

— А наші в'язні?

— Маю про них відомості.

— Через воротаря?

— Як завжди.

— І що ж?

— Що ж! Вони сходяться щодня. Позавчора їх потрусили. Ла Моль розбив твій портрет, аби не віддати його.

— Любий Ла Моль!

— Аннібал глузує з інквізиторів.

— Бравий Аннібал! А ще що?

— Їх допитували сьогодні вранці про втечу короля, про плани повстання в Наваррі, і вони не сказали нічого.

— О, я була певна, що вони не скажуть ні слова, але мовчання вб'є їх так само, як і слова.

— Так, але ми врятуємо їх.

— Ти подумала про нашу участь в справі?

— З учорашнього дня я цим тільки й зайнята.

— І що ж?

— Я порозумілась з Больє. Ах, люба королево, який він важкий і жадібний чоловік! Це коштуватиме життя одного чоловіка і триста тисяч екю.

— Ти кажеш, що він важкий і жадібний... а проте, він вимагає тільки життя однієї людини і триста тисяч екю... Але ж це ніщо!

— Ніщо... триста тисяч екю!.. Та всіх твоїх і моїх дорогоцінностей не вистачило б на це.

— О, хай це не турбує тебе. Заплатить король Наварський, заплатить герцог д'Алансон, заплатить брат мій Карл, а як ні...

— Ну, ти говориш як божевільна. Я вже маю триста тисяч екю.

— Ти?

— Так, я.

— Як же ти їх роздобула?

— Отож бо!

— Секрет?

— Від усіх у світі, крім тебе.

— О, господи! — сказала Маргарита, сміючись і плачучи разом. — Ти вкрала їх?

— Ти сама зважиш.

— Побачим.

— Пригадуєш ти цього жахливого Нантуйльє?

— Багатія, лихваря?

— Коли хочеш.

— Ну?

— Ну, сталося так, що одного дня, побачивши одну жінку, біляву, з зеленими очима, з трьома рубінами в зачісці, одним на чолі і двома на скронях, що так їй личили, цей багатій, цей лихвар, не знаючи, що жінка була герцогиня, скрикнув: "За три поцілунки в місцях, де ці рубіни, я ладен дати три алмази по сто тисяч екю кожен!"

— І що ж, Генрієтта?

— Що ж, моя люба, алмази розцвіли і вже продані.

— О, Генрієтта, Генрієтта! — пробурмотіла Маргарита.

— Що там! — скрикнула герцогиня з наївною і разом з тим з величною безсоромністю, характерною і для того часу і для тієї жінки. — Що там! Я кохаю Аннібала!

— Правда, — сказала Маргарита, усміхаючись і разом з тим почервонівши, — ти дуже його кохаєш, ти навіть надто його кохаєш.

І проте стиснула їй руку.

— Отже, — сказала Генрієтта, — завдяки трьом нашим алмазам ми маємо триста тисяч екю і людину.

— Людину? Яку людину?

— Людину, роковану на смерть: ти забуваєш, що треба вбити людину.

— І ти знайшла людину, потрібну тобі?

— Звичайно.

— За ту саму ціну?

— За ту ціну я знайшла б їх тисячу, — відповіла Генрієтта. — Ні, ні, за п'ятсот екю тільки, зовсім дешево.

— За п'ятсот екю ти знайшла людину, яка згодилась, щоб її вбили?

— Що ти хочеш? Треба ж жити!

— Я не розумію тебе, люба моя. Ну, кажи просто. Розгадувати твої загадки — потрібно надто багато часу в тому становищі, в якому ми перебуваємо зараз.

— Ну, то слухай: тюремник, якому доручено стерегти Ла Моля і Коконна, старий солдат і знає, що таке рана; він згоден допомогти нам врятувати наших друзів, але не хоче втратити й своєї посади. Справу полагодиш зручно направлений удар кинджалом; ми дамо йому нагороду, а держава призначить пенсію. Таким чином, бравий чоловік одержить з того й з другого боку і відновить байку про пелікана.

— Але, — сказала Маргарита, — удар кинджалом...

— Не турбуйся, — його вдарить Аннібал.

— Справді, — сказала сміючись Маргарита, — він завдав три удари і шпагою і кинджалом Ла Молю, а Ла Моль усе живий, — отже, можна сподіватись і тут щасливого кінця.

— Злючка! Ти заслужила, щоб я на цьому й спинилась.

— О, ні, ні, навпаки. Доказуй до кінця, благаю тебе. Як же ми врятуємо їх?

— Ось як буде діло. Каплиця — єдине місце в замку, куди можуть добитися жінки, що не перебувають в ув'язненні. Нас ховають за вівтарем; під покровом вівтаря вони знаходять два кинджали. Двері з ризниці заздалегідь відчинені; Коконна коле свого тюремника, той падає і удає, ніби вмирає; ми з'являємось, накидаємо на плечі нашим друзям плащі, тікаємо з ними маленькими дверима з ризниці, а що ми знаємо пароль, то й виходимо з фортеці без перешкод.

— А коли ми вийшли?

— Коло воріт їх дожидають двоє коней; вони сідають на коней, покидають Іль-де-Франс і їдуть у Лотарінгію, а звідти час від часу приїздять до нас інкогніто.

— О, ти вертаєш мене до життя, — сказала Маргарита. — Отже, ми врятуємо їх?

— Я майже ручуся за це.

— І незабаром?

— Атож! За три-чотири дні. Больє повідомить нас.

— Але якщо тебе впізнають в околицях Венсенна, це може стати на перешкоді до здійснення наших планів.

— А як мене можуть пізнати? Я ходжу в чернечій одежі, з каптуром, спід нього не видно й кінчика мого носа.

— Ми повинні бути якомога обережнішими.

— Добре знаю, чорт візьми, як сказав би бідолашний Аннібал.

— А про короля Наварського ти дізналась? Не забула й про нього.

— Він ніколи, здається, не був у такому веселому настрої. Сміється, співає, добре їсть і просить тільки, щоб його стерегли якнайкраще.

— І має рацію. А моя мати?

— Я вже казала тобі про неї. Вона всіма способами прискорює процес.

— Так, а чи не підозрюють нас?

— Як могла б вона підозрювати в цьому? Усі, хто причетний до справи, зацікавлені в тому, щоб ніхто про неї не знав. Ще от що: я довідалась, що вона звеліла наказати паризьким суддям бути наготові.

— Треба поспішати, Генрієтта. Якщо наших бідних в'язнів переведуть в іншу тюрму, доведеться все починати спочатку.

— Не турбуйся, я не менше від тебе хочу бачити їх на волі.

— О, так, я це добре знаю і без кінця вдячна тобі за те, що ти робиш для цього.

— Прощай, Маргарита, прощай. Знову йду в похід.

— Ти певна щодо Больє?

— Сподіваюсь.

— Щодо воротаря?

— Він обіцяв.

— Щодо коней?

— Коні будуть найкращі, які є в стайні у герцога де Невера.

— Я люблю тебе, Генрієтта.

І Маргарита кинулась подрузі на шию, а потім вони розлучилися, давши одна одній обіцянку побачитись другого дня і в наступні дні на тому самому місці і в той самий час.

Ці два чудові, віддані створіння Коконна і називав цілком правильно своїми невидимими щитами.

XXVI. Судді

— Що ж, любий друже, — сказав Коконна Ла Молю, коли вони побачились після допиту, на якому вперше було знято питання про воскову фігурку, — мені здається, що все йде якнайкраще і що судді незабаром облишать нас, а з боку діагностики це діло зовсім протилежне тому, коли облишають лікарі, бо коли лікар облишає недужого, це значить, що він не може вилікувати його, і, зовсім навпаки, коли суддя облишає обвинуваченого, це значить, що він утратив надію відрубати йому голову.

— Так, — сказав Ла Моль, — мені здається навіть, що в цій чемності, поступливості тюремників, легкості, з якою відчиняються двері, я вгадую вплив наших благородних подруг, але не пізнаю пана де Больє, принаймні, в тому, що він сказав мені.

— А я пізнаю його добре, — сказав Коконна, — тільки це коштуватиме дорого. Але — що там! — одна принцеса, друга королева, обидві багаті, і ніколи їм не трапиться нагоди так добре прикласти свої гроші. Тепер пройдемо знову наше завдання: нас ведуть у каплицю, залишають там під доглядом нашого воротаря, ми знаходимо в призначеному місці по кинджалу, я завдаю рану нашому наглядачеві в живіт...

— О, не в живіт, бо так ти відбереш у нього п'ятсот екю, — в руку.

— Ах, в руку — це значило б погубити цього бідолаху, бо зразу побачили б, що він прислужився мені, а я йому. Ні, ні, в правий бік, так, щоб удар ковзнув уподовж ребер: це удар правдоподібний і невинний.

— Ну, хай буде так. Потім...

— Потім ти завалюєш головний вхід лавами, а наші принцеси вибігають зза вівтаря, де вони сховані, і Генрієтта відчиняє малі двері. Ах, слово честі, я так кохаю свою Генрієтту! Певне, вона мене зрадила, що мене так знов тягне до неї.

— А потім, — сказав Ла Моль тремтячим голосом, що звучав з уст, як музика, — потім ми мчимо в лісі. Добрий поцілунок робить нас веселими й дужими. Чи бачиш ти, Аннібал, як ми припадаєм до наших бистрих коней, а серце лагідно стискається? О, добра річ страх! Страх в чистому полі, коли гола шпага при боці, коли погукуєш на коня, підганяючи його шпорами, а він від кожного покрику підплигує й мчить.

— Так, — сказав Коконна, — але страх у чотирьох стінах, — що ти про нього скажеш, Ла Моль? Я можу про нього говорити, бо відчув щось подібне. Коли бліде обличчя Больє з'явилося уперше у мене в кімнаті, ззаду за ним блищали в півтьмі партазани і чути було брязкіт заліза об залізо. Присягаюсь тобі, я зразу ж подумав про герцога д'Алансона і гадав, що побачу його мерзотне обличчя між двома мерзотними обличчями алебардників. Я помилився, і це була моя єдина втіха. Проте, так не минулось: він снівся мені вночі.

— Отже, — сказав Ла Моль, цікавий тільки до власної радісної думки, не йдучи за своїм другом в його екскурсіях в сфери фантастичного, — отже, вони все передбачили, навіть місце, куди нам сховатись. Ми їдемо в Лотарінгію, любий друже. Правда, я волів би їхати в Наварру; в Наваррі я був би в неї, але Наварра надто далеко, Нансі краще; до того ж, тут ми будемо лише за вісімдесят льє від Парижа. Знаєш, Аннібал, кого мені шкода покинути тут?

— Слово честі, не знаю... А мені, запевняю тебе, не шкода нічогосінько.

— Ну, мені шкода, що ми не можемо забрати з собою нашого любого тюремника, замість того, щоб...

— Та він сам не схотів би, — сказав Коконна, — він надто багато втратив би: подумай таки — п'ятсот від нас, пенсія від уряду, може ще підвищення по службі. Як щасливо заживе він, коли я його вб'ю І... Але що з тобою?

— Нічого. Мені прийшла в голову одна думка.

— Вона, мабуть, не з веселих, бо ти страшенно зблід.

— Я питаю себе, чого нас мають перевести в каплицю.

— От маєш! — сказав Коконна. — Говіти перед пасхою. Саме такий час, здається.

— Але, — сказав Ла Моль, — у каплицю переводять тільки засуджених на смерть або на тортури.

— О! — пустив Коконна, теж трохи бліднучи. — Це заслуговує уваги. Розпитаймося про це у чоловіка, якому я маю розпороти живіт. Гей, ключник, друже!

— Пан кличуть мене? — спитав тюремник, що стояв на варті на перших приступцях сходів.

— Так, іди сюди.

— Я тут.

— Вирішено, що ми з каплиці маємо врятуватись, — правда?

— Тс! — сказав ключник, з жахом озираючись навкруги себе.

— Не турбуйся, ніхто не почує.

— Так, пане, з каплиці.

— Отже нас переведуть у каплицю?

— Атож, такий звичай.

— Такий звичай?

— Так, після засудження на смерть звичай вимагає, щоб засуджений перебув ніч у каплиці.

Коконна і Ла Моль здригнулись і разом з тим ззирнулись між собою.

— Отже ви думаєте, що нас засудять на смерть.

— Без сумніву... але ж ви й самі це знаєте.

— Як, ми знаємо! — сказав Ла Моль.

— Звичайно... Коли б ви не знали, ви не підготували б утечі.

— Знаєш, він каже правду! — сказав Коконна Ла Молю.

— Так... Тепер я теж знаю, що ми, здається, йдемо на великий ризик.

— І я теж! — сказав воротар. — Думаєте, я нічим не ризикую?... Якщо пан з хвилювання помиляться та не туди вдарять!...

— Е, чорт візьми! Я хотів би бути на твоєму місці, — сказав повагом Коконна, — і не мати діла з іншою рукою, крім цієї, і з іншим залізом, крім того, що торкнеться до тебе.

— Засуджені на смерть! — прошепотів Ла Моль. — Але ж це неможливо!

— Нemoжливо! — наївно мовив воротар. — Чому?

— Тс! — сказав Коконна. — Здається, внизу відчинились двері.

— Справді, — підхопив воротар, — ідіть до себе, панове! Ідіть!

— А коли, думаєте ви, буде суд? — спитав Ла Моль.

— Не пізніше як завтра. Але не турбуйтеся, особи, яких треба попередити, будуть попереджені.

— То обіймімось і попрощаймося з цими стінами.

Друзі кинулись один одному в обійми і увійшли до своїх кімнат, Ла Моль з зітханнями, Коконна з співом.

До сьомої години вечора не трапилось нічого нового. На Венсенську вежу спустилась похмура дощова ніч, справжня ніч для втечі. Коконна принесли вечерю, і він повечеряв з звичайним своїм апетитом, усе думаючи про те, як приємно було б йому мокнути під цим дощем, що хльостав по тюремних мурах, і збирався вже заснути під глухе та монотонне завивання вітру, як раптом йому здалося, що вітер, до якого він дослухався з меланхолічним почуттям, незнаним йому, поки він не був у тюрмі, свистить спід усіх дверей чудніше, ніж звичайно, і що в димарі гуде лютіше, ніж завжди. Це бувало щоразу, коли відчиняли камери в верхньому поверсі, особливо ж ту, що була напроти його камери. По цьому шуму Аннібал завжди вгадував, що воротар

зараз прийде, бо шум цей означав, що він вийшов від Ла Моля.

Але на цей раз Коконна даремне чекав, витягнувши шию та нашорошивши вуха.

Час ішов, ніхто не з'являвся.

— Дивна річ, — сказав Коконна, — відчинили до Ла Моля і не відчинили до мене. Чи Ла Моль сам покликав? Чи не хворий він? Що це означає?

Усе для в'язня підозра і неспокій, усе — радість і надія.

Минуло півгодини, потім година, потім півтори години.

Коконна з досади почав був засинати, коли його розбудив стук заборів.

— О! — сказав він. — Чи не час уже тікати і чи не переводять нас у каплицю без суду? Чорт візьми! Тікати в таку ніч прямо втіха, темно, як у димарі. Аби тільки коні не були сліпі!

Він приготувався вже зустріти воротаря радісними запитаннями, аж побачив, що той приклав палець до губ, дуже красномовно заморгавши очима.

Справді, ззаду воротаря почувся шум і з'явилися тіні.

Раптом він розгледів у півночі дві каски, на яких курна свічка відбилася золотим відблиском.

— Що це за чудна пишнота? — спитав він півголосом. — Куди ми йдемо?

Воротар відповів тільки зітханням, схожим на стогін.

— Чорт візьми! — пробурчав Коконна. — Не життя, а чума якась! Щоразу крайності, ніколи не відчуваєш твердого ґрунту під ногами: то бовтаєшся в ста футах води, то кружляєш попід хмарами. Ну, куди ми йдемо?

— Ідіть за алебардниками, пане, — сказав гаркавий голос, і Коконна зрозумів, що з солдатами, яких він побачив, прийшов якийсь урядовець.

— А пан Ла Моль де? Що з ним? — спитав п'ємонтець.

— Ідіть за алебардниками, — сказав знову той самий гаркавий голос тим самим тоном.

Вій мусив скоритись. Коконна вийшов із своєї кімнати і побачив людину в чорному, голос якої здався йому таким неприємним. Це був маленький горбатий судовий секретар, що пішов у судовики, певне, за тим, щоб під довгою суддівською роботою не видно було його кривих ніг.

Він помалу почав спускатись спіральними сходами. На першому поверсі сторожа зупинилась.

— Спустились багато, — пробурчав Коконна, — та ще не досить.

Двері відчинились. Коконна мав очі рисі і нюх гончого собаки. Він відчув суддів і побачив у тіні силует людини з голими руками і, коли вгледів цього чоловіка, на лобі в нього виступив піт. Проте, він зробив веселу міну, нахилив голову вліво, згідно з правилами найвищого тону тогочасної моди, і, впершись рукою в бік, увійшов у залу.

Завіса піднялась, і Коконна справді побачив суддів і судових писарів.

За кілька кроків від суддів та писарів сидів на лаві Ла Моль.

Коконна привели перед трибунал. Підійшовши прямо до суддів, Коконна зупинився, привітав Ла Моля кивком голови та усмішкою і став дожидати.

— Як вас звати, пане? — спитав президент.

— Марк-Аннібал де Коконна, — відповів дворянин дуже ввічливо, — граф Монпантьє, Шено й інших місць. Але, гадаю, наші звання відомі.

— Де родились?

— У Сен-Коломбані, коло Сюзи.

— Ваш вік?

— Двадцять сім років і три місяці.

— Добре, — сказав президент.

— Це, здається, йому приємно, — пробурмотів Коконна.

— Тепер, — сказав президент, помовчавши з хвилину, щоб дати писарю час записати відповіді обвинуваченого, — з якою метою покинули ви службу у пана д'Алансона?

— Щоб прилучитись до мого друга Ла Моля, присутнього тут, який покинув службу у пана д'Алансона за кілька днів до мене.

— Що робили ви на полюванні, під час якого ви були заарештовані?

— Звісно, — відповів Коконна. — Я полював.

— Король теж був на цьому полюванні і відчув перші припадки недуги, на яку слабкий і зараз.

— Я не був при королі і не можу нічого сказати про це. Я не знав навіть, чи був у нього випадок якої недуги.

Судді зирнулися з усмішкою недовір'я.

— А! Ви не знали? — сказав президент.

— Так, пане, і мені це дуже шкода. Хоч король французький і не мій король, проте я маю до нього велику симпатію.

— Справді?

— Слово честі! Він не схожий на свого брата д'Алансона. Той, мушу признатись...

— Мова йде не про герцога д'Алансона, пане, а про його величність.

— Ну, що ж, я вже сказав вам, що був найпокірнішим його слугою, — відповів Коконна, похитуючись з дивною зухвалістю.

— Якщо ви справді його слуга, як ви запевняєте, пане, можете ви сказати нам, що вам відомо про магічну статуетку?

— Ну, от! Ми, здається, знову вертаємось до історії з статуеткою?

— Так, пане, це вам не до вподоби?

— Навпаки, це мені подобається. Далі.

— Чому ця статуетка переховувалась у пана де Ла Моля?

— Статуетка у пана де Ла Моля? У Рене, хочете ви сказати?

— Визнаєте ви, що вона існувала?

— Звичайно, якщо мені покажуть її.

— Вона ось. Ви цю знаєте?

— Дуже добре.

— Писарю, — сказав президент, — запишіть: обвинувачений визнав, що бачив

статуетку у пана де Ла Моля.

— Ні, ні, — сказав Коконна, — не плутайте: бачив у Рене.

— Хай у Рене. В який день?

— В той день, коли я з Ла Модем єдиний раз були в нього.

— Отже, ви визнаєте, що були у Рене з паном де Ла Модем?

— Атож. Хіба я коли крився з цим?

— Писарю, запишіть: обвинувачений визнав, що був у Рене, щоб робити чари.

— Стривайте, пане президент, не так завзято, будь ласка: я не сказав ні слова про це.

— Ви не визнаєте, що були у Рене, щоб робити чари?

— Не визнаю. До чар дійшло випадково, а не умисне. Але вони були?

— Не можу не визнати, що робилося щось подібне до чар.

— Писарю, запишіть: обвинувачений визнав, що у Рене робилися чари проти життя короля.

— Як, проти життя короля! Це ганебна брехня! Ніколи не було чар проти життя короля.

— Бачите, панове, — сказав Ла Моль.

— Тихо! — сказав президент і потім, звертаючись до писаря, мовив ще раз: — Проти життя короля.

— Але ж ні, ні! — сказав Коконна. — До того ж статуетка являє собою зображення не чоловіка, а жінки.

— Ну, панове, що я вам казав? — сказав Ла Моль.

— Пане де Ла Моль, — сказав президент, — ви будете відповідати тоді, коли ми вас питаємо. Не перебивайте допиту інших осіб.

— То ви кажете, що це жінка?

— Так, кажу.

— Чому ж на ній корона і королівська мантія?

— Чорт візьми! — сказав Коконна. — Річ дуже проста. Тому, що це...

Ла Моль устав і поклав палець на губи.

— Правда, — сказав Коконна, — що це я розкажую, ніби це торкається цих панів?

— Ви все ще твердите, що ця статуетка являє собою статуетку жінки?

— Так, звичайно, тверджу.

— І відмовляєтесь сказати, хто ця жінка?

— Моя землячка, — сказав Ла Моль, — яку я кохав і бажав, щоб вона мене кохала.

— Вас не питають, пане де Ла Моль, — крикнув президент, — мовчіть, а то вам заткнуть рота.

— Заткнуть рота! — сказав Коконна. — Як смієте ви говорити це, пане в чорній робі? Заткнуть рота моему другові!.. Дворянинові!.. Ач, як!

— Уведіть сюди Рене, — сказав генеральний прокурор Лагель.

— Так, уведіть Рене, — сказав Коконна, — уведіть. Побачимо, чия тут правда — ваша чи наша.

Увійшов Рене, блідий, постарілий, так що друзі ледве впізнали його, зігнутий під вагою злочину, що його мав зробити, більше, ніж під вагою тих злочинів, які зробив.

— Метр Рене, — сказав президент, — пізнаєте ви двох присутніх тут обвинувачених?

— Так, пане, — сказав Рене голосом, що зраджував його хвилювання.

— Де ви їх бачили?

— В багатьох місцях, зокрема в себе вдома.

— Скільки разів були вони у вас?

— Один раз.

В міру того, як Рене говорив, обличчя Коконна яснішало. Обличчя Ла Моля, навпаки, лишалось поважним, ніби він мав якесь передчуття.

— А з якого приводу були вони у вас?

Рене, здавалось, вагався з хвилину.

— Щоб замовити мені воскову фігурку, — сказав він.

— Вибачте, вибачте, пане Рене, — сказав Коконна, — ви робите маленьку помилку.

— Тихо! — сказав президент і потім, звертаючись до Рене, спитав: — Ця фігурка являє собою постать чоловіка чи жінки?

— Чоловіка, — відповів Рене.

Коконна підскочив, немов від електричного струму.

— Чоловіка! — сказав він.

— Чоловіка, — сказав знову Рене, але так тихо, що президент ледве почув його.

— А чому ця статуетка чоловіка має на плечах мантию, а на голові корону?

— Бо вона зображає собою короля.

— Підлий брехун! — крикнув обурений Коконна.

— Мовчи, Коконна, мовчи, — перервав його Ла Моль, — дай говорити цьому чоловікові, кожен має право губити свою душу.

— Але не тіло інших людей, чорт візьми!

— А що означає сталева голка, що в серці в статуетки з написаною на прапорці літерою М?

— Голка означає шпагу або кинджал, літера М означає Mort — Смерть.

Коконна кинувся, щоб задавити Рене, але четверо сторожів не допустили його.

— Добре, — сказав прокурор Лагель, — трибунал досить освідомлений. Відведіть в'язнів у дожидальню.

— Але, — скрикнув Коконна, — не можна слухати подібних обвинувачень без протестів.

— Протестуйте, пане, ніхто вам не боронить. Сторожа, ви чули?

Сторожа розвела обвинувачених і вивела їх — Ла Моля одними дверима, Коконна — другими.

Потім прокурор зробив знак чоловікові, якого Коконна помітив у тіні, і сказав йому:

— Не ходіть нікуди, метр, цієї ночі вам доведеться попрацювати.

— З котрого маю починати, пане? — спитав чоловік, шанобливо скидаючи шлик.

— З цього, — сказав президент, показуючи на Ла Моля, який, мов тінь, пройшов між двома сторожами.

Потім, підійшовши до Рене, що все ще стояв і дожидався, щоб його відвели в Шателе, де він був в ув'язненні, сказав йому:

— Добре, пане, не турбуйтеся, королева й король будуть повідомлені, що правда з'ясована завдяки вам.

Але обіцянка ця, замість надати сили, здавалось, пригнітила Рене, і він відповів на неї тільки глибоким зітханням.

XXVII. Тортури

Тільки тоді, коли Коконна відвели в нову камеру і замкнули за ним двері, він, залишившись на самоті, не підтримуваний боротьбою з суддями і гнівом проти Рене, віддався сумним міркуванням.

— Здається мені, — сказав він сам собі, — що справа повернулася на гірше і що час би вже й до каплиці. Я з презирством ставлюся до смертних вироків, — а нас, безперечно, хочуть засудити на смерть. Надто ж зневажаю я смертні вироки, коли їх оголошують при зачинених дверях у замку в присутності таких бридких облич, як ті, що навкруги мене. Нам таки серйозно хочуть відрубати голови, — гм! гм!.. Вертаюсь до того, що казав: час би вже до каплиці.

На ці слова, вимовлені півголосом, відповіло мовчання, але враз мовчання це перервав глухий, здушений, зловісний крик, що не мав у собі нічого людського. Крик цей, здавалось, прорвався крізь товсті мури й примусив задзвеніти залізо в ґратах.

Коконна мимоволі здригнувся, а він же був людина відважна, і сміливість у нього подібна була до інстинкту диких звірів; Коконна завмер нерухомо на тому місці, де почув цей жалібний зойк, не вірячи, щоб такий зойк могла випустити людська істота, і прийнявши його за стогін вітру в деревах або за один із тисячі нічних звуків, що спадають або здіймаються з двох невідомих світів, між якими обертається наш світ; тоді другий зойк, ще болісніший, ще пронизливіший, ще гостріший від першого, донісся до Коконна, і на цей раз він не тільки почув цілком ясно вираз муки в людському голосі, а й упізнав голос де Ла Моля.

Почувши цей голос, п'ємонтець забув, що він за двома дверима, трьома ґратами і муром в дванадцять футів завтовшки; він ударив усією вагою свого тіла в цей мур, ніби бажаючи розбити його й полетіти на допомогу жертві, з криком:

— Тут ріжуть когось?

Але перед ним був мур, про що він забув, і він упав, ударившись об кам'яну лавку, на яку опустився.

Та й усе.

— О, вони вбили його! — прошепотів він. — Це гидота! Але тут не можна оборонити себе... ні зброї, нічого.

Він простер руки перед собою.

— Ага, залізне кільце, — скрикнув він, — я вирву його і — лихо тому, хто підійде до мене!

Коконна підвівся, вхопився за залізне кільце і, рвонувши, розхитав його так, що коли б рвонув ще раз, вирвав би його зовсім.

Але раптом двері відчинились, і світло від двох факелів освітило камеру.

— Ідіть, пане, — сказав той самий гаркавий голос, що був йому особливо неприємний вперше, і тепер, коли він почув його трьома поверхами нижче, не набрав привабливості, — ідіть, пане, суд чекає вас.

— Добре, — сказав Коконна, пускаючи кільце, — мені мають об'явити вирок, — так?

— Так, пане.

— О, легше дихати, ходім, — сказав він.

І пішов за секретарем суду, що йшов попереду розміреною ходою, з чорною палицею в руці.

Не зважаючи на висловлене задоволення, Коконна дорогою неспокійно оглядався праворуч і ліворуч, вперед і назад.

— О, — бурчав він, — я не бачу мого достойного тюремника. Признаюсь, мені хотілося б, щоб він був тут.

Увійшли в залу, звідки судді вже вийшли і де стояв один тільки чоловік, в якому Коконна впізнав генерального прокурора, що під час допиту кілька разів втручався в справу щоразу з явною ворожістю до обвинувачених.

Справді, Катерина наказала йому і на письмі, і на словах звернути особливу увагу на їх справу.

Завіса була піднята, можна було бачити глибину кімнати, і кімната ця, глибина якої губилася в півні, мала в освітленій своїй частині такий страшний вигляд, що Коконна відчув, як ноги йому підігнулись, і скрикнув:

— Ох, боже мій!

І не без причини вирвався у Коконна цей вигук жаху.

Видовище справді було зловісне. Зала під час допиту була закрита завісою, але тепер завісу підняли, і зала здавалась ніби входом у пекло.

На першому плані видно було дерев'яну кобилу з вірьовками, блоками й іншими пристроями до катування. Трохи далі світилася жаровня; що кидала на всі речі навкруги червонастий відблиск, від якого тіні тих, що стояли між Коконна і нею, здавалися ще похмурішими. Коло однієї з колон, що підтримувала склепіння, стояв нерухомо, як статуя, якийсь чоловік з вірьовкою в руці.

Здавалось, він був зроблений з того самого каменю, що й колона, до якої притулювся. На стіні, над лавами з піщаника, між залізними кільцями, висіли ланцюги та сяяли ножі.

— О, — прошепотів Коконна, — зала для тортурів приготована і, здається, тільки чекає мученика. Що це за знак?

— На коліна, Марк-Аннібал Коконна! — мовив чийсь голос, від якого дворянин підняв голову. — На коліна, вислухайте свій присуд.

Це був наказ, проти якого вся натура Аннібала інстинктивно протестувала.

І, бачачи, що він не зразу скорився наказові, два чоловіка так несподівано й важко поклала йому на плечі руки, що він упав навколішки на плити підлоги.

Голос промовив:

— "Вирок, ухвалений засіданнями суду у Венсенському замку проти Марка-Аннібала де Коконна, обвинуваченого й викazanого в образі його величності, спробі отруєння, чаклуванні й магії проти особи короля, злочинній змові проти безпеки держави, а також втому, що він згубними порадами втягнув принца крові в повстання..."

При кожному з цих обвинувачень Коконна кивав у такт головою, як роблять неслухняні школярі.

Суддя вів далі:

— "Зважаючи на що, названий Марк-Аннібал де Коконна відведений буде на Гревську площу, де йому відтята буде голова; майно його буде конфісковано, будівельні ліси його зрубані на височину семи футів, замки його зруйновані, і на місці їх поставлений буде стовп з мідною дошкою, де зазначені будуть його злочин і кара..."

— Щодо моєї голови, — сказав Коконна, — я вірю, що її зрубають, бо вона у Франції і під великою небезпекою. Щождо моїх будівельних лісів та замків, я не боюся ніяких пилік ані заступів найхристияннішого королівства.

— Тихо! — сказав суддя і почав читати далі:

— "Окрім того, названий Коконна..."

— Як! — перебив Коконна. — Мені зроблять ще щось після того, як зрубають голову? О, це здається мені вже занадто суворим.

— Ні, пане, — відповів суддя, — до того...

І знову почав читати:

— "Крім того, названий Коконна перед виконанням вироку взятий буде на надзвичайний допит десятьма клинами".

Коконна скочив, опалюючи суддю блискавичним поглядом.

— Навіщо? — скрикнув він, не знаходячи, крім цієї наївності, інших слів, щоб висловити всі ті думки, що вихром закрутились в його голові.

Справді, ці тортури означали цілковитий крах усіх надій Коконна. Його переведуть до каплиці тільки після тортур, а від тортур часто вмирали, і вмирали тим певніше, чим мужніший та дужчий був той, кого піддавали тортурам, бо на признання дивились, як на підлоту, а поки катований не признавався, катування не припинялось, і не тільки не припинялось, а ще й збільшувалось.

— "Щоб примусити його виказати своїх спільників і подробиці змови".

— Чорт візьми! — скрикнув Коконна. — От що називаю я ганьбою, більше, ніж ганьбою, — підлотою!

Звиклий до обурення своїх жертв, яке від мук перетворювалося в сльози, суддя безстрашно зробив знак. Коконна вхопили за ноги й за плечі, звалили, перенесли, поклали й прив'язали до лави допитів раніш, ніж він устиг побачити, хто зробив над

ним це насильство.

— Мерзотники! — горлав Коконна, стрясаючи в пароксизмі люті лаву й козли так, що навіть самі кати відступили. — Мерзотники! Мучте, терзайте, рвіть на шматки, ви не довідаєтесь нічого! А, ви гадаєте, що шматок дерева або заліза примусить говорити дворянина з моїм ім'ям! Ну, ну, я не боюсь вас!

— Приготуйтеся писати, писарю, — сказав суддя.

— Так, приготуйся! — горлав Коконна. — І якщо ти запишеш усе, що я скажу вам, ганебні кати, ти матимеш роботу. Пиши, пиши.

— Хочете ви зробити признання? — спитав суддя тим самим спокійним голосом.

— Ані слова. Ідіть к чорту!

— Подумайте, пане, поки готуватимуться. Ну, метр, приладняйте черевики панові.

При цих словах чоловік, що досі стояв нерухомо з вірьовками в руках, відійшов від колони й повільними кроками наблизився до Коконна, який повернувся в його бік, щоб зробити йому гримасу.

Це був метр Кабош, кат Паризької судової округи.

Болісне здивування постало на обличчі Коконна, який, переставши кричати й обурюватись, завмер нерухомий, не маючи сили відірвати очей від обличчя забутого друга, що з'явилося перед ним в таку хвилину.

Кабош, не ворухнувши жодним мускулом в обличчі і нічим не виявивши, що бачив Коконна десь в іншому місці, крім цієї кобили, засунув йому дві дошки між ногами, дві інших приладнав з зовнішнього боку ніг і обкрутив усе це вірьовкою, що була у нього в руці.

Це був прилад, що називався чобітьми.

При звичайному допиті заганяли шість клинів між дошками, і дошки, розсуваючись, розчавлювали мускули.

При допиті надзвичайному заганяли десять клинів, і тоді дошки не тільки розчавлювали мускули, а й ламали кістки.

Скінчивши свої готування, Кабош застромив кінець клина між дошками, потім, ставши з дерев'яним молотом в руці на одно коліно, подивився на суддю.

— Хочете ви говорити? — спитав той.

— Ні, — рішуче відповів Коконна, хоч і відчув, що піт покотився в нього по лобу і волосся стало диба на голові.

— Коли так, то починайте, — сказав суддя, — перший клин.

Кабош підняв у руці важкий дерев'яний молот і ударив по клину, що відповів глухим звуком.

Кобила затряслася.

Але Коконна навіть не крикнув від першого клина, який звичайно примушував стогнати найупертіших.

Навіть більше: єдиним виразом, що постав на обличчі його, було невимовне здивування. Він застиглим поглядом подивився на Кабоша, а той, піднявши вгору руку, повернувшись до судді, наготувався знов ударити.

— Який ви мали намір, ховаючись у лісі? — спитав суддя.

— Посидіти в холодку, — відповів Коконна.

— Бийте, — сказав суддя. Кабош ударив удруге, і цей удар розлігся, як і перший.

Але, як і при першому ударі, Коконна не поморщився і дивився на ката з тим самим виразом.

Суддя насупив брови.

— От завзятий християнин, — пробурчав він, — чи клин до кінця загнався, метр?

Кабош нахилився, ніби щоб подивитись, але, нахилиючись, тихенько шепнув Коконна:

— Та кричіть бо, нещасний!

Потім, підводячись, сказав:

— До кінця, пане.

— Другий клин, — холодно відповів суддя.

Чотири слова, сказаних Кабошем, пояснили Коконна все.

Достойний кат зробив своєму другові найбільшу послугу, яку міг зробити кат дворянинові.

Він звільняв його не тільки від мук, а й від ганьби признання, заганняючи йому між ноги замість дубових клинів клин з еластичної шкіри, в яких тільки верхня частина була з дерева. Більш того, він залишав йому сили зійти на ешафот.

— Ага, любий Кабош, — прошепотів Коконна, — не турбуйся, я кричатиму, коли ти вимагаєш, і якщо ти будеш незадоволений, то це вже даремне.

Тим часом Кабош пристроїв між дошками кінець ще товщого клина, ніж перший.

— Бийте, — сказав суддя.

При цих словах Кабош ударив так, ніби хотів одним ударом розвалити Венсенську вежу.

— Ай! Ай! Ой! Ой! — закричав Коконна на всі лади. — Тисяча громів, ви розчавите мені кістки, обережніше!

— А, — сказав суддя, усміхаючись, — другий клин робить своє діло. А мене вже дивувало.

Коконна зітхнув, як ковальський міх.

— Що робили ви в лісі? — спитав знову суддя.

— Е, чорт візьми, я вам уже сказав — спочивав у холодку.

— Бийте, — сказав суддя.

— Признавайтесь, — шепнув йому Кабош на вухо.

— В чому?

— В чому хочете, тільки признавайтесь.

І ударив удруге не менш завзято, як і вперше.

Коконна ніби аж задушився від крику.

— Ой-яй-яй! — кричав він. — Що хочете ви знати, пане? З чийого наказу був я в лісі?

— Так, пане.

— З наказу пана д'Алансона.

— Запишіть, — сказав суддя.

— Якщо я зробив злочин, розставляючи пастку королю Наварському, — провадив Коконна, — я був тільки знаряддям, пане, і робив, що наказував мені мій пан.

Писар узявся писати.

— А, ти виказав мене, гидка личино, — бурчав катований, — стривай же, стривай.

І він розказав, як Франсуа відвідував короля Наварського, як зустрічалися де Муї з д'Алансоном, історію червоного плаща, і все це ревучи та стогнучи і час від часу дістаючи нові удари молотом.

Нарешті, він дав стільки певних, правдивих, незаперечних зізнань проти пана герцога д'Алансона, які, здавалось, вирвані були в нього тільки жорстоким боєм, так натурально корчився, ревів, кричав на всі лади, що сам суддя злякався записувати такі компрометовні для королівського сина подробиці.

— Отак, час добрий! — казав сам собі Кабош. — От дворянин, якому не треба говорити про діло двічі і який завдасть роботи писареві. Господи Ісусе! Що ж то було б, коли б клиннїя були не шкіряні, а дерев'яні!

Зате Коконна увільнили від останнього клина, та й без того він дістав уже дев'ять, і їх було досить, щоб перетворити його ноги в кашу.

Суддя підкреслив Коконна, що зробив йому цю полегкість, зважаючи на його відвертість, і пішов.

Катований залишився сам з Кабошем.

— Ну, — спитав його Кабош, — як ся маємо, мій дворянине?

— Ах, друже, любий друже, дорогий Кабош! — сказав Коконна. — Будь певен, що я не забуду все життя того, що ти зробив для мене щойно.

— Чума візьми! Ваша правда, пане, бо коли б дізналися про те, що я зробив для вас, я сам зайняв би ваше місце на кобилі, а вже мене не помилували б, як я вас помилував.

— Але як прийшла тобі в голову ця вигадка?..

— От, — сказав Кабош, завиваючи ноги Коконна, в закривавлені ганчірки, — я знав, що ви арештовані, знав, що відбулась ваша справа, знав, що королева Катерина бажає вашої смерті, здогадався, що вас допитуватимуть на тортурах і вжив своїх заходів.

— Ризикуючи тим, що могло б з цього вийти?

— Пане, — відповів Кабош, — ви єдиний дворянин, що подав мені руку, і хоч я кат, — а, може, саме через те, що кат, — я маю і пам'ять і серце. Побачите завтра, як чисто я зроблю своє діло.

— Завтра? — сказав Коконна.

— Атож, завтра.

— Яке діло?

Кабош подивився на Коконна з подивом.

— Як яке діло? Ви забули вирок?

— Ах, так, правда, вирок, — сказав Коконна, — я про нього забув.

Справді ж Коконна не забув, а зовсім не думав про нього.

Він думав тільки про каплицю, про сховані під священним покровом ножі, про Генрієтту і королеву, про двері в ризниці і про двох коней, що дожидалися на узліссі, думав про волю, про біг на чистому повітрі, про безпеку за межами Франції.

— Тепер, — сказав Кабош, — справа в тому, щоб уміло перенести вас з кобили на ноші. Не забувайте, що для всіх, навіть для моїх помічників, ноги у вас розчавлені, і при кожному русі ви повинні кричати.

— Ай! — скрикнув Коконна, ще тільки побачивши, що двоє помічників Кабоша підходять з ношами.

— Ну, ну! Трохи мужності, — сказав Кабош, — коли ви вже тепер кричите, то що буде зараз?

— Любий Кабош, — сказав Коконна, — благаю вас, не давайте торкатись до мене вашим шановним поміщикам, у них, може, не така легка рука, як у вас.

— Поставте ноші коло кобили, — сказав метр Кабош.

Вони поставили. Метр Кабош узяв Коконна на руки, як дитину, і переніс на ноші, та хоч як обережно зробив це, але Коконна дико кричав.

З'явився воротар з ліхтарем.

— До каплиці, — сказав він.

І носії з ношами рушили після того, як Коконна вдруге стиснув руку Кабошу.

Перше стискання її надто багато дало п'ємонтцеві, щоб він уважав за невідповідне зробити це вдруге.

XXVIII. Каплиця

Сумний кортеж в глибокому мовчанні перейшов два звідні мости вежі і великий замковий двір, що вів до каплиці, на вікнах якої світло освітлювало мертвотно бліді обличчя апостолів у червоних вбраннях.

Коконна жадібно вдихував нічне повітря, хоч воно й вогке було від дощу. Він вдивлявся в глибоку темряву і радів, що всі обставини були сприятливі для втечі його і його товариша.

Він мусив напружити всю свою волю, весь свій розум, усе своє самовладання, щоб не скочити з ношів, коли його принесли в каплицю, де він побачив на підвищенні для хору, за три кроки від віттаря, якусь нерухому масу в білому плащі. Це був Ла Моль.

Двоє солдатів, що супроводили ноші, лишилися по той бік дверей.

— Коли вже нам роблять цю останню ласку, даючи побути ще раз укупі, — сказав Коконна, удаючи безсилля в голосі, — то піднесіть мене до мого друга.

Носіям не було дано наказу не робити цього, і вони, не заперечуючи, виконали прохання Коконна.

Ла Моль був понурий і блідий, голова його була прихилена до мармурової стіни; мокре від поту чорне волосся, що надавало його обличчю матової, як слонова кістка, білості, здавалось, стало дива та так і залишилось наїжаченим на голові.

По знаку ключника двоє слуг пішли за священником, якого попросив покликати

Коконна.

Це був умовний знак.

Коконна занепокоєно проводив їх очима, але не тільки його гарячий погляд впивався в них. Ледве встигли вони вийти, як дві жінки вибігли зза вівтаря і кинулись на підвищення з радісним трепетом, схвильовуючи повітря, як гарячий і шумливий подих вітру перед грозою.

Маргарита кинулась до Ла Моля і вхопила його в обійми.

Ла Моль видав страшний крик, такий, як ті, що Коконна чув у своєму казематі і що довели його до божевілля.

— Боже мій! Що з тобою, Ла Моль? — сказала Маргарита, відступаючи з жахом.

Ла Моль тяжко зітхнув і підніс руки до очей, немов би для того, щоб не бачити Маргарити.

Це мовчання і цей рух злякали Маргариту ще більше, ніж крик болю.

— О, — скрикнула вона, — що з тобою? Ти увесь у крові.

Коконна, що кинувся до вівтаря, вхопив кинджал і вже держав Генрієтту в обіймах, повернувся.

— Устань, — говорила Маргарита, — устань, благаю тебе! Ти ж бачиш, що вже час.

Жахлива усмішка скорботи пробігла по блідих устах де Ла Моля, які, здавалось, не повинні були б усміхатись.

— Люба королево! — сказав молодий чоловік. — Ви розраховували без Катерини, отже не взяли на увагу злочину. Мене брали на допит: усі кістки мої поламані, усе моє тіло сама рана, і той рух, що я роблю в цю хвилину, щоб торкнутись устами до вашого чола, завдає мені болю, гіршого від смерті.

І, справді, через силу, увесь блідий, Ла Моль торкнувся устами до чола королеви.

— Допит! — скрикнув Коконна. — Але й мене брали на допит. Та хіба ж кат не зробив для тебе того, що зробив для мене?

І Коконна розповів усе.

— Ах, — сказав Ла Моль, — це зрозуміло: ти подав йому руку, коли ми ходили його відвідати, а я забув, що всі люди брати, і виявив погорду до нього. Бог карає мене за гордість, дяка господові.

Ла Моль склав руки.

Коконна й обидві жінки глянули одно на одного з невимовним жахом.

— Ну, ну, — сказав тюремник, що ходив до дверей послухати і тепер вернувся, — не гайте часу, любий пане де Коконна, ударте мене кинджалом і зробіть це, як справжній дворянин, бо вони зараз прийдуть.

Маргарита спустилась на коліна біля де Ла Моля, як мармурова постать на надгробку мертвого.

— Ну, друже, — сказав Коконна, — будь мужній! Я дужий, я винесу тебе, посаджу на коня, візьму навіть перед собою, якщо ти не можеш сидіти в сідлі, — тільки йдімо, йдімо. Ти ж чуєш, що каже цей чоловік, мова йде про наше життя.

Ла Моль зробив надлюдське зусилля, величне зусилля.

— Правда, мова йде про твоє життя.

І спробував підвестися.

Аннібал узяв його під руки і поставив на ноги. Ла Моль тільки глухо застогнав; але в момент, коли Коконна пустив його, щоб піти до воротаря, і його підтримували тільки руки двох жінок, ноги його підігнулись, і, не зважаючи на зусилля Маргарита, що обливалася слізьми, він упав, і жахливий крик, якого він не мав сили стримати, розітнувся в каплиці і довго ще лунав під її склепінням скорботною луною.

— Ви самі бачите, — сказав Ла Моль з тоскою, — ви самі бачите, королево моя. Отже, залиште мене, покиньте, востаннє попрощавшись зо мною. Я не сказав нічого, Маргарита, ваша таємниця лишилась похованою в моєму коханні і вмере зо мною. Прощайте, королево моя, прощайте...

Маргарита, сама ледве жива, обвила руками цю чарівну голову і майже з побожністю поцілувала її.

— А ти, Аннібал, — сказав Ла Моль, — тебе пощадили муки, ти молодий ще і можеш жити, — тікай, друже, тікай, дай мені останню втіху — знати, що ти на волі.

— Час кінчається, — крикнув тюремник, — не гайтеся.

Генрієтта намагалась лагідно витягти Аннібала, а Маргарита, схожа на Магдалину[129], все стояла на колінах перед Ла Моєм, з розпущеним волоссям, з очима, з яких потоками лилися сльози.

— Тікай, Аннібал, — сказав знову Ла Моль, — тікай, не дай ворогам нашим утіхи побачити смерть двох неповинних людей.

Коконна лагідно відштовхнув Генрієтту, що тягла його до дверей, і, зробивши урочистий, навіть величний рух, сказав:

— Пані, дайте цьому чоловікові п'ятсот екю, що ви пообіцяли.

— Ось вони, — мовила Генрієтта.

Тоді, повернувшись до Ла Моля і похитавши сумно головою, він сказав:

— А ти, любий Ла Моль, ображаєш мене, хоч на хвилину припускаючи, щоб я міг покинути тебе. Чи ж я не запрягся жити й умерти з тобою? Але ти так страждаєш, бідний мій друже, що я прощаю тебе.

І він рішуче ліг коло друга, поклав коло нього свою голову і доторкнувся до його лоба губами.

Потім він, лагідно, як мати, що притягує до себе дитину, притягнув голову свого друга, що скотилася до стіни, і поклав її до себе на груди.

Маргарита була похмура. Вона підняла кинджал, що його кинув Коконна.

— О, королево моя, — сказав, простягаючи до неї руки, Ла Моль, що зрозумів її думку, — не забувайте, що я вмираю, щоб загасити найменшу підозру про наше кохання!

— Але що ж я можу зробити для тебе, — скрикнула Маргарита в розпачі, — якщо не можу навіть умерти з тобою?

— Ти можеш зробити, — сказав Ла Моль, — можеш зробити, щоб смерть моя була солодка і прийшла до мене з усмішкою на обличчі.

Маргарита знову наблизилась до нього, склавши руки, мов би прохаючи його говорити.

— Пригадуєш ти той вечір, Маргарита, коли, в заміну мого життя, яке я тоді присвятив тобі і віддаю тепер, ти дала мені священну обіцянку?..

Маргарита затремтіла.

— А, ти пригадуєш, — сказав Ла Моль, — бо ти тремтиш.

— Так, так, я пригадую її, — сказала Маргарита, — і, присягаюся життям моїм, Гіацинт, я додержу її.

Маргарита простягла руку до вітваря, ніби вдруге кличучи бога за свідка своєї присяги.

Обличчя Ла Моля проясніло, неначе склепіння каплиці розкрилось і небесний промінь спустився на нього.

— Ідуть, ідуть, — сказав тюремник.

Маргарита скрикнула і кинулась до Ла Моля, але боячись ще збільшити його страждання, тремтячи стала перед ним.

Генрієтта приклала губи свої до лоба Коконна і сказала:

— Я розумію тебе, мій Аннібал, і пишаюсь тобою. Я знаю, що героїство твоє веде тебе на смерть, але я люблю тебе за твоє героїство. Перед богом я любитиму тебе завжди найбільше від усього і присягаюсь тобі зробити для тебе те, що Маргарита присяглась зробити для Ла Моля, хоч і не знаю, в чому справа. — І подала руку Маргариті.

— Добре, дякую, — сказав Коконна.

— Перш, ніж ви покинете мене, королево моя, — сказав Ла Моль, — зробіть мені останню ласку: дайте якийсь спомин про вас, щоб я міг поцілувати його, сходячи на ешафот.

— О, так! — скрикнула Маргарита. — На!..

І зняла з шиї маленький золотий образок на ланцюжку з того ж самого металу.

— На, — сказала вона, — ось святий образок, що його я ношу з самого дитинства; мати моя наділа його мені на шию, коли я була ще зовсім маленька і коли вона ще любила мене; його прислав дядько наш, папа Климент[130]; я не скидала його ніколи. На, візьми його.

Ла Моль узяв його й жадібно поцілував.

— Відчиняють двері, — сказав тюремник, — тікайте, пані, тікайте!

Обидві жінки забігли за вітвар і зникли.

І в ту хвилину прийшов священник.

XXIX. Гревська площа

Сьома година ранку. Шумлива юрба чекала на площах, на вулицях та набережних.

О десятій годині той самий двоколесний візок, що привіз колись двох друзів після їх дуелі в Лувр, рушивши з Венсенна, поволі проїздив вулицею Сент-Антуан, і глядачі,

стовпившись по дорозі так, що давили один одного, були подібні до статуй з витріщеними очима і застиглими устами.

Справді, в той день відбувалося страшне видовище, улаштоване королевою-матір'ю паризькій людності.

У візку, про який ми сказали і який проїздив вулицями, лежали на кількох жмутах соломи, підтримуючи один одного, двоє молодих людей з непокритими головами, одягнуті в усе чорне. Коконна держав у себе на колінах Ла Моля, голова якого виглядала з візка, а очі невиразно блукали навколо.

А тим часом юрба, бажаючи зазирнути жадібним оком в глибину возка, товпилася, підіймалась навшпиньки, ставала на кам'яні тумби, чіпляючись за виступи стін, і, здавалось, була задоволена, коли її очей не уникав жоден кутик двох тіл, які вийшли з мук, щоб іти на смерть.

Казали, що Ла Моль вмирав, не визнавши жодного звинувачень, йому накинутах, тим часом як Коконна, навпаки, не міг витерпіти тортур і признався в усьому.

З усіх боків кричали:

— Дивіться, дивіться на рудого! Це він говорив, він усе сказав, цей боягуз повинен в смерті другого. Другий, навпаки, бравий хлопчина, не признався ні в чому!

Молоді люди чули і похвали і прокльони, що супроводили їх на їх смертному шляху, і тим часом як Ла Моль стискав руки своєму другові, величне презирство сяяло на обличчі п'ємонтця, і він дивився на безглузду юрбу з височини ганебного візка, ніби з тріумфальної колісничі.

Недоля зробила своє небесне діло, облагородивши обличчя Коконна, як смерть незабаром мала обожити його душу.

— Скоро ми приїдемо? — спитав Ла Моль. — Я не можу більше, друже, мені здається, що я зомлію.

— Потерпи, потерпи, Ла Моль, ми проїздимо коло вулиць Тізон і Клош-Персе, глянь, глянь.

— О, підніми, підніми мене, хай я ще раз побачу той щасливий будиночок.

Коконна простяг руку і торкнув за плече ката, що сидів на передку і правив конем.

— Метр, — сказав він йому, — будь ласка, зупиніться на хвилину проти вулиці Тізон.

Кабош кивнув головою на знак згоди і, коли під'їхали до вулиці Тізон, зупинився.

Ла Моль з зусиллям піднявся за допомогою Коконна, затуманеним слізьми поглядом глянув на цей маленький будиночок, мовчазний, німий і замкнутий немов могила, зітхання підняло йому груди, і він пробурмотів тихо:

— Прощай, юність, кохання, життя!

І опустив голову на груди.

— Будь мужній! — сказав Коконна. — Ми, можливо, знову знайдемо все це на небесах.

— Ти віриш? — промурмотів Ла Моль.

— Вірю, бо так сказав священик, а я завжди маю надію. Але не втрачай

притомності, друже, ці мерзотники, що дивляться на нас, почнуть з нас сміятись.

Кабош почув останні слова і, підхлиснувши коня однією рукою, другою передав Коконна — так, щоб ніхто не побачив — маленьку губку, напоєну якимсь збуджувальним надіб'ям такої сили, що Ла Моль, понюхавши його і натерши собі скроні, відчув, що освіжився й відживився.

— Ах! — сказав Ла Моль. — Я оживаю!

І поцілував образок, що висів у нього на шиї на золотім ланцюжку.

Під'їздячи до рогу набережної при повороті до чудової невеличкої будівлі, спорудженої Генріхом II, побачили ешафот, що виносився своєю голою закривавленою платформою: платформа ця здіймалась над усіма головами.

— Друже, — сказав Ла Моль, — я хотів би вмерти перший.

Коконна вдруге торкнувся рукою до плеча ката.

— Що вам, дворянине? — спитав той, повертаючись.

— Любий мій, — сказав Коконна, — хочеш ти зробити мені приємне, — правда? Ти це казав мені, принаймні.

— Так, і кажу вам ще раз.

— Мій друг страждає більше, ніж я, отже має менше сили...

— Ну?

— Ну, він каже, що йому надто важко було б бачити, як я вмираю перший. До того ж, коли б я вмер перший, не зосталось би нікого, хто б виніс його на ешафот.

— Добре, добре, — сказав Кабош, втираючи сльозу верхнім боком кисті руки. — Не турбуйтеся, буде так, як ви бажаєте.

— І за одним ударом, — так? — сказав тихенько п'ємонтець.

— За одним.

— Добре... Якщо треба не за одним, то зробіть це на мені.

Візок зупинився: приїхали. Коконна надів капелюх на голову.

Гомін, подібний до гуркотіння хвиль на морі, загудів в ушах у Ла Моля. Він хотів підвестись, але йому бракувало сили, і Кабош з Коконна мусили підхопити його під руки.

Площа була вимощена головами, сходи ратуші подібні були до амфітеатру, повного глядачів, з кожного вікна висувались збуджені обличчя; очі на них, здавалось, горіли.

Коли побачили вродливого молодого чоловіка, що не має сили триматися на розчавлених ногах, але силкується сам зійти на ешафот, знявся страшений галас, як вигук загального співчуття. Чоловіки ревли, жінки жалісно стогнали.

— Це був один з найкращих придворних франтів, — говорили чоловіки, — і йому годилося б умерти не на Гревській площі, а на Пре-о-Клер.

— Який гарний! Який блідий! — казали жінки. — Це той, що не сказав нічого.

— Друже, — сказав Ла Моль, — я не маю сили триматись на ногах. Понеси мене!

— Почекай, — сказав Коконна.

Він зробив знак катові, і той відійшов убік; потім, нахилившись, він узяв Ла Моля на руки, мов дитинку, не похитнувшись зійшов сходами з своєю ношею на руках на

платформу і поклав там Ла Моля під несамовиті крики та оплески юрби.

Коконна підняв капелюх над головою і вклонився.

Потім кинув капелюх на ешафот.

— Глянь навкруги, — сказав Ла Моль, — чи не бачиш ти їх десь?

Коконна обвів пильним поглядом всю площу, зупинив очі на одному пункті і, не спускаючи з нього очей, простяг руку і торкнув друга за плече.

— Подивись, — сказав він, — подивись на вікно в отій башті.

І показав Ла Молю рукою на невеличку будівлю, що й досі стоїть ще між вулицями Ла Ванрі і дю Мутон, як уламок минулих віків.

Дві жінки в чорному вбранні стояли там, притулившись одна до одної, не коло вікна, а трохи далі.

— Ах, — сказав Ла Моль, — я боявся тільки одного — вмирати, не побачивши її. Я побачив її і можу вмирати.

І, жадібно вп'явшись очима в маленьке вікно, підніс образок до уст і вкрив його поцілунками.

Коконна вклонився жінкам з такою чемністю, ніби був у салоні.

Відповідаючи на поклон, вони замахали мокрими від сліз хустками.

Кабош, в свою чергу, торкнувся пальцем до плеча Коконна і зробив йому промовистий знак очима.

— Так, так, — сказав п'ємонтець.

І, звертаючись до Ла Моля, сказав:

— Обніми мене і вмирати сміливо. Це зовсім не важко, друже, ти ж людина відважна!

— Ах, — сказав Ла Моль, — не велика для мене заслуга вмирати сміливо, я так страждаю!

Підійшов священник і простягнув Ла Молю хрест, але той усміхнувся і показав образок, що його держав у руці.

— Однаково, — сказав священник, — завжди просіть сили у того, хто перетерпів те, що ви маєте перетерпіти зараз.

Ла Моль поцілував ноги Христа.

— Доручіть мене, — сказав він, — молитвам черниць в монастирі пресвятої діви.

— Не гайся, не гайся, Ла Моль, — сказав Коконна, — ти завдаєш мені такого жалю, що я й сам починаю втрачати мужність.

— Я готовий, — сказав Ла Моль.

— Можете ви держати голову прямо? — сказав Кабош, готуючи свій меч ззаду Ла Моля, що став навколішки.

— Сподіваюсь, — сказав той.

— То все буде добре.

— Тільки ви, — сказав Ла Моль, — не забудьте того, про що я прохав вас; цей образок відчинить вам двері.

— Не турбуйтеся. Постарайтесь тільки держати голову прямо.

Ла Моль витягнув шию і, звертаючи очі до вежки, сказав:

— Прощай, Маргарита, будь бла...

Він не докінчив. Одним помахом свого бистрого, ясного, як блискавка, меча Кабош зніс йому голову, і вона покотилась під ноги де Коконна.

Тіло тихо опустилось, мов би лягло.

Тисяча криків злились в один крик, і серед усіх цих жіночих голосів Коконна, як здалось йому, почув один, що був скорботніший від усіх інших.

— Дякую, мій достойний друже, дякую, — сказав Коконна і втретє подав катові руку.

— Сину мій, — звернувся до Коконна священник, — чи не маєте чого довірити богові?

— Ні, слово честі, панотче, — сказав п'ємонтець, — усе, що я мав би йому сказати, я сказав вам самому учора.

Потім, звертаючись до Кабоша, мовив:

— Ну, кате, останній мій друже, ще одна послуга.

І, перш ніж стати на коліна, він обвів юрбу таким спокійним та ясним поглядом, що гомін подиву пестощами донісся до його слуху і викликав усмішку гордості. Потім, піднявши голову свого друга і поклавши поцілунок на його посинілі уста, він кинув останній погляд на вежку і, стаючи навколішки з любою головою в руках, сказав:

— Моя черга.

Не встиг він докінчити цих слів, як Кабош зніс йому голову.

Після цього удару конвульсійне тремтіння пробігло по тілу достойної людини.

— Треба було кінчити, — сказав він, — бідолашний хлопчина.

Він з зусиллям витяг з скорчених рук Ла Моля золотий образок і потім кинув свій плащ на сумні рештки, які візок мав відвезти до нього.

Видовище скінчилось, Юрба розійшлась.

XXX. Башта ганебного стовпа

Ніч спускалась над містом, що здригалось ще від розмов про цю страту, подробиці якої, переходячи з уст в уста, огортали сумом в кожному домі веселий час сімейної вечері.

Всупереч місту, що було мовчазне й похмуре, Лувр був шумливий, радісний і осяяний огнями. У палаці було велике свято. Свято з наказу Карла IX призначене на вечір того самого дня, коли на ранок він призначив страту.

Королева Наварська напередодні цього вечора дістала від короля наказ бути на святі і, сподіваючись, що Ла Моль і Коконна будуть вночі врятовані, певна, що для врятування їх вжито всіх заходів, відповіла, що вчинить згідно з його бажанням.

Але, коли вона втратила всяку надію після сцени в каплиці, коли, спонукувана останніми жалощами до найбільшого й найглибшого кохання, якого зазнала в своєму житті, була присутня на страті, — вона заприсягла, що ні прохання, ні погрози не примусять її появитись на радісному святі в Луврі в той день, коли вона бачила таке

сумне свято на Гревській площі.

Король Карл IX подав у цей день новий доказ тієї могутності волі, якої ніхто, може, не мав у такій мірі: два тижні пролежавши в постелі, зів'ялілий, як умираючий, блідий, як труп, він устав з ліжка о п'ятій годині і вдягся в свої найпишніші вбрання. Щоправда, під час вдягання він тричі зомлівав.

О восьмій годині він спитав, що робить сестра, чи бачили її і чи пам'ятає вона, що обіцяла. Ніхто не відповів йому, бо королева прибула до себе об одинадцятій годині і замкнулась у своїх покоях, відмовляючись будь-кому відімкнути двері.

Але для Карла не було замкнутих дверей. Спираючись на руку пана де Нансея, він поплентався до апартаментів королеви Наварської і раптом увійшов через двері, що вели з потайного коридору.

Хоч він і сподівався побачити сумну картину і вже заздалегідь приготував своє серце, та те, що побачив, було ще жалісніше, ніж він сподівався.

Маргарита, ледве жива, лежала на лонгшезі[131], зарившись головою в подушки, не плакала, не молилась, а тільки хрипіла, ніби вмираючи.

У другому кутку кімнати Генрієтта де Невер, ця безбоязна жінка, лежала непритомна на килимі. Вернувшись з Гревської площі, вона, як і Маргарита, втратила сили, і бідолашна Жільйона переходила від одної до другої, не насмілюючись звернутись з жодним словом утіхи.

Під час криз в наслідок важких катастроф скорботу бережуть як скарб, і кожного, хто намагався б розвіяти її хоч трохи, вважають за ворога.

Карл IX відчинив двері і, залишивши Нансея в коридорі, увійшов блідий і тремтячий.

Ні та, ні друга з жінок не бачили його. Тільки Жільйона, що в цю хвилину допомагала Генрієтті, підвелась на одно коліно і з жахом подивилась на короля.

Король зробив рух рукою, вона встала, уклонилась і вийшла.

Тоді Карл підійшов прямо до Маргарити і з хвилину дивився на неї мовчки; потім, тоном, якого ніхто не сподівався б від цього, звичайно грубого, голосу, мовив:

— Марго! Сестро моя!

Молода жінка здригнулась і підвелась. — Ваша величність! — сказала вона.

— Ну, сестро моя, будь мужня!

Марго звела очі до неба.

— Так, — сказав Карл, — я знаю добре, але вислухай мене.

Королева Наварська зробила знак, що слухає.

— Ти обіцяла мені бути на балу, — сказав Карл.

— Я! — скрикнула Маргарита.

— Так, і тебе, згідно з твоєю обіцянкою, дожидають, — отже, якби ти не з'явилась, всі були б здивовані, що тебе не бачать.

— Даруйте, брате, — сказала Маргарита, — ви ж бачите, яка я змучена.

— Пересильте себе.

Маргарита ніби намагалася якусь хвилину вернути свою мужність, потім, раптом

віддаючись своєму горю і падаючи головою на подушку, сказала:

— Ні, ні, я не піду.

Карл узяв її за руку, сів на лонгшез і сказав їй:

— Ти щойно втратила друга, я знаю, Марго. Але глянь на мене, чи ж не втратив я всіх своїх друзів і навіть більше — матір! Ти завжди можеш плакати скільки схочеш, як плачеш в цю хвилину, а я в годину найтяжчої скорботи мушу усміхатись. Ти мучишся, а я — глянь на мене! — я вмираю. Ну, Марго, будь мужня! Прошу тебе, сестро, в ім'я нашої слави! Ми носимо добре ім'я нашого дому, як тяжкий хрест, несімо ж його, як господь, до самої Голгофи і, якщо впадемо, як він, на дорозі, встаньмо знову мужні й покірні долі, як він.

— О, боже мій, боже мій! — скрикнула Маргарита.

— Так, — сказав Карл, відповідаючи на свою думку, — так, жертва тяжка, сестро, але кожен щось приносить в жертву: одні — свою честь, інші — своє життя. Ти гадаєш, що мені, маючи двадцять п'ять років і найкращий трон у світі, не жаль вмирати? Ну, що ж, глянь на мене... Мої очі, колір обличчя, уста — усе, як у вмираючого, це так; але усмішка моя... Хіба ж усмішка моя не показує, що я маю надію? А проте через тиждень, найбільше через місяць, ти оплакуватимеш мене, сестро, як того, хто вмер сьогодні.

— Брате!.. — скрикнула Маргарита, обвиваючи руками шию Карла.

— Ну, вдягніться, люба Маргарита, — сказав король, — скрийте вашу блідість і з'явітьесь на бал. Я дав щойно наказ, щоб вам принесли нові дорогоцінності й прикраси, гідні вашої краси.

— О, брильянти, плаття, — сказала Маргарита. — Що значить усе це для мене тепер!

— Життя довге, Маргарита, — сказав, усміхаючись, Карл, — для тебе, принаймні.

— Ніколи! ніколи!

— Сестро моя, пригадай одно: часом найкраще можна вшанувати померлих, приглушуючи чи, краще, удаючи, ніби приглушуєш, свої страждання.

— Ну, що ж, сір, — сказала Маргарита, здригаючись, — я піду.

На очах Карла з'явилися сльози, але зараз же були затримані сухими повіками.

Він схилився до сестри, поцілував її в лоб, зупинився на хвилину перед Генрієттою, що не бачила й не чула його, і мовив:

— Бідна жінка!

Потім мовчки вийшов.

За королем увійшло кілька пажів з ящиками та скриньками.

Маргарита зробила рукою знак, щоб усе поклали на підлозі.

Пажі вийшли, залишилась сама Жільйона.

— Наготуй усе, що треба, щоб прибратись, Жільйона, — сказала Маргарита.

Молода дівчина здивовано подивилась на свою господиню.

— Так, — сказала Маргарита тоном, гіркості якого не можна передати, — так, вдягаюсь, іду на бал, мене там дожидають. Отже, не гайся! День буде повний: уранці — свято на Гревській площі, увечері — свято в Луврі.

— А пані герцогиня? — сказала Жільйона.

— О, вона щаслива: вона може залишитись тут, може плакати, може страждати, скільки хоче. Вона не дочка короля, не дружина короля, не сестра короля. Вона не королева. Допоможи мені вдягтись, Жільйона.

Молода дівчина виконала наказ. Прикраси були розкішні, плаття пишне. Ніколи Маргарита не була така прекрасна.

Вона подивилась на себе в дзеркало.

— Брат мій каже правду, — сказала вона, — людина — нікчемне створіння.

В цю хвилину вернулась Жільйона.

— Пані, — сказала вона, — там вас питається якийсь чоловік.

— Мене?

— Так, вас.

— Що це за чоловік?

— Не знаю, але вигляд у нього страшний, і від самого вже його вигляду я затремтіла.

— Спитай у нього ім'я, — сказала Маргарита, бліднучи.

Жільйона вийшла і за кілька хвилин знову вернулась.

— Він не схотів сказати мені імені, пані, він попросив мене тільки передати оце от.

Жільйона подала Маргариті образок, що його вона дала напередодні увечері Ла Молю.

— О, впусти, впусти! — живо сказала королева.

І стала ще блідіша і холодніша, ніж будь-коли.

Підлога задвигтіла під важкою ногою. Луна, немов обурена тим, що їй доводиться відбивати такий стукіт, загуркотіла під панеллю, і на порозі з'явився чоловік.

— Ви?.. — сказала королева.

— Той, кого ви зустріли колись коло Монфокона, пані, і хто привіз до Лувра в своєму візку двох пораниених дворян.

— Так, так, я пізнаю вас, ви метр Кабош.

— Кат паризької судової округи, пані.

Це були єдині слова, які почула Генрієтта з усього того, що протягом години говорилось коло неї. Вона відняла руки від блілого свого обличчя і подивилась на ката ізумрудними очима, з яких ніби вирвалось подвійне проміння.

— І ви прийшли?.. — сказала тремтячи, Маргарита.

— Нагадати вам обіцянку, яку ви дали молодшому з двох дворян, тому, що доручив мені віддати вам цей образок. Ви пригадуєте її, пані?

— Ах, так, так! — скрикнула королева. — І ніколи великодушна тінь не матиме благороднішого задоволення. Але де вона?

— У мене, разом з тілом.

— У вас? Чому ви не принесли її?

— Мене могли б затримати на Луврських воротах, могли б присилити розгорнути плащ. Що ж сказали б, коли б під плащем побачили голову?

— Добре, бережіть її в себе. Я прийду по неї завтра.

— Завтра, пані, — сказав метр Кабош, — завтра, може, буде надто пізно.

— Чому?

— Бо королева-мати звеліла мені затримати для кабалістичних дослідів голови двох перших засуджених, які я зітну.

— О, образа святощів! Голови наших любих? Генрієтта, — скрикнула Маргарита, підбігаючи до подруги, що була вже на ногах, ніби її підвела якась пружина, — Генрієтта, ангел мій, чуєш ти, що цей чоловік каже?

— Так. Ну, що ж! Що треба робити?

— Треба йти по неї.

Потім у неї вирвався крик скорботи, яким зустрічають найтяжчі в житті нещастя, і вона сказала:

— Ах, а мені було так добре: я була майже нежива.

Тим часом Маргарита накинула на голі плечі бархатний плащ.

— Ну, ходім, — сказала вона, — я подивлюсь на них ще раз.

Маргарита позамикала всі двері, звеліла подати ноші до маленьких потайних дверей, потім, узявши Генрієтту під руку, спустилась потайним проходом, зробивши Кабошу знак іти за ними.

Коло дверей дожидали ноші, коло воріт стояв слуга Кабоша з ліхтарем.

Носії в Маргарити були люди певні, глухі й німі, певніші від в'ючних тварин.

Вони йшли хвилин з десять, з метром Кабошем та його слугою з ліхтарем попереду, і зупинились.

Кат відчинив дверці, тим часом як слуга побіг уперед.

Маргарита вийшла і допомогла вийти герцогині де Невер. В цій страшній скорботі, що здавила їх обох, її нервова організація виявила себе дужчою.

Башта ганебного стовпа виносилась перед двома жінками, як похмурий безформний велетень, світлячи червонастим світлом через дві бійниці, що сяяли вгорі.

Слуга знову з'явився на дверях.

— Можете увійти, пані, — сказав Кабош, — усі в башті полягали.

Тієї ж хвилини світло у двох бійницях погасло.

Дві жінки, притулившись одна до одної, пройшли під склепінням маленьких дверей і пішли в темряві по вогких нерівних плитах. В глибині покрученого коридору вони помітили світло і пішли в той бік, слідом за страшним хазяїном житла. Двері зачинились за ними.

Кабош з восковою свічкою в руці провів їх до низької задимленої зали. Посеред зали стояв тесаний стіл з рештками вечері і три накриття. Це були накриття ката, його жінки і головного помічника.

На видному місці був прибитий до стіни пергамент з королівською печаткою. Це був патент на право карати на горло.

У кутку стояв великий меч з довгою ручкою. Це був блискучий меч правосуддя.

Подекуди на стіні висіли грубі малюнки, з зображенням святих мучеників.

Увійшовши туди, Кабош низько вклонився.

— Вибачте мені, ваша величність, — сказав він, — що я насмілюся зайти до Лувра і привести вас сюди. Але така була конечна і остання воля пана дворянина, і я мусив...

— Ви зробили добре, метр, ви зробили добре, — сказала Маргарита, — і от вам за вашу послугу.

Кабош з сумом подивився на набитий золотом гаманець, що його Маргарита поклала на стіл.

— Золото! Усе золото! — пробурмотів він. — Гай-гай, чому не можу я відкупити золотом ту кров, яку мусив пролити сьогодні!

— Метр, — сказала Маргарита, з скорботним нерозумінням оглядаючись навколо себе, — метр, метр, нам доведеться ще кудись іти? я не бачу...

— Ні, пані, ні, вони тут. Але дивитись на них тяжко, і я міг би звільнити вас від цього, принісши в плащі те, за чим ви прийшли.

Маргарита і Генрієтта подивились одна на одну.

— Ні, — сказала Маргарита, прочитавши в очах подруги те саме рішення, яке прийняла сама, — ні, покажіть нам дорогу, ми підемо за вами.

Кабош взяв свічку, відчинив дубові двері, що вели на сходи в кілька приступців і відчинялись вниз у підземний льох. В ту ж хвилину повіянув крізний вітер, здувши кілька іскор з факела і повіявши в обличчя принцесам млосливим духом тління й крові.

Генрієтта, бліда, як алебастрова статуя, сперлась на руку подруги, що йшла твердішим кроком, але на першій же приступці захиталась.

— О, я не можу, — сказала вона.

— Хто любить, Генрієтта, — відповіла королева, — той мусить любити до смерті.

Страшне й зворушливе видовище являли собою ці дві жінки, що сяяли молодістю, красою, вбранням і гнулися під гидким, вибіленим крейдою склепінням, слабіша спираючись на дужчу, а дужча на катову руку.

Спустились до останньої приступки.

На дні печери лежали дві людські постаті, прикриті широким покривалом з чорної саржі.

Кабош підняв край покривала, наблизив свою свічку і сказав:

— Подивіться, пані королево.

Двоє молодих людей у своїх чорних убраннях лежали один коло одного в жахливій симетрії смерті. Похилені й притулені до тулуба голови їх, здавалось, були відділені від тулуба тільки червоним кільцем, що проходило посередині шиї. Смерть не роз'єднала їх рук, бо — чи то випадково, чи завдяки побожній уважності ката — права рука Ла Моля лежала в лівій руці Коконна.

В Ла Моля під повіками таївся погляд кохання, в глибині повік у Коконна була насмішка.

Маргарита схилила коліна коло свого коханого, і руки її, що сяяли дорогоцінним камінням, тихо підняли голову, яку вона так кохала.

А графиня де Невер, що стояла, спершись на стіну, не могла відірвати погляд від

того блідого обличчя, на якому вона стільки разів шукала радості і кохання.

— Ла Моль! Любий Ла Моль! — прошептала Маргарита.

— Аннібал! Аннібал! — скрикнула графиня де Невер. — Такий вродливий, такий гордий, відважний, ти не відповідаєш мені!..

І сльози потоками ринули з їх очей.

Ця жінка, така горда, безстрашна й смілива в щасті, жінка, що доводила скептицизм свій до крайніх меж, пристрасть до жорстокості, — ніколи не думала про смерть.

Маргарита подала їй приклад.

Вона поклала у вишитий перлами і напахчений найтоншими ароматами мішок голову Ла Моля, ще прекраснішу в оздобі з бархату й золота, — голову, якій спеціальне препарування, що вживалося за тих часів при бальзамуванні царственних осіб, мало зберегти її красу.

Генрієтта теж наблизилась і загорнула голову Коконна в край свого плаща.

І обидві, — зігнуті більше від своєї скорботи, ніж від ваги цих голів, пішли сходами вгору, кинувши останній погляд на останки, залишувані на ласку ката в цьому похмурому притулку звичайних злочинців.

— Не бійтеся, пані, — сказав Кабош, що зрозумів цей погляд, — дворяни будуть поховані, віддані землі по святому обряду, присягаюсь вам.

— І ти замовиш за душу їх месо, — сказала Генрієтта, здіймаючи з шиї розкішне рубінове кольє і подаючи його катові.

Вернулись до Лувра так, як і вийшли з нього. При вході в ворота королева назвала себе, вийшла з ношів вниз свого окремого ходу, зайшла до себе, поклала сумну свою реліквію в кабінеті при опочивальні, що з цього часу мав перетворитись на молільню, залишила Генрієтту охороняти свою кімнату і, ще блідіша, ще вродливіша, ніж досі, увійшла о десятій годині в велику бальну залу, ту саму, де ми вже бачили її два з половиною роки тому, коли починався перший розділ нашої розповіді.

Усі очі звернулися до неї, і вона витримала всі ці погляди з гордим і майже радісним виглядом.

Вона свято виконала останню волю свого друга.

Побачивши її, Карл, похитуючись, пройшов крізь золоту юрбу, що її оточувала.

— Дякую вам, сестро, — голосно сказав він.

І тихо додав:

— Майте на увазі, на руці у вас кривава пляма...

— Ах, що до того, сір, — сказала Маргарита, — аби на устах була усмішка.

XXXI. Кривавий піт

По кількох днях після страшної сцени, про яку ми щойно розповіли, 30 травня 1574 року, коли двір пробував у Венсенні, розітнулися голосні крики з кімнати короля, який, занедужавши ще тяжче під час балу, улаштованого в самий день смерті двох молодих

людей, виїхав, з наказу медиків, за місто, на чисте повітря.

Була восьма година ранку. Невеликий гурток придворних жваво розмовляв у передпокої, коли раптом пролунав крик і на порозі королівських покоїв з'явилась, заливаючись слізьми, мамка Карла з криком розпачу:

— Допоможіть королю! Допоможіть королю!

— Його величність ще тяжче занедужали? — спитав капітан де Нансей, якого король, як ми вже бачили, звільнив від служби у королеви Катерини і взяв на свою особисту службу.

— Ох, скільки крові! Скільки крові! — сказала мамка. — Лікарів! Покличте лікарів!

Мазілл і Амбруаз Паре по черзі вартували коло хворого короля, і Амбруаз Паре, який був на варті, побачивши, що король заснув, скористався з цього, щоб відійти на кілька хвилин.

В цей час король почав обливатись потом, а що Карл недугував на ослаблення капілярних судин, ослаблення ж це призводить до кровотечі з шкіри, то кривавий піт і налякав мамку, яка не могла звикнути до цього дивовижного явища і, будучи, як ми пам'ятаємо, протестанткою, щоразу казала йому, що цю кров викликає кров гугенотів, пролита в день святого Варфоломія.

Кинулись у всі боки; лікар не міг бути далеко, і шукати його не довелося довго.

Передпокій спорожнів, бо кожен хотів довести своє старання, привівши лікаря.

Тоді двері відчинились і з'явилась Катерина. Вона похапцем перейшла передпокій і живо увійшла до апартаментів сина.

Карл лежав горілиць на ліжку з затуленим зором, ледве дихаючи; з усього тіла стікав червонистий піт; відкинута рука звисала з постелі, і на кінці кожного пальця висів рідкий рубін. Це було жахливе видовище.

Проте, почувши кроки матері і мов би пізнавши її ходу, Карл підвівся.

— Вибачте, пані, — сказав він, дивлячись на матір, — я хотів би вмерти спокійно.

— Вмерти, сину, — сказала Катерина, — від тимчасового припадку цієї нікчемної недуги і А чи ви хотіли б довести нас цим до відчаю?

— Кажу вам, пані, я відчуваю, що душа моя відлітає від мене. Кажу вам, пані, смерть наближається, бодай всі чорти подохли!.. Я відчуваю, що відчуваю, і знаю, що кажу.

— Сір, — сказала королева, — ваша головна недуга — власна ваша уява; після цілком заслуженого покарання тих двох чаклунів, тих убивців, що звалися Ла Моль і Коконна, ваші фізичні страждання мусили зменшитись. Уперто держиться сама лише моральна недуга, і коли б я мала змогу поговорити з вами тільки десять хвилин, я довела б вам...

— Мамко, постережи коло дверей, щоб хто-небудь не увійшов: королева Катерина де Медічі бажає говорити з своїм улюбленим сином Карлом IX.

Мамка виконала наказ.

— Справді, — казав Карл, — розмова ця повинна була відбутись колись, то краще вже нехай буде сьогодні, ніж завтра. До того ж, завтра, може, було б уже надто пізно.

Тільки при нашій розмові повинна бути присутня третя особа.

— Чому?

— Тому, що, кажу вам ще раз, смерть наближається, — відповів Карл з страшною урочистістю, — тому, що з хвилини на хвилину вона увійде в цю кімнату, як ви, бліда й мовчазна, і не попередивши про себе. Після того, як я цієї ночі розпорядився своїми власними справами, прийшов час розпорядитися справами королівства.

— Хто ж та особа, яку ви бажаєте бачити? — спитала Катерина.

— Брат мій, пані. Звеліть покликати його.

— Сір, — сказала королева, — я з задоволенням бачу, що доноси, продиктовані більше ненавистю, ніж зв'язані з стражданнями, зникли з вашого ума і незабаром зникнуть з вашого серця. Мамко! — гукнула Катерина. — Мамко!

Вірна жінка, що стерегла за дверима, відчинила двері.

— Мамко, — сказала Катерина, — з наказу мого сина коли прийде пан де Нансей, — скажете йому піти по герцога д'Алансона.

Карл зробив знак і затримав мамку, що хотіла вже виконати наказ.

— Я сказав — мого брата, пані, — зауважив Карл.

Очі Катерини розширились, як очі тигриці, коли, вона відчуває гнів. Але Карл владно простягнув руку.

— Я хочу говорити з братом моїм Генріхом, — сказав він. — Тільки Генріх — брат мені; не той, що там десь королює, а той, що сидить тут в ув'язненні. Генріх знатиме мою останню волю.

— А я, — скрикнула флорентійка з незвичною перед страшною волею її сина сміливістю, настільки ненависть до беарнця примусила її забути звичайне своє вдавання, — якщо ви справді при смерті, як говорите, невже гадаєте ви, що я поступлюся комусь, надто ж іноземцеві, правом бути при останніх ваших хвилинах, що належать мені, як королеві, як матері?

— Пані, — сказав Карл, — я ще король, я повеліваю, пані: я сказав вам, що хочу говорити з братом моїм Генріхом, а ви не кличете мого капітана?.. Тисяча чортів, попереджаю, що у мене ще стане сили самому піти по нього.

І він зробив рух зіскочити з постелі, де лежало тіло його, подібне до тіла Христа після бичування.

— Сір, — скрикнула Катерина, затримуючи його, — ви чините усім нам образу: ви забуваєте заповідяну нашій сім'ї ганьбу, ви відштовхуєте наших єдинокровних. Тільки син короля французького може схилити коліно при смертному ложі короля Франції. А мені місце вказане тут законами природи й етикету, і я лишаюсь тут.

— Як хто лишаєтесь ви тут, пані? — спитав Карл IX.

— Як мати.

— Ви більше не мати мені, пані, як герцог д'Алансон не брат.

— Ви марите, пане, — сказала Катерина, — відколи це та, що дала життя, не мати тому, хто дістав його?

— Від того часу, пані, коли ця протиприродна мати відняла те, що дала, — відповів

Карл, втираючи криваву піну, що з'явилась у нього на устах.

— Що ви хочете сказати, Карл? Я не розумію вас, — промурмотіла Катерина, дивлячись на сина розширеними від здивування очима.

— Ви зараз зрозумієте, пані.

Карл порився під подушкою і подав їй маленький срібний ключик.

— Візьміть ключ, пані, і відімкніть мою дорожню скриньку. В ній є деякі папери, вони вам скажуть за мене.

І Карл простягнув руку до прикрашеної чудовим різьбленням скриньки, замкнутої срібним, як і ключ, замком, що стояла на найпоказнішому місці в кімнаті.

Катерина, розгубившись від тієї позиції, яку Карл зайняв щодо неї, виконала його волю, підійшла повільними кроками до скриньки, відчинила її, обвела очима всередині і раптом відкинулася назад, мов би побачила в ній заснулу гадюку.

— Ну, — сказав Карл, не зводячи з матері очей, — що там таке в скриньці, що жахає вас, пані?

— Нічого, — сказала Катерина.

— Коли так, то простягніть руку, пані, і візьміть там книгу. Там же мусить бути книга, — так? — додав Карл з блідою усмішкою, що була у нього страшніша, ніж погроза в іншого.

— Так, — пробелькотіла Катерина.

— Мисливська книга?

— Так.

— Візьміть і подайте мені.

Катерина, не зважаючи на свою самовпевненість, зблідла, затремтіла вся і простягла руку в середину скриньки.

— Доля! — прошепотіла вона, беручи книгу.

— Добре, — сказав Карл. — Тепер слухайте: це мисливська книга... я був безумний... я кохався в мисливстві більш над усе... це книга про мисливство, я надто багато читав її, — розумієте, пані?..

Катерина випустила глухий стогін.

— Це була слабість, — сказав далі Карл, — спалить її, пані, не треба, щоб знали про слабості королів!

Катерина підійшла до палаючого каміну, кинула книгу всередину вогнища і завмерла перед ним, нерухома й мовчазна, дивлячись застиглими очима на синясте полум'я, що пожирало отруєний папір.

Поки горіла книга, по кімнаті розійшовся сильний часниковий запах.

Незабаром книга перетворилась на попіл.

— А тепер, пані, покличете мого брата, — сказав Карл з величною непохитністю.

Катерина, вся заціпенівши, пригнічена складними почуттями, яких не могла проаналізувати її глибока мудрість і з якими не могла боротись її майже нелюдська сила, ступила крок уперед і хотіла говорити.

Мати почувала докори совісті, королева почувала страх, отруйниця почувала

приступ ненависті.

Останнє почуття перемогло інші.

— Будь він проклятий, — скрикнула вона, кидаючись геть із кімнати, — він тріумфує, він досягає мети. Так, будь він проклятий, проклятий!

— Чуєте, брата, брата мого Генріха! — крикнув Карл навздогін матері. — Брата мого Генріха. Я хочу зараз же говорити з ним в справі регентства над королівством.

Майже в ту саму хвилину Амбруаз Паре увійшов до кімнати дверима, протилежними до тих, якими вийшла Катерина, і, зупинившись на порозі, бо зачув важкий запах у кімнаті, сказав:

— Хто це палив мишак?

— Я, — відповів Карл.

XXXII. Платформа Венсенської вежі

Тим часом Генріх Наварський замислено походжав сам собі по терасі вежі. Він знав, що двір у замку, який він бачив за сто кроків від себе, і його проникливе око бачило крізь стіни вмираючого Карла.

Був час блакиті й золота: сонце широкими парусами осяювало далекі долини, купаючи в рідкому золоті вершки лісових дерев, що пишались багатством свого першого листя. Саме навіть сіре каміння вежі ніби пройняте було лагідним теплом неба, а занесені подихом східного вітру в шпари замкових мурів левкої розгортали свої бархатні — червоні й жовті — кружки під поцілунками прохолодного легковія.

Але погляд Генріха не зупинявся ні на цих зелених долинах, ні на цих оповитих сивиною й золотом верховіттях: погляд його перетинав простори і, палаючи честолюбством, зупинявся на столиці Франції, якій судилося стати колись столицею світу.

— Париж, — мурмотів король Наварський, — от Париж, тобто радість, тріумф, слава, могутність і щастя; Париж, Париж, де є Лувр, і Лувр, де є трон; і від цього жаданого Парижа мене відділяє тільки одно — ці кам'яні мури, що лежать у мене під ногами і оточують разом зо мною і мого ворога.

І коли перевів погляд з Парижа на Венсенн, помітив праворуч від себе, в долині, вкритій мигдальними деревами в цвіту, якогось чоловіка; по кірасі його, раз-у-раз пробігав сонячний промінь — лискуча цятка, що грала в просторі при кожному русі цього чоловіка.

Чоловік сидів на гарячому коні і держав на повіді другого коня, не менш гарячого.

Король Наварський зупинив погляд на вершнику і побачив, що той витяг шпагу з піхви, насунув на кінець її хустку і почав вимахувати хусткою, ніби подаючи сигнал.

В той самий момент на горбку напроти з'явився такий самий сигнал, і потім навкруги замку замаяв мов би пояс із хусток.

Це був де Муї з його гугенотами, які, знаючи, що король умирає, і боячись, щоб не було зроблено замаху на Генріха, з'їхались сюди, готові до оборони й нападу.

Генріх знову перевів очі на того вершника, якого побачив першого, перекинувся через балюстраду, прикрив очі рукою і, захистивши їх від засліпливого сонячного проміння, пізнав молодого гугенота.

— Де Муї! — крикнув він, ніби той міг його почути.

І від радості, що бачить навкруги себе друзів, сам скинув капелюх і замахав шарфом.

Усі білі хустки замаяли знову з жвавистю, що свідчила про їх радість.

— Шкода! Вони дожидають мене, — мовив він, — а я не можу прилучатись до них... Чому не зробив я цього тоді, коли міг зробити!.. Тепер надто пізно.

І зробив жест розпачу, на який; де Муї відповів знаком, що мав означати: "я почекаю".

В цю мить Генріх почув кроки по кам'яних сходах. Він квапливо відійшов. Гугеноти зрозуміли, чому він зробив це. Шпаги опинилися в піхвах, хустки зникли.

Генріх побачив, що сходами йде якась жінка, задихаючись від швидкої ходи, і пізнав, не без таємного страху, Катерину де Медічі.

За нею йшло двоє гвардійців, що зупинились угорі коло сходів.

— О, — промурмотів Генріх, — трапилось щось нове і серйозне, коли королева-мати йде до мене на платформу Венсенської вежі.

Катерина сіла звести дух на кам'яну лавку під зубцем муру.

Генріх підійшов до неї з найлюб'язнішою усмішкою і сказав:

— Ви мене шукаєте, люба мамо?

— Так, пане, — відповіла Катерина, — я хотіла дати вам останній доказ моєї приязні. Прийшла рішуча хвилина: король умирає і хоче говорити з вами.

— Зо мною! — сказав Генріх, здригнувшись від радості.

— Так, з вами. Йому сказали, я певна, що ви не тільки жалкуєте за наварським троном, а й претендуєте на французький.

— О! — сказав Генріх.

— Це не так, я знаю, але він вірить цьому, і ні в кого немає сумніву, що розмова ця має на меті піймати вас у пастку.

— Мене?

— Так. Карл перед смертю хоче знати, чого йому боятись чи сподіватись від вас, і від вашої відповіді на його пропозиції, майте на увазі, залежатимуть останні накази, які він дасть, тобто смерть ваша чи життя.

— Але що має він запропонувати мені?

— Як мені знати! Щось неможливе, певне.

— А не догадуєтесь ви, мамо?

— Ні. Проте, я гадаю, наприклад...

Катерина зупинилась.

— Що?

— Я гадаю, що, вірячи в ваші честолобні плани, про які йому казали, він хоче почути з власних ваших уст доказ вашого честолобства. Припустіть, що він випробує

вас, як випробовували колись злочинців, щоб без тортур здобути признання; припустіть, — вела далі Катерина, пильно дивлячись на Генріха, — що він запропонує вам правління державою, регентство навіть.

Невимовна радість охопила збентежене серце Генріха, але він розгадав підступ, і його тверда й гнучка душа відбила напад.

— Мені? — сказав він. — Пастка була б надто груба. Мені регентство, коли є ви, є брат мій д'Алансон?

Катерина стулила уста, щоб приховати задоволення.

— Отже, — живо сказала вона, — ви відмовляєтесь від регентства?

— Король умер, — подумав Генріх, — і це вона сама ловить мене в пастку.

І відповів уголос:

— Треба попереду почути короля французького, — відповів він, — бо і на вашу думку, пані, усе, що ми тут говорили, не більше, як припущення.

— Безперечно, — сказала Катерина, — але ви завжди можете дати відповідь щодо ваших намірів.

— Е, господи! — сказав невинно Генріх. — Я не маю претензій, отже не маю й намірів.

— Це не відповідь, — сказала Катерина, відчуваючи, що час спливає, і піддаючись почуттю гніву, — тим чи іншим способом, але висловте свою думку.

— Я не можу висловлюватись про припущення, пані. Певне рішення — річ дуже важка, і прийти до нього настільки важко, що доводиться дождатись чогось реального.

— Слухайте, пане, — сказала Катерина, — часу не можна гаяти, а ми гаємо його в порожніх дискусіях, у взаємних викрутах. Граймо гру, як король з королевою. Якщо ви приймете регентство, ви загинули.

— Король живий, — подумав Генріх.

Потім голосно сказав з твердістю:

— Пані, бог держить життя людей і королів у руках своїх: він напутить мене. Хай скажуть його величності, що я готовий стати перед ним.

— Розміркуйте, пане.

— Протягом двох років вигнання, протягом місяця ув'язнення, — відповів Генріх поважно, — я мав час на міркування, пані, і я міркував. Отже, будьте ласкаві, зійдіть перша до короля і скажіть йому, що я йду за вами. Ці браві хлопці, — додав Генріх, показуючи на двох солдатів, — пристережуть, щоб я не втік. До того ж, я й не маю такого наміру.

В словах Генріха було стільки твердості, що Катерина зрозуміла марність усіх спроб, хоч би якої форми вона надавала їм. Вона швидко пішла вниз.

Як тільки вона зникла, Генріх підбіг до парапета і зробив де Муї знак: наблизьтесь і будьте наготові до всього.

Де Муї, що зліз був з коня, скочив у сідло і, з другим конем на повіді, підскакав у галоп на два мушкетні постріли до вежі.

Генріх подякував йому рухом і пішов униз.

На першій площадці сходів його чекали два солдати.

Вхід у двір охороняла подвійна сторожа з швейцарців і легкої кінноти; треба було пройти крізь подвійний ряд з алебардників, щоб увійти в замок і вийти з нього. Катерина стояла там і дожидалась.

Солдатам, що супроводили Генріха, вона зробила знак відійти і, поклавши руку на його руку, сказала:

— У цього двору два виходи: коло того, що ви бачите за апартаментами короля, вас дожидає добрий кінь і воля, якщо ви відмовитесь від регентства; коло того, яким ви зараз прийшли, якщо ви підете за вашим честолюбством... Що скажете ви?

— Я скажу, що коли король зробить мене регентом, пані, накази солдатам даватиму я, а не ви. Я скажу, що коли я вийду з замку вночі, усі ці списи, алебарди й мушкетони схиляться передо мною.

— Безумний! — промурмотіла Катерина в розпачі. — Повір мені, не грай з Катериною в цю страшну гру на життя і на смерть.

— Чому? — сказав Генріх, пильно дивлячись на Катерину. — Чому не грати з вами, як і з кожним іншим, бо я ж досі вигравав?

— То йдіть до короля, пане, коли ви не хочете нічому вірити і нічого слухати, — сказала Катерина, показуючи йому однією рукою на сходи, а другою граючись з отруєним кинджалом, який вона носила на чорному шкіряному поясі, що зажив собі історичної слави.

— Ідіть попереду, пані, — сказав Генріх, — я ще не регент і честь іти на першому місці належить вам.

Катерина, всі наміри якої були розгадані, не посміла більше сперечатись і пішла першою.

XXXIII. Регентство

Король почав втрачати терпіння, звелів покликати в опочивальню пана де Нансея і збиравсь уже дати йому наказ піти по Генріха, коли той з'явився сам.

Побачивши зятя на порозі, Карл радісно скрикнув, а Генріх налякано завмер, ніби побачив перед собою труп.

Двоє медиків, що були коло короля, вийшли, так само вийшов і священик, що прийшов приготувати нещасного принца до християнської кончини.

Карл IX не користувався любов'ю, проте в передпокої було багато таких, що плакали. При смерті королів, хоч би які були вони, завжди залишаються люди, що втрачають щось і бояться не знайти втраченого у заступників померлого.

Ця скорбота, ці сльози, слова Катерини, похмуре й величне готування до останніх хвилин короля, нарешті, вигляд самого короля, враженого недугою, яка була й потім, але якої наука ще не знала, справили на молоду, отже вразливу душу Генріха таке страшне враження, що він, не зважаючи на своє рішення не давати Карлу приводу до

нових турбот про стан його, не міг, як ми вже сказали, утриматись від почуття жаху, що постало у нього на обличчі, коли він побачив умираючого, що увесь був облитий кров'ю.

Карл усміхнувся з сумом. Від умираючого не сховається ніяке враження тих, що його оточують.

— Підійдіть, Генріх, — сказав він, простягаючи зятю руку з лагідністю в голосі, якої Генріх досі ніколи не чув у нього. — Підійдіть, бо мені тяжко було не бачити вас. Я дуже мучив вас усе своє життя, бідний мій друже, і тепер часом жалкую, повірте мені. Часом я держав руку тих, хто вас мучив. Але король не пан над подіями, і, крім матері моєї Катерини, брата д'Алансона, брата д'Анжу, я все життя почував над собою ще один гніт, який зникає тільки тепер, коли я вмираю: це — добробут держави.

— Сір, — промовив Генріх, — я забув про все, крім любові, яку завжди мав до мого брата, і пошани, яку завжди віддавав моєму королю.

— Так, так, твоя правда, — сказав Карл, — і я вдячний тобі за те, що ти говориш так, Анрію, бо, справді, ти багато витерпів за мого королювання, не кажучи вже про те, що під час мого королювання вмерла і твоя бідолашна мати. Але ти не міг не бачити, що часто примушувало мене робити це. Часом я опинаяся, але іноді, стомлений, поступався. Але ти сам сказав, що не треба говорити про минуле; мене цікавить теперішнє і лякає майбутнє.

І, промовивши це, бідолашний король закрив своє мертво-блїде обличчя схудлими руками.

Потім, помовчавши з хвилину, похитав головою, щоб прогнати ці похмурі думки, і, оббризкавши все навкруги себе кривавим дощем, сказав тихим голосом нахилиючись до Генріха:

— Треба врятувати державу, треба не дати їй опинитись у руках фанатиків або жінок.

Карл, як ми щойно сказали, вимовив ці слова тихим голосом, проте Генріх почув за панеллю ліжка глухий вигук гніву. Може, якийсь пророблений в стіні проріз, невідомий самому Карлу, давав Катерині змогу чути цю останню розмову.

— Жінок? — перепитав король Наварський, щоб викликати пояснення слів Карла.

— Так, Генріх, — сказав Карл, — мати хоче перейняти регентство на себе, поки мій брат прибуде з Польщі. Але слухай, що я кажу: він не вернеться.

— Як не вернеться? — скрикнув Генріх, і серце його глухо забилося від радості.

— Ні, не вернеться, — провадив Карл, — піддані не пустять його.

— Але чи думаєте ви, брате, — сказав Генріх, — що королева-мати не напише йому заздалегідь?

— Так, але Нансей перейняв кур'єра в Шато-Тьєррі і приставив листа мені. В листі цьому вона каже, що я незабаром умру. Але я теж написав до Варшави, лист мій дійде туди, я певен, і за братом будуть стежити. Отже, певніш усього, Генріх, трон зостанеться незайнятим.

Другий вигук, ще виразніший від першого, пролунав у алькові.

— Нема сумніву, — сказав сам собі Генріх, — вона там, підслухує, дожидає!

Карл не чув нічого.

— І я вмру без наслідника, — сказав він.

Потім зупинився: ніжний спомин, здавалось, освітив йому обличчя, і він сказав, поклавши руку на плече королю Наварському:

— Пам'ятаєш ти, Анрію, як я показав тобі колись уночі бідну маленьку дитинку, що спала в своїй шовковій колисці, під охороною ангела? Анрію, вони вб'ють її!

— О, сір, — скрикнув Генріх з вогкими від сліз очима, — присягаюся вам перед богом, що дні й ночі мої я віддам піклуванню про її життя. Звеліть, королю мій.

— Дякую, Анрію, дякую, — сказав король з чулістю, невластивою його вдачі, але викликаною обставинами. — Приймаю твою обіцянку. Не роби з нього короля, — на щастя, він не родився для трону, — але зроби з нього щасливу людину. Я залишаю йому незалежні засоби. Нехай буде в нього благородство матері, благородство серця. Може, йому краще було б призначити себе церкві: він викликав би менше побоювання. О, мені здається, що я вмер би якщо не щасливим, то принаймні спокійним, коли б міг знайти втіху в ласках дитини та в ніжному обличчі його матері.

— Сір, чи не могли б ви звеліти покликати їх?

— О, вони б не вийшли звідси! От доля королів, Анрію: вони не можуть ні жити, ні вмирати по своїй уподобі. Але після твоєї обіцянки я став спокійніший.

Генріх міркував.

— Так, безперечно, королю мій, я обіцяв, та чи матиму я змогу додержати обіцянки.

— Що ти хочеш сказати?

— Чи сам я не буду на вигнанні, в небезпеці ще більшій, ніж він? Бо я — чоловік, а він — тільки дитя.

— Ти помиляєшся, — сказав Карл, — по смерті моїй ти станеш сильним і могутнім, і ось що дасть тобі силу й могутність.

З цими словами вмираючий витяг спід своєї подушки пергамент.

— Візьми, — сказав він Генріху.

Генріх перебіг лист, стверджений королівською печаткою.

— Мені регентство, сір! — сказав він, бліднучи від радості.

— Так, тобі регентство, поки вернеться герцог д'Анжу, а що він, певніш усього, зовсім не вернеться, папір цей дає тобі не регентство, а трон.

— Трон, мені? — промурмотів Генріх.

— Так, — сказав Карл, — тобі, єдиному, хто гідний і, головне, здатний правити цими розпутними франтами, цими пропащими дівицями, що живуть кров'ю й сльозами. Мій брат д'Алансон зрадник, зрадником він буде проти всякого. Залиши його у вежі, куди я посадив його. Мати моя схоче вбити тебе, вишли її у вигнання. Брат мій д'Анжу через три, чотири місяці, через рік, може, покине Варшаву і з'явиться сперечатися з тобою за владу, — відповідай йому папською грамотою. Я влаштував цю справу через мого посла, герцога де Невера, і ти незабаром одержиш цю грамоту.

— Королю мій!

— Бійся одного тільки, Генріх, — громадянської війни. Але ти уникнеш її, коли залишишся католиком, бо гугенотська партія може існувати тільки при умові, що ти стоятимеш на чолі її, і пан де Конде не має сили боротися з тобою. Франція — країна рівнин, Генріх, — отже католицька країна. Король французький повинен бути королем католиків, а не гугенотів, бо король французький повинен бути королем більшості. Кажуть, ніби я почуваю каяття з приводу Варфоломійської ночі. Сумніви — це правда; каяття — ні. Кажуть, ніби з усіх пор мого тіла випливає кров гугенотів. Я знаю, що це випливає: мишак, а не кров.

— О, сир, що ви кажете?

— Нічого. Якщо за мою смерть може бути помста, Анрію, помста має йти від одного лише бога. Говорімо про це більше для того, щоб передбачити події, що з'являться в наслідок її. Лишаю тобі в спадщину добрий парламент, випробувану армію. Спирайся на парламент і на армію в боротьбі з єдиним твоїм ворогом: матір'ю моєю і герцогом д'Алансоном.

В цю хвилину у вестибюлі почувся глухий стук зброї і військова команда.

— Я загинув, — прошепотів Генріх.

— Ти боїшся, ти вагаєшся, — занепокоєно сказав Карл.

— Я, сир! — відповів Генріх. — Ні, я не боюсь, я не вагаюсь, я приймаю.

Карл стиснув йому руку. В цю хвилину підійшла до нього мамка з питвом, яке готувала в сусідній кімнаті, не догадуючись, що за три кроки від неї вирішувалась доля Франції. Король сказав:

— Поклич матір, мамко, і скажи покликати пана д'Алансона.

XXXIV. Король умер, хай живе король!

Катерина і герцог д'Алансон, посинівши від жаху, тремтячи від люті, увійшли через кілька хвилин. Як здогадався Генріх, Катерина знала все і коротко переказала Франсуа. Вони ступили кілька кроків і зупинились, чекаючи, що буде.

Генріх стояв у головах постелі Карла.

Король оголосив свою волю.

— Пані, — сказав він матері, — коли б я мав сина, ви були б регенткою, або коли б не було вас, регентом був би король польський, або ж, коли б, нарешті, не було короля польського, регентом був би брат мій Франсуа. Та я не маю сина, і по смерті моєї трон належить братові моему д'Анжу, якого немає тут. Того чи іншого дня він з'явиться вимагати трон, і я не хочу, щоб він знайшов на своєму місці людину, що могла б, маючи майже рівні з ним права, змагатися з ним і тим втягла б королівство в війну за трон. От через що, пані, я не беру вас регенткою, бо вам довелося б вибирати між двома вашими синами, а це було б важко для вашого материнського серця. От через що не вибрав я й мого брата Франсуа, бо брат мій Франсуа міг би сказати старшому своєму братові: "Ви мали трон, нащо ж ви його покинули?" Ні, я вибираю регента, який міг би взяти корону на збереження і зберіг би її під своєю рукою, а не на своїй голові. Цей регент, — вітайте

його, пані, вітайте його, брате, — цей регент — король Наварський!

І сповненим величі рухом руки сам привітав Генріха.

Катерина і д'Алансон зробили рух, що був чимсь середнім між нервовим здриганням і поклоном.

— Візьміть, пане регент, — сказав Карл королю Наварському, — цей пергамент, що надає вам, до повороту короля польського, командування арміями, ключі від державної скарбниці, права й владу короля.

Катерина жерла Генріха очима, Франсуа був такий схвилюваний, що ледве міг держатись на ногах, але і його безсилість і твердість Катерини не надали Генріхові певності, а, навпаки, показали йому, що він стоїть перед загрозою небезпеки.

Проте, Генріх зробив страшне зусилля і, перемагаючи всі свої побоювання, узяв сувій з рук короля і потім, випроставшись на весь зріст, подивився на Катерину і Франсуа поглядом, що мав сказати:

— Стережіться, я ваш володар.

Катерина зрозуміла цей погляд.

— Ні, ні, ніколи, — сказала вона, — ніколи рід мій не схилить голови перед іноземним родом, ніколи Бурбон не буде королем Франції, аж поки зостанеться хоч один Валуа.

— Мамо, мамо, — скрикнув Карл IX, підводячись на постелі з закривавленими простирадлами, страшніший, ніж будь-коли, — стережіться, я ще король: не довго, я це знаю, але не багато часу треба й на те, щоб дати наказ, не багато часу треба, щоб покарати убивців та отруйників.

— Ну, що ж, дайте наказ, якщо посмієте. А я піду дам свої. Ходім, Франсуа, ходім.

І поквапно вийшла, тягнучи за собою герцога д'Алансона.

— Нансей, — крикнув Карл. — Нансей, сюди, сюди! Я наказую, я так бажаю, Нансей, арештуйте матір, арештуйте брата, арештуйте...

Карл захлинувся кров'ю, що перервала його слова в ту хвилину, коли капітан гвардії відчинив двері, і король, задихаючись, скотився на постіль.

Нансей почув тільки своє ім'я; накази, вимовлені після того не таким виразним голосом, загубились в просторі.

— Стережіть двері, — сказав Генріх, — і не дозволяйте нікому входити.

Нансей уклонився і вийшов.

Генріх перевів погляд на це бездушне тіло, яке можна було б прийняти за труп, коли б легке зітхання не хвилювало піняву бахрому навколо його уст.

Він довго дивився, потім сказав, звертаючись сам до себе:

— От вирішальна хвилина, — сказав він, — чи бути королем, чи жити?

В ту саму хвилину завіса алькова піднялася, бліде обличчя з'явилося зза неї, і серед мертвої тиші, що панувала в королівській опочивальні, почувся голос:

— Живіть, — мовив голос.

— Рене! — скрикнув Генріх.

— Так, сір.

— Отже твоє пророкування було неправдиве: я не буду королем? — скрикнув Генріх.

— Будете, сир, але ще не настав час.

— З чого ти знаєш? Скажи, я хочу знати, чи вірити тобі.

— Слухайте.

— Слухаю.

— Нахиліться.

Генріх нахилився над тілом Карла. Рене нагнувся з свого боку. Їх розділяла сама лише ширина ліжка, і відстань між ними стала ще менша, коли вони нахилились. Між ними лежало безмовне й нерухоме тіло вмираючого короля.

— Слухайте, — сказав Рене, — мене сховала тут королева-мати, щоб погубити вас, але я волю служити вам, бо вірю в ваш гороскоп; служачи вам, я знаходжу в тому, що роблю, користь і для тіла і для душі моєї.

— Це теж звеліла тобі сказати мені королева-мати? — спитав Генріх, повний підозри й турботи.

— Ні, — сказав Рене. — Але вислухайте таємницю.

І він нахилився ще більше. Генріх зробив те саме, так що голови їх майже стикались.

Ця розмова двох людей, що схилились над тілом вмираючого короля, мала в собі щось таке похмуре, що волосся на голові в забобонного флорентійця стало диба і холодний піт виступив на обличчі Генріха.

— Вислухайте, — провадив Рене, — вислухайте таємницю, яку знаю лише я один і яку я відкрию вам, якщо ви дасте мені присягу над цим вмираючим простити мені смерть вашої матері.

— Я це обіцяв уже вам, — сказав Генріх, обличчя якого спохмурніло.

— Обіцяли, та не запряглися, — сказав Рене, роблячи рух назад.

— Присягаюся в тому, — сказав Генріх, простягаючи праву руку над тілом короля.

— От що, сир, — сказав хапливо флорентієць, — король польський прибуває!

— Ні, — сказав Генріх, — король Карл перейняв кур'єра.

— Король Карл перейняв тільки одного по дорозі до Шато-Тьеррі; але королева-мати, передбачаючи це, послала трьох кур'єрів трьома дорогами.

— О, лихо мені! — сказав Генріх.

— Сьогодні вранці з Варшави прибув гонець. Король виїхав слідом за ним, і ніхто не перешкодив йому, бо у Варшаві ще не знали про недугу короля. Гонець випередив Генріха д'Анжу лише на кілька годин.

— О, коли б у мене був тиждень! — сказав Генріх.

— Так, але у вас лишається тільки вісім годин. Чули ви брязкіт наготовлюваної зброї?

— Так.

— Цю зброю готують проти вас. Вони прийдуть вбити вас тут, в королівській опочивальні.

— Король не вмер ще.

Рене пильно подивився на Карла.

— Через десять хвилин його не стане. Вам залишається жити десять хвилин, може й менше.

— То що робити?

— Тікати, не гаючи й хвилини, не тратячи й секунди.

— Але яким ходом? Якщо вони чекають в передпокої, вони вб'ють мене, коли я виходитиму.

— Слухайте: я всім ризикую для вас, не забудьте.

— Будь певен.

— Ідіть за мною потайним ходом, я виведу вас до потайних дверей. Потім, щоб дати вам час, я піду до вашої тещі й скажу, що ви виходите. Подумають, що ви самі знайшли потайний хід і скористалися ним, щоб втекти. Ідіть же, йдіть.

Генріх нахилився над Карлом і поцілував його в чоло.

— Прощай, брате мій, — сказав він, — я не забуду ніколи, що останнім бажанням твоїм було бачити мене наслідником. Я не забуду, що останньою твоєю волею було зробити мене королем. Умри в мирі. В ім'я наших братів прощаю тобі пролиту кров.

— Швидше! Швидше! — сказав Рене. — Він приходить до свідомості, тікайте, поки він не розплющив очей, тікайте.

— Мамко, — прошепотів Карл, — мамко!

Генріх ухопив у головах Карла шпагу, непотрібну віднині вмираючому, сховав пергамент, що давав йому регентство, поцілував в останній раз Карла в чоло, обійшов ліжко кругом і скочив у потайний хід, що зачинився за ним ззаду.

— Мамко! — крикнув король дужчим голосом. — Мамко!

Добра жінка прибігла.

— Що тобі, мій Шарло? — спитала вона.

— Мамко, — сказав король з розплющеними повіками й розширеними в страшній нерухомості смерті очима, — певне, щось трапилось, поки я спав: я бачу ясний світ, бачу господа-бога нашого; я бачу господа Ісуса, бачу благословенну діву Марію. Вони молять, вони благають його за мене. Господь всесильний прощає мене... кличе мене... Боже мій! боже мій! Прийми мене в милосерді твому... Боже мій! забудь, що я був королем, бо я йду до тебе без скіпетра й корони... Боже мій! забудь злочинства короля і пам'ятай тільки страждання людини... Боже мій, ось я!

І Карл, промовляючи ці слова, все більше й більше підводився, ніби йшов уперед на голос, що кликав його, і, вимовивши останні слова, випустив дух і впав нерухомий і холодний на руки мамки.

В той самий час, коли солдати, з наказу Катерини, йшли до всім відомого виходу, куди мав вийти Генріх, Рене вів його потайним ходом до потайних дверей.

Там Генріх скочив на коня, що дожидався його, і погнав до того місця, де він мав зустрітись з де Муї.

Почувши стукіт копит, що раптом залунав по гомінкому бруку, кілька вартових

повернулися з криками:

— Він тікає! Він тікає!

— Хто? — крикнула королева-мати, підходячи до вікна.

— Король Генріх, король Наварський, — кричали вартові.

— Стріляй, — сказала Катерина, — стріляй в нього!

Вартові націлились, але Генріх був уже далеко.

— Він утік, — скрикнула королева-мати, — отже він переможений.

— Він утік, — пробурмотів герцог д'Алансон, — отже я король.

Але в ту ж хвилину, коли Франсуа з матір'ю ще стояли коло вікна, звідний міст загуркотів під кінськими копитами, і молодий чоловік, з брязкотом зброї та грюкотом, в галоп примчав у двір з капелюхом у руці, кричачи: "Франція!"; його супроводило четверо дворян, вкритих, як і він, потом, порохом і кінською піною.

— Сину мій! — крикнула Катерина, простягаючи у вікно обидві руки.

— Мамо! — відповів молодий чоловік, зіскакуючи з коня.

— Брат мій д'Анжу! — скрикнув з жахом Франсуа, кидаючись назад.

— Чи не пізно? — спитався Генріх д'Анжу у матері.

— Ні, навпаки, саме в час, і коли б сам бог вів тебе за руку, він не міг би привести тебе краще. Дивись і слухай.

Справді, пан де Нансей, капітан гвардії, вийшов на балкон королівської опочивальні.

Усі очі звернулись на нього. Він переломив трость на дві половини і, витягши руку, держучи в кожній руці по шматку трості, прокричав тричі:

— Король Карл IX умер! Король Карл IX умер! Король Карл IX умер!

І кинув обидва шматки на підлогу.

— Хай живе король Генріх III! — крикнула тоді Катерина, хрестячись з побожною вдячністю. — Хай живе король Генріх III!

Усі, за винятком герцога Франсуа, крикнули те саме.

— Ах, вона одурила мене! — сказав він, вчіпляючись у груди нігтями.

— Я перемогла його! — скрикнула Катерина. — Цей ненависний беарнець не буде королем!

Епілог

Минув рік від смерті короля Карла IX і вступу на престол його наступника.

Король Генріх III, що царював щасливо з ласки бога і матері своєї Катерини, вирядився на процесію в честь матері божої Клерійської.

Вирядився він пішки з королевою-дружиною і двором.

Ніщо не перешкоджало королю Генріху III в цій його невеликій розвазі. Ніякий серйозний клопіт не турбував його. Король Наварський був у Наваррі, де так давно хотів бути, і, казали, дуже захоплювався вродливою дівчиною, Монморансі з походження, яку називав la Fosseuse[132]. Маргарита жила з ним, сумна й похмура, і

тільки в прекрасних своїх горах знаходила якщо не забуття, то хоч полегшення в двох великих скорботах життя: розлученні й смерті.

Париж був спокійний, і королева-мати, що була справжньою регенткою з того часу, як син її Генріх став королем, перебувала то в Луврі, то в Суассоні, в палаці, який був розташований на тому місці, де тепер хлібний ринок, і від якого залишилася досі тільки одна чудова колона.

Раз увечері вона була зайнята вивченням небесних світил разом з Рене, про маленькі зради якого нічого не знала і який вернув собі її ласку брехливим свідченням в справі Коконна і Ла Моля, — аж раптом їй доповіли, що в молільні дожидає якийсь чоловік, що має повідомити її про дуже важливі речі.

Вона хапливо зійшла вниз і побачили сіра де Морвеля.

— Віч тут, — скрикнув колишній капітан петардників, не давши Катерині часу звернутись до нього з запитанням, як це годилося б відповідно до етикету.

— Хто він? — спитала Катерина.

— Хто ж, пані, як не король Наварський?

— Тут! — сказала Катерина. — Тут... він... Генріх... що ж хоче робити цей безумець?

— Коли вірити видимості, — побачитись з пані де Сов, та й годі. Коли ж зважити ймовірність, — улаштовувати змови проти короля.

— Як же ви довідались, що він тут?

— Учора я побачив, що він зайшов до одного дому, і за хвилину до нього з'явилась пані де Сов.

— Ви певні, що це він?

— Я дожидався, поки він вийде, тобто добру частину ночі. О третій годині коханці вирядились знов у дорогу. Король провів пані де Сов аж до Луврських воріт; там, завдяки, певне, тому, що воротар держить їх руку, вона зайшла в Лувр без жодних перешкод, а король вернувся назад, наспівуючи пісеньку, і таким безтурботним кроком, ніби був у своїх горах.

— Куди ж він пішов?

— На вулицю Арбр-Сек, в готель "À la Belle-Étoile", до того самого господаря, у якого жили ті двоє чаклунів, що їх ваша величність звеліли торік стратити.

— Чому ви не з'явилися доповісти про це зараз?

— Бо я не був зовсім певен у тому.

— А тепер?

— Тепер я певен.

— Ти бачив його?

— Цілком ясно. Я засів напроти, у винній крамниці, і бачив, як він зайшов у той самий будинок, що й напередодні. А що пані де Сов спізнилась, він мав необережність визирнути у вікно першого поверху, і на цей раз у мене не залишилось жодного сумніву. До того ж, через хвилину пані де Сов знову з'явилась до нього.

— І ти гадаєш, що вони зостануться там, як і минулої ночі, до трьох годин?

— Певніш усього.

— Де той будинок?

— Коло Круа-де-Пті-Шан, в напрямі до Сент-Оноре.

— Добре, — сказала Катерина. — Пан де Сов не знає вашого писання?

— Ні.

— Сядьте й пишіть.

Морвель сів і взяв перо.

— Я готовий, пані, — сказав він.

Катерина продиктувала:

"В той час, як барон де Сов відбуває свою службу в Луврі, баронеса перебуває з одним франтом з його друзів у будинку коло Круа-де-Пті-Шан, в напрямі до Сент-Оноре. Барон де Сов пізнає будинок по червоному хресту на стіні".

— Що далі? — спитав Морвель.

— Зробіть копію з цього листа, — сказала Катерина.

Морвель без вагання виконав наказ.

— Тепер, — сказала королева, — відішліть яким-небудь метким чоловічком один з цих листів барону де Сов, а другий лист хай він кине десь у луврському коридорі.

— Не розумію, — сказав Морвель.

Катерина знизала плечима.

— Ви не розумієте, що чоловік, одержавши такого листа, розсердиться?

— Але, пані, здається, за часів, коли король Наварський жив у Луврі, він не сердився.

— Той, хто попускає королю, може не попустити простому франтові. До того ж, якщо він не розсердиться, за нього розсердитесь ви.

— Я?

— Атож. Ви берете четверо або, коли треба, шестеро чоловік, вбираєтесь у маски, вдираєтесь у двері, ніби послані бароном, застаєте коханців під час побачення і вбиваєте в ім'я короля. Другого дня загублений у луврському коридорі лист, знайдений якоюсь доброю душею, що пускає його по руках, доводить, що це була помста чоловіка. Тільки випадково той франт виявився королем Наварським, аде хто б міг здогадатись про це, коли всі думають, що він в По?

Морвель здивовано глянув на Катерину, уклонився й вийшов.

В той час, як Морвель виходив з Суассонського палацу, пані де Сов увіходила до маленького будиночка коло Круа-де-Пті-Шан.

Генріх дожидався її коло напіввідчинених дверей.

Загледівши її на сходах, він спитав у неї:

— За вами ніхто не слідкував?

— Ні, — сказала Шарлотта, — принаймні, наскільки я знаю.

— А мені здається, що за мною слідкували, — сказав Генріх, — не тільки минулої ночі, а й сьогодні ввечері.

— Ой, боже мій, — сказала Шарлотта, — ви лякаєте мене, сірі Коли б пам'ять про добру приятельку вашу завдала вам нещастя, я була б невтішна.

— Будьте спокійні, моя люба, — сказав беарнець, — за нас не сплять три шпаги.

— Трьох, сір, дуже мало.

— Досить, коли шпаги ці звуться де Муї, Сокур і Бартелемі.

— Отже де Муї з вами в Парижі?

— Атож.

— Він зважився вернутись до столиці? У нього, як у вас, є тут яка-небудь жінка, що втратила розум по ньому?

— Ні, але в нього тут є ворог, якого він заприсягся вбити. Ненависть, люба моя, може призводити до таких самих дурощів, як і кохання.

— Дякую, сір.

— О, — сказав Генріх, — я кажу це не про теперішні дурощі, а про минулі й майбутні. Але покиньмо сперечання, не треба гаяти часу.

— Отже, ви все таки їдете?

— Цієї ночі.

— Ви покінчили справи, заради яких прибули в Париж?

— Я прибув тільки заради вас.

— Гасконець!

— Чорти б його взяли! Я кажу правду, люба моя! Але облишмо ці спомини: мені залишається бути щасливим ще дві чи три години, а потім — розлука навіки.

— Ах, сір, — сказала пані де Сов, — тільки кохання моє вічне!

Генріх сказав щойно, що немає часу сперечатись, і не сперечався, він повірив або, як скептик, удав, ніби вірить.

Тим часом де Муї з двома товаришами, як сказав король Наварський, ховались поблизу дому.

Між ними була умова, що Генріх вийде з маленького домка не о третій годині, а опівночі, вони проведуть, як учора, пані де Сов до Лувра і звідти підуть на вулицю Серізе, де жив Морвель.

Тільки минулого дня де Муї, нарешті, довідався напевне, де живе його ворог.

Вони пробули там близько години, аж раптом побачили, що якийсь чоловік, у супроводі ще якихось п'ятьох, підійшов до дверей маленького будинка, і перепробував, один по одному, кілька ключів.

Побачивши це, де Муї, що ховався за виступом сусідніх дверей, за одним скоком опинився біля того чоловіка і вхопив його за руку.

— Пождіть, — сказав він, — сюди не можна.

Невідомий відскочив назад, і при цьому впав його капелюх.

— Де Муї де Сен-Фаль! — скрикнув він.

— Морвель! — ревнув гугенот, витягаючи шпагу. — Я шукав тебе, а ти сам прийшов до мене! Дякую!

Проте, він і в гніві не забув про Генріха і, повернувшись до вікна, свиснув, як свистять беарнські пастухи.

— Цього досить, — сказав він Сокурові. — А тепер — іди сюди, убивця!

І кинувся до Морвеля.

Той встиг витягти зза пояса пістолет.

— А, на цей раз, — сказав королівський убивця, націлюючись в молодого чоловіка, — ти, гадаю, будеш убитий.

І вистрелив. Але де Муї відскочив вправо, і куля пролетіла, не зачепивши його.

— Тепер моя черга, — скрикнув молодий чоловік.

І завдав Морвелю такого жорстокого удару шпагою, що хоч і влучив у його шкіряний пояс, але вістря пробило його і врізалось у тіло.

Убивця від страшного болю так дико закричав, що сбіри, які супроводили його, подумавши, що він вражений на смерть, злякано кинулись бігти до вулиці Сент-Оноре.

Морвель був не з відважних. Побачивши, що товариші покинули його, і маючи такого противника, як де Муї, він спробував був теж урятуватись втечею і побіг слідом за ними з криком: "рятуйте!"

Де Муї, Сокур і Бартелемі в запалі кинулись за ним. Коли вони вбігли у вулицю де Гренелль, щоб перейняти Морвеля, відчинилось вікно, і з першого поверху виплигнув на землю, ще мокру від недавнього дощу, чоловік.

Це був Генріх.

Свист де Муї попередив його про небезпеку, а пістолетний постріл показав, що небезпека серйозна, і він кинувся на поміч друзям.

Запальний, дужий, він помчав слідом за ними з шпагою в руці.

Від застави де Сержан чути було крик, і він побіг туди. Це кричав Морвель, який, почувачи, що де Муї наздоганяє його, знову кликав на порятунок своїх людей, що від страху розбіглися.

Йому лишалось повернутись, щоб не дістати удару ззаду.

Морвель повернувся, зустрів шпагу свого противника і майже враз завдав йому такого удару, що пробив пояс. Але де Муї зараз же дав відсіч.

Шпага знову встромила в тіло, куди встромила і вперше, і подвійний струмінь крові ринув із подвійної рани.

— Ловко! — крикнув Генріх, підбігаючи. — Ану знов, де Муї!

Де Муї не треба було підбадьорювати.

Він знову напав на Морвеля, але той не чекав.

Притуливши ліву руку до рани, він пустився в одчайдушну втечу.

— Бий його! Бий! — кричав король. — Солдати його вже зупинились, а відчай страхополохів не вартий нічого для відважних.

Морвель, в якого легені мало не розривались, дихання свистіло і за кожним віддихом виступав холодний піт, раптом упав від знесилення, але зараз же підвівся і, повернувшись на одному коліні, направив вістря своєї шпаги на де Муї.

— Друзі! Друзі! — кричав Морвель. — Їх тільки двоє. Стріляйте, стріляйте!

Справді, Сокур і Бартелемі заблукали в погоні за двома сбірами, що повернули, у вулицю де Пулі, і король з де Муї zostали удвох перед чотирма ворогами.

— Стріляй! — кричав Морвель, і один солдат справді наготував рушницю.

— Так, але попереду, — сказав де Муї, — умри ти, зрадник, умри, негідник, умри, як убивця.

І, вхопивши однією рукою занесену шпагу де Морвеля, другою встромив свою шпагу згори вниз у груди своєму ворогові з такою силою, що прибив його до землі.

— Бережись! Бережись! — крикнув Генріх.

Де Муї скочив назад, залишивши свою шпагу в тілі Морвеля, бо один із солдатів націлився, щоб убити його.

В ту ж мить Генріх проткнув своєю шпагою солдата, і той з криком упав коло Морвеля.

Двоє інших пустились тікати.

— Сюди, де Муї, сюди! — крикнув Генріх. — Не гаймо й хвилини; якщо нас пізнали, нам кінець.

— Чекайте, сір, — а моя шпага? Думаєте, я залишу її в тілі цього негідника?

Він підійшов до Морвеля, що лежав нерухомо; але в ту мить, коли де Муї доторкнувся до ручки шпаги, що зосталась в тілі Морвеля, той ухопив набиту рушницю, яку впустив з рук убитий солдат, і вистрелив у груди де Муї.

Молодий чоловік упав, навіть не крикнувши: він був убитий на смерть.

Генріх кинувся до Морвеля, але той уже впав, і шпага проткнула тільки його труп.

Треба було тікати. Шум побоїща зібрав цілу юрбу людей, могла з'явитись нічна сторожа.

Генріх шукав серед цікавих, що збіглися на шум, хоч якесь знайоме обличчя, і раптом скрикнув від радості.

Він упізнав метра Ла Гюр'єра.

Уся ця подія відбувалась коло Трагуарського хреста, тобто напроти вулиці Арбр-Сек, і наш давній знайомий, що мав з природи похмуру вдачу, а по смерті де Ла Моля й Коконна, улюблених своїх гостей, ще більше вдався в смуток, прибіг на шум, залишивши свої печі та каструлі саме в ту хвилину, коли готував вечерю королю Наварському.

— Любий Ла Гюр'єр, доручаю вам де Муї, хоча й боюсь, що з ним усе покінчено. Занесіть його до себе, і якщо він буде ще живий, не жалкуйте нічого, ось вам гаманець. А того залишіть у рівчаку, хай він згниє, як пес.

— А ви? — сказав Ла Гюр'єр.

— Я маю ще попрощатись. Біжу і за десять хвилин буду у вас. Держіть коней наготові.

І Генріх справді побіг в напрямі до маленького будиночка коло Круа-де-Пті-Шан, але, вибігши на вулицю де Гренелль, зупинився від жаху.

Під дверима зібрався величезний натовп.

— Що в домі? — спитав Генріх. — Що сталось?

— О, — відповів той, до кого він звернувся, — велике нещастя, пане. Оце тільки чоловік заколов молоду вродливу жінку кинджалом, бо хтось прислав йому записку, що вона тут з коханцем.

— Що з чоловіком? — скрикнув Генріх.
— Утік.
— Аз жінкою?
— Вона там.
— Мертва?
— Ні ще, та, дяка богу, близька до смерті.
— О, — скрикнув Генріх, — я проклятий!
І кинувся в дім.

У кімнаті було повно народу, що товпився навколо ліжка, де лежала бідолашна Шарлотта, пронизана двома ударами кинджала.

Чоловік її, що два роки затаював свої ревності до Генріха, скористувався з нагоди помститись.

— Шарлотта! Шарлотта! — скрикнув Генріх, розштовхуючи натовп і падаючи навколішки перед ліжком.

Шарлотта розплющила свої прекрасні очі, повиті вже сутінком смерті. У неї вирвався крик, від якого з двох її ран полилася кров; вона зробила зусилля підвестись.

— О, я знала, — сказала вона, — що не вмру, не побачивши його.

І справді, ніби чекаючи тільки цієї хвилини, щоб віддати Генріху свою душу, що так його кохала, — вона притулила уста до чола короля Наварського, прошептала востаннє: "люблю тебе" і бездиханна впала.

Генріх не міг залишатись далі, щоб не загинути. Він витяг кинджал, відрізав пасмо її прекрасного білявого волосся, що його так часто розпускав, дивуючись, яке воно довге, і вийшов, ридаючи, серед ридань присутніх, що й не догадувались, над яким глибоким нещастям ллються їх сльози.

— Друг, кохання, — скрикнув Генріх з розпачем, — все мене кидає, все я втрачаю відразу!

— Так, сир, — тихо мовив йому чоловік, віддаляючись від юрби цікавих, що стовпились коло будиночка, — але вам залишається трон.

— Рене! — крикнув Генріх.

— Так, сир, Рене, що не спить за вас: той негідник, умираючи, назвав вас. Відомо, що ви в Парижі. Стрільці вас шукають. Тікайте, тікайте!

— І ти кажеш, Рене, що я, утікач, буду королем.

— Подивіться, сир, — сказав флорентієць, показуючи королю на зорю, що виходила, сяючи, з темної хмари, — не я кажу — вона каже.

Генріх зітхнув і зник у темряві.

Примітки

2

Гай Юлій Цезар (100—44 рр. до н.е.) — давньоримський державний і політичний діяч, полководець, письменник. Римський консул, диктатор, великий понтифік. Один із найвидатніших полководців античності. Докорінно змінив політично-суспільний і культурний ландшафт стародавнього Середземномор'я і Західної Європи. Представник римського патриціанського роду Юліїв.

3

Александр Македонський (356—323 рр. до н.е.) — дев'ятнадцятий цар Македонії. Геніальний полководець (ще в античну епоху був визнаний одним із найбільших полководців в історії), видатний адміністратор і політик. Засновник великої держави, що охоплювала Македонію, Грецію, завойовану Перську імперію та Єгипет. Його походи позитивно вплинули на розвиток античної науки (особливо географії) і культури (еллінізм).

4

Битва при Іссі (кінець 333 року до н.е.) — відома битва між Александром Македонським і Дарієм III. Армія Александра Македонського (30—40 тис.) розбила армію перського царя Дарія III (120—130 тис.). Та перемога забезпечила завоювання Александром Македонським панування на Егейському морі й у західній половині Перського царства.

5

Битва при Фарсалі (9 серпня 48 до н.е.) — вирішальна битва між військами Гая Юлія Цезаря і Гнея Помпея, що боролися за владу у Римі. Блискуча перемога дала змогу Цезарю стати диктатором — спочатку на 10 років, а потім сенат присвоїв йому цей титул довічно.

6

Тобто до Афродіти (Венери), один з храмів якої розташовувався на острові Кітера (Цитера). Афродіта — у грецькій міфології богиня краси та любові. Одна із 12 верховних олімпійських богів, що мешкають на Олімпі. Цариця німф і грацій.

7

Жак де Санблансе (1457—1527) — міністр фінансів при Людовіку XII і Франциску I; звинувачений у розтраті, мабуть, несправедливо, був повішений.

8

Цирцея — латинізований варіант імені Кірка — в давньогрецькій міфології чаклунка, дочка Геліоса й Перси (Персеїди), сестра Еета. Споріднена з Гекатою богиня місяця і, як Геката і Медея, представниця чародійства.

9

Сарбакан — духова трубка, виготовлена з двох половинок пальмового стовбура, скріплених спіральною обмоткою. В Європу ці зброю завезли сарацини у XIII столітті, стріляти з неї можна було маленькими стрілами або глиняними кульками. У Франції сарбакан був іграшкою аристократів.

10

Капуя — італійське місто, яке в давнину славилось багатством і розпещеністю жителів і в цьому сенсі стало ім'ям загальним.

11

Лье — стародавня французька міра довжини, використовувалась до введення метричної системи. У різні періоди існували різні відповідники цієї довжини: Старий Паризький лье = 10000 п'єдів = 3,248 км. Новий Паризький лье = 2000 туазів = 3,898 км. Лье поштовий = 2200 туазів = 4,288 км.

12

П'єр де Ронсар (1524—1585) — французький поет XVI століття. Очолював поетичне об'єднання "Плеяда", що стояло на засадах збагачення національної літератури надбанням і здобутками літератур Стародавньої Греції та Риму. На честь поета названа Ронсарова строфа — шестирядкова строфа, в якій рядки римуються за схемою: аабввб.

13

Гней Помпей (106—48 рр. до н.е.) — видатний давньоримський державний діяч і полководець, консул Римської республіки, командував лояльними сенату військами в громадянській війні 49-45 років до н.е.

14

Алебарда — різновид держаквої холодної зброї поліфункціонального призначення. Складається з держака та прикріпленої до нього бойової частини, яка спочатку була комбінацією двох головних елементів: бойової сокири та списа, а також додаткових: чекана, бойового молота, гаків тощо. Основне призначення алебарди — завдання січних, колючих, іноді пробивних (або розбивних) ударів. Від XIV до XVIII ст. алебарда була на озброєнні піхоти багатьох європейських країн.

15

Мушкетон — особливий рід короткоствольних рушниць для кавалерії або моряків, у яких дуло було ширше снаряда. Така будова ствола дозволяла заряджати зброю картечю (або просто рубаним свинцем). Укорочений ствол робив мушкетон легше мушкета, але робив стрільбу менш точною. Були дуже поширені мушкетони з невеликим розтрубом (лійкою) на дулі. Призначення розтруба — полегшити процес засипання пороху і картечі в ствол.

16

Аркебуза — ручна вогнепальна зброя. За конструкцією — довга дульнозарядна рушниця. З'явилася в XV столітті. Широко використовувалась у Європі в XVI—XVII сторіччях. Перші аркебузи використовували для запалювання гніт, що його згодом замінив гнотовий, пізніше — колісцевий замок.

17

М'яке крісло (від франц. *fauteuil*).

18

Шаг — українська назва польсько-литовської срібної монети XVII-XVIII століть вартістю у три гроші (трояк), карбованої з 1528.

19

Arbre-sec – сухе дерево (франц.).

20

"До прекрасної зірки" (франц.).

21

Пулярдка (від фр. *roularde*) — жирна, відгодована кладена (кастрована) курка. Пулярдки м'ясистіші і швидше варяться, ніж звичайні кури.

22

Брутальна лайка. Приблизний переклад — "Випустити б кишки папі".

23

Партазан (протазан) — різновид держакової зброї — спис з плоским і довгим металевим наконечником, спорядженим двома "рогами". Прикрашався золотою, срібною чи шовковою китицею. Зброя ландскнехта в XVI і охоронців при монархах в XVII. Пізніше виконував функцію почесної зброї офіцерів.

24

Справжню богиню видно за її ходою (лат.).

25

Плутарх (46—120/127 рр. н.е.) — давньогрецький письменник, історик і філософ-мораліст. Автор знаменитих "Порівняльних життєписів" і низки філософських творів, написаних у руслі традиції платонізму. Творець жанру біографії. Вищою етичною цінністю для Плутарха є "благодушність", щиросердечний спокій, досягти якого можна лише добрими справами, дружнім ставленням до людей ("філантропія"), суворим виконанням обов'язків щодо оточуючих.

26

"Добре привчати душу до страждання, а шлунок до голоду" (лат.). *

Тут і далі коментарі з зірочкою (*) — це оригінальні коментарі видання 1937 р. Усі інші коментарі додані редактором при створенні електронної версії даного видання.

27

Німець (італ.).

28

Феба — титаніда, дочка Урана й Геї. Згідно з версією римських поетів, Феба була сестрою Аполлона.

29

Нобль — англійська золота монета, вперше викарбувана 1344 року на пам'ять про перемогу в морській битві над французами біля Сльойса (1340). Нобль став дуже поширеною монетою в Європі.

30

Гедеон — біблійний персонаж, згадуваний у Старому Заповіті. Один із суддів ізраїльських, визволитель ізраїльтян від ярма мідіян.

31

Мушкет — ручна вогнепальна зброя з гнотовим замком. У Європі мушкети з'явилися вперше в Іспанії на початку XVI століття: спочатку як важкий варіант

аркебуза, здатний пробивати лати. У кінці 17 — на початку 18 ст. замінені кременевими рушницями.

32

Останній живий із трьох братів-близнюків Гораційів — римських патриційів, що боролися з трьома братами Куріаціями, і переміг їх.

33

Слова на вітер. Дослівно: слова летючі (лат.).

34

Ормузд — у давньоперській міфології — бог добра, який переміг Арімана — бога зла.

35

Ерос — давньогрецький бог кохання. Купідон — у римській міфології — божество кохання, що відповідає грецькому Еросу. Амур — таке ж божество кохання, що й Купідон. Традиційно вважався сином Венери без зазначення батька.

36

Бенвенуто Челліні (1500—1571) — італійський скульптор, ювелір, живописець, воїн та музикант епохи Ренесансу. Звертався до медальєрного мистецтва. Людина неспокійної і буйної вдачі, у нього було авантюрне життя, відзначене контрастами, пристрастями, злочинами, через що він часто був змушений вирушати у вигнання або тікати.

37

Аякс Теламон — один із грецьких героїв Троянської війни.

38

Стентор — у давньогрецькій міфології — грецький воїн, учасник Троянської війни. Сила голосу Стентора дорівнювала силі голосів п'ятдесяти воїнів; загинув, змагаючись у силі голосу з Гермесом.

39

Ймовірно, автор має на увазі Кіра Молодшого, який повстав у 401 р. до н. е. проти свого брата, царя Артаксеркса II Мнемона.

40

Натяк на ім'я Ганнібал, знаменитого карфагенського полководця (247—183 рр. до н.е.).

41

Ахілл, також Ахіллес — син царя мірмідонян Пелея та морської богині Фетіди, герой Троянської війни. Прагнучи загартувати сина, Фетіда купала його у водах Стіксу, тому Ахіллес мав єдине вразливе місце — п'яту, за яку його тримала, купаючи, мати. Загинув Ахіллес біля мурів Трої напередодні її падіння. Його вбив Паріс, стрілу якого Аполлон спрямував у вразливе місце героя — його п'яту, коли він, неозброєний, прийшов до Аполлонового храму справити шлюб з дочкою Пріама Поліксеною.

42

Мішель де Нострадам, відомий також як Нострадамус (1505—1566) — французький

астролог, відомий оракул, лікар і алхімік, знаний за свої пророцтва.

43

Роланд — герой французького епосу "Пісня про Роланда" з циклу про Карла Великого, який мав уславлений ріг Оліфант.

44

Козімо Руджері (Руджієрі) (?—1615) — флорентійський астролог і радник Катерини Медічі, якого вона привезла з собою до Франції. Завдяки її заступництву, Руджері мав великий вплив при французькому дворі; забобонна королева радилася з Руджері про все і для його астрологічних спостережень звеліла побудувати обсерваторію. В творах Александра Дюма Руджері послужив прототипом парфумера та астролога Рене.

45

Камедь ("смола з дерева") — густий сік, затверділі виділення, слизистих, вуглеводистих речовин (полісахариди), які виступають у деяких рослин на поверхню кори при її пошкодженні.

46

Тафта — різновид глянсової щільної тонкої тканини полотняного переплетення з туго скручених ниток шовку, бавовни тощо. Застосовується для пошиття ошатного та вечірнього одягу, декору і оббивки меблів. Завдяки своїй пластичності і жорсткості, тафта дає можливість створювати пишні силуети, об'ємні драпування.

47

Ангерран де Мариньї (1260—1315) — суперінтендант фінансів, повішений в Монфоконі після несправедливого суду.

48

Франсіско-Хосе де Гоя (Гойя) (1746—1828) — іспанський живописець і гравер.

49

Орест — герой давньогрецьких епічних переказів троянського циклу, син царя Агамемнона, героя Троянської війни, який убив свою матір Клітемнестру, щоб помститися за загибель батька, і вічно мучений совістю. Пілад — його вірний друг, який ніколи не залишав його. Переносно Орест і Пілад — нерозлучні друзі.

50

Герцог Немурський, Жак д'Арманьяк (1433—1477) — паризький губернатор, що неодноразово повставав проти Людовіка XI і страчений за його наказом.

51

Артемісія II Карійська (?—348 рік до н.е.) — дружина Галікарнаського царя Мавзола, яка, овдовівши, спорудила над прахом чоловіка храм-гробницю, яка вважалася одним із "семи чудес світу". Назва гробниці — Мавзолей — стала називним ім'ям.

52

Во ім'я отця і сина і святого духа (лат.). *

53

Авгури — офіційні жерці, віщуни в Стародавньому Римі, які, спостерігаючи

блискавки та інші явища природи, тлумачення снів, польоти й поведінку птахів, угадували волю богів і провіщали майбутнє.

54

Демосфен (384—322 рр. до н.е.) — давньогрецький оратор, логограф, політичний діяч. Входить до канону 10 ораторів, визнаний найвидатнішим представником грецької риторики, блискучим стилістом і видатним політиком.

55

Марк Туллій Цицерон (106—43 рр. до н.е.) — давньоримський політичний діяч республіканського періоду, видатний оратор, філософ і літератор. Один із зачинателів римської розповідної прози. Виходець із незначної сім'ї, який завдяки своєму ораторському таланту зробив блискучу кар'єру. Цицерон залишив велику літературну спадщину, значна частина якої збереглася до наших днів. Його твори вже в античну епоху здобули репутацію еталонних з погляду стилю.

56

Вислів латиною, що означає "Все живе — смертне".

57

Каструччіо Кастракані (1281—1328) — італійський кондот'єр, правитель Лукки в титулі герцога, синьйор Каррари, Леричі, Пізи, Пістої, Понтремоли та Сарцани і гонфалон'єр Священної Римської імперії.

58

Венера — давньоримська богиня весни і садів. Її образ було запозичено з грецької богині краси і кохання Афродіти. Була покровителькою сили кохання, могла запалювати це почуття, наділяти красою і сама вважалася зразком жіночої вроди.

59

Адоніс — у давньогрецькій міфології був смертним коханцем богині Афродіти. Одного разу під час полювання Адоніса вбив кабан і він помер на руках у Афродіти, коли вона плакала. Його кров змішалася з її сльозами і стала квіткою анемоною.

60

Вакх (Бахус, Діоніс) — один із найпопулярніших богів Давньої Греції, бог рослинності, родючості, вологи, покровитель виноградарства й виноробства. У переносному розумінні Діоніс Бахус-Вакх — вино і пов'язані з ним веселощі.

61

Церера (Керера) — давньоримська богиня родючості та хліборобства.

62

Буало-Депрео, Нікола (1636—1711) — французький поет, критик, теоретик класицизму.

63

Хто в мене коло ношів? (лат.). *

64

Два пажі й конюх (лат.). *

65

Добре, вони неуки. Скажи, Ла Моль, кого знайшов ти в своїй кімнаті? (лат.). *

66

Герцога Франсуа (лат.). *

67

Що він робив? (лат.). *

68

Не знаю (лат.). *

69

З ким? (лат.). *

70

З невідомим (лат.). *

71

Що це? (нім.).

72

Я не розумію (нім.).

73

Йди до біса (нім.).

74

Я сама; увійдіть, любий (лат.). *

75

Медор — персонаж поеми великого італійського поета епохи Відродження Лудовіко Аріосто (1474—1533) "Несамовитий Роланд", красивий, хоробрий і скромний юнак.

76

Маргарита — перлина (грец.).

77

"Вона носила великі фіжми, що мали навкруги кишеньки, в кожній з тих кишеньок містилася коробочка з серцем когось із покійних її коханців; бо вона дбала, щоб серця їх було бальзамовано, коли вони вмирили. Фіжми ці вішались щовечора на гачку й замикались на висячий замок за спинкою її ліжка". (Тальман де Ріо, "Історія Маргарити де Валуа"). *

78

Гра слів: Гіацинт — одне з імен Ла Моля та ім'я грецького царевича, улюбленця Аполлона, юнака, що відрізнявся незвичайною красою. Коли він загинув, з його крові Аполлон створив квітку Гіацинт (грец. міф).

79

Уїстіті — примат із сімейства ігункових, дуже маленька мавпа.

80

Альбрехт Дюрер (1471—1528) — найславетніший німецький живописець та гравер із прижиттєвою світовою славою, видатний геометр та інженер-фортифікатор, родоначальник європейської акварелі, механік, архітектор та теоретик мистецтва. Визнаний найбільшим європейським майстром ксилографії, який підняв її на рівень

справжнього мистецтва. Художник поєднав відкриття італійського Ренесансу з мистецькими традиціями північної Європи.

81

Меделян — вимерла порода собак. Належить до групи молосів та догів. Використовувалася при цькуванні та полюванні на ведмедя. Перші згадки відносяться до XV століття. Аж до XIX століття зберігалася чистокровність породи. Під час процвітання породи меделяни були одними з найбільших собак у світі.

82

Аграф — застібка у вигляді брошки для зачісок, суконь. Іноді виготовлявся із дорогоцінних металів — золота, срібла з рельєфним декором, карбуванням, емаллю.

83

Карл IX був одружений з Єлизаветою Австрійською, дочкою Максиміліана. *

84

Шукай і знайдеш (лат.). *

85

Гомер (VIII—VII ст. до н.е.) — легендарний давньогрецький поет, автор "Іліади" та "Одіссеї", двох славетних грецьких епічних поем, що започаткували європейську літературу.

86

Діомед — цар Аргосу; один з найхоробріших героїв Троянської війни.

87

Теокрит, також Феокрит (бл. 300 — бл. 260 рр. до н.е.) — давньогрецький поет, один з найвидатніших представників літератури раннього еллінізму. Заснував жанр ідилії, у якій предметом милування стає простота і природність невимогливого побуту. Ідилії Теокрита започаткували європейську традицію "буколічної" літератури.

88

Карл плутає вислови з двох біблійних книг: "...після проходження корабля... неможливо знайти сліду... від птаха... не залишається ніякого знака її шляху..." (Книга Премудрості Соломона, V, 10, 11) і "Три речі незбагненні для мене, і чотирьох я не розумію: шляхи орла на небі, шляхи змія на скелі, шляхи корабля серед моря та шляхи чоловіка до дівчини" (Книга Приказок Соломонових, XXX, 18, 19).

89

"...тісна брама і вузький шлях, що ведуть в життя..." — Євангеліє від Матвія, VII, 14.

90

Справді, коли б цей позашлюбний хлопчик, потім славетний герцог Ангулемський, що помер в 1650 році, був би шлюбним сином Карла IX, — він усунув би від королювання Генріха III, Генріха IV, Людовіка XIII і Людовіка IV. Що дав би він натомість? Розум не знаходить відповіді і губиться в мороці такого питання. *

91

Я чарую всіх (лат.). *

92

Франциск II (1544—1560) — король Франції з династії Валуа (1559—1560 роки) та король-консорт Шотландії (1558—1560 роки). Одружений з Марією Стюарт, племінницею Гізів, повністю підпав під їхній вплив. Це була одна з серйозних причин, внаслідок яких у 1560 р. спалахнув гугенотський Амбуазький заколот.

93

Побічного сина батька Катерини, герцога Алессандро, було вбито його родичем Лоренціно, який очолив змову проти нього; вбивця, однак, змушений був тікати і згодом сам був убитий.

94

Гог і Магог — у біблійній есхатології два народи, нашествя яких потрясе світ незадовго до другого приходу Месії (Книга пророка Єзекиїля, гл. 38).

95

Біон і Мосх (II ст. до н.е.) — давньогрецькі (елліністичні) поети, майстри буколічної поезії.

96

Дафніс і Коридон - персонажі пасторальної поезії та драматургії XVII—XVIII ст.

97

Ісократ (436—338 до н.е.) — давньогрецький філософ, логограф і риторик. Був учнем Горгія і прямим спадкоємцем софістичної освітньої системи. Найвидатніший представник урочистої (епідиктичної) промови. Зараховується до канону 10 ораторів.

98

Промова королеви Маргарити до послів Сарматії (Польща).

99

Ліга — конфедерація католицької партії, заснована герцогом де Гізом в 1576 р., мабуть, для захисту католицької релігії від протестантів, але насправді з метою повалення престолу Генріха III і зведення на престол Гіза.

100

Іль-де-Франс або паризький регіон (з центром в Парижі) — ядро французької держави. Найнаселеніший історичний та адміністративний регіон на півночі центральної частини Франції. На основі місцевого наріччя склалась сучасна французька мова.

101

Ромул (771—717 рр. до н.е.) — у римській міфології син Марса й весталки Реї Сільвії. Мав брата-близнюка Рема. За переказами, належав до роду царів Альба-Лонги. Легендарний засновник і перший цар Риму (753—717 до н.е.). Оскільки вони з братом народилися в результаті таємного і протизаконного зв'язку, то були кинуті на березі річки, де близнят вигодувала послана від Марса вовчиця.

102

Прізвища де Муї та Ла Моль французькою пишуться de Muu та La Mole.

103

Піфії — віщунки і жриці Аполлона в Дельфах. Вони сідали біля храму Аполлона на

триноги, поставлені над розсілиною, звідки підіймалися одуряючі випари, і під їх дією вимовляли безладні слова, які й тлумачилися жерцями. Метафорично Піфія — людина, яка з таємничим виглядом робить нечіткі й двозначні висновки.

104

Евріал і Ніз — троянці, герої "Енеїди" Вергілія, які прославилися непорушною дружбою і разом загинули в бою з рутулами (книга IX).

105

Дамон і Піфіас — двоє піфагорійців із Сіракуз, які стали символом чоловічої дружби і готовності пожертвувати життям один за одного.

106

Після тривалої та безуспішної облоги Трої греки залишили біля її стін дерев'яного коня і вдали, що відпливають. Троянці втягли коня в місто, а вночі з нього вийшли воїни, що там ховалися, перебили варту, впустили в місто своїх товаришів, які повернулися на кораблях, і таким чином захопили Трою ("Одіссея" Гомера та "Енеїда" Вергілія).

107

Овідій, Публій Овідій Назон (43 р. до н.е. — 17 р. н.е) — останній з поетів "золотої доби" римської літератури, твори якого мали суттєвий вплив на пізнішу європейську середньовічну літературу та по наш час.

108

В Євангелії від Матвія (II, 1 — 12) розповідається про те, як волхви, які побачили зірку, прийшли вклонитися немовляті Ісусові.

109

Ми з мужем моїм дуже раділи б присутності вашій в цій залі, коли б з нею не сполучався сум з приводу втрати не тільки брата, а й друга (лат.). *

110

Отже, нам прикро, що не можемо ми вирядитися з тобою. Але доля, що примушує тебе негайно покинути Лютецію (Париж), затримує нас у цьому місті. Отже, їдь, брате, їдь, друже, їдь без нас, за тобою слідом підуть надія й добрі бажання наші (лат.). *

Лютеція, іноді також Лютеція Паризіоріум - головне місто галльського племені паризіїв, майбутній Париж. Використовується як давня назва Парижа.

111

Розумію (лат.).

112

Тіціан Вечелліо (1488/1490—1576) — італійський живописець епохи Високого та Пізнього Відродження, головний представник венеціанської школи. Мав великий вплив на творчість митців різних країн і епох.

113

Гіпербореїці — в міфах Давньої Греції — казковий вічно юний народ, що жив у північній країні Гіпербореї. Тут: жителі північних країн.

114

Молодий граф Монтгомері ненавмисне завдав на турнірі смертельну рану Генріху II. На честь святкування шлюбу своєї дочки з королем Іспанії та сестри з герцогом Савойським, Генріх вирішив провести триденний лицарський турнір, у якому і сам брав участь. Наприкінці останнього дня турніру 30 червня 1559 року він зіштовся у двобої з молодим графом Монтгомері. Списи обох супротивників було зламано. Але уламки списа молодого графа завдали страшних травм королю. Декілька гострих скіпок пробилися через забрало шолома й уразили короля в чоло над правою бровою та в кут лівого ока. Найкращі лікарі того часу намагалися врятувати Генріха. 10 липня Генріх II Валуа помер.

115

Абатство Сен-Дені — бенедиктинське абатство в Сен-Дені, північному передмісті Парижа, головний монастир середньовічної Франції. Усипальниця французьких королів, де поховано багатьох королів Франції, а також членів їхніх родин, і яку часто називають "королівським некрополем Франції".

116

Ймовірно, в уста Маргарити автор вкладає сенс фрази "Жереб кинуто" — *Alea iacta est*, яку 10 січня 49 року до н. е. сказав Юлій Цезар під час переправи зі своєю армією через річку Рубікон.

117

Фарамонд — міфічний перший король франків. Згідно з "Книгою історії Франків" 727 року, він був сином Маркоміра і батьком Хлодіона (реальні вожді франків). Тому довгий час його вважали першим королем франків з династії Меровінгів, хоча Фарамонд був скоріше особистістю легендарною, ніж реальною.

118

Максимільян де Бетюн Сюлі (1559—1641) — французький державний діяч, міністр, радник та друг Генріха IV.

119

Порція — дружина Марка-Юлія Брута, який очолив змову проти Юлія Цезаря; після самогубства чоловіка наклала на себе руки, з'ївши гаряче вугілля (42 р. до н.е.).

120

Декамерон — збірка зі ста новел італійського письменника Джованні Боккаччо. За сюжетом десятеро молодих флорентійців (семеро жінок, троє чоловіків) залишають охоплене чумою місто, оселяються на замиській віллі і протягом десяти днів розповідають цікаві і повчальні історії (всього їх сто), які широко відтворюють розмаїте повсякденне життя.

121

Сальватор Роза (1615—1673) — італійський живописець, гравер та поет. Представник неаполітанської школи, Роза виходив за межі сучасних йому норм (і в мистецтві, і в житті), за духом наближаючись до романтизму. У 40-ві роки XVII ст. його малярський доробок — численні пейзажі з видами диких, часом фантастичних місцевостей, іноді населені грабіжниками або солдатами; ці твори вирізняє вільна

експресивна манера письма, похмурий колорит, різкі контрасти світла й тіні.

122

Іов (Святий Іов, Іов Багатостраждальний) — старозавітний праведник, історія якого описується в Книзі Іова в Біблії.

123

Квінт Горацій Флакк (65—8 рр. до н.е.) — поет "золотого віку" римської літератури. Вступив до армії Брута, який бився за республіку. Після поразки Брута при Філіппах Горацій, який командував легіоном, врятувався втечею.

124

Епамінонд (бл. 418—362 рр. до н.е.) — фіванський воєначальник і політик в період війн у Греції за гегемонію Фів, який двічі переміг спартанців.

125

...під покровом букових дерев (лат.).

126

Головна вежа замку, що стоїть окремо, служила останнім притулком його захисників.

127

La mort – смерть, la folie – божевілля (франц.).

128

Текстуально. *

129

Марія Магдалина — послідовниця Ісуса Христа, християнська свята, мирноносиця, яка, згідно з Євангелієм, слідувала за Христом, була присутня при його Розп'ятті й була першою з людей, що удостоїлася явлення Воскреслого Ісуса.

130

Климент VII (1478—1534) — Папа Римський, останній Папа епохи Відродження. Рідний дядько Катерини Медічі.

131

Лонгшез — те ж саме, що й шезлонг (фр. chaise longue — довгий стілець). Але у самій Франції так називають кушетки.

132

Мова йде про Франсуазу де Монморансі-Фоссе (1566—1641) — французьку аристократку, фаворитку короля Генріха Наваррського в 1580—1582, прозвану "Прекрасною Фоссезою" (La Belle Fosseuse). Дослівно la Fosseuse — могила (франц.).

Примітка упорядника

Текст представлено за виданням: Александр Дюма, "Королева Марго", переклад Сергія Буди, Державне Літературне Видавництво, Київ, 1937.